Dimitrie Poptămaş

O viaţă printre oameni şi cărţi

FUNDAȚIA CULTURALĂ „VASILE NETEA”

Caiete mureșene-23

DIMITRIE POPTĂMAȘ

O viață printre oameni și cărți

Philobiblon mureșean II

Cuvânt înainte de Cornel Sigmirean

Editura VERITAS
Târgu-Mureș
2014

Lucrare editată sub auspiciile Fundației Culturale
„Vasile Netea”
Preşedinte: Dimitrie POPTĂMAŞ
Târgu-Mureş ♦ România

Pe copertă: reproduceri după picturile plasticienei Bogdana Maria Poptămaş

Lector: Mariana Ciurca

Coordonator colecţie: Dimitrie Poptămaş

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
O viață printre oameni și cărți/Dimitrie Poptămaş; Cuvânt înainte de Cornel Sigmirean, Târgu-Mureş:
Editura VERITAS, 2014
646 p. X 15,5 X 24 cm. – (Caiete mureşene, 23)

ISBN 978-973-8116-14-6

Sigmirean, Cornel – Cunânt înainte

Coperta, scanări şi tehnoredactare: Alexandru Tcaciuc
Toate drepturile rezervate
Copyright © Dimitrie Poptămaş
Tiparul executat la S.C. INTERMEDIA GROUP S.A.
Târgu-Mureş, str. Revoluţiei nr. 8, România

Un istoric al culturii

La începutul anilor ’80, ca proaspăt absolvent al Universității din Cluj, am fost repartizat la Sovata. Aproape zilnic, mergeam la cele două biblioteci din oraş, unde găseam revistele de cultură, *România Literară, Săptămâna, Flacăra* sau revista *Lumea*. Era cam tot ce se putea citi în acei ani. Odată l-am întrebat pe bibliotecar dacă are cărţile scriitorului Paul Goma, pe atunci în vogă, datorită cronicilor Monicăi Lovinescu de la *Radio Europa Liberă*. Mi-a spus că nu le are. După câteva zile m-a întrebat dacă doresc să le citesc. I-am răspuns că, da, doresc. Le avea puse undeva în depozit, ascunse pentru că s-a primit ordin să fie clasate. Îngrijorat, l-am întrebat dacă nu e riscant ceea ce face şi mi-a răspuns că are un şef deosebit, care-l protejează, pe Dimitrie Poptămaş. S-a interesat dacă îl cunosc. Bineînţeles că nu-l cunoşteam. Era puţin mirat, cum, eu nu-l cunosc pe Poptămaş? Foiletonând apoi, din când în când, ziarul de atunci *Steaua Roşie*, întâlneam numele lui Dimitrie Poptămaș în legătură cu vreun eveniment cultural care putea fi făcut atunci public. Apoi, după ’89, devenind cercetător la Institutul de Cercetări Socio-Umane „Gheorghe Şincai” al Academiei Române, drumurile noastre s-au intersectat tot mai mult. Dimitrie Poptămaş, Directorul Bibliotecii Judeţene, era un director neoficial al culturii mureşene. Aproape în fiecare an ne stabilea calendarul manifestărilor ştiinţifice. Mereu propunea personalităţi din panteonul culturii româneşti, evenimente care meritau să fie marcate, în anii de atunci, fiind gazda a zeci de conferinţe, simpozioane, colocvii etc. Ca cercetător în istorie, eram de multe ori pus în situaţia de a apela la ajutorul directorului Bibliotecii Judeţene pentru diverse referinţe bibliografice. Trăind o viaţă în bibliotecă, de la vârsta de 17 ani, cunoştea toate tainele biblioteconomiei, ale bibliografiilor de specialitate, toate secretele cărţii, ale cărţii ca valoare de patrimoniu şi informare. Cred că asemeni lui Jorge Luis Borges, Dimitrie Poptămaş îşi imaginează Paradisul ca un fel de bibliotecă. De altfel, cărţii, istoriei cărţii şi bibliotecii, ca principal spaţiu al colecţiilor de

cărţi, de manuscrise, periodice, i-a dedicat cea mai mare parte a cercetărilor sale. Ca urmare, zeci de articolele, studii şi cărţi semnate de Dimitrie Poptămaş au ca subiect, majoritatea, cartea şi iar cartea. Cartea veche, circulţia ei în spaţiul judeţului Mureş, cartea ca factor al formării limbii române unitare şi al conştiinţei naţionale, autorii cărţilor, cu atelierul lor de creaţie, au revenit ca un adevărat leitmotiv în scrisul său. Astfel, cu peste zece ani în urmă a publicat cartea *Philobiblon mureşean*. *O viaţă printre oameni şi cărţi*; o carte despre biblioteci şi valorile depozitate în ele, despre cărţi, ca note de lectură, rememorând istoria cu evenimentele şi personalităţile ei.

În aceeaşi notă tematică, Dimitrie Poptămaş ne oferă o nouă carte, *O viaţă printre oameni şi cărţi*, o carte sinteză, un raport cultural al ultimilor zece ani trăiţiti pentru şi prin cărţi şi cultură, în general, pentru cultură ca mod de viaţă şi destin. O carte masivă, de peste 600 de pagini, care are valoare de document şi certificat de identitate pentru omul de cultura Dimitrie Poptămaş, al unui om care continuă să rămână mereu conectat la fenomenul cultural actual şi la reconstituirea istoriei poporului său.

Compartimentată în şapte secţiuni, cartea debutează cu un capitol despre..., binenţeles, cărţi şi biblioteci. Un studiu extins pe mai multe pagini ne oferă o scurtă istorie a Bibliotecii Judeţeane Mureş, bilioteca publică din ţară cu cele mai multe publicaţii, cu fondurile Bibliotecii Teleki-Bolyai totalizând peste 900.000 de de volume. O bibliotecă impresionantă, care în decursul anilor a fost vizitată de mari personalităţi culturale şi politice, Regina Maria, Regele Mihai, Nicolae Iorga, Emil Racoviţă, Sextil Puşcariu, Ion Chinezu, Tudor Vianu, Bitay Árpád, Octavian Goga, Augustin Buzura, Marin Sorescu ş.a. Primul capitol continuă cu studii despre bibliotecari şi personalităţi marcante ale literaturii şi Bisericii Greco-Catolice, cum au fost cardinalul Alexandru Todea şi protopopul de Târgu Mureş, Iosif Pop, numit Vicar al Târgu-Mureşului după cedarea părţii de nord a Ardealului Ungariei, prin Dictatul de la Viena. O perioadă grea, dramatică, din păcate încă necercetată în întregime, rapoartele primite în acei ani de la parohiile din Vicariat s-au pierdut, fiind oferite istoricului Silviu Dragomir pentru a fi duse la Conferinţa de Pace de la Paris.

Dimitrie Poptămaş reprezintă astăzi legatarul operei marelui istoric Vasile Netea, aproape întreaga arhivă a istoricului adunată în decursul anilor, manuscrisele operelor sale fiind depuse la

Biblioteca Județeană Mureș, ca un gest de recunoștință pentru județul în care s-a născut și ca semn al prieteniei și încrederii în directorul de atunci al instituției. Un întreg capitol din carte este dedicat lui Vasile Netea, autorul cărții punând în valoare dimensiunea impresionantă a operei acestuia, personalitatea autorului relevată prin memoriile sale, publicate într-un volum distinct, relațiile cu contemporanii săi, Iuliu Maniu, Octavian Tăslăuanu, Mircea Streinu, Nicolae Comșa, Valeriu Nițu și alții. Pe marginea personalității istoricului Vasile Netea, așa cum se reflectă în *Memorii*, editate în 2010, Dimitrie Poptămaș notează: „Fără îndoială, Memoriile lui Vasile Netea confirmă pe deplin măreția istoricului, care nu este cu nimic mai prejos față de alte spirite consacrate din generațiile mai vârstnice, ori mai tinere contemporane cu el. Numele său se alătură în panteonul istoriografiei românești lui Xenopol, Iorga, Onciul, Nistor, Bogdan, Giurescu, Lupaș, Daicoviciu, Prodan, Pascu, Zub, Berindei și alții. L-am putea alătura atâtor alți oameni de litere și cultură cărora menționarea alături de Vasile Netea le-ar face cinste, completând în mod fericit și firesc pleiada oamenilor de seamă români."

De aproape 25 de ani, Dimitrie Poptămaș s-a numărat printre cei mai implicați oameni de cultură din România în recuperarea în planul culturii naționale a românilor din Basarabia și Bucovina de Nord. Celor două provincii românești le-a dăruit o bibliotecă, este vorba de Biblioteca „Târgu-Mureș" din Chișinău, creată prin cărți și publicații colecționate prin implicarea Directorului Biliotecii din Târgu-Mureș, și *Almanahul „Țara Fagilor"*, în 22 de volume, Bucovinei de Nord. A scris articole și a susținut conferințe despre unirea celor două provincii cu Regatul român la 1918, despre personalitățile istorice cu valoare de simbol pentru provinciile anexate la URSS în 1940. O parte din aceste studii și articole sunt publicate în volumul *O viață printre oameni și cărți*.

Astrist cum îi place cu mândrie să-și spună, Dimitrie Poptămaș reprezintă astăzi, alături de alți oameni de cultură, unul din cei mai activi membri ai Asociațiunii. Din această calitate s-au născut numeroase articole și conferințe, contribuții istorice menite a pune în lumină trecutul multor așezări din spațiul județului Mureș. A scris apoi, numeroase articole pentru omagierea unor colegi de generație, istorici, scriitori, publicești, precum Ioan Ranca, Vasile Dobrescu, Lazăr Lădariu, Valentin Marica, Liviu Boar, sau în memoria unor personalității ale bisericii și istoriografiei românești

care nu se mai află printre noi - compozitorul Liviu Comes, preotul Liviu Maximilian Sabău, istoricul şi prietenul său Grigore Ploeşteanu, Petru Nicuşan, omul care aproape 20 de ani a fost sufletul Partidului Naţional Ţărănesc-Creştin Democrat din judeţul Mureş. Recenzii şi note de lectură, portrete ale unor colegi şi prieteni întregesc masivul volum pregătit pentru tipar. Cartea se încheie cu interviurile date unor ziarişti din oraş, adevărate mărturisiri autobiografice care ne relevă personalitatea omului de cultură Dimitrie Poptămaş, cu experienţele sale de viaţă, originea familiei sale, o întreagă dinastie de preoţi şi învăţători, începuturile incerte din anii tinereţii, când purta stigmatul de a fi fiul unui preot care refuza să se lepede de Biserica Greco-Catolică, interzisă de regimul comunist în 1948.

Dar, interviurile ne transmit şi o lecţie de viaţă, despre modul cum oamenii pot supravieţui spiritual prin cultură, traversând regimuri politice ostile, atee, când cultura naţională era marginalizată.

Volumul *O viaţă printre oameni şi cărţi* constituie o cartea reprezentativă pentru opera şi viaţa sa. Ea ilustrează preocupările de o viaţă ale omului de cultură care a avut şansa de se refugia între cărţii, de a putea citi ceea ce cei mai mulţi intelectuali nu reuşeau în anii comunismului, datorită cenzurii, lecturi care i-au permis să păstreze legătura cu literatura şi istoriografia interbelică. De aceea, cred, conferinţele publice, articolele şi cărţile semnate de Dimitrie Poptămaş au de multe ori un caracter mesianic, marcate de credinţa nelimitată în cultură, în destinul fericit al poporului român, care îl apropie ca stil, ca tematică de opera istoricilor V. Netea, Nicolae Comşa, Corneliu Albu şi alţi cărturari care reprezintă spiritul ardelean de altădată, creat sub semnul etosului culturii şi al educaţiei.

O viaţă printre oameni şi cărţi este o carte foarte frumoasă, realizată într-un stil plăcut, sincer, scrisă cu bucurie, într-o limbă frumoasă, o carte pe care o recomandăm cu bucurie tuturor celor care doresc să cunoască o parte din istoria culturii din spaţiul judeţului Mureş la începutul secolului XXI şi viaţa omului de cultură Dimitrie Poptămaş.

Cornel SIGMIREAN

I.
STUDII ȘI COMUNICĂRI

Preludii la o bibliotecă publică

În numeroasele demersuri ale mele privind tradițiile lecturii la Târgu-Mureș, confirmam că începuturile i-au aparținut unei biblioteci școlare instituite cu aproape patru secole și jumătate în urmă (1557) pe lângă Schola Particula, devenită mai târziu Gimnaziul reformat din localitate. În final, această bibliotecă a profesorilor, ale cărei colecții astăzi sunt ocrotite prin alăturarea lor la Biblioteca Teleki, în clădirea destinată acestui scop, ne uimește prin dimensiunile și varietatea colecțiilor atât din punct de vedere tematic, al vechimii cât și al limbilor în care acestea au fost editate. Un singur exemplu concludent, dar nu singular, al lui Gheorghe Șincai, elev al gimnaziului care se familiarizează de la profesorul Kovásznai Sándor cu primele elemente de istorie universală și introducerea în limba latină clasică. Operele lui Suetonius, Dio Casius, Eutropius, existente aici și care conțineau elemente de istoriae locală folosite de altfel de către profesor în lucrările și metodele sale interpretative, au stat la baza preocupărilor de mai târziu ale lui Gheorghe Șincai pentru strângerea documentației privitoare la Cronică. Sub aspectul colecțiilor și varietății lor merită să amintim lucrările în formă reeditată și comentate ale clasicilor greci și latini. Ar mai fi de menționat că bibliotecarul colegiului a răspuns afirmativ licitației bibliotecii lui Köleseri Sámuel, din care au fost achiziționate mai multe cărți românești în limba greacă, între care și cunoscuta lucrare a domnitorului Nicolae Mavrocordat, *Despre datorii* (București, 1711), cu o frumoasă însemnare din timpul captivității sale la Sibiu.

Mai spectaculoasă în tradițiile bibliotecilor mureșene se pare a fi Biblioteca Telekiana. Fondatorul aduce prin aceasta cel mai frumos dar pe care l-a putut oferi locurilor din care a răsărit viitorul cancelar al Transilvaniei în semn de recunoștință. Ctitorul a prevăzut o clădire specială constituită după modelul marilor biblioteci apusene. După un plan alcătuit cu meticulozitate, toate cărțile agonisite din marile metropole în care și-a definitivat

studiile, cele achiziţionate ori primite în dar au fost canalizate aici. Din mărturii de epocă se spune că au fost aşezate în care şi transportate la Târgu-Mureş, unde erau organizate tematic în bibliotecă, pe baza unui plan topografic. Mult timp s-a ştiut că generosul donator, nu şi-a vizitat niciodată ctitoria, dar ştia din Viena, locul fiecărei cărţi în raft. Procesul de constituire a bibliotecii se încheie în anul 1802, când fondatorul dispune deschiderea ei şi când o declară bibliotecă publică prin cuvintele: *„las această bibliotecă în seama posterităţii recunoscătoare pentru propăşirea ştiinţelor [...] pentru folosul cetăţenilor [...] şi totodată nutresc speranţa că astfel cunoştinţele înţelepţilor lumii vor fi la îndemâna tuturor".* Bibliofil desăvârşit, Teleki Sámuel a cules înţelepciunea Europei timpului şi a adus-o la Târgu-Mureş. Aceasta era cuprinsă în raritățile bibliofile, manuscrise, cele peste 50 de incunabule, biblioteca classica cu peste 1400 de autori greci şi latini, produse ale unor vestite tipografii dintre care nu au lipsit nici câteva capodopere ale tiparului românesc şi maghiar fie din Transilvania ori din alte ţări. Biblioteca a constituit o sursă de documentare fără egal pentru Timotei Cipariu, savantul blăjean, al cărui nume figurează în repetate rânduri, în registrul cititorilor. Mai trebuie să amintim că aceasta a constituit sursă de informare asupra efectelor Revoluţiei Franceze, informarea studenţilor aflaţi în practică la Tabla Regească, cu ideile noi, care au stat la baza Revoluţiei Române din 1848/1949, din Transilvania.

Cu toate acestea, biblioteca publică impunea alte rigori între care, prioritară era cea privitoare la accesibilitatea colecţiilor. Este firesc să ne punem întrebarea: Cine puteau să fie beneficiarii acestor informaţii, din cărţile savante al timpului, într-un oraş cu o populaţie relativ mică, eterogenă din punct de vedere etnic şi destul de deficitară în privinţa instruirii, cu atât mai mult, cu cât majoritatea cărţilor erau în limbi necunoscute populaţiei? Am înţeles şi rămânem şi astăzi convinşi de conţinutul savant ştiinţific al colecţiilor cunoscute, de altfel, în toate marile biblioteci, datorită circulaţiei cataloagelor tipărite, distribuite la momentul oportun, alcătuite pe criterii moderne şi care nu îşi pierd utilitatea nici în zilele noastre.

Acestor biblioteci trebuie să le alăturăm şi altele, ale unor instituţii şcolare, între care Gimnaziul romano-catolic mai aproape confesional de tradiţia noastră ortodoxă, în special greco-catolică, în care intelectualii români îşi trimiteau copiii, unde, se apropiau ori

depășeau două treimi dintre elevi. După studiile gimnaziale, aceștia îngroșau rândurile universităților blăjene, clujene, ale celor de peste granițe, cum era Viena, Roma, Budapesta, Berlin, Padova etc., reîntorcându-se cu pretenția i unui loc în rândurile ierarhiei intelectualilor vremii.

Înmulțirea școlilor, a societăților, asociațiilor și uniunilor instituțiilor de cult a dus la înmulțirea bibliotecilor, avându-și fiecare definit profilul, în raport cu scopurile urmărite de către acestea ori interesele de grup ale cititorilor.

Spre adevărata bibliotecă publică

Bibliotecile publice au apărut relativ târziu ca o consecință a tirajelor mici de cărți, a costurilor mari și a interesului general de cultură și cunoaștere. La jumătatea secolului al XIX-lea, ele au cunoscut deja o înflorire, în Anglia și Statele Unite ale Americii, în care scop se făceau mari investiții. Dovada că la noi niciuna din bibliotecile existente nu suplinea rolul unei asemenea instituții cu adevărat publice, a constituit-o includerea în planurile de dezvoltare culturală a unui așezământ de cultură funcțional, la cerințele și interesele locuitorilor orașului. Acesta avea să adăpostească pe lângă muzeul de artă (pinacoteca), sala de concerte și spectacole, conservatorul orășenesc și biblioteca publică. Biblioteca era concepută într-o aripă a clădirii unde urma să ocupe mai multe niveluri, cu o capacitate de aproximativ 300.000 de volume. Construcția clădirii a început în anul 1911, odată cu încheierea lucrărilor la Palatul Administrativ (Primăria). Biblioteca își deschidea porțile pentru public la sfârșitul anului 1913. Ridicarea edificiului se leagă de politica culturală a Imperiului și aniversarea împăratului Francisc Iosif, de 40 de ani, de la aplicarea regimului dualist austro-ungar și învestirea în funcția de Rege apostolic al Ungariei. Act generos sprijinit de Curtea Imperială, pune în aplicare proiectul arhitecților Komor Marcell și Jakab Dezső. Clădire impozantă în stil secession, situată în piața centrală a orașului, în apropierea sediului administrativ, cu realizări decorative de excepție, basoreliefuri, picturi și vitralii realizate de Korosfay K. Aladár, Róth Miksa și Nagy Sándor, care dau deplinătate clădirii fiind apreciată în zilele noastre între monumentele de artă și

arhitectură. Contactul cu această clădire îl copleşeşte pe Nicolae Iorga aflat în prima vizită la Târgu-Mureş, despre care scria că „*e zidită cu o îngrijire pioasă, religioasă, din cel mai bun material, toată viaţa secuiului a fost studiată şi stilizată, pentru a da un caracter de incontestabilă, nouă, proaspătă frumuseţe. În culoare, în liniile bizare al ornamentelor, cu inspiraţia semnelor de legendă de pe geamuri, pretutindeni e aceeaşi pecete rural-naţională*". Biblioteca publică urma să funcţioneze în aripa stângă a clădirii, unde, în prima etapă ocupa o suprafaţă de 706 mp, cu posibilităţi de extindere, având ca intrare curtea situată în stânga clădirii. De la început, biblioteca a fost dotată cu mobilier modern, rafturi reglabile pentru diferite formate de cărţi, galantare prevăzute cu geamuri de cristal, mese de lectură, scaune pentru sala de lectură (60 locuri), vitrine pentru cărţi şi periodice. În acest spaţiu funcţional cu perspective de dezvoltare pentru câteva decenii a evoluat în mod armonios, îndrăznim să afirmăm cum o făceam şi cu alte prilejuri, cea mai importantă instituţie culturală a oraşului, detaşată de altele prin frecvenţa mare a publicului, a temeinicei baze de date, care poate să satisfacă interesele publicului cititor, de la lectura de divertisment la cea de informare şi instruire, până la pretenţiile rafinate de cercetare ştiinţifică, în multe domenii ale cunoaşterii.

Colecţiile bibliotecii

Sub raportul numărului de publicaţii, Biblioteca Judeţeană Mureş deţine recordul în rândul bibliotecilor publice, atât sub aspect cantitativ, cât şi calitativ. Numărul unităţilor colecţiilor se ridică la aproape 900.000 volume. Această cifră include şi fondurile Bibliotecii Teleki-Bolyai, ale cărei colecţii şi personal au intrat în administrarea Bibliotecii Judeţene Mureş, păstrându-şi integritatea şi forma de organizare iniţială. Structura enciclopedică, eterogenă, îi conferă particularităţi. Creşterea colecţiilor s-a datorat şi numeroaselor confiscări de biblioteci în totalitate sau parţial în perioada proletcultistă, pentru a fi supravegheate şi a împiedica accesul publicului la informare. Între ele se numără biblioteca Gimnaziului Unitarian din Cristurul-Secuiesc, o bibliotecă datând de câteva secole, deosebit de valoroasă privind colecţiile, biblioteca Mănăstirii din Lăzarea; biblioteca avocatului Lányi Oszkár, arestat

de regimul comunist, alte biblioteci tradiţionale din Orăştie ori Sighetul Marmaţiei, biblioteca Căminului Muncitoresc din Târgu-Mureş şi multe altele de dimensiuni mai mici, personale, şcolare ori ale unor organizaţii obşteşti. Adăugând la acestea şi fondurile moştenite de biblioteca publică, numărul publicaţiilor aşa-zise tradiţionale, denumire improprie, reprezintă mai mult decât jumătate din colecţii. Mai trebuie să menţionăm că aceste colecţii au avut o circulaţie restrânsă în timpul regimului comunist atât pentru conţinutul lor neagreat de regimul totalitar, cât şi pentru faptul că multe dintre aceste fonduri nu au fost luate în evidenţă şi nu au fost prelucrate biblioteconomic mult timp. Înţelegem prin aceasta întocmirea celor mai simple instrumente de informare pentru public – catalog alfabetic şi sistematic, decât foarte târziu şi nu în totalitate.

Sub aspectul tematic, biblioteca deţine cărţi din toate domeniile de cunoştinţe, lucrări din domeniile ştiinţelor sociale, filosofiei, eticii, esteticii, al ştiinţelor exacte şi ştiinţelor aplicative, medicinii, agriculturii, artelor şi sportului, geografiei şi istoriei etc. În procesul de completare şi selecţie s-a pus accent pe literatura necesară completării cunoştinţelor elevilor, a profilului institutelor de învăţământ superior şi asupra acelor legate de diversitatea activităţilor economice. O preocupare aparte în completare, a fost stăruinţa prin toate mijloacele practicate, de atragere a donatorilor, investigaţii în fondurile rezervei naţionale de carte de pe lângă Biblioteca Centrală de Stat, acum biblioteca Naţională a României, prin depozitele de dublete de la Bucureşti, Sălişte şi Cluj. Astfel, pe lângă fondul de bază s-a creat o valoroasă colecţie privind informarea şi documentarea în probleme locale, cărţi, periodice şi iconografie.

Sub aspectul formei, pe lângă cărţi şi periodice, biblioteca a moştenit sau acumulat alte colecţii care întregesc capacitatea informativă a instituţiei. Bună parte din ele încă nu sunt puse în circulaţie din cauza neprelucrării, neajuns datorat personalului redus şi lipsei de spaţiu. Între acestea, menţionăm numărul relativ mare de manuscrise existente în fondurile Bibliotecii Judeţene (aparţinând celor doi Bolyai, Vasile Netea, Vasile Pop). Fondurile arhivistice constând, în special, în corespondenţă (Take Ionescu, Elie Dăianu, Vasile Netea, Aurelian Borşianu ş.a.) aşteaptă a fi valorificate. Deosebit de interesant ni se pare materialul iconografic, preluat în bună parte de la publicaţiile locale, revista „Új Élet”

(Tg.-Mureş), cotidianele Steaua roşie, Vörös Zászló, revista Vatra precum şi cele care vizează evoluţia instituţiei, cele privitoare la activităţile cu publicul. Deosebit de valoroasă este colecţia de afişe şi invitaţii din perioada ante- şi postbelică, din care se poate reface întreaga viaţă culturală a municipiului.

Din punct de vedere al vechimii, menţionăm existenţa unor incunabule, post-incunabule – ediţii ale clasicilor greci şi latini comentate, cărţi vechi româneşti, cărţi vechi maghiare, transilvănene şi un mare număr de exemplare din categoria bibliofiliei. Mergând tot pe linia colecţiilor, retrospectiv, sub raportul perioadelor istorice şi a marilor evenimente, nu putem trece cu vederea existenţa din abundenţă a literaturii vechi româneşti, a perioadei iluministe, a lucrărilor privitoare la Revoluţia lui Horea, Revoluţia de la 1848/1849, a cărţilor care au pregătit Marea Unire de la 1 Decembrie 1918, a valorilor acumulate de cultura română şi maghiară din timpurile vechi şi până în zilele noastre.

Cărţile sunt editate în limbile principalelor etnii care s-au aşezat şi au convieţuit împreună pe aceste locuri (română, maghiară şi germană), cărora li se adaugă o selecţie din cele în limbi de mare circulaţie, engleză, franceză, germană, italiană şi mai puţine în alte limbi.

Toate acestea conferă instituţiei deplinătate şi valoare, iar utilizatorilor nu arareori adevărate surprize prin dezvăluirea informaţiilor pe care e deţin.

Utilităţi şi utilizatori

Fără îndoială, biblioteca publică târgumureşeană devine, în scurt timp de la înfiinţare, principalul auxiliar al educaţiei permanente. Moştenirea regimului dualist, trebuie să o mărturisim, nu acoperea în întregime aceste cerinţe. În primul rând, menţionăm lipsa cărţilor în limba română. Acest lucru crea o diferenţiere între beneficiarii instituţiei. Profesorul Ion Chinezu de la Liceul „Al. Papiu Ilarian”, viitorul critic literar de mai târziu iniţiator şi director al revistei Gând Românesc, într-un articol publicat în gazeta Mureşul, intitulat „Cultura românească în Târgu-Mureş” semnala că biblioteca publică din Palatul Culturii adăpostea aproximativ 25.000

de cărţi ungureşti şi numai 3.000 de cărţi româneşti şi acestea intrate după anul 1924. Mai regretabil şi dureros, constată cu indignare profesorul, este că nu se citeşte cartea: *„Nu se citeşte! E trist? E adevărat. Dar nu ne putem împotmoli aici. Cărui părinte i-ar trece prin gând să nu-şi hrănească copilul când acesta ar uita să mănânce?"* Completarea cu cărţi româneşti a tuturor bibliotecilor din Transilvania devenea o cerinţă în urma Marii Uniri şi totodată un act reparatoriu faţă de populaţia românească ale căror efecte discriminatorii din partea majorităţii nu au încetat. *„România Mare* – consemna profesorul – *nu va însemna o realitate sufletească atâta timp cât de la un capăt al ei până la celălalt nu va fi străbătută de un duh unitar. Or, purtătorul de cuvânt al acestui duh este cartea. Făcută de omul bun mai nobil decât politicianul, cartea bună poate să armonizeze și să niveleze deosebirile de limbă, de gust și aspirații. Ea singură poate să creeze acea mare solidaritate de care avem atâta nevoie."*

Cunoştinţele de biblioteconomie actualizate de bibliotecarul Aurel Filimon din cărţile mentorilor săi spirituali Marcel ori Pellisson îi foloseau drept călăuză în activitatea sa. El se convinge de faptul că bibliotecile publice sunt principalele modalităţi de propagare a ştiinţelor şi cunoştinţelor. Autoeducaţia, considera el, are valoare absolută deoarece învăţătura este condusă de un scop oarecare. Bibliotecile rămân printre puţinele instituţii ale educaţiei libere, ele au cea mai mare influenţă educativă şi socială. Totodată, Aurel Filimon înţelegea importanţa cărţii în interferenţele etnice. *„Cartea românească în orașul nostru (Forum Siculorum),* - spunea el - *are un dublu rol și anume: de a da posibilitatea elementului minoritar să se familiarizeze cu produsele spirituale literare și științifice românești, din alt punct de vedere, elementului românesc acces la producția literară națională."*

Aceste judecăţi au condus noua orientare a bibliotecii publice. Ele nu şi-au pierdut actualitatea nici în zilele noastre.

Instituirea la Târgu-Mureş a învăţământului teoretic liceal şi de specialitate, numărul relativ mare de elevi care profitau de acest avantaj, cei care îi instruiau (educatori, învăţători, profesori), precum şi numărul mare de intelectuali (funcţionari, medici, jurişti) îşi potoleau pofta de cunoaştere cu hrana spirituală ce le-o oferea biblioteca publică.

Faptul că situaţia se prezintă în acest fel o dovedeşte numărul relativ mare de utilizatori care frecventează instituţia, fără a fi închisă pentru public pe tot parcursul existenţei sale.

În zilele noastre, instituţia a devenit un mare punct de atracţie, amplificat de cerinţele elevilor din învăţământul preuniversitar şi ale studenţilor din învăţământul universitar. La acestea se adaugă interesele numărului mare de intelectuali, precum şi a populaţiei din producţie.

Într-un oraş reşedinţă de judeţ, cu populaţie relativ mică de 150.000 de locuitori, beneficiarii de servicii ale bibliotecii oscilează anual între 20.000-24.000 utilizatori, care consultă între 500.000-600.000 volume. Se realizează un indice de lectură de 24-28 cărţi pe an. Cifre semnificative, care atestă tradiţia şi interesul pentru lectură şi cunoaştere a populaţiei târgumureşene.

Biblioteca în ofensivă culturală

Nu sunt puţine activităţile cu publicul organizate de bibliotecă. Ele au un dublu scop, dezvăluirea colecţiilor şi educaţia publicului. Ca forme sunt din cele mai diverse, de la simplele prezentări ori lansări de cărţi până la simpozioane ştiinţifice cu caracter naţional. Prin aceste acţiuni am căutat să rememorăm evenimente istorice şi culturale, cărţi, personalităţi din toate domeniile şi operele lor. Inegalabile ca valoare şi întindere ni s-au părut: „Cazania lui Varlaam – trei veacuri şi jumătate de dăinuire în spiritualitatea românească – 1643-1993” cu participarea unor recunoscuţi oameni de cultură, între care amintim pe Romulus Vulcănescu, Pandele Olteanu, Gheorghe Mihăilă, Vlad Chiriac (Basarabia), George Anca, Alexandru Moraru, Ion Buzaşi, Ioana Cristache-Panait, Gabriel Ştrempel, Dragoş Marinescu, Dan Horia Mazilu alături de mureşenii Cornel Moraru, Serafim Duicu, Elena Mihu, Spielmann-Sebestyén Mihály, Timotei A. Enăchescu, Dimitrie Poptămaş ş.a. De aceeaşi atenţie s-a bucurat şi simpozionul „Noul Testament de la Bălgrad – la 350 de ani de existenţă”, simpozionul închinat celor 200 de ani de lectură publică la Târgu-Mureş şi „Sub semnul istoriei” închinat lui Gheorghe Şincai la împlinirea a 250 de ani de la naştere. Anual se organizează manifestarea complexă

„Philobiblon mureșean” care continuă tradiţionalele zile ale bibliotecii.

Alte activităţi de dimensiuni mai mari au fost închinate unor momente din istoria poporului român, Revoluţia de la 1848, 24 Ianuarie, 1 Decembrie, Războiul de Independenţă, Unirea Basarabiei şi Bucovinei cu Patria Mamă (reuniuni cultural-artistice anuale), aniversări sau comemorări ale unor personalităţi istorice ca: Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul, Constantin Brâncoveanu ş.a.

Activităţi cu caracter permanent au fost închinate autorului poemului „Luceafărul”, - Mihai Eminescu. Lunile ianuarie şi iunie, au devenit prilejuri de mare sărbătoare. „Porni Luceafărul…” şi „Eminesciana” ajunse la a XIX-a ediţie au constituit momente de întâlnire a mureşenilor cu cercetători care şi-au consacrat ani de zile cunoaşterii poetului, a fenomenului eminescian în literatura şi cultura românească. Între aceştia îi amintim pe Dumitru Vatamaniuc, Ion Roşu, Gavril Istrate, Dumitru Covalciuc (Ucraina), Irina Petraş, Petru Poantă, Dan Brudaşcu, Gheorghe Bulgăr, Spiru Vergulescu, Dumitru Fusu (Basarabia). Alături de numeroşi mureşeni, au lăsat impresii şi momente de neuitat în inimile iubitorilor de poezie şi admiraţie pentru tânărul de 16 ani, care, în anul 1866 a trecut prin Târgu-Mureş, unde a făcut un scurt popas, în drum spre Mica Romă, cum însuşi a denumit Blajul, cu spiritul său românesc şi cărturăresc.

Preţuirea valorilor mureşene a fost, de asemenea, supusă atenţiei publicului interesat. „Craiul munţilor” – a marcat an de an organizarea unei reuniuni culturale închinate lui Avram Iancu. Nu putem să-i uităm pe Vasile Copilu-Cheatră care a făcut să clocotească o sală arhiplină cu 200 de locuri. Prezenţa poetului la Târgu-Mureş s-a mai repetat. Menţionăm că numele lui Avram Iancu se leagă de oraşul nostru prin practica avocaţială la Tabla Regească. S-au bucurat de atenţie din partea noastră: Vasile Popp, medicul, folcloristul şi bibliologul născut la Chimitelnic, profesorul Ion Chinezu prin prezenţa lui Vasile Netea, Vasile Fanache, Doina Graur, apoi Aurel Filimon, istoric, arheolog, bibliolog şi folclorist, bibliotecar şi director al bibliotecii publice, Emil Aurel Dandea, primar al Târgu-Mureşului în două legislaturi, în perioada interbelică, generând şi apariţia a trei cărţi de şi despre el, precum şi o statuie care străjuieşte centrul oraşului, între ctitoriile sale, Catedrala mică şi Palatul administrativ municipal actual.

O preocupare aparte o constituie sprijinul acordat la întocmirea caietelor program ale unor localităţi care îşi marcau

vechimea atestării documentare şi întâlnirilor cu fiii satului. Ele, nu puţine la număr, se constituie în micromonografii prin cuprinderea unor cronologii, prezentările conferite unor personalităţi ale locului, listă de dascăli şi eroi, iconografie.

Prin toate aceste activităţi şi multe altele pe care nu le-am putut înşirui aici, Biblioteca Judeţeană îşi dovedeşte utilitatea într-un domeniu care o leagă direct de public, iar prezenţa la activităţi dovedeşte încrederea acestuia în capacitatea formativ-educativă a instituţiei şi profesionalismul bibliotecarilor.

Bibliotecari

Lipsa învăţământului bibliologic, cu mici excepţii, cum au fost Şcoala tehnică postliceală de bibliotecari şi câteva promoţii ale învăţământului biblioteconomic superior de scurtă durată, nu a însemnat pierderea bătăliei pe aceste tern hotărâtor pentru cultura unui popor. Pe lângă personalul format în acest scop de către instituţiile autorizate, numeroşi oameni cu chemare şi dragoste pentru carte cu studii şi preocupări din alte domenii şi-au consacrat viaţa bibliotecii. Chiar funcţia de conducere, în toate timpurile a implicat însuşirea unor cunoştinţe de specialitate. Şirul celor care au condus destinele instituţiei se prezintă în felul următor: Primul director, Molnár Gábor (1913-1936), a fost de profesie jurist, iniţiator şi ctitor al bibliotecii publice, personalitate influentă şi respectată a oraşului. În prealabil, viitorul custode al bibliotecii a urmat cursuri de specialitate biblioteconomică la Budapesta. El organizează instituţia după cele mai actuale criterii ale timpului: aranjarea cărţilor pe formate, sistemul de împrumut cu buzunăraş, catalog alfabetic combinat cu subiecte. Pentru asigurarea lecturii, încă înainte de deschidere (noiembrie 1913), a făcut apel pentru donaţii de cărţi. Cărţile erau prelucrate pentru biblioteci (cotate, notă privind actul legislativ care instituie biblioteca publică şi care întăreşte răspunderea cititorului faţă de carte). Cu această dată în baza regulamentului de organizare şi funcţionare, biblioteca devine cu adevărat accesibilă şi gratuită tuturor celor care doreau să se folosească de serviciile ei.

A urmat apoi Aurel Filimon, personalitate pluridisciplinară cu studii universitare la Budapesta şi Berlin, o practică la Muzeul

Național de Artă Românească și Antichități din București în preajma eruditului muzeograf Al. Tzigara-Samurcaș. Mai întâi ca bibliotecar (1922-1936) iar apoi ca director (1936-1940), a fost cel care de la începutul activității sale a sporit an de an zestrea bibliotecii, mai ales cu publicații românești. În timpul său colecțiile se dezvoltă armonios, în conformitate cu interesele publicului. În acest scop A. Filimon întreține legături cu instituțiile statului pentru obținerea de publicații retrospective și curente sporind capacitatea de informare, lectură și studiu. El este înlăturat ca urmare a perioadei de diktat, când se refugiază la București unde se îmbolnăvește, retrăgându-se la Rapoltul Mare și se stinge din viață la 3 martie 1946. Director al bibliotecii târgumureșene este numit prof. Vigh Károly, obligat să pună în aplicare planul ocupanților, care, printre altele, prevedea retragerea din circulație a tuturor cărților românești. Realitățile de după război, aservirea țării comunismului sovietic, apariția HCM nr. 1542/1951 ale cărui prevederi stabileau politizarea instituției, determină numirea în funcția de director a lui Rácz Béla, fost lucrător al cooperativei „Solidaritatea", având așa-zise merite în mișcarea comunistă și muncitorească. El procedează la ideologizarea bibliotecii în direcțiile trasate de P.C.R. Prima măsură a fost retragerea pe considerente de a fi periculoase aproape în totalitate a cărților de istorie, filologie, filosofie, ideologie și politică, geografie etc., mai puțin cele aparținătoare științelor aplicative. Astfel, s-au creat cele două fonduri „S" (secret) și „D" (documentar), inaccesibile publicului. Ele au fost înlocuite cu traducerile din limba rusă apărute prin editurile „Cartea rusă", „Arlus", „Editura de Stat" și a „P.C.R."

Șirul directorilor continuă cu Bartók Ibolya, tânără, zeloasă, cu stagiu de deportare în lagărele de evrei, cunoscătoare a mai multor limbi de circulație. A fost o scurtă perioadă de timp la Biblioteca Raională din Miercurea Ciuc. Cu experiența ei introduce așezarea tematică a cărților, introduce Clasificarea Zecimală Universală și pune bazele cataloagelor alfabetic și sistematic în conformitate cu normele universale bibliologice. Acesteia îi urmează Halász Borbála, devenită profesoară prin cursuri de scurtă durată (2 ani) și numită inițial la Institutul Medico-Farmaceutic, fiica social-democratului Halász József. Era considerată ocrotitoare a mișcării socialiste și comuniste, funcțiile fiindu-i răsplata. A avut și merite incontestabile în extinderea spațiului, diversificarea serviciilor, înființarea secției „Cartea tehnică", creșterea numerică a

personalului şi specializarea acestuia prin cursuri de scurtă durată. În timpul său au intrat în colecţiile bibliotecii numeroase confiscări de cărţi, fie din colecţii particulare ori ale unor instituţii. Halász Borbála este suspendată din funcţie în anul 1965.

Rând pe rând în anii următori destinele instituţiei au trecut în seama profesorului Ştefan Stănoiu, care, după numai un an este înlocuit cu Solomon Frăţilă, învăţător apoi profesor tot cu studii filologice de scurtă durată (2 ani, la Universitatea din Iaşi) şi cu o practică la Inspectoratul Şcolar, iar apoi inspector al Comitetului Judeţean de Cultură şi Artă. Îi urmează o perioadă de cinci ani Romeo Pojan, activist de partid, iar apoi prof. Iulius Moldovan, personalitate cu certe valenţe intelectuale, fost o perioadă de timp director al Liceului din Sărmaş, inspector şi preşedinte al Comitetului Judeţean de Cultură şi Artă. De numele său se leagă apariţia unor lucrări ca Personalităţi Mureşene vol. 1-2, apariţia revistei Vatra, dezvelirea monumentului ecvestru „Avram Iancu", construcţia Teatrului Naţional. Biblioteca cunoaşte în timpul său importante realizări în creşterea colecţiilor şi personalului, precum şi un salt calitativ în promovarea acţiunilor de masă cu publicul.

O lungă perioadă de timp instituţia este condusă de semnatarul acestor rânduri, aproape 20 de ani. Odată cu retragerea mea din activitate despre care modestia mă face să aştern tăcere lăsând posterităţii să judece împlinirile şi neîmplinirile, postul de director este ocupat prin concurs de conf. univ. dr. Corina Teodor, istoric, cu ani de practică la catedră şi în cercetare, autoare de lucrări ştiinţifice şi dragoste pentru carte şi instituţia ei.

În decursul timpului au slujit cartea şi biblioteca: scriitorul Gagyi László, bibliograf, prof. Benkő János, profesor de limba maghiară, bibliotecar metodist şi organizator al lecturii prin bibliotecile de casă, prof. Mészáros József, publicist şi scriitor, prof. Ana Maria Arghişan, autoare al unui sistem de indexare coordonată în domeniul ştiinţelor sociale, bibliotecarul Gheorghe Câmpean, care s-a remarcat în activitatea de relaţii cu publicul prin profesionalism, vocea caldă şi buna dispoziţie, specialişti în achiziţie şi prelucrarea colecţiilor, Kiss Rozália, Livia Moldovan, Miklós Magda, în domeniul activităţilor cu copiii: Nagy Aranka, Kovács Éva şi Aurelia Spinei, colegi şi colege, unii din ei trecuţi dincolo de viaţă şi care trăiesc prin pilda şi moştenirea privind întărirea instituţiei şi organizarea lecturii.

Informarea şi valorificarea colecţiilor

După evenimentele din 1989 s-au produs schimbări radicale şi în domeniul lecturii publice. Cel mai mare câştig constă în liberul acces al populaţiei la colecţiile bibliotecii. Biblioteca Judeţeană Mureş devine, în baza unui act normativ, depozitară a tuturor publicaţiilor tipărite pe teritoriul judeţului. Creşterea fără precedent a numărului de tipărituri locale, cărţi şi periodice, impune o evidenţă cât mai completă a acestora. Astfel, s-a recurs la elaborarea în formă tipărită a unor evidenţe în seria colecţiei „Bibliografii mureşene". Primul volum a fost atribuit periodicelor sub toate formele în care au apărut (ziare, reviste, anuare, calendare, etc.) sub titlul „Bibliografia publicaţiilor periodice". El se referă la apariţiile dintre 23 dec. 1989 şi 31 decembrie 1994, iar următorul volum înregistrează continuările şi completările pentru anii 1995-2000.

Situaţia este mai spectaculoasă în domeniul cărţilor a căror apariţie a fost serios controlată de regimul comunist, lucrare similară apărută în aceeaşi colecţie, „Bibliografia cărţilor, albumelor şi hărţilor editate între anii 1990-1995 şi 1996-2000. Dacă în primii cinci ani au apărut 524 publicaţii, în următorii alţi cinci ani s-au tipărit 1036 volume, în total în numai zece ani au fost tipărite pe plan local 1560 volume variate din punct de vedere al conţinutului. În redactarea şi editarea acestor lucrări menţionăm aportul bibliotecarelor Fülöp Mária şi Ana Maria Vintilă. O altă lucrare, întocmită de Ana Cosma, cuprinde „Scriitorii români mureşeni", sub forma unui dicţionar biobibliografic. Tot acum a apărut bibliografia monografică alcătuită de Dimitrie Poptămaş şi Mózes Júlia „Publicaţii periodice mureşene", 1795-1972, cu o amplă introducere de istoricul mureşean Vasile Netea. Această publicaţie a fost cenzurată de Direcţia Presei şi tipăriturilor prin retragerea din tipar în anul 1973. Ea cuprinde descrierea monografică a 547 publicaţii.

Altă tipăritură, „Oameni de ştiinţă mureşeni", cuprinde personalităţi (cca 860) din domeniile: medicină, farmacie, biologie, botanică, zoologie, economie, matematică, fizică, chimie, geologie, astronomie, tehnică şi agricultură. Lucrarea este rod al colaborării bibliografelor Ana Todea, Fülöp Mária şi Monica Avram.

De mare importanţă sunt informaţiile cuprinse în bibliografia „Judeţul Mureş în cărţi" – 1990-1999, lucrare întocmită de Fülöp Mária, precum şi „Bibliografia locală retrospectivă a judeţului Mureş"; autori, apariţii editoriale, referinţe locale în cărţile editate până în anul 1944, o selecţie din 4.141 volume existente în Biblioteca Judeţeană, lucrare în curs de apariţie redactată de Fülöp Mária şi Ferencz Klára.

Tot în scopul dezvăluirii colecţiilor şi valorificării cercetărilor ştiinţifice a bibliotecarilor s-a instituit un anuar „Libraria", din care au apărut primele trei volume 2002-2004. Pentru românii din afara graniţelor, Biblioteca Judeţeană Mureş a tipărit din subvenţii ale Ministerului Culturii şi Cultelor, „Ţara Fagilor", almanah literar-cultural al românilor nord-bucovineni (apariţie anuală 1994-2004).

Şi această activitate situează instituţia cărţii mureşene detaşată faţă de altele.

O nouă etapă a bibliotecii – informatizarea

Acum, la sfârşit şi început de mileniu, odată cu pătrunderea masivă a tehnicii de calcul în toate domeniile de activitate, creşterea neprevăzută a numărului de edituri, dimensiunile fondului de referinţe pe care îl deţinem, necesitatea amplificării capacităţii furnizării informaţiei, apariţia cărţii electronice, se impune o nouă atitudine a bibliotecarului faţă de profesia şi activitatea sa.

Calea este una singură, - trecerea la procesul de informatizare automatizare a activităţii bibliotecii. Principalele modalităţi pentru un contact eficient, exact şi prompt în ordonarea documentelor de bibliotecă, a conţinutului lor, în vederea menţinerii celor mai pretenţioase opţiuni de informare, studiu şi lectură. Experienţa de până acum, fie a marilor biblioteci publice, fie a celor de rang naţional (Academiei, Naţională, Universitare) încă nu pot constitui modele. După evenimentele din 1989 şi acest domeniu a fost asaltat de echipamente electronice şi programe adecvate, experimentate în multe biblioteci ale lumii dezvoltate. Visul de ieri, astăzi poate deveni realitate cu puţin efort. În ce priveşte instituţia în cauză au existat planuri mari. S-a înscris într-un program de informatizare aplicat de Biblioteca Naţională la care a aderat majoritatea bibliotecilor judeţene. În acest scop a fost achiziţionat pe bază de

licitaţie softul TINLIB, al Companiei „Information Management and Engineering Limited" din Marea Britanie, instituţia noastră onorându-şi integral costul licenţei. Modulele programului constau în catalogare şi regăsire a publicaţiilor şi a achiziţiei, managementul serialelor, formatul şi transferul de date şi comunicaţiile. Legate în circuit, calculatoarele de la sediu furnizează informaţii în orice punct al reţelei, cu privire la baza de date operativă din anul 1996 încoace. Totodată se continuă introducerea în aceasta a publicaţiilor apărute anterior acestei date şi necuprinse în cataloagele tradiţionale. De asemenea, se experimentează imprimarea sub formă electronică a publicaţiilor editate de bibliotecă. În viitor se preconizează o abordare şi o exploatare sistemică a informaţiilor din biblioteci, în care Biblioteca Naţională să coordoneze întregul program.

Biblioteca şi salariaţii ei pornesc începători în această nouă etapă de evoluţie a Bibliotecii Judeţene şi cu speranţa că acest început, care nu este prea devreme şi nici uşor de introdus, va însemna o mare cotitură în evoluţia instituţiei şi ridicarea serviciilor sale la nivelul şi exigenţele actuale şi de viitor ale domeniului.

Biblioteca „Târgu-Mureş" din Chişinău

În articolul „Poporul îşi cere cărţile sale", publicat de Nicolae Iorga în „Floarea darurilor" (1907), marele savant român, făuritor de cărţi şi ctitor de biblioteci publice scria *„Cultură a poporului fără cărţi pentru dânsul nu se poate. Şi fără cultura poporului orice alcătuire economică, orice formă politică n-au nici o valoare".* Am reactualizat aceste cuvinte în zilele de vibrantă emoţie, când fraţii noştri de peste Prut au întâmpinat marea lor sărbătoare „Limba noastră cea română" cu evenimente de excepţie. Spun de excepţie, deoarece în ziua de 27 august 1991 am trăit cu deputaţii din Parlamentul Moldovei, emoţia şi fiorul proclamării independenţei de stat a Republicii Moldova. Nimeni şi nimic nu mai putea stăvili entuziasmul pecetluit acum cu semnăturile celor 277 de deputaţi, iar apoi, în aclamaţiile celor 600-700 de mii de moldoveni adunaţi în Piaţa Marii Adunări Naţionale.

Cu două zile mai târziu, în prezenţa domnilor Alexandru Moşianu, preşedintele Parlamentului şi Ion Ungureanu, ministrul

Culturii şi Cultelor, renăştea după cinci decenii, prima bibliotecă românească. Iată deci că poporul îşi cere cărţile sale! Iniţiativa le-a aparţinut ardelenilor, de unde şi denumirea de Biblioteca „Transilvania". În primele rânduri s-au situat colegii din Cluj-Napoca, care au iniţiat şi au ostenit pentru acest dar. Au agreat ideea colegii din bibliotecile Judeţene Mureş, Maramureş, Braşov, Sălaj, Satu Mare ş.a. Acolo unde până acum cartea românească nu atingea 5 %, unde acel puţin era înveşmântat în haină străină, unde accesul românilor era îngrădit la tot ce era mai sfânt şi preţios, limba şi cultura, renăşteau acum ca dintr-o „fântână a darurilor" cuvintele din străbuni: „Cât de frumos sună cuvintele Transilvania – Basarabia şi cât de măreaţă este misia bibliotecii în procesul de renaştere naţională a moldovenilor", erau rostirile încărcate de emoţie ale lui A. Moşianu.

Exemplul clujenilor a fost preluat câţiva ani mai târziu de mureşeni. Sectorul Râşcani, al doilea ca mărime din cele cinci existente, cu o populaţie de peste 180.000 locuitori a fost vizat pentru ctitoria mureşenilor. Biblioteca „Târgu-Mureş" este situată pe Bulevardul Moscovei, principală arteră de circulaţie a sectorului, la parterul unui bloc de locuinţe, având o suprafaţă de 400 mp. Spaţiul a fost acordat de Primăria municipiului Chişinău, precum şi mobilierul necesar. La deschidere, fondul iniţial de carte a fost de 5.000 volume, din care două treimi o constituia donaţia noastră. Bucurându-ne de sprijinul Ministerului Culturii şi de resursele proprii, precum şi de generozitatea unor donatori, biblioteca înregistrează astăzi peste 34.000 volume înscriind anual peste 14.000 de utilizatori ce consultă aproape o jumătate de milion de volume.

Loc de întâlnire între creatorii români de pe ambele părţi ale Prutului, aici sunt prezenţi autori mureşeni cu cărţile lor, între care: Cornel Moraru, critic literar, redactor şef la revista „Vatra", fost director al Inspectoratului Mureşean de Cultură, succesorul său, poetul şi publicistul Nicolae Băciuţ, poetul şi publicistul Lazăr Lădariu, redactorul şef al cotidianului „Cuvântul liber", Zeno Ghiţulescu, Timotei A. Enăchescu, Ilie Şandru, Mihai Suciu, Horia Ioan Avram ş.a. Anturajul literar este completat de eminenţi oameni de cultură basarabeni între care îi amintim pe Mihai Cimpoi, Dumitru Matcovschi, Grigore Vieru, Arcadie Suceveanu, Iulian Filip, Emil Galaicu-Păun, Spiridon Vangheli, Pavel Balmuş, Valeria Stoica şi mulţi alţii.

Prin instituirea acestei biblioteci, avem sentimentul acțiunii utile și nobile. Aici cartea este ocrotită, prețuită, informată și servită cititorului. Aceasta este opera mureșenilor care au dăruit spirit din spiritul lor și lumină din lumina cărților cu generozitate, neavând alte interese decât conștiința înțelegerii a ceea ce au însemnat 50 de ani de dictatură și teroare comunistă și de înstrăinare.

Impresii din Cartea de aur

În decursul existenței sale, biblioteca a fost locul de popas, în trecerea lor prin Târgu-Mureș, a numeroși oameni de știință, artă și cultură. Dintre cei care s-au semnat în Cartea de Onoare îi consemnăm pe: Nicolae Iorga (1923), Emil Racoviță (1922), Emil Isac (1923, 1925), Sextil Pușcariu, Ion Chinezu, Simion Mândrescu (1924),

Vasile Pârvan, Vasile Goldiș (1925), Ion Minulescu (1926), Móricz Zsigmond (1926, 1941), George Enescu (1927), Ioviţa Fuentes și Ionel Perlea (1928), Octavian Goga (1932), Bitay Árpád (1933), Aurel Ciupe și Vasile Netea (1935), Tudor Vianu (1937), Molter Károly (1941).

Semnătura Reginei Maria și a Principesei Ileana în Cartea de Aur a bibliotecii

*

Din autografele menționate pe cărțile donate bibliotecii de către autori și din Cartea de aur desluşim următoarele cuvinte:

„Umbra lină din copilărie, de pe Valea Mureșului și din Câmpie, pentru sufletul de lumină al cititorilor."

(Ion Horea, în noiembrie 1970, pe volumul „Umbra plopilor", ediția 1965)

„Exemplar dedicat afectuos și cu admirație pentru colectivul bibliotecii, pentru munca și dragostea dată cărților în marea înfrățire cu autori”.

(Ion Vlasiu, pe volumul „Am plecat din sat”, ediția 1979)

„Cititorilor acestui oraș, colectivului bibliotecii municipale din Târgu-Mureș, dedic acest volum în gândul comun al acestui timp că vom contribui prin aspirațiile noastre să dăm artei locul ce i se cuvine în existența umană. Poate într-o zi ne vom întoarce la aceste cărți și-n liniștea lor ne vom auzi sufletele de altădată; va fi atunci și clipa de-acum când suntem atât de tineri și singuri”.

(Romulus Guga, pe volumul „Bărci părăsite”, 1968)

„În această bibliotecă în urmă cu 20 de ani, am trăit cele mai fericite momente ale vieții mele de lector. Aici am trăit operele marilor clasici ai literaturii române și universale și aici am luat cunoștință de cele mai de seamă periodice literare românești. Datorez acestei biblioteci o bună partea din formația mea științifică și literară”.

(prof.dr. Vasile Netea, 29 august 1967)

„Un respectuos omagiu celor ce îngrijesc această superbă bibliotecă”.

(Augustin Buzura, 1987)

„În seara zilei de 23 noiembrie 1987, evocându-l pe Decebal aici, în Cetatea românească Târgu-Mureș, am fost bucuros că sunteți, prin lucrătorii bibliotecii Județene, o comuniune de simțire desăvârșită. Fie ca acest nemuritor și străvechi răsad să reînvie mereu, sub semnul Artei, în cultul neîntinat, cel mai durabil, al neamului nostru!”

(Eugen Evu)

„Călcând pe urmele precursorilor acestei metropole a culturii românești, nu se poate să nu te cutremuri la gândul că pângărești urma pașilor lui Eminescu sau te lovești de umbra lui Avram Iancu, el însuși erou al cutremurătoarei opere în proză a Luceafărului poeziei românești. Iată de ce, când scriu aceste rânduri în cartea de aur a unei biblioteci care rivalizează cu cele mai mari, îmi vine să semnez în genunchi, sărutând în acest fel pământul acestei vetre sacre românești”.

(Vasile Copilu-Cheatră. 10 septembrie 1987)

„Mulțumim pentru cinstea de a face parte, alături de înaintașul Cipariu, dintr-un philobiblon transilvan”.

(Grete Tartler, 29 septembrie 1987)

„Cărturarilor mureșeni din această extraordinară bibliotecă, cultivatori și apărători ai limbii române, omagiul meu sincer și entuziast odată cu dragostea mea colegială”.

(Lucian Valea, 29 martie 1988)

„Aici, la Biblioteca Mureșeană, am verificat încă o dată toate cuvintele frumoase. da, biblioteca este un paradis; da, biblioteca este un labirint benefic în care omul nu se pierde, ci se câștigă; da, noi, cititorii, iubitorii de Carte, ne situăm mereu, prin marii Cărturari, într-un început continuu”.

Am simțit aici „starea de veghe” pe care ți-o procură un lăcaș în care Cartea și Omul comunică, se împărtășesc.

Am simțit aici că noi, români, știm să-l primim pe Eminescu, acum, la un veac de nemurire”.

(Irina Petraș, 21 aprilie 1989)

„16 aprilie 1976 – o minunată întâlnire cu iubitorii de poezie din Târgu-Mureș. Biblioteca județeană merită călduroase felicitări pentru dragostea față de carte, pentru pasiunea cu care colaboratorii știu să pună în valoare fondul bogat al acestui lăcaș de cultură. Un călduros omagiu din partea lui”.

(Marin Sorescu)

„Am vizitat cu interes și adâncă bucurie acest locaș al cărții slujit cu devotament de un corp ales de bibliotecari și servind excelent cauza culturii românești…”

(Al. Zub – 11 oct.1982)

„Admirator constant și recunoscător al acestei însemnate instituții de cultură, am bucuria și cinstea de a consemna aici, ca un mărțișor, deplina mea bucurie de a-i fi fost unul din vechii cititori (antebelici) și totala mea admirație (mărturisită și public, în scris) pentru întreaga activitate a acestei biblioteci..”

(Nicolae Crișan – 1 martie 1989)

„Trebuie să mergem pe drumul de făurire permanentă a culturii românești – drepte, cinstite și cu deschideri europene. Dar e necesară și popularizarea culturii, coborârea în popor și cultivarea tradițiilor. Iar acești minunați oameni de carte…nu și-au asumat doar administrarea bibliotecii, ci și activizarea misiunii ei culturale.

Impresia pe care mi-a lăsat-o acest așezământ de cultură este dintre cele mai bune, începând de la lăcașul propriu-zis și până la oamenii care-i conferă prestigiul de azi… Primească din parte-mi mulțumiri și urări de mai bine pentru anii ce vor veni!

(Ion Roșu – 14 iunie 1991)

(2005)

Biblioteca Judeţeană Mureş la 90 de ani

În urmă cu un an, aniversam două secole de lectură publică la Târgu-Mureş[1]. Actul lecturii aici decurgea din instituirea şi deschiderea Bibliotecii Teleki (1802), care cuprindea valoroasa colecţie de cărţi şi documente ale cancelarului Transilvaniei, Samuel Teleki (1734-1822) constituită într-o viaţă de om, oferită cu generozitate publicului. Biblioteca era adăpostită în clădirea cunoscută sub denumirea Teleki-Teka, căreia i-a fost alăturată o aripă special amenajată în acest scop. Făceam atunci cuvenita precizare privitoare la modul în care această instituţie a reuşit să-şi exercite funcţia de bibliotecă publică. Am avut în vedere profilul colecţiilor şi accesibilitatea publicului la ele.

Este bine cunoscut faptul că Biblioteca Teleki s-a constituit din cărţi pe care fondatorul le-a procurat în anii de studii în mari centre ale culturii europene şi în timpul peregrinării sale prin diferite ţări. Aproape că nu îi scapă nimic din ce avea mai valoros civilizaţia cărţii în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea. Biblioteca ar putea fi apreciată ca o mare citadelă a culturii universale prin valoarea colecţiilor, selecţia şi raritatea lor. Nu s-a făcut deloc economie atunci când, în capitala imperiului – Viena – important centru istoric şi cultural aflat în permanentă legătură cu pulsul marilor oraşe ale Europei, erau oferite produse ale tiparului.

---

[1] *Biblioteca Judeţeană Mureş*. Caiet documentar elaborat cu prilejul împlinirii a 200 de ani de lectură publică la Târgu-Mureş, 1802-2002. Târgu-Mureş, Casa de Editură Mureş, [2002]; *Libraria*. Anuar I, Lucrările simpozionului naţional „200 de ani de lectură publică la Târgu-Mureş", Târgu-Mureş, Biblioteca Judeţeană Mureş, 2002; *Emlékkönyv a Teleki Téka alapitásának 200. évfordulójára 1802-2002*, Szerkesztette: Dr. Deé Nagy Anikó, Sebestyén-Spielmann Mihaly, Vakarcs Mihály, Basel-Marosvásárhely, Mentor Kiadó, 2002 (Teleki Téka Alapitvány).

Cartea făcea parte din formaţia omului politic şi de cultură, motiv pentru care acesta nu a avut niciodată îndoieli sau reţineri privitoare la achiziţii.

Pe lângă cerinţele personale de ordin intelectual, cărţile cuprindeau informaţii de valoare care meritau să fie transmise posterităţii, intenţie care implică actul de responsabilă cultură. În argumentarea mea privind neîndeplinirea funcţiei publice, în sensul modern al procesului de lectură, am în vedere nivelul relativ ridicat al conţinutului colecţiilor, sistarea actualizării colecţiilor prin achiziţii după anul 1820, ca şi limbile în care sunt tipărite: latină, germană, franceză, engleză, italiană etc. (mai puţin accesibile publicului), ca şi conservarea fizică impecabilă a cărţilor (care dovedeşte consultarea lor restrânsă). La toate acestea se adaugă nivelul relativ redus de instruire a majorităţii populaţiei la vremea respectivă.

Dovada cea mai pregnantă că situaţia se prezenta în acest fel la Târgu-Mureş o reprezintă insistenţele autorităţilor locale pentru o instituţie de cultură atotcuprinzătoare în cadrul căreia, în mod distinct, să funcţioneze o bibliotecă publică. Proiectul este pus în aplicare în anul 1907, când Francisc Iosif, împărat al Austriei şi rege apostolic al Ungariei (1867), aniversa 40 de ani de domnie pe tronul Ungariei. Târgu-Mureşul este primul centru din Transilvania care a beneficiat de un asemenea proiect[2]. Palatul Culturii, cum avea să se numească, a fost ridicat între anii 1911-1913. Impozanta clădire proiectată de arhitecţii Komor Marcell (1868-1944) şi Jakab Dezső (1864-1932), în stil secession, s-a ridicat în piaţa centrală a oraşului şi în vecinătatea Primăriei, a cărei clădire a fost construită în baza aceluiaşi proiect. Menirea Palatului Culturii era să adăpostească biblioteca, conservatorul, muzeul etnografic, o şcoală pentru limbi străine, sală pentru conferinţe şi o sală pentru concerte. Partea decorativă, realizare de excepţie (basoreliefuri, pictură şi vitraliile realizate de Körösfai K. Aladár, Roth Miksa şi Nagy Sándor) dă deplinătate clădirii, fiind apreciată astăzi ca monument de artă şi arhitectură.

Biblioteca publică urma să funcţioneze în aripa stângă a clădirii, unde în prima etapă ocupa o suprafaţă de 706 mp, cu

[2] Traian Popa, *Monografia oraşului Târgu-Mureş*. Tipografia „Corvin”, 1932, p. 287-288.

posibilităţi de extindere, având ca intrare curtea situată în stânga clădirii[3].

De la început, instituţia a fost dotată cu mobilier modern, rafturi de cărţi reglabile pentru diferitele formate, galantare prevăzute cu sticlă pentru rarităţi şi valori bibliofile, mese de lectură şi scaune pentru 60 de locuri, vitrine pentru cărţi şi periodice. Capacitatea de depozitare a fost apreciată încă de la început la 300 de mii de volume. Bibliotecar a fost desemnat Molnár Gábor, de profesie jurist, personalitate influentă şi respectată a oraşului, unul dintre susţinătorii financiari ai realizării proiectului clădirii. În prealabil, viitorul custode al bibliotecii a urmat un curs de biblioteconomie la Budapesta, astfel încât, instituţia să fie organizată după cele mai actuale criterii ale timpului, referitoare la: aranjarea pe formate a cărţilor, sistemul de împrumut cu buzunăraş, catalogul alfabetic combinat cu subiecte etc. Pentru asigurarea lecturii, încă înainte de deschidere (noiembrie 1913) s-a făcut apel pentru donaţii de cărţi.

De la început au fost instituite două registre, de donaţii şi cumpărături, care serveau şi de inventar, şi un altul, de cotare care consta într-o singură cifră arabă, urmând cronologia intrării publicaţiilor, aplicată cu un numerotor pe foaia de titlu şi următoarea, precum şi pe o etichetă de pe cotorul cărţii. Înainte de punerea în circulaţie a publicaţiilor, acestea erau legate (compactate) pentru a le prelungi durata de folosire, iar pe interiorul tablelor (coperţilor) era lipită o foaie de termene pentru restituirea împrumuturilor, precum şi un extras din regulamentul privind grija pe care cititorul trebuia să o aibă faţă de carte, cu indicarea actului legislativ care ocroteşte aceste bunuri publice.

Cu această dată, în baza normelor de funcţionare, biblioteca devine accesibilă, în mod gratuit, tuturor celor care doreau să se folosească de serviciile ei, indiferent de vârstă, pregătire, sex, religie sau naţionalitate.

Fondul de carte era menit a asigura lectura populaţiei cu lucrări care să folosească instruirii la toate nivelurile, dar şi lecturii de divertisment[4].

---

[3] Traian Duşa, *Palatul Culturii din Târgu-Mureş*. Bucureşti, Editura Meridiane, 1970, p. 17, 46-48.

Din anul 1922, lui Molnár Gábor îi este asociat Aurel Filimon, originar din Monor (jud. Bistrița-Năsăud), personalitate pluridisciplinară, cu studii universitare la Budapesta și Berlin și o practică la Muzeul Național de Artă Veche Românească și Antichități din București, condus de Al. Tzigara-Samurcaș.

Astfel, Biblioteca orașului sau a Palatului Culturii, cum i se mai spunea, și-a început activitatea sporindu-și an de an zestrea cu noi publicații, întărindu-și astfel capacitatea de cuprindere a documentelor, sporind gradul de informare și cunoaștere al locuitorilor prin lectură. Primelor donații li se alătură sumele bugetare anuale prevăzute de primărie din care se făceau achiziții de cărți în raport cu cerințele lecturii și care, împreună cu donațiile, se constituiau într-o colecție echilibrată, enciclopedică, din care nu lipseau nici raritățile bibliofile, care se remarcau prin vechime, număr de exemplare, legătură și care dădeau deplinătate și valoare instituției cărții. Corespunzător cerințelor impuse de Unirea Transilvaniei cu România și consecințelor sale (dezvoltarea învățământului în limba română, introducerea noii administrații) fondului de carte i se alătură cel în limba română. Astfel, colecțiile se dezvoltă armonios în conformitate cu interesele de lectură și limbile vorbite în oraș, în principal română și maghiară.

Creșterea colecțiilor era asigurată din bugetul propriu acordat de Primăria orașului, cât și din donații. Pentru procurarea de publicații era desemnată o comisie numită de primărie din care făceau parte persoane de mare reputație intelectuală, români și maghiari, profesori, un bibliotecar și șeful Serviciului Cultural al Primăriei, în persoana lui Ștefan Ieremia. Toate publicațiile procurate prin achizițiile din bugetul de stat trebuiau să poarte girul acestei comisii. În majoritatea cazurilor ele erau obținute din librăriile locale „Révész” și „Bucur”, ori din alte oferte.

Deficitul de carte românească din bibliotecă, pe care profesorul Ion Chinezu de la Liceul „Al. Papiu Ilarian” îl semnala la un moment dat în gazeta *Mureșul* (anul I, nr. 1, 1922), ca o consecință a noilor realități politice și culturale, s-a încercat a fi remediat prin solicitarea de donații, care, în perioada interbelică, s-au dovedit mai generoase decât achizițiile de la buget. În șirul

[4] Dimitrie Poptămaș și Mészáros József, *Biblioteca Județeană Mureș*. Târgu-Mureș, Comitetul Județean de Cultură și Educație Socialistă al Județului Mureș, 1979, p. 7.

donatorilor de carte românească se înscrie Ministerul Muncii şi Ocrotirilor Sociale, prin Gr. Trancu-Iaşi, ministru, care trimite o primă tranşă de cărţi în anul 1924 după mai multe semnalări privind lipsa acestora din bibliotecă.

O prodigioasă activitate în solicitarea de carte îi revine lui Aurel Filimon, prin legăturile cu instituţiile statului din timpul activării sale în Bucureşti. El efectuează numeroase deplasări la Fundaţia Culturală „Carol II", Comisiunea Monumentelor Istorice, Academia Română, Ministerul Cultelor şi Artelor, Casa Şcoalelor, Institutul de Geologie, Ministerul Industriei şi Comerţului, Institutul Zootehnic şi multe altele. Fiecare deplasare la Bucureşti se solda cu aducerea a sute de cărţi deosebit de valoroase pentru sporirea capacităţii de informare şi cunoaştere pentru public. La acestea se adaugă strădaniile pentru informaţiile curente obţinute prin presa cotidiană centrală: *Curentul*, *Cuvântul*, *Adevărul*, *Universul*, *Dimineaţa* etc. Pentru completarea fondului bibliotecii cu publicaţii retrospective, Filimon vizitează numeroase parohii din judeţul Mureş unde descoperă publicaţii periodice cu valoare informativ-documentară deosebită, între care, colecţii cuprinzând ani compacţi din *Gazeta de Transilvania*, *Telegraful Român*, *Concordia*, *Observatorul*, *Tribuna*, pentru care adresează numeroase memorii Mitropoliei Greco-Catolice din Blaj şi celei Ortodoxe din Sibiu, pentru a obţine acordul acestora de a renunţa la ele, având în vedere importanţa şi utilitatea lor într-o mare bibliotecă. Multe dintre ele fac parte astăzi din colecţiile instituţiei datorită perseverenţei bibliotecarului care, în numeroase cazuri, îşi irosea concediul de odihnă şi salariul pentru obţinerea de publicaţii. Aurel Filimon rămâne modelul de dăruire nobilei profesii de bibliolog prin eforturile sale, prin interesul său de cercetător al vechilor tipărituri şi al autodidactului în biblioteconomie (constituirea şi organizarea bibliotecilor), în care sens conlucrarea cu Molnár Gábor şi-a dovedit eficienţa[5]. De asemenea, nu putem trece cu vederea importanţa dată instituţiei de către eruditul edil, primarul Dr. Emil Aurel Dandea în cele două legislaturi 1922-1926 şi 1934-1937. În dările de seamă anuale ale oraşului, biblioteca este tratată în mod distinct din punct de vedere al creşterii colecţiilor, atragerea publicului la lectură,

[5] *Aurel Filimon – consacrare şi destin*. Volum îngrijit de Mihal Art. Mircea, Dimitrie Poptămaş şi Melinte Şerban. Târgu-Mureş, Fundaţia Culturală „Vasile Netea", 2001, p. 81-102.

frecvenţa şi publicaţiile consultate în sala de lectură şi prin împrumut, indicatori de bază acceptaţi şi în bibliometrie. Importanţa pe care primarul o acordă instituţiei cărţii rezultă şi din alocaţiile bugetare şi interesul de rezolvare favorabilă a memoriilor emise din partea directorului bibliotecii[6].

A doua conflagraţie mondială, pune instituţia mureşeană la mari încercări. Urmare a Dictatului de la Viena, din septembrie 1940 Târgu-Mureşul trece sub ocupaţie maghiară. Aurel Filimon, devenit director în urma retragerii din activitate a lui Molnár Gábor (1936), este concediat. Cu toate insistenţele sale şi bunele recomandări ale colaboratorului şi mentorului său spiritual făcute către Ministerul Culturii din Ungaria, i se refuză cererea de a lucra în continuare în bibliotecă, fiind nevoit să ia calea pribegiei, în refugiu la Bucureşti. Aici este solicitat în organizarea unor expoziţii de artă populară românească (Viena, Stuttgart, Köln, Frankfurt pe Main, Veneţia) menite să confirme permanenţa românească în Transilvania. În urma bombardamentelor din 4 aprilie 1944, i-a fost distrusă locuinţa, urmând să se retragă în localitatea Rapoltu Mare, unde se stinge din viaţă la 3 martie 1946[7].

Custode al Bibliotecii Orăşeneşti este numit prof. Vigh Károly, căruia i se impune să pună în aplicare noul plan al ocupanţilor: retragerea din circulaţie a tuturor cărţilor româneşti, înlocuirea cotelor în depozite cu cărţi în limba maghiară, pregătirea împachetării valorilor bibliofile pentru a fi protejate, date fiind succesele în înaintarea trupelor aliate în vederea eliberării Ardealului; coletele au fost însă surprinse înainte de evacuare, cărţile rămânând astfel în patrimoniul bibliotecii.

După război, instituţia cade sub influenţa activităţii ideologizante a sovieticilor. Prin cataloagele de cărţi interzise sunt retrase din circulaţie publicaţiile apreciate de noul regim ca periculoase. (*Publicaţii interzise până la 1 mai 1948*, Bucureşti, 1948). În recomandările de început ale catalogului se menţiona că: „*Odată cu lichidarea regimului fascist din România s-a pus problema*

---

[6] Dr. Emil Dandea. *Dare de seamă despre starea generală a oraşului Municipal Târgu-Mureş* în anul… şi activitatea Consiliului. 1923-1935. [Au apărut: vol. 1. 1923; vol. 2. 1924; vol. 3, 1925; vol. 4/13. 1934; vol. 14. 1935]. Târgu-Mureş, Tipografia comunală.

[7] Aurelia Veronica Filimon. *Consacrare şi destin*. În *Aurel Filimon – consacrare şi destin*, p. 37-38.

lichidării tuturor moştenirilor pe care acesta le lăsase în urma sa. Una dintre cele mai grele moşteniri era aceea a enormei cantităţi de material tipărit propagandistic", cum era apreciat produsul unei culturi acumulate în timp îndelungat.

Treptat, se instaura cea mai aspră dictatură, cu mare influenţă asupra circulaţiei ideilor şi a libertăţii de informare şi gândire. Odată cu aceste materiale au fost retrase şi opere ale clasicilor literaturii române şi maghiare. Cărţile de orientare fascistă, horthystă, legionară sau cele care contraveneau noului regim au fost depozitate în condiţii de garanţie, fără acces la public.

O altă categorie de cărţi erau însemnate cu „R" (retrase) ori cu o ştampilă „documentar", fiind accesibile numai unor oameni de încredere. În aceste condiţii, a apărut H. C. M. 1542/1951, care stabilea reţeaua de biblioteci publice raportate la noua organizare teritorială (săteşti, comunale, orăşeneşti, raionale şi regionale) şi atribuţiile lor.

Aşa se întâmplă că, de pe o zi pe alta, Biblioteca Orăşenească devine Bibliotecă Regională. În funcţia de director a fost numit Rácz Béla, fost director al cooperativei „Solidaritatea", care nu beneficiase de prea multă pregătire culturală, dar era apreciat pentru orientarea sa pro comunistă şi care, urma să pună în aplicare noua politică de ideologizare comunistă a bibliotecii. Parţial, spaţiile devenite libere în urma retragerii publicaţiilor socotite periculoase erau de acum ocupate cu numărul mare de broşuri apărute în editurile P. C. R., Cartea Rusă, Arlus, ESPLA şi în bună parte traduceri din limba rusă, noua literatură aşa-zisă realist-socialistă românească, maghiară ori străină, prin care se urmărea schimbarea din temelii a mentalităţilor constituite şi consolidate în vechiul regim căzut în dizgraţie.

Rácz Béla este înlocuit de la conducerea Bibliotecii Regionale în toamna anului 1956 cu Bartók Ibolya, tânără energică, care a simţit ce au însemnat lagărele de exterminare naziste, cunoscătoare a mai multor limbi de circulaţie internaţională şi care a lucrat o scurtă perioadă de timp la Biblioteca Raională Ciuc.

Cu firea sa inteligentă şi spiritul ei organizatoric a impus instituţia târgumureşeană în rândul bibliotecilor publice prin introducerea aranjării tematice a cărţilor în depozit în conformitate cu CZU (Clasificarea Zecimală Universală), ediţia adaptată la

bibliotecile sovietice[8]. Sub aspectul colecţiilor, biblioteca se îmbogăţeşte prin numeroase confiscări, în special din unităţi şcolare şi bisericeşti de la Orăştie şi până la Sighetul Marmaţiei, cărţi în majoritate fără circulaţie la public. Tot acum, biblioteca este distinsă cu premiul doi pe ţară în întrecerea aşa-zisă „stahanovistă" pe anul 1956.

Bartók Ibolya îşi curmă viaţa la câteva zile după numirea în funcţia de director, succesoare fiind numită Halász Borbála, profesoară la catedra de ştiinţe sociale a Institutului Medico-Farmaceutic din Târgu-Mureş, care provenea dintr-o familie de social-democraţi mureşeni. În timpul directoratului ei, serviciile bibliotecii au înregistrat succese însemnate. Receptivă la introducerea noului în organizarea lecturii, se distinge prin consolidarea secţiei pentru copii (înfiinţată în anul 1952 în parcul „Lázár Ödön", astăzi Piaţa Teatrului Naţional), prin mutarea ei în Palatul Culturii; a înfiinţat secţia de „Carte tehnică"; biblioteca a reocupat etajul II al clădirii, având o suprafaţă de 358 mp. Au fost înregistrate creşteri semnificative în privinţa personalului, colecţiilor, prin achiziţii, donaţii şi confiscări de fonduri, cele mai importante fiind cel al juristului Lányi Oszkár, al Bibliotecii Gimnaziului Unitarian din Cristurul Secuiesc şi al Bibliotecii Mănăstirii Franciscanilor din Lăzarea.

O importantă activitate s-a materializat în revenirea la aşezarea publicaţiilor pe format în depozitele sălii de lectură. Pentru o mai bună servire a publicului se introduce accesul liber la raft al cititorului, ceea ce reprezintă un progres în modernizare, faţă de servirea cărţilor din depozit, la ghişeu sau tejghea. O activitate aparte în organizarea lecturii în timpul acestui directorat o reprezintă bibliotecile de casă la domiciliul unor familii, cu bibliotecare voluntare şi publicaţii din fondurile de carte ale

[8] S-au tradus din limba rusă: *Clasificarea Zecimală*, Bucureşti, Ministerul Culturii, 1954 şi *Tehnică de bibliotecă*, adaptare pentru România după A. V. Clenov, Bucureşti, Ministerul Culturii, 1954. Ambele lucrări aveau menirea de a scoate în evidenţă ideologia marxist-leninistă. În acest scop au fost introduşi indici de importanţă prin scoaterea în evidenţă a teoreticienilor ideologiei comuniste. S-au prevăzut grupe care să scoată în evidenţă activitatea partidelor comuniste din România şi Uniunea Sovietică. Indicilor literari le-a fost alăturat R(română) şi S(sovietică) etc.

Bibliotecii Regionale. Aceste biblioteci înregistrau un mare număr de cititori, unele dintre ele devenind puncte de întâlnire cu scriitori, dezbateri asupra cărţilor cu însemnate implicaţii în acţiunea de culturalizare. În timpul directoratului doamnei Halász, Bibliotecii Regionale îi revin premii de valoare în principalele concursuri organizate de Ministerul Învăţământului şi Culturii, respectiv Comitetul de Cultură şi Artă de mai târziu, 1958 (*Nici o casă de ţăran muncitor fără cititor*), 1960, 1962, 1964 (*Biblioteca în slujba construcţiei socialiste*). În anul 1965, Halász Borbála este suspendată din funcţie.

Rând pe rând, destinele bibliotecii sunt hotărâte în anii următori de Ştefan Stănoiu, profesor, filolog, care, după o scurtă perioadă de timp (un an) este înlocuit cu Solomon Frăţilă, profesor, filolog, fost director de liceu o perioadă de timp, inspector şcolar, inspector în Comitetul de Cultură şi Artă al judeţului Mureş; Romeo Pojan, jurist, activist de partid, fost şef al Secţiei de propagandă a Comitetului Judeţean al P. C. R.; prof. Iulius Moldovan, filolog, personalitate cu certe valenţe intelectuale, fost director de liceu (Sărmaş), inspector al Comitetului Judeţean de Cultură al Judeţului Mureş şi o lungă perioadă de timp preşedinte al acestuia. În timpul său, cultura a înregistrat succese remarcabile prin tipărirea unor lucrări importante din punct de vedere informativ, între care *Profiluri mureşene I-II,* apariţia revistei *Vatra,* dezvelirea monumentului ecvestru „Avram Iancu", construcţia Teatrului Naţional din Târgu-Mureş, instituţia care îl atrage, după cinci ani de bibliotecă fiind numit director al acesteia. Din anul 1985 Biblioteca Judeţeană Mureş este condusă de autorul acestor aprecieri.

Prin revenirea la organizarea pe judeţe a României, bibliotecile regionale devin municipale (1968-1974), păstrându-şi în continuare funcţiile metodice. În anul 1974 se revine la includerea în titulatură a funcţiei de îndrumare teritorială devenind bibliotecă judeţeană, titulatură păstrată până în zilele noastre[9].

Privită în ansamblul ei, această perioadă care însumează aproape 40 de ani de activitate este marcată de rezultate remarcabile. Biblioteca îşi sporeşte personalul, fondul de carte, care se dezvoltă considerabil prin procurări de publicaţii din alocările de

[9] Decretul 703, din 28 dec. 1973 privind stabilirea normelor unitare de structură pentru unităţile cultural-educative. În: Colecţia de legi şi decrete, vol. IV, 1 oct.-31 dec., 1974, p. 809-839.

la buget, dar mai ales din donații și selecții periodice din depozitele Fondului de Rezervă Națională al Bibliotecii Centrale de Stat, organizate la București, Sălişte şi Cluj. Este organizat fondul de publicații periodice prin separarea lor din fondul general, aşezarea pe patru formate, alcătuirea mijloacelor de informare, a cataloagelor: alfabetic, sistematic, cronologic, geografic și topografic. Se organizează fondurile provenite din alte biblioteci, se orânduiesc pe formate și se inventariază. Tot acum se reconstituie fondul inițial al bibliotecii, în forma în care a fost organizat inițial, și se reinventariază.

Biblioteca îşi extinde spaţiul de împrumut cu acces liber la raft în încăperile de la parterul Palatului.

Sunt organizate depozitele de la subsolul clădirii (dublete ale Secţiei de împrumut carte pentru adulţi, depozit pentru publicaţiile Sălii de lectură în prelungire, depozit pentru dublete periodice și depozit pentru fondul permanent).

Serviciul metodic şi bibliografic, deosebit de dinamic, impulsionează activitatea de lectură în mediul rural. Au loc numeroase întâlniri cu scriitori, se elaborează materiale bibliografice, metodice şi literare. Apar cataloage colective de cărţi şi periodice străine şi tematice existente în colecţiile bibliotecilor. În cadrul diversificării serviciilor pentru public menţionăm refacerea Secţiei „Cartea Tehnică" (a cărei activitate a fost întreruptă o perioadă de timp din lipsă de spaţiu), înfiinţarea Secţiei de artă (muzică şi teatrologie) şi a patru biblioteci filiale în cartierele mai populate ale municipiului (Tudor Vladimirescu, Bulevardul 1848, Aleea Carpaţi şi Aleea Cornişa)[10].

Tot în această perioadă de timp, în anul 1974, Biblioteca Teleki-Bolyai cu cele două colecţii de bază de excepţională valoare ştiinţifică şi documentară, naţională şi universală, trece în administrarea Bibliotecii Judeţene Mureş. Fondurile alăturate ale celor două biblioteci dau deplinătate şi unitate instituţiei şi colecţiilor, în conformitate cu tradiţiile de lectură ale populaţiei, o impun pe plan naţional şi internaţional, cu reale posibilităţi de lectură, studiu şi cercetare.

Revoluţia din Decembrie 1989 a determinat o reorientare generală în organizarea bibliotecii şi a lecturii publice. Chiar dacă nu

[10] A se vedea pentru această perioadă Dimitrie Poptămaş şi Mészáros József, *op. cit.*

am procedat la o separare a fondurilor în categoriile „S” şi „D” în conformitate cu instrucţiunile forurilor tutelare[11], situaţie confirmată la un control cu puţine luni înainte de acest moment, abia acum începea libertatea accesului neîngrădit la informaţie. Colecţiile noastre au rămas unitare atât din punct de vedere al depozitării, cât şi al principalelor instrumente de informare a publicului, respectiv cataloagele alfabetic şi sistematic. Putem vorbi de acum de o democratizare a actului de cultură în sine.

Biblioteca a fost la un moment dat invadată de publicaţii de mai mică sau mai mare valoare. Reţinerea în colecţii s-a făcut în mod selectiv, opţiunea fiind pentru cele din urmă. Pentru prima dată în existenţa sa, biblioteca îşi constituie un fond de referinţă de excepţie constând în dicţionare, lexicoane, enciclopedii la care cu ani în urmă nu puteam visa nici cu gândul. Diversificarea editurilor ne-a impus mai mare rigoare în aplicarea criteriului selectiv în achiziţiile de publicaţii.

Cea mai mare realizare a anilor postrevoluţionari o constituie procesul de informatizare a serviciilor de bibliotecă. Am adoptat un soft specific din Marea Britanie aflat acum sub licenţa IME-Bucureşti, denumit TINLIB, acceptat de mai multe biblioteci judeţene, inclusiv de Biblioteca Naţională a României.

Anul 1994 a însemnat pentru Biblioteca Judeţeană Mureş instituirea bazei de date, constituită din toate intrările de documente. S-a organizat reţeaua de calculatoare, au fost instalate în toate secţiile de relaţii cu publicul terminale în vederea regăsirii publicaţiilor. Dată fiind insuficienţa echipamentului şi lipsa de familiarizare a cititorilor cu acesta, după această dată, cataloagelor tradiţionale le-am alăturat buletinele bilunare *Cărţi noi*, intrate în colecţiile bibliotecii.

Tot acum a fost extinsă secţia de împrumut carte pentru adulţi la mezaninul clădirii, cu fondurile de literatură.

La loc de cinste este situată activitatea de editare şi tipărire a unor lucrări de specialitate prin care ne dezvăluim colecţiile, rezultat al unor cercetări bibliografice ori de înregistrare. După ani

---

[11] „S”(secret) şi „D”(documentar). Pe baza Normelor Nr. 85 din 18 februarie 1981, privind clasificarea, păstrarea şi circulaţia fondului special de tipărituri şi alte materiale grafice şi audiovizuale din biblioteci şi anticariate emise de CCES se stabilesc două categorii de fonduri: 1) de circulaţie curentă şi 2) de circulaţie specială.

de zile, preocupările de studiere şi identificare a vechilor tipărituri se soldează cu *Catalogul Cărţilor tipărite în secolul al XVI-lea în Biblioteca Teleki-Bolyai*, realizatori , Dr. Balázs Lajos, Ambrus Hedvig şi Mesaroş Ovidia. Presa locală este cuprinsă în seria de *Bibliografii mureşene*, *Publicaţiile periodice mureşene, 1795-1972* volum alcătuit de Dimitrie Poptămaş şi Mózes Júlia. Tot în această serie au apărut: *Bibliografia publicaţiilor periodice, 23 dec. 1989-31 dec. 1994*, continuată de un alt volum pentru anii 1995-2000, iar cărţile au fost cuprinse în *Bibliografia cărţilor, albumelor şi hărţilor editate în judeţul Mureş, 1990-1995* lucrare continuată într-un nou volum pentru anii 1996-2000, rezultat al achiziţiilor publicaţiilor locale, exemplarelor de depozit legal şi cercetării unor surse particulare sau comerciale ori în alte biblioteci, în evidenţa, descrierea şi clasarea bibliografelor Fülöp Mária şi Anna-Maria Vintilă. De mare interes pentru public este dicţionarul biobibliografic realizat de Ana Cosma *Scriitori români mureşeni*. Între ultimele apariţii menţionăm bibliografia *Judeţul Mureş în cărţi 1990-1999*, o cercetare realizată de Fülöp Mária. Mai adăugăm aici culegerea de studii şi comunicări, precum şi selecţia de texte ale unuia din ctitorii instituţiei, sugestiv intitulată *Aurel Filimon – consacrare și destin*, precum şi primul anuar al Bibliotecii Judeţene Mureş, *Libraria*, consacrat celor 200 de ani de lectură publică la Târgu-Mureş[12].

---

[12] *Catalogus librorum sedecimo Saeculo Impressorum Bibliothecae Teleki-Bolyai. Novum Forum Siculorum*. Tom. I-II. Composerunt: Spielmann-Sebestyén Mihaly et Dr. Balázs Lajos, Ambrus Hedvig, Mészáros Ovidia, Târgu-Mureş-Neumark am Miresh-Marosvásárhely, Lyra, 2001. (Biblioteca Judeţeană Mureş); Dimitrie Poptămaş şi Mózes Iulia. *Publicaţiile periodice mureşene 1795-1972. Maros megyei időszaki kiadványok bibliográfiája*. Studiu introductiv de Vasile Netea. Postfaţă de Dimitrie Poptămaş. Târgu-Mureş, Biblioteca Judeţeană Mureş, 2000. (*Bibliografii mureşene*, 3); *Bibliografia publicaţiilor periodice 23 dec. 1989-31 dec. 1994. Időszaki kiadványok bibliográfiája*. Târgu-Mureş, Biblioteca Judeţeană Mureş, 2001; *Bibliografia cărţilor, albumelor şi hărţilor editate în judeţul Mureş 1990-1995. A Maros megyében kiadott könyvek, albumok, térképek bibliográfiája*. Târgu-Mureş, Biblioteca Judeţeană Mureş, 1997. (*Bibliografii mureşene*, 2); *Idem*, 1996-2000, Târgu-Mureş, Biblioteca Judeţeană Mureş, 2000 (*Caiete mureşene*, 6); Fülöp Mária. *Judeţul Mureş în cărţi – Maros Megye a könyvekben 1990-1999*. Bibliografie. Cu o postfaţă de Dimitrie Poptămaş. Târgu-Mureş-

O activitate aparte provenită din obligaţiile noastre morale şi spirituale priveşte sprijinul pe care îl acordăm românilor din afara graniţelor, vitregiţi de accesul la cărţi româneşti. Am răspuns favorabil iniţiativei Bibliotecii Judeţene „Octavian Goga" din Cluj-Napoca şi am contribuit moral şi material la instituirea şi dotarea primei biblioteci româneşti din Chişinău, „Transilvania" (28 aug. 1991). An de an, acesta a fost locul de contact intelectual între personalităţi ale creaţiei literare ardelene şi basarabene.

Din anul 1996 ne-am asumat instituirea şi patronarea unei biblioteci, a şasea de acest fel din Chişinău, în marele şi frumosul cartier Râşcani. Situată la un parter de bloc (suprafaţă cca 400 mp), dotată cu mobilier modern, am constituit, în bună parte din donaţii, un fond de carte retrospectiv reprezentativ, care acum se cifrează la peste 32 de mii de volume. Anual, aici desfăşurăm activităţi româneşti comune, axate pe ultimele apariţii editoriale, participăm la manifestări, între care simpozioane, sesiuni de comunicări, dezbateri profesionale, medalioane literar-artistice, programe culturale închinate unor personalităţi şi evenimente. Utilitatea acestei filiale a Bibliotecii Municipale „B. P. Haşdeu", pe al cărei frontispiciu este inscripţionat *Biblioteca „Târgu-Mureş"* este, dovedită prin numărul mare de utilizatori (peste 16. 000 anual) şi cele peste 500 de mii de volume consultate anual de aceştia pentru a-şi potoli interesele de cunoaştere şi cultură după vechile tipare tradiţionale, la care se adaugă plusul de modernizare al zilelor pe care le trăim.

Biblioteca Judeţeană Mureş îşi desfăşoară activitatea sub auspiciile şi finanţarea Consiliului Judeţean Mureş care şi-a asumat rolul de ordonator principal de credite, este receptiv la doleanţele noastre, conştient fiind de importanţa, dimensiunea şi valoarea acestei unităţi din subordinea sa.

Acum, la 90 de ani de la deschiderea bibliotecii, privim încrezători înainte, în mileniul al treilea, cu convingerea că instituţia cărţii rămâne una viabilă, chiar şi în condiţiile în care, în mod dirijat,

---

Marosvásárhely, Biblioteca Judeţeană Mureş, 2002 (*Caiete mureşene*, 5); Ana Cosma. *Scriitori români mureşeni*. Dicţionar biobibliografic. Târgu-Mureş, Biblioteca Judeţeană Mureş, 2000; *Aurel Filimon – consacrare şi destin*. Volum îngrijit de Mihail Art. Mircea, Dimitrie Poptămaş, Melinte Şerban. Prefaţă de Melinte Şerban. Târgu-Mureş, Biblioteca Judeţeană Mureş, 2001.

electronica se impune în privinţa comunicării, tezaurizării şi informatizării ei.

Suntem conştienţi de faptul că am acumulat o mare cantitate de documente, multe din ele urmând a fi cuprinse în instrumente de informare, fie tradiţionale (cataloage) fie în baze de date automatizate, în vederea informării şi facilitării accesului publicului la acesta.

Tot atât de importantă este prelucrarea automatizată retrospectivă a întregului patrimoniu. Considerăm necesară extinderea spaţiului de depozitare, în condiţiile în care biblioteca noastră se apropie de un milion de documente, unităţi de inventar.

Este necesară îmbunătăţirea condiţiilor de consultare a documentelor, atât a celor tradiţionale, cât şi a celor electronice, în spaţii corespunzătoare, modernizate (iluminat, încălzit, aerisit, silenţiozitate etc.).

Nu ar fi lipsită de importanţă nici ideea unei construcţii noi, o bibliotecă reprezentativă, într-o localitate în care lectura are o mare tradiţie, unde instituţia cărţii are o istorie multiseculară, locul în care educaţia şi instrucţia au devenit o prioritate.

Biblioteca judeţeană mureşeană se înscrie fără rezerve între marile edificii ale spiritului, cu mari perspective în tot ceea ce înseamnă formare, informare, cunoaştere, cultură şi divertisment, procese indispensabile în mersul galopant spre o viaţă a împlinirilor pe care ni le dorim atât de mult, într-o lume în care schimbarea este o trăsătură caracteristică.

(2003)

Un inventar al cărţilor vechi româneşti, tipărite şi manuscrise, din Protopopiatul Giurgeului

Pasiunea pentru vechile vestigii ale culturii româneşti, în special cele referitoare la tipărituri şi manuscrise, se înfiripează în atenţia şi preocupările tânărului elev şi student Elie Câmpeanu, încă din şcolile Blajului. La gimnaziul de aici îl cunoaşte pe marele titan al literelor româneşti – Timotei Cipariu, pe atunci director al acestuia şi pe Ioan Micu Moldovan, ambii cu preocupări în domeniul valorificării vechilor cărţi româneşti[13]. Interesul său pentru acestea se materializează odată cu numirea sa ca învăţător, iar apoi ca preot al Varvizului[14] şi protopop al Giurgeului, iar apoi ca protopop al Târgu-Mureşului. Activitatea sa în acest domeniu se amplifică odată cu „Apelul pentru cărţi vechi" lansat de Academia Română. Zona păstorită de Elie Câmpeanu aparţinea ţinuturilor secuizate, numite aşa datorită vitregiei istoriei românilor, supuşi de secole procesului de maghiarizare prin privarea de libertăţi. Urmând cursul Mureşului de la Topliţa spre Gheorgheni, eşti întâmpinat de câteva localităţi româneşti, după care se deschide marea depresiune a Giurgeului, întinsă ca un platou pe o mare arie geografică, cu localităţi mari şi frumoase, situate de o parte şi de alta a Mureşului, având ca

[13] Timotei Cipariu îi furnizează date tânărului Vasile Popp, autorul lucrării *Disertaţie despre tipografiile româneşti în Transilvania şi învecinatele ţări de la începutul lor până la vremile noastre,* Sibiu, Tip. Closius, 1838, despre vechile centre tipografice româneşti şi cărţile apărute în acestea. Tot el este autorul lucrării *Crestomaţia sau Analecte literare din cărţile mai vechi şi noue româneşti, tipărite şi manuscrise, începând de la secolul XVI până la XIX - cu notiţă literară,* Blaj, Tipografia Seminarului, 1858. Ioan Micu Moldovan, canonic, om de vastă cultură, l-a sprijinit pe Ion Bianu, directorul Bibliotecii Academiei Române, şi pe Nerva Hodoş în identificarea de cărţi vechi în vederea elaborării monumentalei lucrări *Bibliografia românească veche 1508-1830,* Tom I-IV, Bucureşti, Ediţiunea Academiei Române, 1903-1944.

[14] Varviz - Subcetate (localitate între Topliţa şi Gheorgheni).

reşedinţă administrativă zonală oraşul Gheorgheni, în care cuvântul românesc, pe măsura scurgerii timpului înceta a se mai face auzit. Spaţiu de graniţă a Ardealului cu Moldova de la cumpăna Mureşului şi Oltului, devine terenul de păstorire sufletească, de cercetare istorică culturală, lingvistică şi etnografică a lui Elie Câmpeanu, dovedind cu argumente ştiinţifice şi de civilizaţie a vechimii element românesc în această zonă. Cea mai plauzibilă dovadă în acest sens nu putea să fie alta decât limba şi cultura spirituală a locuitorilor.

Cărţile şi manuscrisele româneşti nu au încetat nici o clipă să circule în aceste localităţi - încă de la apariţia lor. Mărturie în acest sens sunt numeroasele exemplare de carte veche românească care s-au păstrat, iar altele se mai păstrează şi astăzi. Sunt volume de manuscrise şi tipărituri care merită a fi cunoscute şi de a le pătrunde sensurile, şi efectele lor benefice ale cultivării limbii române şi conştiinţă de neam. Dirijarea lor spre centrele de conservare şi valorificare, devine o pasiune şi preocupare a preotului, activitate pe care o desfăşoară cu mult discernământ, conştient de importanţa acestora[15].

Concludent în acest sens pare a fi un inventar de carte, intitulat sugestiv *Arătare despre cărţile vechi tipărite ori manuscrise - precum şi alte documente privitoare la istoria literaturii române aflătoare în protopopiatul Giurgeului de la anul 1508 încoace*[16]. Inventarul este alcătuit sub formă de tabel, având ca rubrici: Anul în care s-a tipărit ori scris, respectiv, secolul şi numărul curent; Titlul cărţii sau al documentului şi în ce este tipărit ori scris; Locul unde s-a scris ori tipărit şi proprietarul cărţii ori al documentului, precum şi Alte adnotări referitoare la acestea (vezi anexa).

După toate probabilităţile, acesta a fost întocmit în anul 1905. Asupra inventarului s-a intervenit în mai multe rânduri, cu menţiuni asupra schimbării proprietarului. Însemnările sunt făcute în etape, odată cu noutăţile privitoare la schimbarea posesorului.

---

[15] *Elie Câmpeanu - omul şi faptele sale.* Coordonatorii volumului: Grigore Ploeşteanu şi Dimitrie Poptămaş, Târgu-Mureş, Fundaţia Culturală „Vasile Netea", în *Caiete mureşene-5,* 1999.

[16] Inventarul se păstrează în colecţia D. Poptămaş. El a fost primit cu mulţi ani în urmă de la fiica preotului, Măria Câmpeanu (Bubiţa), împreună cu alte documente care au fost valorificate în lucrarea de mai sus, sub titlul *Habent sua fata libelli,* p. 79-110.

Cu un creion albastru, în prima rubrică, se face o numerotare. Astfel sunt evidenţiate 22 de poziţii, 11 tipărituri, 10 manuscrise şi un antimis. Cu cerneală roşie sunt menţionate observaţiile privitoare la mişcarea documentelor. Mai târziu, după anul 1922, sunt făcute unele menţiuni cu creion roşu, acestea se leagă de vizita lui Nicolae Iorga la Târgu-Mureş, când i se oferă două dintre piese. Inventarul se încheie cu o observaţie, în care Elie Câmpeanu face o recapitulare a modului de valorificare a acestor vestigii culturale româneşti.

Prima tipăritură menţionată în inventar este *Psaltirea slavo-română* (Braşov, 1577), considerată multă vreme prima carte românească. Asupra locului de apariţie s-au purtat multe discuţii, datorită puţinelor informaţii, consecinţă a exemplarelor defectuoase şi incomplete cunoscute. Acesta devine al doilea exemplar al Bibliotecii Academiei Române, fiind mai complet decât primul, oferind date în plus de cercetare, motiv pentru care achiziţia lui era de mare importanţă. El provine din biserica românească din Voşlobeni, fiind descoperit de Elie Câmpeanu, preot fiind Donea Donescu. Asupra tratativelor de cumpărare avem o valoroasă corespondenţă cu Ioan Micu Moldovan, din care aflăm numeroase amănunte privitoare la negocieri.

Psaltirea slavo-română este trimisă lui Ioan M. Moldovan la 25 mai 1905, împreună cu alte cărţi. Acesta îi răspunde printr-o scrisoare că „*Psaltirea slavo-română*, tipărită în secolul al XVI-lea, exemplar fără început şi fără sfârşit, pentru ce altă carte [de biserică] eşti aplicat a o ceda mie...? Precum ştii, ea deloc nu se poate folosi la cultul divin, dar are interes literar, învăţându-ne limba grăită de români în timpul acela. Dacă proprietarul preferă cărţi de alt fel de cele bisericeşti, să-mi spună ca să-i trimit şi bucuros îi voi împlini voia. Doreşte a primi preţul în bani, să-mi spună câţi să-i trimit?”

La 27 mai 1905, Donea Donescu dă o declaraţie prin care se învoieşte în numele curatoriatului bisericii ca *Psaltirea slavo-română* să fie vândută, iar preţul ei să se folosească pentru internatul de băieţi români din Gheorgheni. Cartea este achiziţionată de Academia Română la preţul de 400 de coroane. După această dată, Elie Câmpeanu mai scrie şi de alte „anticării” pe care i le-a trimis lui I. M. Moldovan. În continuare comunică informaţii şi despre alte cărţi româneşti şi slavone tipărite şi manuscrise, unele fiind deja donate pentru muzeul istoric-

etnografic din Sibiu, altele lui I. M. Moldovan, între care: o *Evanghelie* românească (manuscris); *Penticostar slavon, Octoih românesc* (manuscris); *Chiriacodromion* în limba română din 1699; *Mărgăritar* tipărit în limba română; *Întâia învăţătură despre semnul sfintei cruci* (manuscris românesc); *Octoih slavonesc,* iar la fine 9 foi în limba română; *Slujba sfintelor chinuri şi a Domnului Isus Cristos* într-o limbă tare veche, cuprinse şi ele în aşa-zisa „Arătare" şi pe care o parte le recuperează[17].

Redăm în anexă inventarul, aşa cum a fost el alcătuit, cu observaţiile ulterioare ale lui Elie Câmpeanu.

ANEXA

Arătare despre cărţile vechi tipărite ori manuscrise - precum şi alte documente privitoare la istoria literaturii române aflătoare în Protopopiatul Giurgeului de la anul 1508 încoace

Anul în care s-a tipărit ori scris res[pectiv] secolul şi nr. crt.	Titlul cărţii sau al documentului şi în ce este tipărit ori scris	Locul unde s-a scris ori tipărit	Proprietarul cărţii ori al documentului, precum şi alte adnotări referitoare la acestea
Secolul al 16-lea **1.**	Psaltirea slavo-română cu caractere cirilice vechi *Obs. În 1905 trimisă Academiei Române din Bucureşti*	Nu se ştie, fiind fără început şi sfârşit	Curatoratul bis[ericii] din Voşlab [Voşlobeni] ca proprietar, a donat-o spre scop public parohiei gr.cat. Gyo-Szt. Miklos [Gheorgheni]
Secolul al 17-lea **2.**	„Evanghelia" manuscris în limba română. *Obs. În 24/VII. 1909 trecută în proprie-tatea II. Sale I.M. Moldovan*	Fiind tare defec-tuoasă, nu se poate şti	Curatoriatul din Szepviz [Frumoasa] a cedat-o parohiei gr.cat. Gyo-Szt. Miklos [Gheorgheni]

[17] D. Poptămaş, *Habent sua fata libelli,* în *Elie Câmpeanu - omul şi faptele sale,* p. 79-108.

? **3**.	Cuvânt înainte la cartea cea de răspuns a râmlenilor cu litere cirile *Obs. În 24/VII. 1909 trecută în proprietatea II. Sale I.M. Moldovan*	Fiind numai primele 23 de foi, nu se poate şti	Curatoriatul din Ghimeş Făget a cedat-o parohiei române din Gyo-Szt. Miklos [Gheorgheni]
1643 4.	Carte românească de învăţătură duminecile preste an şi la... În l[imba] română cu cirile	În mănăstirea Trei Stele din laşi	Scripta curatorului din Ghimeş, 30 mai 1905
? **5.**	Penticostar în limba slavonă cu cirile	Lipsind foaia primă, nu se ştie	Scripta curatorului din Szepviz [Frumoasa] din 31 mai 1905 - cu adnotări româneşti 7229 = 1721
? **6.**	„Octoih" manuscris în l[imba] română cu cirile	Nu se ştie	Vezi scripta curatoratului din Szepviz [Frumoasa] din 31 mai 1905 - cu adnotări rom[âneşti] pe păreţii cărţii, 1752
? 7.	Fără titlu res[pectiv] fără început şi sfârşit în l[imba] slavonă cu cirile cuprinzând catisme şi pesne. *Obs. În 24A/II. 1909 trecută în proprietatea II. Sale I.M. Moldovan*	Nu se ştie	Tot ca mai sus. La pag. [2] e datul 1761 şi alte adnotări
1682 **8.**	Sfânta şi Dumnezeiasca Evanghelie în l[imba] română *Obs. S-a restituit bisericii - 1913*	În scaunul Mitropoliei Bucureştilor	Proprietatea parohiei Tulgheş, cu adnotări cirilice pe părţi în 1734 şi 1768

? **9.**	„Patru foi rupte de pe pereţii unei cărţi servind ca legătură” în [limba] română manuscris, probabil dintr-un Octoih şi Mineiu vechi	Nu se ştie	Dezlipite cu învoirea preotului local loan Mera în 23 mai 1905, au fost lipite la Triodul de la [...]
? **10.**	O foaie, pag. 4 E şi G 4 S din o evan-ghelie manuscris românesc şi explicare cu lit[ere] cirile	Nu se ştie	Probabil aparţine manuscrisului aflat tot acolo donat Gyo- Szt. Miklosului [Gheorgheni]
1699 **11.**	Kiriakodromion sau Evanghelie învăţătoare în l[imba] română tip[ărită] cu cirile	În Sfânta Mitropolie a Bergradului sub Atanasie	Donată de către curatorul bis[ericii] din Ghimeş cu adnotări pe 2 foi rupte de pe păreţii cărţii din 1762 şi 1772
1746 **12.**	„Mărgăritare” tip[ărit] în l[imba] română cu cirile *Rezervat*	În oraşul Bucureştilor	A parohiei Voslabului cu adnotări pe pereţii din lăuntru şi câteva pagini de-desupt
ZSKV 7722 1714 *[1614]* **13.**	Sim Antimis tip[ărit] în l[imba] slavonă cu cirile cu subscrierea proprie *Dăruit Mitropfoliei] în Nov. 1916*	Nu s-a putut traduce inscripţia slavonă	Parohia Voslabului donându-l Gyo- Szt. Miklosului spre scopuri publice
? **14.**	Întâia învăţătură despre semnul sfintei cruci despre s[fintele] taine şi porunci „Trepte mai mari” manuscris în limba română cu cirile	Nu este scris datul *Dăruită lui N. lorga* *1922*	Parohia Gyo-Szt. Miklos [Gheorgheni] cu adnotări pe pereţii din lăuntru ai cărţii despre familia Vizoli de la 1722- 1787 şi înăuntru cărţii cu câteva circulare protopop[eşti] 1855
1757 **15.**	„Euhologion” acum întâi într-acest chip tipărit sub Petru Pavel Aron în Blaj cu cirile *Rezervat*	În Mănăstirea sfintei Troiţe la Blaj	Parohia Gyo-Szt. Miklosului [Gheorgheni]

1775 **16.**	„Dumnezeieştile Liturghii” acum a doua oră tipărit sub Măria Teresia cu lit[ere] cirile *Rezervat*	În tipografia mănăstirii din Blaj	Parohia Gyo-Szt. Miklosului [Gheorgheni]
1775 **17.**	Sfânta şi Dumnezeiasca a lui Isus Evanghelie sub g. Grigore Maior	În tipografia m[ănăstirii] Bunavestiri în Blaj	Paroh ia Gyo-Szt. M iklos [Gheorgheni] *A rămas acasă în 10 dec. 1916*
1682 **18.**	Sfânta şi Dumnezeiasca Evanghelie cu lit[ere] cirile *E pusă şi la no. 8*	În scaunul Mitropoliei Bucureştilor	Primită de la Tulgheş
19.	Învierea morţilor, manuscris aflat la Gyosztmiklos 1744-1745		
1742 **20.**	însemnare din Prologul Muscă, manuscris în cirile		
	Octoih slavon manuscris fără început şi dat iar la fine 9 foi din [...] în l[imba] română cu datul de 1687 în cirile	*Obs. În 1905 trecută în proprietatea II. Sale I.M. Moldovan prepozit*	Aflat în Cs[ik] Szt. Domokos şi dăruită II. Sale I.M. Moldovan
? **21.**	Penticostar slavon tip[ărit] fără dată cu lit[ere] cirile		Aflat la Szepviz [Frumoasa] datul 1721
? **22.**	O foaie din Evanghelia manuscris cu cirile	Dăruită lui N. Iorga ? 1922	Deslipită în 24/I 1906 de pe o cazanie din 1640

Observaţii

a) Cărţile descrise la n-rii curenţi 1-7, 9-11, 13-14, le-am fost dat Ilustrităţii Sale Domnului prepozit Ioan M. Moldovan din Blaj până în 5 iunie 1905, n-rii 15, 16 şi 17 rămase aici. Cele de sub n-rii 18-22 au fost trimise până în 6 faur 1906.

b) Dintre aceste cărţi, cea de sub no. 1 *Psaltirea slavo-română* a fost vândută şi trimisă Academiei Române din Bucureşti primind preţul de 400 cor. În 13 nov. 1905 (indescifrabil) Il. Sale D-lui prepozit, care în 9 iunie

1905 mi-a fost anticipat pentru ea 100 cor[oane] conform scrisorii sale din 10 oct. 1905 şi 1 nov. 1905, 22 nov. 1905, după ce în 9/6 1905 mi-a fost anticipat prin aceasta 100 cor. Pentru această sută de coroane s-a învoit în declaraţia-i din 26/12 1905 să-i trimit cartea sub nr. 18, Octoihul slavon şi manuscrisul românesc din Strastnic „slujba sfintelor pătrimi (?) cea ce am şi satisfăcut.

c) Conform constatării şi înţelegerii din 24 iulie 1919 am reprimit de la Ilustritatea Sa cărţile de sub n-rii consemnaţi. N-rii 4, 5, 6, 9, 10, 11, 13, 14, 19-22, rămânând deci ca proprietate a Ilustraţii Sale pe lângă cea de sub nr. 18 şi cele de sub n-rii 2, 3 şi 7.

d) La olaltă cu aceste cărţi cu scrisoarea din 31/7 1919 mi-a trimis însă şi o cazanie tipăritură mestecată în manuscris defectuos [indescifrabil] constatându-se şi cu această ocaziune că, cărţile de sub n-rii 8, 12, 15, 17 din acest catalog nu au fost trimise Ilustrităţii Sale, deci cartea manuscris mai sus descrisă confundându-se cu Cazania de sub nr. 11 care a fost la mine este a se retrimite Ilustrităţii Sale cea ce-mi voi ţinea de datorinţă cu proxima ocaziune.

e) Gyergyószentmiklos [Gheorgheni] la 3 august 1909.

Elie Câmpeanu

(2008)

Habent sua fata libelli

Între cei care au sprijinit actul de responsabilă cultură - elaborarea *Bibliografiei româneşti vechi*[18] se înscrie şi Elie Câmpeanu, eminent student al lui Ioan Micu Moldovan[19] din Blaj, preot, notar tractual, viceprotopop al Vicariatului Secuimii, iar mai târziu, protopop al Târgu-Mureşului. *„Apelul pentru cărţi vechi*" lansat de Academia Română, la sfârşitul secolului trecut, îl găseşte prin intermediul mentorului său spiritual la Subcetate, localitate românească situată între Gheorgheni şi Topliţa, unde apele domoale ale Mureşului îşi pregătesc intrarea în defileu, unul dintre cele mai frumoase locuri ale acestei văi, care se remarcă nu numai prin pitorescul său, ci şi prin isteţimea şi hărnicia locuitorilor, rămaşi parcă din vremuri imemoriale în acest leagăn al formării şi civilizaţiei din care nu i-a putut clinti nimeni. Mergând înspre izvorul Mureşului se deschide fertila şi mănoasa depresiune a Giurgeului, întinsă ca un platou uriaş, cu localităţi mari şi frumoase situate de-o parte şi alta a Mureşului, având reşedinţă administrativă zonală oraşul Gheorgheni.

Acest spaţiu de graniţă a Ardealului cu Moldova, de la cumpăna Mureşului şi Oltului, va deveni terenul de păstorire sufletească, de cercetare culturală, lingvistică şi etnografică a lui Elie Câmpeanu, de dovedire cu argumente ştiinţifice şi de civilizaţie a vechimii elementului românesc.

---

[18] Ion Bianu, Nerva Hodoş şi Dan Simonescu. *Bibliografia românească veche,* tom. 1 -4, Bucureşti, Academia Română, 1913-1944.

[19] Ioan Micu Moldovan (Moldovănuţ), n. 1833 în Varfalău (Arieş), decedat la 7 sept. 1915. Hirotonit ca preot în anul 1859. Canonic teolog, canonic cancelar şi preposit. Director al Şcoalei Gimnaziale din Blaj, membru activ al Academiei Române, mitropolit interimar al Arhidiecezei de Alba Iulia şi Făgăraş, vicar general episcopal şi preşedinte al ASTREI (1893-1901).

Cele mai importante mărturii ale permanenței în timp și spațiu ale aspirațiilor de cultură și civilizație românească erau cărțile manuscrise ori tipărite. Ele nu au încetat nici o clipă să circule - încă de la apariția lor - și în aceste localități vitregite de soartă. Mărturie sunt numeroasele exemplare de carte veche românească care s-au păstrat și se mai păstrează și astăzi, în multe localități. Asupra lor s-a aplecat cu pioșenie preotul Elie Câmpeanu, ca unul dintre aceia care s-a adăpat din ele, în eforturile de formare intelectuală. Tocmai pentru acest fapt a căutat să le pătrundă tainele și sensurile, să le smulgă efectele benefice pierdute în timp, activitate pe care a continuat-o până la sfârșitul vieții.

Așa se explică numeroasele note răzlețe, descifrări de texte vechi, colecționarea a numeroase cărți și file disparate pe care le-a păstrat și ocrotit. Din ele trebuia să rezulte acele argumente care să infirme teoriile denigratoare vehiculate de răuvoitori și străini privitoare la formarea, existența și condiția celor care se foloseau de ele. Pe cele cu valoare istorico-literară deosebită, le-a canalizat spre Blaj, unde se închega faimoasa Bibliotecă Centrală, ori spre București la biblioteca celui mai mare for științific al tuturor românilor – Academia Română, unde se înfiripa cea mai reprezentativă operă a culturii unitare românești având protagoniști tot doi ardeleni, pe Ion Bianu[20] și Nerva Hodoș[21].

Elie Câmpeanu nu a făcut altceva decât să continue o tradiție ardelenească mai veche. Între precursori se numără mureșeanul Vasile Popp, medic, fiul preotului greco-catolic din Chimitelnic, astăzi Cipăeni, primul care întocmește o bibliografie de cărți românești[22]. După cum argumentează în prefața cărții, importanța ei rezidă în *„neapărata trebuință de a cunoaște istoria națiunei și literatura națională”.* Inițiativa sa este sprijinită de Timotei Cipariu, care i-a furnizat numeroase date și, la rândul său, a elaborat și el o lucrare semnificativă, adăugând semnalărilor și o justificată selecție

[20] Ion Bianu (1856-1935), originar din Făget (Târnava Mică), profesor universitar și director al Bibliotecii Academiei Române.

[21] Nerva Hodoș (1869-1913), originar din Baia de Criș, bibliotecar la Biblioteca Academiei Române.

[22] Vasile Popp. *Disertație despre tipografiile românești în Transilvania și în vecinatele țări de la începutul lor până în vremile noastre*, Sibiu, 1838.

de texte vechi româneşti[23]. Pornind de la acest început, de la valoroasa colecţie constituită de Academia Română, se stabileşte planul concret de elaborare a bibliografiei retrospective româneşti, între susţinătorii acesteia numărându-se şi Elie Câmpeanu. Poate că nu este lipsită de importanţă menţiunea că, preocuparea pentru cercetarea şi valorificarea vechilor tipărituri prezintă un larg interes şi pentru alţi intelectuali mureşeni, între care Nicolae Sulică[24], Aurel Filimon[25] şi Iustin Handrea[26].

Activitatea lui Elie Câmpeanu ca paroh al Gheorgheniului şi viceprotopop al districtului greco-catolic Giurgeu îi facilitează o mare deschidere spre zona secuiască, în care populaţia românească era numeric inferioară. În ciuda acestei situaţii, într-o concurenţă parcă cu populaţia majoritară, românii de aici, cu puţine excepţii, şi-au păstrat limba, portul, obiceiurile şi mai ales credinţa cu toate odoarele ei.

Districtul Giurgeului include localităţi situate în depresiunile Gheorgheni şi Ciuc. În anul 1900, pe când funcţiona ca viceprotopop Elie Câmpeanu, aici existau 15 parohii cu 40 de filii. El cuprindea 2337 familii româneşti cu 18.894 suflete, din care 3482 maghiarizate. De remarcat, existenţa a 14 fundaţii bisericeşti, 8 magazine de bucate, 5 biblioteci parohiale, o bibliotecă districtuală, 12 învăţători calificaţi, unul secundar şi unul supleant. Cele mai importante localităţi româneşti erau Alfalău (Joseni), Bilbor, Bicaz, Ciuc Sân Dominic (Sândominic), Ciuc Szépviz (Frumoasa), Corbu,

---

[23] Timotei Cipariu. *Crestomaţia sau Analecte literare.* Din cărţile mai vechi şi nouă româneşti, tipărite şi manuscrise, începând de la secolul XVI până la al XIX cu notiţe literare adunate şi alese de Timotei Cipariu. Blaj, Tipografia Seminarului, 1858.

[24] Nicolae Sulică (1877-1949). Născut la Braşov, profesor la Târgu-Mureş, autor a numeroase studii privitoare la cultura veche românească, în special asupra textelor vechi

[25] Aurel Filimon (1891-1946), născut în comuna Monor (Bistriţa-Năsăud). Intelectual cu formaţie multidisciplinară, arheolog, folclorist, istoric, bibliolog. Colecţionează cărţi vechi româneşti, face completări şi adăugiri la *Bibliografia românească veche.* Este bibliotecar şi întemeietorul Muzeului de arheologie din Tg.-Mureş.

[26] Iustin Handrea (1905-1973). Născut la Maioreşti (jud.Mureş). învăţător şi animator cultural, preşedintele Căminului refugiaţilor ardeleni „Avram Iancu" din Bucureşti. Colecţionar de antichităţi, obiecte de etnografie şi cărţi vechi.

Dămuc, Ghimeș, Sărmaș, Gyergyó-Szt.-Miklós (Gheorgheni), Telec, Tulgheș, Valea Jidanului, Varviz (Subcetate) și Vaslab (Voșlobeni).[27]

Acest teritoriu năpăstuit de soartă a cunoscut din greu valurile furioase ale revoluției din 1848/1849, între victime aflându-se în primul rând slujitorii altarelor, multe parohii fiind expuse jafului, precum cele din Subcetate, Topliţa, Sărmaş, Bilbor şi Bicaz.

Ceea ce trebuie reţinut şi apreciat la românii din această zonă, este contactul neîntrerupt cu viaţa culturală românească din Transilvania şi mai ales cu Moldova şi Ţara Românească. Circulaţia neîntreruptă a valorilor spirituale este cel mai convingător argument de menţinere a sentimentului românesc, cu nimic mai prejos decât în zonele compacte româneşti. Cartea s-a bucurat şi aici, în epocile de înflorire a tiparului, de preţuire tot aşa cum a cuprins toate zonele locuite de români.

Preocupările lui Elie Câmpeanu nu se rezumă numai la identificarea şi cercetarea cărţilor vechi. O activitate neobosită de cercetare era consacrată descifrării inscripţiilor din bisericile vechi, a pisaniilor, icoanelor, clopotelor, antimiselor, ca şi identificarea şi studierea registrelor matricole ale parohiilor. Toate aceste cunoştinţe rezultate din cercetările sale se scurgeau în monografiile locale, nu puţine la număr, în încercarea unui studiu minuţios privitor la românii din secuime, lucrare pe care nu reuşeşte să o finalizeze. Contribuţia sa la identificarea, fundamentarea şi cunoaşterea unor fapte cu certe implicaţii în cultură, contribuţia sa la constituirea unor depozite de valori rămâne o certitudine. El deschide noi orizonturi de cercetare filologică prin semnalarea lor şi accesul cercetătorului avizat, aşa cum s-a întâmplat în numeroase cazuri.

În cele ce urmează, justificăm afirmaţiile de mai sus cu câteva dovezi, nu puţine la număr şi nu în totalitate, risipite prin literatura de specialitate, note, însemnări şi corespondenţă, puse la dispoziţie de către fiica sa Maria Câmpeanu, căsătorită Togănel, plecată nu de mult dintre noi la cele veşnice.

Îi purtăm stima şi consideraţia pentru grija faţă de moştenirea tatălui său, ocrotind şi transcriind zeci de pagini, dirijându-le spre

---

[27] *Șematismul* veneratului cler al Archidiecesei metropolitane greco-catolice române de Alba Iulia și Făgăraș pe anul Domnului 1900, de la Sfânta unire 200. Blaj, /1900/, p. 332-346.

locuri de păstrare sigure, biblioteci şi arhive, ca şi unor apropiaţi care i-au fost de mare ajutor în timpul vieţii, interesaţi de valorificarea documentelor.

Liturghierul românesc (Braşov, 1570)

Existenţa unui Liturghier românesc în anul 1570, apărut de sub teascurile diaconului Coresi, este semnalat de profesorul târgumureşean N. Sulică. De prezenţa acestuia se leagă oficierea liturghiei în limba română pentru prima dată. Probabil, datorită deselor utilizări nu au mai rămas exemplare în circulaţie. Unicul exemplar identificat până în zilele noastre este cel semnalat de N. Sulică în studiul *O nouă publicaţie românească din secolul al XVI-lea: Liturghierul diaconului Coresi tipărit la Braşov în 1570,* pe baza căruia Academia Română îl include în Bibliografia românească veche.

Cartea constă dintr-un fragment de 84 de pagini fără sfârşit, şi cuprinde numai liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur. Descoperirea cărţii i-a aparţinut lui Elie Câmpeanu, iar aceasta trebuie să îşi aibă originea din zona în care a păstorit, Ciuc – Giurgeu – Mureş. În studiul lui N. Sulică nu se face nici o referire asupra provenienţei *Liturghierului românesc* şi nici a unor posibile însemnări de proprietate. Mai mult decât atât, în repetate rânduri autorul studiului afirmă că el face parte din colecţiile sale şi că descoperirea exemplarului îi aparţine. Afirmaţiile noastre asupra adevăratului posesor al cărţii se întemeiază pe însemnările aflate pe un exemplar din studiul privitor la acesta aparţinând lui N. Sulică, păstrat la Biblioteca Judeţeană Mureş, care a aparţinut lui Elie Câmpeanu, cu menţiunea: *„Observ cum că acest vechi Liturghier este proprietatea subsemnatului şi D-nul Nicolae Sulică pre nedreptul ş-a însuşit, deoarece în 1923 i-am împrumutat-o numai spre studiere, pentru a mi-o restitui, ceea ce după repetate provocări nu a satisfăcut până acum. Elie Câmpeanu, protopop."*

Adevăratul proprietar al Liturghierului românesc nu a beneficiat, din partea lui N. Sulică, nici cel puţin de un exemplar din studiul său, pe cel existent în colecţiile Bibliotecii Judeţene

menționând, în subsolul paginii de titlu, că *„acesta provine de la Librăria «Ardealul», plătit, la 16 aprilie 1929, cu 25 de lei”.*

Gestul prof. N. Sulică nu trebuie condamnat. La acea dată, el se remarca printr-o serie de studii privitoare la cultura veche românească, ocrotirea și dezvoltarea culturii scrise, la care se mai alătura și dragostea pentru locurile natale, Scheii Brașovului. El este mândru, după cum afirmă, de faptul că *„Unicul exemplar din această publicație românească, atât de prețioasă, necunoscută până astăzi, se găsește în colecția mea de vechi tipărituri și manuscrise inedite românești.”*

Studiul lui N. Sulică este amplu, el pornește de la efectele Reformei din Transilvania, implicarea episcopului româno-calvin Pavel Tordași în stimularea acestui eveniment editorial, care timp de peste 100 de ani rămâne ca singurul Liturghier românesc tipărit, acesta însemnând un *„epocal triumf, nu numai al limbei române ci și al ortodoxiei românești”,* leagănul credinței nefiind altul decât Brașovul.

Unicatul se păstrează astăzi în colecțiile Bibliotecii Mitropolitane din Sibiu, unde a intrat prin achiziție în anul 1953.

*

Referințe: Ion Bianu, Nerva Hodoș și Dan Simionescu, *Bibliografia românească veche,* tom IV, Adăugiri și îndreptări, București, 1944, p. 12; Nicolae Sulică, *O nouă publicație românească din secolul al XVI-lea: Liturghierul diaconului Coresi tipărit la Brașov în 1570,* Târgu-Mureș, 1927; P.P. Panaitescu. *Începuturile scrisului în limba română,* În: *Studii și cercetări de bibliologie,* vol. V, 1963, p. 107-134; Al. Mareș. *Liturghierul lui Coresi,* București, 1969, *Limba română,* nr. 2, 1962, p. 433-438; *Crestomație de literatură română veche,* vol. I, Cluj-Napoca, Ed. Dacia 1984, p. 73-76; Melinte Șerban. *Nicolae Sulică - un cărturar erudit,* în *Marisia,* XXV, 1996, p. 393-418.

Psaltirea slavo-română (Brașov, 1577)

Tradusă și tipărită de diaconul Coresi, *Psaltirea slavo-română* din 1577, a fost considerată multă vreme, prima carte românească. Asupra locului apariției au fost multe discuții. Până la urmă, exegeții

au căzut de acord asupra Braşovului. Câteva date din Epilog sunt relevante atât pentru intenţiile traducătorului, cât şi pentru spiritul reformator al timpului, de a avea cuvântul Domnului pe înţeles. Redăm un fragment semnificativ în acest sens: *„Cu mila lui Dumnezeu eu diaconul Coresi, dacă văzui că mai toate limbile au cuvântul lui Dumnezeu în limbă, numai noi Românii n-avăm şi Hs. zise, Matei 109, cine citeşte să înţeleagă şi Pavel Apostolu încă scrie la Corint 155, că întru biserică mai vârtos cinci cuvinte pe înţelesul mieu să grăiască, ca şi alţii să înveţe decât întunericu de cuvinte neînţelese ntr-alte limbi".* Acest îndemn îmbrăcat în alte forme apare mai târziu în numeroase traduceri ale cărţilor de cult.

Este al doilea exemplar din Biblioteca Academiei Române, fiind mai complet decât primul oferind date în plus de cercetare, motiv pentru care achiziţia sa a fost de mare importanţă. El provine de la biserica românească din Voşlobeni (Gheorgheni) fiind descoperit de Elie Câmpeanu, preot aici fiind Donea Donescu, urmare a Apelului Academiei Române din 30 mai 1898. Asupra tratativelor de cumpărare a cărţii avem o valoroasă corespondenţă purtată între Ioan Micu Moldovan şi Elie Câmpeanu, din care aflăm numeroase amănunte privitoare la această tranzacţie.

Psaltirea slavo-română este trimisă lui Ioan Micu Moldovan la 25 mai 1905 împreună cu alte cărţi care au rămas parţial necunoscute pentru noi. Acesta îi răspunde printr-o scrisoare că: *„Psaltirea slavo-română tipărită în secolul al XVI-lea, exemplar fără început şi fără sfârşit, pentru ce altă carte /de biserică/ eşti aplicat a o ceda mie...? Precum ştii ea deloc nu se poate folosi la cultul divin, dar are interes literar, învăţîndu-ne limba grăită de români în timpul acela. Dacă proprietarul preferă cărţi de altfel de cele bisericeşti, să-mi spună ca să-i trimit şi bucuros îi voi împlini voia. Doreşte a primi preţul în bani să-mi spună câţi să-i trimit?"*

La 27 mai 1905, Donea Donescu din Voşlobeni dă o declaraţie prin care se învoieşte în numele curatoratului bisericesc ca *Psaltirea slavo-română* să fie vândută, iar preţul ei să se folosească pentru internatul de băieţi români din Gheorgheni. Cartea este achiziţionată de Academia Română la preţul de 400 coroane. După această dată Elie Câmpeanu mai scrie şi de alte „anticarii" pe care i le-a trimis spre cumpărare lui I. M. Moldovan, dacă se vor învoi, şi care răspunde într-o scrisoare că: *„Dacă cugeţi că cele destinate mie le poţi valorifica mai bine eu bucuros reced, că am vechituri destule, mai multe poate decât oricine afară de Academie."*

Bunele sale intenţii sunt consemnate într-o scrisoare adresată lui Ion Bianu la 19 noiembrie 1905, în care îi mulţumeşte pentru banii pe care îi va folosi pentru edificiile culturale româneşti din Gheorgheni, aşezăminte existente încă din anul 1765, iar apoi menţionate în 1824 şi 1868 când au ars (şcoala şi biserica). Era în misiunea sa *„de salvare a acestei comunităţi destinată totodată pentru a fi centru şi reşedinţă demnă pentru conducătorul celor peste 20.000 de români din aceste părţi expuse în aşa numita secuime - dar aşezaţi în cele mai însemnate puncte strategice: Bilbor, Tulgheş, Bicaz şi Ghimeş, - mi-a succes a descoperi trecutul acestei poporaţiuni române străvechi din aceste părţi după cum se vede şi din cărţile vechi scoase la iveală după sute de ani de uitare".* În continuare comunică informaţii despre alte cărţi româneşti şi slavone tipărite şi manuscrise din secolele XVII-XVIII şi chiar mai vechi, unele fiind deja donate pentru muzeul istoric-etnografic din Sibiu, altele lui I.M. Moldovan între care: *„O evanghelie românească (manuscris); Cuvânt înainte la cartea de a da răspuns împotriva râmlenilor; Penticostar slavon; Octoih românesc (manuscris); Chiriacodromion în limba română din 1699; Mărgăritar tipărit în limba română; Întîia învăţătură despre semnul sfintei cruci, (manuscris românesc); Octoih slavonesc, iar la fine 9 foi în limba română: „Slujba sfintelor chinuri şi a domnului Isus Cristos într-o limbă tare veche."*

*

Referinţe: Ion Bianu şi Nerva Hodoş. *Bibliografia românească veche,* tom I, Bucureşti, Academia Română, 1903, p. 63-64; *Coresi - Psaltirea slavo-română (1577) în comparaţie cu psaltirile coresiene din 1570 şi din 1589.* Text stabilit, introducere şi indice de Stela Toma, Bucureşti, 1976; P. P. Panaitescu, studiul citat; I.Gheţie, *Cu privire la textele slavo-române cu traducere interliniară din secolele al XVI-lea şi XVII-lea,* în *Limba română,* nr. 1, 1968, p. 75-78; Liviu Moldovan. *Despre prezenţa în Biblioteca Academiei... a Psaltirei slavo-române de la 1577,* în *Studii şi cercetări de documentare şi bibliologie,* nr.4, 1966, p. 515-518; Melinte Şerban, studiul citat.

Carte românească de învăţătură (Iaşi, 1643)

Un exemplar ne-a fost oferit spre achiziţionare de către Maria Câmpeanu fiica protopopului Elie Câmpeanu şi se află acum în fondul de carte veche a Bibliotecii Judeţene Mureş. Cartea este în stare bună şi are câteva însemnări privitoare la posesori şi mai multe indicaţii de lectură a textelor. Cea mai importantă este la fila 384 v. unde se menţionează că în *„Anii domnului 1758 octombrie în 26 şi-au cumpărat cu popa Toader din Matifalu această cazanie de la preoteasa popii Vasilie din Bogata drept 12 florinţi. Ano 1758".* Mai sunt menţionaţi posesorii *„Ioannes Popovici"* (1835) şi *„Popa Zaharia ot Ticoş".*

Alt exemplar din această tipăritură a intrat în colecţiile Bibliotecii Naţionale a României.

Apartenenţa ei preotului Elie Câmpeanu reiese dintr-o însemnare relativ recentă, din anul 1943, în care se menţionează: *„Această Carte românească de învăţătură - zisă şi Cazania lui Varlaam, tipărită în anul 1643 la Iaşi pe care o am de la tatăl meu, protopopul canonic Elie Câmpeanu din Tg.Mureş, o dăruiesc cu dragoste frăţească şi aleasă preţuire eminentului meu prieten inginerul Flaviu Dem. Baldovin, vrednicului fruntaş al vieţii tehnice şi industriale româneşti. S-o păstreze cu cinste cum a păstrat-o şi familia bunicii mele după mamă, al cărei întemeietor, emigrat pe la 1700 de la Mănăstirea Neamţului la Voşlobeni - jud. Ciuc - a dat lungul şir al preoţilor Ciobotariu, paznici neîntrecuţi ai românismului la izvoarele Mureşului, Oltului şi Trotuşului. Bucureşti, în promovarea celui de al 300-lea an a scris de la ieşirea Cazaniei din cleştele teascului. Docent Liviu Câmpeanu."*

În baza altor însemnări, cartea are o circulaţie curioasă. În secolul al XVIII-lea se menţionează că această carte o *„au cumpărat Cocoară Irimie"* şi au dat-o la Ţicud, situaţie confirmată pe aceeaşi filă cum că *„Această carte este a lui Popa Vasile din Ţicud",* ca apoi în 3 martie 1818 să se menţioneze că *„Această carte este a bisericii Mező Panetului cumpărată de Viniărsan Gligor de la Hărţău. S-a scris*

prin mine mai micul între dascăli Ignat Petru de la Mező Panet", situaţie confirmată şi de parohul Nicolae Benea în anul 1825.

*

Referinţe: Flórian Dudaş. *Cazania lui Varlaam în Transilvania*. Cluj, 1983, p. 413-414; *Cazania lui Varlaam. Trei veacuri şi jumătate de dăinuire în spiritualitatea românească,* Târgu-Mureş, 1993, p. 23; Dimitrie Poptămaş, *Tiparul românesc - expresie a unităţii spirituale a tuturor românilor.* în: Vatra, XIII, nr. 12, 20 decembrie 1983, p. 5.

Cheia înţelesului (Bucureşti, 1678)

Cartea cuprinde texte care au la bază cuvântul Evangheliei. Titlul complet al cărţii este *Cheia înţelesului scoasă pe limba românească cu osârdia prea Sfinţiei Kir Varlaam, mitropolitul Ungro-Vlahiei, în zilele prea luminatului domn Io Şerban Voevod, şi s-au tipărit întâi în mitropolia Bucureşti, anul Domnului 1678.*

Lucrarea se distinge prin ornamentica şi acurateţea tiparului, fiind tradusă din ruseşte la iniţiativa mitropolitului Varlaam al Ţării Româneşti. Multă vreme a fost considerată ca prima tipăritură bucureşteană. Cartea a avut o mare circulaţie în toate provinciile româneşti. Exemplarul identificat de Elie Câmpeanu a circulat în mai multe localităţi şi se remarcă prin numeroase însemnări pe care le redăm în continuare:

„aceasta carte anume chici adecă cheia înţielesului este a mea anume a popi... feciorul popii Preda... anii Domnului 1735 martie 12 zile.

...scrisam eu popa Mihail Vizoli din Sepviz în an. 1772.

Anii de la Chr.1699, au plâns icoana precestei într-o biserică ce se cheamă satul Nicola în Varmegia Clujului, plânsau dela Dumineca Mitariului până la Paşti.

Era în anul 1700, în luna lui Septembrie în 12 zile sau întunecat soarele tocma amiaza zi întru ceas deplin.

Era în anul 1701 în luna lui Iunie în 15 zile fostau sobor mare în mitropolia Belgradului de toţi Protopopii şi preoţii şi din tot oraşul şi din tote satele au fost chemaţi carznicii şi doi oameni la sobor când au făcut vlădica Atanasie unia preoţilor româneşti în Ardeal.

eară anul 1707 în 25 de zile un cias după ameazi, au jurat Măria sa Racoţi Ferenc în Vaşarheiu să fie Craiu Ardealului.

Aprilie antâia zi au făcut domnii ţerii glia carii au fost cu Rakoţi în Vaşarheiu pentru legea rumânilor din Ardeal şi au lăsat seşi ţie rumânii legea precum a dat la soborul de la Nicea de părinţii sfinţi, adecă precum ţine sfânta biserica a răsăritului.

Era 1712, au murit de ciumă în Benic, în Stibri şi în Crican.

Era 1714, au început nemţii cetatea Belgradului... şi popa Ştefan dela Galda de jos.

eara 1715 Noem. 1 zi a botezat cetatea Belgradului şi iau pus numele Carol pe numele împăratului din Beci.

eara 1716 luna lui feb. 8 zile au luat vlădica popistaşilor care au venit de la împăratul Carolus, acela au luat besereca cea mare din cetatea Belgradului Carlovei, dela Calvini.

la 1717 a 5-a zile între Ighiu unguresc şi între Ţelna au ploat sânge.

Intracea 1717 luna lui Iulie au ars în Boros Bucerde 35 de case şi biserica unugurilor sau aprins de la Boia Ion din nesce gunoiu ce Iau fost aprins Boia Ion în curtea lui. Popa rumânilor au fost Popa Pastol ficiorul lui Achim Purcariu.

Intracest an 1717 Dumineca trei biciuri mari au slobozit pe ţara Ardealului robie, moarte în lume, moarte şi în dobitoace.

Intracest an 1717 au robit tătarii în Ardeal de la Bistriţă, câmpia mai toată, şi spre Ţara ungurească mulţi robi, pe cari eau bătut Dumnezeu în Maramureş de au perit mulţi, eau lovit maramureşenii la munte şi cu lobonţii, şi au scos mulţi robi de la tătari şi era întracest an 1717 au murit de ciumă în Sibiu şi în Mediaş forte mulţi şi întralte sate înpregiurul acelor oraşe în multe locuri.

Intracest an, 1718 vinul sau vândut la Carlova şi la Ighiul unguresc, cupa cu 24. de bani ear grâul ferdela cel frumos câte 50 de bani.

şi earaşi întracest an scris mai sus au murit vitele cele mari, boii, vacile de boală, foarte multe, în toata ţara Ardealului, unora oameni, nu le au rămas mai nice o vită...

întracest an 1718 luna lui aprilie au fost grâul cel frumos ferdela câte 50 de bani era după acea au slobozit Dumnezeu pe Ardeal seceta forte mare şi vânturi mari seci, grozanice de au perit holdele şi tote legumile şi apele şi iarba sau uscat, şi sau scumpit grâul până la luna Iunie au ajuns ferdela de grâul cel frumos câte un florin

și 36 bani, și sau spariet că oamenii de au fugit printralte teri pentru ca au fost lipsa de toate, cu ce ar trai omul în lume.

Intracest an 1718 în vidicul Gorgiiului în sat în Chinciuș au plâns crucea în biserica Chinciușului, plânsau din postul mare până în ispas și tot vinerea au plâns mai tare.

Intracest an 1719 a 4 zile grâul sau vândut în Cârlova ferdela cu 6 horgos adecă 2 fior și 4 bani, era în Zlagna, ferdela de grâu cu 7 horgoș, de cucuruz cu 6 horgoș;

și întracest an 1719 Iulie 1-a zi în Galda de jos sau vestit boala ciumei în curtea Măriei sale Kemin Simon, la Moisi sluga în Koman Jud. și întâiu au murit de ciumă Barbura, Soaieran Koman Judele, Borka fata Sandroaie, Oprian fata Rusaline, Stoica Toader, Ion sluga lui Bercea Ion, Mărie fata Rusaline, Rusalină, un prunc a lui Stoica Toader.

Intra-cest scris mai sus adecă 1719 până la anul 1720 zi, mulți oameni de omenie, ca în toată țara Ardealului au murit de ciumă adecă șaptezeci de mii de oameni, în unele sate abia au mai remas câte 4 sau 5 oameni.

Intra-cest an 1720 în luna lui Noembrie în 6 zile într-o zi dumineca în Galda de jos Gligor Purcariul au măcinat cucuruz, înaintea ameazazi la moara Domnului Kemin Janko, Dirigator Berea Ion, morar Elisei, cu feciorul lui anume Ion, și sau făcut făina roșie din cucuruzul lui Gligor Purcariu, acea minune sau vezut și noi cu ochii noști, anume popa Ștefan de la Galda de jos și domnii au vezut, și mulți oameni de omenie, pentru care minune Domnii au poruncit Dumineca se nu mai macine nime la moara lor.

era în anul 1701 în luna lui Iunie întâia zi noaptea sau clătit pământul înspre dumineca tuturor sfinților. ”

*

Praesentium exhibitor, Petrus Visoly,
Possessioris Szepviz Inclejtae sedi Csik ad
facentis ejatis Ecclessiae GraecoCatholicae
harum per Vigarem Campanator con-
stituitur. Luem proinde omnibus Fitt
Dominis Locos Officialibus, guatemis cun-
dem omnibus Juribus, Privilegis
Imunitatibus, et Exemptionibus, quibiy
Similes aliarum Religionum in Magno
hocce Trammiae Principatu de Lege

receptarum Administri frui, et gaude-
re Solent, manutenere, tutarique face-
re haud dedignentur, officiose ad per-
enixe comendandum duximus. Gyo
Szt.Miklos lS-aX.-bris 826.

l.s.
ss. Ioannes Visoly
Distr... /indescifrabil/

Láttam es a benn irt Harangozó arant a mi Törvényes szokás es rendtartassal megegyezik, s avval nem ellenkezik, fen tartani kivanom es annyi részben enis megerössitem.
Madefalva E 2-a Ianuar 824.

ss Székely Sigmond... Biro
Visoli Miklós commendater Camparatur Es Szepvizsi die 29... 844
Sz.Mihlay Vaszi Iani Palfalvi Iani
*

Referinţe: Ion Bianu şi Nerva Hodoş, *Bibliografia românească veche,* tom I, Bucureşti, 1903, p. 217-228; *Elie Câmpeanu* - manuscrise în posesia lui D. Poptămaş.

Evanghelie
(Bucureşti, 1682)

Foaia de titlu în stare bună având ca text încadrat într-o xilogravură *„Sfânta şi Dumnezeiasca /Evanghelie/ carea într-acest chip tocmită din pre orân/duiala greceşti Evanghelii, acum întâi s-au /tipărit/ din porunca şi cu toată cheltuiala, prea luminatului, şi preaînalţatului domn şi / oblăduitor a toată Ţara Românească Io Şerban C/onstantin/ voevod, adevăratul/nepot, Prealuminatului Bătrân Şerban Basarabă / voevod / intru folosul, şi înţelegerea pravosla/vnicii româneşti biserici / Ispravnic fiind prea Sfinţitul Kir/Teodosie, Mitropolitul ţării, şi / exarh laturilor. / In scaunul Mitropolei Bucureştilor, / la anul de la ispasenia lumii 1682”.*

Pe versoul foii de titlu se află stema Ţării Româneşti şi zece versuri politice asupra Stemelor luminatului, şi înălţatului Domn Io Şerban K.B. Voivod.

*

Referinţe: Ion Bianu şi Nerva Hodoş, *Bibliografia românească veche,* tom I., p. 246-251. (Colecţia D.Poptămaş).

Octoih
(Râmnic, 1706)

Foaia de titlu în stare bună, tipar roşu şi negru, pe frontispiciu, încadrat de xilogravuri se află textul: *Octoihos /adică osmoplasnic / care are în sine toată slujba ce se cuvine a răsăritenilor / împreună şi o săptămână cu toate ale ei rânduieli / acum întâi într-acest chip aşezată şi tipărită. / In zilele prealuminatului şi înălţatului Domn, şi oblăduitor a toată Ţara Românească, Iloan Constandin B. Basarab Voevod/Cu osârdia şi cu toată cheltuiala preacinstitului de / bun şi mare neam a lui Mihai Cantacuzino vel Spătar, spre cea de obşte a bisericilor lui Hristos tre- / buinţă şi al pravoslavnicilor folos. / Cu blagoslovenia preasfinţitului Mitropolit Kir Teodosie / în sfânta episcopie a Râmnicului. / La anul de la Zidirea lumii 7214 (1706) /de Mihai Iovanovici /prodiaconul tipograful I.* Pe verso urmează stema şi versurile politice.

*

Referinţe:Ion Bianu şi Nerva Hodoş. *Bibliografia românească veche,* tom. I, p. 466-468. (Colecţia D. Poptămaş).

Mărgăritare
(Bucureşti, 1746)

Cartea cuprinde a doua ediţie a cuvintelor sfântului Ioan Gură de Aur. (Prima a apărut în anul 1691 în traducerea lui Şerban şi Radu Greceanu, cei care au realizat prima traducere integrală a Bibliei.) Exemplarul, descoperit la Voşlobeni, adaugă valorii sale de

carte tipărită pe aceea a însemnărilor, care o localizează în circulaţia sa şi restabilesc posesorii şi actul de generoasă donaţie:

Pe peretele tablei prime: *„Aceasta sfântă carte iaste alui Porfirie..."*

„în anul 1836/7. au fost iarna cea fără zăpadă şi fără de frig, scris-am eu popa George din Voşlab. "

Pe foile cărţii: *„Ion Filip Dascăl".*

„acest mărgărit l-am cumpărat eu/Kotfas Ion/... cu 6.Lei er cine o arfura sau sar lua fără voia mea să fie afurisit şi neiertat de Dl. Christos şi de maica precestă şi de Ioan Zlataust şi de mine greşitul amin... se nu se erte pana au fi lume şi pământul şi eu Ianos amin. "

Se să ştie cum că acest Mărgăritari iaste al meu... Ciobotar Georgie, cinstit de tatăl mieu pentru vecinica lui pomenire încă fiind copil la şcoală rumânească în Sânmiclăuş la un Dascăl din Moldova, scrisam eu mai înainte numitul C. G. paroch în Alfalău anul 1837. 157.brie".

„iaste a dascălului Porfirie acest sfânt mărgărit ungureanului... Dumitale pe o limbă rumânească sasa pomenească".

„Anul 1824. /cu cirilice/în luna lui mai".

/După chestionarul Alfalăului George Ciobotar a fost preot în Alfalău în 1828 până 1873, deci în 1837 era acolo preot de 9 ani, deci probabil fiind copil de 8 ani în 1814, atunci a fost dascălul românesc în Sânmiclăuş./

*

Referinţe: Ion Bianu şi Nerva Hodoş, *Bibliografia românească veche,* tom II, p. 93.

Petru Maior:Istoria pentru începutul românilor în Dachia (Buda, 1812)

Exemplarul păstrat la Biblioteca Municipală „Petru Maior" din Reghin a avut ca posesori între alţii şi pe Elie Câmpeanu. El provine dintre cărţile lăsate de autor rudelor sale din Reghin. Dintr-o însemnare de danie aflăm că: *„Această Istorie e dăruită pe seama Sfintei Biserici unite din Uifalău* (Lunca) *prin D/omnul/ Prefect al Baroului Bornemisza Pál, Ioan Pop Maior nepotu autorului cărţii acesteia."* Ioan Pop Maior era un neobosit animator cultural şi

apărător al intereselor politice şi sociale ale românilor din zona Reghinului, ctitor de aşezăminte religioase şi educative. Acesta era de fapt şi pretextul actului de donaţie, pentru ca elevii şcolii confesionale de aici să cunoască faptele străbunilor. Nu sunt cunoscute împrejurările prin care cartea ajunge la Suplac. Într-o altă notă datată la anul 1879, Elie Câmpeanu menţiona că: *„Am primit această istorie ca suvenire de la vărul meu preotu in Suplacu Grigore Cioloca."* A fost păstrată de către Maria Câmpeanu, care, fiind bibliotecară la Liceul „Alexandru Papiu-Ilarian" din Târgu-Mureş, o foloseşte ani de zile ca material intuitiv pentru elevi, după care cartea se reîntoarce pe locurile de unde a plecat, fiind achiziţionată de biblioteca publică din Reghin.

Referinţe: Dimitrie Poptămaş şi Elena Mihu. *Mărturia cărţilor reghinene,* în Reghinul cultural**,** studii şi articole. Coordonatori: Dr. Gr. Ploeşteanu şi M. Şara. Reghin, 1982 p. 17-22; D. Poptămaş, *Mărturii privind difuzarea şi circulaţia „Istoriei" lui Petru Maior,* în Pagini din istoria bibliotecilor reghinene. Reghin, 1995, p. 61-65.

Trebnic
(fragment, manuscris, sec. XVI)

Conţine două file (f. 41-42 după numerotare originală) dintr-un manuscris slavon cu începutul cinului sfinţirii uleiului de către şapte popi, în redactarea sec. al XVI-lea, prescurtată. Alte două file cu sfârşitul cinului miruirii apostatului şi a celui botezat trecut la alt rit şi începutul cinului sfinţirii apei (micul hagiasmos) de la 1 august, ritual adaptat pentru prepararea aghiazmei cu orice prilej.

Pe hârtie are ca filigran balanţa (sec.XVI) de când presupunem că este şi scrisul. Provine de la Topliţa Română după o însemnare marginală târzie.

Octoih mic
(Fragment manuscris, sec.XVI)

Constă din două file cu stihere vascresene pentru vecernia mică de sâmbătă şi vecernia mare pe glasul al doilea, în limba slavonă. Filigranul hârtiei este din primul sfert al sec. al XVI-lea, de când presupunem că datează şi manuscrisul. După o însemnare transcrisă de fiica lui Elie Câmpeanu desluşim că Octoihul a aparţinut bisericii din Izvorul Olt şi a fost predat lui I. M. Moldovan de unde a ajuns, probabil, la Academia Română.

Octoih
(manuscris, sec.XVII)

Din însemnările lui Elie Câmpeanu aflăm că a *„primit acest manuscris în 20 oct. 1905 de la Dionisiu Şolnai"* paroh în Sândominic (jud. Harghita), pe când era viceprotopop al Districtului Gheorgheni. Această localitate era renumită prin vechimea parohiei româneşti greco-catolice, înfiinţată în anul 1782. În *Şematismul* din 1900 este menţionată biserica de lemn acoperită cu ţigle încă din anul 1787. Dionisie Şolnai funcţiona ca preot din anul 1877. Tot aici se menţionează că în hotarul comunei, la locul numit Pásztorbükk, a fost omorât Andrei Bathori, episcop, cardinal şi principe al Transilvaniei, vrând să scape dinaintea lui Mihai Viteazul după ce a fost învins în lupta de la Şelimbăr - de către Blasiu Ördög şi Andrei Kristály.

Manuscrisul nepaginat, scris cu litere cirilice, după afirmaţia capelanului din localitatea Minszenţi în limba bulgară-slavă, are lipsă filele de la început şi sfârşit, având 9 foi în limba română. Dintr-o însemnare de pe fila a şasea pe care o descifrează numai parţial reiese că"... *această sfântă carte ce se cheamă Octoih... a fost cumpărată de jupanul Solomon în anul 7200, luna lui februarie, în 24 de zile",* ceea ce corespunde anului de cumpărare 1692. Corpul cărţii

este de 175 file legate, în limba slavonă, din care el reține o filă de la început și altele scoase din legătura pereților cu data 1687.

Pe peretele din spate a rămas notița: *„Perceptio Pecuniar ex venditione Poecis A. 1687".* În continuare, Elie Câmpeanu descrie partea românească a manuscrisului, care începe cu *„Slujba sfintelor chinuri a Domnului nostru Isus Hristos".* Făcându-se o comparație cu textul Strastnicului de la Blaj din 1817, se constată lipsa mai multor pasaje din acesta.

Din însemnările sale rezultă că din finalul manuscrisului Elie Câmpeanu a reținut 4 file, pentru interesul literelor cirilice care se deosebesc întrucâtva de celelalte.

Manuscrisul a fost trimis în 6 febr. 1906 lui Ioan Micu Moldovan, canonic preposit în Blaj împreună cu alte file vechi.

Însemnare din Prologul Musca (manuscris, sfârșitul secai XVIII-lea)

Între manuscrisele trimise lui Ioan Micu Moldovan se numără cel numit *Însemnare din Prologul Musca*, *„spre folosire și a-și da părerea asupra originalității și însemnătății lui".* Cartea este scrisă cu litere cirilice și cuprinde 126 de povești sau minuni pe 248 de pagini iar pe următoarea (249) e scris: *„Acestea oarecare însemnări care m-au nevoit aicea la casa tatălui meu de le-am scris, de pe o carte a dumnealui părintelui Șerban Arin, oricui a se întâmpla a le citi, să știe că mare folos va avea. Iară de se va afla vre-o greșeală mă rog să mă iertați că nici laudă nu-i folosește nici hula omenească nu micșorează, ci mai mult folos aduce. Că pre cum nu-i orbul fără poticnire, așa și scriitorul fără greșeală, dară mila Domnului spre toți cei ce se tem de el. Sfârșit și lui Dumnezeu laudă. Kepeți (Chepeți), Noiembrie 23, 1792 tot binele voitoriu tuturor Dimitrie Popovici Boer mp."*

Pe alte trei pagini urmează versuri religioase și literare importante mai ales pentru modul de versificare, pe care le redăm în cele ce urmează în transcrierea lui Elie Câmpeanu:

Tu ești luminată sfântă
Precestă blagoslovită
Tu ești cinste îngerească,
Și slavă apostolească,

Biruință sivestreană
Nădejde călugăreană.
Dată Februarie 1793 Dumitrie Popovici Boer
Alta: *In apa Vavilonului jeli de țara Domnului;*
Acolo am șezut și am plâns, la varoava ce ne-a strâns;
Și cu inimă amară, pentru Siru și pentru țară;
Aducându-ne aminte, plângeam cu lacrimi fierbinte;
Și cu cine ferecate, aicia prin sălcii alinate;
Că acolo ne întrebară, aceia ce ne prădară;
Să le zicem versuri din carte, întră cea străinătate.

Alta: *Jeluimaș munților, plopului părinților; Jeluimaș codrilor, plopului nepoților; Jeluimaș florilor, plopului surorilor; Juluimaș brazilor, plopului frățiilor;*

Dar voi brazilor plecațivă vârfurile, ca să-mi treacă durerile; Și le plecați de pe jos, ca să-mi dobor de cei folos; Mergevom și dumbrăvi odrăslite, ca prin niște vii rodite...(indescifrabil)

Mila Domnului să fie, Tuturor de bucurie, O prea frumoasă pustie.

Pe cealaltă pagină:

Sau născut Dumitru P. anul 1774 (cu cirile) *luna lui Octomvrie 26 în ziua sfântului marele mucenic Dimitrie, Kepeț. – M-am însurat. Eu Dimitrie Popovici în anul 1794 iulie 19 zile și am luat soție pe Maria fiica Dumisale Irimie Radu au Rad Morariu soția sale Ilina din Arkus fata Dumisale Vancia István din Sangiorz iară nănaș avem pe părintele Iacob Popovici notarăș din Gidofalău și n-eau cununat în biserica la Arkuș.* Pre cealaltă pagină o alta poezie:

Acum toți cu frică și cu mare grijă,
Noi să ne sculăm dis de dimineață, sfânta Duminecă.
Feţele să ne spălăm, Și lui D-nezeu să ne rugăm.
Ca pruncul să odihnește, iar sufletul păgubește;
O suflete amărâte, cum te or duce în munci cumplite
în goana cea împuțită, Ie curvarilor gătită
Unde sunt ploi de lacrămi, cute pentru ale noastre păcate multe.
Socotește creștine, ca toate-s scrise pentru tine.
Numai ce te pocaiește, și lui Dumnezeu slujește.
Nu strânge să ai și mâne, Că nu ști cui rămâne.
Nu tânji că ai bogăție, că vei sta și în sumeție.
Nu te ținea că ești mare, că moartea ții în spinare,
Împărații și cuconii, fac cetățile cu anii.

Cu ziduri și cu băștii frumoase, și cu șanțuri scolinoase.
Nimenea să nu gând vină, ca în trânsele va să trăiască
De moartea să nul găsească, și de pământ să-l trântească.
Când el să mai veselește, atunci moartea căi găsește.
Și pe pământ căi trântește, nici ziduri nu-i folosește.
Nici poarta nul oprește.
Când din casă te vor scoate, Numele-ți se va uita,
Uitasă-va și mormântul, când va împreuna pământul,
Domnul fiul va mâna, De lumea va judeca,
Îngerii vor trâmbița, și toți morții să vor scula.
Că în lume moartea-i mare, pre nimeni prietini nare.
Nici de bătrâni nu-i rușine, la cei tineri încă vine.
O sădere cu zăbavă, și păhară cu otravă.
Când Cărțile să vor deschide, păcătoșii toți vor plânge,
De acum și până în vecie, slavă Domnului să fie - amin.

Iar pe pagina ultimă: *în anul 1801 în luna lui Mai 15. am dat la judecata din... cu... (nedescifrabil) de cheltuiala 3. florinii ungurești în mâna părintelui Alexandru din... Kri... Astă primăvară la târgu din Sângiorz un zlot în mâna jupanului dascăl Maftei din Arkuș. Eu popa Dumitru Popovici din Nagyboroneu...* indescifrabil...

Observ cumcă parochiile Köpöcz (Kepeți) după conscripția lui Klain dela 1733 se află citată în archidiaconatul Veneției, cu 7 locuitori; asemenea și Kalboz, cu 166. locuitori, pr. și Miklosvár cu 7. loc. Arcuș–Árkos se află citat în această conscripție în archid. Háromszekului - în care se află și acum - cu preot neamț și 14. suflete. În șematismul din 1900, Kepețul nu este amintit nicăieri. (Nota aparține lui Elie Câmpeanu.)

*
* *

Reîntors în apropierea plaiurilor natale după perioada de refugiu în Moldova, Elie Câmpeanu se stabilește la Târgu-Mureș, unde va fi numit preot și protopop al bisericii române unite. Situația de aici nu era mult deosebită de a românilor din Ciuc și Gheorgheni. îl impresionează efectele deznaționalizării în numeroase localități din vechiul Scaun al Mureșului, în special cele situate pe Valea Nirajului. Este indignat de urmările procesului urbarial al tofălenilor care în urmă cu 50 de ani au fost siliți să-și abandoneze pământurile și gospodăriile din vatra strămoșească. Face o conscriere a familiilor

din Tofalău dispersate în localităţile de pe văile Mureşului şi Nirajului, sfidând acea mare nedreptate de desfiinţare a unei vechi localităţi româneşti. Începe reorganizarea vieţii bisericeşti în protopopiat şi a ocrotirii vestigiilor de cult, consemnându-le în notiţele sale prilejuite de vizitele canonice. Ele sunt în măsură să ne redea o altă situaţie inedită, mai puţin conformă cu cea actuală. Atestă biserici vechi, cărţi, obiecte, straie, potire, matricole etc. care nu sunt altceva decât dovezi ale permanenţei elementului românesc, aflat pe cale de dispariţie.

Am desluşit parte din notele sale ilizibile şi le redăm mai jos pentru reconstituirea vieţii culturale şi religioase a românilor din această zonă:

Crăciuneşti

La biserica gr.cat. din Crăciuneşti am aflat cărţi vechi:

1. *Carte românească de învăţătură…*, cu cheltuiala lui Vasile Voevodul, Varlaam Mitropolit al Moldovei. Iaşi, de la Hristos 1643.
2. O *Biblie* ungurească veche. Pe pereţi tabla stângă în special cu inscripţii vechi din anii 1752 şi 1753.
3. Sfântă şi dumnezeiască a lui I.Hr. *Evanghelie***,** de pe timpul lui Maria Terezia şi Atanasie, anul 1765, legată în table de lemn şi piele. Are însemnări din 1872, 1873, 1880, 1883.
4. Câteva cărţi vechi, lipsă începutul şi sfârşitul.
5. *Apostol,* de pe timpul Mariei Terezia, Blaj, 1767. Complet, legat în piele.
6. *Strastnic* de pe timpul lui Francisc I, Blaj, Ioan Bob, 1817.
7. *Strastnic,* Maria Tereza, Petru Pavel Aron de Bistra, Blaj, 1753. La fine însemnări vechi cu cirilice de popa Vasile din Nazna, iar la fine însemnarea, *„1846 au fost toată iarna foarte moale, fără omăt, fără frig, numai în trei sau în patru sau şi o săptămâni au bătut vântul, preţul bucatelor: grâu curat 3 Rf, cucuruz 1 Rf, grâu mestecat 2 Rf Se plăteşte la febr.28, anul mai sus, Suts (Suciu) Nicolai, parohu Ny.Karatsonyfalva”* (Crăciuneşti).
8. *Antologhion* sau *Minei* din timpul lui Ioan Lemeni, Blaj, 1838.
9. Indescifrabil

10. *Triodul* din timpul lui Francisc I, Ioan Bob, 1813, Blaj. însemnare: „Magas Peter, Ioan Todor, curatori vette 1868", (s.n. adică l-au cumpărat - n.n.).

Prezentarea bisericii: Biserică de lemn, pe dinăuntru cu picturi iar iconostasul înșiră icoanele canonice vechi. Pe dosul uneia dintre ele menţionat anul 1759. Potirul cu însemne din anul 1837. Pe pereţi icoane mai vechi şi mai nouă. Pe una mai veche inscripţia: *„Aceasta o plătit Suciu Domnica, 1825."*

Pe dos e trecut numele „Popa Mihai". O altă icoană veche fară inscripţie, pe lemn. O icoană veche, pe dos numele, *Moldovan Ion. În* tindă mai multe icoane pictate pe o scândură cât cuprinde lăţimea, iar dedesubt o alta pe două lăţimi de scândură înfăţişând *„înmormântarea lui Isus şi învierea". „Un prapor vechi o a plătit Suciu Raveca, 1825* iar pe dos numele *Moldovan Vasile și Onea Stanca".*

Matricole sunt din:

Tom I	Cununaţi	1849-1898;	Tom II 1902-1922
	Botezaţi	1849-1892;	1892-1922
	Morţi	1850-1901;	1901-1922

Oaia (Văleni)

În 7. IX. 1922, vizita canonică la Oaia. Are casă parohială și biserică de lemn, acoperiș din șindrilă slab. Are talpă și o blană așa o numesc și ungureşte și credincioșii. Potir de cusutor neaurit. Antimis din 1900 procurat de Bojan. Pristolul din lemn.

Cărţile:

Evanghelie - Şerban Voevod, Teodosie Mitropolitul Ţării și Exarh mitropolit al Bucureştilor. Pe foaia 3, însemnare veche cu începutul 1741 *„Sfânta Evanghelie am cumpărat-o eu popa Grigore Moldovan".*

Liturghier, 1775. însemnare: *„S-a cumpărat bisericii greco-catolice din Vaia cu 4 fl. Am scris eu Şerban Theodor preot gr. cat din Backa Madarason (Păsăreni.n.n.) și acum în Oaia".*

Antologion - minei de pe timpul lui Ioan Lemeni, Blaj, 1835.

Triod, fără început.

Noul Testament sau Legea nouă de pe timpul lui George Racoţi, craiul Ardealului. În cetatea Belgradului, 1648.

Icoane:

1. O icoană foarte veche, înfăţişând Precesta cu Isus, iar la intrare o cruce de lemn fără chip.
2. Sfânta Paraschiva pe lemn.
3. Patru icoane canonice vechi. Isus Cristos, Preacurata Vergina Maria şi Arhanghelii, cu rame sculptate şi feţe vechi.
4. O cruce de lemn veche.
5. Iconostasul din o grindă pe care este o inscripţie veche cu cirile în română. La intrare în tinda femeilor pe usciori inscripţia: „la văleat 1696", iar dedesubt 7203(1695). Pe usciori dinafară 7230 (1722).

Credinciosul Gábor George care ştie româneşte şi tatăl său Gabor George a fost născut în Coroiul Târnavei dar a îmbătrânit aici, zice că a spus Ciotloş Petru tatăl lui Ciotloş Anton că biserica a fost adusă aici de la Budac de lângă Bistriţa.

În 27 VIII, am aflat o candelă veche şi un fond dintr-o candelă şi mai veche şi o cruce de lemn.

Budiul mic (Hagymás Bodon)

Vizita este datată la 8 IX 1922.

Biserică de lemn din bârne de stejar cu altarul din brad cu acoperiş de şindrilă. Pe o grindă din afară o inscripţie cu cirilice. Pristol o masă rotundă din lemn. Într-o ladă sunt: un antimis nou pe pânză cerată în limba ruteană cu moaşte. Potir de cusutor neaurit.

Cărţi:

Evanghelie de pe timpul Măriei Terezia, Blaj, 1785. *Liturghier* de pe timpul lui Francisc I, Ioan Bob, Blaj. *Strastnic.*

Octoih fară început cu note pe pereţi: *„Acest Octoih s-a plătit de Iacob Aaron la anul 1771".*

Cazanie de la 1643 din care lipsesc multe foi de la început şi fine. Iconostas mare cu multe icoane.

Matricole vechi:

Tom.	Cununaţi	1848-1898
	Botezaţi	1841-1911
	Morţi	1842-1911

Continuare în matricola Crăciuneşti.

Iobăgeni (Valea)

Matricole vechi:

Tom. I	Tom. II
Botezaţi - 1841-1877	1878-1905
Cununaţi - 1869-1880	1878-1905
Morţi - 1841-1873	1882-1905

Continuarea pentru Iobăgeni în protocolul Sântandrei, de la 1906 încoace.

Nicoleşti (Káposztás Sz.Miklós)

Matricole vechi:

Tom.	Botezaţi	1842-1912
	Cununaţi	1842-1902
	Morţi	1842-1912

De atunci continuarea în matricola Crăciuneştilor.

Troiţa (Szt.Háromság)

Matricole vechi:

Tom. 1	Botezaţi	1836-1915
	Cununaţi	1836-1906
	Morţi	1830-1913

Continuă în matricola Balintfalău (Bolintineni n.n.).

Roteni

Matricole vechi:

Tom. 1	Botezaţi-1842-1920	Tom. II
	Căsătoriţi-1812	1903-1921
	Morţi-1812-1912	1912-1921

*
* *

Elie Câmpeanu poate fi apreciat ca unul dintre precursorii bibliologiei româneşti. Temeinica sa cultură acumulată în şcolile Blajului, cunoştinţele de paleografie româno-cirilică, cunoaşterea limbilor latină şi maghiară, indispensabile aprofundării fenomenului cultural din acest spaţiu, îl consacră nu numai ca un pasionat colecţionar de anticarii, ci şi ca un desăvârşit cercetător al textelor. Întreaga sa activitate în acest sens, se constituie într-o valoroasă contribuţie la completarea imaginii spiritualităţii româneşti, cuvântul scris având un rol de mare importanţă.

Prezenţa cărţilor vechi, cu filele îngălbenite de timp şi răvăşite de lectură, numeroasele înscrisuri marginale, manifestări ale spiritului sunt însemne ale permanenţei şi interesului pentru cunoaştere. Deliberat le-am comunicat aşa cum au fost desluşite şi stabilite de Elie Câmpeanu, fără a interveni în text ori a recurge la lămuriri suplimentare. Avem convingerea că ele vor constitui pentru cititor o sursă de studiu şi interpretare, de restabilire a adevărului asupra faptelor de cultură ale strămoşilor. Ele ne transmit imaginea unor trăiri sufleteşti din timpurile de demult, o frumoasă galerie onomastică, fapte de viaţă, întâmplări, calamităţi şi fenomene ale naturii, danii, întregesc imaginea frământărilor unei lumi apuse cu implicaţii în prezent.

Din lumina cărţilor s-au luminat preoţii şi dascălii satelor. Pentru acest fapt ele au fost mereu în mişcare, au dat roade, le-au fost adăugate noi valenţe şi s-au bucurat de ocrotire. După secole de dăinuire, cărţile îşi dezvăluie prin biblioteci, arhive şi colecţii personale efectele benefice.

Butada poetului latin Terentianus Maurus **„***Pro captu lectoris, habent sua fata libelli* („încăpute pe mâna cititorului, cărţile îşi au soarta lor”) îşi dovedeşte veridicitatea în timp. Soarta atâtor cărţi a depins şi de Elie Câmpeanu, tot aşa cum soarta sa a depins de cărţile care i-au trecut prin mână. Numele şi amintirea sa rămân în marele panteon al culturii române prin fericita îmbinare a chemării sale preoţeşti cu studiul textelor vechi.

Anexă

Corespondenţa dintre Ioan Micu Moldovan şi Elie Câmpeanu se păstrează în parte la Arhivele Naţionale, Direcţia jud. Mureş. Ea a fost pregătită pentru a fi publicată de către Liviu Moldovan, distins istoric şi filolog, autor al mai multor studii de demografie istorică şi istorie literară. Corespondenţa trebuia să însoţească un studiu privitor la achiziţia de către Academie a *Psaltirii slavo-române.* Din nefericire, anexele care cuprindeau scrisorile nu au mai fost publicate, probabil, din lipsă de spaţiu. Le publicăm în continuare aşa cum au fost descifrate de Liviu Moldovan, pentru valoarea lor informativă:

1.

Stimate Domnule Protopop,

încurcăturile fără capăt ale politicienilor din Budapesta au amînat foarte ţinerea sinodului nostru şi poate o vor amîna încă D-zeu ştie pînă cînd.

Deci ca să venim la o înţelegere în privinţa celor patru cărţi, ce ai fost lăsat la mine, Te rog să binevoiţi a-mi răspunde la următoarele:

1. Psaltirea slavo-romînă tipărită în secolul XVI, ex.fară început şi fară sfîrşit, pentru ce altă carte de biserică eşti aplicat a o ceda mie proprietarului ei? Precum ştii ea de loc nu se poate folosi la cultul divin - dar are interes literar, învăţîndu-se limba grăită de romîni în timpul acela. Dacă proprietarul preferă cărţi de alt fel, nu de cele bisericeşti să-mi spună ca să-i trimit şi bucuros îi voi plini voia. Doreşte a primi preţul în bani, spună-mi cît să-i trimit?

2. Evanghelia manuscrisă din secolul al 17-lea după judecata mea deşi este tare defectuoasă, tot reprezintă oarecare preţ mai mic şi eu sînt aplicat a-l solvi dacă mi se spune, în cărţi să fie ori în bani? şi cît?

3. Cartea fără început şi fără sfîrşit care începe cu „cuvânt înainte la cartea de răspuns împotriva râmlenilor" care are primele 23 foi, încă aş da ceva pe ea.

4. M.ssul ţinător de arhiva D-Tale în tot cazul va merge înapoi. Te rog să binevoieşti a răspunde ca să împăcăm lucru acesta într-o formă ori într-alta, că aşa nu stăm bine. Oamenii acuşi vor socoti că le-au perit cărţile. Mai încolo te rog foarte ca să urmăreşti şi mai încolo vechituri de acestea, chiar şi de ar fi numai foi singuratice; pentru că de multe ori se pot întregi cu ele exemplare mance. Primeşte salutare sinceră

I.M. Moldovanu

Blaj, 21 mai 1905.

Arhivele Naţionale, Direcţia jud. Mureş. Fond Elie Câmpeanu, dosar 17, fila 12.

2.

Declaraţie

Subscrisul în numele curatorului bisericesc gr. cat. din Voşlobeni declar cum că cartea veche psaltirea slavo-română *înancă, să fie vîndută iar preţul ei să se folosească pentru internatul de băieţi români care se va edifica în Gheorgheni: asemenea şi antimisul vechi, spre ce încredinţez pre M.O.D. Elie Cîmpean v.protopop tract.*

Voşlobeni la 27 mai 1905

Alexandru Donia Donescu

paroh gr.cat.

P.S. Tot pentru scopul de mai sus se donează şi cartea „Mărgăritare" a lui Ioan Gură de Aur. A.D. Donescu

Ibidem, fila 14. 3.

3.

Domnule Câmpeanu,

în vară nu am putut mérge în părțile Giurgeului pentru că eram angajat în altă parte. Nu am putut să vizitez nici expoziția, pentru că trebuia să rămîn acasă de oarece Excel. Sa s-a depărtat pre cîteva zile. De va voi cel de sus voi merge altă dată să vă văd regiunea. Și pînă atunci mulțumesc pentru bunăvoința ce ai arătat nepoților.

Psaltirea ce ai adus voiește să o cumpere Academia că alt exemplar nu se află. Așa cred că veți primi pentru ea 400 coroane, din care eu v-am anticipat 100 cor. Deci fa o cvită netimbrată de 400 coroane precum urmează:

Cvită despre 400 c. adecă patru sute coroane (pe) cari subscrisul curator al bisericii gr.catolice le-am primit de la O. Academia Română ca prețul unei psaltiri slavo-romîne *din secolul al 16-lea, exemplar necomplet legat în table de lemn, avînd pre tabla din urmă o notiță istorică. Ce prin aeasta adeveresc.*

Gheorgheni...octombrie 1905

Protopop curator

Am vrut să cerc a dobîndi 500 cor, dar cred că puteți fi mulțumit și cu 400 cor. Considerînd că biserica vă e foarte săracă veți dobîndi prețul arătat mai sus și cu atîta puteți fi prea mulțumiți. Cvita să o scrii cu ort. Academiei.

Se înțelege că cele 300 cor. le vei primi după cei vei trimite cvita, pe care eu numai decît o voi expedia la București împreună cu cartea și sper cu încredințare că se va lichida. Mi-ar place foarte să pot mijloci ajutorarea parohiei DTale pe calea aceasta.

Grăbește cu cvita. Salutare sinceră. Grijește poate să mai afli ceva. Foi singuratice încă sînt de preț.

I.M. Moldovanu

Blaj, 10 oct. 1905

Ibidem, filele nr.17-18. 4.

4.

Stimate Domnule Câmpean,

Se vede că residența protopopească, internatul și alalte lucruri bune ce a pus la cale cu multă stărință pentru ridicarea parohiei noastre de acolo, toate sînt gata.

Din cauza aceea nu reflectezi la banii ce ţi-am pus în prospect şi nu-mi trimiţi cvita de 400 cor. de care ţi-am scris cu vreo şase săptămîni înainte de aceasta. Sau poate sînt alte piedici, 400 ţi se pare puţin pentru vechitura aceea.

Te rog pentru răspuns şi te avizez că cartea e încă tot aici pînă la venirea scrisorii DTale.

Pare că demult ţi-am fost scris de nişte păduri (mici) ce un blăjean le are acolo şi voieşte a le vinde. Dacă îţi mai aduci aminte spune-mi ce s-ar putea căpăta pe pădurea aceea? sînt vreo cinci jugi şi două de coasă.

Poftindu-ţi bine rămîn
Al D-Tale stimător sincer
I. M. Moldovan
Blaj 1 nov. 1905

Ibidem, fila 22. 5.

5.

Stimate Dle Câmpeanu,

Ieri am primit epistola D-Tale mult aşteptată şi îndată am scris la Bucureşti trimiţînd cvita curatorului despre 400 coroane pentru Psaltirea slavo-română *şi cartea. Astăzi scriu că acele 400 să le trimită de-a dreptul la adresa D-Tale. că ai lipsă urgentă de banii aceia. Cînd fi- or veni banii să mă înştiinţezi ca să fiu liniştit.*

Suta ce ţi-am fost dat în vară să o consideri ca preţ de cumpărarea mssului ce mi-ai amintit în epistola DTale din 31 octombrie, pe care vei binevoi a mi-le trimite la timpul său, cum şi pentru celelalte anticarii, încît le voi ţine pentru mine la proxima convenire.

Cred că schimbarea ce am mijlocit vă e destul de favorabilă. Mai mult nu am putut. Mi-ai scris că ne veţi pune între fondatori. Te rog cu toată stăruinţa ca aceasta să nu o faci, că ceace am făcut nu este împlinirea condiţiunilor de fondator, ci iacă un tîrgu, DVoastre vînzători şi eu respectiv Academia cumpărător.

La Academie am scris, dacă nu le convine preţul psaltirei să mi-o restituie că plătesc eu cu atîta - şi iacă declar că vi-o şi plătesc cu

400 dacă nu vă trimite Academia prețul acela. Deci în socoteală DTa pune p. Psaltirea slavo-romînă 400 coroane, celelalte cărți primite și mssul Ciuc Sîntdominic 100 cor. (acestea primite cînd ai fost aici la urmă).

Așa va fi bine și drept. Dacă cugeți că cele destinate mie le poți valora mai bine, eu bucuros reced, că am vechituri destule poate mai multe decît oricine afară de Academie. Oala nu se poate pune cu căldarea.

În 1 noiembrie ți-am expediat altă epistolă, care va fi ajuns și ea acolo.

Primește salutare sinceră Blaj, 7 noembrie 1905

Ibidem, filele 24-25.

6.

Academia Română
I.M. Moldovanu
București 29 oct (11 nov) 1905
Prea Onorate Părinte,

Psaltirea slavo-romînească s-a primit de la Reverendisimul Moldovanu. Suma de 400 coroane (patru sute), prețul ei vi s-a trimis alaltăieri prin poștă. Mă rog să ne înștiințați de primirea acelei sume, de oarece știm că aveți trebuință grabnică pentru lucrurile frumoase și mari pe cari le faceți acolo.

Al D-niei Voastre cu cea mai distinsă stimă
I. Bianu
Bibl. Acad.

Ibidem, fila 20.

(1999)

Sângeorgiu de Mureş
în „universul” cărţii vechi româneşti

Biruinţa tiparului în ţările române, la anul 1508, a însemnat pentru autohtoni o nouă etapă istorică în care comunicarea şi în scurt timp traducerea cărţilor în limba vorbită conştientizau originea noastră comună. Acest lucru se petrecea în prima jumătate a secolului al XVI-lea, ţările române numărându-se înaintea multor state europene. Momentul se datora spiritului reformator al saşilor şi maghiarilor din Transilvania, cu mare influenţă în toate zonele locuite de români. Nu întâmplător, bibliologul român Ioachim Crăciun afirma că *„înainte de a cucerii Mihai Viteazul, Domnul Munteniei, Transilvania şi Moldova cu sabia, le-a cucerit smeritul Diacon Coresi cu slovele teascurilor sale”*[28], iar Ion Bianu, fondator al Bibliotecii Academiei Române, observa că, *„Zidul verde al Carpaţilor nu rupea neamul în bucăţi deosebite, ci, dimpotrivă, îl apăra într-o unire adăpostindu-l într-un tot organic”*[29].

Cu toate că majoritatea cărţilor vechi româneşti erau religioase, de cult, importanţa lor la cunoaşterea şi cultivarea limbii române este incontestabilă, ca şi a preoţilor, formaţi cu multă cheltuială, care propovăduiau cuvântul lui Dumnezeu „în limbă” înţeleasă, îndeplinind şi rolul de dieci, adică dascăli sau docente cum li se mai spuneau. Ei aveau menirea de a învăţa tinerii şi adulţii în tainele scrisului şi cititului. Iar, cum stările vremii i-au izolat în funcţii, ei au rămas tributari îndeletnicirilor moştenite din părinţi, moşi şi strămoşi, pentru ca alături de chemarea lor să muncească in continuare pământul pentru a-şi câştiga existenţa. Aproape fiecare aşezare rurală îşi avea preotul ei, uneori chiar mai mulţi, iar biserica substituia mica bibliotecă de cult, aşa încât aceasta era potrivnică

[28] Ioachim Crăciun, *Cartea românească în decursul veacurilor*, Cluj, Tipografia Eparhiei Ortodoxe Române, 1937, p. 21.

[29] I. Bianu, *Academia Română şi biblioteca ei*, în: Boabe de grâu, 1, nr. 1, martie 1930, p. 1.

organizării bibliotecilor nobiliare, personale, inaccesibile păturilor de jos ale societăţii medievale.

Un exemplu concret în acest sens îl reprezintă şi localitatea Sângeorgiu de Mureş, aflată la o distanţă nu prea mare de Târgu-Mureş, cetate închisă în acele timpuri pentru populaţia românească. Nu întâmplător, satele înconjurătoare oraşului sunt preponderent româneşti. Ele s-au dezvoltat în trecutul medieval, într-o competiţie civilizatoare şi culturală cu nimic mai prejos decât celelalte naţionalităţi, maghiară şi germană, în pofida faptului că sute de ani au îndurat efectele toleranţei din partea ungurilor, saşilor şi secuilor. Iniţial, cărţile româneşti erau aduse cu mare cheltuială şi supuse unor riscuri pentru colportor, prin aşa-zisa „vama cucului", din centrele tipografice ale Moldovei şi Tării Româneşti, activitate restricţionată în timpul împărătesei Maria Tereza, urmare a înfiinţării Tipografiei de la Blaj, pe timpul Mitropolitului Petru Pavel Aron. Desigur, cărţile de cult tipărite aici erau destinate ritului greco-catolic. Cu toate acestea, în afară de Liturghier, erau folosite de ambele rituri, modificările fiind neesenţiale. După unirea cu Biserica Romei, greco-catolicii s-au folosit de cărţile ortodoxe în practica religioasă, tot aşa cum ortodocşii primeau sau îşi procurau cărţi şi de la Blaj.

Chiar dacă în zilele noastre se mai păstrează puţine exemplare din aceste cărţi vechi, cum le spunem noi astăzi, apărute între anii 1508-1830[30], însemnările marginale aşternute pe filele lor confirmă provenienţa, actul de danie, ctitorul, circulaţia etc., tot aşa cum sunt evidenţiate în inventare, cataloage, ori în studii şi articole privind existenţa şi circulaţia.

Din puţinele surse pe care le mai avem, deoarece multe dintre tipărituri au intrat în colecţiile particulare şi nu sunt studiate, dintre cele care au legătură cu Sângeorgiu de Mureş distingem cea mai veche tipăritură ca fiind „Carte românească de învăţătură…", cunoscută şi sub denumirea de „Cazania lui Varlaam", apărută la Iaşi, anul 1643, pe timpul domnitorului Vasile Lupu şi a Mitropolitului Varlaam al Moldovei, în Tipografia Mănăstirii „Trei Ierarhi".

---

[30] Limitele de apariţie a cărţilor vechi româneşti sunt stabilite de Ion Bianu şi Nerva Hodoş în monumentala lor lucrare, *Bibliografia Românească Veche, 1508-1830*, prima fiind *Liturghierul din 1508,* iar anul 1830 a fost stabilit urmare a modernizării tiparului românesc.

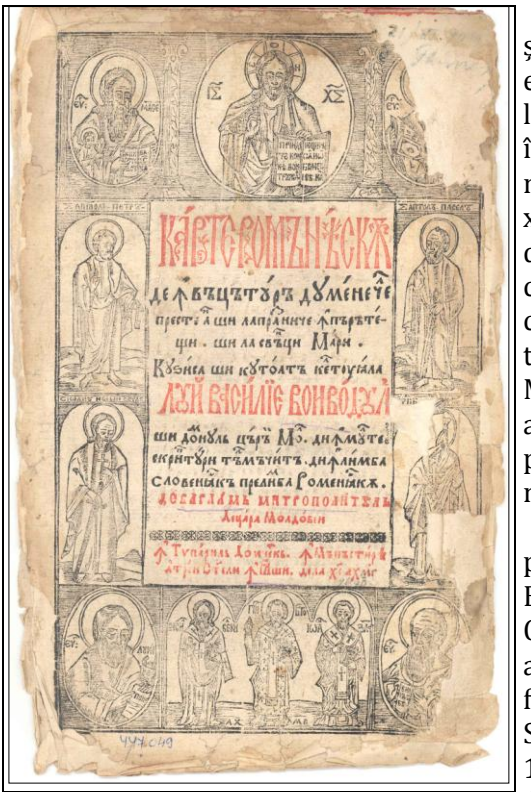

Carte românească de învăţătură...

Monument de limbă şi scriptură, această carte excelează prin acurateţea limbii române, a tiparului în doua culori, roşu şi negru, prin frumoasele xilogravuri şi iniţiale care dau deplinătate cărţii. Este cartea cu cea mai mare circulaţie în spaţiul transilvănean. În judeţul Mureş au fost descoperite aproape 30 de exemplare păstrate până în zilele noastre.

Dintr-o însemnare pe exemplarul aflat la Biserica Ortodoxă din Corneşti (jud. Mureş), aflăm că „această carte a fost vândută de preotul Simion Mureşan în anul 1807 pe 8 florini preotului Oprea Spiridon din Adămuş". Un alt exemplar îl vindea Dumitraşcu din Sângeorgiu de lângă Vaşarheiu pe 17 florini şi două mierţe de grâu lui popa Ioan din Sidiriaş (Mureni, jud. Mureş). Cartea se păstrează acum la Biblioteca Centrală Universitară din Cluj-Napoca şi este menţionată în catalogul de carte veche românească al acesteia. Un alt exemplar care se păstrează la Arhiepiscopia Ortodoxă a Clujului a aparţinut Bisericii române Unite din Tofalău. Deducem aceasta din însemnarea: „Am dres Popa Iosif din Sângeorz lui Popa Ionea din Deag în anul 1683. Această sfântă Evanghelie a cumpărat-o Fărăgău Gheorghiţoaie de la Sângeorz pe seama Sfintei Bisericu Unite a Tofalăului. Scris-am eu Popa Alexandru de la Sângeorz, anul 1813".

Deducem din aceste însemnări că în Sângeorgiu de Mureş, la începutul secolului al XIX-lea, se comercializa Cazania lui Varlaam după peste 250 de ani de la apariţie, cu toate consemnările şi blestemele de neînstrăinare de către cei care au făcut „dania", la

timpul cumpărării. Același Popa Spiridon din Sângeorgiu de Mureș, vinde un exemplar din Chiriacodromionul (Cazanii), apărut la Alba Iulia în anul 1699, tipărit de Mihai Ștefan, „cu zece florini în 1780 lui Olah Lupu din Sânișor (jud. Mureș).

Exemplarul se păstrează acum la Biserica Ortodoxă din Iclănzel[31].

Pentru restabilirea cărților existente și a circulației lor la Sângeorgiu de Mureș, am apelat la mai multe surse informative. Astfel, după un inventar păstrat la Filiala Arhivelor Naționale din Târgu-Mureș, aparținând Bisericii greco-catolice au fost identificate cinci tipărituri vechi: Evangheliar de București din anul 1742 și patru tipărituri de Blaj; Triodion -1771, Minologhion -1781, Apostol -1801 și Liturghier -1807[32]. La toate acestea se mai adaugă Biblia de la Blaj din 1795 a lui Samuil Micu-Clain, consemnată într-un inventar întocmit de Iacob Popa[33]. Un alt inventar a fost realizat în anul 1872, când au fost identificate mai multe cărți, dintre care șapte fac parte din categoria celor vechi. Spre deosebire de cele menționate anterior, aici lista mai adaugă un Strastnic de Blaj(1753), Cazanie de Râmnic (1771) și un Liturghier de Blaj (1807), precum și un Catavasier vechi și un Octoih bogat, nelocalizate tipografic și nedatate deoarece erau incomplete[34].

Următorul inventar a fost făcut de preotul Nicolae Motora în anul 1925, când, au fost identificate două exemplare din Octoihul de la Iași din 1749, Strastnic de Blaj din 1753, Triod de Blaj din 1771, o Cazanie de Râmnic din anul 1781 și un Evangheliar de București din

---

[31] Ilarie Gh. Opriș, *Sângeorgiu de Mureș, Biserica Ortodoxă – consemnări,* vol. 4, Târgu-Mureș, Casa de editură „Mureș", 2001 (Societatea Culturală „Sfântu Gheorghe"), p. 52.

[32] Inventarul a fost realizat în anul 1866 și se păstrează la Filiala Arhivelor Naționale din Târgu-Mureș.

[33] Inventar întocmit de Iacob Popa în baza rapoartelor trimise de parohiile greco-catolice între anii 1921-1922 (Fil. Arhielor Statului din Blaj, Fond Mitropolitan, Biserica Română Unită, Dosar 6575/1933 și 5603/1936). Cf. Octavian Rotar și Cornel Tatai: contribuții la cunoașterea și răspândirea cărții românești în Transilvania, (manuscris).

[34] Elena Mihu și Gheorghe Nicolae Șincan, *Inventarul tuturor bisericilor aflătoare ano 1872 sub protoprebisperatul Muresiu Osorheiului fiind protopresbiter Parteniu Trombitasiu de Bethleen*, Alba Iulia, Reîntregirea, 2011, p. 11.

1723[35]. Ultimul inventar de cărţi vechi este întocmit de pr. Ioan Hoţa în anul 1972[36], când mai existau aici un Penticostar de Blaj - l771, Evanghelie de Blaj -l776, şi un Strastnic din anul 1783. Acestea două din urmă au fost evidenţiate şi la inventarul din 1866. La inventarul realizat faptic în 1969[37], la Biserica ortodoxă română au fost identificate două tipărituri: Evangheliar de Blaj din 1776 şi Strastnic, tot de Blaj din 1783.

Este impresionant faptul că, localitatea Tofalău, dispărută ca urmare a unui proces urbarial în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, existau în inventarul din 1868, cinci cărţi vechi de cult: Catavasier de Bucureşti -l724, Evangheliar de Bucureşti -l742, Strastnic de Blaj -l753, Evangheliarul de la Blaj-l784, la care se mai adaugă Biblia de la Blaj din 1795, consemnată în inventarul lui Iacob Popa. Din cele 17 cărţi vechi atestate în decursul timpului, astăzi se mai păstrează doar trei.

„Habent sua fata libelli" spune un dicton latin provenit de la Terentianus Maurus, care tradus în româneşte ar veni, „Cărţile îşi au soarta lor". Consecinţele Revoluţiei de la 1848-1849 din Transilvania nu s-au răsfrânt numai asupra locuitorilor şi a bunurilor materiale agonisite de ei, ci şi asupra cărţilor. La 27 mai 1852, parohul protopop greco-catolic al Târgu-Mureşului, Elie Farago, înainta un memoriu Împăratului pentru obţinerea de ajutoare financiare şi materiale urmare a distrugerilor revoluţiei. El declară pagubele, precum şi valoarea lor. De remarcat că, pe lângă obiecte de cult religios (clopote, vase, veşminte, icoane…), se evidenţiază la Sângeorgiu de Mureş că „s-au jefuit vasele sfinte, cărţile bisericii şi tot ce a fost în biserică", iar la Tofalău „toate cărţile".

Redăm în continuare un tabel sinoptic privind mişcarea cărţilor religioase vechi la Sângeorgiu de Mureş.

La alcătuirea lui ar mai trebui să avem în vedere faptul că în 1948 Biserica greco-catolică este desfiinţată, iar patrimoniul ei a fost preluat de Biserica ortodoxă, împreună cu cărţile, multe dintre ele fiind deja dispărute din biserică.

---

[35] Ilarie Opriş, Op. cit. p. 51.

[36] Idem, p. 51.

[37] Dimitrie Poptămaş, *Prezenţa şi circulaţia vechilor tipărituri româneşti în zona superioară a Văii Muresului*, Târgu-Mureş, Editura Nico. 2008 (Fundaţia Culturală „Vasile Netea").

Cartea veche românească la Sângeorgiu de Mureș

Titlul cărții, loc apariție, anul	Inventare						
	1866	1872	1925	1969	1972	CVR[38]	Obs.
Cazania…, Iași, 1643	-	-	-	-	-	-	
Chiriacodromion, Alba Iulia, 1699	-	-	-	-	-	-	
Evangheliar, București, 1723	-	-	da	-	-	-	
Evangheliar, București, 1742	da	da	-	-	-	da	
Octoih, Iași, 1749	-	-	da	-	-	-	
Strasnic, Blaj, 1753	-	da	da	-	da	-	
Cazanie, Râmnic, 1771	-	da	da	-	-	-	
Penticostar, Blaj,1771	-	-	-	-	da	da	
Triod, Blaj, 1771	da	da	da	-	-	-	
Evangheliar, Blaj, 1776	-	-	-	da	da	da	
Cazanie, Râmnic, 1781	-	-	-	-	-	-	
Minologhion, Blaj, 1781	da	-	-	-	-	da	
Triod, Blaj, 1781	-	-	-	-	-	-	
Strastnic,Blaj, 1783	-	-	-	da	-	da	
Biblia,Blaj, 1795	-	-	-	-	-	da	
Apostol, Blaj, 1801	da	-	-	-	-	da	
Liturghier, Blaj, 1807	da	da	-	-	-	da	
Catavasier vechi	-	da	-	-	-	-	
Octoih bogat	-	da	-	-	-	-	

(2013)

[38] Idem.

Surse demografice privind evoluţia populaţiei localităţilor din Transilvania

Profesia de bibliotecar mi-a impus în repetate rânduri să apelez la izvoare de demografie istorică pentru elaborarea unor lucrări monografice. Astfel, a fost necesar să mă pun la punct cu acele surse bibliografice în special edite, care cuprind asemenea date. Repetarea din ce în ce mai mult a solicitărilor mi-a impus implicare în cunoştinţele privitoare la domeniu, cu atât mai mult cu cât comparaţia în timp a evoluţiei demografice a unei localităţi ne conduce la rezultate spectaculoase demne de luat în seamă. Fie că au avut ca motivaţie conscrierea sau recenzarea populaţiei, a bunurilor, cu scop censual, militar sau confesional toate aruncă o rază de lumină asupra trecutului mai îndepărtat sau apropiat, fie asupra unei localităţi, provincii, ţinut, regiune, grupare de localităţi sau după alte interese. Recensământul, ca acţiune amplă, cu o anumită periodicitate, complex din punct de vedere al locuinţelor şi inventarului gospodăresc, ca politică statală începe să se impună în Transilvania abia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Nu înseamnă că până la această dată nu au fost făcute conscrieri cu caracter general. Primele au avut ca sursă urbariile din care au fost selecţionate datele demografice pentru o anumită zonă. Nu fără scop, ci tocmai pentru ca stăpânirea să-şi aprecieze continuitatea, cunoaşterea resurselor care să le garanteze avuţia, luarea unor măsuri administrative iar în raport de acestea să-şi prefigureze viitorul. Istoricul Ştefan Meteş scria că, „o pagină de statistică e o întreagă expunere”.

Spaţiul transilvan locuit din vremuri imemoriale de către o populaţie autohtonă formată în bazinul intra şi extracarpatic, bogat în resurse naturale, după retragerea aureliană din 172 e.n. a devenit în timp locul de formare a populaţiei româneşti. Peste aceasta s-au perindat numeroase populaţii migratoare, unele au venit, au jefuit şi au plecat mai departe, altele s-au stabilit aici.

Peste toate acestea, situarea geografică a Principatului în formare, la porţile lumii civilizate şi pentru bogăţiile sale au fost colonizate populaţii germanice, mai târziu s-au creat regimente militare pentru păzirea graniţelor. Aşa se întâmplă că aici se aşează în decursul timpului alături de români populaţii de origine slavă, sârbi, sloveni, slovaci, ruteni, ucraineni, maghiari, secui, germani ş.a. Toate au venit cu aportul lor la afirmarea unei civilizaţii, în bună partea preluând obiceiurile şi instituţiile locului, adaptându-le la noile condiţii. Aproape toţi şi-au asumat rolul de stăpâni, populaţia locului suportând înfeudarea şi munca, situaţie care a generat conflicte interetnice în numeroase rânduri.

Situaţia devine critică după Răscoala de la Bobâlna din 1437, când ungurii, saşii şi secuii vor constitui cunoscuta înţelegere „Unio Trium Nationum", când populaţia autohtonă românească devine tolerată, lipsită de orice drepturi, până în pragul epocii moderne şi mai târziu. Încercările de ieşire din această stare s-au soldat de fiecare dată cu vărsări de sânge din partea populaţiei oprimate, aşa cum s-a întâmplat în Revoluţia condusă de Horea sau în anul care trebuia să marcheze primăvara popoarelor europene - 1848, cu prelungirea sângeroasă a evenimentelor până în 1849.

Aşa stând situaţia, românii devin petiţionari, debutul făcându-l „Supplex Libellus Valachorum Transilvaniae", fundamentat de Ioan Inocenţiu Micu şi desăvârşit mai târziu de reprezentanţii Şcolii ardelene, memoriu înaintat Curţii din Viena, asupra căruia nu s-a dat un răspuns ca şi celorlalte ulterioare, după 100 de ani, au culminat cu ampla mişcare memorandistă. Emancipării i-a servit Unirea Bisericii cu Roma de la 1698-1700, care, pe lângă asigurarea accesului la cultură şi prin aceasta la civilizaţie, ne-a adus şi alte neînţelegeri pe care istoria le consemnează.

Aşa stând situaţia, nu ne-a rămas decât să fim număraţi şi înregistraţi sau să procedăm singuri la aceste operaţiuni pentru a ne dovedi superioritatea numerică, permanenţa şi nobleţea originii noastre. Din acest punct de vedere Transilvania de astăzi se poate mândri cu numărul de conscrieri şi recensăminte, indiferent de scopurile pe care le urmăreau ele.

O primă sursă furnizoare de date demografice o reprezintă Lustra din 1614[39].

Datele au fost folosite de Ioan Ranca „în măsura în care ele reflectă structura satelor, oferind indicii asupra locului, din nefericire întotdeauna neprivilegiat, din păturile de jos, unde sunt de căutat şi de aflat, de cele mai multe ori românii”[40]. Ea cuprinde numeric, cantitativ şi descriptiv, elemente de stratificarea socială a localităţii compusă adesea din primori, primipili, pedestri, iobagi avitici, jeleri, iobagi şi libertini.

Primul recensământ organizat s-a realizat în timpul Sancţiunii Pragmatice, între anii 1713-1727[41]. Publicarea în limba maghiară s-a făcut abia la sfârşitul secolului al XIX-lea, atunci când Ungaria Mare marca 1000 de ani de la aşezarea ungurilor în Câmpia Panoniei. Această conscriere cuprinde şi localităţile de pe cuprinsul Transilvaniei, Banatului, Crişanei şi Maramureşului. El trebuia să consfinţească „începutul formării epocii moderne a Ungariei”[42]. Ca rubricatură este destul de cuprinzător. Conţine date privitoare la: nemeşi, orăşeni, iobagi, jeleri, medii pe limbi vorbite precum şi câteva date privitoare la inventarul agricol: teren arător, cositor, vie şi mori, precum şi la venit. Pentru zona noastră, în special a Câmpiei, lipsesc datele populaţiei pe naţionalităţi. Probabil că editorului nu i-a convenit numărul mare al vorbitorilor de limbă română, raportat la intenţia editării conscripţiei.

Parte din acesta este publicată şi de către Ştefan Meteş, pentru populaţia din judeţele Cojocna, Dobâca şi Turda în secolul al XVIII-lea[43].

---

[39] Imreh István şi Pataki József. *Structura economică a statului secuiesc la sfârşitul secolului al XVI-lea.* În: *Răscoala secuilor din 1595-1696.* Antecedente, desfăşurare şi urmări, Bucureşti, Editura Academiei RSR, 1978.

[40] Ioan Ranca. *Românii din scaunele secuieşti în antroponimele din conscripţii 1699-1821*, vol. I, Scaunul Mureş, Cluj- Napoca, 1995.

[41] *Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában.* Budapest, Az Athenaeum R. Társulat Könyvnyomdája, 1896.

[42] „Ez emlékezetes időszak, a modern Magyarország alakulásának kezdő kora.”

[43] Ştefan Meteş. *Contribuţii la studiul populaţiei din Transilvania în trecut.* Populaţia din judeţele Cojocna, Dobâca şi Turda în secolul al XVIII-lea. în: Analele Academiei Române, Memoriile Secţiunii Istorice, Seria III,

Nu este o lucrare perfectă, mai ales că a fost efectuată între limitele mai multor ani. După cum observa comentatorul acestei ediţii, Ştefan Meteş, datele nu sunt perfect exacte, iar adevărul se raportează la doi factori: 1) autorii statisticii sau conscrierii sunt nobilii şi prin ei, statul; 2) cei conscrişi, nobilul sau jelerul (iobagul) erau în relaţie de stăpân şi supus. Tot el observa că românii se fereau de conscrieri. Prezenţa lor aici se punea pe seama imigraţiei sau emigraţiei din ţările române, aceştia fiind consideraţi venetici. Ori, este bine ştiută emigrarea românilor din Transilvania în ţările române şi nu numai a românilor, ci şi a unei însemnate populaţii de etnie maghiară, datorită faptului că nu mai suportau „apăsarea ungurilor trufaşi".

După această dată urmează un şir de conscrieri religioase cunoscute sub denumirile Conscripţia Klein (1733); Conscripţia Aron (1750) şi Conscripţia Bucow (1760-1762). Ele se referă la populaţia românească din Transilvania pe confesiuni, preoţi, locaşuri de cult şi casele parohiale.

Prima conscriere de acest fel s-a făcut în anul 1733, pe timpul când era episcop al Bisericii Române Unite (greco-catolice) Ioan Inocenţiu Micu (Klein). Ea trebuia să consfinţească superioritatea numerică a românilor, aproape în totalitate uniţi cu Biserica Romei.

Este bine cunoscut faptul că Unirea s-a făcut prin semnăturile şi peceţile episcopului Atanasie Anghel urmat de cele ale protopopilor. În această situaţie este greu de crezut că episcopul a avut adeziunea enoriaşilor sau, cel puţin, al tuturor preoţilor din fiecare parohie, cu atât mai mult cu cât se pare că serviciul religios nu a suportat nici o schimbare în ritual. Noua situaţie trebuia să consfinţească drepturile celor care au îmbrăţişat Unirea, Împăratul fiind constrâns a emite a doua Diplomă Leopoldină. El dispunea ca episcopul şi toţi preoţii români care au primit Unirea cu Roma să fie scutiţi, „de orice contribuit personal" şi să se bucure de toate celelalte prerogative nobiliare[44].

Tom. 1941-1942.Bucureşti, Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului, 1942.

[44] *Biserica Română Unită*. Două sute cincizeci de ani de istorie, Madrid, 1952. Reeditare, Cluj-Napoca, Ed. Viaţa Creştină, 1998, p. 46.

Rezultatul acestei conscrieri a fost publicat de Augustin Bunea după un manuscris existent în Biblioteca Centrală a Blajului.[45]

Menţionăm că, pentru prima dată aceasta a fost publicată de Nicolae Togan[46] în formă mai puţin completă. Conscripţia Klein cuprinde: localitatea, menţionată în protopopiatul aparţinător, preoţii, familiile, bisericile, casele parohiale şi date privitoare la pământurile bisericii. Aşa-zisele „incole" reprezintă numărul capilor familiilor. Pentru a afla populaţia după numărul sufletelor s-a convenit ca aceştia să fie înmulţiţi cu 5, o medie valabilă pentru sec. al XVIII-lea, din care să rezulte populaţia[47]. Această conscripţie stă la baza alcătuirii cunoscutului „Şematism istoric", alcătuit tot de Augustin Bunea la împlinirea a 200 de ani de la Sfânta Unire (1700-1900).[48] Această conscriere consfinţeşte numărul mare de sate româneşti care au îmbrăţişat Unirea cu Biserica Romei. Recent, această conscripţie a fost publicată de către Costin Feneşan[49].

Trecem peste conscripţia românilor din Scaunul Gheorgheni[50], nu datorită faptului că nu ar fi de interes, ci mai mult pentru faptul că este zonală. Ea prezintă importanţă pentru zona Mureşului Superior. Trebuie relevate meritele ei metodologice.

Urmează apoi o nouă conscripţie generală pentru Transilvania la 1750, când episcop al Bisericii Române Unite era Petru Pavel Aron. Aceasta s-a realizat din ordinul Curţii vieneze care a făcut apel la corectitudine sub jurământ, scopul fiind „dreapta aşezare a sarcinilor şi dărilor, întru apărarea populaţiei contribuabile precum şi a înaltului fisc"[51].

Localităţile sunt grupate pe arhidiaconate.

---

[45] Dr. Augustin Bunea. *Din istoria românilor. Episcopul Ioan Inocenţiu Klein (1728-1751)*. Anul Domnului 1900 de la Sfânta Unire 200. Blaj, Tipografia Seminarului arhidiecezan gr. cat. [1900], p. 301-415.

[46] *Transilvania,* nr. IX-X, Sibiu, 1898.

[47] Idem, Dr. Augustin Bunea, op. cit. p. 303.

[48] *Şematismul veneratului cler al Arhidiecezei Metropolitane greco-catolice de Alba Iulia şi Făgăraş pe anul Domnului 1900, de la Sfânta Unire 200.* Blaj, Tipografia Seminarului Arhidiecezan [1900].

[49] Constantin Feneşan. *Izvoare de demografie istorică*, vol. I, Sec. al XVIII-lea Transilvania. Bucureşti, Direcţia generală a Arhivelor Statului, 1986, p. 92-207.

[50] *Idem,* p. 208-234.

[51] *Idem,* p. 242.

Ca rubricatură, această conscripţie cuprindea date privitoare la numărul sufletelor, biserică, preoţi, cantori, personal eclesiastic, teren arabil, în câble şi fâneţe, în care de fân.

La elaborarea acestei conscripţii nu trebuie să trecem cu vederea faptul că luptele religioase între confesiuni erau în toi. Episcopul avea tot interesul să nu recenzeze populaţia pe confesiuni, făcând prin aceasta jocul împărătesei Maria Tereza.

Exilul episcopului Ion Inocenţiu Micu la Roma a adus prejudicii imense Bisericii Române Unite, prin revenirea multor credincioşi la biserica tradiţională ortodoxă. La aceasta se adăuga şi propaganda împotriva unirii făcută de Visarion Sarai, Nicolae Oprea, Ioan Vancea ş.a. Protectoare a credinţei greco-catolice, împărăteasa încearcă să reglementeze această situaţie prin ordine şi decrete, fără nici un rezultat. In demersurile lui, episcopul susţinea că în Transilvania întreaga populaţie este de religie greco-catolică, situaţie care a inflamat şi mai mult disputa[52].

O nouă conscripţie din anii 1760-1762, trebuia să dea o imagine cantitativă reală asupra românilor uniţi şi neuniţi. Ea este cunoscută sub denumirea de conscripţia Bucow, fiind făcută la comanda generalului de cavalerie Nicolae Adolf baron de Bucow, comandantul trupelor împărăteşti din Transilvania, ajutat de baronul L. B. De Möringer, consilier al tesauriatului şi secretarul Comisiei şi baronul Fr. L. Dietrich tot consilier al tesauriatului[53].

În timp ce conscripţiile anterioare (1733, 1750) erau făcute de episcopii uniţi, aceasta din urmă s-a făcut de către o comisie aulică. Virgil Ciobanu, care o dă publicităţii, o consideră „mai corectă şi mai nepărtinitoare". Dacă în conscripţia făcută de episcopul Aron erau numai 4.065 români ortodocşi, numărul lor în urma luptelor religioase sporeşte la 126.652 familii, iar a celor unite scade la 25.164 familii. Pe baza acestor date, Iosif al II-lea realizează Edictul de toleranţă în anul 1781[54].

---

[52] Mihai Săsăujan. *Politica bisericească a Curţii din Viena în Transilvania (1740-1761).* Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 202, p. 146-223.

[53] Dr. Virgil Ciobanu. *Statistica românilor ardeleni din anii 1760-1762.* În: Anuarul Institutului de Istorie Naţională publicat de Alex. Lăpedatu şi Ioan Lupaş. Tom.III, 1924-1925, Cluj, Institutul de Arte Grafice „Ardealul", 1926, p. 616-700 şi Tabela Numerelor 997-1045.

[54] *Idem,* p. 617.

Conscripţia lui Bucow consfinţeşte existenţa credincioşilor uniţi şi neuniţi în forma de mai sus, numărând 1380 de preoţi ortodocşi şi 2.238 preoţi uniţi. Multiplicând cu 5 cele 155.434 familii unite şi neunite, rezultă că numărul românilor din Transilvania se ridica la 777.170 suflete.

Conscripţia s-a întocmit pe comitate şi nu pe arhidiaconate, precum cele precedente.

Ca rubricatură, cuprinde numele preoţilor, familiile unite şi neunite, bisericile şi terenurile agricole, arător, fânaţe şi vii precum şi casele parohiale. Într-o ediţie critică relativ recentă conscripţia este publicată şi de Costin Feneşan în 1986[55].

În anul 1784 a devenit actuală efectuarea primului recensământ general al Ungariei şi Transilvaniei. Adevăratul său obiectiv era cel militar şi de impozitare, motiv pentru care fusese tergiversat de stări de mai mult timp. Declanşarea acestuia s- a făcut în anul 1785. Cu toate măsurile luate de autorităţi, în Transilvania acţiunea se încheie abia în anul 1787 din cauza Revoluţiei lui Horea.

Principiile lui corespund ideilor reformatoare ale lui Iosif al II-lea, fiind coroborate cu măsurile de reorganizare administrativ-teritoriale, când Transilvania a fost împărţită în 10, iar ulterior în 11 comitate[56]. În scrierea exactă prin cunoscutul Recensământ iozefin urma să înregistreze date cât mai exacte privitoare la problemele militare, fiscalitate, capacitatea nobililor de organizare a insurecţiilor, precum şi puterea lor economică în vederea susţinerii obiectivelor reformatoare ale Curţii. Pentru acest motiv, recensământul din 1784/1787 va însuma date noi faţă de cele anterioare privind numărul familiilor raportat la numărul de case, suflete, distribuţia socio-profesională, preoţi, nobili, ţărani (iobagi şi jeleri). Perioadă deosebit de frământată, când, se pregăteşte şi se definitivează cunoscutul memoriu „Supplex Libellus Valachorum”[57].

Acest recensământ a fost publicat în anul 1960[58] în limba română, iar parţial a fost publicat de către Ştefan Meteş în anul 1942[59].

---

[55] Constantin Feneşan, *op. cit.,* p. 311-373.

[56] Ioan Ranca. *Românii din scaunele secuieşti în antroponimele din conscripţii,* vol. I. Scaunul Mureş. Cluj-Napoca, 1995, p. XXI.

[57] Idem, p. XXI

[58] *Az első magyarországi népszámlálás (1784-1787).* Szerkesztette Dányi Dezső és Dávid Zoltán. Budapest, 1960.

După acest recensământ, în anul 1805, Biserica Ortodoxă din Transilvania procedează la o conscriere a familiilor ortodoxe. Ea și-a propus să oglindească starea bisericii în momentul refacerii bisericii. Totodată trebuia să infirme statisticile anterioare ale uniților, corectând faptul că toți credincioșii s-au unit cu Biserica Romei (Klein, 1733), și că numărul lor este insignifiant (Aron, 1750).

Unul dintre scopuri era și semnalarea unui mare număr de familii urmare a propagandei episcopului catolic, numărul acestora ridicându-se la 204 parohii[60]. Totodată datele acestea trebuie să constate numărul de preoți, încă mic, raportat la numărul de credincioși. Conscripția s-a realizat la numeroasele solicitări către Guberniu, care, prin guvernatorul Gheorghe Bánffi aprobă comisia mixtă sub conducerea ingrosistului Alexandru Dósa. Această conscripție este importantă și pentru faptul că scoate în evidență opțiunile credincioșilor impresionați de intensitatea propagandei pentru atragerea populației la un cult sau altul.

Mijlocul secolului al XIX-lea este important, deoarece se realizează primul mare recensământ din Transilvania, în anul 1850. Acest lucru se întâmplă abia după șase decenii și jumătate. Mișcările sociale și naționale din Imperiul Austro-Ungar care au culminat cu Revoluția din 1848/1849, nu au oferit răgaz pentru acțiuni ample de recenzare. Recensământul din 1850 se distinge de cele anterioare atât prin modalitatea de lucru și de cuprindere, cât și prin diversificarea evantaiului de probleme pe care are în vedere să le înscrie. Organizarea și măsurile de aplicare au fost luate de Ludwig von Wolgemuth, recent instalatul guvernator militar, prin ordinul din 2 aprilie 1850. Cu toate insistențele, activitățile de recenzare se finalizează abia în anul următor, 1851. Tot acum se pune problema reglementării prin lege a recenzării periodice a populației din zece în zece ani. Acestuia îi urmează un nou recensământ în anul 1857, apoi cel din 1869. În anul 1871 ia ființă Institutul Național Maghiar de Statistică, care își asumă această activitate stabilind periodicitatea de zece ani pentru recensământ, în anii care se termină cu cifra 0.

---

[59] Ștefan Meteș, *op. cit.*

[60] Transilvania, 1911, nr. I, II, II. Republicare în: *Contribuțiune a Istoria bisericească din Ardeal* [de] Mateiu Voileanu. Sibiu, Tipografia Arhidiecezană, 1928.

Aşa se face că, decadal, în anii: 1880, 1890, 1900 şi 1910 să se realizeze recensăminte generale.

Până la această dată statisticile nu erau publicate, accesul cercetătorului la date fiind astfel mult îngreunat. Interesul pentru date statistice a devenit din ce în ce mai mare în cunoaşterea evoluţiei fiecărei comunităţi. Cercetările umanistice au fost favorizate prin înfiinţarea la Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca, a Catedrei şi Laboratorului de sociologie care, sub conducerea prof. univ. dr. Traian Rotaru, a iniţiat colecţia Studia Censualia Transsilvanica, publicaţie care a procedat la traducerea în limba română a primelor recensăminte sistematizând datele în conformitate cu structura administrativ-teritorială actuală, dând totodată şi structura administrativă în anul recenzării. De asemenea, volumele au fost prevăzute cu dicţionar român-maghiar al localităţilor.

Volumele apărute în seria Studia Censualia Transsilvanica cuprind: Recensământul din 1850 editat după manuscrisul original aflat la Arhivele Naţionale Maghiare din Budapesta[61], Recensământul din 1857[62]; Recensământul din 1880[63], Recensământul din 1900[64], Recensământul din 1910[65] şi Mişcarea

[61] *Recensământul din 1850*, Transilvania. Coordonator Traian Rotariu. Cluj-Napoca, Editura Staff, 1996 (Studia Censualia Transsilvanica). A se vedea 1850 évi erdély népszámlálás. Bev. És összeál. Dávid Zoltán. Budapest Központi Statisztikai Hivatal, 1994.

[62] *Recensământul din 1857*, Transilvania. Coordonator Traian Rotaru. Cluj-Napoca, Editura Staff, 1997. (Studia Censualia Transsilvanica). Volum apărut pe baza unui volum de epocă. Tot acesta a fost publicat după volumul Erdély 1857 évi népszámlálása, Budapest, 1992.

[63] *Recensământul din 1880*, Transilvania, Cluj-Napoca, Editura Staff, 1997. Publicat după volumul *A Magyar Korona országaiban az 1881. év elején végrehajtott népszámlálás főbb eredményei megyék és községek szerint részletezve*, II kötet, Budapest, 1882.

[64] *Recensământul din 1900*, Transilvania. Cluj-Napoca, Editura Staff, 1999. A se vedea: A magyar Országainak 1900. évi népszámlálása. Vol. I. Budapest, 1901.

[65] *Recensământul din 1910*. Transsilvania. Cluj-Napoca, Editura Staff, 1999. A se vedea: Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása, vol. I. Budapest, 1912.

naturală a populației între 1901-1910[66]. Este important și necesar să menționăm aici și Recensământul agricol, care cuprinde date amănunțite privitoare la gospodăriile agricole cu inventarul lor (pomi fructiferi și suprafețe de teren după regimul de folosire)[67].

Recensămintele din această perioadă (după 1867) trebuie însă preluate critic.

Fiindcă în condițiile în care, implicit, și în primul rând, Transilvania fusese înglobată statului ungar, datele trebuiau să servească politicii de maghiarizare a locuitorilor.

Dovezile trebuiau să conducă la superioritatea numerică a ungurilor în cele mai mici habitate până la marile centre urbane. Dăm un singur exemplu, care se referă la populația după apartenența la religie și naționalitate, bazată pe limba vorbită. Este știut faptul că toți românii din Principat, erau ortodocși și greco-catolici. Ungurii sunt reformați, catolici și unitarieni, sașii sunt de religie evanghelică, iar evreii sunt izraeliți, în măsura în care nu s-au convertit la alte credințe. Cu toate că diferențele nu par prea mari în privința unor decalaje dintre religiile specifice și populația pe naționalități în unitățile de bază mediile cresc simțitor. Astfel, dacă în 1880, populația de religie ortodoxă și greco-catolică număra 2.437.501 locuitori, după limba maternă numărul românilor scade la 2.224.336, o diferență de 203.165[68].

În valorificarea recensămintelor realizate între 1850 și 1992, nu putem omite republicările făcute de Varga E. Árpád și publicate de Fundația Teleki László și Pro-Print[69].

---

[66] *Mișcarea naturală a populației între 1901-1910, evenimente de monografie.* Vol. I-II. Transilvania, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2005.

[67] *Recensământul agricol din 1895*, Transilvania. Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003.

[68] *Recensământul din 1880*, p. 9, 361.

[69] Varga E. Árpád. *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája*. Népszámlálási adatok 1850-1992. Vol. 1-5, Budapest, Csikszereda, Teleki László Alapitvány, Pro-Print könyvkiadó 1998-2002. Vol. 1. Kovászna, Hargita és Maros Megye (1850-1892); vol. 2. Bihar Maramaros, Szatmár és Szilagy megye (1850-1892); vol. 3. Arad, Krassó-Szörény és Temes megye (1869-1992), vol. 5. Brassó, Hunyad és Szeben Megye (1850-1992); vol. 4. Fehér, Beszterce-Naszód és Kolozs megye (1852-1992); Helységnévtár (Összesitett mutató az 1-5 kötetekhez).

Din cele publicate în decursul timpului au fost selectate acele date care privesc populaţia după etnie şi confesiune. Celor 5 volume le urmează unul care cuprinde indicele cu numele de localităţi, un indice general. La toate acestea mai trebuie avut în vedere numărul mare de ţigani care nu s-au declarat sincer, opţiunea lor fiind influenţată şi raportată la cei care realizau recensământul.

Anul 1918 a însemnat pentru români, realizarea Statului Naţional Unitar. El a fost precedat de un lung război mistuitor, motiv pentru care după 1910, timp de două decenii, nu au mai fost făcute recenzări, nici în perioada imediat următoare, autorităţile fiind preocupate de preluarea şi introducerea administraţiei româneşti. Consfinţirea Marii Uniri printr-un nou recensământ se va realiza abia în anul 1930.

Recensământul general al populaţiei din anul 1930 este cel mai amplu, cuprinzător şi obiectiv din câte au fost realizate până la această dată. Ca director al operaţiunilor de realizare a fost desemnat Dr. Sabin Manuilă. El cuprinde date privitoare la populaţie pe sex, stare civilă, grupe de vârstă, gospodării, infirmităţi, populaţia flotantă, neam, limbă maternă, religie, ştiinţă de carte etc, pe provincii, judeţe, plase, oraşe şi sate.

Comparativ, pentru Transilvania au fost folosite date din recensământul din 1910. Scopul acestei lucrări, comparabilă cu cele mai bune şi complete pe plan mondial, după cum afirmă coordonatorul său, era de a înlesni guvernului sarcina de a îngriji şi îmbunătăţi mijloacele de trai ale populaţiei. Pentru încrederea populaţiei în această acţiune persoanele recenzate au fost informate asupra confidenţialităţii şi faptului că nu serveşte scopurilor de impozitare, ci, în exclusivitate statisticii. Legea, se mai spunea că garantează secretele statisticii, motiv pentru care se solicitau răspunsuri limpezi. Prelucrarea datelor a durat 8 ani de zile (1930-1938), când au apărut cele 9 volume din cele 10 preconizate (nu a apărut vol. 8)[70].

---

[70] *Recensământul general al populaţiei României din 29 decembrie 1930*. vol. I-X. Publicat de Dr. Sabin Manuilă, directorul Recensământului general al populaţiei. Bucureşti, Editura Institutului General de Statistică, 1938. Vol. I. Sex, stare civilă, grupe de vârstă, gospodării, infirmităţi, populaţie flotantă. Vol. II. Neam, limbă maternă religie. Vol. III. Ştiinţa de carte. Vol. IV. Locul naşterii, situaţie în gospodării, sondaje colective, mărimea gospodăriilor, cunoaşterea limbii române,

În anii totalitarismului comunist au fost luate măsuri de recenzare a populației cu periodicitate decadală. Au fost publicate și rezultatele după o lungă perioadă de prelucrare. Ele sunt mai puțin importante pentru interesul pe care îl urmărim, deoarece nu cuprinde mediile pe localități (sate și comune), cu excepția celui din anul 1966. Cu acest prilej au fost editate și rezultatele pe regiuni în conformitate cu împărțirea administrativă de atunci[71].

Volumul cuprinde date pe comune și sate privitoare la populația după sex și stare civilă, pe naționalități, populație în vârstă de 12 ani și peste, după nivelul școlii absolvite, pe sexe, populație activă și inactivă, grupe de vârstă și ocupații.

Recenzarea populației se repetă și în anul 1990, primul an după abolirea regimului totalitarist din decembrie 1989[72].

Deliberat, în lucrarea de față nu am cuprins conscrierile locale, ori cele raportate la unele zone fără a avea o cuprindere mai generală. Ele sunt destul de multe la număr, cuprind referiri privitoare la populație pe etnii și religie, inventar gospodăresc (terenuri, unelte de lucru, animale, pomi fructiferi... etc.)

Tot aici se includ cele privitoare la diferite domenii, cum ar fi, învățământul, cultura, confesiunile pe episcopii, protopopiate ori parohii, publicate ori sub formă de manuscris, toate sunt cu valoare informativă în măsura în care ne furnizează date pe care le putem insera și interpreta în lucrare fie monografică ori într-un singur domeniu.

După cum făceam precizarea, orice lucrare de statistică (lustre, conscripții, recensăminte etc.) trebuie tratată diferențiat, în contextul anilor în care a fost elaborată, raportată la scop și la contextul istoric.

(2006)

---

cetățenie, vârstă. Vol. V-VII. Profesiuni. Vol. IX. Structura populației. Vol. X. Întreprinderi industriale și comerciale.

[71] *Recensământul populației și locuințelor din 15 martie 1966.* Regiunea Autonomă Maghiară. Vol. I. Populația. București, Direcția Centrală de statistică, 1968.

[72] Anuarul statistic al județului Mureș [pe anul 1990]. Tg.-Mureș, Direcția județeană de statistică, 1991.

Iosif Pop şi vicariatul ţinuturilor secuizate

Despre un vicariat greco-catolic al ţinuturilor secuizate nu se poate vorbi decât în condiţiile în care, prin dictatul de la Viena (sept.1940), o parte din trupul României a fost sfârtecat vremelnic, în urma unei măsuri arbitrare dorită de Ungaria şi sprijinită de Germania şi Italia, în momentele incipiente ale celei de a doua mari conflagraţii mondiale. Biserica şi-a avut dintotdeauna organizarea sa proprie cu mici modificări corespunzătoare oscilaţiei numărului de enoriaşi, ariei geografice, căilor de comunicare, toate acestea pentru o bună păstorire a preoţilor şi ierarhilor bisericii (protopopi, episcopi şi arhiepiscopi). Pentru Biserica Română Unită cu Roma (greco-catolică), detaliile au fost stabilite în linii mari prin sinodul de la 1700, atunci când, o parte dintre românii ardeleni au adoptat religia catolică, ca o reîntoarcere la biserica universală, mizând pe recunoaşterea sa de către autorităţi şi odată cu aceasta a naţiunii propriu-zise şi accesului ei la instruire şi cunoaştere. Trebuie să recunoaştem că în momentele de cumpănă, creştinii de o religie ori alta, ortodocşi şi greco-catolici, şi-au îngemănat forţele în folosul naţiunii, au existat momente de armonie, colaborare şi sprijin reciproc când acesta era necesar. Deopotrivă, atunci în anii ocupaţiei horthyste (1940-1944), ambele biserici şi-au plătit tributul de sânge în faţa cotropitorilor, au suferit toţi românii consecinţele unui regim rigid, necunoscut până la acea dată.

Ne propunem în cele ce urmează să ne ocupăm de soarta Bisericii Române Unite în cei patru ani de Diktat, într-un spaţiu sortit arbitrajului, la ale cărui graniţe nu s-a ţinut cont de credinţa enoriaşilor şi aria lor de răspândire şi, în multe cazuri, nici de apartenenţa lor naţională. Îmi povestea cineva din comuna mea natală – Râciu, cum graniţa acelor vremuri le împărţea curtea în două, casa fiind despărţită de anexele gospodăriei, nemaivorbind de pământurile care trebuiau lucrate în multe cazuri în ţară străină.

În acelaşi fel, brăzdarul i-a despărţit pe oameni confesional şi naţional.

Pentru a ne da mai bine seama, apelăm la organizarea provinciei Mitropolitane Române Unite de Alba Iulia şi Făgăraş, cu datele sale din anul 1938[73]. Arhidieceza, avându-l ca Arhiepiscop şi Mitropolit pe Dr. Alexandru Nicolescu, dispunea de 5 dieceze: Blaj, Oradea, Cluj-Gherla, Lugoj şi Maramureş. La rândul lor, acestea erau împărţite în districte protopopeşti. Ocuparea unei părţi din nordul şi centrul Transilvaniei afecta districtele protopopeşti din secuime: Gheorgheni (26 de parohii), Odorhei (11 parohii), Reghin (97 parohii), Târgu-Mureş (33 parohii) şi câteva din districtele Braşov, Râciu şi Teaca. Corespunzător organizării administrativ-teritoriale, ele cuprindeau judeţele Mureş, Ciuc, Trei Scaune şi Odorhei cu specific secuiesc, conform vechii organizări scaunale ale secuilor.

Încă din timpul invaziei ocupanţilor din septembrie 1940, Iosif Pop primeşte o comunicare din partea mitropolitului din Blaj, prin care este numit locţiitor al acestuia pentru aceste judeţe în care erau aproximativ 100.000 de credincioşi greco-catolici. Preot cu experienţă, numit în urmă cu doi ani la Târgu-Mureş, ca preot, apoi ca protopop. După mai multe şovăiri Iosif Pop hotărăşte să rămână în Târgu-Mureş şi să accepte condiţiile oferite de episcopul Iuliu Hossu din Cluj, sub răspunderea căruia este şi această parte a arhiepiscopiei Blajului, delegat apostolic şi peste episcopia Orăzii, despre care îşi amintea mai târziu că „Mi-a fost şi mie şi Vicariatului bun Părinte”[74].

---

[73] *Şematismul provinciei Mitropolitane Române-Unite de Alba Iulia şi Făgăraş* conţinând datele până la 1938. Editat de gazeta „Unirea poporului” de la Blaj. Diciosânmărtin, Tipografia Gheorghe Puşcaş, 1938, p. 129-151.

[74] Iosif Pop. *Credinţă şi apostolat.* Memorii. Prefaţă de Preot Protopop Liviu Sabău, canonic mitropolitan. Ediţie îngrijită şi Postfaţă de Dimitrie

În aceste condiţii s-a trecut la organizarea vicariatului care cuprindea cele 160 de parohii (împreună cu filiile) după cum urmează: 14 parohii din protopopiatul Braşov, 1 de la Dumbrăveni, 26 de la Gheorgheni, 11 de la Odorhei, 15 de la Râciu, 37 de la Reghin, 4 de la Sărmaşu, 28 de la Târgu-Mureş şi 22 de la Teaca.

În urma refugiului, după cum îşi aminteşte Iosif Pop, după 30 de ani au rămas alături de credincioşi pentru a-i păstori, în pofida numeroaselor expulzări ori refugieri următorii preoţi[75]:

Districtul Gheorgheni

1. Valea Bradului (Bicaz) – Victor Barna, expulzat la scurt timp
2. Telec (Bicaz) – Ioan Moldovan
3. Ciuc Sângeorgiu – Husar Roman
4. Bilbor – Un călugăr Minorit din Moldova
5. Corbu – Alexandru Coşocariu
6. Ghimeş Făget – Victor Gergely
7. Hodoşa – Ioan Suciu
8. Izvorul Mureşului – Ioan Petraş
9. Miercurea Ciuc – Izidor Vlad
10. Sândominic – Ioan Solnai
11. Subcetate – Ioan Gergely
12. Sărmaş – Victor Socol
13. Topliţa – Octavian Neamţu
14. Tulgheş – Gheorghe Stânea

Districtul Odorhei

1. Mărtiniş – Suciu Petru (izgonit)

Poptămaş şi Melinte Şerban. Târgu-Mureş, Fundaţia Culturală „Vasile Netea", 2004 (Caiete mureşene – 15), p. 58.

[75] Ibidem, p. 73-74.

Distictul Râciu

1. Băla – Gheorghe Gergely
2. Bozed – Vasile Harşia
3. Crăieşti –Gheorghe Nicolae (fost înv. în Moldova)
4. Mădăraş – Ioan Matei
5. Milăşel – Ioan Moraru (ulterior refugiat)
6. Moişa – Dumitru Poptămaş
7. Râciu – Simion Nicoară
8. Urmeniş – Emil Stanislav
9. Merişor – Crişan (refugiat)
10. Herghelia – Roman Husar (reîntors din refugiu)

Districtul Reghin

1. Adrian – Mihail Bărţaşiu
2. Beica de Sus – Augustin Cioloca
3. Caşva – Ioan Racoţianu
4. Chiheru de Jos – Iuliu Cioba
5. Chiheru de Sus – Iuliu Grama
6. Comori – Iuliu Moldovan
7. Filipşul Mic – Emil Damian
8. Glăjărie – Grigore Ungur
9. Gurghiu – Iuliu Man
10. Habic – Victor Fărcaş
11. Hodac – Leon Târnăveanu
12. Jabenița – Emil Catarig
13. Mura Mare – Partenie Grama
14. Orşova – Dem. Fărcaş
15. Petelea – Gavril Branea
16. Reghin I – protopopul Ariton Popa
17. Solovăstru – Augustin Belea
18. Suseni – Beniamin Maior
19. Toldal – Iosif Mihălţeanu (refugiat)
20. Urisiu – Remus Păcurariu
21. Teleac – Braj Iosif (refugiat), înlocuit de Mihai Crişan

Districtul Târgu-Mureş

1. Band – Codreanu Pop
2. Bărdeşti – Ioan Petraş
3. Chinari – Ioan Crăciun
4. Crăciuneşti – Mihail Roşca
5. Ivăneşti – Petru Natea
6. Glodeni – Ioan Cişmaşiu
7. Hărţău – Ioan Maior
8. Sângeorgiu de Mureş – Ioan Alexandru
9. Şardul Nirajului – Petru Olteanu (bătut şi expulzat)
10. Târgu-Mureş I – Iosif Pop, protopop
11. Târgu-Mureş II – Ioan Dredeţianu
12. Târgu-Mureş II – Aloisiu Simion (refugiat)
13. Sântana de Mureş – Ioan Roman (refugiat)
14. Ungheni – Victor Tufan (maltratat şi expulzat)
15. Voiniceni – Augustin Nilca (refugiat)

Districtul Teaca

1. Arhiud – Patriciu Tătar
2. Băiţa – Augustin Giurgiu
3. Budurleni – Ioan Moldovan
4. Cosma – Vasile Erseu
5. Fărăgău – Octavian Gherman
6. Frunzeni – Teofil Tătar
7. Goreni – Ioan Jeleriu
8. Logig – Iuliu Dorgo
9. Lunca – Virgil Brătfălean
10. Milaş – Teofil Hossu
11. Orpinţa – Aron Ignat
12. Orosfaia – Ioan Bonifeu
13. Pintic – Ioan Moraru
14. Sântu – Gavril Covăşan
15. Socol – Cornel Matei
16. Stupini – Ioan Lungu
17. Şopteriu – Iacob Borca

18. Teaca – Teodor Pădureanu, protopop

Situația era mai gravă, cu cât populația românească pe districte și protopopiate din localitățile vicariatului se prezenta în felul următor[76]:

Gheorgheni: Bicazu Ardelean 100%; Bilbor 88%; Corbu 75%; Dămuc 95%; Coșnea 90%; Livezi 90%; Gălăuțaș 65%; Platonești-l00%; Ghimeș Făget 50%; Poiana Mărului 90%; Subcetate 98%; Sărmaș 88%; Telec 99%; Topliţa 65%; Tulgheș 40%; Valea Jidanului 100%; Voslăbeni 75%.

Râciu: Băla 95%; Bozed 100%; Crăiești 99%; Herghelia 60%; Culpiu 25%; Lechincioara 100%; Mădăraș 30%; Ţiptelnic 80%; Merișor 99 %; Păingeni 20%; Milășel 98%; Moișa 100 %; Păcureni 10%; Nima Râciu 95 %; Râciu 95 %; Sânmartinul de Câmpie 92 %; Șincai 48 %; Urmeniș 90%.

Reghin: Adrian 100%; Apalina 45%; Beica de Jos 30%; Beica de Sus 100%; Breaza 30%; Căcuci 100%; Caşva 100%; Chiherul de Jos 100%; Chiherul de Sus 90%; Comori 100%; Ercea 70 %; Filipișul Mare 65 %; Glăjărie 25 %; Gurghiu 40 %; Habic 100%; Hodac 100%; Ibănești 100%; Iernuţeni 35 %; Maioreşti 100%; Porcești (Vălenii de Mureș) 15%; Mura Mare 100%; Mura Mică 100%; Nadășa 30%; Orșova 100%; Poarta 100% Nucet (Onuca) 25%; Reghin I 20%; Reghin II 35 %; Săcalul de Pădure 100%; Sânmihaiu de Pădure 100%; Solovăstru 100%; Suseni 95%; Șerbeni 100%; Teleac 100%; Toldal 52%; Urisiu de Jos 100%; Urisiu de Sus 100%; Voivodeni 35%.

Sărmaș: Budești 100%; Nuceștii de Câmpie 100%; Pălata 65%; Petea 100%; Sânmihaiu de Câmpie 95%; Zoreni 100%.

Târgu-Mureș: Band 18%; Bărdești 100%; Bolintineni 100%; Ceauașu de Câmpie 50%; Porumbeni 28%; Chinari 65 %; Glodeni 15%; Hărţău 50%; Cuieșd 22 %; Ivănești 90%; Lăureni 100%; Ogari (Poeniţa) 60%; Sângeorgiu de Mureș 60%; Sântana de Mureș 70%; Sîntioana de Mureș 18 %; Șardul Nirajului 60%; Moșuni 60%, Veţa 100%; Târgu-Mureș I-III 35%; Tirimia 70%; Tirimioara 70%; Cinta 30%; Ungheni 80%; Cristești 52; Turcești 70%; Mureșeni 70%; Voiniceni 100%.

Teaca: Archiud 90%; Băiţa 100%; Brăteni 100%; Cosma 100%; Fărăgău 100%; Frunzeni 100%; Filpișu Mic 55%; Goreni

[76] Datele sunt extrase din notele personale.

40%; Logig 60%; Lunca 100%; Milaş 100%; Ogniţa 100%; Orosfaia 78%; Comlod 60%; Pintic 100%; Posmus, 60%; Sântu 100%; Socolu de Câmpie 100%; Stupini 100%; Şopteriu 95%; Teaca 35%.

Dumbrăveni: Coroiu 95%.

Din afirmaţiile preotului–vicar Iosif Pop desprindem responsabilitatea şi atenţia care o acordă obligaţiilor sale creştineşti şi civice, pentru atenuarea durerii resimţită de români.

Cuprinderea vicariatului cu parohii la mare distanţă se făcea cu trenul sau căruţa în condiţii de intemperii, concomitent cu asigurarea serviciului religios liturgic în localitatea Ungheni de lângă Târgu-Mureş şi Tirimia. În această situaţie a apelat la preotul profesor Augustin Ciceoveanu din Târgu-Mureş. Efortul de zi cu zi, şi alimentaţia neregulată, i-au zdruncinat sănătatea, şi mai mult decât acestea, şicanele zilnice la care era supus, atât la locuinţa sa, în relaţiile ce le avea cu autorităţile şi, mai ales, îngrijorarea pentru creştinii pe care îi păstorea. Singura mângâiere o resimţea în sânul bisericii în mijlocul credincioşilor, unde limba română era acasă, se învăţau cântări religioase. Mereu era înconjurat de dragostea credincioşilor, atât în parohie, cât şi în vizitaţiile canonice creştineşti din vicariat.

Problemele care se ridicau se refereau la lipsa preoţilor români din vicariat în bună parte expulzaţi, apoi o altă categorie de refugiaţi, demolarea a numeroase biserici, înlocuirea învăţământului românesc cu cel maghiar, obligarea multor români de a trece la alte confesiuni reformate, romano-catolice ori unitariene, hărţuirea pentru credinţă, situaţie insuportabilă pentru populaţia românească. Preotul s-a situat în permanenţă în culegere de date, intervenţii pe lângă autorităţi pentru asigurarea pensiilor preoţilor pensionari şi a celor activi. Alte date erau solicitate de autorităţi, ca cele referitoare la populaţia românească, număr de funcţionari, situaţia învăţământului românesc ş.a. La toate acestea se adăugau cheltuielile din venitul familial pentru reprezentare şi activitate. Aşa se întâmpla, că neajutat de nimeni preotul să îndeplinească în vicariat şi serviciile de secretariat, dactilografiere, casier, paroh şi protopop.

Un alt pericol mare pentru biserica greco-catolică a fost reactualizarea episcopiei de Hajdudorog, politică promovată de celebrul conte Apponyi prin aşa-zisele legi cunoscute sub denumirea de *Apponyi Lex*, care au dat mare bătaie de cap încercatei biserici la începutul secolului al XX-lea, respinsă de ierarhia bisericii

noastre. Prin acestea s-a desfiinţat învăţământul de stat în limba română, mai mult decât atât, această Episcopie îşi extindea prerogativele asupra multor localităţi din vicariatul său. Prin aceasta se extindea aria de celebrare a liturghiei în limba maghiară, acţiune care viza deznaţionalizarea românilor pentru care şi până la această dată s-au folosit de toate metodele. Această nouă încercare de maghiarizare prin biserică a fost respinsă categoric de vicariatul local şi de clerici, neputând fi pusă în aplicare.

Să vedem, aşadar, care sunt prejudiciile aduse bisericii române greco-catolice din acest vicariat, situaţie sintetică întocmită de Iosif Pop pentru a o folosi în raportările sale forurilor ierarhice:

I. Biserici şi cruci pângărite

1. Biserici

Biserica din Mărtiniş, arsă;
Biserica din Crăciunel, dărâmată;
Biserica din Ocland, dărâmată;
Biserica din Pănet, cărămizi multe scoase din zid;
Biserica din Troiţa, sparte geamurile;
Biserica din Curteni, 2 cruci luate de pe ea.

2. Cruci

La Culpiu, crucea de pe şcoală călcată în picioare (cu muzică);
La Tirimioara, crucea batjocorită, lovită;
La Iedu, scoasă şi aruncată în pârâu;
La Valea Zălanului, tăiată cu securea, chipul lui Isus luat jos şi aruncat;
La Chinari, o cruce de pe hotar (profanată).

II. Amestec în serviciile bisericii

Bilbor. Să rostească în ungureşte *Hiszekegyül* (Crezul) maghiar.

Ghimes Făget. Introducerea limbii maghiare în biserică. Himnuszul (Imnul) la urmă.

Imper. Jandarmii au oprit preotul să umble cu crucea.

Ciucsângeorgiu. Părintele Parate a mers acolo. L-au somat jandarmii să plece din sat.

Voslăbeni. Trei adunări în chestiunea Hajdudorogului.

Hodoşa Ciuc. Acelaşi lucru (ca mai sus).

III. Prozelitism – treceri (la alte religii)

S-a venit cu ordinul, că greco-catolicii din cele trei judeţe secuieşti să dispară. A spus un comandant la o adunare la care a luat parte şi un preot român greco-catolic şi au executat (ordinul). Prin teroare, dărâmarea bisericilor (Mărtiniş, Ocland, Crăciunel), prin expulzări, tabere de concentrare (Bicaz, Voşlab, Mureş Izvor, Sângeorgiul de Mureş), prin ameninţări că nu vor putea cumpăra pământuri, prin citări la notariate, prin bătăi, prin expulzarea preoţilor lor, prin acţiunea directă a preoţilor)acum cer să dau voie să servească în biserica noastră), mai nou servesc în biserică (călugărul franciscan). Ce să fac?

Cer schimbare de rit, procese verbale tip (Tekerőpatak [Valea Strâmbă] 16 inşi, cu nume româneşti). Ce normă să se urmeze referitor la aceste cereri.

Bolintineni – frica de bătaie;

Roteni – vandalism fără pereche;

Păsăreni – tot aşa;

Sântandrei – bătăi;

Miercurea (Niraj) bătăi;

Târgu-Mureş, nu primesc serviciu dacă nu trec.

IV. Preoţi batjocoriţi

Bătuţi:
Tufan Victor, Ungheni;
Nuţiu Zosim, Tirimia;
Oltean Ioan, Miercurea Niraj;
Stino Grigorie, Ogari [Poenița];
Boeriu Gheorghe, Joseni.

Celelalte despre preoţi vezi la II.

Au fost înjuraţi, purtaţi cu jandarmii, apostrofaţi cu cuvinte batjocoritoare (preoţi) vechi şi rămaşi aici:
Ioan Alexandru, Sângeorgiu de Mureș;
Ioan Crăciun, Chinari;
Partenie Grama, Mura Mică;
Ioan Cismaşiu, Glodeni;
Gavril Covăşan, Sântu.

Caracterul plin de dispreţ, înjositor al jandarmilor faţă de preot, îl tutuiesc cum nu se poate. Nu are preotul nici o scânteie de vază în faţa lor. Unii nici nu *resalută* pe preot.

V. Alte şicane

Crăieşti. Să schimbe stilul bisericii.
Bilbor. Să radă jos brâul galben-albastru de pe biserică, căci cu ţiglele formează tricolorul românesc.

VI. Învăţământul religios

Cu foarte mare greutate predau ore. La Târgu-Mureș, Liceul Industrial, a întrebat pe elevii greco-catolici, dacă vreau să învețe religia la romano-catolicii maghiari ori greco-catolici români.

La liceul romano-catolic, dacă merg la religie la greco-catolicii îţi dau nota 4.

În general mare şovinism la romano-catolici (călugăriţele nu mi-au dat numărul elevelor).

Nu pun săli la dispoziţie (ucenici).

Nu anunţă elevii.

Nu conduc pe elevi la şcoală.

Nu sunt manuale.

VII. Învăţământul în limba română

Dispoziţia nr. 2703 a Comandamentului militar, nu se execută deloc.

În întreg districtul Târgu-Mureş se propune în limba română numai la Bărdeşti şi ceva mai puţin la Tirimia. Şcoli confesionale pure.

VIII. Şcoală – batjocoriri

Şard. Copii învaţă cântări batjocoritoare la adresa românilor. Sunt siliţi să meargă la explicările Evangheliei reformate.

Cu iscălituri ale copiilor şi altor câţiva părinţi induşi în eroare pretind să nu se înveţe limba română.

Băla. Un învăţător unitarian nu dă voie elevilor să-şi facă cruce.

Ungheni. Au ars cărţile româneşti. Între ele au fost şi cele de religie.

IX. Credincioşi bătuţi şi fugiţi

Jandarmi: Voiniceni, Ungheni, Tirimia, Sântana de Mureş, Sântandrei, Pănet.

Cetăţeni: Sântana de Mureş, Hărţău, Sântioana, Maiad, Păsăreni, Tirimioara, Glodeni, Band.

Amintesc că, conversaţia în limba română este considerată ca o sfidare, fac observaţie la leat, celor care îndrăznesc a vorbi româneşte.

În general o teroare, un tratament atât de plin de ură, dispreţ încât nimeni nu şi-ar fi putut imagina. Elemente moderate maghiare îşi ridică vocea şi condamnă această comportare. Stai uimit şi te întrebi. Unde e creştinismul atât de mult afişat, unde e nobleţea, dreptatea? Unde e executarea programului fixat de către conducătorii Statului. Declaraţii care nu supravieţuiesc zilei în care au fost spuse.

X. Averea bisericii

Cea din registrul agricol luată.
Recolta sechestrată. Injust.
Averi parohiale trecute în masă?
Fac licitaţii, încasează bani.
Servesc în biserică fără permisiune.
Ornate la primărie (Sovata).
Biserici şi case parohiale zidite pe terenuri expropriate (Baraolt).
Sântandrei – comandamentul.

XI. Lipsă de preoţi

Să revină cei expulzai şi optaţi forţat.
Celibii.
Cei cu interese aici.
(Cei din Dieceze Cluj nu pot cere la noi?)

XII. Şcolarizarea, carnete

Cele privitoare la preoţi şi învăţători (Natea – Ungur).
Chestionarele – dificultăţi.

XIII. Fondul de pensie. Venituri intercalare.

Fondul mutual de asigurări.
Indemnizaţii protopopiale (fondu nostru de pensie).
Asigurarea bisericilor. Asigurări la Primea, Ardealul.
Învăţământ fără posturi.
Preoţii-învăţători (Natea, Ungur, Hintea).
Lipsa de preoţi.
Sechestrarea recoltelor.
Averea celor trecuţi în masă.
Averea reuniunilor.
Curs de cantori (cu vremea).
Procesul din Moreşti şi Livezi.
Cărţi de religie (prin consulat).
Şcoli confesionale pure.

XIV. Maghiarizarea numelui

(Suciu-Szőcs).

XV. La Excelenţa Sa

Elevul Ţepes.
Indemnizaţiile de protopop (cu fondul nostru de pensii).
Borgovan şi Hintea – chestia lefilor[77].

[77] Situaţia întocmită de preotul-vicar Iosif Pop, în toamna anului 1941, aflată în manuscris, furnizată de Dr. Ioan Ranca.

(Alte probleme vizează cele care aparţin de Dr. Emil Haţieganu, preşedintele Comunităţii Naţionale româneşti, Consulatului român şi Administraţiei Centrate).

Facem cuvenita menţiune că aceste note care reprezintă o înregistrare a problemelor cu care se confruntă biserica greco-catolică au fost alcătuite în timpuri de restrişte pentru populaţia românească. Ele preced rapoartele întocmite de Iosif Pop, după reintegrare, în anul 1945, prin care solicita parohiilor date cât se poate de exacte despre toate nedreptăţile suferite de români.

După cum mărturiseşte în memoriile sale, a primit cca 50 de asemenea rapoarte, deosebit de preţioase care nu se cunosc[78]. Ele au fost împrumutate profesorului târgumureşean Ioan Bozdog, care, la rândul său, le-a oferit istoricului Silviu Dragomir. Acesta le-a dus la Conferinţa de Pace de la Paris, pentru a le folosi în caz de nevoie şi nu i-au mai fost restituite.

Tot din această perioadă datează o evidenţă a parohiilor din vicariat cu denumirile în limba maghiară şi română, data instituirii numărul enoriaşilor în anii 1900 şi 1937[79], precum şi urmările Dictatului de la Viena.

Fişele ne-au fost puse la dispoziţie de către istoricul Dr. Ioan Ranca, pentru care îi mulţumim.

Ele nu cuprind întregul vicariat ci numai acele parohii care au avut de suferit de pe urma ocupaţiei. Le dăm publicităţii în anexă, pe protopopiatele vicariatului acelor timpuri, restabilite de Iosif Pop în memoriile sale.

Pentru accesul cititorului român am inversat ordinea denumirii parohiei, punând în faţă denumirea în limba română. În cadrul protopopiatelor am respectat ordinea alfabetică.

---

[78] Iosif Pop, op. cit., p. 61.

[79] *Şematismul veneratului cler al Arhidiecezei Mitropolitane greco-catolice-române de Alba Iulia şi Făgăraş pe anul Domnului 1900*, de la Sfânta Unire 200. Blaj, Tipografia Seminarului Arhidiecezan, [1900] şi Şematismul clerului Arhidiecezei Mitroplitane greco-catolice române de Alba Iulia şi Făgăraş pe anul 1937. Blaj, Tipografia Seminarului…, 1937.

ANEXĂ

Protopopiatul Gheorgheni

Coşnea –Koslelek

Până de curând a fost filia parohiei Csikszép-Frumoasa. În 1900 erau în acest cătun 288 greco-catolici, 4 romano-catolici şi 11 reformaţi. Originea românească a greco-catolicilor se vede din numele lor: Vrănceanu, Ţăran, Bejan, Olah, Gherţu (acum Vrencsan, Caran, Bezsan, Gercuj). În plus din 1932 găsesc 575 greco-catolici, 1 ortodox şi 48 romano-catolici (Poate s-or fi adus alte cătune către acestea), iar în 1937, -677 suflete greco-catolici (celelalte confesiuni nu sunt indicate. Amănunte ne poate da Părintele Victor Ghergely din Gyümesbükk-Ghimeşfăget. Romano-catolici ne acuză că pe nedreptul au fost înregistraţi ca greco-catolici 150 romano-catolici. Mă întreb, de unde acest număr, când la 1900 sub imperiul maghiar au fost numai 48 romano-catolici. Că erau puţini, se vede şi din faptul că sub imperiul maghiar preoţii romano-catolici nu-şi dădeau osteneala să-i cerceteze. Erau îngrijiţi de preotul greco-catolic care mergea din când în când pe acolo.

După pactul de la Viena, câţiva inşi, în frunte cu actualul primar Vrâncenau Gheorghe, despre care însuşi protopopul romano-catolic care a fost acolo în anchetă, a spus *minden hájjal mekkent ember*, iar unii credincioşi mi l-au caracterizat *nagy román biróból lett nagy magyar biró* i-a ameninţat în chip şi formă să treacă la romano-catolici. Au bătut toba prin sat. S-a deplasat notarul din Csikszépviz pentru a face formalităţile. Imediat a şi venit un călugăr P. Beniamin, care a început păstorirea. Cu ce inimă s-au făcut trecerile, se poate vedea, că atunci când a mers Părintele Ghergely a 4-a zi de Paşti în anul 1941 acolo să servească, s-au mărturisit vreo 100 de credincioşi, a fost plină biserica, deşi înainte ameninţă primarul, că vor fi trecuţi peste graniţă cei care vor merge la această slujbă.

Ca să arate că trecerile au fost făcute din bună voie, parohul romano-catolic din Csikszepviz a mers la ei şi s-a invitat, ca toţi aceia, care ar fi trecut forţat să meargă la notariat (vreo 25 km) să declare că revin la greco-catolici. Dar în această după masă primarul a început a conscrie averea celor rămaşi greco-catolici spunându-le că vor fi trecuţi peste graniţă. În astfel de împrejurări, natural, nimeni n-a mai mers să refacă trecerea.

Altădată, când a fost anunţat, că merge iar Ghergely acolo să facă slujbă, a mers şi preotul romano-catolic servind chiar în vecinătatea bisericii noastre şi tot timpul cât a ţinut serviciul, jandarmii se plimbau la cele 2 intrări.

Au fost şi alte şicane, pe care le-am adus la cunoştinţa forurilor superioare romano-catolic din Cluj, care au ordonat ancheta. Anchetatorii şi înainte şi după anchetă au trecut pe la jandarmerie. Unele din cele anchetate s-au verificat (purtarea ameninţătoare a cozilor de topor), la altele nu s-au prezentat martori, iar Păr. Beniamin a negat totul, ce i s-a pus în sarcină.

Când Părintele Ghergely a spus că o femeie e gata să depună jurământ pe ce spune Păr. Beniamin a spus că vorba lui e mai mult ca jurământul femeii.

În general pe tot întinsul Ardealului cedat, nu îndrăzneşte aproape nimeni să mărturisească cele ştiute, în urma terorii dezlănţuite din toate părţile.

Eu considerând purtarea mai mult decât scandaloasă a unor transfugi precum şi purtarea mai mult decât îngăduitoare faţă de purtarea acestora a preotului romano-catolic, aici n-am îngăduit, că preotul romano-catolic să servească în biserica noastră, mai ales, că le sta la dispoziţie o sală în şcoală, deşi în alte locuri am permis aceasta.

Ditrău – Dietró

A fost filia Gyergyóvárhegyului-Subcetate. Pe acel timp, 1900, avea 153 greco-catolici. În 1924 a fost declarată parohie, zidindu-se o frumoasă casă parohială şi biserică. La zidirea acesteia au

contribuit cu aproape o jumătate de milion parohiile Gyergyószentmikos – Gheorgheni şi fosta parohie matre Subcetate. În 1932 avea 275 credincioşi, iar în 1937 – 303 suflete.

Biserica a căzut jertfă iubirii fraţilor de o religie. În Febr. 1941 a fost dărâmată cu asistenţa autorităţilor. Motivul: cu prilejul cutremurului din oct. 1940, biserica ar fi fost crăpată în aşa măsură, încât a devenit primejdioasă. Pentru cine? Doar nimeni nu servea în ea. În întreaga comună n-a fost astfel de stricăciune, deşi vor fi ele case şubrede destule, numai chiar la biserica noastră, nouă nouţă solid edificată.

În privinţa aceasta e edificator ce ne-a spus un cărăuş care – când am fost acolo cu Exc. Sa Dr. Iuliu Hossu – ducea din fundament la oborul de vite. Era greu lucru desfacerea – spune textual – *nem volt szükében a cementnél*. Deci a fost zidită. Interesant, că deşi întreaga comună e catolică, deci să ştie, ce ierarhie avem, apoi deşi preotul romano-catolic încă ştia tot ce se întâmplă, luând parte – dacă nu mă înşel – la aducerea hotărârilor pentru dărâmarea bisericii, n-a binevoit să înştiinţeze pe adm. protopopial Ioan Gergely, care era numai la 10 km. de Ditrău, nici episcopia Clujului sau autoritatea bisericească. Ne-au pus în faţa unui fapt împlinit.

Apoi ca să pună vârf la toate, prin of. Subprefectului, au publicat licitaţie publică pentru vinderea altarului, potirului, amvonului etc., într-o comună pur catolică. Iar ca batjocura să fie completă, au trimis, prin ministerul Cultelor – subsemnatului suma de 503 P. Cât ar fi mai rămas din vânzarea întregului material – după ce s-au plătit cheltuielile de dărâmare, dintr-o biserică, care a costat vreo 1.000.000 lei. Apoi mai poate spune cineva, că nu sunt de-a dreptul scrupuloşi!

Despre soartea credincioşilor de acolo nu ştiu nimic. N-a mai mers nimeni pe acolo, să nu se expună. Doar un biet român fruntaş Ţepeş văzut în port românesc, a fost aruncat pe fereastră de la etajul casei, unde s-a refugiat din faţa urgiei urmăritorilor, şi a fost linşat.

Frumoasa – Csikszépviz

Parohie veche. Are preot de prin 1760. De la 1786 e sediu protopopesc. Chiar şi unguri de aici au nume de Kirban (Cîrlan), Todor, Mariuţa, Andre (Andru) etc. care arată originea. Credincioşii, alături de aproape 3000 romano-catolici cu încetul s-au contopit şi ca limbă şi ca lege, cu romano-cat. unguri. La 1900 erau numai 30 suflete. La 1932 –59, iar la 1937 –70 suflete.

Gheorgheni - Gyergyószentmikos

În *Erdélyi Egyháztörténelmiadatok tom.I* din 1860, se găseşte *Regestrum Ecclesiae S. Nicolai in Girgio* compus între anii 1629-1660. Aici se vorbeşte despre românii din această parohie. Date sigure despre preot greco-catolic avem la 1790. A devenit apoi sediu protopopesc. Credincioşii s-au maghiarizat. În 1900 au fost 144 sufl., în 1932 –667, iar în 1937-692. Majoritatea credincioşilor după pactul de la Viena, au trecut la romano-catolici.

Ghimeş Făget – Gymesbűkk

Parohie veche. Biserică din 1800. Şcoală confesională românească din 1873. La 1900 erau 1863 suflete greco-catolice şi 1879 romano-catolici. La 1932 erau 3002 suflete greco-catolice şi 2885 romano-catolice, iar la 1937, 3203 greco-catolici.

Credincioşii români buni în grai şi port, chiar şi sub episcopia de Hajdudorog au făcut Sf. Liturghie numai româneşte.

După pactul de la Viena s-au năpustit asupra lor stăpânitorii cu tot felul de şicane. Autorităţile militare le-au interzis să servească româneşte, când a refuzat să servească ungureşte, chiar pe motivul că nici sub Hajdudorog n-a servit decât româneşte a început a servi cu voce sub misă.

Un învăţător ungur cânta la sfârşit Himnuszul maghiar. Mulţi credincioşi plângeau văzând aceste liturghii de jale. Pe urmă, după

plecarea comandamentului totul a revenit. Dar terorizările ţineau lanţ.

Au băgat spaimă în credincioşi, că fiind Ghimeşul la graniţă, nu vor putea rămâne acolo, decât cei care trec (la altă religie).

Restul va fi ori trecut peste graniţă ori în interiorul ţării. Atunci o bună parte a credincioşilor au trecut la romano-catolici.

Fiindcă tot au mai rămas, au început să conscrie averile acestora, ca să dea aspectul, că îi vor muta şi vreau să-i despăgubească. Atunci a mai trecut încă un lot mare de credincioşi la romano-catolici. Plebanul romano-catolic de aici, om de o onestitate rară, văzând situaţia, n-a voit să-i primească în sânul bisericii. Chiar cei trecuţi continuau a se mărturisi la preotul nostru.

Când preotul nostru Victor Gergely a făcut arătare la minister, s-a ordonat anchetă, care însă a fost făcută chiar de autorităţile care i-au terorizat. Aşa era natural, ca sărmanii oameni înfricaţi să declare că au trecut de *bună voie.*

Părintele Gergely merită a fi ascultat. Foarte bun şi vechi cunoscător a situaţiei din trecut şi prezent din Ghimeş şi jur, poate da lămuriri foarte preţioase.

Au cerut şcoală cu limbă de predare românească, fiindcă vorbesc numai româneşte. Pe Dumitru Olteanu, care a semnat primul negarea, aşa a fost bătut de către jandarmi, încât a lăsat aici 8 copii minori şi soţia şi a trecut în România.

Hodoşa – Ciuc – Gyergyóhodos

Parohie înfiinţată după 1932, fiind înainte filie la Gyergyóvárhegy-Subcetate. În 1937 avea 884 suflete. Credincioşii toţi români. După pactul de la Viena, de trei ori au fost duşi la şcoală, de către şefii militari (ori jandarmii) de acolo, să voteze, dacă vreau să aparţină Arhiepiscopiei de până atunci, sau Hajdudorogului. De 2 ori în unanimitate au votat contra Hajdudoroghului, a 3-a oară, li s-a spus, că nu pleacă din şcoală până nu votează această alipire.

Terorizaţi şi forţaţi, au semnat, dar au izbucnit în hohot de plâns în urmă.

În ziua proximă au şi trimis pe cineva la mine, să-mi spună ce s-a întâmplat, ca să lămuresc forurile competente că ei nici de-acum nu vreau Hdorogul, dar că atunci n-aveau ce face.

Izvorul Mureş

Aceleaşi ingerinţe şi aici, ca şi la Voslab. Dar aici mai cu succes. Fiind internaţi mai mulţi, se intimidează şi împreună cu preotul Emil Colceriu, votează pentru Hajdudorog. Imediat cei arestaţi au fost lăsaţi acasă. Se vede vina arestării. Parohia aceasta înfiinţată după 1932 din cătunele Voslabului: Boteni şi Tuicani, la 1937 avea 414 suflete.

Joseni- Gyergyóalfalu

La anul 1760 scrie Balint József preot romano-catolic care a trecut prin comuna în vizită canonică… *Valachii sunt copiosi ex Moldavia profugi, hic nostratibus intermixti sub Dominoorum nobilium protectione sine luce et cruce degunt…* (Şematismul pag. 336)

În 1900 erau 440 suflete, în 1932 –492, în 1937-997. Parohie materialiceşte bine aranjată. Cu încetul trăind alături de mai bine de 6000 unguri, s-au maghiarizat.

După pactul de la Viena preotul Gheorghe Boeriu a fost bătut şi expulzat. Au fost atacaţi şi credincioşii. De frică au trecut la romano-catolici.

Livezi – Lóvész

Se va continua de către P. Gergely

A fost mai de mult filia Frumoasei – Csikszép. Afară de 2 rom.cat. în 1900 toţi locuitorii în număr de 289 au fost greco-catolici

români. Au avut şcoală confesională. Română. (Cum s-a făcut lit. sub Hdorogh?) Au port românesc.

Au cerut şi acum şcoală cu limba pe propunere românească. Teroarea dezlănţuită atunci a fost mare. Preotul a fost bătut, lăsat aproape mort, a trecut în acel hal în România, lăsând aici o droaie de copii.

Miercurea Ciucului – Csikszereda

Parohie înfiinţată în anul 1922, având în 1932 vreo 187 sufl. (iar în filii vreo 400 suflete.). În 1937 avea 190 suflete. Are terminată o frumoasă biserică. Credincioşii s-au refugiat. Abia au rămas câteva suflete. Preotul Izidor Vlad a fost expulzat de autorităţile maghiare.

Sândominic – Csikszentdomokos

Parohie veche. Are preot încă prin anii 1782. În 1900, avea 245 suflete, în 1932 –554, în 1937 –561. Aşa ştiu, că toţi au trecut la romano-catolici.

Tomeşti – Szent Tamás

A fost filia Csikszentdomokoşului. A fost înfiinţată după 1932. În anul 1900 avea 284 suflete, în 1932 – 345, în 1937 –355 suflete.

Voşlăbeni – Gyergyóvasláb

Parohie veche şi românească. Se ştie de preot înainte de anul 1821. De la 1872 are şcoală confesională română. Port românesc. În 1900 are 1187 suflete. În 1932-1524 suflete. În 1937 are numai 1127 sufl., fiindcă cătunele Boteni şi Tincani formează o nouă parohie, Izvorul Mureşului.

După pactul de la Viena, conducerea militară cu tot preţul vrea să le câştige adeziunea la Hajdudorogh. Ţine 3 adunări cu ei. Între timp unii credincioşi sunt duşi în tabăra de concentrare. Cu toate acestea în frunte cu vrednicul preot Avisalon Costea, administrator protopial interimar votează hotărât cu nu.

Atunci preotului i se pune în vedere ca să treacă în România, căci altfel îl vor duce cu forţa, prin întuneric şi s-ar putea să rătăcească vreun glonţ în el.

La aceasta preotul, după ce mai înainte a fost oprit să servească tot de către autorităţile militare, a plecat de bună voie în România. Acum serveşte acolo Părintele Petru Suciu, preot celib.

Protopopiatul Odorhei

Aldea – Abásfalva

Pe vremea lui Klein avea 30 suflete. Parohia s-a înfiinţat la 1786, la 1900 avea 60 suflete, la 1937 – 66 suflete.

După pactul de la Viena toţi au trecut la unitarieni. Împrejurările nu le ştiu. Vechea casă parohială e în ruină.

Crăciunel – Homorodkarácsonfalva

A fost filia Aldei. Pe vremea lui Klein avea 4 suflete. La 1900 avea 80 suflete, la 1832 –112 suflete şi în 1937 –120 suflete greco-catolice.

Localitatea a avut o biserică nouă foarte frumoasă.

După pactul de la Viena ungurii din sat au intrat în biserică, un flăcău s-a îmbrăcat în ornate preoţeşti, altul făcea pe cantorul şi au făcut slujbe de batjocură. Apoi cu potirul şi crucea au spart totul din biserică, mai altfel ca vandalii. În zilele următoare s-a început dărâmarea sistematică a bisericii până la temelie. Ornatele etc… au fost împrăştiate prin sat. Cărămida a fost vândută. Clopotele sunt la primărie. Credincioşii au trecut în bună parte la romano-catolici.

Martiniş - Homorodszentmárton

A fost filia parohiei Aldea. La 1900 număra 70 de suflete iar la 1937 – 117 suflete greco-catolice. A fost înfiinţată nu cu mulţi ani înainte ca parohie.

A avut biserică foarte frumoasă zidită de curând. După pactul de la Viena, ungurii sub conducerea unui funcţionar de la minele din apropiere au intrat în biserică şi au dărâmat totul.

În ziua următoare biserica a fost aprinsă, apoi dărâmată. Credincioşii au trecut 50% la reformaţi şi 50% la unitarieni.

Mereşti – Homorodalmas

Pe vremea lui Klein avea 60 de suflete. Filie a parohiei Aldea, având la 1900, 360 suflete greco-catolice şi biserică de piatră iar la 1937 – 672 suflete greco-catolice. De câţiva ani a devenit parohie. Avea şi o biserică nouă ridicată în roşu. După pactul de la Viena, biserica a fost dărâmată iar materialul în bună parte vândut de către autorităţi.

Credincioşi au trecut în majoritate la romano-catolici.

În filiala Lövete – Lueta la 1900 erau 100 credincioşi iar la 1937, 193 credincioşi greco-catolici.

Ocland – Okländ

Pe vremea lui Klein avea 15 suflete. La 1900 ca filie a parohiei Aldea avea 39 suflete iar la 1937 – 35 suflete greco-catolice. În anul 1936 a fost ridicat la rangul de parohie. S-a construit o biserică nouă, foarte frumoasă, înzestrată cu toate cele necesare. Acestea din urmă din donaţiile credincioşilor intelectuali de acolo.

După pactul de la Viena, biserica a fost dărâmată până la temelii. O masă din biserică au dus-o la cârciumă, apoi la primărie, stranele la sala de dans a unitarienilor, băncile la casa de rugăciuni a unitarienilor din Zsombos. Materialul din biserică a fost vândut.

Credincioşii s-au refugiat şi cei rămaşi au trecut la alte religii.

Odorhei – Székelyudvarhely

Pe vremea conscripţiei Klein se aflau 235 de români. Episcopul Bob, la 1800 le ridică o biserică. La 1900 avea 75 suflete, iar în 1937 – 314 suflete. Acum sunt refugiaţi, trecuţi la alte credinţe, greco-catolici abia au rămas de sămânţă. Unul e Ioachim Nistor inspector şcolar pensionar.

Biserica şi casa parohială au rămas neatinse.

Satul Nou – Marefalva

Pe vremea conscripţiei lui Klein ca filie a Odorheiului avea 30 de suflete, la 1900 avea 100 de suflete, iar la 1937 – 128 suflete. A devenit parohie în anul 1925.

N-am informaţii despre soarta parohiei şi credincioşilor

Pe timpul pactului de la Viena avea ca preot pe Petru Suciu care locuia la Mărtiniş. După venirea ungurilor a stat câtva timp la Odorhei, apoi a trecut ca administrator parohial la Voşlobeni.

Sovata – Szováta

La început a fost filia *Sovaradului – Sărăţeni*. Pe urmă rolurile s-au inversat. Sovata a fost declarată parohie la 1896, având la 1900 – 254 suflete, iar la 1937 – 610 suflete greco-catolice.

După pactul de la Viena, credincioşii în mare majoritate au trecut la romano-catolici, alţii la reformaţi, iar o parte au rămas greco-catolici, cerând de la mine să le trimit preot. Am dispus ca părintele Roşca Mihai să le servească din când în când. La prima liturghie au fost aproape 200 de credincioşi. Văzând aceasta, autorităţile şi ungurii din comună au început a-i batjocori pe cei care au luat parte la liturghie şi preotului i-au trimis o scrisoare anonimă ameninţându-l că-l lovesc în cap. Jandarmii i-au poreclit pe ai noştri cu *büdös bocskoros oláh*. Pe preot l-a chemat la notariat unde în prezenţa jandarmeriei i-a pus în vedere ca să-şi câştige încuviinţare de la subprefectură, dacă vrea să servească româneşte.

Credincoşii din filia Ilyésméző – Ilieşi încă au fost siliţi să treacă toţi (în sat ei erau în majoritate), la romano-catolici. Aici în

1900 erau 212 greco-catolici, 9 romano-catolici şi 19 reformaţi. La 1932 erau 14 greco-catolici, 53 romano-catolici şi 85 reformaţi. La 1937 erau 189 greco-catolici.

În filiala *Sovarad – Sovata* a fost zidită biserică greco-catolică nouă. După pactul de la Viena, reformaţii de aici i-au dărâmat turnul şi au forţat pe credincioşi să treacă al reformaţi.

Protopopiatul Târgu-Mureş

Bolintineni – Nyárádbálintfalva

Parohia românească care s-a menţinut ca atare în tot trecutul ei. Deşi trecută la Hajdudorogh, Sf. Liturghie se făcea în româneşte. Are biserică foarte veche de lemn. A susţinut şcoala confes. gr.cat. română, împreună cu învecinatul Păsăreni, până în sfârşit. În 1900 avea 210 gr.cat., la 1932-256 sufl. La 1937 erau 240 suflete. A început o frumoasă viaţă românească aici, după unirea din 1918.

După pactul de la Viena, satele din jur s-au ridicat contra lor. Unguri din Păsăreni, urcându-se pe ridicătura nu prea înaltă, care despărţeşte cele două comune puşcau noaptea în sat. Erau în continuu ameninţate. Actualul învăţător – rămânând stăpân pe situaţie după plecarea preotului nostru de acolo şi cu buna şi cu răul îi chema la adunări, unde îi sfătuia să se facă romano-catolici. Au venit preoţi romano-catolici care au servit acolo. Reformaţii din Păsăreni îi îndemnau să se facă reformaţi. Ungurii din Gălăţeni au venit în sat în mulţime mare şi iau ameninţat, că dacă mai intră preot valah acolo, piatră pe piatră nu rămâne.

Că nu au făcut ispravă mai mare, cred că se datoreşte faptului că se ştia înainte de venirea lor despre ce auzind am intervenit cu o zi înainte de Pretură. Probabil au fost liniştiţi, să nu se facă stricăciuni mai mari. De frică oamenii străjuiau noaptea, gata să o ia la fugă. Vexaţi şi ameninţaţi mereu de cei care nu putea suferi că în regiunea aceasta să rămână o insulă românească, la stăruinţa continuă a învăţătorului s-au adunat odată la şcoală, unde au semnat aproape toţi o scrisoare, că trec la romano-catolici.

Când însă li s-a spus că această trecere nu-i destulă, ci trebuie să meargă la notariat, mai muţi din cei semnaţi pe declaraţie nu s-au

mai dus, rămânând până astăzi greco-catolici. Aprox. 75 % a bărbaţilor, ca să scape de vexări au mers şi au semnat, dar femeile şi tineretul nu. Au rămas credincioşi până acum. Dintre cei trecuţi, mulţi au venit la mine şi au blestemat ceasul, când au semnat, n-aveau linişte. Când le-am spus că pentru trecerea canonică mai e de lipsă aprobarea şi din partea mea, m-au rugat, să nu o dau.

Vin mulţi la biserica noastră, de se umple, cântă cu toţii, de răsună biserica. Pe când, s-a întâmplat, că venind preotul romano-catolic aşa puţini au mers la capelă, încât preotul a plecat la Păsăreni fără să le mai servească.

De teamă însă încep unii din cei trecuţi să vorbească şi ungureşte chiar şi acasă, mai ales că unii în acest fel vreau să înconjure neplăcerile că pe vremuri, s-au manifestat ca mari români (profitând în urma acestui fapt). Acum dau pe marele ungur. Preotul nostru, care serveşte acolo, e mereu ameninţat. De aceea şi credincioşii sunt timizi.

Crăciuneşti - Nyárádkarácsonfalva

Veche parohie. Se ştie de preot de prin anul 1842. Are biserică de lemn şi casă parohială, precum şi preot. În 1900 erau 269 sufl., în 1932 – 295, iar în 1937 –281. Înconjuraţi de comune ungureşti s-au maghiarizat. După pactul de la Viena cu ameninţări (mai ales la adresa ţiganilor de acolo) cu îndemnuri venite de sus, cu vorbe că nu vreţi să fiţi „olá" şi acum au trecut la religia reformată cu excepţia celor 7-8 familii.

Greco-catolicii din filia Hagymásbodon – Budiu încă au dispărut aproape de tot. În 1842 erau 111 suflete. În 1932 – 65 suflete, iar la 1939 – 71.. Acum numai câteva.

Aceeaşi soartă la Káposztásszentmiklos – Nicoleşti, unde la 1842 era 158 suflete. La 1932, 71 suflete, iar la 1937 – 75. Acum abia câteva. Marea majoritate au trecut la reformaţi. (Unul dintre credincioşii noştri din Nicoleşti a fost bătut şi închis în tabără de concentrare).

Ivăneşti - Kebeleszentivány

Veche aşezare românească. Chiar sub Hajdudorogh, Sfânta Liturghie s-a făcut româneşte.

Au fost mult terorizaţi. Casa de jos a preotului a fost atacată de ungurii, care treceau pe drum la o manifestaţie şi toate geamurile au fost sparte. Tot aşa şi la alţii. Au fost chiar atacaţi de secui.

Fiind de-a lungul drumului pe unde trec secuii, au mereu teamă, vorbesc când trece cineva pe-acolo ungureşte, deşi în sufletul lor sunt buni români.

N-au fost treceri aproape deloc.

Lăureni – Kisszentlörinc

Vrednica parohie românească, având pe vremuri biserică de lemn, casă parohială, şcoală confesională. Biserica de lemn şi şcoala stă şi astăzi, casa a fost demolată. Au şi biserică nouă. Au dus şi duc frumoasă viaţă creştinească. În biserică s-a servit numai româneşte totdeauna. Au fost şi ei şicanaţi şi momiţi, dar sunt tari în credinţă şi limba lor.

Ogari – Marosagárd

Parohie românească cu sentimente bune româneşti.

Sub vechiu Hajdudorog Sfânta Liturghie s-a servit româneşte.

Treceri aproape deloc.

Păsăreni – Backmadaras

Veche comunitate bisericească. Biserica de lemn veche s-a ruinat. A rămas numai clopotniţa, ca amintire şi dovadă a aşezării noastre acolo. Că aşezarea noastră a fost de origine românească, dovadă numele credincoşilor: Naznan, Bărsan, Botezan, Chirilă, Pop, Precup, Moldovan, Păpuc, Roman, Maxim, Olah, Cintean, Todor etc.

Împreună cu Bolintineni a avut şcoli confesionale româneşti greco-catolice. Cu încetul s-au maghiarizat. În Şematismul din 1900

găsim 220 suflete. În cel din 1932 numai 152. La 1937 sunt 107. În 1939 au zidit o biserică care stă gata în roșu.

După pactul de la Viena, s-au început terorizările, de altfel generale, spargerile de geamuri, amenințările. Restul a trecut la reformați, respectiv la romano-catolici.

Au rămas numai 2 fam. gr.cat.

Roteni – Harasztkerék

Veche parohie *românească*, cum dovedesc matricolele și pietrele de mormânt din jurul bisericii vechi de lemn. În 1900 erau 219 suflete, în 1932 –149, iar la 1937 –101. Dovadă că în puternica comună reformată, își predau și religia și limba. În 1939 s-a ridicat o biserică din roșu. Cu venirea maghiarilor, românii au fost bătuți. Numai fruntașa familie Oros, a suferit pagubă de vreo 10000 P. Au distrus totul în casă, i-au furat toată recolta. Românii speriați, în plină noapte, fiind atacați, au sărit pe geamuri și au fugit pe hotar. Reîntorcându-se cu încetul, de teamă au trecut la reformați și unitarieni, fără să aibă și acum mai multă cinste.

Sântandrei – Nyásád

Parohie veche, cândva fruntașă. Biserica din 1843. În 1900-214 suflete, în 1932 – 312 suflete. Tot atâtea și în 1937. Erau buni credincioși. Adunau material să-și facă o frumoasă biserică. Venind pactul de la Viena, preotul lor Ioan Oltean cu soția au fost bătuți crunt de către jandarmi și puși peste graniță. Au fost bătuți mai mulți credincioși. Ca să scape, unii au trecut la reformați, alții la romano-catolici.

Tirimioara-Kis-Terem

Parohie veche (se știe preot prin 1820), cu biserică de zid și casă parohială. În 1900 erau 126 suflete. În 1932 – 150, iar în 1937 – 149 suflete.

Au început a se maghiariza, aşa încât mai mult vorbeau ungureşte. Sub episcopia de Hajdudorogh – aşa ştiu – se servea româneşte.

Filia Fruntahaza-Cinta cu biserică comună, pe vremea lui Klein avea 375 suflete. Scăzând în 1900 la 88, iar prin 1937 la 70 suflete.

Situaţia ca în matre.

Din ambele, puţini au trecut la reformaţi, cei mai mulţi au rămas, deşi li s-au spart ţiglele, geamurile, au fugit prin grădini, iar mai nou preotul reformat a chemat la adunare, unde le-a vorbit în aşa sens că dl. Hitler vrea să facă ţări cu cetăţeni de un singur neam. Deci să se gândească ce vreau să facă să treacă dincolo sau se fac unguri. A început a le conscrie averea. Speriaţi au alergat la mine. S-au liniştit, că nu se va întâmpla nimic. Câţiva au trecut la reformaţi.

Târgu-Mureş – Marosvásárhely

Vechi sediu protopopesc român. A fost trecut la Hajdudorogh, când o parte a credincioşilor, mai bine a mers la biserica ortodoxă, decât la cea greco-catolică, unde se servea în ungureşte, din 1916, căci, până atunci se servea româneşte.

Pe vremea lui Klein erau vreo 300 suflete. Mai târziu, s-au înmulţit. Mulţi judecători de pe la Curte erau români, apoi o parte a timarilor. În anul 1900 erau 586 suflete.

După unire numărul s-a urcat la mai mult de 6000. S-a zidit frumoasa biserică de lângă Primărie, apoi s-a înfiinţat şi parohia III, cu capelă în Remetea.

După pactul de la Viena, numărul a scăzut mult. De-o parte prin refugiere, apoi prin trecere. Treceri la toate confesiunile, în special la cea reformată, care era considerată ca religie dominantă şi autentic ungurească. Au trecut o parte, căci altfel ar fi fost daţi afară din serviciu, iar alţii care vorbeau ungureşte şi nu vreau să fie consideraţi ca valahi. Au fost şi aici bătăi, spargeri de geamuri, şicane fără număr. Au rămas vreo 1500-2000 suflete, aproape în totalitate români.

Aşa că acum nu mai e situaţia aceea ca la începutul Hajdudoroghului. Acum cine s-a simţit ungur, a trecut, a rămas cine

se simte român îşi poartă riscurile. Vor mai fi şi acum – cred puţin – care vor zice, că limba maternă le e maghiară, pentru a rămâne în posturile ce le au, dar aceştia nu sunt mulţi.

În cei rămaşi e dragoste de lege şi limbă. Ar fi în stare mulţi să defecţioneze, dacă s-ar introduce limba maghiară ca limbă de serviciu.

După pactul de la Viena din cele 3 parohii au emigrat ori au trecut la alte religii.

Troiţa –Szentháromság

Parochie veche. A fost românească. Dovadă numele de Savu, Radu, Vescan etc. Încetul cu încetul s-a vorbit mai mult ungureşte. Biserică de lemn din 1835 şi alta din 1938. Casă parohială. În 1842 erau 192 suflete, în 1900 –130, în 1932 –139, în 1937 –159 suflete.

După venirea ungurilor, biserica nouă a fost atacată, geamurile sparte, pe masa altarului au găsit pământ şi tolul răsturnat. Credincioşii, cu excepţia celor 6-7 familii, au trecut la romano-catolici, reformaţi şi unitarieni.

Şardul Nirajului – Székessárd

Parohie veche din 1809. A avut biserică din 1846 acum are una nouă din 1926**.**

În 1900 au fost 282 suflete, în 1932 – 267 suflete. Iar în 1937 – 313 suflete. Sub episcopia de Hajdudorogh se servea româneşte.

Credincioşii în bună parte au fost maghiarizaţi. Vorbesc şi româneşte şi ungureşte.

Au preot în persoana Părintelui Petru Olteanu care e şicanat mult, mai ales de către învăţător, care lua uneori copiii de şcoală greco-catolică şi îi ducea la biserica romano-catolică, altădată la predici la preotul reformat, cânta, ori îi lăsa să cânte cântece batjocoritoare la adresa românilor. Preotul e mereu învinuit, anchetat, dar nu i se poate dovedi vinovăţia.

Protopopiatul Braşov

Aita Seacă – Szárazajta

Parohie înfiinţată la 1854. Credincioşii cu nume româneşti vorbesc ungureşte. La 1900 erau 202 suflete, la 1932 – 213 suflete iar la 1937 22 suflete greco-catolice.

În timpul pactului de la Viena şi după aceia avea de preot pe părintele Francisc Parate. În parohie nu era necaz, până în ianuarie 1941, când într-o sâmbătă seara (11 ianuarie), în prezenţa unei mari adunări ungureşti, de la Sepsiszentgyörgy-Sfântu Gheorghe, ungurii reformaţi s-au năpăstuit asupra credincioşilor noştri, le-au spart casele, geamurile, pe unii i-au bătut şi după ce au băgat groază de moarte în ei le-au spus, că în ziua următoare să treacă cu toţii la reformaţi, că dacă pe când vin ei îndărăt de la adunare nu vor fi trecuţi, piatră pe piatră nu rămâne. În ziua următoare ungurii au plecat la adunare, dar notarul şi ajutorul au rămas acasă ca să se poată face trecerile. Au trecut cred toţi. La cei bătrâni care nu puteau umbla s-a dus lunea subnotarul ca să semneze actul de trecere.

Când s-au reîntors ungurii de la adunare au mers pare-mi-se înaintea lor jandarmii sau altcineva care i-a avizat că trecerea s-a făcut. Atunci, sosind în sat, au făcut o mare manifestaţie de bucurie.

Când preotul romano-catolic Penzes László, trimis de către superiorii lui din Cluj, a mers să le facă Sf. Liturghie cu învoirea mea, neavând noi pe acolo preot de-al nostru, căci pe părintele Parate l-am trimis la Cason înfricoşat de purtarea ameninţătoare a mulţimii adunate înaintea bisericii noastre, n-a intrat în biserică ci a servit în casele parohiale.

Şi astăzi sunt cuite şi astupate cu scânduri ferestrele sparte de atunci, altfel le sparg.

Mai nou autorităţile pe credincioşii noştri de acolo iarăşi îi consideră de greco-catolici.

Este din cale afară de dureroasă scrisoarea unui credincios de-al nostru de acolo care îmi scrie „că am ajuns într-o astfel de situaţie, încât nici nu ştiu de care religie ne ţinem”. Încheie la urmă: Scrisoarea mea să nu o arăţi nimănui, că dacă ajunge pe mâna

prigonitorilor noştri, prigoana noastră va fi şi mai mare. Acum îi îngrijeşte sufleteşte tot preotul romano-catolic Penzes.

În filia *Zalanpataki – Valea Zălanului* credincioşii au trecut la romano-catolici.

Lăzăreşti – Lázárfalva

La început filie la Csikszentgyörgy. În 1862 parohie, la 1900 avea 300 suflete. Sub vechiul imperiu maghiar au trecut mulţi la romano-catolici. Pentru ceva defecte de formă sub acelaşi imperiu nu li s-au recunoscut trecerea.

Observ însă din şematismele noastre mai noi, că românii / cari mereu sunt învinuiţi cu intoleranţă / nu i-au considerat ca greco-catolici căci la 1932 Şematismul arată 18, iar la 1937 – 11 suflete.

După pactul de la Viena s-au declarat 142 inşi romano-catolici.

Lemnia – Lemhény

Pe vremea lui Klein erau acolo 120 suflete neunite. La 1900 avea 178 suflete, la 1937 – 247 suflete.

După pactul de la Viena speriaţi şi ameninţaţi de către diferiţi agenţi, toţi au trecut la romano-catolici.

Cei din filia Bereck-Breţcu, unde aveam 55 suflete, încă au trecut toţi din frică, căci au văzut pe românii ortodocşi din Poiana-Sărată, i-au trecut peste graniţă. I-au speriat, că aşa vor păţi şi ei. Au trecut atunci la romano-catolici.

Lisnău – Lisznyó

Pe vremea conscripţiei Klein avea 60 suflete greco-catolice. Episcopul Bob le-a cumpărat biserică cu 3000 florini. La 1900 avea 265 suflete, la 1932 – 300 suflete, la 1937 – 252 suflete.

După pactul de la Viena au fost duşi în pădure, la graniţă, şi li s-a spus, ori treceţi la reformaţi, ori în România.

Au trecut vreo 200 la romano-catolici, restul la reformaţi.

În filia Bikfalva pe vremea episc. Klein erau 130 suflete, la 1937 – 30 suflete.

Poian – Kézdiszentkereszt

Pe vremea conscripţiei Klein avea 95 suflete, la 1932-174 suflete, iar la 1937 –181 suflete.

La propunerea romano-catolicilor, că ar fi mai bine, să fie numai o singură biserică catolică în sat, au trecut la romano-catolici cu excepţia celor 2 inşi.

Sfântu Gheorghe - Sepsiszentgyörgy

Parohie înfiinţată la 1922. La 1932 avea 352 suflete, la 1937, 345 suflete.

Probabil au emigrat, fiind majoritatea funcţionari.

Turia – Torja /Al-Torja/

Pe vremea lui Klein cu Turia de Sus avea 155 suflete. La 1900 singură 112 suflete, la 1937 – 200 suflete.

După Pactul de la Viena au trecut 80% la romano-catolici, 20% la reformaţi.

(2007)

Cardinalul Alexandru Todea despre sfârşitul tragic al marelui istoric şi om politic Gheorghe I. Brătianu

Între numeroasele acte benefice ale Revoluţiei din 1989 se numără şi acela al libertăţii de exprimare. Nenumărate fapte şi întâmplări din vremea de început a dictaturii comuniste, cu excepţia celor imortalizate pe hârtie, odată cu dispariţia generaţiei celor care au trăit evenimentele ar fi fost lăsate uitării. Un astfel de caz este cel al lui Gheorghe I. Brătianu, reprezentant de seamă al oamenilor de elită, desăvârşit intelectual, savant, istoric şi om politic, victimă a regimului totalitarist încă din primii ani ai instaurării lui în România postbelică. Situaţia sa nu este întâmplătoare deoarece în activitatea de izolare şi exterminare de către noul regim erau vizate cele mai reprezentative personalităţi care au activat în domeniul politic, militar, religios, juridic şi educativ, între care, istoricii şi geografii se situau pe loc de frunte, datorită noilor interpretări privitoare la trecutul şi la teritoriul ţării, ca şi tendinţelor de împotrivire faţă de regimul de supunere şi dictat.

Personalitate de mare curaj, descendentă din oameni a căror politică a stat la baza consolidării statului român modern şi contemporan, Gheorghe I. Brătianu, a cărui gândire liberală promovată se îmbina cu cariera de istoric, autor al atâtor pledoarii împotriva dezmembrării României prin ocuparea unor teritorii din trupul ţării, a căror apartenenţă nu putea fi pusă la îndoială, nu era pe placul noilor autorităţi şi, mai ales, a prezenţei consilierilor sovietici care controlau toate domeniile de activitate. Astfel, s-a ajuns la introducerea celei mai crunte terori cunoscute în istoria noastră, prin care intelectualii români au devenit candidaţi la muncă forţată prin deschiderea lucrărilor la canalul Dunăre - Marea-Neagră, anchete interminabile şi popularea celor mai severe

temniţe: Jilava, Piteşti, Gherla, Aiud, Sighet ş.a., cu sau fară vreo sentinţă judecătorească.

Gheorghe I. Brătianu a funcţionat ca profesor la Universitatea din Bucureşti (1946-1947), la Catedra de istorie universală. Disponibilizat, între 1947-1950, aflat la locuinţa sa din Bucureşti este preocupat de elaborarea a două lucrări fundamentale pentru istoria României: *Sfatul Domnesc* şi *La Mer Noire.* A fost arestat de la locuinţa sa în noaptea de 7 spre 8 mai 1950, reţinut aproape trei ani, întemniţat fără a fi judecat sau condamnat, când îşi găseşte durerosul sfârşit[80].

Pentru a ne da mai bine seama asupra pretextului arestării lui este suficient să facem referinţă doar la o singură lucrare din multitudinea scrierilor sale istorice. Ultimatul privind anexarea Basarabiei la Statul Sovietic (26 iunie 1940) îl determină să elaboreze lucrarea *Basarabia. Drepturi naţionale şi istorice***,** care este de fapt urmare a unui alt studiu *Moldova şi frontierele sale istorice.* În scurta prefaţă a cărţii se arată că *„dacă principiul de drept şi respectarea unităţii etnice şi lingvistice îşi mai păstrează valabilitatea, trebuie să facem cunoscut tuturor celor cărora le revine greaua sarcină de a reconstitui Europa şi lumea, interesul primordial al României pentru Basarabia şi dreptul ei indiscutabil în această problemă. O soluţie care n-ar ţine cont de acest fapt, riscă să zdruncine din nou temeliile păcii şi să creeze în viitor, urmare firească a nedreptăţii, noi şi nesfârşite surse de conflict"*[81]. Este numai una din ideile care contravenea ocupaţiei şi perioadei de introducere a comunismului de tip sovietic în România.

Anii de temniţă de la Sighet rămân învăluiţi în mister. Fiind considerat deosebit de periculos, era ţinut izolat de ceilalţi deţinuţi. În aceste condiţii, mărturiile despre cele petrecute aici sunt destul de puţine. Între cei care l-au cunoscut, conştient de valoarea lui era Alexandru Todea din Reghin, episcopul, consacrat în secret nu cu

---

[80] V.Râpeanu. Studiu introductiv la lucrarea: Gheorghe I. Brătianu. Tradiţia istorică despre întemeierea statelor româneşti, Bucureşti, Ed. Eminescu, 1980, p. XXXVI.

[81] Gheorghe I. Brătianu, Basarabia. Drepturile naţionale şi istorice, Bucureşti, Ed. Semne, 1995, p. 3.

mult timp în urmă, al cărui martiraj pentru credinţă după 13 luni de anchetă la Târgu-Mureş şi Bucureşti se încheie cu condamnarea la moarte, cu menţiunea „periculos pentru societate". Pedeapsa a fost comutată la muncă silnică pe viaţă[82]. Întâmplarea a făcut ca, la scurt timp după evenimentele din decembrie 1989, să-l întâlnesc pe Mircea Borda, gazetar cu stagiu care a fost cooptat în calitate de redactor, la noua serie a revistei *Flacăra* condusă de Gh. Arion.

El mi-a solicitat o temă pentru un material cu care să facă impresie. I-am recomandat un interviu cu episcopul Alexandru Todea, realizat şi publicat în numărul 3, din 19 ianuarie 1990, sub genericul sugestiv *Titlul de om.* Este prima publicaţie centrală de mare tiraj şi circulaţie care consacră o pagină subiectului despre biserica greco-catolică în libertate şi suferinţele ei în anii martirajului[83]. Atunci am citit prima relatare despre anii de temniţă petrecuţi împreună cu Gheorghe I. Brătianu, fratele său Dinu şi Iuliu Maniu, care sunt numai trei nume indispensabile pentru rosturile şi istoria românilor. Cel mai tânăr dintre deţinuţi era Alexandru Todea, căruia i s-a încredinţat ca sarcină efectuarea curăţeniei pe culoare şi la grupurile sanitare, poreclit „şef de măturoi" de către deţinuţi şi „bandit"de personalul închisorii. Tot el era acela care, în condiţiile de detenţie asigura şi asistenţa spirituală. După cum afirma în memoriile sale, *„au reînviat timpurile apostolice. Nu putem spune însă că nu eram frământaţi, că nu încercam tot felul de sentimente. Nu lipseau din sufletele noastre piscurile spiritualităţii, dar nici văile adânci. Nu lipsea nici seninul dar nici norii grei apăsători. Nu lipsea nici lumina sclipitoare dar nici întunericul din care se părea că nu mai e nici o ieşire. Nu lipsea nici calmul şi abandonul dar nici enervările şi privirile întunecate. Nu lipsea nici delicateţea în conversaţii şi în relaţiile dintre noi, dar nici scene uneori fără controlul suficient al raţiunii luminate de har. Toate*

[82] Dr. Silvestru Aug. Prunduş şi Clemente Plaianu, *Cardinalul Alexandru Todea la 80 de ani. 1912 - 1992,* [Cluj], 1992, p. 28.

[83] Mircea Borda, *Titlul de om. Flacăra I,* (serie nouă), nr. 3, 19 ianuarie 1990, p.16. Publicaţia apare sub titlul *Flacăra libertăţii,* anul I, nr. l, ca apoi să îşi schimbe titlul în *Realitatea* (15 ianuarie 1990). Numărul din 12 ianuarie 1990 apare tot sub denumirea de *Flacăra,* la cererea cititorilor.

deficienţele erau aducătoare de binecuvântări cereşti pentru că umilinţa ne determină să ne cerem iertare în mod reciproc"[84].

Cu privire la moartea lui Gheorghe I. Brătianu, mai amplă este mărturia Iui Alexandru Todea, relatată la 15 mai 1990 şi publicată în revista *Memoria,* prin care dorea să spulbere ideea potrivit căreia Gh. I. Brătianu s-ar fi sinucis, relatare promovată de alţi colegi de suferinţă între care, N. Carandino şi Alexandru Raţiu. Pe lângă preocupările de întreţinere a curăţeniei în închisoare Alexandru Todea avea posibilitatea de a lua contact cu deţinuţii din alte celule. Aşa a aflat de Gh. I. Brătianu, care se afla în celula cu numărul 73. În primele zile ale anului 1953, Gh. I. Brătianu era mutat în celula cu numărul 71 unde este descoperit de Alexandru Todea. Aşa a aflat de boala necruţătoare de stomac, care a evoluat în diaree iar apoi în dizenterie.

Ajuns în stare foarte gravă fără asistenţă medicală - i-a mărturisit istoricul, a sosit o comisie din Bucureşti care i-a solicitat să revină asupra scrierilor sale, în special, cele privitoare la Basarabia şi Bucovina, negându-şi afirmaţiile, la care ar fi răspuns că: *„N-am să-mi trădez niciodată ţara, patria; nu pot dezminţi o realitate istorică şi nimic în această lume nu va putea afirma neadevăruri în ce priveşte istoria românilor".* Dialogul a continuat spunându-i-se că „atunci nu vei fi îngrijit, n-o să ai parte nici de tratament, nici de medicamente şi vei pieri aici". La toate acestea, istoricul în suferinţă le-a declarat: *„Şi voi veţi pieri într-o zi, dar nu în acelaşi fel: una e să mori în mod demn şi alta în mod laş".* Zilele se scurgeau în chinuri groaznice, iar de la un timp din celula 71 unde a fost izolat, „măturătorul" nu mai avea nici un semnal la parola „laudatio".

Se auzea doar respiraţia omului în suferinţă, iar hrana care consta în 2 cartofi copţi era refuzată. După 10-12 zile, în 23 aprilie 1953, de Sf. Mucenic Gheorghe „purtătorul de biruinţă" şi patronul său spiritual, Gh. I. Brătianu a trecut la cele veşnice. Peste noapte s-a auzit zgomotul furgonului militar care a transportat spre un loc necunoscut rămăşiţele unuia dintre marii oameni ai României. De

[84] Alexandru Petărlăcean şi Ion Moldovan, *Cardinalul Alexandru Todea. In memoriam,* Blaj, Ed. Buna Vestire, 2002, p. 89.

neînchipuit starea celulei, a cărei curăţenie a căzut tot în sarcina „măturătorului".

Forţa caracterului său şi credinţa în Dumnezeu, după mărturiile lui Alexandru Todea, exclud categoric sinuciderea, cu atât mai mult cu cât îi cerea părintelui Alexandru să se roage pentru el, iar acesta îi răspunde: *„Să ştiţi că în fiecare zi vă susţin cu rugăciunea mea şi că noi deplângem faptul că sunteţi aici. În numele Domnului, fiţi tare",* cuvinte care reflectau modul de mărturisire în condiţii de detenţie[85].

În acest fel, cu conştiinţa împăcată, istoricul şi omul politic liberal de religie ortodoxă Gh. I. Brătianu s-a îmbrăţişat cu Iuliu Maniu politicianul ţărănist şi cu toţi cei din închisoare şi au plecat pe drumul fără întoarcere, la dorinţa lor, cu binecuvântarea şefului „măturătorilor" din închisoarea de la Sighet[86], episcopul, cardinalul şi mitropolitul de mai târziu al Bisericii Române Unite - Alexandru Todea.

(2004)

---

[85] *Moartea lui George Brătianu. Mărturia domnului Alex. Todea, Reghin, 15 mai 1990, în Memoria.* Revista gândirii arestate, editată de Uniunea Scriitorilor din România, p. 121-126.

[86] Al. Todea, *Cuvântare ia aniversarea zilei de 1 Decembrie 1918, rostită la 1 Decembrie 1991 la Sfânta Liturghie din Cetatea Eternă,* în Dr.Silvestru Aug. Prunduş şi Clemente Plaianu, *op.cit.* p. 117, 118.

Familia Daşchievici

Anii postbelici ai Târgu-Mureşului ne readuc în memorie două distinse personaje care atrăgeau atenţia publicului prin firea aristocratică, sobrietatea şi eleganţa lor, mai puţin specifice şi în neconcordanţă cu urmările unui război mistuitor şi a consecinţelor lui. Cel mai în vârstă era Napoleon Daşchievici, avocat-magistrat la Tribunalul Regional, celălalt fiind fratele său Eugen, profesor de geografie. Oamenii de rând îi cunoşteau mai puţin. Ei se trăgeau dintr-o veche familie de bucovineni pe care vicisitudinile istoriei i-au dislocat din locurile natale, găsindu-şi rosturile vieţii departe de acestea. Ambii au făcut studii strălucite, juridice şi pedagogice, înscriindu-se în panteonul unor vechi tradiţii de intelectuali, descendenţi din îndepărtatul timp, din Banila Moldovenească, o veche localitate românească din Bucovina. Era mazilul Ion Daşchevici, născut în anul 1680, care a lăsat în urma sa până aproape de anii noştri, peste 350 de descendenţi. Firi semețe, mândri de obârşia lor, Napoleon şi Eugen au rămas fideli oraşului de pe Mureş până la sfârşitul vieţii.

I-am cunoscut şi îndrăgit încă din anii mei postliceali, când, îndepărtat din procesul de continuare a studiilor, am reuşit să mă aciuiesc într-o instituţie de cultură reprezentativă, Biblioteca oraşului, devenită regională, continuatoare a unei vechi tradiţii culturale locale. Acesta era locul în care cei doi intelectuali îşi petreceau clipele de răgaz. Ambii aveau hobby-urile lor. Napoleon era meloman, pasionat de muzică şi istoria ei. Deseori, în serviciile mele de identificare a unor surse bibliografice privitoare la viaţa şi arta interpretativă a muzicienilor, îmi vorbea cu mult patos despre aceştia. Avea o cultură muzicală de neînchipuit şi inexplicabilă, aproape de neînţeles pentru un jurist. Profesorul Eugen, remarcabil pedagog, avea pasiunea cărţilor. Dispunea de o frumoasă şi utilă bibliotecă personală. Adesea îl întâlneam la un unchi de-al meu negociind anumite cărţi din biblioteca sa, pe care dorea să le aibă cu tot dinadinsul.

Pentru mulţi con-orăşeni figurile lor erau mai puţin cunoscute. Nu îşi destăinuiau niciodată greutăţile, cu toate că, ambii au suportat efectele regimului totalitar şi ura care era cultivată împotriva intelectualilor de „formaţie veche", consideraţi periculoşi pentru regimul care se instaura în România acelor ani.

Istoria unui arbore genealogic

Preluând o parte din biblioteca profesorului Eugen în urma decesului său, donată în parte de către unicul fiu Constantin Bibliotecii Judeţene Mureş, între numeroasele acte şi documente am găsit o lucrare de mari proporţii, care nu era altceva decât un arbore genealogic. Atras de caligrafia slovelor cirilice, impecabilă ca aspect, nu am putut să rămân indiferent vizavi de acest înscris desfăşurat pe o coală de hârtie de mari dimensiuni (100x50 cm). Dându-mi seama de importanţa documentului, am solicitat o copie după acesta. Din nefericire, mjloacele de multiplicare erau atunci destul de rudimentare. Am apelat la nepotul său Titus, fiul lui Napoleon, care, împreună cu sora sa Mioara, mi-au pus la dispoziţie date în legătură cu acest document.

Arborele genealogic al familiei a fost întocmit de I. V. Daşchevici, fost inspector C.F.R., pe atunci pensionar. Tot de la el şi din acelaşi timp, se păstrează transcrierea în alfabet latin, după „slove întrebuinţate în ţările române, cu aproape 500 de ani în urmă". În partea de sus (dreapta) se află titlul *„Spiţa Mazilului Ion Daşchevici din Banila Moldovenească*" – urmată de genericul – *Din vultur, vultur naşte, din stejar, stejar răsare* – cuvinte preluate din *Odă ostaşilor români* a lui Vasile Alecsandri, urmată de deviza Casei Daşchevici – *Omnia ad meliora (Toate spre mai bine)*. Urmează apoi menţiunile de responsabilitate: *„Cu vrerea Tatălui şi cu ajutorul Fiului şi săvârşirea Sfântului Duh, eu Ion a lui Vasile Daşchevici, inspector C.F.R. î. r.* (în retragere), *alcătuit-am, cu mare dragoste de neam această Spiţă, pentru iubitul meu nepot, controlor C.F.R., Alexandru Daşchevici, împreună cu stimata sa soţie, Doamna Eugenia a lui Constantin Bânzaru, institutoare, nepoate mea, şi pentru moştenitorii lor: Octavian şi Maria-Victoria, strănepoţii mei „cu scop ca să se însufle cu toţii de spiritul străbunilor noştri, şi să-şi dea nevoinţă a-i imita şi a-i şi întrece în măreţele lor făptuinţe!"*

(Aron Pumnul: Privire repede peste trei sute treisprezece din proprietacţilor numite Moşiile mănăstireşti etc.).

Tot sus, în partea stângă, sunt trecute datele privitoare la încheierea lucrării: *„Scris în al 3-lea an al proclamării Republicii Populare România şi în al 72-lea an al vieţii mele, aici, în cetatea lui Bucur-Ciobanu, la anul de la zidirea lumii 7458, iar de la Mântuitorul nostru Isus Hristos, leatul 1950, luna lui Cireşar* (Iunie) *în 3 zile. Sfârşit şi lui Dumnezeu, celui în Treime slăvit, mărire şi laudă în veci nesfârşite. Amin!* I. V. Daşchevici, Inspector C.F.R. î. r., 3.6.50 (data sub formă de criptogramă).

Arborele se compune din două părţi sau anexe: 1) Tablou de persoanele din spiţă şi 2) Tablou de familiile înrudite prin căsătorie.

Importanţa Arborelui Genealogic este bine justificată în descrierea autorului I. V. Daşchevici, rămas în manuscris (p. 52-55). Nu pot să-mi dau seama dacă lucrarea in extenso cuprindea 67 de pagini, din care se păstrează p. 2, 3 care cuprind Deviza Casei de Daşchievici, cuvintele lui Aron Pumnul scrise sub formă de distih intitulat „Evocare", reprezentând un îndemn la respectarea acestora, asemănătoare unui testament: *„Eşiţi, monumente sacre! / din întuneric la lumină; / predicaţi lumina, adevărul, / dreptatea şi învierea, şi, prin / aceea, ne insuflaţi şi nouă / spiritul şi felul întemeie- / torilor voştri ca aşa să / facem şi noi pentru / urmaşii noştri aceea, ce / au făcut aceia pentru noi!"*

Din Cuprinsul manuscrisului numerotat cu p. 70, acesta ar fi trebuit să conţină cuvintele lui Aron Pumnul de mai sus (p. 3), urmate de Tablou de persoanele care alcătuiesc spiţa Mazilului Ion Daşchievici.... şi Tabloul de familiile înrudite prin căsătorii (p. 5-43), pagini lipsă din manuscris, după care urmează datele privitoare la Arborele Genealogic (p. 52 – 55), Originea familiei Daşchievici (p. 56 – 57), Culorile stemei (p. 59), Despre Blazon (p. 60), Diploma de nobleţă (p. 61) şi Încheiere (p. 67).

Este posibil ca paginile pe care le reclamă Mioara, fiica lui Napoleon Daşchevici, căsătorită Tonceanu, cu domiciliul actual la Ploieşti, atunci când afirmă că au dispărut 47 de pagini (p. 5-51), se referă la tabelele care, probabil, erau concepute într-o formă desfăşurată. Lipsa lor este substituită de Tabloul de persoanele din spiţă, lipsind partea care cuprinde familiile înrudite prin căsătorie.

Redăm în cele ce urmează frumoasele cuvinte ale lui I. V. Daşchievci în scrierea sa, datate în Bucureşti la 17 iunie 1850, despre Arborele Genealogic:

„...Ce masă de oameni în frământare, câte întâmplări frumoase sau teribile, câte suferințe svârlite grămadă! Găsești aici istorie. Găsești aici studii sociale, micul și marele comerț, pământul, banul, burghezia, poporul. Găsești aici simple studii omenești, pagini intime, povești de iubire, lupta inteligențelor și a inimilor contra naturei nedrepte. Găsești aici fantezie, sborul imaginației dincolo de realitate, găsești grădini pururea înflorite, vieți minunate, iubiri ideale. Găsești aici totul, bun și rău, josnic și sublim, noroi, suspine, râsete, puhoiul însăși al vieții prăvălind fără de sfârșit omenirea!

Aici se sbate o lume, o societate și viața toată e închisă aici, cu manifestările ei bune sau rele, care se manifestă într'un neam și care determină, după mediu, în fiecare din indivizii acelui neam, sentimentele, poftele, patimile, toate manifestațiunile omenești, naturale sau instinctive, ale căror produse iau numele de virtuți și de vicii.

Toate cazurile ereditare se întâlnesc aici. În sfârșit, ceea ce e minunat, e că atingi aici cu degetul însăși ființele, născute din aceeași rădăcină, și care, oricât de diferite ar părea, nu sunt în fond decât modificările logice ale aceloraşi strămoşi. Trunchiul explică ramurile, care la rându-le explică frunzele.

Privește Arborele nostru, n'are nici măcar importanța unui fir de iarbă, în mijlocul pădurii umane, imensă și neagră, în care popoarele înseamnă stejari seculari. Gândește-te însă, la acele rădăcini enorme care stau în pământ pe toată întinderea lui. Gândește-te la răvășirea acelor frunze care se amestecă mereu cu altele, în marea pururea frământată a vânturilor, sub eterna suflare fecundată a vieții. Ei bine, nădejdea e aici, în refacerea rasei prin sângele străin ce-i vine de afară.

Fiecare individ în parte, reprezintă în el un organism care cuprinde trecutul ancestral, rasial, familiar și heriditar, la care se mai adaugă „mediul" și „individualitatea" fiecărui.

Fiecare căsătorie aduce elemente noi, bune sau rele, al căror efect este că în orice caz împiedică degenerarea. Spărturile sunt reparate, petele se șterg, un echilibru fatal se restabilește după câteva generații.

Familiile înseamnă o continuă renaștere. Ele se pierd, dincolo de strămoșul comun, de-a-lungul păturilor nepătrunse ale raselor care au trăit, până la primul om, și ele vor crește fără de încetare, se

vor întinde, se vor ramifica la infinit, în negura veacurilor ce va să vină.

Însă hereditatea, viaţa însăşi, e cea care clocește pe imbecili, pe criminali, pe nebuni şi pe genii. Unele celule se distrug, altele le iau locul, şi vei avea un derbedeu sau un nebun furios în locul unui geniu sau al unui simplu om cinstit. Şi umanitatea gonește mereu, sfărâmând totul în cale-i!

Şi omul mijlociu este cel care va eşi din acest amestec, acel om care va face parte din acea omenire neînţeleasă, îndârjită în munca sa misterioasă, în drum spre ţinta aceea pe care nimeni n'o cunoaşte.

Cunoaşterea şi deslegarea multor din aceste taine, care toate la un loc formează viaţa, ne vor rămâne nepătrunse pentru multă vreme sau poate pentru totdeauna.

Familia noastră, ce va ajunge ea, ce fiinţă va naşte cu timpul?..."

Originea familiei Daşchievici

Pentru a stabili originea familiei, I. V. Daşchevici apelează la nepotul său Traian Larionescu, autor al cărţii *Familiei vechi bucovinene* (Bucureşti, Tipografia Ministerului de Război, 1944). Din lucrarea sa reiese că, „*Deşi la data răpirii Bucovinei* - de către austrieci, la 1775 – *membrii familiei erau boieri români de mai multe generaţii, totuşi originea lor este străină, şi descind în linie directă, din una din cele mai mari familii medievale. Străbunul familiei era Dascko, nepotul lui Korybut, fratele lui Vladislav Iagello, întemeietorul dinastiei Iagelonilor, strănepotul lui Olgird, Marele duce al Lituaniei (1341-1377) şi stră-strănepotul Marelui Duce Gedimin (1315-1341), întemeietorul dinastiei lituane, protopărintele celor mai multe dinastii europene".*

Personal, Traian Larionescu îi furnizează printr-o scrisoare, la 26 septembrie 1942, şi alte date privitoare la înaintaşii săi, astfel, din cercetările sale rezultă că din familia Vorontsov-Dachkov, descinde prinţul Mihail Daşcov, ofiţer al gărzii imperiale, care descindea din Rurik, întemeietorul statului Rus la anul 862.

Rurik era căpetenia Waregilor scandinavi care a fondat monarhia rusă şi dinastia sa ocupă tronul Rusiei până la sfârşitul secolului al XVI-lea. Waregii erau proscrişi scandinavi care, sub Rurik, s-au statornicit în Rusia.

Prinţul Mihail Daşcov s-a căsătorit prin anul 1860 cu contesa Ecaterina Vorontsov, scriitoare şi savantă, întemeietoarea şi preşedinta Academiei Ruse de mai târziu. Fiul său, Prinţul Paul Mihailovici Daşcov, a fost ultimul din familie, şi la moartea sa, survenită în anul 1810, lasă toată averea vărului său, Contelui Ilarion Vorontsov care, cu autorizaţia Împăratului Alexandru I, a luat numele Vorontsov-Dachkov.

Profesorul ieşean Andi Daşchievici a fost şi rămâne un justificat cercetător al familiei al cărei descendent este. După multe cecetări, fie ele edite(culese din documente de arhivă), din anumite studii, ori din mărturii orale, are câteva observaţii demne de luat în seamă. Cercetările sale, îl conduc justificat la câteva concluzii însemnate. Astfel, conclude domnia sa, „*Ioan, mazilul dela 1680, nu este începătorul spiţei, acest rol l-a avut tatăl său, rămas necunoscut. Primele generaţii prezente în Moldova sunt reprezentate de Andrei, pisarul de Cernăuţi la 1710, de Ioan Daşchievici ce fusese căsătorit cu Nastasia Zotta şi nepoţi de frate ai lui Ion, Andrei, pisarul de Hotin şi Cernăuţi: Iordache, Ştefan, Manole, Dumitraş şi Ioan. Aceştia vindeau la 17 februarie1797 unchiului lui Ioniţă Zotta, tatăl Nastasiei Zotta, părţile de moşie din Banila şi Coşcuie".* Privitor la originea familiei, invocă unele surse mai aproape de adevăr „*consemnată în corespondenţa fraţilor Ioan şi Vasile V. Daşchievici între anii 1936-1964, care cuprinde textul polonez al mărturiei datată Halicz, 8 decembrie 1791 şi scrisă şi pecetluită de Mikolaj Daszkiewicz către Pan Andrzej Daskiewicz w Moldawien,* - care în traducere românească arată că – *Eu, subsemnatul acestei note, atest că domnul Andrzei Daszkiewicz, care locuieşte ăn Moldova de un timp, din cauzta Inkursji(probabil că estevorba de transmutarea forţată), este verişorul drept al tatălui meu Antoni Daszkiewicz, motiv pentru care îi dau acelui domn Anrej Daszkiewicz, pentru legalizarea înscrisurilor sale A şi B, prezenta mărturie pe care o atest şi prin pecetea şi semnătura mea Mikołaj Daszkiewicz"*

În decursul timpului numele familiei a luat diferite forme ca: Dascko, Dachkov, Daşcov, Daşchevici, Daşchievici şi Daşcovici.

Blazonul familiei

Blazonul familiei, sau stema cum i se mai spune, s-a păstrat bine pe un act din Arhivele Statului din Cernăuţi (Acte nobiliare, pachetul fam. Daşchevici). Este cel al familiei „Korybut", acelaşi ca şi al familiilor principiilor Wişjnoviecki, Vosniecki, Gallitzin, Trubeţkoi şi altele zece mari familii care au origine comună – Ducele Korybut.

Blazonul se compune dintr-un scut, simbol al puterii, pe care este aşezată o coroană, crucea, semiluna şi steaua. Acestea sunt de culoare aurie. Coroana este împodobită cu perle argintii, ca şi marginea scutului.

Tot pe coroană este înfăţişat un şir de pietre de rubin şi smarald, cinci la număr. Cea din mijloc este de rubin în formă romboidală, având culoarea roşie, încadrată de o parte şi de alta de câte două pietre de smarald de culoare verde. Fondul scutului este de culoare albastră, ca şi al devizei „Omnia ad meliora", care este situată sub scut sub formă de panglică.

Despre importanţa blazonului, I. V. Daşchevici face trimitere la o referinţă din cartea lui Victor Hugo, *„Notre Dame de Paris",* în care se spune că *„Pentru cine ştie să-l descifreze, blazonul este o algebră, blazonul este o limbă. Întreaga istorie a jumătăţii celei de a doua a evului mediu este înscrisă în blazon după cum istoria primei jumătăţi în simbolismul bisericilor romane. Acestea sunt hieroglifele fecundităţii, după acelea ale temeraţiei".*

Diploma de nobleţe

Titlul de nobil se acorda printr-un înscris care se numea atestat. Atestatul este redactat în limba latină, oficială pe atunci în Imperiu. În cazul familiei Daşchevici, acesta se află în Arhiva Nobilimii din Cernăuţi, unde este identificat în dosarul nr. 174, din anul 1792.

Atestatul – precum reiese din acesta – era acordat de către Colegiul permanent al Regatelor Galiţia şi Ludomeria şi al Ducatelor Osviecimia şi Zatoria, sub oblăduirea Prea Măritului – de pioasă

amintire Iosif al II-lea, Împăratul romanilor, - la cererea fraţilor Daşchievici, Andrei din Cernăuţi şi Simion din Cuciur-Mic, cu acte doveditoare. Ei se înfăţişează Colegiului la 13 ianuarie 1787 făcând dovadă că sunt adevăraţii Mazili sau Nobili ai Cercului Bucovinean, şi că s-au bucurat şi se bucură legal de acelaşi titlu de nobleţe. Atestatul este întărit cu semnăturile şi sigiliul oficial al Regatului. Semnatarii sunt: Iosephus comes Brigido, Leo Bratkowski, Ioanes Iaxa comes Bakowski, Iosephus Casimirus in Choja Chojectij şi Lucas de Labraniec Dambsky din partea Colegiului.

Diploma este datată în Lvov, în ziua de 13 februarie 1792.

Redăm în cele ce urmează textul oficial în limba latină:

„Attestatum

Nos, Collegium Statuum Regnorum Galliciae et Lodomeriae Ducatuumque Osviecimiae et Zatoriae sub auspiciis Augustissimi piae memoriae Iosephi II-di Romanorum Imperatoris benignissime erectum supplici petito Andreae ex Czernowicz et Simonis ex Kuczurmik Daszkiewicz, fratrum inter se germanorum, nobis sub praesentato 13 Mensis Ianuarii anni currentis exibito annuendo, visis ac lectis in conformitate Patentalium de incorporatione Nobilium Circuli Bukovinensis sub die 14 Mensis Martii 1787 anni emanatorum nobis reproductis Documentis, notum testatumque facimus, modernos supplicantes, Andream ex Czernowicz et Simonem ex Kuczurmik Daszkiewicz, fratres inter se germanos, veros Masillos seu Nobiles Circuli Bukovinensis esse eodemque titulo nobilitari gavisos fuisse et legatiter gaudere.

In quorum omnium majus robur praesens testimonium manibus propriis subscripsimus et sigillum officiosum Regni apponi jussimus.

Datum Leopoli die 13-mo Februarii 1792-o

Iosephus comes Brigido

Leo Bratkowski

Ioannes Iaxa comes Bakowski

Iosephus Casimirus in Choja Chojectij.

Sessione Collegii Statuum Regnor (um) Galliciac et Lodomeriae.

Lucas de Labraniec Dambsky.

Arborele Genealogic

Arborele genealogic conţine opt generaţii care s-au succedat din această spiţă între anii 1680-1942. Am luat ca date anul primei generaţii reprezentată de Ion Daşchevici, mazil din Banila Moldovenească, căsătorit cu Nastasia Ion Zota. Ca dată recentă l-am considerat pe descendentul cu numărul de ordine 356, care are trecută data naşterii 1942, fiu al lui Ştefan a Eudochiei (n. 1887).

Ion Daşchevici a avut doi feciori, pe Andrei, născut în 1724, logofăt de Hotin, căsătorit cu Maria Coceală, şi pe Simion, năsut în 1726, moşier în Boianciuc, necăsătorit după cum rezultă din Arbore, ca şi din lipsa unor urmaşi. Aceştia sunt fraţii care obţin diploma de nobleţe şi care fac parte din a doua generaţie.

Andrei Daşchievici a fost binecuvântat de Dumnezeu cu şapte urmaşi: Manole (n. 1750), căsătorit cu Maria Balasinovici; Teodor (n. 1758); Catrina (n. 1758), căsătorită cu Dumitru Popovici; Ştefan (n. 1772), căsătorit cu Paraschiva; Ion (n. 1775), moşier în Boianciuc, căsătorit cu Aniţa Onciul; Dumitraş (n. 1778) şi Iordache (n. 1782), căsătorit cu Catrina. Aceştia reprezentau a treia generaţie, având ca limite anii de naştere 1750-1782.

Din a patra generaţie fac parte descendenţii din familia lui Andrei, trei fiind ai lui Manole: Catrina, Iordache şi Dumitraş (1805); 13 provenind de la Ion: Casandra (n. 1797), Maranda (n. 1798), Maria (n. 1799), Iordache (n. 1802), Pavel (n. 1803), moşier în Banila Moldovenească, căsătorit cu Casandra Cocea, Petru (n. 1805), Onufrei (n. 1805), Nastasia (n. 1807), căsătorită cu Grigoraş Tatulici, Catrina (n. 1809), căsătorită cu Ion Mintici, Dumitru (n. 1812), căsătorit cu Eudochia Borşan, Alexandra (n. 1815), căsătorită cu Nicolae Mintici, Zoiţa (n. 1818), căsătorită cu Teodor Zota şi Ghenadie (n. 1821), monah, căsătorit în cele din urmă cu Antonia Comaşneţchi.

Dumitru a avut un singur urmaş, pe Eugeniu, care a devenit general.

Din a cincea generaţie remarcăm numărul mare de descendenţi proveniţi din familia lui Pavel, în număr de opt. Ei sunt: Maria (n. 1828), căsătorită cu Nicolae Carcalia; Alexandra (n. 1829), căsătorită cu Profir Macarevici; Cristina (n. 1830), căsătorită cu

Matei Ştefanovici; Elisaveta (n. 1832), căsătorită cu Constantin Albotă; Petru (n. 1834), moşier în Şipotele-Iaşi (1834), căsătorit cu Eufrosina Ţopa, iar apoi cu Elena Placa; Gheorghe (n. 1836), vornic de Ţureni, căsătorit cu Floriana Brăescu, iar apoi cu Maria Tăutu; Vasile (n. 1840), vameş în Manerniţa, căsătorit cu Teofila Bânzan şi Ana (n. 1842).

Dumitru a avut şi el zece copii: Paraschiţa (n. 1839), căsătorită cu Mihai Borşan; Ion (n. 1841), căsătorit cu Susana Cocorean; Tatiana (n. 1844), căsătorită cu Ştefan Vlad; Vasile (n. 1847), căsătorit cu Gliceria; Andrei (n. 1856) căsătorit cu Agripina Siretean; Constantin (n. 1859), căsătorit cu Ana Porfiran, şi Petru (n. 1866). Gheorghe a avut de asemenea o familie numeroasă cu zece copii: Mihai (n. 1847); Ion ; Maria (n. 1851), căsătorită cu Ion Carcalia; Vasile, Dionisie, Melania, Ana, Iosif şi Leon.

În a şasea generaţie remarcăm numărul mare de copii: Maria (4), Alexandru (4), Cristina (3), cel mai mic fiind Vasile, devenit căpitan, Petru (9), între care se remarcă Emilia (n. 1870), căsătorită cu Gheorghe Botez, director şcolar; Ion (n. 1872), general, căsătorit cu Victoria Rusu; Gheorghe (8), dintre care se remarcă Alexandru (n. 1862), director şcolar; Victoria (n. 1866), căsătorită cu Nicolae Hluşcu, director şcolar; Eudoxie (n. 1868), moşier, vornic de Ropcea; Ilarion (n. 1879), director şcolar, căsătorit cu Aspazia Cantemir; Vasile (8), Ştefan (1871), devenind vameş; Isidor (n. 1873), controlor principal C.F.R., căsătorit cu Speranţa Bart.

Din familia lui Dumitru, căsătorit cu Eudochia Borşan, au rezultat copiii: Ion (2), Tatiana (3), Vasile (5), Andrei (8), Constantin (10). Din monahul Gheorghe provin: Mihai (2), Maria (2), Vasile (2), Iosif (3).

În a şaptea şi a opta generaţie numărul descendenţilor este mult mai mare de la 138-269, respectiv, de la 270-357. Cu toate eforturile de investigare şi cuprindere, cercetarea nu este exhaustivă nici pe departe.

Ea evidenţiază acele persoane pe care, printr-un considerabil efort şi neobosita-i muncă şi străduinţă, inspectorul C.F.R., I.V. Daşchievici, le identifică şi încheie documentul la 5 iunie 1850, fapt pentru care merită pe deplin recunoştinţa urmaşilor.

Personalităţi care onorează neamul

Despre cei care onorează neamul Daşchevici descins din familia mazilului Ion din Banila Moldovenească ar fi multe de spus. Remarcăm câteva preocupări şi profesii care se regăsesc aproape în fiecare generaţie. Primul loc îl reprezintă tradiţionala îndeletnicire românească, aceea de cultivare a pământului. Ei se înscriau în rândurile aşa-zişilor boieri, mazili ori moşieri, titluri obţinute prin averile dobândite în decursul timpului, rezultat al unor moşteniri, dar şi al muncii, perseverenţei şi iscusinţei. În timpurile moderne, mulţi dintre descendenţi au avut preocupări intelectuale şi funcţionăreşti, devenind demnitari, pedagogi, jurişti, scriitori, cadre militare, vameşi şi lucrători C.F.R. În cele ce urmează semnalăm pe câţiva dintre ei:

Daschov, dacă îl recunoaştem ca precursor (ex-arbore genealogic), a fost secretar de stat rus, care, odată cu începerea războiului ruso-turc din 1828, este trimis în Ţările Române cu o instrucţiune ministerială, în spiritul căreia să se întreprindă reformele Regulamentului Organic, proiectat prin tratatul de la Akerman (1826), ceea ce se şi face de către comisiunile de boieri de sub controlul generalului Zaltuhin, în partea privitoare la organizarea politică a principatelor. Tot el a prezidat comisia din Petersburg, compusă din vornicul Mihai Sturdza, logofăt Alex. Vilara, aga Gh. Asachi şi consilierii de stat ruşi (Cf. Enciclopedia Română, Tom II, Sibiu,1900).

Antipodist Daşchevici, profesor şi scriitor român, născut în Vama la 10 ianuarie 1853. Şcoala primară o urmează la Mănăstirea Suceviţa, gimnaziul la Suceava, teologia la Cernăuţi şi filosofia la Universitatea din Viena, cu doctorat. De la 1880 este profesor la Gimnaziul din Suceava. A fost secretar al societăţii „Şcoala Română”.

Este autorul cărţilor: Zoologie ilustrată de Alois Pokorny, traducere (Cernăuţi, 1885); Constantin cel Mare (Suceava, 1888); textul românesc la harta în relief a lui Max. K. Sternberg (1892); Marc Ulpiu Traian (Cernăuţi, 1895) (Cf. aceleiaşi surse).

I. V. Daşchevici, inspector C.F.R., autorul Arborelui Genealogic. Este fiul vameşului Vasile (n. 1840), din Mamorniţa, căsătorit cu Teofila Brânzan. Contemplând lucrarea sa genealogică rămânem

astăzi uimiţi de cultura sa generală şi de modul de cercetare. Colateral pregătirii şi funcţiei sale, a fost bun cunoscător al istoriei şi literaturii, caracteristici ale culturii sale enciclopedice. Este autorul lucrării *„Împodobirea bisericilor din Bucovina. Donatori bucovineni şi biserici donatoare, după documente episcopale bucovinene din 1827-1832”*, rămasă în manuscris.

Napoleon Constantin Daşchievici, avocat, născut la Dorohoi în anul 1902, decedat la Târgu-Mureş în anul 1977. Este strănepotul vameşului Vasile, fiul lui Isidor, controlor principal C.F.R., căsătorit cu Speranţa Bart. A fost căsătorit de două ori, prima soţie fiind Jozefina Hessler, din căsătoria lor s-a născut Mioara Lucia, devenită Toncean prin căsătorie, cu domiciliul în Ploieşti (cu care am colaborat la întocmirea acestui studiu, furnizându-mi datele necesare), iar a doua soţie a fost Emilia Fejer, din căsătoria lor au descins Titus Adrian şi Edmund Lucian amândoi cu domiciliul în Târgu-Mureş.

Este licenţiat în drept al Universităţii din Cernăuţi. După anii de război, a funcţionat ca avocat şi magistrat la Târgu-Mureş. Încă din timpul studenţiei era atras de sport preferând fotbalul, pe care l-a practicat şi după absolvirea facultăţii. Tot ca student era atras de teatru, făcând figuraţie la Teatrul Naţional din Cernăuţi, unde îl cunoaşte în aceeaşi postură şi care îi devine prieten apropiat, pe viitorul actor Grigore Vasiliu-Birlic cu care se va întâlni mai târziu la Târgu-Mureş. A fost membru activ în Societatea Academică Română „Junimea”, făcând parte din conducerea acesteia. S-au moştenit şi câteva schiţe literare unele dintre ele publicate în „Glasul Bucovinei” (1929-1930). A avut un cult deosebit pentru muzică. Era fascinat de compoziţiile lui George Enescu, căruia îi dedică schiţa *Însemnările unui meloman*, publicată în ziarul „Rampa”. Pasiunea sa mare rămâne muzica, preocupare ce şi-a găsit finalizarea în lucrarea *Gloriile muzicale interpretative din trecut şi prezent din întreaga lume*, din nefericire încă nepublicată.

Înainte de toate, Napoleon Constantin Daşchievici a fost un iubitor al profesiei juridice, om al datoriei, iubitor de dreptate şi adevăr.

Eglantina Daşchievici, poetă, compozitoare şi traducătoare. S-a născut la 6 noiembrie 1903 în Bucureşti. Copilăria şi-a petrecut-o la o mătuşă în Tereblecea (Bucovina), leagănul familiei sale, unde face şi şcoala primară, în acelaşi timp familiarizându-se cu limba germană. Urmează liceul „Carmen Sylva”, la Bucureşti, finalizându-l

la Soroca, unde era director de poliţie unchiul său, Titus Daşchievici, protector al refugiaţilor transnistreni. Studiile universitare le urmează la Iaşi, concomitent cu Conservatorul. Între anii 1929-1931 îşi continuă studiile la Sorbona, fiind studenta eminentului filolog şi romanist francez Mario Roques. Timp de 17 ani a fost profesoară în Bucureşti, iar în anul 1948 se autoexilează în Austria, de unde îşi continuă drumul prin Franţa spre Chicago (SUA). Se stinge din viaţă la 13 iulie 1987.

După cum mărturiseşte autoarea poemelor din exil, „Totul se îndreaptă spre ideea că eliberarea neamului nu mai poate fi departe. Numai Domnul Dumnezeul nostru şi al părinţilor noştri ştie ora şi ziua dispariţiei blestemului roşu. Peste patimile diabolice dezlănţuite de oamenii Satanei tronează Justiţia Divină, care la sfârşitul ispăşirii va face ca totul să revină la normal şi actuala perioadă să rămână numai ca un vis urât.

Doresc ca aceste poezii să constituie încă o redută românească şi totodată să fie un balsam pentru fraţii şi surorile mele din Exil, care au trecut şi suferit durerile dar şi nădejdiile mele de deztarată".

Opera: Poezie: *Ţara mea, Vol. I (1974); Meine Heimat (1976; My Land (1977); Ma patrie (1978); Ţara mea, Vol. II (1980).* Compoziţii poetice şi muzicale pe discuri: *Nostalgii pribege – În ţara mea, Pentru patrie, Înviere (1963); Ţara mea (1969); Ţara noastră (1979); Colinde şi melodii de pe plaiurile României (1971); Eminescu, Poezii (1972); Perlele României (1973); Dorule, măi dorule (1974); Reverii (1975); Vraja Copilăriei (1975); Eminescu, Poezii, Vol. II (1976); Ecouri tradiţionale (1976); Crăciunul nostalgiilor (1977); Reverii pascale (1978); Ciripituri (1979); Lacrimi pentru ţara de departe (1979); Renaşte firea (1980)* Cf.

Eugen Daşchievici, profesor, născut la Dorohoi în anul 1904, decedat în 1987. A fost fratele lui Napoleon Constantin. Licenţiat al Universităţii din Iaşi, specialitatea geografie.

În anii de gimnaziu i-a avut colegi buni pe Grigore Vasiliu-Birlic, actor de marcă al teatrului şi filmului românesc, şi pe Emil Bodnăraş, viitorul ministru al Armatei Române. Datorită concepţiilor sale politice neconforme cu cele ale regimului comunist, suportă consecinţele unei arestări şi este condamnat la muncă pe şantierul „Canalul Dunărea-Marea Neagră". Cu sprijinul fostului coleg Emil Bodnăraş, reuşeşte să se reintegreze în munca la catedră, în judeţul Mureş, fără a fi titularizat, deseori fiindu-i

schimbată școala de cele mai multe ori în mediul rural, pricinuindu-i astfel greutăți în efectuarea navetelor. A dispus de o frumoasă bibliotecă constituită în decursul carierei sale și a fost un eminent pedagog, de care generațiile care l-au avut ca profesor își amintesc cu drag.

Vasile V. Daşchievici, polițist, jurnalist, călugăr, erou al luptelor de la Nămoloasa, decorat cu Steaua României. S-a născut la 29 decembrie 1880. La 28 de ani intră în poliție. Concentrat, merge pe front evidențiindu-se în luptele de la Nămoloasa, pentru care este distins cu ordinul „Bărbăție și Credință" cu spadă, clasa a II-a. Este fondator al revistei polițienești „Paza". Ca polițist s-a răfuit mai mult cu corupția colegilor săi. Este cercetător la Arhivele Naționale. Îl are ca prieten apropiat pe Nicolae Iorga. A fost mason în loja „Cavalerii Steagului".

După Eliberare se călugărește la Mănăstirea Cernica sub numele de Vladimir. A fost dușman al regimului comunist. (cf. Florin Șinca, www.Adevărul.ro)

Toate acestea sunt doar câteva exemple de descendenți care s-au remarcat în diferite activități, numărul lor fiind mult mai mare. Alți cercetători sunt chemați să împlinească operă de cunoaștere a acestei unice familii de români cu o istorie atât de frumoasă și încercată.

Studiul nostru, departe de a fi complet, dorim să fie un îndemn și o recunoaștere în acțiunea de cercetare genealogică, destul de timidă în zilele noastre, o datorie și obligație față de atâtea generații care au militat pentru mai mult și mai bine în statul care ne ocrotește – România Mamă.

În final, să lăsăm să pună stăpânire pe noi cuvintele inspectorului Ion V. Daşchevici, care, în cuvintele de încheiere ale Arborelui Genealogic, făcând apel la Cartea cărților care este Sfânta Scriptură, conchidea:

„...Cu ajutorul lui Dumnezeu am dus la capăt lucrul de care m'am apucat cu multă dragoste și osârdie și acum mă gândesc, cu creștinească umilință, că „scrisul de cărți este fără sfârșit" (Ibid., 12, 12), iar în lumina vie a sfântului adevăr mai văd că nimic nu este desăvârșit în lume și că toate lucrările omenești sunt imperfecte, adică nu sunt ferite de scăderi și că numai El, Unul, Ziditorul nostru, este Cel Desăvârșit!

Iar în zilele noastre, pline de sălbatic materialism, în care – după părerea multora – fiecare pas trebue măsurat ca să aducă

câştiguri cât mai grase, este firesc, ca pe buzele celor orbiţi de pătimaşa pornire a îmbogăţirii, să atârne mereu aceeaşi întrebare: „Care este folosul celui ce lucrează întru osteneala pe care o ia asupră-şi?" (Ibid., 3,9) şi „ce folos are omul din toată truda lui cu care se trudeşte sub soare?" (Ibid., 1,3).

Acest fel de întrebări egoiste sunt potolite pe loc de răspunsul meu neschimbat: „Inima mea s'a bucurat de toată osteneala mea şi aceasta mi-a fost partea din toată munca mea" (Ibid., 2,10).

...Sfânta Scriptură întăreşte acest sfârşit prin cuvintele dumnezeieşti: „Mai bun este sfârşitul unui lucru decât începutul lui" (Ibid. 7,8).

Iar cu privire la modesta mea lucrare îmi îngăduesc să aduc, ca îndreptăţire, mărturie şi uşurare, glasul celui inspirat de Divinitate care, după ce a prescurtat, scriind într'o singură carte, cele cinci cărţi ale lui Iason Kirineanul (2 Mac. 2, 24), a zis: „Iar nouă, care ne-am apucat a scurta acest lucru, nu de mică osteneală, ci de lucru plin de priveghere ne-am apucat" (Ibid., 2, 27). „Am avut grijă, ca celor ce vor vrea să citească, să le fie mângâiere sufletească, iar celor ce se vor nevoi a le ţine minte, uşurare, şi tuturor celor ce vor citi, folos" (Ibid., 2, 26) şi „de este bine întocmit şi cum se cuvine, aceasta şi eu am vrut, iar de este cu ponosuri şi de mijloc, eu unul am făcut tot ce am putut" (Ibid., 15, 39).

...„Cine are urechi de auzit, să audă!" (Luc. 14, 35) sau cum ne mai zice şi prorocul Iezechiil (3, 27): „Cine va vrea să asculte, asculte, şi cine nu va vrea să asculte, nu asculte...".

(2011)

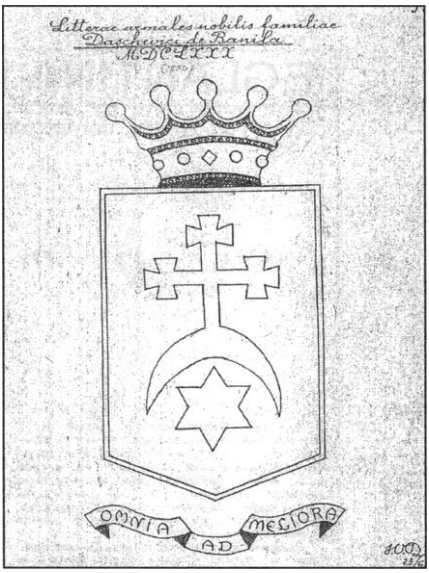

Stema casei Daşchevici *Stema mazilului Daşchevici de Banila*

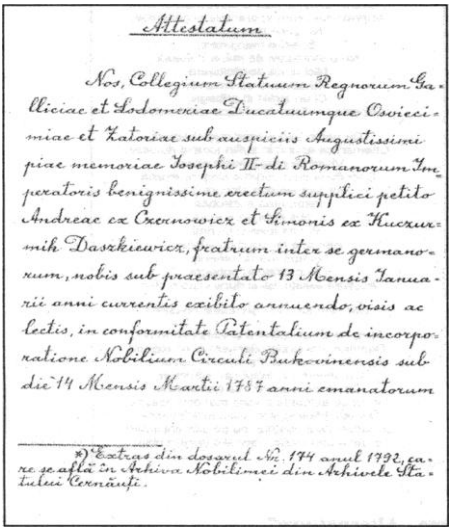

Attestatum

Nos, Collegium Statuum Regnorum Galliciae et Lodomeriae Ducatuumque Osviecimiae et Zatoriae sub auspiciis Augustissimi piae memoriae Josephi II-di Romanorum Imperatoris benignissime erectum supplici petito Andreae ex Czernowicz et Simonis ex Kuczurmik Daszkiewicz, fratrum inter se germanorum, nobis sub praesentato 13 Mensis Januarii anni currentis exibito annuendo, visis ac lectis, in conformitate Patentalium de incorporatione Nobilium Circuli Bukovinensis sub die 14 Mensis Martii 1787 anni emanatorum

*) Extras din dosarul Nr. 174 anul 1792, care se afla în Arhiva Nobilimei din Arhivele Statului Cernăuți.

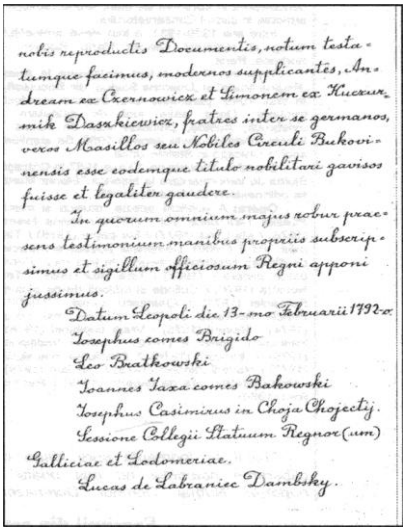

nobis reproductis Documentis, notum testatumque facimus, modernos supplicantes, Andream ex Czernowicz et Simonem ex Kuczurmik Daszkiewicz, fratres inter se germanos, veros Masillos seu Nobiles Circuli Bukovinensis esse eodemque titulo nobilitari gavisos fuisse et legaliter gaudere.

In quorum omnium majus robur praesens testimonium manibus propriis subscripsimus et sigillum Officiosum Regni apponi jussimus.

Datum Leopoli die 13-mo Februarii 1792-o

Josephus comes Brigido

Leo Bratkowski

Joannes Taxa comes Bakowski

Josephus Casimirus in Choja Chojectij.

Sessione Collegii Statuum Regnor(um) Galliciae et Lodomeriae.

Lucas de Labraniec Dambsky.

Diploma de nobleţe a lui Andrei şi Simion Daşchevici

EGLANTINA DASCHIEVICI

Poeta, compozitoare, traducatoare

Eglantina Daschievici s-a nascut la 6 noiembrie 1903 in Bucuresti, intr-o familie de boieri bucovineni, a caror reprezentanti, de-a lungul timpului au ocupat inalte functii. Dintre ei am putea aminti: Andrei Daskevici, pisar al cancelariei generalului Feld-maresal Graf Petre Alexandrovici (1772); Eugen Daskevici (1857-1935) general adjutant in fosta Monarhie; Ion Daskevici, prefect al judetului Cernauti (1932).

Copilaria si-a petrecut-o in casa matusei sale, Teofila Daschievici, urmand scoala primara in Terebiecea, Bucovina, leaganul familiei sale, unde a invatat si germana.

A urmat liceul „Carmen Sylva' din Bucuresti, terminand ultimul an la Soroca, Basarabia, unde unchiul sau Titus Daschievici era director in Politie, recunoscut ca un mare protector al refugiatilor transnistreni.

Studiile universitare le-a facut la Iasi, urmand concomitent si cursurile de pian, teorie, solfegii si armonie in cadrul Conservatorului.

Intre anii 1929-1931, a fost eleva eminentului filolog si romanist francez Mario Roques, la Sorbona, Paris.

Timp de 17 ani a fost profesoara la liceele „Regina Maria" si „Doamna Stanca" din Bucuresti. In anul 1948, paraseste tara, trecand clandestin frontiera. Dupa sase luni de asteptare in Innsbruck, Austria, primeste viza de intrare in Franta, unde locuieste pana in 1956. Se stabileste apoi la Chicago in Statele Unite.

S-a stins din viata pe 13 iuie 1987 in Chicago. Slujba de inmormantare la biserica "Sfanta Maria"; se odihneste in Cimitirul Rose Hill.

Opera: A publicat poezie, muzica si eseuri. *Poezie*: Tara mea, Vol I (1974) / Meine Heimat (1976) / My Land (1977) / Ma patrie (1978) / Tara mea, Vol II (1980). *Compozitii poetice si muzicale pe discuri*: Nostalgii pribege - In tara mea, Pentru patrie, Inviere – (1963) / Tara Mea (1969) / Tara Noastra (1970) / Colinde si melodii de pe plaiurile Romaniei (1971) / Eminescu, poezii I (1972) / Perlele Romaniei (1973) / Dorule, mai dorule (1974) / Reverii (1975) / Vraja copilariei (1975) / Eminescu, poezii II (1976) / Ecouri traditionale (1976) / Evocari (1976) / Craciunul nostalgiilor (1977) / Reverii pascale (1978) / Ciripituri (1979) / Lacrimi pentru Tara de departe (1979) / Renaste firea (1980).

***

"Totul se indreapta spre ideea ca eliberarea neamului nu mai poate fi departe. Numai Domnul Dumnezeul

ROMANIA-I TARA MEA!

Romania-i Tara mea!
Oare cum sa n-o iubesc,
Mandra, cum mi-o amintesc
In splendoarea de-altadat'?
Numai Tu, bun Dumnezeu,
I-ai ridica chinul greu...
Ah, mi-e dor de Tara mea!

Romania-i Tara mea!
Oare cum sa nu ma lege
Marna care m-a leganat
In atatea nopti de veghe?
Norocul ce mi l-a cantat,
I-atat de mic si-ntunecat...
Ah, ca nu-s in tara mea!

Romania-i Tara mea!
Oare cum sa pot uita
Mandra Tara Romaneasca,
In lume cum nu e alta?
Numai Tu cu-a Ta putere
I-ai sterge a ei durere...
Ai mila Doamne si de ea!

Romania-i Tara mea!
Oare cat voi pribegi?
Minunea cand s-o-mplini?
Intronarea sfintei dreptati,
Nu a prezentei realitati!...
I-atat de mult timp! O, Doamne,
Acum, indura-Te de ea!

EXILUL

Dezradacinat, fara Tara, fara camin,
Cu o infatisare stranie, izolat fara curaj,
Cautand un loc unde sa-i dele un salas.
Acesta-i exilatul, care-si duce viata-n chin.
Imprastiate-i sunt sperantele si gandurile;
Nu voce dragastoasa
Si nici-o mangaiere;
Nu o strangere de mana duioasa,
Nici urma de-ntelegere;
Nu aparare cu omenie,
Ci un strain in pribegie,
Acesta-i exilatul ce-si duce viata-n chin.

De peste tara si mari aud chemari;
Chemari ce-aprind in suflet icoane duioase,
Visari de reintoarcere acasa.
Caci dupa cum avem o singura mama,
Tot asa avem o singura Tara.
Inima mea e zdrobita,
Limba mea prea muta,
Vocea mea in lacrimi
Ramane tacuta c-un suspin;
Nu aparare cu omenie,
Ci un strain in pribegie,
Acesta-i exilatul ce-si duce viata-n chin.

Dar cine sa auda gemetele noastre?

Atata timp cat suflarea si viata este-n noi,
Doamne, noi exilatii plangem si ne rugam;
Da-ne puterea ca otelit in nevoi,
Cu seninatate exilul sa-l infruntam.
Fa ca cei puternici sa gandeasca
La cei ce asteapta o viata mai omeneasca,
O viata de-ntelegere, viata mai fireasca,
O viata-n Tara noastra, nu pe pamant strain,
Si nu a unui exilat, care si-o duce-n chin.

Facsimil din revista „Alternative"

Album de familie

Descendenţi din spiţa moşierului Pavel Daşchevici din Şipotele (Iaşi)

Pavel Daşchevici, moşier în Şipotele (Iaşi), născut în 1803, alături de soția sa Casandra n. Cocea, și de doi dintre cei opt fii ai săi, Petru și Vasile.

Vasile Daşchevici (1840-1891), vameş în Mamorniţa, împreună cu soţia sa Teofila n. Brânzan (1845-1907. Bunicii lui Napoleon şi Eugen Daşchievici.

Teofila Daşchevici (1868-1945), născută la Terblecea, institutoare, fiica lui Vasile Daşchevici şi a Teofilei.

Străbunicii din partea bunicii. Speranţa Daşchevici, născută Bart, protopopul Ioan Bart şi soţia sa Maria.

Biroul lui Vasile Daşchevici cu tabloul său şi al părinţilor Vasile şi Teofila. Pe biroul de lucru sunt aşezate osemintele părinţilor deshumate de la Mamorniţa şi incinerate la Bucureşti, depuse în cele din urmă în cavoul familiei Puşchilă, primul său soţ, din cimitirul Bellu de către fiica sa Irene. Pe birou se mai poate vedea un bust al scriitorului Tolstoi, un crucifix şi alte obiecte.

Cinci dintre cei opt copii ai vameşului Vasile Daşchevici: Titus (1870-1940), comisar; Isidor (1873 -?), şef de gară, tatăl lui Eugen Daschievici; Ion-Iancu (1879 -?), inspector C.F.R şi paleograf, autorul arborelui genealogic; Vasile (1880-1961), chestor de poliţie şi Nicolae.

Isidor Daşchievici (n. 1873-?), şef de gară. A fost căsătorit cu Speranţa Bart având patru copii.

Vasile V. Daşchevici (1880-1961), chestor de poliţie în prefectura Bucureşti.

Vasile Daşchevici cu doi dintre fraţii săi, Ion V. Daşchevici (Iancu), n. 1879, inspector C.F.R. şi paleograf, autorul arborelui genealogic, a fost căsătorit cu Ecaterina Zorica cu care a avut doi copii Eglantina (1903-1987) şi Romulus, al doilea fiind Titus Daschevici (1870-1940) comisar.

Vasile Daşchevici cu soţia Margareta şi fiul lor Vasile

Romulus Daşchevici, ofiţer, fiul lui Ion V. Daşchevici (Iancu).

Maria (Coca), fiica lui Isidor (1900-1974) alături de soţul său prof. dr. Constantin Bart, medic bacteriolog traducătorul şi comentatorul lucrării Aforismele lui Hipocrate apărută în anul 1974, reeditată în 2004 de cătrte fiica sa Elena (Iaşi, Editura Timpul.)

Napoleon Constantin Daşchievici (1902-1977) cu prima sa soție Iosefina Hessler, familie în care s-a născut Mioara-Lucia căsătorită Toncean.

Fraţii Napoleon şi Eugen Daşchevici, împreună cu Emil Bodnăraş (în mijloc), viitorul ministru al Apărării României.

Profesorul Eugen Daşchievici alături de mama sa Speranţa (1883-1938), soţia Elena N. Radu (1907-1978) şi fiul lor Constantin-Puiu (1934-2000).

Viitorul profesor Eugen Daschievici la 20 de ani, împreună cu fraţii săi, Alexandru, Napoleon şi Maria.

Profesorul Eugen Daşchievici în uniformă militară în grad de locotenent.

Alexandru Daschievici (1906-1994), inspector C.F.R cu soția sa Eugenia (1910-1996) și fiul lor Octavian (1935-2009).

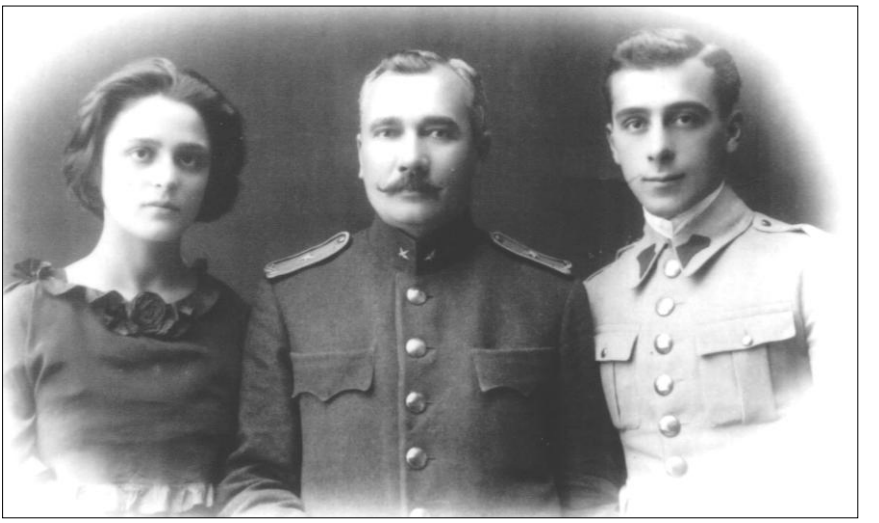

Titus Daşchievici cu nepoţii de frate
(Ion-Iancu V.Daşchievici Eglantina şi Romulus.)

Napoleon Constantin Daschievici alături de a doua sa soţie Emilia Fejer împreună cu fii săi Titus- Adrian şi Edmund –Lucian precum şi fiica sa din prima căsătorie Mioara-Lucia.

Vasile Cheatră la Târgu-Mureș

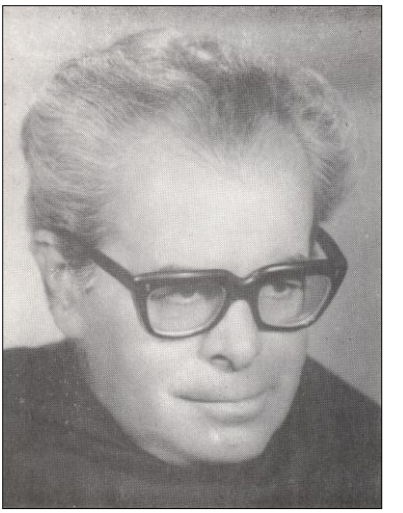

Între personalitățile cu care Biblioteca Județeană Mureș a întreținut relații de colaborare se numără și Vasile Copilu-Cheatră afirmat în poezia noastră încă în anii antebelici, ca făcând parte din generația tânără a poeților, alături de Mihai Beniuc, Aron Cotruș, Ion Th. Ilea, Emil Giurgiuca, George Boldea ș.a. „*Poetul moților*," cum a fost supranumit, drept mărturie a versurilor sale vulcanice, cuprinse în *Cartea Moțului* (1937), *Cântece cu călușul în gură* (1942) și *Bună dimi-neața*, *Țară!* (1945), devenit al „generației vechi", după multe șicane și suferințe de ordin politic, Vasile Copilu-Cheatră s-a bucurat de viață lungă; plecarea la cele veșnice s-a săvârșit nu cu mult timp în urmă, în anul 1997. Poetul a suportat anii grei din timpul totalitarismului, când a îndurat batjocura, domiciliul forțat și detenția. Stabilit în Brașov, încearcă o reintegrare în literatura vremii, în ciuda vechilor sale convingeri politice. Așa-zișii ani ai cultivării „patriotismului socialist" îl încurajează, apreciindu-i poezia de revoltă socială, specifică poetului ridicat din regiunea Munților Apuseni, zonă defavorizată, care a cunoscut asuprirea unor dominații străine, apoi românești, în goana pentru înfruptare din bogățiile și truda unor oameni supuși silniciei.

Vasile Copilu-Cheatră își reia activitatea în formele inițiale, de întâlniri cu publicul, permise în mod organizat, ceea ce însemna și controlat, pentru a nu aduce prin poezia sa jigniri, ori vreo atingere regimului. Așa se explică prezența sa la șezători literare, întâlniri cu scriitorii, simpozioane, conferințe și chiar promovarea lui, într-o

funcţie mai mult administrativă, de secretar al Asociaţiei Scriitorilor din Braşov. Poetul era discipolul lui Aron Cotruş, care, nesuportând acel regim, a preferat emigraţia, trăind într-o colonie de români în Portugalia, unde s-a stins din viaţă într-un nepotolit dor de ţară. Afinităţile lui Vasile Copilu-Cheatră faţă de mentorul său erau cunoscute, motiv pentru care, autorităţile statului îi subvenţionează o călătorie împreună cu soţia, pe urmele acestuia, în anul 1981.

Scopul principal era dobândirea unor materiale care să ateste viaţa emigranţilor români şi atragerea lor, prin credibilitatea semenului lor, la sprijinirea prin propagandă a planurilor societăţii româneşti. Din discuţiile avute cu Domnia Sa, am desprins răceala cu care a fost primit în străinătate, neîncrederea într-o persoană care, cu tot trecutul său curat, curajos, talentat şi cinstit s-a integrat în noul regim, alături de cei care adresau cântece de preamărire partidului, conducătorului său şi muncii dusă până la istovire. În aceste condiţii, poetului i-a apărut o ediţie definitivă a liricii, destul de târziu, intitulată *Cântecul Moţilor* (Bucureşti, Editura Minerva, 1981), o selecţie îngrijită şi prefaţată de Ion Dodu Bălan. Această ediţie îl va însoţi pe poet în străinătate, ea trebuind să ateste libertăţile de care se bucura scrisul şi oamenii săi în ţară.

Legăturile lui Vasile Copilu-Cheatră cu arealul mureşean sunt vechi. Imediat după război, poetul este însărcinat de Ministerul Învăţământului cu inspectarea şcolilor din judeţ. De numele său se leagă construcţia şi inaugurarea unor aşezăminte şcolare, în special în zona Luduşului. Au urmat anii de restrişte şi prigoană împotriva intelectualilor, timp în care a fost redus la tăcere şi când îşi desfăşura activitatea pe lângă o întreprindere, într-o funcţie administrativă.

A revenit la legăturile sale cu Târgu-Mureşul, prin invitaţia care i-am adresa-o în toamna anului 1987, când Biblioteca Judeţeană avea programată în activităţile cu publicul o evocare istorică şi literar-artistică consacrată celui care a fost şi rămâne pentru toată suflarea românească Craiul Munţilor – Avram Iancu, prilejuită de comemorarea a 115 ani de la moarte (10 septembrie 1987). Încă de la anunţarea manifestării, publicul mureşean s-a dovedit interesat de întâlnirea cu poetul. Sala mică a Palatului Culturii (140 de locuri) s-a dovedit neîncăpătoare pentru public. Au rostit cuvântări: Mariana Ploeşteanu, *Avram Iancu – tribun al poporului şi martir al ideii de libertate*, Dimitrie Poptămaş, *Avram Iancu – repere bibliografice*, Radu Ceontea, *Portretele Iancului*, Petre

Curticăpean, *Craiul Munților – mit și erou literar*. În aclamațiile și aplauzele publicului, ca la un final deplin, a luat cuvântul Vasile Copilu-Cheatră, care a copleșit publicul prin expunerea *Avram Iancu în creația liricii orale*. Apoi a recitat versuri din volumul *Cântecul moților*.

Patetic, în urale prelungite, într-o sală clocotitoare, cu publicul ridicat în picioare răsunau versurile: „*Noi n-avem țară de vânzare, / Nici preț de neguțărit moșia, / Vrem liberi să trăim sub soare / Cu orice nat născut în România! / Noi n-am râvnit moșia nimănui / Și n-am mușcat din trupul altei țări, cum o făcură unii, / Nici n-am privit ograda din vecini cu ochii șui; / Ne-am mulțumit cu cât ne-au dăruit străbunii*". A urmat apoi îndrăgita solistă, Veta Biriș, care a interpretat *Balada Iancului*, alte cântece inspirate de locurile și oamenii apusenilor, presărate cu versuri adecvate în interpretarea actorilor Maria Costea și Vlad Rădescu. În final, întreaga sală, cu participarea membrilor cenaclului „Liviu Rebreanu" și corul veteranilor de război, a intonat cântecele Iancului, iar trecătorii pe lângă maiestuosul Palat al Culturii din Târgu-Mureș se opreau să asculte acordurile minunatelor cântece.

Cu acest prilej, Vasile Copilu-Cheatră a consemnat momentul în Cartea de aur a Bibliotecii Județene prin cuvintele: „*Călcând pe urmele precursorilor ai acestei metropole a culturii românești, nu se poate să nu te cutremuri la gândul că pângărești urma pașilor lui Eminescu sau te lovești de umbra lui Avram Iancu, el însuși erou al cutremurătoarei opere în proză a Luceafărului poeziei românești, iată de ce când scriu aceste rânduri în Cartea de aur a unei biblioteci care rivalizează cu cele mai mari, îmi vine să semnez în genunchi sărutând în acest fel, pământul acestei vetre sacre românești*." (Târgu-Mureș, 10 septembrie 1987).

Întâlnirea cu Vasile Copilu-Cheatră s-a mai repetat. Elevată și deosebită ni s-a părut – tot la invitația noastră – participarea sa la dezvelirea monumentului „Emil Aurel Dandea," eminent primar al orașului în două legislații, 1922-1926 și 1934-1937, cel care a pus aici bazele administrației românești. Inițiativa ridicării monumentului ne aparținea tot nouă. La invitația adresată lui Vasile Copilu-Cheatră am avut în vedere originea în străvechea Țară a Moților și faptul că s-au cunoscut. Rămâne memorabil pentru această nouă întâlnire înscrisul din Cartea de aur a bibliotecii: „*Acest popas în Târgu-Mureșul lui Niculae Albu, A. Holircă, Vasile Netea și al altor confrați plecați în veșnicie las aceste rânduri prietenilor și*

compatrioţilor, încă, din mila Domnului contemporani, Dimitrie Poptămaş, Mihail Artimon Mircea, Valer Pop, Cornel Chiorean, Vasile Naste şi, nu în ultimul rând, Cornel Moraru, aceste rânduri fugare în amintirea aceluia [despre] *care mă pot lăuda că mi-a fost omul de lângă inimă Emil Aurel Dandea intrat în veşnicie*." (18 august 1996).

Întâlnire emoţionantă asupra căreia poetul moţilor va reveni într-o amplă scrisoare redactată la imediata reîntoarcere la Braşov şi pe care o redăm în continuarea acestor rânduri (anexa 1).

Bunele noastre relaţii au continuat apoi cu Ana Copilu-Cheatră, soţia poetului. Văduva, aşa cum ni se pare firesc, căuta un loc în care să găsească o utilitate cărţilor agonisite de soţ. Între oferte se afla şi aceea către Biblioteca Judeţeană Mureş şi Biblioteca „Târgu-Mureş" din Chişinău (anexa 2). Preluate de la domiciliul lui, am reţinut câteva; am avut în vedere autografele de pe foaia de titlu sau de gardă, în bună parte, ale unor contemporani ai lui din perioada de început (anexa 3). Ele au semnificaţia preţuirii de care s-a bucurat poetul în timpul vieţii ca mentor spiritual al atâtor generaţii de creatori. Aşa se întâmplă că şi biblioteca chişinăuană deţine un număr însemnat din cărţile poetului Vasile Copilu-Cheatră, unele dintre ele păstrând frumoasele cuvinte dedicate de autori.

Pentru frumuseţea şi importanţa lor le publicăm în cele ce urmează.

ANEXA 1.
Scrisoare adresată de Vasile Copilu-Cheatră lui Dimitrie Poptămaș

Dragă Dimitrie,

Oare, când mă voi putea revanșa, pentru primirea mai mult decât prietenească? Am vrut să-ți dau telefon a doua zi, pentru a-mi exprima bucuria de a te fi reîntâlnit, același om cald, mai mult decât oficial de gazdă.

Simțeam în mine, alături de soție, teama că te-am obligat la prea mare grijă pentru noi. Abia după ce m-am văzut în autoturismul care ne apropia de casă, mi-am făcut un rechizitoriu, tardiv, pentru că în loc să mă reîntorc cu trenul am abuzat de gestul tău generos, prea generos, de a ne trimite acasă, mai mult decât se cuvenea, din partea noastră, să primim, nu știu dacă prezența mea, la aceste momente festive, merită atâta atenție din partea ta.

Te rog să mă crezi că încă de acum câțiva ani, când ți-am mai fost oaspete nu te-am putut uita, simțindu-mă îndatorat și, cu atât mai mult acum după ce nu cred c-a mai fost cineva dintre participanți, atât de atent înconjurați ca mine și soția mea.

Te rog să mă crezi că, dacă nu m-am simțit a cincea roată la căruță ți se datorează ție. Și, acest fapt nu se poate uita, dar mai ales nu poate să nu constituie pentru un „memorialist", (acum am ajuns, în faza în care mă preocupă mai mult grija să-mi scriu memoriile decât poezie) constituie un capitol aparte, intitulat: „Elogiul prieteniei".

Până la apariția memoriilor mele, am să-ți trimit impresiile consemnate în „Gazeta de Transilvania". Și acum să trec la o altă surpriză, pe care trebuie să ți-o împărtășesc.

Am călătorit excepțional. Nu numai datorită tânărului conducător auto, căruia te rog să-i transmiți mulțumirile noastre, ci, mai ales, lui Vlăduț, acel copil deosebit de inteligent și un „conviv", amuzant, care ne-a făcut să nu simțim cât de repede am ajuns acasă. Ne-am întreținut cu el, mai firesc și mai amical decât cu unii dintre cei cu care am luat masa.

Dragă Dimitrie, însăși faptul că n-am simțit nevoia de a ieși în oraș, după ce m-am refăcut fizic, înseamnă că am îmbătrânit. La

Târgu-Mureş m-am simţit reîntinerit şi asta numai datorită Ţie, pentru care mă simt obligat să-ţi mulţumesc.

Te rog să fii interpretul meu, transmiţând familiei tale, sincerele mele urări de sănătate şi sărutări de mână doamnei Poptămaş.

Cu speranţa că ne vom mai revedea te îmbrăţişează vechiul tău prieten şi să primeşti mulţumirile soţiei mele, care se bucură că a cunoscut un Om, cu O mare.

Braşov, 19 aug. 1996.

Vasile Copilu-Cheatră.

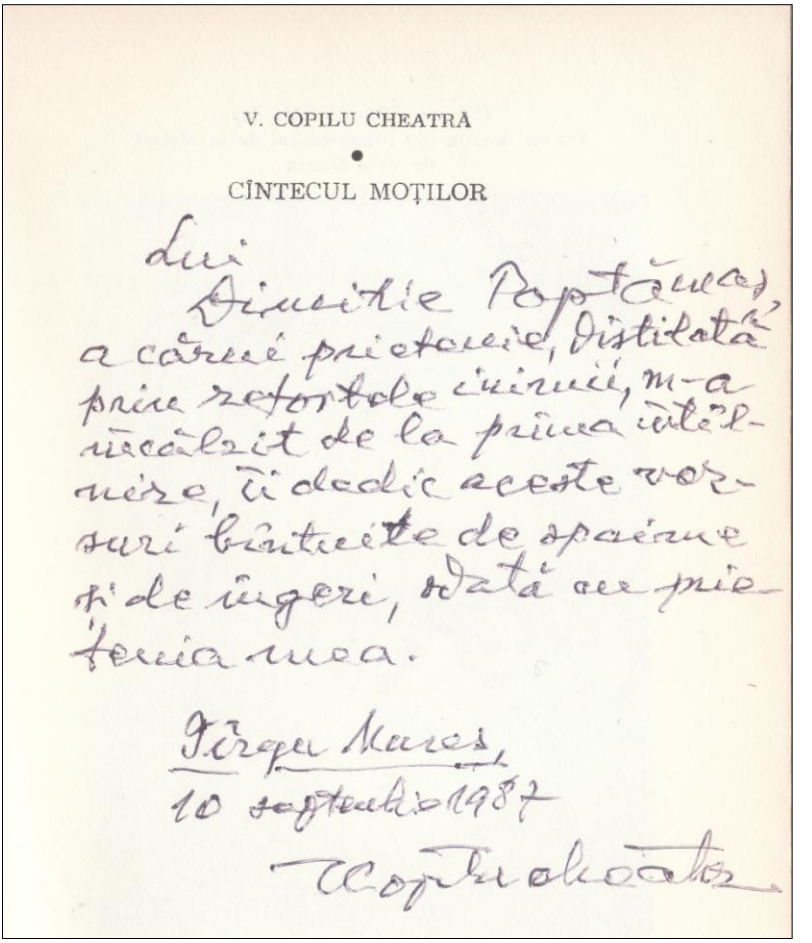

V. COPILU CHEATRĂ

•

CÎNTECUL MOŢILOR

Lui
Dimitrie Poptămaş,
a cărui prietenie, distilată
prin zefirele inimii, m-a
încălzit de la prima întîl-
nire, îi dedic aceste vor-
suri bătute de soarele
şi de îngeri, dată cu pie-
tenia mea.

Târgu Mureş,
10 septembrie 1987
Copilu-Cheatră

ANEXA 2.
Scrisoare adresată de Ana Copilu-Cheatră, soția poetului, lui Dimitrie Poptămaș

Stimate domnule prof. Poptămaș,

Mai întâi trebuie să mă prezint: sunt soția poetului Vasile Copilu Cheatră. Ne-am cunoscut în com. Iara, dacă vă mai amintiți, cu ocazia inaugurării statuii lui Avram Iancu, statuie făcută de soțul meu, împlinindu-și o mare dorință în acel an 1996. Acum el nu mai este. A plecat dintre noi pentru totdeauna la 7 dec. 1997 ora 6. Boala de care a suferit a fost „cancer la coloana vertebrală cervicală." A suferit câteva luni fără să știm care este cauza până pe data de 10 oct. 1997 când l-am internat în spital unde i s-a stabilit diagnosticul. Adus acasă a mai trăit 5 săptămâni și s-a sfârșit.

Acum, cu ocazia Sfintelor Paști am primit o felicitare de la revista „Vatra" din Tg.-Mureș. Vă rog pe Dvs. să transmiteți mulțumiri precum și vestea că el a plecat dintre noi.

Eu intenționam să vă scriu mai înainte, dar am un volumaș de poezii la tipar, dat de el dar n-a reușit să-l vadă gata, nici chiar acum încă n-a apărut, altfel vi-l trimiteam acum, odată cu aceste rânduri. Sper totuși să vi-l trimit curând. Are titlul „Ulița copilăriei".

Cu această ocazie vă cer un sfat: au rămas de la Vasile o mulțime de cărți diferite pe care aș dori să le donez unei biblioteci și ne-am gândit la Basarabia și Bucovina. Știu că dvs. țineți legătura cu bibliotecile de la Chișinău și Cernăuți. Vă rog să vă spuneți părerea despre această idee și dacă este bună cum ar putea fi trimise acolo?

Vă mulțumesc anticipat pentru sfatul ce-l voi primi. Pentru Vasile mă rog mereu Lui Dumnezeu să-l odihnească.

Închei scrisoarea dorindu-vă multă sănătate de la Dumnezeu dvs. și întregii familii.

„Hristos a înviat!"

Cu stimă,

Ana Copilu-Cheatră.

ANEXA 3.

Cărţi şi autografe

• Constant I. Cosma, *Ţărâna sângelui meu*. Poeme. Zlatna, Editura „Detunata" 1943, 79 p.

Pe pagina de titlu: „*Lui V. Copilu Cheatră înţelegătorul atâtor nelinişti, preţuirea unui oltean vlăjgan, al cărui suflet bate alături de nădejdile Ardealului. C. T. Cosma.*"

• Emil Papazisu, *Soare într-un strop de rouă*. Bucureşti, „Ideea", f. a. 96 p.

Pe fila de gardă avers: „*Tânărului şi prea talentatului poet din Ţara Moţilor, d-lui V. Copilu Cheatră, cu gânduri şi sentimente de frate şi cu amintirea neştearsă, a frumoasei şezători literare de la Iaşi. 3 iun. 1943, Constanţa. Em. Papazisu*."

• V. Roghină, *Luptă şi izbândă*. Versuri. Alba Iulia, Tipografia Teodor Bob, 1938. 30 p.

Pe foaia de titlu: „*Prietenului întru vis, distinsul poet V. Copilu-Cheatră. Bun red. Al Rev. „Detunata" în semn de profundă recunoştinţă pentru dragostea sa de confrate. Alba Iulia, la 29 oct. 1943. N. Roghină (N. Boieriu)*"

• Emil Zegreanu, *Dar de nuntă*. Poeme. Cluj, Cartea Românească, f. a. 64 p.

Pe foaia de titlu: „*Lui Copilu Cheatră în semn de multă admiraţie pentru opera sa poetică. 24. II. 1944, Cu prietenie, Emil Zugravu.*"

• Virgil Petrişiu, *Poveste cu doi morţi*. Nuvele. Cluj, f. a, 1946, 119 p.

Pe fila de gardă avers: „*Poetului V. Copilu-Cheatră în semn de aplanare a unor litigii personale şi continuare a luptei frăţeşti pentru promovarea cauzei moţilor noştri, cu distinse sentimente de*

admirație a talentului său și cea mai bună prețuire a sufleului său loial, Carja Făgădaru."

• *13 poeme de dragoste*. 1. Colecția cercului literar-Mureș, 1946.

Cuprinde scriitorii: Traian Dragoș, Aurel Gurghianu, Aurel Holircă, Emil Morariu, Garabet Ibrăileanu, Ioanichie Olteanu, Lucian Văleanu, Fr. Păcurariu, Dragoș H.

„*Suntem un mănunchi de tineri încercați de vise și adunați în câteva pagini modeste. Gestul nostru a fost încercat acum aproape zece ani în altă parte.*

Pe lângă cărțile ce vor apare în curând în colecția pe care o deschidem, vom scoate câteva alte mici antologii. Prietenești ieșiri pentru gustarea poeziei. Am început cu dragostea, variată ca temă și formă pentru că e mai apropiată de inima noastră a tuturor.

Pe viitor voi ieși cu alte cicluri: sociale, închinate vinului, toamnei, morții etc. Cercul literar-Mureș."

• *Antologia primăverii*. Versuri. Ediție îngrijită de Ion Cherejan. Carei, Editura prietenii artei, 1947. 56 p. (colecția ziarului „Democratul")

Pe pagina de titlu: „*Confratelui C-tin Harantașa prețuire și omagiu*."

Exemplar numerotat, nr. 49, cu inițialele semnăturii lui I. Ch(inezu). Cuprinde versuri de: Ovidiu Drimba, A. E. Baconski, Ion Catană, V. Copilu-Cheatră, Ion Cherejan, Dionos Farcașiu, Harambașa Constantin, Dumitru C. Micu, Mihail Mihai, Iosif Moruțan, Mihuța Nichifor, Ion Apostol Popescu, Fr. Păcurariu, Valentin Rus și Stelian Segărcea.

• Gabriel Țepelea, *Plugarii – condeieri din Banat*. Nr. 6, București, Ed. „Cercului Bănățenilor, f. a.

Pe pagina de titlu: „*Prietenului și talentatului poet și luptător pentru o cauză mai bună a moților aceste pagini de spiritualitate țărănească. G. Țepelea.*"

• O. Caledoniu, *Pasărea de foc*. Versuri, Iași, Editura Junimea 1973, 135 p.

Fila de gardă avers: „*Prietenului și poetului V. Copilu-Cheatră, în amintirea anilor tineri când cu aripile deschise zburau nevinovați spre cer, și băteau în jur pământul, aceste poeme care s-au făcut lumină, împreună cu prețuirea sinceră pentru talentul său original. 9 oct. 1973. Dragostea lui Ovid Caledoniu.*"

• Vasile Netea, *Pe drumul unității naționale*. Studii și evocări. Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1975.

Pe pagina de titlu: „*Lui Vasile Copilu Cheatră în amintirea anilor tineri, a luptei aprinse pentru eliberarea nordului Transilvaniei, omagiu pentru talentul și activitatea sa literară și patriotică. Buc. 19 ian. 1977 Vasile Netea.*"

• *Mult iscusita vremii slovă. Poeții transilvăneni cântă Independența și Unirea*. Antologie și prefață de George Togan. Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1978, 164 p.

Fila pagina de gardă avers: „*Această carte de viguroasă lirică transilvăneană, închinată celor 60 de ani de la Unire, lui V. Copilu-Cheatră – poet de nădejde a țării sale, om de armonioasă cultură și sigură judecată, pentru vechea și statornica noastră prietenie, în semn de aleasă stimă și prețuire. Mediaș, 12. 2. 1979. George Togan*."

• Christian W. Schenk, *Lichtebbe*. Gedichte. F. l. Vf. A – Verlag freier Antoscu, f. a. 83 p.

Pe pagina de gardă avers: „*D-nului Vasile Copilu Cheatră Toată mulțumirea și prețuirea pe care v-o port tânărul discipol și prieten. C. W. Chenk.*"

• Ion Th. Ilea, *Viața mai departe. Poezii*. Cluj-Napoca. Editura Dacia 1981. 63 p.

Pe pagina de titlu: „*Poetului V. Copilu-Cheatră de care mă leagă vechi străduințe literare clujene – alte și alte amintiri din viața de luptă transilvăneană împotriva odiosului Diktat de la Viena – sinceră prețuire, pentru poet și pentru om. București, sept. 1981. Ion Th. Ilea.*"

• Vintilă Horia, *Jurnal de călătorie*. Poeme Patos, Fundația Regală Universitară Carol I, 1958. 70 p.

Fila de gardă avers: „*Lui Vasile Copilu Cheatră poet venit din Moți, adică din străfunduri de dreptate românească, aceste*

străfunduri amintite, cu vechea prietenie și admirație a lui Vintilă Horia. Madrid, 25. II. 1981. Vintilă Horia."

• N. S. Govora, *Vine Radu Gyr*. Madrid, Editura Carpații, f. a. 24 p. (Colecția Carpații nr. 26)

• Aurel D. Câmpeanu, *Din toată inima*. [Versuri]. F. l., 1979. 94 p.

Pagina de gardă avers: „*Poetului Copilu-Cheatră cu afecțiunea unui moț din țara Dsale. Brașov, 2 oct. 1982. Aurel D. Câmpeanu*."

• Petre Popovici, *Ruptura*. Roman. București, Cartea Românească, 1981, 213 p.

Pe pagina de titlu: „*Scriitorului Vasile Copilu-Cheatră suflet nobil, spirit pătrunzător și neobosit, adevărat iubitor și prețuitor de lucruri frumoase, bine făcute și temeinic împlinite această carte împreună cu stima și prețuirea adevărată a autorului. Brașov, 19 iul. 1982. Petre Popovici*."

• George Zarafu, *Dialog fără catalog*. Versuri. București, Editura „I. Creangă," 1985, 36 p.

Foaia de titlu: „*Poetului și vechiului animator cultural V. Copilu-Cheatră, român cu suflet de aur acest buchet de zâmbete care, sper să țină tot timpul de cald. Brașov, 21 sept. 1985 Cu veche prietenie, G. Zarafu*."

(2005)

II.
VASILE NETEA

Pluridisciplinaritatea cărturarului Vasile Netea

Pronunţată personalitate pluridisciplinară a culturii româneşti, istoric, filolog, critic literar, publicist, folclorist, biograf de excepţie memorialist şi om politic, Vasile Netea rămâne reprezentativ pentru unele priorităţi, în special, în domeniul cercetării istorice. Este autor a peste 40 de cărţi, în bună parte de istorie, care îl definesc ca bun cunoscător şi interpret al evenimentelor anilor antebelici, interbelici şi postbelici ai celui de Al Doilea Război Mondial. Contribuţiile sale deosebite la cunoaşterea istoriei neamului sunt rezultatul trăirii unor evenimente importante, al studierii şi cercetărilor finalizate prin judecăţile de valoare ale istoricului, aşa cum au fost cele privitoare la relaţiile dintre Transilvania şi România de la Unirea cea Mică la Unirea cea Mare, evenimentele care au condus la înfăptuirea actului istoric de la 1 Decembrie 1918, Unirea Transilvaniei cu Patria Mamă - România. Remarcabile sunt, din acest punct de vedere, lucrările sale: *Lupta românilor din Transilvania pentru libertate naţională 1848-1*881[87]; *Pe drumul unităţii naţionale*[88]*; Spre unitatea statală a poporului român 1859-1918*[89] rezultatul final fiind valoroasa sinteză, *O zi din istoria poporului român – 1 Decembrie 1918*[90] *şi Conştiinţa originii comune şi a unităţii naţionale în istoria poporului român.*[91]

---

[87] Vasile Netea. *Lupta românilor din Transilvania pentru libertate naţională* (1848-1881). Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1974, 480 p.

[88] Idem. *Pe drumul unităţii naţionale***.** Sudii şi evocări. Cluj-Napoca, Dacia 1975, 279 p.

[89] Idem. *Spre unitatea statală a poporului român*. Legături politice şi cultural între anii 1859-1918. Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1979, 608 p.

[90] Idem. *O zi din istoria Transilvaniei, 1 Decembrie 1918*, 193 p.

[91] Idem. *Conştiinţa originii comune şi a unităţii naţionale în istoria poporului roman***.** Bucureşti, „Albatros", 1980, 254 p. + IX p.

La toate acestea am putea adăuga *Istoria Memorandului românilor din Transilvania şi Banat*[92] amplă mişcare pentru repunerea în drepturi a naţiunii române din Transilvania, lucrare singulară privitoare la eveniment, volumul de studii şi eseuri, *De la Petru Maior la Octavian Goga*[93], şi *George Bariţiu. Viaţa şi activitatea*[94], ambele încununate de premiul Academiei Române, la care se adaugă masiva monografie *C. A. Rosetti*[95] precum şi cele privitoare la Elie Miron Cristea[96], primul patriarh al României, Gheorghe Bogdan-Duică[97], prof. Ioan Lupaş[98], economistul Visarion Roman[99], Nicolae Titulescu[100], Nicolae Iorga[101], Take Ionescu[102], acestea din urmă în limbi de circulaţie internaţională (franceză, engleză, germană, spaniolă şi rusă).

Nu întâmplător, acad. Pompiliu Teodor, reputat istoric şi istoriograf, făcând o evaluare a activităţii lui Vasile Netea, spunea că,

---

92 Idem. *Istoria memorandului românilor din Transilvania şi Banat.* Bucureşti, Regele Mihai I, 1947, 482 p. (Colecţia Transilvania)

93 Idem. *De la Petru Maior la Octavian Goga.* Studii şi evocări istorice. Bucureşti, Editura Cugetarea Delafras S. A., 1944. 343 p. (Premiul Academiei Române)

94 Idem. *George Bariţiu.* Viaţa şi activitatea sa. Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1966, 376 p + 20 f. pl., portr., şi facs. (Premiul Nicolae Bălcescu al Academiei R. S. Romania)

95 Idem. *C. A. Rosetti.* Monografie. Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1970, 447 p.+22 f. pl.

96 Idem. *I. P. S. S. Patriarhul Dr. Miron E. Cristea la împlinirea vârstei de 70 de ani (1868-1938).* Târgu-Mureş, tipografia Ardeleana, 1938, 36 p.

97 Idem. *Viaţa şi opera lui Gheorghe Bogdan-Duică.* Bucureşti, Cartea Românească, 1940, 32 p.(Cunoştinţe folositoare*, Seria C, nr. 108)*

98 Idem. *Profesorul Ion Lupaş.* La împlinirea a şase decenii de viaţă. Arad, Editura revistei "Şcoala Vremii", 1940, 24 p.

99 Idem. *Contribuţii la cunoaşterea vieţii şi activităţii lui Visarion Roman***.** Corespondenţa sa cu Gheorghe Bariţiu şi Iosif Hodoş. Sibiu, Editura "Revistei economice", 1942, 116 p.

100 Idem. *Nicolas Titulescu***.** Preface de Mircea Maliţa. Bucureşti, Meridiane, 1969, 84 p.+6 f. pl. (Apare în limbile: franceză spaniolă, engleză, germană şi rusă)

101 Idem. *Nicolae Iorga. 1871-1940*. Bucureşti, Meridiane, 1971, 144 p. (Apare în limbile: franceză spaniolă, engleză, germană şi rusă)

102 Idem. *Take Ionescu.* Prefaţa de Mircea Maliţa. Bucureşti Meridiane,1971, 96 p. (Apare în limbile: franceză, spaniolă, engleză, germană şi rusă)

„Opera lui este de o extraordinară complexitate... E extraordinară prin dimensiuni, prin discurs istoriografic și prin convergența la o anumită problematică. Există în opera lui Netea - istoric o anumită liniaritate. Opera lui a avut apoi cred, și asta îi definește personalitatea, un caracter contemporan prin excelentă, actual, fiind izvorâtă din sensibilitatea lui pentru istoria trăită; și el s-a implicat în politica României, când țara era țară. Vasile Netea a fost foarte atent la tot ceea ce însemna dinamica societății românești și a căutat, prin scrisul său atât de diversificat, să ofere răspunsurile pe care le-a crezut de cuviință.

El a chestionat trecutul din perspectiva prezentului, nu pentru a extrapola valori prezente din trecut, ci pentru a putea întreba trecutul; trecutul este mort dacă nu îl întrebăm și el trebuie să fie chestionat și îl chestionăm atunci pornind de la sensibilitatea noastră prezentă. A fost o mare operă de o informație copleșitoare care m-a surprins întotdeauna și m-am întrebat cum au putut sa fie depozitate atâtea fișe care sunt de o exactitate uimitoare”[103].

Între lucrările cu caracter literar, distingem valoroasele sale interviuri dovedindu-se un maestru al genului. Ele au fost publicate în *Vremea*. A fost contemporan cu cele mai alese spirite ale literaturii române. A purtat convorbiri și a luat interviuri lui Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Cezar Petrescu, Camil Petrescu, Tudor Arghezi, George Bacovia, Ion Agârbiceanu, Ion Minulescu, Claudia Milian, Elena Farago și Perpessicius.

Are contribuții valoroase privind viața și activitatea lui Ilarie Chendi, îngrijește ediții ale operelor scriitorilor români între care, Ștefan O. Iosif, Ion Gorun, Miron Pompiliu, Ion Pop-Reteganul, altele se bucură de prefețe, studii introductive și note, în cazurile lui Octavian Goga, Octavian C. Tăslăuanu, Vasile Alecsandri, Iosif Vulcan, Miron Pompiliu etc.[104]

---

[103] Pompiliu Teodor. *Vasile Netea–istoric.* În; *Vasile Netea-evocări și bibliografie.* Târgu-Mureș, Editura Ardealul, 2008, p. 16.

[104] A se vedea bibliografia din volumul *Vasile Netea–Evocări și bibliografie*, p. 154-159.

Cu activitatea publicistică se familiarizează încă din timpul când era elev la Şcoala Normală de Învăţători din Târgu-Mureş, când redactează şi editează o revistă a elevilor intitulată *Avântul (1928)*[105]. Acesta era, de fapt, primul pas spre publicistica gazetărească pentru care este dojenit de profesorul său, Nicolae Creţu, dar nu cu răutate. Din acel moment nimeni şi nimic nu mai poate pune stăpânire pe energiile sale creatoare. Va iniţia gazete şi va colabora aproape la toate publicaţiile care vor apărea la Târgu-Mureş. Menţionăm câteva dintre ele: *Astra, Mureşul cultural, Gazeta Mureşului, Jar şi slovă, Clipa, Progres şi cultură, Credinţa* şi altele, ca mai târziu să devină colaborator la publicaţii de talie naţională cum au fost *Patria* (Cluj), *Naţiunea Română, Tribuna, România Nouă, Transilvania, Vremea, Vremea Războiului, Ardealul, Universul, Voinţa Transilvaniei, Tribuna Transilvaniei, Revista Fundaţiilor Regale, Transilvania, Dacia Rediviva*, acestea din urmă nefiind altceva decât strigătul de durere al anilor de refugiu, nostalgia, lupta şi dorinţa de reîntoarcere la locurile natale.

Nu putem trece cu vederea preocupările privitoare la comorile noastre populare. Împreună cu dr. Eugen Nicoară publică o culegere de folclor, *Murăş, Murăş, apă lină...*[106], a doua de acest fel despre folclorul mureşean, după cea a lui Simion C. Mândrescu. Culegerea s-a bucurat de o prefaţă a reputatului scriitor Ion Agârbiceanu. Acesteia îi urmează monografia, iar apoi editarea scrierilor lui Ion Pop-Reteganul, alte îngrijiri de ediţii ale unor

---

[105] Dimitrie Poptămaş şi Mózes Julia. *Publicaţiile periodice mureşene 1795-1972*. Târgu-Mureş, 2000, p. 53. Revista de cultură *Avântul* avea redacţia şi administraţia la Şcoala Normală din Târgu-Mureş. A apărut un singur număr, 1/1928. Avea ca director pe Vasile Netea. A se vedea mai multe în Vasile Netea, *Memorii* (Fundaţia Culturală „Vasile Netea", Târgu-Mureş, 2010), p. 17, 35, 45.

[106] Volum scos în colaborare cu dr. Eugen Nicoară din Reghin. Cuprinde literatură populară din regiunea Mureşului de Sus, din care a apărut numai vol. 1. Este prefaţat de Ion Agârbiceanu. Volumul a apărut în Editura Despărţământului „Astra", 1936.

folcloriști, activitate finalizată cu generoasa exegeză, *Folclorul și folcloriștii mureșeni*[107].

Vasile Netea a fost totodată un om de acțiune culturală, fiind preocupat de prezența activă a intelectualului în procesul de educație în strânsă legătură cu tradițiile și interesele satelor noastre românești. Îl întâlnim în activități dintre cele mai diverse, conferințe, prezentări și lansări de cărți, momente festive prilejuite de ridicarea unor troițe, sfințiri de biserici, deschideri de școli, minunate prilejuri în care echipe de intelectuali dăruiau din cunoștintele lor. A fost un vrednic și neîntrecut astrist. Activitatea sa în acest sens este cuprinsă în lucrarea, *Sub stindardul Astrei - două decenii de activitate culturală în Despărțământul Reghinului,1919-1939*[108]. Tot din acest timp datează acele sfaturi pentru intelectualii de la sate, cuprinse în *Îndreptar pentru cercurile culturale*[109], ca și *Din contribuția învățătorimii române la dezvoltarea culturii naționale*[110].

Dictatul de la Viena și consecințele sale, iar apoi acel război necruțător îi vor schimba tînărului Vasile Netea întregul curs al vieții. Va cunoaște anii grei ai refugiului. La București este mereu prezent în activitățile de la Căminul Cultural „Avram Iancu" al Refugiaților Ardeleni unde se adunau românii în duminici și sărbători, ca și la conferințele de la Ateneul Român. În acești ani, întreaga sa activitate publicistică este subordonată cauzei Ardealului, revenirii teritoriilor ocupate la Patria Mamă.Va publica o carte în seria „Cunoștințe folositoare" a lui Ion Simionescu despre *Transnistria*, în seria „Cartea refugiatului ardelean" va tipări o

---

[107] Vasile Netea, *Folclorul și folcloriștii mureșeni,* Târgu-Mureș, 1983. A apărut sub egida Centrului de Indrumare a Creației Populare și a mișcării Artistice de Amatori Mureș a județului Mureș.

[108] Vasile Netea. *Sub stindardul Astrei-două decenii de activitate culturală în Despărțământul Reghinului, 1919-1939.* Cu o prefață de dl. prof. dr. Iuliu Hațieganu tribunul „Șoimilor Carpaților". Reghin, 1939, 70 p. cu ilustr.

[109] Idem. *Îndreptar pentru cercurile culturale.* Reghin, Despărțământul Astra 1934, 46 p.

[110] Idem. *Din contribuția învățătorimii române la dezvoltarea culturii naționale.* Reghin, Editura Astra, Despărțământul Reghin, 1935, 35 p. (colecția Progres și Cultură)

culegere de articole şi eseuri despre *Figuri ardelene,* cu chipuri desenate de Andrei Jiqidi.Tot acum îşi va finaliza cartea *De la Petru Maior la Octavian Goga,* acestora le-a urmat *Ardealul în politica Romaniei de astăzi*[111]*,* o sinteză de final al războiului care cuprinde constatări, concluzii şi perspective ale României în viziunea sa, o culegere de studii şi articole din refugiu intitulată sugestiv *Pentru Transilvania*[112]*.*

Nu putem să trecem cu vederea omul politic - Vasile Netea. Încă din timpul anilor de şcoală de la Târgu-Mureş, este atras de politica liberală promovată de unii profesori ai săi. Perindându-se ca învăţător în mai multe localităţi ale judeţului, atras de locuitorii satelor mureşene, iubit şi apreciat pentru temeinice cunoştinţe tributare enciclopedismului şi elocinţei sale, avându-l ca model şi mentor spiritual pe Emil Aurel Dandea, primarul oraşului şi liderul Partidului Naţional Liberal, partid cu certe implcaţii şi realizări în viaţa mureşenilor, va accepta şi va promova politica acestuia, fiind desemnat mai târziu preşedinte al oganizaţiei tineretului. Se căsătoreşte în anul 1937, avându-l ca naş de cununie pe primarul liberal. Este dezamăgit în anul 1938 de măsurile Regelui Carol al II-lea privind interzicerea partidelor, domeniu în care dorea foarte mult să se realizeze. Îşi va relua activitatea politică în anii refugiului de la Sibiu şi, mai ales, la Bucureşti unde va fi în contact cu marile spirite ale politicii liberale. A cunoscut din nou înfrângerea la alegerile furate din anul 1946. Orientarea sa politică a fost pedepsită de comunişti cu opt ani de detenţie. Adesea, discutam împreună despre această problemă, fiind impresionat de crezul său politic pe care nu l-a părăsit niciodată în pofida constrângerilor şi a promisiunilor unui alt mod de viaţă.

Vasile Netea a fost şi un distins orator. Cucerea prin elocinţa sa publicul, discursul său de orice natură, fie de ordin pedagogic,

---

[111] Idem. *Ardealul în politica României de astăzi*. Constatări, concluzii, perspective. Bucureşi „Voinţa Transilvaniei", 1945, 55 p. cu ilustr.

[112] Idem. *Pentru Transilvania*. Vol. 1-2. Bucureşti, 1946; Vol. 1 Coordonate istorice ; Vol. 2. Pământ şi oameni. (Colecţia Ardealul nostru îngrijită de Iustin Handrea).

cultural sau politic, era înflăcărat, frumos, emoţionant, convingător şi expresiv.

Era un bun povestitor. Celor din jurul său le făcea plăcere să-l asculte. În nenumărate rânduri, atunci când în momentele grele prin care trecea ţara, erau organizate activităţi sau mitinguri, se furişa ad-hoc printre vorbitori, asumându-şi cuvântul ca reprezentant al Ardealului. „Eu sunt Ardealul... Prin mine vorbeşte Ardealul!", erau cuvintele care deschideau discursul rostit cu mult patos şi talent oratoric. În refugiu, Vasile Netea a fost primul şi cel mai înfocat animator al Căminului Refugiaţilor Ardeleni „Avram Iancu", al cărui director era Iustin Handrea din Maioreşti. Aici se organizau şezătorile culturale, vestite pentru animarea spiritului naţional şi de alimentare a speranţelor de reîntoarcere acasă. Tot el era acela care organiza celebrele conferinţe de la Ateneul Român.

În spiritul aceleiaşi elocinţe a decurs şi pledoaria în favoarea lui Iuliu Maniu, la procesul ţărăniştilor din noiembrie 1947, când, pur şi simpli a fost aruncat afară din sală de către comunişti.

Am ascultat de multe ori discursurile istoricului Vasile Netea în calitatea mea de bibliotecar metodist, iar apoi ca director al instituţiei spiritului mureşean - Biblioteca Judeţeană Mureş. L-am însoţit la numeroase prezentări de cărţi, simpozioane, sesiuni de comunicări ori întâlniri cu cititorii. Multe au fost clipele frumoase ale depănării amintirilor care îl legau de Târgu-Mureş, Reghin, Deda, Valea Mureşului... Nu pot uita, în schimb, magistralul expozeu rostit la Târgu-Mureş cu prilejul sărbătoririi lui Petru Maior. O bună prezenţă a unor valoroşi oameni de cultură şi istorie n-a putut egala celebrul său discurs.

Voi continua cu câteva aprecieri ale contemporanilor, a celor care l-au cunoscut: istoricul Al. Zub, cu care împreună a trăit câţiva ani de detenţie, făcând referire la Vasile Netea, aprecia spiritul de *„orator la ocazii festive şi literare cu atenţia îndreptată spre anumite zone ale creaţiei noastre din epoca modernă, el pare a perpetua un tip de cărturar din care epoca noastră nu mai cunoaşte decât puţini"*[113]; academicianul Dan Berindei consemna că *„Netea este neîndoielnic unul din vorbitorii cei mai eficienţi şi mai ascultaţi. Înzestrat cu un*

[113] *Vasile Netea – evocări şi bibliografie* p. 11.

evident dar al vorbirii întemeiat pe erudiţie şi entuziasm, am impresia că Vasile Netea s-a considerat întotdeauna un mesager al culturii naţionale în rândurile a cât mai mulţi. A vorbi, înseamnă a transmite cunoştinţe şi ardoare patriotică. L-am văzut entuziasmând sala prin propriul său entuziasm, prin fervoarea şi directa sa implicare în tema tratată, dar, poate în egală măsură, prin conţinutul interesant, original al expunerii"[114].

Gabriel Ţepelea îl considera orator de vocaţie, iar romancierul Dumitru Almaş, care îl seconda în numeroase activităţi scria: „*Cu memoria-i prodigioasă, cu expunerea lui totdeauna vibrantă, caldă, entuziastă până la forme intempestive, cuceritoare, incandescente chiar mi-a fost întotdeauna greu ca să-l întrec...*"[115]

Toate acestea ne îndreptăţesc să afirmăm că ne aflăm în faţa unei mari personalităţi, care, ani în şir a ţinut ridicat stindardul strălucirii intelectualului la cotele cele mai înalte ale oratoriei româneşti. Nu o dată îmi mărturisea, printre altele, că are în plan o carte despre arta elocinţei la români.

Vasile Netea şi-a înscris numele în panteonul oamenilor de cultură români cu lucrări valoroase şi de referinţă pentru posteritate. Modelul său ne inspiră demnitate, iar opera sa rămâne un nesecat izvor de cunoaştere. Întreaga sa activitate prin pluridimensionalitatea ei îi conferă deplinătate. Sunt motive pentru a-l readuce mereu printre noi şi de apreciere a valoroasei sale moşteniri.

(2012)

[114] Idem, p. 28-29.
[115] Idem, p. 55.

Memoriile lui Vasile Netea

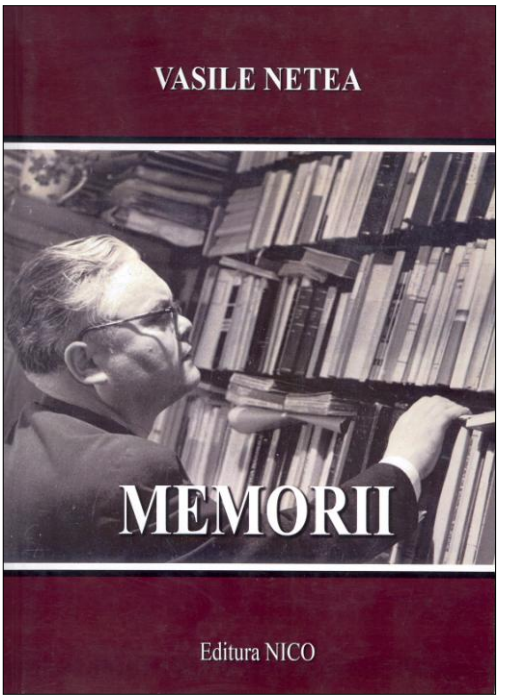

Este bine cunoscut faptul că memorialistica se defineşte ca gen la frontiera dintre literatură, cu aspectul său confesiv, şi istorie - ca parte trecută a vieţii. Ea are ca principal obiectiv consemnarea retrospectivă a unor împrejurări, întâmplări şi evenimente pe care autorul le-a trăit, le-a cunoscut şi pe care le-a păstrat în memorie revenind deseori asupra lor. Apelând la forma de materializare, aşternute pe hârtie, ele devin peste vreme importante surse de cunoaştere a timpurilor pe care le-a trăit autorul, a împlinirilor şi neîmplinirilor, evenimentelor care i-au determinat existenţa şi opţiunile orientării într-o direcţie sau alta, precum şi implicarea liber consimţită şi conştientă, privind acceptarea receptării de către cei interesaţi a acestora. Este şi motivul pentru care, în multe cazuri, autorul recurge la scrierea memoriilor la o vârstă mai înaintată, iar ele încheie o operă ştiinţifică, istorică, artistică sau literară, căreia autorul şi-a consacrat întreaga viaţă. Situaţia este asemănătoare şi în cazul recunoscutului şi neuitatului om de cultură Vasile Netea.

*

Întreaga sa operă, cuprinsă în cele peste 40 de cărţi, ca şi cele peste 4000 de studii şi articole risipite în presa vremii, îl consacră pe Vasile Netea între personalităţile depline ale culturii româneşti. Aşadar, memoriile sale se justifică. Lecturate în strânsă legătură cu opera sa, aflăm adevăruri privitoare la lumea prin care a trecut autorul lor şi condiţiile în care şi-a pus în aplicare gândurile şi planurile de activitate în conformitate cu formaţia, pregătirea şi capacităţile sale intelectuale. Deseori, ele au constituit teme de discuţii ocazionate de diferite întâlniri cu semenii din generaţia sa ori cu cei din cele mai tinere. Prilejurile erau numeroase. Vasile Netea a rămas o prezenţă vie în societate. Cucerea prin elocinţa sa. Discursul său era înflăcărat, frumos, emoţionant, convingător şi expresiv.

Nu întâmplător îmi relata că îl preocupă scrierea unei cărţi privitoare la arta oratorică la români. I-a ascultat în numeroase rânduri pe Nicolae Iorga, Octavian Goga, Ion Petrovici, Gheorghe Bogdan-Duică, el era acela care, atunci, în timpul ocupaţiei unei părţi din Transilvania, l-a invitat pe Lucian Blaga la Bucureşti în vederea susţinerii unei conferinţe publice la Ateneul Român.

Legat puternic de spaţiul mureşean, loc de naştere şi de formare, păstrând frumoasele amintiri ale Târgu-Mureşului anilor de şcoală, ai debutului literar, colaborator şi iniţiator de publicaţii, dragostea pentru oameni şi evoluţia sa culturală, îl fac să devină iniţiator, fondator şi colaborator al noii serii a revistei de cultură şi literatură – „Vatra", al cărei prim număr apărea în martie 1971, sub conducerea scriitorului Romulus Guga. La propunerea acestuia, după o lungă perioadă de colaborare, acceptă să se confeseze. După cum ne mărturiseşte Vasile Netea, redactorul-şef al revistei dorea ca prin aceste memorii, *cititorii Vetrei să cunoască «pe viu» viaţa mureşeană de odinioară, şi, odată cu ea, preocupările intelectualilor mureşeni dintre cele două războaie, al căror zbucium şi activitate a precedat pe a intelectualilor de azi.*

Desigur, într-o societate a libertăţilor de acţiune şi vorbire, ele puteau să arate altfel. Formaţia sa intelectuală era alimentată de trecutul şi tradiţiile istorice ale poporului român, sacrificiile lui pentru libertate şi emancipare. Operele sale istorice aveau la bază o îndelungată activitate de cercetare şi informare, din surse edite, marile biblioteci ale timpului şi cele inedite, aflate din arhive, precum şi cunoaşterea faptică a unor evenimente din surse directe,

de la participanții în viață la acestea. Este bine cunoscut faptul că, Vasile Netea a cultivat relații de prietenie și comunicare cu numeroși intelectuali. Nu trebuie să trecem cu vederea că, încă de tânăr și-a legat destinele de politica liberală. A deținut funcția de președinte al Organizației Tineretului Liberal - Mureș. A cunoscut și a legat prietenii cu numeroși intelectuali și politicieni ai vremii, a căror activitate nu a fost agreată de noul regim, ba mai mult decât atât, ei au devenit un pericol pentru sistem. Acesta era motivul pentru care discipolul și doctorandul profesorului C. C. Giurescu, își va urma mentorul spiritual în ani grei de detenție politică, în penitenciare ori la Canal (1952-1955 și 1959-1963).

Îmi amintesc de o discuție avută cu Vasile Netea, prin anii când „Memoriile" sale își derulau firul în revista „Vatra".

Ca bibliotecar, aveam acces la întreg fondul de carte și periodice al Bibliotecii Județene Mureș unde aveam locul de muncă. Răsfoind ziarul „România liberă" din 1947, perioadă interzisă pentru public, am descoperit în numerele din luna noiembrie, relatările privitoare la procesul țărăniștilor. Am aflat din acestea că, la acea „simulare" de proces, pentru a dovedi spiritul și atmosfera „profund democratică" în care se desfășura rechizitoriul, a fost admis ca martor voluntar al apărării lui Iuliu Maniu, profesorul Vasile Netea. Se menționa acolo, că profesorul Vasile Netea, cu mutra sa de buldog, a pledat timp de zece minute în favoarea principalului acuzat. L-am rugat la una din întâlnirile noastre, să-mi relateze cum a cutezat în acele vremuri să se implice într-un asemenea proces și cum de a găsit oportun ca un liberal să ia apărarea unui țărănist. A fost suficient să se deschidă discuția și să-mi vorbească despre patriotul și măreția omului politic Iuliu Maniu. Îmi închipuiam că îmi vorbește cu același patos și cu aceeași elocință ca la proces. Abia a ajuns cu pledoaria la momentul înfăptuirii Marii Uniri îmi mărturisise el, când, a simțit din spate o mână puternică care l-a îndepărtat din sală. Desigur, această relatare nu este cuprinsă în „Memoriile" sale.

Din relatările lui Vasile Netea desprindem ideea că în relațiile dintre adevărații oameni de cultură, interesele naționale și ale țării erau mai presus decât interesele politice.

Convingător, în acest sens, este nu numai exemplul de mai sus, ci și modul în care l-a cunoscut pe Octavian Goga. Era prin anul 1932, când reprezentantul Partidului Poporului, Octavian Goga, se

afla în zona Reghinului într-o campanie electorală de alegeri parţiale. Era o zi de duminică, când, la Deda, după serviciul religios, a avut loc întâlnirea cu candidatul. Era stabilit ca aceasta să aibă loc în spaţiul dintre biserică şi primărie, despărţite de uliţa principală a satului. Pe scările primăriei se aflau oficialităţile. De aici şi-a susţinut discursul electoral Octavian Goga, care, pentru cetăţeni nu era prea convingător, deoarece aceleaşi oferte electorale le-a mai făcut şi în 1925 şi nu s-a realizat nimic. Aşa stând lucrurile, vorbitorul deseori era întrerupt de public, până când cineva din public, aruncă o strigătură obscenă. Auzind aceasta, tânărul preşedinte liberal şi-a făcut drum printre oameni potolindu-i, şi-a asumat cuvântul şi, cu elocinţa-i caracteristică, le-a vorbit acestora despre Octavian Goga, „poetul pătimirii noastre", cel care a pregătit prin opera sa Unirea Transilvaniei cu România.

Apoi le-a recitat poezia *Plugarii,* ascultată într-o linişte perfectă, după care Goga şi-a reluat discursul la o intensitate mult mai scăzută. După această întâmplare nefericită a fost invitat să servească masa de prânz împreună. S-a legat atunci, între cei doi, o mare prietenie care a durat până la decesul lui Goga, prilej cu care Vasile Netea scrie un impresionant ferpar, *La moartea lui Octavian Goga,* care, împreună cu o valoroasă exegeză a operei acestuia, au fost publicate în revista mureşeană *Progres şi cultură*, tipărite apoi şi în volum separat. Mai mult decât atât, îşi intitulează volumul de studii şi eseuri istorico-literare, *De la Petru Maior la Octavian Goga.*

Am întâlnit, în schimb, alte menţiuni care au trecut cenzura direcţiei de resort din Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste, deosebit de severă. Sunt mărturiile despre Corneliu Coposu, pe care îl cunoştea încă din anii de studenţie de la Cluj. În anii refugiului s-au reîntâlnit la Bucureşti, ambii colaboratori la ziarul „Ardealul". În „Memoriile" sale, Vasile Netea îşi aminteşte de Corneliu Coposu scriind că, „*Articolele sale (Cea dintâi răzvrătire, Alba Iulia, Simion Bărnuţiu, Ce-a din urmă scrisoare, Întoarcere în timp), denotau o vie inteligenţă politică şi un real talent de expunere. Era un nestrămutat aderent al Franţei. La 11 aprilie 1943, la moartea lui Millerand, fostul preşedinte al Republicii Franceze, 1920-1925, şi totodată unul din principalii susţinători ai României la încheierea tratatului de la Trianon 1920, Coposu a scris în «Ardealul» un duios articol despre marele om francez. De altfel, ziarul însuşi păstra Franţei, deşi aceasta era învinsă, sentimente de înaltă preţuire, la 14 iulie 1943, ziua*

*națională a Franței - în «Ardealul» apărând un elogios articol pentru cultura și tradițiile politice franceze. În redacție Coposu se bucura de prestigiul de a fi secretarul lui Iuliu Maniu, fiind socotit astfel un om bine informat și bine orientat" (*Vatra, Memorii, XX, 20 oct. 1982, p. 7*).* De fapt, numele lui Corneliu Coposu apare deseori enunțat în acțiunile și inițiativele Asociației Refugiaților Ardeleni.

În privința cenzurii timpului, sunt reprezentative însemnările din *„Alte note – 1980"* ale lui Vasile Netea (consemnare făcută la 3 septembrie 1980, aflată în manuscris). În acest an, mai multe publicații românești publică articole privitoare la tristul Dictat de la Viena. În articolul său trimis revistei „Luceafărul", a menționat persoanele care, în Consiliul de Coroană, au votat împotriva acceptării Dictatului. Aceștia erau: Iuliu Maniu, Nicolae Iorga, C. I. C. Brătianu, A. C. Cuza, Victor Iamandi, mitropoliții Nicolae Bălan, Alexandru Nicolescu, general Văitoianu, mențiune care a fost suprimată de redacție. Exprimându-și nedumerirea, Vasile Netea nota: *„Și cu această ocazie am făcut constatarea că după 51 de ani de scris publicistic și ziaristic n-am putut scrie liber decât 10 ani (1918-1937), în toți ceilalți scriind să fiu cenzurat de către dictaturile vremii."*

„Memoriile" lui Vasile Netea au fost scrise și publicate între anii 1980-1986, număr de număr cu câteva intermitențe, în revista *Vatra*. Este ultima sa lucrare unitară, începută cu mare tragere de inimă și continuată peste ani când își restrânge activitatea de elaborare a acestora din cauza sănătății, a unei boli necruțătoare care i-a afectat vederea. Așa cum obișnuiam, în deplasările mele la București, îi duceam de fiecare dată câte cinci exemplare din fiecare număr al revistei. Mă întreba dacă am citit „Memoriile", care îmi sunt impresiile și cum sunt primite de cititorii mureșeni. Desigur, întotdeauna găseam cuvinte de apreciere. Eram pregătit pentru fiecare întâlnire cu spiritul netist. Din nefericire, autorul lor s-a stins din viață la 6 martie 1989, fără a le finaliza. Poate mai avea multe de consemnat, mai ales dacă ar fi trăit și s-ar fi bucurat de sănătate în anii de după 1989.

De la un capăt la altul, „Memoriile" sunt străbătute de numeroase personalități, intelectuali activi ai vieții istorice, literare și politice pe care i-a cunoscut. Numerotate cu cifre romane, în 52 de secvențe, capitolele se individualizează prin conținut. Prima secvență poartă și un titlu, *Târgu-Mureșul în amintirile mele literare*,

care - de fapt este - singular şi corespunde primelor şapte secvenţe din „Memorii”, după care altele vor avea ca obiect al relatărilor, Reghinul, Clujul, Sibiul şi Bucureştiul, unde autorul se stabileşte în cele din urmă.

Târgu-Mureşul anilor de studii reprezintă pentru tânărul elev, desprinderea de vatra copilăriei care îi va rămâne vie în amintiri pentru toată viaţa. Contactul cu acest centru urban reşedinţă de judeţ devine important nu numai pentru elevul de pe băncile Şcolii Normale de Învăţători şi, mai ales, ca mediu de afirmare culturală. Aici, încă din primii ani ai prezenţei sale a simţit satisfacţia debutului literar într-o revistă şcolară a Liceului „Al. Papiu Ilarian” numită *Îndemnul*. A cunoscut primul poet, nimeni altul decât Vasile Al. George, iar apoi pe profesorul Mihai Demetrescu, versificator şi el, care îl încuraja în preocupările sale literare.

La Palatul Culturii de aici a ascultat conferinţele unor mari personalităţi ale spiritului, adevărate modele de urmat, cum au fost Gheorghe Bogdan-Duică, Nicolae Iorga şi Ion Petrovici. Interesante ni se par aspiraţiile elevului care îndrăzneşte să scoată singur o revistă de cultură, şapirografiată, denumită *Avântul* (1928), număr unic. Această apariţie îl duce la un pas de exmatriculare, situaţie ameliorată de eruditul pedagog Nicolae Creţu, directorul Şcolii Normale de Învăţători. O altă îndrăzneală, de data aceasta de ordin politic, a fost colaborarea la o publicaţie ţărănistă, *Patria* de la Cluj, cu un pamflet, care, din nou îi va crea probleme, de această dată fiind exmatriculat o perioadă de timp. Era pe atunci elev în clasa a VII-a.

După toate aceste peripeţii şi altele, Vasile Netea devine învăţător, perindându-se prin mai multe localităţi din judeţ, nedespărţit de acţiunea politică şi culturală. Devine susţinător şi colaborator la aproape toate publicaţiile mureşene. În anul 1929 îl găsim la *Mureşul cultural* (1929), o publicaţie săptămânală efemeră din care au apărut doar şapte numere, la *Credinţa* (1933), o foaie culturală, economică şi socială cu apariţie bilunară la Reghin, *Glasul Şomerilor* (Reghin, 1933), o revistă socială lunară în care publică două articole privind şomajul muncitorilor manuali şi un altul despre şomajul învăţătorilor. În acelaşi timp i se deschid paginile pentru colaborări la *Gazeta Mureşului* (1931-1938), o foaie săptămânală pentru răspândirea culturii în popor, unde era

redactor Mihai Demetrescu şi în *Glasul Mureşului* (1934-1940), organ al Partidului Naţional Liberal din judeţul Mureş.

Satisfacţiile cele mai mari le are la *Progres şi cultură* (1933-1938), o revistă a Asociaţiei Învăţătorilor Români din judeţul Mureş, la care colaborează cu materiale substanţiale, din care se va naşte prima sa carte, *Figuri mureşene*, scrisă în colaborare cu dr. Eugen Nicoară. Tot acum, va iniţia două reviste literare, *Clipa* (1936-1937), împreună cu Balcys Valst, pseudonimul lui Ion Cismaru şi *Jar şi slovă* (1937).

În această atmosferă de frământări şi aspiraţii intelectuale, Vasile Netea va cunoaşte poeţi şi prozatori, oameni de cultură tineri şi vârstnici, între care, Ion Th. Ilea, Ştefan Baciu, Teodor Scarlat, Traian Chelaru, E. Ar. Zaharia, Mircea Streinul, Teofil Lianu, C. D. Anderco, Corneliu Albu, Nicolae Rusu, Radu Marin Voinea, Ladmis Andreescu, Septimiu Bucur, Nicolae Ursu, David Lazăr, Constantin Ştefăniu, Al. Şara, Al. Ceuşianu, Radu Stanca, George Popa s. a.

Am putea afirma că, întreaga activitate culturală şi publicistică a Târgu-Mureşului era dominată de spiritul şi iniţiativele tânărului dascăl de provincie, nimeni altul decât Vasile Netea.

Acestor memorii le urmează cele privitoare la oraşul Reghin şi împrejurimile sale. Situat între Târgu-Mureş şi Deda, la o distanţă relativ mică de locurile natale, este firesc ca acesta să fi fost vizitat mai devreme. Aici era centrul urban al primelor contacte cu tot ce însemnau atunci legături de ordin administrativ ori interese comerciale ale părinţilor săi.

Reghinul avea o veche tradiţie culturală românească. Aici a păstorit timp de 24 de ani Petru Maior. Din împrejurimile sale au răsărit numeroşi intelectuali formaţi la şcolile Blajului, Năsăudului ori în marile universităţi europene. Aici era reşedinţa celui mai vechi Despărţământ al Astrei din această zonă, sub stindardul căreia încolţeau ideile de libertate ale românilor. După Unirea de la 1 Decembrie 1918 înfăptuită şi prin voinţa populaţiei din această zonă, aspiraţiile de emancipare se amplifică.

Era acel teren propice de ascensiune şi aspiraţie spre cunoaştere. Sunt relevante relaţiile lui Vasile Netea cu dr. Eugen Nicoară, adevărat mecena al spiritului românesc de aici, folcloriştii Theodor A. Bogdan şi Aurelian Borşianu, cu preotul poet Vasile Berbecaru-Muntenescu, luptător pentru drepturile naţionale ale românilor, generosul medic Aurel Moldovan, Octavian C. Tăslăuanu.,

Iosif Şchiopul, Simion C. Mândrescu, Em. I. Cocoş, Virginia Zeani şi mulţi alţii, care au dus faima acestor locuri. Amintiri frumoase îl leagă pe autor de Dumitru Antal, preotul Mitruca cum i se spunea, nepot al patriarhului Elie Miron Cristea, care îi deschide calea spre cunoaşterea operei şi vieţii lui Lucian Blaga, prin împrumutarea cărţilor din biblioteca personală. Reghinul era şi locul unde se ţineau cele mai vestite baluri. Acestea nu constituiau numai un prilej de petrecere, ci şi unul de întâlnire a intelectualilor.

Ele aveau şi un aspect caritabil. Cu banii adunaţi în aceste ocazii se sporea contribuţia la ridicarea unor biserici, şcoli, monumente şi troiţe. Nu sunt uitate nici numeroasele tarafuri care, prin arta lor interpretativă încălzeau spiritele.

Între acestea se distingea cel al lui Victor Radu, binecunoscut pe văile Mureşului, Gurghiului, Beicii şi Luţului. Multe din relatările acestei perioade sunt închinate acţiunii culturale într-o multitudine de varietăţi.

Cu Clujul, primul contact îl are din anul 1929, când este transferat ca pedeapsă după acel pamflet publicat în gazeta *Patria*, până în anul 1931, când revine la Şcoala Normală din Târgu-Mureş unde îşi va lua diploma de învăţător ca şef de promoţie. Alţi dascăli, alte posibilităţi de cunoaştere şi afirmare. Devine colaborator al ziarului *Patria,* condus de Ion Agârbiceanu, care avea o excelentă pagină culturală. Aici îi cunoaşte pe Aron Cotruş, Emil Isac, Ion Breazu, Olimpiu Boitoş, Septimiu Popa, Bazil Gruia, Teodor Podariu, colaboratori şi pe redactorii Gherasim Pintea, Virgil Dalea, Al. Avram, N. Dan, Aurel Buteanu, Nicolae Buta şi Teofil Bugnariu. Clujul îi oferea un întreg evantai de trăire spirituală prin muzeele,bibliotecile, spectacolele de teatru şi operă.

Va reveni la Cluj în anul 1939, urmare a înfiinţării Şcolii Normale Superioare când îi va avea profesori şi va audia cursurile unor mari personalităţi între care Ioan Lupaş, D. D. Roşca şi Dimitrie Popovici. Clujul l-a pus în legătură cu Lucian Blaga şi Iuliu Haţieganu, mare astrist. Şederea la Cluj nu îi va fi de lungă durată, deoarece în anul următor, survenind Dictatul de la Viena, se refugiază la Blaj, unde este găzduit pentru o scurtă perioadă de timp de prietenul său, Nicolae Albu. Aici îl va cunoaşte mai îndeaproape pe Nicolae Comşa, mai scotoceşte informaţii în vestita Bibliotecă Centrală a Blajului, după care se retrage la Sibiu, unde urma să se stabilească şi Universitatea clujeană.

Autoritățile de atunci ale Sibiului nu erau prea încântate de mutarea Universității aici, cu atât mai mult, cu cât administrația săsească era aservită politicii puterilor centrale. Se discuta de Alba Iulia, unde ar fi urmat să se construiască clădiri speciale acestui scop. Cu toate acestea, principalele instituții de cultură se refugiază la Timișoara, iar în anii războiului Universitatea continuă să funcționeze la Sibiu. Aici, Vasile Netea își va întâlni o mare parte din apropiații de la Cluj, profesori, ziariști și scriitori, colegi și prieteni, între care Z. Boilă, N. Buta, O. Boitoș, I. Breazu, V. Iancu, Gr. Popa, M. Beniuc, I. Vlasiu, B. Zevedeu, H. Stanca și alții. Condeierii se alătură gazetei *România Nouă*, în paginile căreia Vasile Netea publică lucrarea *Este istoria Transilvaniei un studiu inutil?,* născută din firul gândirii profesorului Ioan Lupaș, lucrare deosebit de semnificativă privind importanța predării obiectului în școli, care cuprinde critici și sugestii privitoare la programele analitice și manualele școlare pentru învățământul primar.

Se va stabili la București urmare a nedeschiderii Școlii Normale Superioare la Sibiu, pentru continuarea studiilor. Aici îl va întâlni pe profesorul Ion Simionescu, împreună cu care, va pune la cale apariția a nu mai puțin de patru cărți, în seria „Cunoștințe folositoare", *Țara Oașului* (1940)*, Viața și opera lui Bogdan-Duică*(1940)*, Ion Pop-Reteganul. Bibliografie* (*1943*) *și Șt. O. Iosif* (*1943).* Pentru o scurtă perioadă de timp va fi numit educator la Arad, unde va fi impresionat de spiritul românesc caracteristic anilor premergători Unirii Transilvaniei cu România.

În ianuarie 1941, este anunțat despre deschiderea la București a Academiei Pedagogice la care se înscrie pentru definitivarea studiilor și unde se va stabili pentru tot restul vieții. Primul gând al său la București a fost împlinirea dorinței de reîntâlnire cu statuia lui Mihai Viteazul, cel care a unit pentru prima dată țările române, cimitirul Bellu, acolo unde își dormeau somnul de veci marile spirite ale literaturii române, Eminescu, Caragiale și Coșbuc și Muzeul Antipa, despre care a citit și auzit atât de multe. Dorește foarte mult să devină librar, nutrind gândul că aici o să aibă fericitul prilej de a citi și a scrie. Puținul timp în care este găzduit de o librărie îl dezamăgește. Participă în acești ani la ședințele Camerei Parlamentare de care este atras și interesat. Audiază acolo discursuri politice de mare anvergură, ori dueluri între politicieni, cum a fost cel între Nicolae Iorga și Șt. Ciceo-Pop.

La Academia Pedagogică se bucură de profesori dintre cei mai renumiţi. Istoria neamului era predată de ilustrul profesor Ioan Nistor, venit de la Universitatea din Cernăuţi. D. Caracostea susţinea cursurile de istorie a literaturii, Sever Pop, unul dintre alcătuitorii Atlasului Lingvistic Român, susţinea orele de limba şi literatura română, istoria pedagogiei se bucura de cursurile erudiţilor profesori G. G. Antonescu, ani în şir ministru al educaţiei şi C. Narly, din Cernăuţi. În afară de acestea participa facultativ la cursurile lui C. C. Giurescu - istorie, Dimitrie Gusti - sociologie şi I. D. Ştefănescu - istoria artelor.

Chemarea lui Vasile Netea era legată de problema Transilvaniei înstrăinate. Mereu cu gândul la cei de acasă, este preocupat de regăsirea refugiaţilor şi pregătirea luptei pentru dezrobirea Ardealului, Basarabiei şi Bucovinei. Este o prezenţă activă în Asociaţia Refugiaţilor, unde se căutau soluţii şi modalităţi de încadrare în rezistenţă.

La Căminul „Avram Iancu" erau susţinute conferinţe, programe artistice, expoziţii în care refugiaţii erau sensibilizaţi şi informaţi cu privire la situaţia de pe front şi ziua când se vor reîntoarce la vetrele lor. Tot cu acest scop se integrează ca redactor la revista *Vremea*. Publicaţia avea colaboratori, alese spirite ale culturii, T. Arghezi, G. Călinescu, E. Lovinescu, Păstorel Teodoreanu, I. Constantinescu, Al. Philippide, V. I. Popa, Iorgu Iordan, Ion Pas, Ion Anestin, Victor Eftimiu, la care se alăturau acum şi ardelenii cu problemele şi durerile lor. Revista pune la cale aniversarea lui , care ar fi împlinit 70 de ani dacă nu ar fi fost asasinat. Tot *Vremea* organizează acel ciclu de conferinţe dedicate pământului, adică Transilvaniei, nelipsiţi fiind între lectori Ioan Lupaş, C. C. Giurescu, Liviu Rebreanu, Tudor Arghezi şi Lucian Blaga. Ele erau însoţite de declamări şi lecturi din partea unor artişti consacraţi. Tot acum, sunt marcaţi prin activităţi ştiinţifice şi literare 25 de ani de la Unirea Transilvaniei cu Patria Mamă (1918 - 1943).

Ca formă de luptă împotriva Dictatului se instituie, la 8 septembrie 1940, Societatea patriotică *Pro-Transilvania,* organizaţie care nu era pe placul lui Hitler, motiv pentru care se cere desfiinţarea ei.

Literatura autentică ardeleană îşi face loc în colecţia *Cartea refugiatului ardelean* îngrijită de mureşeanul Iustin Handrea, care era, de altfel, şi directorul Căminului. Sunt selectate lucrări de

valoare, mobilizatoare, identificate cu spiritul culturii şi tradiţiilor ardeleneşti. Între cei care au îmbogăţit valorile literare din această colecţie se aflau, Octavian Goga, Liviu Rebreanu, Vasile Netea, Pavel Dan, Mihai Beniuc, Ion Vlasiu, Grigore Popa, Gabriel Ţepelea şi alţii.

De mare importanţă era apariţia ziarului *Ardealul,* care a polarizat în jurul său majoritatea scriitorilor şi publiciştilor ardeleni. Am putea afirma că era publicaţia oficială a celor 217.738 de refugiaţi. În paginile sale publica Corneliu Coposu, Gabriel Ţepelea, bine iniţiat în problemele timpului, profesorul Gheorghe Moldovan din Reghin cu teme geopolitice şi culturale, Coriolan Gheţie, jurist şi sociolog originar din Sălaj cu eseuri, Emil Boşca-Mălin, spirit ingenios şi însufleţit şi Ion Groşan, publicist devotat Ardealului din Sătmar. Acestora li se alăturau articolieri mai tineri între care I. A. Popescu, V. Copilu-Cheatră, Lucian Valea, Traian Dragoş, Victor Isac, Iosif E. Naghiu şi Oct. Scridon.

Deosebit de importantă este campania pe care o duce această publicaţie prin colaboratorii săi la ridicarea unui monument închinat poetului George Coşbuc. Dezvelirea acestuia va avea loc în ziua de 20 august 1944. Au participat din partea Academiei Române la acest eveniment, victorie a ardelenilor din Bucureşti, academicienii N. Bănescu, D. Gusti, Al. Lapedatu şi V. Săvescu. Între vorbitori se aflau Gabriel Ţepelea şi Vasile Netea.

Cu aceste evocări se încheie şirul cronologic al „Memoriilor". Cele ce vor urma vor cuprinde relatări trăite ori povestite de personalităţile în anturajul cărora a trăit. Dacă până aici autorul narează din amintirile sale, cu locuri şi oameni apropiaţi, vizând mai mult trăirile şi elanul tinereţii, înspre final, aşa cum şi cât se putea, după ce se opreşte asupra unor mari spirite ca, Simion Mehedinţi, Dimitrie Gusti şi Ion Petrovici, abordează aspecte ale vieţii unor oameni politici ai lumii interbelice, ale unor evenimente influenţate de politica lor.

Trecerea la partea politică se face prin C. Angelescu, de cinci ori ministru la instrucţiunile publice, o dată la lucrările publice şi timp de numai patru zile prim-ministru. El este considerat ca adevărat patriot, numărându-se printre aceia care, în Consiliul de Coroană, s-a declarat împotriva acceptării Dictatului. Constantin Argentoianu era poreclit „aviatorul politic" din cauza numărului mare de partide prin care a trecut. Era unul dintre favoriţii Regelui Carol al II-lea. El se numără printre cei care au acceptat Dictatul.

Poate că acesta era şi motivul pentru care se refugiază în Elveţia de unde se repatriază în 1947. Multe pagini sunt închinate lui Mihail Manoilescu, semnatar şi el al Dictatului în Consiliul de Coroană şi la Viena. De altfel, el era un economist de marcă a României interbelice.

O mare prietenie îl leagă pe Vasile Netea de profesorul şi publicistul Vasile Stoica, ilustru diplomat care cunoştea 10 limbi, „nenea Stoica" sau „nenea Vasile" cum i se mai spunea în semn de respect. Orator de marcă, participant la Congresul românilor de pretutindeni care a avut loc la Bucureşti în 1915, rănit pe front peste un an, a fost trimis ca şef de delegaţie împreună cu Vasile Lucaciu, un alt luptător pentru unitatea naţională, în America. Prezent în numeroase oraşe americane, în contact cu alţi reprezentanţi ai popoarelor din Monarhia Austro-Ungară, va avea întrevedere şi cu Theodor Rooswelt, preşedintele Statelor Unite, pretutindeni susţinător al destrămării Monarhiei.

Pe Gheorghe I. Brătianu îl cunoaşte prin Al. Lapedatu. Reputat istoric şi om politic, productiv şi prodigios, mereu în conflict politic cu tatăl şi unchii săi, monarhist până la un moment dat, victimă a lui Carol al II-lea, fondator al partidului georgist este apreciat de Vasile Netea pentru studiile sale fără egal în istoriografia noastră. Gheorghe I. Brătianu a rămas un mare apărător al graniţelor României din 1918, situaţie consfinţită în multe din lucrările sale.

Câteva secvenţe din „Memorii" sunt consacrate marelui om politic liberal Gheorghe Tătărăscu, pe care şi-l amintea încă de la inaugurarea monumentului Ostaşului român de la Târgu-Mureş, iar mai târziu, în 1932 de la o întrunire politică de la Cluj. Pe lângă faptul că era un mare om politic, succesele sale se datorau şi calităţilor oratorice. Prieten apropiat al lui I. G. Duca credincios ca şi el lui Ionel I. C. Brătianu, îi citeşte cartea de memorii şi amintiri, atras de oratorii români, I. I. C. Brătianu, Take Ionescu, Nicolae Filipescu, P. P. Carp, Titu Maiorescu, din care şi din mulţi alţii, izvorăsc calităţile de mare orator ale lui Vasile Netea.

Dictatul de la Viena încheie perioada de referinţe a „Memoriilor". Tema devine o obsesie a istoricului. Asupra ultimelor secvenţe se simt efectele sănătăţii, imposibilitatea de documentare, greutatea aşternerii lor pe hârtie.

*

Între manuscrisele care au aparţinut lui Vasile Netea, se află şi un jurnal de tinereţe intitulat *Faţă în faţă cu mine însumi,* având ca subtitlu *Însemnări ocazionale*. Jurnalul se deschide la data de 3 februarie 1939 şi se încheie la 5 iulie 1940. Este o perioadă de mare zbucium sufletesc pentru tânărul învăţător, dornic de afirmare, care, până la acea dată a obţinut succese strălucite într-o serie întreagă de domenii ale preocupărilor intelectuale. Înconjurat de numeroşi prieteni dar şi de adversari, târgumureşeni şi reghineni, însemnările sale surprind caracteristicile timpului în care au fost elaborate. Sunt ani în care democraţia română este destul de labilă, interzicerea partidelor politice, amplificarea iredentismului maghiar prin acţiuni revizionist – revendicative, când tânărul Vasile Netea se află în faţa primei concentrări militare, vestitoare de furtună.

Ultimi doi ani de activitate îl nemulţumesc pe Vasile Netea din multe puncte de vedere.

Succesele mai mari le-a obţinut până la 25 de ani, când a îndeplinit funcţia de preşedinte al Tineretului Liberal din judeţ, consilier municipal la Târgu-Mureş şi candidat de deputat, ne mai ţinând cont de succesele în politica liberală. Dorinţa de afirmare politică acum era imposibilă din cauza unicei formaţii politice admise, Frontul Renaşterii Naţionale, aflat departe de ideile sale liberale cărora le-a rămas credincios toată viaţa. Merită a remarca aspiraţiile literare, proiectele şi relaţiile interumane statornicite într-o lume de oameni ai spiritului, întrerupte de concentrarea de la 18 martie 1939 pentru a face de gardă la „Poarta Someşului", la graniţa de vest, în eventualitatea unei intervenţii militare străine.

Cantonamentul în judeţele Satu-Mare, Maramureş şi Sălaj i-a deschis noi orizonturi asupra oamenilor, a mediului cazon şi a geografiei spaţiului românesc. Mai presus decât toate acestea apreciem în mod deosebit dârzenia cu care a primit vestea concentrării, credinţa în neamul său şi spiritul de sacrificiu, atunci când este vorba de ţară şi de interesele ei.

*

Fără îndoială, „Memoriile" lui Vasile Netea confirmă pe deplin măreţia istoricului, care nu este cu nimic mai prejos faţă de alte spirite consacrate din generaţiile mai vârstnice, ori mai tinere contemporane cu el. Numele său se alătură în panteonul istoriografiei româneşti lui Xenopol, Iorga, Onciul, Nistor, Bogdan,

Giurescu, Lupaş, Daicoviciu, Prodan, Pascu, Zub, Berindei şi alţii. L-am putea alătura atâtor alţi omeni de litere şi cultură cărora menţionarea alături de Vasile Netea le-ar face cinste, completând în mod fericit şi firesc această pleiadă a oamenilor de seamă români.

Nu întâmplător, Fundaţia Culturală care l-a ales patron spiritual a procedat la un demers înaintat Academiei Române, pentru a-l primi pe istoricul Vasile Netea între vrednicii membri post-mortem ai acesteia. Memoriul iniţiat de Fundaţia Culturală „Vasile Netea" a fost susţinut atunci (în 1994) de către câteva instituţii mureşene: Institutul de Cercetări Socio-Umane din Târgu-Mureş, prin directorul său Ioan Chiorean; Inspectoratul pentru Cultură al Judeţului Mureş, prin consilierul cultural-şef Cornel Moraru; Inspectoratul Şcolar al Judeţului Mureş, prin inspectorul şcolar general Dumitru Văcaru; Biblioteca Judeţeană Mureş, prin directorul Dimitrie Poptămaş; Muzeul Judeţean Mureş, prin directorul Valer Pop; Arhivele Statului,Filiala Mureş,prin directorul Liviu Boar şi Fundaţia Culturală „Vasile Netea" prin preşedintele său de onoare, Gabriel Ţepelea, membru al Academiei Române. Cu toate insistenţele noastre, la acest memoriu nu am primit nici un răspuns.

Sperăm că atât *Memoriile,* cât şi *Însemnările ocazionale* pe care le restituim acum, aşa cum au fost gândite şi scrise de autorul lor, să arunce o rază de lumină asupra întregii vieţi şi activităţi a cărturarului. Ne exprimăm convingerea că aceste pagini autobiografice sunt semnificative pentru o reală cunoaştere a personalităţii valorosului om de ştiinţă şi cultură mureşean şi pentru aprecierea sa la adevărata valoare de către posteritate.

(2010)

Octavian Codru Tăslăuanu în scrierile lui Vasile Netea

Octavian C. Tăslăuanu și Vasile Netea au ca zi calendaristică de naștere – 1 februarie. Viața lor s-a desfășurat sub zodia Vărsătorului, deosebit de generoasă în calități. Se spune despre cei care s-au născut sub această zodie că au înclinații spre munca intelectuală, comunicare, capacitate de a înțelege noțiuni abstracte, sunt oameni mai puțin obișnuiți, atrași de ce este vechi și trainic, viitorul a început odată cu ei, tot așa cum progresul înseamnă totul. Este o potrivire între cei doi. Chiar dacă diferența de vârstă era considerabilă, în care primul deținea senioratul, observăm câteva similitudini. Începutul de februarie de obicei nu este prea generos unui climat cât de cât prietenos.

Atunci, iarna își dezlănțuie capriciile sale, care se amplifică în localitatea aflată la cea mai mare altitudine din țară, relativ aproape de Topliţa Română, la intrarea Mureșului în defileu, Bilborul nașterii și copilăriei lui Octavian C. Tăslăuanu, ca și la Deda de la ieșirea acestuia deschizându-se calea spre Câmpie printre șirurile muntoase ale Călimanilor și Giurgeului, de unde descinde Vasile Netea. Condițiile fizico-geografice cu ierni geroase, iar verile mai puțin cuprinse de arșița soarelui le-a asigurat o constituție fizică sănătoasă, robustă, călită, predispusă muncii intelectuale.

Căldura lor le-a fost dragostea de țară. Primul își dorea împlinirea unui ideal, acela al României întregite cu toate provinciile locuite de români, aspirație împlinită magistral la 1 Decembrie 1918, iar al doilea își consuma energiile intelectuale în apărarea și consolidarea aceluiași ideal, alături de mentorul său spiritual. Bucuriile au fost de scurtă durată, intervenind înlăturarea efectelor răpirii unor teritorii din trupul țării prin mijloace arbitrare, așa cum s-a întâmplat în anul 1940.

Diferența de vârstă și destinul fiecăruia a făcut ca ei să nu se cunoască decât foarte târziu. După cum ne mărturisește Vasile

Netea în *Memoriile*[116] sale, l-a cunoscut pe Octavian C. Tăslăuanu abia în anul 1941, cu un an înainte de trecerea acestuia în eternitate, la domiciliul său din Bucureşti, unde deseori se adunau intelectualii români din generaţia Unirii, stabiliţi sau refugiaţi urmare a ocupării a unei părţi din nordul Transilvaniei de către horthyşti. Casa era frecventată de ardelenii Ghiţă Pop, Sever Dan, Constantin Bucşan, Voicu Niţescu, Ioan Clinciu, Gh. Popa-Liseanu şi alţii. Adesea, la aceste întâlniri mai poposea Vasile Netea, ascultând şi depănând amintiri de viaţă trăită.

Tot în casa lui Tăslăuanu îl cunoaşte pe Iosif Ion Şchiopul, un spirit enciclopedic, tot de pe Mureş, ziarist, patriot înflăcărat şi un adevărat polihistor. Pe lângă problemele de actualitate culturală şi politică, cei trei mureşeni aveau în comun locurile natale, dorul de ele, de cei apropiaţi, de tradiţiile şi obiceiurile de acasă. Atunci când timpul nu mai avea răbdare, seniorul îşi recomanda cărţile. Ce putea să fie mai elocvent, mai convingător şi mai expresiv decât frumoasele şi adevăratele clipe de viaţă, presărate cu speranţa împlinirilor atât de frumos redate de Octavian C. Tăslăuanu în al său volum *Amintiri de la Luceafărul.*

Vasile Netea se va apropia mai mult de Octavian C. Tăslăuanu, urmându-i sfaturile de lectură şi studiere a scrierilor sale, de mare interes ca sursă de cunoaştere istorică şi culturală mai ales în problemele Transilvaniei, în preajma şi în urma Primului Război Mondial şi până la Marea Unire. De mare interes erau iniţiativele care urmăreau să pună în lumină acţiunile comune ale românilor de pe o parte şi de alta a Carpaţilor, accentuate în perioada dualismului Austro-Ungar.

Aşa se explică faptul că discipolul se adânceşte în cunoaşterea scrierilor edite, pornind de la revista *Luceafărul*[117]*, Trei luni pe câmpul de război*[118]*, Hora obuzelor*[119]*, Valuri politice*[120]*, Sub flamuri*

---

[116] Vasile Netea. *Memorii.* Ediţie îngrijită, introducere şi indici de Dimitrie Poptămaş. Cuvânt înainte de dr. Florin Bengean. Târgu-Mureş, Editura Nico, 2012, p. 64-68.

[117] *Luceafărul*. Revistă de literatură şi artă. A apărut la Budapesta, Sibiu şi Bucureşti, 1902-1939.

[118] Octavian C.Tăslăuanu. *Trei luni pe câmpul de război.* Bucureşti, Editura C. Sfetea, f.a.

[119] Idem*. Hora obuzelor*. Bucureşti, Editura C. Sfetea, 1916 (Spovedanii-VIII). Ediţia a II-a. Bucureşti Editura RAO, 2001.

naționale[121], *Amintiri de la Luceafărul*[122], *Octavian Goga – Amintiri și contribuții la istoricul revistei Luceafărul*[123] *și Spovedanii*[124]. La acestea se mai adaugă, parte din imensul material publicistic risipit în presa vremii, corespondenţă şi numeroase referinţe critice. Ele stau la baza deselor menţiuni în scrierile lui Vasile Netea, în special cele privitoare la Unire. Într-un eseu închinat împlinirii a 40 de ani de la apariţia revistei „Luceafărul" şi totodată anul trecerii maestrului la cele veşnice, Vasile Netea apreciază tinerimea română aflată la Budapesta care nu cu puţine eforturi materiale şi intelectuale, dar cu mult curaj, pun bazele unei reviste literare şi de cultură fără egal, care va deveni una dintre cele mai îndrăgite de către toţi românii indiferent de locul unde s-ar afla. În jurul ei se vor aduna toţi aceia care aveau „un dor de împlinit". Vasile Netea elimină unele aserţiuni de istorie literară care se abat de la recunoaşterea adevărului, subliniind faptul că de la primul număr al revistei, Aurel P. Bănuţiu a deţinut funcţia de editor şi redactor, în calitatea sa de iniţiator. Alături de el erau Ion Montani, Octavian Goga, Al. Ciura, I. Lupaş, Ion Lapedatu, Sebastian Stanca, Dionisie Stoica şi alţii. După aproape un an, conducerea revistei este preluată de Octavian C. Tăslăuanu, care o mută la Sibiu şi care îi va conduce destinele timp de 12 ani. Vasile Netea afirma în scrierea sa că, *„Tăslăuanu a adus un sănătos şi energic spirit critic, format în şcoala românească a Bucureştilor, unde audiase cursurile unui Titu Maiorescu şi ale unui N. Iorga, o remarcabilă intuiţie politică şi literară, o neistovită voinţă şi inegalabile însuşiri de organizator şi de conducător."*

---

[120] Idem *Valuri politice*. Bucureşti, Editura Bucovina I. A. Torouţiu 1935. (Spovedanii –X)

[121] Idem *Sub flamuri naționale. Vol.1.* Sighişoara, Editura Miron Neagu, 1935 (Spovedanii –VII). Volumele 2-4 au apărut în anul 2001.

[122] Idem. *Amintiri de la Luceafărul.* Bucureşti, Editura Bucovina I. A. Torouţiu. (Spovedanii –V)

[123] Idem. *Octavian Goga – Amintiri şi contribuţii la istoricul revistei Luceafărul.* Vol. I. Epoca budapestană. Bucureşti, Editura Bucovina I. A. Torouţiu, 1939.

[124] Se face referire la subtitlul ciclului.

Eseul este publicat în cartea*, De la Petru Maior la Octavian Goga,*[125] volum premiat de Academia Română. Studiul se intitulează *„La patru decenii de la ivirea Luceafărului"*[126]*.*

În lucrarea *Pe drumul unităţii naţionale*[127], Vasile Netea surprinde câteva aspecte ale unor legături dintre români. Printre moldovenii care au păşit pe pământul Transilvaniei încă înainte de Unire se număra şi scriitorul Alexandru Vlahuţă, care, cu toate că era colaborator la mai multe publicaţii ardelene, vine aici pentru prima dată, vizită ocazionată de nunta lui Octavian Goga, pe atunci aflat şi el la conducerea „Luceafărului". Cu acest prilej este primit cu entuziasm de către Octavian C. Tăslăuanu, care nota că *„Venirea lui ne bucura numai pe noi cei robiţi de pravila frumosului, ci parcă şi Făt-Frumosul din creştetul bolţii albastre se încălzea de bucurie, trimiţând în calea oaspetelui rar, potop de pulbere aprinsă".* Vlahuţă avea strânse legături cu Octavian Goga, Octavian C. Tăslăuanu, Sextil Puşcariu, V. Cioflec. Tot aici sunt redate măsurile de suspendare a revistei de către autorităţi, aceasta fiind socotită periculoasă.

Numele lui Octavian C. Tăslăuanu este menţionat deseori în cartea *Spre unitatea statală a poporului român*[128] o frescă vie, concludentă şi argumentată a vieţii politice şi culturale româneşti de la Unirea Principatelor şi până la Unirea de la Alba Iulia. În anii neutralităţii războiului, legăturile românilor ating apogeul, scrie Vasile Netea. Este menţionat alături de Octavian Goga, Onisifor Ghibu şi Ghiţă Pop, ca luptători în toate formele asociate, cum au fost *Liga pentru unitatea politică a românilor, Acţiunea Naţională, Federaţia unionistă etc.* Octavian C. Tăslăuanu este unul dintre semnatarii, alături de Octavian C. Tăslăuanu, Ion Moţa, Vasile C. Osvadă, Onisifor Ghibu, Constantin Bucşan, Iosif Şchiopul, Gheorghe Pop, Iuliu Enescu, Aurel Esca şi Sebastian Bornemisa, a apelului în care se solicita ziarului bucureştean *Epoca* găzduirea în coloanele sale a unor articole privind *„Ideea unităţii politice a neamului*

---

[125] Vasile Netea. *De la Petru Maior la Octavian Goga.* Studii şi evocări istorice. Bucureşti. Editura Cugetarea –Georgescu Delafras S. A., 1944.

[126] Studiu publicat în lucrarea de mai sus.

[127] Vasile Netea. *Pe drumul unităţii naţionale*. Studii şi evocări. Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1975.

[128] Idem. *Spre unitatea statală a poporului român.* Legături politice şi culturale între anii 1859-1918. Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică. 1979.

românesc". Un rol important în Transilvania în propagarea ideilor întregirii l-a avut revista „Tribuna" de la Sibiu, condusă la început de Gh. Pop, urmat de Onisifor Ghibu, căruia i-a urmat Octavian C. Tăslăuanu.

O altă carte a lui Vasile Netea, care nu poate trece cu vederea numele lui Octavian C. Tăslăuanu este *Conştiinţa originii comune şi unităţii naţionale în istoria poporului român*[129] în capitolele Afirmarea unităţii naţionale la începutul secolului al XX-lea şi în timpul Primului Război Mondial, acesta din urmă evidenţiază numărul mare de refugiaţi ardeleni în Bucureşti, între care era şi Octavian C. Tăslăuanu.

Cu toate acestea, cel mai elaborat studiu al lui Vasile Netea despre Octavian C. Tăslăuanu rămâne o comunicare publicată în volumul comemorativ *Octavian C. Tăslăuanu,* editat de Comitetul pentru Cultură al Judeţului Harghita. El este intitulat *Octavian C. Tăslăuanu în lupta pentru desăvârşirea unităţii naţionale*[130]. Volumul în sine cuprinde comunicările prilejuite de sărbătorirea publicistului şi omului politic la împlinirea a 100 de ani de la naştere, iar apariţia era legată de împlinirea a 60 de ani de la Unirea Transilvaniei cu România, avându-l coordonator pe prof. Ilie Şandru. Este prefaţat de Vasile Netea, care scria că, *„Timp de 40 de ani Octavian C. Tăslăuanu s-a manifestat necontenit ca publicist, ca scriitor, ca istoric literar, ca animator şi conducător de publicaţii literare, ca editor, ca organizator de instituţii culturale,ca luptător naţional, ca memorialist, ca o personalitate activă şi cutezătoare… Crezul său cu privire la datoria omului faţă de virtuţile sale şi faţă de semenii săi, a fost exprimat prin această maximă: Idealul trebuie căutat în cea mai înaltă expresiune posibilă a vieţii".*

La moartea mentorului său spiritual, Vasile Netea scria în *Vremea Războiului*[131] pe prima pagină un articol omagial şi dureros totodată. Reiese din acesta că a participat la înmormântarea marelui

---

[129] Idem. *Conştiinţa originii comune şi a unităţii naţionale în istoria poporului român.* Bucureşti, Editura Albatros 1980.

[130] *Octavian C. Tăslăuanu.* Volum comemorativ. Prefaţă de prof. dr. Vasile Netea, Cuvânt către cititori de Nicolae Bucur, Cronologie de Ilie Şandru. Miercurea Ciuc, Comitetul pentru Cultură şi Educaţie Socialistă-Harghita, 1978, p. 129-141.

[131] Octavian Tăslăuanu. În: Vremea Războiului, XIV, nr. 672, 1 noi. 1942, p. 1.

luptător ardelean care a trăit în ultimii ani retras. El era acela care ne-a dăruit câteva cărţi de amintiri literare. A fost *„o mare şi cutezătoare energie, un elan pe care vârsta l-a putut atenua prea puţin, o nebiruită credinţă românească şi un autentic talent de scriitor".* Nu a fost o înmormântare prea zgomotoasă.

Au lipsit câteva instituţii pe care le-a servit cu dăruire şi mulţi care îi datorează debutul literar. S-a format la şcoala lui Titu Maiorescu. Nu scapă din vedere nici contribuţia la activitatea culturală prin funcţia deţinută de secretar al Astrei.

Are merite deosebite la realizarea visului nostru milenar prin colaborările politice, alături de Take Ionescu, Nicolae Filipescu şi Barbu Ştefănescu Delavrancea. Era, - spunea Vasile Netea, *„Profund cunoscător al stărilor politice din imperiul Habsburgic, Tăslăuanu a adus în lupta pentru izbânda românească un mare capital de dinamism şi însufleţire, condeiul şi glasul său fierbinte dând o categorică expresie nădejdilor noastre naţionale".* Apreciază în mod deosebit lucrarea *Sub flamurile naţionale* din care a apărut până atunci abia un volum.

Lucrarea se remarcă prin numeroase destăinuiri şi documente asupra Primului Război Mondial, în care era antrenată România, cu accente asupra participării ardelenilor la acesta şi a cutremurătoarelor sale consecinţe.

„Murind la 66 de ani –rostea Vasile Netea în panegiricul său– *Octavian C. Tăslăuanu lasă în urma sa o splendidă lecţie de entuziasm şi de abnegaţie, o pildă de necontenită şi roditoare hărnicie, amintirea unui luptător căruia istoria îi va face dreptatea pe care o merită."*

Se sfârşea din viaţă unul dintre marii oameni români a cărui moştenire rămâne până în zilele noastre obiect de studiere şi cercetare pentru scoaterea la iveală unor noi adevăruri privind contribuţia sa la evoluţia culturală şi politică a României în momentele hotărâtoare pentru destinele noastre naţionale.

(2012)

Vasile Netea în apărarea lui Iuliu Maniu

Încă nu împlinisem 18 ani când am fost angajat la Biblioteca Judeţeană Mureş, pe atunci Bibliotecă Regională cum era numită în conformitate cu împărţirea administrativ-teritorială. Eram avid de cunoaştere, cu atât mai mult, cu cât cei zece ani de liceu, primul făcut la o şcoală pedagogică, iar ceilalţi doi la un liceu teoretic (secţie serală), nu îmi ofereau prea multe cunoştinţe de cultură generală aşa cum ar fi trebuit să fie. Eram conştient de lacunele pe care le aveam mai ales atunci când eram în anturajul unor absolvenţi de liceu din anii interbelici. Aşadar, cărţile mi-au oferit posibilitatea continuării studiilor de care regimul comunist m-a frustrat. Acestea erau de acum prietenii mei statornici la care apelam ori de câte ori aveam vreo nelămurire.

Cele mai multe răspundeau interesului de ordin istoric. Istoria României se preda după manualul lui Mihail Roller, o falsificare grosolană a adevărurilor, aservite intereselor regimului comunist şi ocupantului sovietic. Eram la vârsta când eram dornic de cunoaştere, când aveam o mare atracţie şi putere de asimilare, pătruns de interesul de cunoaştere a evenimentelor în derularea lor. Acest dar nu puteau să mi-l ofere decât cărţile şi presa vremii, de unde aflam cunoştinţe pe care le sorbeam cu mare interes. Un alt mare avantaj al meu în instituţia cărţii era faptul că, deşi s-a făcut clasarea fondurilor de publicaţii în „secrete” şi „documentare”, ca salariat aveam acces la toate, deoarece biblioteca nu dispunea de depozite separate.

Deosebit de atractive pentru mine erau informaţiile din presa vremii, despre evenimentele de dată mai recentă. Din nefericire, legăturile culturale şi informative cu Ţara Mamă s-au pierdut pentru

noi odată cu Diktatul de la Viena şi cu urmările celui de Al Doilea Război Mondial.

Ele nu au fost restabilite decât foarte târziu, după încheierea Tratatului de Pace. Primele cotidiane româneşti de la centru au început să apară la Târgu-Mureş abia în toamna anului 1947, acestea erau „Scânteia" şi „România Liberă", ambele de orientare comunistă. Răsfoind primii ani din colecţia ziarului „Scânteia", am descoperit relatările despre desfăşurarea Procesului Ţărăniştilor. Cunoşteam din copilărie eforturile pe care le făcea P.N.Ţ. - ul în satul meu din Câmpia Ardealului pentru victorie. Îmi amintesc şi acum de dimineţile premergătoare alegerilor din noiembrie 1946, când porţile gospodăriilor erau alternativ împodobite cu fluturaşi care aveau ca simbol ochiul şi soarele.

Noi, copii, ştiam că soarele e semn rău şi acelea trebuie înlăturat. Cu durere se vorbea mai apoi că a învins răul, că la vot au fost îmbrânceli, iar mai apoi că votul a fost furat. Încă de atunci aveam primele noţiuni despre Iuliu Maniu aflat la conducerea P.N.Ţ., om al faptelor cu contribuţii deosebite în făurirea României Mari, moderne, personalitate marcantă a politicii româneşti, unicul călăuzitor în acele momente ale împlinirii destinelor şi viitorului României.

Lecturând paginile ziarului „Scânteia" de la începutul lunii noiembrie 1947, în care era relatată desfăşurarea procesului Ţărăniştilor, m-a atras numele istoricului Vasile Netea, care era menţionat în calitate de martor al apărării. La rubrica „Aspecte şi comentarii" privitoare la desfăşurarea procesului, semnatarul Tudor Rotaru menţiona următoarele: *„Pentru a înţelege libertatea în care se pot exprima martorii e suficient să arătăm că fruntaşul liberal prof. Vasile Netea, o figură tipică de „intelectual" – Boxeur, face timp de aproape 10 minute, într-un limbaj de întrunire de mahala apologia trădătorilor din boxă cu care a colaborat timp îndelungat…"* Au trecut câţiva ani, până când, din iniţiativa mea am reuşit să intru în contact cu istoricul Vasile Netea, în urma unei scrisori la care, drept răspuns, am primit o mare parte din scrierile sale. Mare mi-a fost bucuria ştiindu-mă de acum un apropiat prieten al său. Ne-am

întâlnit apoi de câte ori venea la Târgu-Mureș. Îl vizitam de câte ori mergeam la București.

Mă anunţam de fiecare dată aşa cum o cereau bunele maniere, iar prezenţa mea în familia Netea era un bun prilej pentru a-l informa despre tot ce se întâmplă la Târgu-Mureș, în cele mai mici detalii. Pentru mine, întâlnirile noastre erau un minunat prilej de cunoaştere a vieţii culturale interbelice şi a oamenilor săi.

Am devenit apoi organizatorul tuturor lansărilor sale de cărţi în judeţ. Era foarte interesat de modul în care sunt primite Memoriile publicate în „Vatra" şi a scrierilor sale, de către publicul cititor.

La una din întâlnirile noastre i-am vorbit despre descoperirea mea din ziarul „Scânteia". Cunoscând relaţiile dintre liberali şi ţărăniști din anii interbelici, concurenţa în dorinţa lor de guvernare, frământările politice, l-am întrebat pe istoric: *„Cum se face că un liberal, în acele condiţii când întreaga viaţă politică a României era controlată de consilierii sovietici, după procesul intentat lui Ion Antonescu, denumit al Marii Trădări Naţionale, Conferinţa Naţională a P.C.R., instaurarea guvernului democrat popular pro-sovietic condus de Petru Groza, în procesul reprezentanţilor celor mai înverşunaţi anticomuniști, furarea alegerilor din Noiembrie 1946, un liberal să-şi rişte libertatea într-un proces de apărare anticomunistă a unor duşmani ai noii ordini în căutare de legitimitate?"* A fost suficient pentru ca istoricul şi politicianul liberal să îşi depene amintirile de atunci cu lux de amănunte. *„Convingerile mele politice nu au fost îndreptate niciodată împotriva Statului Român şi a intereselor sale, nici împotriva unor politicieni indiferent de convingerile lor politice. Mi-a vorbit minute în şir despre meritele marelui bărbat de stat şi om politic care a fost Iuliu Maniu, afirmat încă din tinereţe, în Partidul Naţional Român din Imperiul Austro-Ungar, în Parlamentul de la Budapesta pentru apărarea drepturilor românilor din Transilvania, luptă încununată de aportul la împlinirea idealului naţional – Unirea Transilvaniei cu Patria Mamă, la 1 Decembrie 1918."* De fapt, acesta era momentul cu care încheia cele 10 minute de pledoarie, când a simţit o mână puternică care l-a prins din spate de după gât şi l-a

aruncat afară din sala de şedinţe. Pledoaria apărătorului în mod aşa-zis „democratic" s-a încheiat aici.

Desigur că, întreg procesul era bine regizat, într-o sală în care asistenţa desemnată procesului, clocotea de ură împotriva „duşmanilor poporului", se scandau lozinci privitoare la „trădători", presa nu avea nici un interes să informeze populaţia despre adevărata evoluţie a evenimentelor din România postbelică. Volumul care ar fi urmat să motiveze măsurile guvernului prin acel proces public a apărut trunchiat. Interogările şi depoziţiile erau cele care serveau puterii şi consolidării ei. Au trebuit să treacă mulţi ani până când adevărul a fost scos la iveală.

Depoziţia martorului Vasile Netea a fost audiată în şedinţa din dimineaţa zilei de 2 noiembrie 1947. În urma citirii listei de către grefier, din 22 de martori nu a fost prezent niciunul. Aceştia erau; Lucia Demetrius, Oscar Lemnaru, A. L. Zisu, Teodorescu Arghezi, G. Milian, Nicolae Deleanu, Zambaccian, Mihail Răutu, Gheorghe Ivaşcu, Andrei Şerbulescu-Silber, Ghiţă Pop, dr. Virgil Solomon, avocat Ioan Lupu, insp. Gl. Mihalcea, Comisar Stanciu, Comisar Alexandrescu, Victor Sârbu, av. Valer Moldovanu, av. dr. Romul Pop, prof. univ. Gheorghe Fotino, ziaristul Emil Serghie şi dr. Ioan Jovin. Preşedintele completului a solicitat să fie completată procedura cu cei care lipseau. Aceştia erau patru la număr: cpt. Dumitrescu, Aurel Măldărescu, dr. Anton Ionel Mureşeanu, lipsă la apel şi Vasile Netea singurul prezent. Deducem din această situaţie că Vasile Netea a solicitat voluntar calitatea sa de martor.

Avea pe atunci 35 de ani. Funcţiona ca ziarist şi avea domiciliul în str. Medic, col. Stoenescu, nr. 9. A rămas la Bucureşti în urma refugiului impus de Diktatul de la Viena, unde şi-a continuat studiile. Publică studii şi articole într-o serie de publicaţii. Tema sa predilectă era readucerea Transilvaniei la Patria Mamă, refacerea graniţelor României. Era autor a numeroase cărţi. Volumul „De la Petru Maior la Octavian Goga" îi aduce premiul Academiei Române. S-a înscris la doctorat avându-l ca mentor spiritual pe Constantin C. Giurescu. În anii interbelici, la îndemnul naşului de cununie dr. Emil Aurel Dandea, primarul oraşului Târgu-Mureş şi a câtorva profesori este atras în politica liberală. După obţinerea diplomei de învăţător,

datorită prezenţei sale în activitatea publicistică şi culturală, este ales preşedinte al tineretului liberal. În 1946, participă la alegerile parlamentare în judeţul Satu Mare din partea P.N.L.

Lui Vasile Netea, în procesul ţărăniştilor i se solicită depoziţii privitoare la acuzaţii Ilie Lazăr şi Iuliu Maniu, ambii fruntaşi ai P. N. R. iar apoi ai P. N. Ţ. Ilie Lazăr era avocat şi om politic român, combatant în Primul Război Mondial, a făcut parte din Garda lui Iuliu Maniu, deputat în Parlamentul României din partea P. N. Ţ. A fost implicat în înscenarea de la Tămădău. S-a cunoscut îndeaproape cu Vasile Netea conlucrând la activităţile ce se desfăşurau la Căminul „Avram Iancu" al Refugiaţilor Ardeleni, despre care îi solicită referinţe privitoare la protestele împotriva Diktatului de la Viena al cărui autori erau Germania şi Italia fascistă şi despre o masă servită în onoarea a 16 ofiţeri sovietici la care Vasile Netea a răspuns că nu a participat.

Acuzatul Iuliu Maniu îi cere să îşi precizeze poziţia politică, la care Vasile Netea mărturiseşte că a fost membru al Partidului Liberal. L-a cunoscut pe Iuliu Maniu la Sibiu în 1940 cu ocazia refugiului, la o adunare a Astrei, o consfătuire de protest împotriva Diktatului. Nutrea încă de atunci convingerea că Germania va fi învinsă. Următoarea interpelare a acuzatului se referă la lupta sa pentru unitatea naţională şi Unirea Transilvaniei cu România, în condiţiile în care instanţa susţine că a luptat pentru interesele Austriei. Vasile Netea afirma că îl cunoaşte pe Iuliu Maniu din calitatea sa de istoric şi cercetător. El demonstrează că Iuliu Maniu nu a făcut nimic contrar intereselor neamului românesc. În continuare martorul arată că Iuliu Maniu a avut un rol hotărâtor în redactarea Rezoluţiei Marii Adunări.

La toate acestea, procurorul col. Stanciu îl întreabă pe Vasile Netea dacă mărturiile sale au ceva comun cu procesul, deoarece el nu este cercetător ştiinţific, dar dacă ştie cumva ce a afirmat acuzatul Iuliu Maniu locotenentului Roger, care făcea parte din Misiunea Franceză a lui Berthelot, referitor la reocuparea Transilvaniei pe vechea frontieră, la care Netea îi răspunde că nu cunoaşte problema, dar din studiile sale ştie că trebuia întreprinsă o acţiune împotriva escaladării trupelor lui Bela Kun în România. Din

nou, col. Stanciu îl întreabă pe apărător dacă ştie ce comunicat a dat preşedintele fostului Partid Naţional Ţărănesc despre adunarea de protest împotriva cedării Ardealului, la care Vasile Netea îi răspunde că era concentrat pe graniţa de vest unde se aştepta rezistenţa noastră armată.

În continuare este interogat dacă cunoaşte broşura lui Vaida-Voievod privitoare la Ardeal din 1922, la care Vasile Netea afirmă că este un fals. Martorului i se pun din nou întrebări cu privire la activitatea lui Ilie Lazăr. În continuare sunt citaţi alţi martori care nu sunt prezenţi şi nu răspund. Aceştia erau: Nicolae Colea, Ion Groşan, Ion Domocoş, Ion Lambru, Victor Isac, col. Pop, Marius Pop, maior Lupoaia, baron Francisc Neuman şi dr. Valter Roman.

Sunt toate acestea argumente care ne îndreptăţesc să afirmăm că în momentele de cumpănă a existat o unitate de vederi, oricât de multe ar fi fost divergenţele, mai ales atunci când este vorba de partide politice şi de liderii lor. În vremurile de restrişte a existat o colaborare între cele două partide în exilul românesc.

Este de ştiut că în anii comunismului, la Paris, în capitala Franţei, unde s-au refugiat mulţi români, apărea un organ de presă emis de cele două partide istorice şi Regatul României.

Relaţiile de prietenie şi colaborare între liderii acestor partide au fost reluate după ani de detenţie cu toate riscurile existente. Vasile Netea îl menţionează pe Corneliu Coposu în Memoriile sale publicate în 1982 ca pe un om integru, redactor la „Dreptatea”, în pofida cenzurii deosebit de severe.

Relaţiile de colaborare au continuat şi după anul 1989, când Convenţia Democratică din care făceau parte cele două partide câştigă alegerile parlamentare şi guvernarea (1996-2000).

Oricine încearcă a denatura aceste adevăruri greşeşte. Exemplu în acest sens îl oferă site-ul http://www.corneliu-coposu.ro/, care ne prezintă o notă asupra unei surse de informare a organelor securităţii care dă relaţii din 07.07.1972 de la o întâlnire cu Corneliu Coposu, în care acesta relatează că nu mai are cu cine să refacă P.N.Ţ. Interesându-se de parastasul pus în onoarea lui Take Ionescu cu puţin timp înainte, la care a participat şi Vasile Netea,

sursa informează că acesta ar fi declarat: *„Am fost la acel parastas, dar în momentul când a început să vorbească VASILE NETEA, am părăsit biserica, deoarece îl detest pe Netea care nu are prestigiul moral să vorbească despre oameni politici din trecut, de când a scris «O lucrare despre Unire», unde nici măcar nu pomenește de Iuliu Maniu. După ce am ieșit din biserică au ieșit după mine 30-40 de persoane."* Un mare neadevăr! Cartea se numește *O zi din istoria Transilvaniei – 1 Decembrie 1918*, în care, în acele zile de aspră cenzură, și de a nu spune adevărurilor pe nume, Iuliu Maniu este menționat de opt ori în următoarele împrejurări: p. 43 –împiedicat să intre în parlamentul din Pesta; p. 140 –sosirea la Alba Iulia; p. 154 – din cuvântarea sa la Marea Adunare; p. 170 –cuvântul la Marea Adunare; p. 182 –alcătuirea Marelui Sfat și stabilirea delegației pentru București; p. 183 – alegerea sa în funcția de președinte al Consiliului Dirigent, p. 184 – prima ședință a Consiliului Dirigent și la fotografia privind Sfințirea steagului și depunerea jurământului ostașilor de la Viena. Consider că orice comentariu este de prisos!

Bibliografie

• Tudor Olaru. Aspecte și comentarii. În: Scânteia, Seria III, anul XVI, nr. 966, 7 noiembrie 1946, p. 6/a.

• Procesul lui Iuliu Maniu. Vol. 2, partea,2. București, Editura Saeculum, p. 43-45.

• Vasile Netea. Memorii. Ediție îngrijită, introducere și indici Dimitrie Poptămaș. Cuvânt înainte de dr. Florin Bengean. Târgu-Mureș, Editura Nico, 2010. (Fundația Culturală „Vasile Netea")

• Vasile Netea. O zi din istoria Transilvaniei. 1 Decembrie 1918. București, Editura Albatros, 1970.

• www.corneliu-coposu.ro.

(2013)

Publicistica lui Vasile Netea

În repetate rânduri am făcut referire la pluridisciplinaritatea operei lui Vasile Netea. A sosit momentul pentru a-i aprecia acum fără patimă ori părtinire, unul dintre domeniile cele mai prolifice care l-au consacrat ca publicist, activitate care mai confirmă o dată formaţia sa şi spiritul enciclopedic dobândite încă din anii tinereţii în şcolile preuniversitare româneşti, prima opţiune a sa fiind aceea de învăţător, Târgu-Mureşul oferindu-i instituţia educativă, dascăli străluciţi şi mediu cultural de excepţie.

La absolvirea Şcolii Normale (1930-1931), Vasile Netea se înscrie în rândurile educatorilor având ca precedente publicistice debutul poetic la vârsta fragedă a elevului din clasa a III-a, apoi articolele despre scriitori apărute în revista „Astra", iniţierea şi publicarea împreună cu colegii săi a unei reviste a elevilor de la Şcoala Normală intitulată „Avântul" (1928), o surpriză pentru profesorii săi ceea ce a cauzat neplăceri reciproce, ca şi colaborările la ziarului „Patria" din Cluj, la „Actualitatea" (1928-1929), o revistă pentru apărarea drepturilor cetăţeneşti şi naţionale care apărea la Târgu-Mureş.

Sigur şi stăpân pe puterile sale intelectuale, încurajat de unii profesori cu care se confrunta în publicistica locală, între care remarcăm cuvintele profesorului său dr. Nicolae Creţu, care scria despre elevul şi mai tânărul ziarist că *„aş vrea să-l văd nu numai prin prisma de critic îndreptăţit al stărilor de lucruri, dar şi de element constructiv, căci nu-i lipsesc nici cultura şi nici înzestrările superioare sufleteşti".* Erau garanţia marii deschideri în publicistică. Prezenţa sa este resimţită, predominantă în toate publicaţiile locale importante, de lungă sau mai scurtă durată ale deceniului al patrulea al secolului trecut, care dădeau impresia unui oraş cu o cultură şi viaţă politică românească distinsă şi dinamică.

Când fac referire la publicistică, mă gândesc în general la activitatea gazetărească.

Aceasta ar putea să pară minoră faţă de lucrările capitale ale unui condeier cu certe lucrări de diferite dimensiuni abordând în principal probleme de istorie şi filologie şi, nu în ultimul rând, aspecte ale vieţii social-politice şi culturale. Nu trebuie să uităm că, în multe cazuri, din activitatea publicistică s-au născut cărţile nemuritoare ale unor autori. La baza volumului de studii şi eseuri istorice şi literare „De la Petru Maior la Octavian Goga" premiat de Academia Română au stat începuturile de profiluri publicate împreună cu doctorul Eugen Nicoară în revista „Progres şi cultură" în cazul lui Petru Maior, Constantin Romanu-Vivu, iar mai apoi, Ion Pop-Reteganul, Gheorghe Bogdan-Duică, George Coşbuc, Şt. O. Iosif şi în final Octavian Goga. Bineînţeles, în lucrarea sa ele apar sub formă de studii cu valoare ştiinţifico-literară, aparat ştiinţific, într-o formă academică, în care se derulează un secol de frământări ale românilor ardeleni de la apariţia „Istoriei" lui Petru Maior şi până la apariţia volumului de „Poezii" ale lui Octavian Goga, premergătoare Marii Uniri. De la cel care „*luminase trecutul şi aprinsese conştiinţa naţională*" şi până la cel care „*a dat glas durerilor neamului, a deschis zări albe viitorului românesc*" de la „*începutul luminei*" la „*biruinţa şi strălucirea ei*".

Acest întâi volum de publicistică însumează scrierile din tinereţe, colaborările la periodicele dintre anii 1928-1940. Am trecut peste activitatea publicistică din anii de şcoală cu o singură excepţie, un articol apărut în „Actualitatea" din 1928, mai mult pentru a lărgi extremele anilor de publicistică. Avea pe atunci 16 ani. Articolul „Antologii româneşti" este unul îndrăzneţ. Bun cunoscător al situaţiei la zi a stării literaturii române sub forma unor antologii, Vasile Netea nu are rezerve atunci când face referiri la limitele lor. Cu adevărat, afirmarea în domeniul publicisticii începe odată cu colaborările la „Gazeta Mureşului", o foaie săptămânală pentru răspândirea culturii în popor, care a apărut între anii 1931-1938. Redactorul ei era profesorul Mihai Demetrescu, autorul cărţii „*Târgu-Mureşul, un oraş demn de văzut*" pentru care fostul elev avea mult respect. Vasile Netea colabora cu articole la rubricile: *Conferinţele „Tinerimii*", *Mureşul cultural*, şi *De la noi din popor.* O rodnică activitate publicistică o desfăşoară in paginile gazetei „Credinţa", publicaţie culturală economică şi socială de sub conducerea lui Em. I Cocoş, din care au apărut în 1933 doar nouă numere.

Anii cei mai rodnici i-a înregistrat la revista „Progres şi cultură”, 1933-1937, Revista a Asociaţiei Învăţătorilor Români din judeţul Mureş, care, începând cu numărul al doilea apare cu subtitlul „Revistă pedagogică – socială - literară”.

Implicarea în politică, ca preşedinte al tineretului liberal îl va angaja la gazeta bilunară, iar apoi săptămânală „Glasul Mureşului” (1934-1940), Organ al Partidului Naţional Liberal din judeţul Mureş. Redactor era Maximilian Costin, iar din 1935 apare sub direcţia primarului liberal dr. Emil Dandea. Odată cu desfiinţarea partidelor politice, măsură luată de Regele Carol al II-lea, subtitlul se va schimba în „Gazetă românească de îndrumare naţională, economică şi culturală”. În afară de aceste publicaţii, Vasile Netea va colabora la aproape toate publicaţiile locale care includ în paginile lor probleme de istorie şi cultură. Între acestea menţionăm: „Glasul Şomerilor” (1933), Revistă socială lunară pentru combaterea lipsei de lucru, din care a apărut un singur număr; „România Mare”, un manifest antirevizionist pentru ziua de 1 Decembrie 1935; „Jar şi slovă” (1937) şi „Clipa”…(1936-1937) reviste literare iniţiate şi conduse de Vasile Netea; „Revista Şcoalei Normale de învăţători” (1938-1940) şi „Renaşterea Mureşului” (1939). ori la altele naţionale cum au fost „Transilvania”, „Neamul românesc pentru popor” pentru care este corespondent al judeţului, „Cuget clar”, „Ţara nouă” şi altele.

Am structurat volumul de faţă în patru părţi distincte: prima înregistrează „Publicistica” (în general), care este şi cea mai cuprinzătoare, căreia îi urmează un grupaj de articole „Politice”ca parte distinctă determinate de preocupările publicistice în acest sens. Am creat un grupaj pentru articolele „Literare”, iar în încheiere, am ataşat câteva „Cronici” ale unor cărţi, mai puţine la număr. Pe baza unor aprecieri sumare încerc să precizez câteva domenii prioritare la care se referă publicistica lui Netea.

A manifestat un viu interes pentru personalităţile istorice şi literare, pornind de la cele locale şi până la cele naţionale cu certe implicaţii şi contribuţii duse până la sacrificiu la formarea naţiunii române, a statului naţional modern şi a emancipării cetăţenilor săi. După cum însuşi afirma, în ale sale însemnări ocazionale, la numai 27 de ani îşi dorea o carte mare care să fie intitulată „Pioni ardeleni în istoria şi cultura românească” sau „Flăcări ardelene în vâlvătaia neamului românesc”.

Visa să răsară din el „un scriitor de vieţi înalte, de oameni mari" așa cum au fost Emil Ludwig, Andre Maurois sau Ştefan Zweig.

Începuturile erau promiţătoare dacă avem în vedere publicistica sa din primii ani, iar mărturie a împlinirilor, cărţile de mai târziu: *George Bariţiu – Viața și activitatea sa,* masiva monografie *C. A. Rosetti,* cele privitoare la Nicolae Titulescu, Nicolae Iorga, Take Ionescu ori *August Treboniu Laurean – Viața și activitatea,* lucrare scrisă în colaborare cu Ilie Popescu Teiuşan. Cele publicate în „Progres şi cultură" au fost adunate într-o plachetă intitulată „Figuri Mureşene", care de fapt reprezintă şi debutul editorial, rod al colaborării cu dr. Eugen Nicoară. Apariţia gazetei „Credinţa" îi prilejuieşte un articol programatic sugestiv intitulat „Din prag", în care face abstracţie de angajarea într-un partid. „*Suntem tineri* – scria Vasile Netea, avea 21 de ani – *Luptăm pentru promovarea unui spirit nou în viața publică, spirit capabil de regenerare, de fapte rodnice și de mândrie națională. Certificatul nostru de existență este munca, titlul nostru de nobleţe va fi fapta iar mândria noastră va fi gândul nou și acțiunea nouă. Îndrăzneți în cele bine chibzuite, muncitori în cele trebuitoare, ne vom afirma credințele cu curaj, slujind adevărul și năzuința. Suntem convinşi de un optimism profund, crezând cu tărie într-o viață mai luminoasă mai bună și mai cinstită, vom lupta cu îndârjire pentru realizarea ei, convinşi fiind că numai în ea stă fericirea neamului."* Acestea erau convingerile tânărului învăţător care pornea pe drumul vieţii, ridicat dintr-o familie de săteni harnici, care i-au oferit o educaţie sănătoasă continuată în şcoală, cu care se reîntoarce la obârşii. Cu aceste gânduri frumoase şi utile care urmau să fie sădite în sufletul elevilor şi adulţilor îşi inaugurează nobila profesie de apostol şi luminător al neamului său. Nu era singur. Aceloraşi scopuri trebuia să răspundă Asociaţia pentru Literatura şi Cultura poporului Român din Transilvania (ASTRA), în care era implicat cu toate puterile intelectuale, alături de ceilalţi intelectuali ai oraşelor şi satelor noastre. Săptămânal, vocaţia sa oratorică se făcea auzită în localităţile rurale, cultivând lumină din lumina sa. Este o activitate stăruitoare a cărei importanţă face obiectul multor articole inserate în presa cotidiană. Pune mare accent pe lectură, instituirea de biblioteci publice ori personale, organizarea de expoziţii, şcoli ţărăneşti, case culturale etc.

Publicistica de tinereţe a lui Vasile Netea se înscrie într-o adevărată cronică culturală a anilor deceniului al IV-lea pe această vale a Mureşului.

Multe din relatări privesc marcarea prin activităţi specifice a unor evenimente care fac referire la istoria poporului român şi a oamenilor săi de valoare. Să nu uităm că acest deceniu este premergător marii conflagraţii mondiale. Se înteţesc activităţile pentru o nouă odine mondială, România fiind ameninţată cu revizuirea graniţelor. Publicistul Vasile Netea se înrolează, prin scrierile sale, în adunările săteşti şi prin atitudine, în generaţia antirevizionistă.

În spiritul credinţei străbune nu uită niciodată marcarea principalelor sărbători creştine, Învierea şi Naşterea Domnului, cu editoriale în care se îmbină într-un mod fericit importanţa acestora cu tradiţiile şi obiceiurile româneşti. Alte articole privesc viaţa şi activitatea unor clerici şi ierarhi ai bisericii, sfinţiri de locaşuri de cult, troiţe. Practic, am putea spune că ziaristului nu i-a scăpat nimic din tot ce înseamnă valoare şi educaţie, proces continuu cu certe implicaţii în evoluţia societăţii româneşti interbelice.

Publicistica politică reflectă una din năzuinţele lui Vasile Netea, aceea a realizării sale ca om politic. La numai 25 de ani este ales preşedinte al Partidului Naţional Liberal. La alegerile de la sfârşitul anului 1937 miza pe un post de consilier orăşenesc, care să îi deschidă apoi calea spre a candida ca deputat.

Cum partidul său nu a întrunit numărul necesar de voturi şi era imposibilă constituirea unui guvern, Carol al II-lea îşi consolidează puterea prin dizolvarea instituţiilor sistemului parlamentar, aboleşte Constituţia, dizolvă partidele politice preluând întreaga putere în mâinile sale.

Fără a renunţa la partidul său, Netea va încerca să se integreze în Frontul Renaşterii Naţionale şi în politica acestuia, colaborând la cele două numere ale publicaţiei „Renaşterea Mureşului”conduse de dr. Eugen Nicoară cu două articole, care nu au nimic comun cu programul său, făcând referiri la Gheorghe Bogdan-Duică.

Din articolele sale politice, apărute până la suprimarea partidului şi care se referă la rezultatele obţinute de P. N. L. în anii de guvernare 1934-1937, nu lipsesc nici confruntările de idei cu Partidul Naţional Liberal, cel mai activ în această zonă a Mureşului, articole programatice pentru tineret, conferinţele tineretului.

În „Apelul către tineretul liberal din judeţul Mureş” este de reţinut îndemnul: *„Munciţi, fără a aştepta nici o răsplată, pentru ridicarea satelor româneşti, pentru luminarea ţărănimii române, pentru crearea de aşezăminte şi instituţii menite să cultive şi să întărească virtuţile neamului românesc, şi pentru a-l îndruma pe calea muncii, a cinstei şi a culturii.”* Nu sunt omise din tematică nici realizările obţinute pe plan economic şi edilitar în zona Mureşului de Sus.

Puţine la număr, analizele literare asupra operelor câtorva scriitori, dovedesc erudiţia lui de filolog cu reale şi pertinente posibilităţi interpretative. Trei dintre ele sunt comemorative, prilejuite de împlinirea a douăzeci de ani de la moartea poeţilor Panait Cerna, Şt. O. Iosif şi a scriitorului Ilarie Chendi, trei destine nefericite ale scrisului românesc. În alte două articole sunt elogiaţi doi mari poeţi români ardeleni, George Coşbuc şi Octavian Goga. Nu este omisă nici Carmen Sylva, poetă, prima regină a României. Corespunzător formaţiei sale de învăţător în a cărui preocupare intră şi culegerea nestematelor populare, închină trei profiluri folclorice învăţătorilor Ion Pop-Reteganul, C. Rădulescu-Codin şi Mihail Lupescu, pe care le cuprinde în cele din urmă într-o carte.

Cuprinse într-un capitol separat am redat cronicile la apariţia editorială a unor cărţi, în cea mai mare parte de poezii contemporane. Ele reprezintă un început de cronicar literar, activitate care îl va preocupa mai mult în anii următori.

După aceeaşi structură intenţionăm să elaborăm încă două volume de publicistică: II. care va cuprinde publicistica din anii de refugiu (1940-1944) şi III. publicistica anilor de maturitate şi împlinire intelectuală (1944) şi până în ultimele zile ale vieţii sale. Considerăm că restituirea în cele trei volume de publicistică a scrierilor menţionate activitate pe care Fundaţia Culturală „Vasile Netea” şi-o asumă să deschidă noi orizonturi în mai buna cunoaştere a vieţii şi activităţii istoricului şi omului de cultură şi să preceadă editarea „Operei Omnia”.

Este cel mai frumos dar pe care îl putem oferi cititorilor noştri acum, când se împlinesc 25 de ani de la trecerea lui V. Netea la cele eterne.

(2014)

Vasile Netea în corespondență

Poetul „iconarist” - Vasile Netea (Reflecţii pe marginea unei corespondenţe cu Mircea Streinul)

Dacă pluridisciplinaritatea cărturarului Vasile Netea a fost amplu tratată în aproape toate compartimentele ei, despre poet, avem cunoştinţe mai puţine. Versificarea, de obicei face parte din ambiţiile de tinereţe ale elevilor, care, în multe cazuri rămâne abandonată în favoarea altor chemări şi preocupări intelectuale. În cazul lui Vasile Netea situaţia se prezintă puţin diferit. Primele încercări literare sunt legate de versificare, încă din timpul când era elev la Şcoala Normală din Târgu-Mureş. Prima poezie care marchează debutul său literar, intitulată *Se duc oile la munte...,* a apărut în revista Liceului „Alexandru Papiu-Ilarian”, *Îndemnul* (nr. 6/8, febr. apr. 1926, p. 75). Preocupările sale poetice primesc spaţiu în revista *Astra* (Tg.-Mureş) şi *Avântul* (o revistă proprie) la care se adaugă preocupările de instituire a unui cenaclu literar. Învăţător în satele mureşene, Vasile Netea devine un mare animator cultural care va fermeca prin arta elocinţei şi va continua să scrie poezie, pe lângă alte preocupări de istorie, filologie, folclor etc. Concentrat ca elev T.R. la Şcoala pregătitoare de ofiţeri în rezervă din Bacău (1933-1934) va continua să scrie versuri. Aici este coleg şi va lega prietenie cu bucovineanul Vasile Posteucă. Tot din acest timp datează legăturile sale cu mişcarea iconaristă din Bucovina. Îi trimite versuri lui Mircea Streinul în vederea editării unei plachete, care nu o să apară niciodată din cauza neajunsurilor financiare. Multe dintre ele au fost publicate în *Glasul Bucovinei* (1933-1934). În mişcarea literară a iconariştilor, Vasile Netea îşi înscrie numele alături de Nicolae Cantonieru, Matei Alexandru, Ştefan Baciu, George Drumur, Gh. Antonovici, George Nimigean, Sextil Dascăl, E. Ar. Zaharia, Mihai Cazacu, George Popa ş.a. Reîntors la Târgu-Mureş, Vasile Netea va publica versuri în *Glasul Mureşului, Jar şi slovă, Clipa, Progres şi cultură,* activitate asupra căreia nu a mai revenit niciodată şi care a rămas risipită în publicaţiile vremii.

Poate că nu ar fi lipsită de importanţă literară adunarea lor într-o culegere. Considerăm că legăturile cu Mircea Streinul sunt semnificative în elucidarea acestor preocupări, pentru care publicăm aceste scrisori.

1.

Cernăuţi, 28 nov. 1933.

Stimate d-le Netea,

Îţi mulţumesc pentru cuvintele despre Iconar[132]*. 18 poezii ar costa 1200 lei (100 exemplare), tehnică excelentă. Trimite-mi poemele şi, poete, sunt gata să suport eu jumătate din cheltuieli, plus cheltuielile de expediţie. De obicei, reţin 40 ex. pentru reviste, 5 pentru editură. Scrie-mi mai detailat. Cel mai bine ar fi să-mi trimiţi poemele. Te invit să colaborezi cu poezii la „Glasul Bucovinei”*[133]*. Dacă vrei să scoţi 150 ex., ar costa 1500 lei. Cu prietenie, Mircea Streinu*[134] *N. B. Te rog să-i dai această cartă poştală şi d-lui Posteucă*[135]*. Dragă Posteucă, îţi mulţumesc pentru aprecierile literare. Cine ştie, poate, odată, vom fi şi prieteni politici... În orice caz, nici nu-ţi poţi închipui ce bine mi-a părut că treci peste diferenţele de ordin ideologic. Poemele lui Ion Roşca*[136] *vor apare la primăvară, în ediţie frumoasă. Comunică-mi adresa exactă şi-ţi voi trimite totul de te va interesa.*

Cu cordialitate,

Mircea Streinul.

D-lui Vasile Netea

Elev t. r. Şcoala ofiţeri rezervă

Comp. II, plut. III, în Bacău.

---

[132] Grupare literară a scriitorilor bucovineni de afirmare a unei noi forme de artă, având ca scop promovarea unei literaturi originale, fondată de M. Streinul împreună cu I. Roşca, Gh. Antonovici, George Drumur şi Neculai Pavel.

[133] 1930-1937.

[134] Mircea Streinul (1910-1945), scriitor şi ziarist. Fost redactor la ziarul *Buna Vestire*. Debut la *Junimea literară*, a editat revistele *Argonaut* şi *Fişier*, colaborator la aproape toate revistele literare importante ale vremii. Fondatorul mişcării *Iconar* şi al revistei cu acelaşi titlu.

[135] Vasile Posteucă (1912-1972), poet iconarist.

[136] Ion Roşca (1908-1933), poet iconarist.

2.

Cernăuţi, 14 D. 1933.

Stimate prietene

Ţi-am trimis o „Munca literară” și „Junimea literară”[137]*. Altceva n'a mai apărut „Orion”*[138]*, „Pana literară”*[139] *și celelalte nu mai apar, așa că n 'am ce să-ți trimit, în afară de revistele amintite mai sus.*

Te rog să-i spui d-lui Netea că i-a apărut în „Glasul Bucovinei” o poezie.

I-am trimis exemplarul respectiv. Îi vor apare și celelalte. Până de Crăciun nu mai apare foileton la „Glasul Bucovinei”. Aștept manuscrisele d-lui Netea. Pentru care format s-a hotărât? Cel de 1450, cel de 900 sau cel de 400? Aș putea contribui și eu (expediția, etc.) Tirajul 100 ex. - 30 sau 40pentru reviste și iconariști. De altfel, ce mai faci? Mai scrii câte o poezie. Îți voi trimite mai încolo, plachete noi, pe adresa în Stăneștii de Sus (sau de Jos?)[140]*. Aici e iarnă strașnică. Păcat că nu mai apar „Pana literară”, „Crai-Nou”*[141] *și „Orion”. Mai târziu, cred că va apare o revistă. Sunt în corespondență cu prietenii d-lui Netea, din Ardeal. Te rog să-i transmiţi salutări. Aștept să-mi trimită versurile destinate plachetei.*

Cu prietenie,
Mircea Streinul

D-sale d-lui
Elev T. R. Vasile I. Posteucă
Pluton I, compania II,
Școala militară de ofiţeri în rezervă.
În Bacău.

[137] 1904-1914; 1923-1937.
[138] 1933-1935.
[139] 1933.
[140] Stăneşti (Rădăuţi).
[141] 1933.

3.

Cernăuţi, 11 Ian. 1934.

Stimate domnule Netea,

am primit manuscrisele. Cu 650 lei nu se pot scoate nici măcar 14 poeme. Aşa cum vrei D-ta, ar costa circa 3500 lei (o pagină poem, una albă). Fiindcă e vorba de un ardelean, vom edita totuşi poemele (afară de una sau două - din cauza unor mici imperfecţii), în tiraj limitat (100 ex.), dintre cari 50 pentru reviste şi prietenii mei iar 50 pentru D-ta. Hârtia va fi albă de lux, poroasă. Coperta, gravată în lemn, ceea ce ne va costa cam 300-400 lei. Voi căuta să fac un aranjament cu Ziarul „Glasul Bucovinei" şi cu tipografia. Vom suporta toate cheltuielile expediţiei. Dacă nu te-a lămurit d. Posteucă, Te rog să ştii că editura noastră fiinţează numai din lefurile modeste ale lui Grosu[142] *şi ale subsemnatului. Ne-am făcut obiceiul să expediem gratuit celor ce-au publicat în ICONAR, toate plachetele ce apar ulterior, ceea ce e foarte costisitor. Afară de asta, numele unui autor apare întotdeauna pe copertele celorlalte plachete din ICONAR, ceea ce menţine în actualitate numele respectivului autor. Versurile Dtale sunt bune. Prima din manuscris e de un românism foarte frumos. Ţi-a mai apărut o poemă în „Glasul Bucovinei" Cred că ai primit exemplarul la Deda*[143]*. Coperta plachetei D-tale va fi splendid lucrată, în culoare (gravură în lemn, bicoloră). Te rog să trimiţi de urgenţă suma de 650 lei şi-ţi pun cartea sub tipar chiar săptămâna viitoare. Te rog să-mi scrii ce mai fac prietenii din Tg.-Mureş.*

Cu prietenie,

Mircea Streinul.

N.B. Te rog să-i comunici d-lui Posteucă (îi transmit salutări) că-l invit călduros să-mi trimită urgent două poeme inedite pentru antologia ICONAR.

D-sale d-lui
Elev T. R. Vasile Netea,
Comp. II,
Şcoala pregătitoare de ofiţeri în rezervă, în Bacău.

---

[142] Numele adevărat al lui Iulian Vesper, scriitor iconarist.
[143] Locul de naştere şi domiciliul elevului V. Netea.

4.

Cernăuți, 15 ian. 1934.

Stimate domnule,
Vasile Netea,
Îți mulțumesc pentru scrisoare. Banii încă nu i-am primit. Mă voi conforma dorințelor D-tale. Fii sigur că placheta va avea un aspect foarte frumos. Te rog să-i mulțumești prietenului Vasile Posteucă pentru poemele trimise. Cum să apară cu greșeli de tipar? Acuma, comunică-i, de când avem corectori buni, nu se fac nici măcar în „Glasul Bucovinei" greșeli de tipar. Ai primit „apoteoza" de dl. Dr. Zaharia?[144] *Te rog să-mi trimiți din când în când versuri și pentru „Glasul Bucovinei" (Ți-a mai apărut un poem). Ca militar ai voie să tipărești plachete? Nai să ai încurcături? Ca să știu, comunică-mi aceasta. Pe ce adresă să-ți trimit plachetele ICONAR? Acasă sau la Bacău? Poezia, pe care mi-ai trimis-o, va apare în plachetă. Îți voi comunica ulterior, care două poezii vor cădea (le-am notat titlul și caietul nu e la mine). îți voi trimite corecturile. Salutări lui V. Posteucă.*
Ai primit manifestul literar al Editurii ICONAR?
Prietenește,
Mircea Streinul

Elev T. A. comp. II,
Netea Vasile
Școala militară,
în Bacău.

5.

Cernăuți, 21 iun. 1934.

Stimate domnule Netea,
M-am întors după o călătorie de 2 luni înapoi la Cernăuți. Pregătește o plachetă de 16 poeme a maximum 5 strofe și trimite-mi-

[144] E. Ar. Zaharia (n.1911), poet iconarist.

o, ca să ți-o pun sub tipar. Ți-am scris că 100 lei am dat pentru desen, iar circa 150 sau 200 pentru gravură. Restul, după cum ne-a fost vorba, suport eu. De altfel, ce mai faci? în curând îți vor apare vre-o 10 din poeziile vechi în „Glasul Bucovinei" pe care Ți-l voi trimite la Deda.

Cu salutări,
Mircea Streinul,
în Cernăuți str. Transilvaniei 171.

Domnului Netea Vasile. Comp. II,
Școala militară,
Bacău.

(2001)

Corespondenţa lui Em. I. Cocoş cu Vasile Netea

Despre tânărul ambiţios care avea să joace un rol important în cultura reghineană în prima jumătate a deceniului al patrulea avem cunoştinţe mai puţine. Ele se referă la câteva iniţiative, între care editarea unei reviste intitulate *Credinţa,* înfiinţarea *Societăţii Tinerimii Române din Reghin şi jur,* librăria *Cartea Românească, Societatea Corul Românesc,* numeroase conferinţe, câteva articole apărute în propria-i publicaţie, şi mai puţine, risipite prin presa vremii.

Cel care îi păstra nestinsă memoria rămâne prietenul şi colaboratorul său apropiat, Vasile Netea, care îl va menţiona ori de câte ori va avea prilejul, în conferinţele, memoriile şi scrierile sale, despre faptele, lucrurile copilăriei şi tinereţii.

Câteva scrisori ale lui Em. I. Cocoş (1911-1936) izvorâte din dragoste şi sinceritate pentru Vasile Netea, ne transpun în intimitatea emitentului, care îşi dezvăluie crezul său despre lumea înconjurătoare, date autobiografice şi planuri de avânt creator şi speranţă, într-o lume a urii, invidiei şi întunericului, cum o considera el.

Lui Imy cum îi plăcea să îşi spună, nu i-a fost dat să trăiască decât 25 de ani, fiind răpus de tuberculoză, boală incurabilă în acele vremi.

Un copil fără copilărie, mama sa fiind bolnavă la pat, tatăl său plecat pe front, orfan la 10 ani, a trebuit să înfrunte greutăţile vieţii, să se lupte cu propriul său trup încercat de boală, aproape un an fiind orb. Acesta era capitalul fizic al omului de program şi acţiune culturală, în pofida formaţiei sale economice, care, într-un timp scurt dorea să se recupereze pentru o viaţă îndelungată.

Cele 8 scrisori emise între limitele datelor de 11 februarie 1933 şi 30 decembrie 1936 vin să ne întărească această afirmaţie.

Ele nu scapă nimic din tot ce înseamnă realitate politică şi socială a timpului, împlinire şi neîmplinire în cultură, relaţiile interumane etc, toate acestea privite din unghiul său personal de judecare a lucrurilor, din „burgul" în care cultura românească era în plină ascensiune.

Încredinţăm acum tiparului aceste scrisori în ideea că ele vor lumina cu credinţă şi adevăr asupra perioadei în care au fost emise şi a autorului lor.

1.

Reghin, 11 Februarie 1933.

Drag Prieten

Îmi place mult ca în greul jug al vieţii, în monotonia urâtă a răului ce ne înconjoară, - să am prilejul a mă înălţa cu sufletul şi gândul în alte lumi, în lumea binelui, şi de acolo de la înălţimi să privesc „a noastră mocirlă de păcate".

Rândurile tale ce mi-ai adresat, mi-au procurat clipe atât de fericite, atât de plăcute, cum de mult nu am avut, stând cu vre-un „om" de vorbă.

Tot ce mi-ai scris, e un crud adevăr, binecunoscut de mine. Văd, Dragă Frate, că înţelegi şi tu lucrurile cum stau, vezi şi tu „frumoasa „situaţie, în care ne aflăm, în totala sa goliciune. Sunt curios de cartea care ai cetit-o şi de care-mi scri, aş vrea să o citesc şi eu.

Dragă Netea, tot ce putem noi face momentan e, să constatăm trista realitate şi să deplângem cruda soartă a Ţării noastre, în care azi nu se găseşte un om care să spună „aşa nu mai merge".

Se mulţumesc toţi aşa cum e, fiecare se gândeşte numai la interesele lui şi restul nu interesează. Da, da, este aşa! Şi aşa a fost totdeauna în scumpa noastră Ţară. Nu putem învinui regimul actual. Aşa au făcut şi scumpii tăi „liberali" şi toţi ceilalţi; aşa a fost înainte de război şi văd că aşa a rămas. Ce interesează omul care munceşte!? Fleac! El e bun la „impozite" şi… la război, dar pentru a ne îngriji de el… Doamne fereşte.

Eu, Dragul meu, ţi-am spus-o că nu mai aştept nimic de la generaţia bătrânească.

Ei nu vor mai putea face nici un bine. Regimul, situaţia şi „principiile" de azi, toate se vor prăbuşi, totul - dar absolut totul se va distruge - şi atunci vom fi chemaţi să facem o Ţară nouă, şi vom fi chemaţi cu toţii la viaţă nouă.

Dar toate le face timpul. Să nici nu fim prea pretenţioşi, noi suntem un stat tânăr, trebuie să treacă şi peste noi civilizaţia a sute de ani, ca peste ţările de care îmi aminteşti, şi atunci vom ajunge şi noi la ceva. Dar eu cred că noi vom ajunge mai iute. Sunt sigur chiar de asta. Ajunge să putem dărâma bătrâna generaţie (dar se dărâmă

singură) și noi tinerii de azi sunt sigur că vom înțelege altcum rostul vieții.

Eu Ți-am spus de-altcum și sunt fericit că e așa, am „simțul realității". Îmi place să văd lucrurile nemascate, și nu-mi place să ridic palate pe temelie de nisip.

Știu ce vreau; cred că sunt capabil de ce vreau; și „Cred" că voi învinge! Nu cunosc imposibilul; nu cunosc greutăți, osteneală și sacrificiu, și atunci, trebuie să ajung la bun sfârșit. Principiile după cari mă conduc sunt: *„vrea"* și *„crede"*. Cred, în tot ce e bun. Cred, în D-zeu, în dreptate și în „mine". Sunt pătruns până în adâncul sufletului meu, că ce vreau e bine, și atunci sigur că „frământările" lumii ce mă înconjoară (respectiv a celor cari mă înconjoară) nu mă interesează. Fiecare facă-și-o sărată și... să le fie de bine.

Dar, frate, altceva mă doare. Mă doare că trebuie să trăiesc între oameni, și (după cât e posibil) să mă acomodez lor. Trebuie să-i aprob, depinde de ei toată situația mea de azi, și nu pot să le arunc urâțenia faptelor lor în față.

Deci, trebuie să... mint, și aceasta mă doare. - Dar totul e trecător...

Te rog mult, dacă poți, să-mi împrumuți și mie „Observatorul social" de care îmi scri. Eu la rândul meu pot să te servesc cu multe asemenea tratate dacă te interesează.

Tu ce mai faci? Aici nimic nou. Eu sunt bine; dar invidiez mult situația ta de „învățător șomer". Aș fi poate și eu mai fericit retras într-un sat ascuns, în liniștea aceea care îmi lipsește atât de mult. Aș profita poate mai mult de asta, aș avea prilej a mă pregăti și eu pentru viitor, dar așa trebuie să pierd aici timpul, bătându-mă în cap cu tot „nebunul" și muncind amar pentru „o bucată de pâine", Da, pentru această „pâine" trebuie să lupt, să lucrez de multe ori contra „mine însumi" și să „mint" fără nerușinare.

Trist, dar adevărat! Și, Doamne, câți n-ar lucra și „minți" ca mine, numai să aibă aceea „bucățică de pâine".

Netea, nu știu dacă tu vezi, de acolo de departe necazurile, „durerile" lumii, nu știu dacă le vezi și le înțelegi, dar eu am trista ocazie să o văd și constat zilnic și îmi sângerează inima de multe ori.

Și năcazurile țăranilor sunt mari, (pe acelea le vezi tu zilnic) dar ei au „pâinea cea de toate zilele". Pe ei îi compătimesc din alt punct de vedere, sunt lăsați în prostie și întuneric și în mizerie sufletească. Nimeni nu se gândește să-i ajute! Nu le trebuiesc lor

conferinţe, (de-ale lui Nicoară) nu, lor trebuie să le faci fapte, şcoli, cooperative, asociaţii ţărăneşti cu diverse scopuri, etc.

Dar, Doamne păzeşte, nu facem nimic. Ne mulţumim ca învăţătorii să rămână şomeri, iar zeci de miile de tineri ieşiţi din şcoală, fără post, în mizerie. Şi cu aceşti învăţători şi funcţionari în „mizerie" şi ţărani în „prostie şi întuneric" vom ferici noi ţara? Nu, niciodată. Ţăranii trebuiesc luminaţi, ei nu trebuie să vadă în fiecare „domn" pe dracu, un răufăcător, un hoţ, ci pe sfătuitorul şi sprijinitorul lor. Dar asta nu o poţi aştepta, dacă nu o faci tu care te pretinzi „domn".

Acei tineri ieşiţi de pe băncile şcolii, nu trebuiesc lăsaţi în mizerie, fără post (sau în post «aproape» fără leafă). Aceştia trebuiesc îndepărtaţi către sate, unii pentru industrie agricolă, alţii pentru agricultură, iar alţii pentru conducerea cooperativelor şi a asociaţiilor ţărăneşti. Atunci sigur vom scăpa de „intelectualul şomer" şi de „ţăranul în mizerie, prostie".

Dar iacă nimeni nu vrea să o facă. Avem în ţară trei partide ţărăneşti, crezi că se ocupă careva de aşa ceva? Feri-ta sfântul! Da, da, multe se pot face şi „se vor face", pentru că, sunt fericit să o pot spune suntem şi vom fi totdeauna cari vom „vrea" să facem. Vom fi bucuroşi să ne sacrificăm, să luptăm până la ultima putere, şi să învingem.

Dragul meu, văd că prea m-am cufundat în scris, dar „am scris şi mi-am uşurat sufletul". E bine să ştim unul de altul, că ce gândim, ce vrem şi ce facem. E bine să muncim împreună pentru ajungerea scopurilor noastre frumoase. Eu cred, că acum deşi suntem puţini - doi - când va veni „timpul", va fi toată lumea alături de noi.

Acum lasă-i pe ceilalţi tineri, să se ocupe de „farmecul poeziilor", „strălucirea balurilor", „sex-apel"-ul femeilor, etc. iar noi să mergem înainte pe calea noastră.

Sper la mult; în curând cred că, - pe lângă orice mari sacrificii, - voi putea scoate la lumina zilei ziarul „Credinţa".

Ca să te pun în curent puţin cu lucrurile din Reghin, îţi comunic că mâine va vorbi tot dl. Lenco, şi nu Filimon. Se spune că a fost anunţat despre asta. În fine, bun şi aprobat.

La „T. R." e mare bucluc iar Deşteptul nostru preşedinte, să facă pe „mariminosul" a comunicat lui Boeriu, că se cere excluderea lui din societate pentru crima săvârşită cu „Gl. Şom.",dar i-a dat să înţeleagă că el îl va proteja şi va face tot posibilul să nu fie exclus. Bine înţeles, Boeriu imediat şi-a dat demisia, motivând că nu poate face parte dintr-o societate culturală unde e „dictatură". Că nu admite ca rodul muncii să fie cules de alţii, decât cei cari produc, şi

încheie constatând cu regret, că în Reghin între societățile culturale și „unii intelectuali” din oraș există raport de „patron” și „muncitor”. În asemenea situații el crede de nedemn ca să fie membru al societății. Și închipuește-ți a fost clasificat „prost” și „obraznic”. Vorba lui Caragiale „Bravos națiune, halal să-ți fie”.

Alte noutăți nu avem. Vino negreșit sâmbătă la petrecere. Fă cât de intensă propaganda să mai vină lume din jur să avem reușită bună, pentru frumosul scop de ajutoare a „șomerilor” (pe cari eu nu-i pot admite în Țara noastră).

Cu Nicoară în chestia ta nu am vorbit încă. E prea aprins, și în definitiv: nu-s pentru prea multă umilire.

Cu dragoste frățească

Cocoș Imy.

2.

Reghin, 11 Iulie 1933.

Dragă amice,

Din cauza inundațiilor am fost patru zile prizonier, fără ca măcar să-ți pot scrie un singur șir și ție.

Te rog să-mi scrii imediat tot ce ai important. Dacă poți vino mai bine personal. Vreau să scoatem ziarul cu data de 20 oct.

Te sărut

Cu dragoste Imy.

3.

Reghin, 10 Noiemb. 1933.

Dragă Vasile,

Acum am primit c.p. de la tine. Nu știu dacă voi putea merge la trenul de seară, sau ba. Îți duc mult lipsa și aș dori să nu scap această ocazie de a ne putea vorbi, dar sunt cam bolnav, am o amigdalită cu febră, așa că... pentru orice eventualitate: încerc să pun pe hârtie tot ce am mai important. Chiar dacă ne vom întâlni în gară, o să putem vorbi foarte puțin. Îmi scri ca să merg în sus. Cu câtă durere trebuie să-ți spun, că nu o pot face. Destăinuirea ce ți-o fac, am deplina încredere, că rămâne între noi. Știi, că nu-mi place să cunoască toate dobitoacele, tainele mele.

În sus, nu mai merg, poate, niciodată. Numai Cel de Sus știe... Între mine și ea, nu s-a întâmplat nimic. Nu ne gândim nici morți la

ruptură. În schimb, cu Prea Cucernicul, am dat de bucluc. Şi nu vei fi puţin surprins aflând motivul... *Vasile Netea* (!!??) Ce zici? Interesant de tot. În ultimul număr al „Gazetei Mureşului" ai două articole, cari m-au vârât în unele discuţii şi crezând, că între oameni inteligenţi (pretinşi, cel puţin) se poate discuta, şi mai ales ai drept să înlături (sau să nu accepţi, cel puţin) acuzaţii nedrepte ce se aduc unei persoane (absente la discuţie) pe care o cunoşti prea bine ce valorează. Deşi – având în vedere cu cine vorbesc – am căutat să fiu domol şi „modest" (bat-o D-zeu de modestie!) discuţiile au degenerat teribil. Dar, cred, că nu are importanţă să fac zamă lungă (de asta capeţi tu destulă, acolo unde eşti). Rezultatul la finele discuţiilor: „N-am fată de măritat după *tovarăşi de la Deda".* Eu, închinându-mă respectuos, am zis „noapte bună", plecând la culcare. Ei, i-a dat ordin să-mi înapoieze inelele şi să nu mă mai vadă în ochi. Ea, a refuzat cu un răspuns categoric.

Toate acestea s-a întâmplat dumineca seara. De atunci situaţia e neschimbată, deci, azi, cu regret nu te pot însoţi 45 km din gara Reghin, în sus.

Nu divulga nimic prietenilor noştri cari te însoţesc. Lucrurile se pot dezvolta încă bine. Pe tine te voi ţine în curent cu toate. Crede-mă, că dacă n-aş iubi-o prea mult şi n-aş şti cât mă iubeşte şi ea, aş fi intransigibil în această cauză.

Să trecem la altele:

Chestia financiară: tot mizerabilă. Dacă nu aş fi împrumutat de la tine o doză atât de mare de sânge rece, ar trebui să înnebunesc în fiecare moment. Amicul nostru J.....cu: „un mizerabil" a ajutat atâţia alţi parşivi, pe mine m-ar omorî. M-a cam compromis în tot oraşul. Ce să-ţi mai spun? îmi închipui că întreagă lume, s-a pus în contra mea. Numai eu singur mi-am mai rămas credincios. Voi lupta, Dragă Vasile, şi cred, că pe când vei fi iarăşi lângă mine, voi avea o altă situaţie, şi voi fi, poate mândru, că nimeni nu m-a milogit.

Pe teren cultural: nimic, aproape. Se apropie 1 Decembrie, încă nu s-a luat nici o hotărâre. Am depus ultimele sforţări de cari mai dispun pe lângă Soc. Corală. Cu „tinerimea" nu am ce face, mai ales, că atât cu (şti tu cu cine)... nu-mi place să mai discut.

„Credinţa".

Când nu voi mai fi un „falit", un „parşiv", un „obraznic" sau...*„un copil", voi vorbi altcum.*

Aşteptare...

Alte noutăţi, chiar nimica.

Te rog mult, Dragă Vasile, scrie-mi, când poţi şi când ai ce. Eu, îţi voi scrie şi dacă vei fi la Tg.-Mureş, te voi cerceta cu drag, pentru

că rămâi și pe mai-departe tot tu singurul, care vezi altcum decât o lume întreagă de nebuni, deci singurul cu care mă pot înțelege.

Dorindu-ți tot ce e bun și frumos, te îmbrățișez

Cu dragoste frățească al tău,

Imy.

4.

Reghin, 28 Noiembrie 1933.

Dragă Vasile,

Eri primindu-ți scrisoarea, imediat m-am apucat să-ți răspund. Dar fiind foarte prost inspirat, prima frază scrisă, nu mi-a plăcut deloc, iar a doua, pur și simplu, nu am mai putut-o începe. Eram trist de tot... Azi dimineață, cât ce am venit la librărie, m-am apucat iar să-ti scriu, dar... același bucluc. În fine, m-am apucat și am citit ultimul număr din „încotro?" din scoarță până în scoarță, și acum... iată-mă din nou cu tocul în mână.

Tare m-am bucurat, că în fine te-ai gândit și la mine. Aflasem de la Albu, că ai rămas la Bacău. Mi-ar plăcea dacă mi-ai scrie mai pe larg despre toate. Acum, să încep ați face un raport general:

Aici la Reghin, noutăți prea mari nu sunt. Campania electorală e în toi. Nicoară activează cel mai mult. Nu știu dacă ști, el era să fie prefect. A și fost la București, dar la urmă - în urma sforțărilor lui Harșia și a doamnă-si, - a refuzat. Figurează al treilea pe listă, după Goga și Baciu. În fiecare zi la ora 11 pleacă cu mașina pe sate.

Cum are legături bune, face ispravă. A câștigat până acuma mulți aderenți (preoți și învățători) și are mari speranțe. E vrednic de laudă, în privința aceasta, cum înțelege să sacrifice timp, bani și sănătate, alergând și muncind pentru... alții.

La național-țărăniști, e debandadă. Dl. Ceușianu e foarte nemulțumit că e al treilea pe listă și nu al doilea (??) Restul: Truția, Mera, Maior, Conțiu, Costea... nu contează. Singur, Baciul Senator face propagandă în mod conștiincios.

Partidul lui Iunian - cu Vancea - a pornit într-o campanie foarte vie. Șulariu, deocamdată n-a făcut nimic. De altcum el acum e ocupat cu altceva. S-a cununat, dar... numai la Of. st. civile.

Garda de fier - în frunte cu ceva Mateiu – de asemeni activează, și liberalii se cam tem că, vor lua un mandat.

Gheorghiștii, deși au depus listă - cu Micu în frunte - sunt inexistenți și nu fac nimic. Ungurii au depus listă separat - dr. Willer Iosif - și sigur vor și lua un mandat.

Saşii merg cu Goga, ceea ce întăreşte mult situaţia celor din urmă.

Acum... trecem la liberali, pe cari dinadins i-am lăsat la urmă,... interesându-te mai mult.

Mare arababură în întreg judeţul. Certuri, nemulţumiri, debandadă. Am fost de vreo două ori la Tg.-Mureş, şi duminică am călătorit până la Lunca Bradului cu Gafton, aşa, că sunt cam în curent. Eri seara a plecat la Bucureşti Mişu, Albu şi alţii. Ei vreau ca Mişu să fie necondiţionat pe listă în locul al patrulea, care e deţinut de Căpruceanu. Tot pentru locul al patrulea luptă Pavel Moldovan, care în fiecare zi trimite o delegaţie din Solovăstru şi Jabeniţa, la Tg.-Mureş, ameninţând că dacă nu va fi pe listă, guvernul în întreg judeţul... nu va lua nici un vot. Tot pentru locul al patrulea luptă Constantin Ioan, care a convocat o mare adunare la Tg.-M. şi 70 de învăţători au semnat o listă, ca Ioan să fie necondiţionat candidat din partea dăscălimii.

De altcum, semnarea acestei liste nu i-a împiedicat pe aceşti 70 de dascăli, să semneze o altă listă - împreună cu încă 70 persoane - prin care cer pe Mişu. Şi ca să nu rămână cumva vacant locul al patrulea de pe lista candidaţilor pentru Cameră, păr. Ioan Oprincă, ameninţă cu demisia în grup a întregului „maghiarreghin" dacă... nu va fi pus dânsul pe listă. Dânsul motivează, că nu este pe listă nici un catolic, şi prin urmare guvernul va pierde întreaga... câmpie, unde prea cucernicia sa, este foarte... tare (ca şi în Reghin-sat).

De altcum, dânsul are singur sprijin, pe... mine (închipuie-ţi!?), şi eu sigur voi căuta, oriunde voi putea, să-i fac vreun „bine" având în vedere marele serviciu ce mi-a făcut la „Universul". De altcum, îţi comunic lista, întreagă - poate să nu o şti. Bogdan Duică, N. Ionescu, Gafton, Căprucianu, Borşianu - Deda, şi Horga. La Senat Ştefan Rusu şi Sălăgeanu-Idicel. Dolejan fiind notar public, nu poate figura pe listă. La Primărie la Tg. Mureş e vorba de Gafton. Mişu de asemeni şi-a pus ochii, în cazul acesta „Gazeta Mureşului", o capătă Albu. Lui imbecilul de Boeriu i s-a asigurat directoratul, dar e nemulţumit, mai vrea şi altceva (deputat, senator, sau... primar – de la aceasta din urmă demnitate nici Pavel n-a abzis încă, dar vor rămânea amândoi pe jos, iar Popescu cu primăria, precum cu locul al patrulea de pe lista deputaţilor, se va alege cineva de-la „Centru" spre mulţumirea deplină a dlor Căprucian, P. Moldovan, Mişu, Const. Ioan şi păr. Oprincă.). Albu e foarte necăjit că Boeriu pe la Tg.-Mureş l-a făcut în fel şi formă împreună cu Domnia ta şi a mea. Eu, nu-s necăjit, că ce zice el de mine, ci-s îngrijorat, că de vine de director, mi-o cam va face-o cu librăria. Aurel Popp, e complect neglijat.

E foarte nemulțumit omul și nici nu vrea să mai mişte nimica. De la 1 Ian. Se reînfiinţează Şc. Normală. Creţu va fi director şi e vorba – dacă va primi – A. Popp să meargă de subdirector.

Măria-mea, se interesează de toate, vorbeşte mult cu toţi, dar nu poate înghiţi pe nimeni. Mi-e scârbă de toţi, şi mai ales de spurcăciunea liberală. Iţi spun sincer, că numai atunci voi fi cu sufletul liniştit dacă voi aplica ştampile de vot, pe toate semnele sau pe niciunul.

De altcum, sunt bine. Sănătos. Sunt încă tot în postul... paralelor, dar încep să mă obicinuiesc. La Lunca Bradului nu am fost decât o singură dată pe câteva ceasuri, împreună cu Albu. Sabina e bine, sănătoasă şi mi-a spus să-ţi transmit complimente şi din partea ei, când îţi voi scrie. Deci, am deosebita plăcere, să-mi fac datoria prin această scrisoare.

La librărie am circulaţie aproape bunişoară. Am început să mai plătesc lui Bucur, să nu se supere cumva. Acum iarăşi plănuiesc ceva şi dacă-mi va reuşi, cred, că va fi bine. Am intrat în tratative cu Dl. Ing. Bogdan, precum şi cu cel tânăr, care s-a stabilit acum la Reghin, să-mi dea în exploatare tipografia lor, care deşi nu prea e bună, m-aş putea bine folosi de ea. Acum, exploatând conflictul dintre saşi şi jidani, pe aceşti din urmă îi pot prinde foarte uşor de clienţi.

Pe dumineca viitoare urmează să perfectăm afacerea. Sper, că va reuşi, şi atunci se rezolvă problema, care mă munceşte atât de mult: „Credinţa”.

O! De ar ajuta Bunul Dumnezeu, să iasă bine lucrurile şi să am eu puteri să lucrez singur. Să pot face eu tot ce vreau şi să nu fiu lipsit la ajutorul dobitoacelor incapabile a înţelege ce-ţi este permis să faci.

Mai am o singură dorinţă, Dragă Vasile, să treacă anul acesta şi să te văd acasă. E atât de greu să n-ai cu cine vorbi două cuvinte cu cap. E greu să nu te înţeleagă nimeni, şi e tare greu, când toţi te dezaprobă şi te descurajează. Voi petrece acest an în pregătire pentru luptă, iar atunci când vei fi iarăşi lângă mine, ne vom simţi mai tari decât toată ceata ticăloşilor laşi, pe cari îi vom învinge. Am spus odată lui Nicoară, că nu m-aş mira ca într-o zi să mă războiesc cu tot Reghinul. Doresc şi aştept această zi! Te rog mult, rupe-ţi câteva minute pentru mine, şi scrie-mi pe larg despre toate. Singur rândurile tale şi ale Sabinei mai mă scot din senzaţia de greaţă de care sufăr de un timp încoace.

Te îmbrăţişez şi te sărut, cu frăţească dragoste,

al Tău Imy.

5.

Reghin, 17 Decemb. 1933.

Dragă Frate Vasile,

Deşi, poate, peste câteva zile vom avea plăcerea a ne întâlni, ţin să răspund cp. ce mi-ai scris. Cu o întârziere prea mare, ce-i drept, dar nu s-a putut altcum. În rândul trecut ţi-am scris numai o cp., dar nu drept replică la felul în care-mi scrii tu. Oricât de puţin îmi scri, mă bucur, înţeleg, că nu prea îţi dă mâna pentru altceva.

Eu, în schimb, aş putea să-ţi scriu scrisori foarte lungi, dar nu sunt în fericita situaţie de a-ţi putea scrie nişte scrisori frumoase şi plăcute, cari, eventual, să mai fie o scânteie de lumină şi bucurie în viaţa ta de azi, pe care numai frumoasă nu o cred. Dar, Dragă Vasile, situaţia mea e groaznică. Sunt deja atât de nervos şi mă simt aşa de prost, încât nu mai sunt capabil de nimic. Iată motivul pentru care nu ţi-am scris până azi, şi mă gândesc şi acum dacă nu ar fi mai bine să nu-ţi scriu nici acuma. Nu pentru că nu aş avea încredere în tine. Eşti singurul cui mă dezvălui.

Tac, chiar în faţa mamii şi a Sabinei, şi te chiar previn, că la o eventuală întâlnire cu ele, să fi foarte prudent ce vorbeşti. Deşi ştiu că Tu mă înţelegi, nu aş vrea să devin ridicol, cu atâtea văicăreli. Mă gândesc câteodată foarte serios, că lucrurile nu sunt aşa cum le iau eu, sau sunt, poate, vinovat. Ori sunt nebun şi nu mai pot înţelege lucrurile „normale". Oricum, dar e nedreaptă soarta cu mine! Dacă a fost să-şi urmeze toate cursul lor normal, să nu mă fi scos din albia acestui curs. Să fi fost şi eu copil la timpul meu şi tânăr la vârsta de azi, şi mă împăcăm cu toate. Copil, n-am fost, Dragă Vasile, nici-odată. Când am avut 6-7 ani, conduceam singur casa. Mama tot timpul, câţiva ani în şir, a fost bolnavă în pat, iar tata, departe pe câmpul de luptă. La 10 ani, rămas orfan, am jucat rolul omului mare. Când am fost pe a doua de liceu lucram într-un birou. La 13 ani eram pe anul I la Comerţ, iar la 17 ani absolvisem comerţul. Am trecut prin multe necazuri. Am răbdat mizerie, foame, frig. Am fost mult timp bolnav şi am fost, aproape un an, complect orb.

De cinci ani şi jumătate am gustat plăcerile vieţii în vâltoarea acestui orăşel. Am fost îndrăzneţ totdeauna. N-am cunoscut pe nimeni mai mare ca mine. Am făcut - ce puţini au îndrăznit să gândească - înainte de majorat, mi-am cerut emanciparea, să pot exercita sub nume şi răspundere proprie, comerţ. Fără capital, pot să zic, fără nici-un îndemn sau vreo încurajare, m-am apucat de

lucru. Am reușit - poate. Mintea mi s-a dezvoltat prea mult. Simt, că e ceva cu totul nenormal cu mine. Nu pot fi ca ceilalți.

Iată, Dragă Vasile, această viață m-a îmbătrânit. Am albit la păr și m-am gârbovit la spate. Nu înțeleg prin aceasta, că nu mai pot munci. Din contra, mă simt atât de bătrân ca să pot face orice! Din cele de sus, vei vedea și tu, că am dreptate. Dacă soarta era dreaptă cu mine, lăsa să vină toate la timpul lor. Dacă au venit toate prea devreme, lese acum să-și urmeze cursul lor! Dar nu! Și, poate, sunt nedrept eu.

Soarta dorește să nu mă cruțe de nimic, poate, în folosul meu. (Ce bine e când Te mai poți gândi și așa!) Și acum, ca să-mi arate, că nu am îmbătrânit încă, mă scoate din nou din cursul normal, și mă aruncă la locul meu: mă face tânăr!

Scumpe Frate Netea, știu, că ești nedumerit. Nu prea ai înțeles multe din palavrele mele de sus, dat totuși își au rostul lor. Desigur ai înțeles, că din nou mă frământă ceva necazuri. Trebuia să fie așa.

Cu năcazurile librăriei, chestiile bănești și alte de acestea, m-am obicinuit. Deci ceva nou trebuia să vie pe capul meu. Și a venit. Află, Dragă Vasile, că nu peste mult vom fi camarazi.

Cu o mică deosebire: (Se putea ca eu să nu ies din normal?!) Tu ești „teterist" iar eu voi fi soldat simplu încorporat la 15 Martie ca și Iuăn și Chirilă dea oi sau dea plug, și nu voi face „slujba la împăratu" ca tine vreo 10 luni, ci... tocmai doi anișori. Frumoasă poveste! Tu ce zici? Eu... nu mai știu ce să zic. Poate o fi bine așa!!? Dragă Vasile, s-au găsit la Cerc să nu-mi acorde dispensa, deoarece... sunt bogat și familia se poate susține și fără ajutorul meu. Dacă mă lăsau să-mi fac armata anul trecut, trecea și azi eram om în regulă, (adică, ce poți ști!). Dragă, eu încă acum cinci ani când am fost înscris prima oră, m-am prezentat cu diploma de absolvire. La recrutare și anul trecut și anul acesta eram cu diploma în mână. Colonelul s-a uitat la diplomă și am vorbit cu el că am comerțul, dar... au omis să treacă acest lucru și în scripte. Acum, când m-am prezentat la comandantul cercului, și am spus că sunt T.T.R. m-a făcut nebun. În zadar am spus eu orice, nu m-a crezut. Nu e scris și pace. Dragă, am încercat pe toate căile să aranjez ceva, dar nu se poate. Am obținut doar, ca la consiliul de recrutare a anului viitor să prezint cazul de dispensă din nou, și dacă se va rezolva favorabil, voiu fi lăsat la vatră.

Stau și mă gândesc în zadar și nu mă mai pot dumiri. De ce trebuie să fie asta așa? Și după doi ani, frate Imy, apucă-te de clădește totul din nou! Și cine știe, doi ani e multă vreme, ce se va mai alege din mine?

N-am avut însă puterea necesară să vorbesc cu Mama şi Sabina. Aştept să vorbesc mai întâi cu tine...

Alte noutăţi, poate, că nici nu mai sunt, sau, poate, nu mă mai interesează pe mine. Toate sunt cele vechi. Eu am foarte mult de lucru la librărie. Sunt singur, pe Aurelia am concediat-o. Azi abia, fiind duminecă, am putut să sacrific câteva minute pentru a-mi uşura sufletul. E atât de bine, când te poţi barem unei singure persoane destăinui. Am scris aceste câteva rânduri şi mă simt mai uşurat.

Tu ce mai faci, Dragă Vasile? Cum o duci cu viaţa, pe care voiu fi silit să o gust şi eu, azi-mâine.

Te rog mult, când vei veni acasă, vină întâi la mine.

A doua zi la petrecere nu voi lua parte, deci nu putem lăsa pe atunci întâlnirea. La Lunca-Bradului n-am fost tare de mult, aşa că aş dori să merg a doua zi de Crăciun.

Acum, ce să-ţi mai scriu? Nimic. Ştiu că o să trăieşti şi tu câteva minute chinul meu.

Eu, aş fi dorit tare mult să pot să-ţi scriu scrisori cari să fie „adevărate scântei de lumină în viaţa ta obscură", dar iată, tu din aceea viaţă întunecată vei fi nevoit să te scobori la mine, - care mă simt atât de zdrobit, - să-mi dai puţină putere, să am curajul de a nu-mi pierde speranţa, că... totuşi într-o zi... voi învinge.

Îmi vine în minte mai multe lucruri cari ar trebui să ţi le scriu, dar le las pentru grai viu, nepotrivindu-se la această scrisoare.

În dorinţa unei grabnice revederi, primeşte o sinceră îmbrăţişare frăţească.

al tău Imy.

6.

R. 20.11.1934.

Dragă Vasile,

La scris nu sunt leneş, deci mă vei crede că alte motive m-au împiedicat aţi scrie.

Mamă-ta încă tot în spital. A fost operată încă odată. Am fost la ea şi am vorbit cu medicii.

Sper că totuşi nu va fi de-acum nici un bucluc, dar nu poţi ştii niciodată ce e scris să fie. A fost cazul foarte grav. A trebuit operată a doua oară deoarece s-a umplut cu puroi şi a trebuit curăţită. Probabil că trebuie să mai stea mult în spital (cel puţin 2

săptămâni). Azi a fost dezbaterea voastră. Am fost şi eu şi tată-tu. S-a redus pedeapsa cu 1.500 lei. Ambele părţi au făcut apel. Adică Tată-tu nu făcea, dar a făcut femeia aceea.

Azi a fost şi procesul „Cadar". S-a amânat din nou pe 19 Iunie a.c.

Balul de sâmbătă a reuşit splendid. încasări 6.000.- dar şi cheltuieli aproape atâtea.

Chestia mea încă nu e clarificată. Recr. la Reghin sunt numai în 14 apr. aşa că aş avea o lună de făcut. Dacă nu pot aranja singur, voi recurge...

Reclamaţia la poştă am făcut-o azi. De aici telegrama s'a transmis bine. Se va cerceta.

Tu ce mai faci? Ce mai ai nou? Eu sunt destul de bine. De acum sper că nu voi mai fi aşa de ocupat şi te voi ţine în curent cu starea Mamă-ţi.

Te îmbrăţişez şi te sărut cu frăţească dragoste.

A doua operaţie a avut loc acuma vineri.

Imy

7.

Reghin, 17 Martie 1934.

Dragă Vasile,

Chiar acuma vin de la spital de la Maică-ta. Joi nu a lăsat-o încă acasă, după cum era vorba. Cred că pleacă mâine, dar nu e sigur. Deşi e bine acum, până când mai curge puţin din rană, e cam riscant să meargă acasă.

De simţit se simte destul de bine. Dânsa nu a putut să-ţi scrie, dar m-a rugat să adaug la prezenta, şi din partea dânsei multe sărutări. Cât ce va merge acasă, zice că vor face ceva să-ţi trimită bani ca să poţi veni la vacanţă.

Tu, ce mai faci? Cum eşti? Când vii acasă? Mi-e tare dor de tine. Mi-e sufletul atât de încărcat şi de când nu te-am văzut, poate, n-am mai vorbit cu nimeni un singur cuvânt care să mă mai uşureze puţin. Când vii acasă anunţă-mă ca să fiu la Reghin.

Eu sunt... bine! (aşa se zice). Noutăţi pe aici, chiar nimica.

Dorindu-ţi toate cele frumoase şi bune, te îmbrăţişez

Cu mult dor şi drag, Imy.

După ce am scris prezenta, am primit c.p. de la tine. Eram chiar trist și mi-a cauzat o nespusă bucurie. Luni voi face „efortul” deși greu, că stau tare, tare prost.

Pe Maică-ta am montat-o deja ca să-ți facă rost de parale. Mă mir de visul ce ai avut. De fapt e cam tragică situația.

8.

Reghin, 30 Dec. 1936.

Scumpe Vasile

În loc de o carte de vizită pentru urare de anul nou, îți scriu o carte poștala pentru a putea scrie mai mult.

Îți doresc din suflet un an nou fericit și ziua onomastică la mulți și fericiți ani! Și-ți doresc, Dragă Vasile, ca-n viața ta lungă și fericită să ai parte de prietenia mea (vezi, asta-i o urare mai mult pentru mine!).

Ce mai faci? Eu o duc destul de prost, mai ales ieri și azi mi-a fost foarte rău, dar... Dumnezeu-i bun!

Mi-ar plăcea tare să știu dacă la Cănoiu e vreo nădejde pentru Gândacu. Te rog vezi serios de chestie și avizează-mă, că suntem la greu impas.

Și-acum, o veste... tristă: 31 Dec. a.c. va cădea de pe zidurile

„Pieței Reghin” singura firmă românească ce a existat până acum! închei, îmbrățișându-Te cu frățească dragoste

al Tău,

Imy.

(1994)

Vasile Netea în corespondenţă cu Nicolae Comşa

Rareori mi-a fost dat să cunosc prietenii de durată, bazate pe sinceritate, colaborare intelectuală şi întrajutorare aşa cum a fost cea dintre Vasile Netea şi Nicolae Comşa. Consecinţele ei au avut o puternică înrâurire în evoluţia publicisticii mureşene, blăjene şi, nu în ultima instanţă, în cea naţională. Apropiaţi ca vârstă, formaţie şi preocupări, Vasile Netea şi Nicolae Comşa fac eforturi deosebite pentru afirmarea presei literare româneşti într-o vreme când graniţele României erau ameninţate şi când mirosul de pulbere ameninţa integritatea Transilvaniei sfâşiată prin Dictatul de la Viena. Târgu-Mureşul anilor antebelici se afla într-o perioadă de consolidare a administraţiei, educaţiei şi culturii româneşti, grav afectate până la Unirea cea Mare.

Instituirea învăţământului românesc şi constituirea instituţiilor de cultură, creşterea numerică a intelectualilor, amplificarea activităţii unor societăţi cu caracter cultural, punerea bazelor presei politice, culturale şi de informare, devin vitale în vindecarea rănilor trecutului. În acest tumult se formează şi activează tânărul Vasile Netea, absolvent al Şcolii Normale de Învăţători, a cărui figură şi neobosit efort intelectual va predomina în viaţa politică şi culturală mureşeană.

El îşi va căuta prieteni, susţinători şi colaboratori din întreg spaţiul românesc. Între aceştia se află şi tinerii condeieri din Blaj, grupaţi în jurul revistei cu acelaşi nume şi a revistei *Unirea,* printre care şi Nicolae Comşa şi Nicolae Albu, acesta din urmă fiind legat prin locurile natale şi anii de şcoală de Valea Mureşului. În acest context, după mai multe încercări de editare a unor periodice literare, ori şi cu conţinut literar, în anul 1937, Vasile Netea redactează la Târgu-Mureş revista *Jar și Slovă,* care va atrage printre colaboratori pe Corneliu Albu, Victor Papilian, George Popa, Alexandru Ceuşianu, Iustin Ilieşu, Mihail Axente, Zeno Vancea, Radu Stanca, C. Ştefăniu, A. Filimon, N. Albu, N. Comşa, E. Ar. Zaharia, A. Holircă, H. P. Petrescu, Romeo Mircea, Al. Şara, Gh. Atanasiu, V. Copilu-Cheatră, Viorel Şuluţiu, Yvonne Rossignon, N. Gerlan ş.a.

De această iniţiativă se leagă începuturile colaborării dintre Vasile Netea şi Nicolae Comşa, pe care, probabil l-a cunoscut prin Nicolae Albu. Cu el începe seria corespondenţei, a celor 36 de scrisori care s-au păstrat, minunată conversaţie, care a durat până la stingerea din viaţă a lui Nicolae Comşa. Ele se întind pe parcursul a nouă ani (1937-1946), corespondenţă purtată cu unele intermitenţe, mai lungi (1938-1940) ori mai scurte. Reiese din aceasta că ambii au avut o perioadă deosebit de prolifică. Vasile Netea de la Târgu-Mureş era în deplină afirmare, şi căutarea unor forme noi pentru a-şi pune în valoare capacităţile intelectuale, istorice, literare şi publicistice. Lui Nicolae Comşa, i se îngustează aria de colaborare prin sucombarea revistei *Blajul.*

În timpul războiului, Vasile Netea se refugiază în cele din urmă la Bucureşti. O vreme a fost reporter de front, organizator al vieţii culturale a Căminului Refugiaţilor Ardeleni *Avram Iancu* şi colaborator la o serie întreagă de publicaţii, fie literare ori de altă natură, care, s-au pus în serviciul cunoaşterii valorilor spirituale ardelene în aşteptarea refacerii graniţelor istorice din 1918. Între acestea se numără *Viaţa, Vremea războiului, Dacia Rediviva, Tribuna Transilvaniei* ş.a., Vasile Netea fiind la multe din ele colaborator ori redactor.

Apariţia revistei târgumureşene *Jar şi slovă* îi prilejuieşte lui Nicolae Comşa rânduri de mulţumire pentru colaborare şi entuziasm pentru începutul bun, dar care poate deveni şi mai bun. Profesorul blăjean deţine rubrica de cronicar literar al revistei. Îi oferă recenzii despre antologiile de literatură ardeleană ale lui Gh. Cardoş şi I. Breazu, despre Pavel Dan, *preţios şi regretat prieten* plecat prematur dintre cei vii. Cât priveşte ideologia, va servi frumosul, naţionalul şi, în general, constructivitatea. Mai oferă apoi materiale critice despre cărţile *Solilocvii* (G. Boldea) şi *Ce ai cu mine, vântule?* (T. Arghezi) precum şi un articol prilejuit de comemorarea a 50 de ani de la moartea lui Timotei Cipariu. Totodată este în căutarea noilor colaboratori, între care îi recomandă pe Radu Brateş (Biriş) Stoica, Stanciu şi Fulicea (pictor). Nicolae Comşa este ocupat o vreme cu campania electorală prin care reuşeşte să îl impună pe I. Pădureanu ca deputat. Se pare că era şi el adept al politicii liberale, Vasile Netea fiind preşedinte al Tineretului Liberal din judeţul Mureş. Din lipsă de fonduri, aşa cum s-a întâmplat şi cu revista *Blajul, Jar şi Slovă* dispare la al 8-lea număr, aici închizându-se o pagină de colaborare între cei doi.

Perioada următoare este importantă pentru prietenia celor doi istorici ai culturii. Nicolae Comşa devine un bun colaborator al

revistelor bucureștene, bucurându-se de sprijinul lui Vasile Netea. Este cea mai laborioasă perioadă a lui Nicolae Comșa de elaborare a unor studii cum este cel dedicat episcopului Inochentie Micu, care, inițial a fost oferit pentru colecția *Cunoștințe folositoare,* în care V. Netea și-a publicat câteva lucrări, colecție aflată și ea acum în declin financiar. Așa s-a întâmplat că studiul a apărut în 1943 în colecția *Oamenii Blajului,* nr. 1, fără alte urmări.

Apar tot acum reportajele „Muzeul Blajului", „Crucea lui Iancu" și „Piatra Libertății", „Valea Secașului" ș.a. precum și studiile „Astra-reorganizare teoretică și funcționare", „Mitropolitul Șuluțiu", „Biblioteca centrală a Blajului", contribuțiile biografice privitoare la *Aron Pumnul* precum și *Catalogul manuscriselor românești din biblioteca Centrală a Blajului,* pentru care se intervine la specialiști ai Academiei Române, între care și Ovidiu Papadima și istoricul Ioan Lupaș. Altă lucrare privește pe întâiul folclorist român, N. Pauletti, pentru care se solicită sprijin pentru publicare lui Ion Mușlea, pe atunci președinte al Comisiei de folclor literar al Academiei Române. Dacă V. Netea nu l-a putut promova în colecția *Cunoștințe folositoare,* Nicolae Comșa îi va solicita insistent acestuia un studiu despre Petru Maior pentru *Oamenii Blajului* fiind cel mai indicat pentru a-l scrie.

Tot în această perioadă, Nicolae Comșa adună și publică în tipografia Seminarului valoroasa lucrare *Dascălii Blajului,* rezultat al unor intense cercetări în arhive și biblioteci. În același timp, Nicolae Comșa se bucură de prețioasele cărți ale lui Vasile Netea, între care, *De la Petru Maior la Octavian Goga* și *Pentru Transilvania,* vol. I și II.

Nu putem trece cu vederea emoționantul răspuns al lui Vasile Netea la o scrisoare a văduvei Anuța Comșa, soția profesorului, în care afirma că: „*Lectura ei mi-a adus din nou în fața ochilor icoana blândă și luminoasă a bunului și înțeleptului nostru Nicolae Comșa, a cărui prietenie mi-a fost atât de scumpă și la care am ținut așa de mult.*

El a fost unul din ultimii cărturari ai Blajului, continuator vrednic al tradiției lui Timotei Cipariu și Augustin Bunea. Opera săvârșită de el între anii 1935-1945 însemnează pentru Blaj o epocă de mari încercări și de frumoase realizări în istoria Micei noastre Rome o pagină luminoasă pentru profesorul, istoriograful și publicistul N Comșa."

În anul 1976 se împlineau 30 de ani de la moartea lui Nicolae Comșa. Din inițiativa inimosului profesor Ion Buzași, pe atunci președinte al subfilialei de Științe filologice din Blaj, sub egida Comitetului Orășenesc de Cultură s-a organizat sesiunea de

comunicări *Nicolae Comşa profesor şi istoric literar blăjean.* Au participat cu contribuţii la viaţa şi activitatea cărturarului oameni care l-au îndrăgit: Vasile Netea (Medalion-evocare); Nicolae Albu (Profesor şi istoric literar); Ion Buzaşi (Cercetător şi animator al presei blăjene).

Corespondenţa pe care o publicăm în cele ce urmează a fost adunată dintre miile de scrisori ale lui Vasile Netea şi, probabil, şi din cele oferite de familie. Numai aşa se explică prezenţa multor scrisori adresate de către el lui Nicolae Comşa şi familiei sale.

1.

Blaj, la 25.V.937.

Stimate Domnule Netea,

Regret întârzierea exagerat de mare a acestor rânduri în faţa cărora nu mă pot mângâia decât cuvintele cronicarului: *Nu vremurile sunt sub om ci bietul om sub vremi.* Cuvinte pe cât de vechi, pe atât de înţelepte şi reale.

Poştalei d-tale răspund cu mulţumiri pentru No 1 din *Jar şi slovă* trimis pentru colaborare şi cu entuziasm pentru începutul bun, care poate deveni, cum zici şi mai bun, dar de care să ne fie în grija tuturor, să nu dispară de tot nici de cum. Cazuri viu grăitoare ne oferă aproape fiecare an; între ele cred că cel al rev. *Blajul* este cel mai dureros.

E bine din toate punctele de vedere, iar cuvintele D-tale, drept lămuriri de program sunt bine gândite, închegate şi sănătoase.

Sunt cu tot sufletul alăturea, voi colabora cu ce pot - deocamdată cu mai puţin căci am cam multe pe cap - mai târziu însă voi face şi mai mult.

Probabil voi trimite ceva despre *Antologiile* lui I. Breazu şi G. Cardaş, cât de curând. Credeam că azi, dar micile nevoi zilnice nu-mi dau pace. Cu sincere şi călduroase salutări,

N. Comşa.

2.

Blaj, la 4.IX. 1937.

Stimate Domnule Netea,

Reţinut de lucrările începutului de an şcolar răspund abia acum poştalei d-voastră din 30 VIII.

Mă declar desigur vinovat de atât de îndelungată tăcere în ce privește colaborarea mea la rev. *Jar și slovă,* colaborare de care și eu mi-am făcut iluzii cu mult mai bogate decât realizările de până acum. Crede-mă încă am fost foarte ocupat - școală, politică, iar peste vară curs de străjerie la Sf. Gheorghe și obligatoriile vizite pe la părinți.

De acum încolo rămân încă numai cu școala (catedra) și străjeria așa încât sper să fac atâta cât să mă puteți socoti colaborator permanent. Mi-ar plăcea desigur dacă ați semnala din când în când chestiuni care ar interesa mai mult - recenzii sau și altceva. De prezent am - ceva despre antologiile dlor Cardaș și I. Breazu despre lit. ardeleană. Trebuie însă pus la punct. Dacă aș reuși curând, îl voi trimite în zilele acestea, dacă nu altceva pentru No viitor.

Cu toată stima,
Prof. N. Comșa.
Liceul de băieți, Blaj.

3.

Blaj, la 7.IX.937.

Stimate Domnule Netea,

Trimit alăturat o serie de considerațiuni sau reflexiuni în jurul antologiilor dlor Cardaș și Breazu. Nu știu dacă interesează în raport cu spațiul ce-l vor ocupa dar știi d-ta cum e scrisul... înșelător.

Aștept depeșa prin fratele Albu să văd dacă mă încredințați să scriu câteva rânduri - pro memoria - despre prețiosul și regretatul prieten Pavel Dan, despre care cred că revista ar trebui să spună ceva cu toate că nu i-a fost colaborator.

Voi încerca să îndeplinesc după puteri misiunea de a servi permanent cronica literară. Greutate voi avea cu costul cărților, căci nu le voi avea gratuit pe toate cele despre care s-ar cuveni să zicem ceva. Ar fi bine dacă redacția mi-ar mai trimite din volumele ce vă vin. Să le plătesc e greu, am multe greutăți. De asemenea cred că ați putea da o adresă către edituri să trimită, cărți literare, pentru rev. *Jar și slovă* câte un exemplar la cererea mea. Le-aș citi, mi-aș scrie observațiile și despre rest ne-am înțelege, trimițându-vi-le, ori cu îngăduința d-voastră reținându-mi și eu un anumit număr din ele.

Cât priveşte ideologia ce voi servi-o va fi: frumosul, naţionalul şi în general constructivitatea. Rugând pe Cel de Sus să ajute neputinţei noastre, să nădăjduim în toate cele bune.

Cu stimă,

Prof. N. Comşa.

Liceul de băieţi, Blaj.

4.

Blaj, la 27 ora 12 1/2/IX.937.

Stimate Domnule Netea,

Mă credeam un întârziat în ce priveşte notele despre regretatul Pavel Dan, de aceea ele au rămas numai în cap, dând mereu târcoale uşii de înveşmântare. M-a surprins năvala de azi a prietenului Albu şi pe de altă parte bucuros că totuşi voi fi silit acum să scriu ceva ce doream atât de mult, m-am executat până la ceste ore mici. Altceva nu mai am pentru acest nr. Comunică-mi te rog data nr-ului viitor, dacă ai vreo carte ochită cel puţin ori vreo altă problemă literară pe care o crezi necesară. Eu am la mine *Soliloquii* ale lui George Boldea şi *Cei ai cu mine, vântule?* al lui Arghezi. Ar mai fi 50 ani de la moartea lui Cipariu şi Th. G. Massaryk. Ce zici? Aşa mici prezentări. Eventual vreau să fac pe atunci şi o revistă a revistelor. Iartă-mă că scriu cu creionul dar tocul mi s-a obosit. Cu stimă Prof. N. Comşa.

5.

Blaj, la 29.X.937.

Stimate Domnule Netea,

Trimit alăturat material pentru cronica literară a nr-ului din noiembrie. Cantitativ cred că eşti mulţumit, - calitativ rămâne sigur de văzut după citirea lui.

După cum vezi nu răspund cererii D-tale în legătură cu dispărutul Al. Lupeanu-Melin. Pentru mine ca şi pentru restul tinerilor blăjeni - mă gândesc la rev. *Blajul* - chestiunea prezintă o oarecare gingăşie, aşa că deocamdată o lăsăm tăcerii.

Am primit cele trei exemplare din nr-ul ultim al revistei. Din ele am dat unul colegului Biriş (Brateş) care are impresie bună despre felul cum apare cât şi despre colaborările achiziţionate. Singura observaţie ce am de făcut este contra amestecului de

caractere de litere în cadrul aceluiaşi articol. Faceţi ceva ca să scăpaţi de această greşeală tehnică; denotă neseriozitate şi neînţelegere a artei tiparului. Tipăriţi unităţi mai mici de 16 ori chiar 8 pagini ca să puteţi dispune de literă după necesitate. Asta o spun fără nici un pic de personalism.

Pentru viitor mă preocupă o ochire asupra liricei actuale ardelene. Dacă mi-ai putea trimite câteva volume din cele recente în această materie - ca împrumut bine înţeles - mi-ai uşura mult realizarea. Aici le găsesc greu din toate punctele de vedere. În afară de aceasta urmărirea apariţiilor noi, rămâne conform vechiului înţeles.

Abecedarul pentru scriitori tineri ardeleni e bine venit. În general cred că revista *Jar şi slovă* în urma dispariţiei sigure a *Blajului* a celei probabile a *Gândului Românesc* are loc în lit. ardeleană. Trebuie susţinută cu toată puterea. Vedeţi de mijloacele necesare.

Cu dragoste,

N. Comşa.

În ce priveşte modesta mea contribuie rog o mai insistentă vânătoare asupra greşelilor de tipar. Poate e greu şi scrisul meu, dar o transcriere cu relativă îmbunătăţire a caligrafiei mi-ar cere atât timp încât îmi e aproape imposibil.

N. C.

6.

Blaj, la 6.XI.937.

Domnule Netea,

Am primit poştala d-tale şi îţi răspund acum după ce îţi pot cât de cât răspunde real. În ce priveşte colaborările, cei de la cari s-ar putea nădăjdui ceva sunt: Biriş, Stoica, Stanciu şi Fulicea. Cei trei dintâi care ar fi mai înclinaţi - Fulicea se dedică mai mult picturii - sunt toţi în toiul examenului de capacitate.

Au făcut oralul şi acum aşteaptă să meargă la colocviul de pedagogie şi lecţiile practice. În această situaţie oamenii au cam lăsat condeiul. Mai târziu, eventual no de pe Ianuarie cred că ar putea avea mai multă colaborare de la Blaj. Albu îmi spunea că a scris bucata în proză, şi că de va putea o va şi expedia dacă nu va

rămânea pe celălalt nr. Mai urgentează-l şi d-ta. În chestiunea cu Abecedarul văd că unii te combat.

Fă cum vrei d-ta. În problema cu lirica actuală ardeleană îmi trimiţi ceva?

Cu bine,

N. Comşa.

7.

Blaj, la 3.XII.937.

Stimate Domnule Netea,

Mă adresez candidatului de bună speranţă ca un simplu elector care totuşi este apăsat de grijile şi ocupaţiile din ce trece timpul, tot mai silnice, ale politicii pentru aceeaşi idee şi acelaşi program. Urez în acelaşi timp succes sigur şi după succes circumstanţe prielnice unui grandios început de viaţă în interesul obştesc. În ce priveşte rev. Cred că şi-n capul ei se va sparge răpirea noastră aproape totală de ocupaţii de natură diferită.

Îmi voi da toată silinţa să-ţi trimit câte ceva despre: 1. Secretul Anei Florentin, 2. N. I. Herescu. *Pentru clasicism* şi 3. E. Cioran. *Lacrimi şi sfinţi.* Articolul cu lirica ardeleană este amânat deocamdată. Colegii de aici sunt prinşi în aceeaşi horă, fiecare după muzica lui, aşa încât nu sper nimic de la ei. Poate dl. Albu să dea ceva.

Cu bine,

prof. N. Comşa.

8.

Blaj, la 19.XII.937.

Dragă Domnule Netea,

Ieri a fost ziua cu norocul. Nu m-am prezentat cu nimic. Campania electorală m-a supraocupat şi ca timp şi ca putere fizică. Ziua pe drumuri cu oboseli inerente greutăţilor actuale de călătorie. Timpul de seara ocupat cu condeiul tot în acelaşi sens. Promisiunea ce ţi-am facut-o n-a putut fi realizată nicicum. Va trebui pentru o mică reculegere fizică şi apoi gând slobod. Vacanţa ar oferi acestea amândouă. Nu ştiu însă cum ai aranjat d-ta problema apariţiei. Aştept deci să-mi comunici şi apoi mă voi pune pe lucru. Cum staţi?

Noi suntem aproape siguri pe locul reprezentantului tineretului, așa că îl și văd pe fratele I. Pădureanu deputat.

Cu frățească strângere de mână și urări în cele pentru care te lupți.

N. Comșa.

9.

Blaj, la 28/1938.

Domnule Netea,

Răspund cam târziu poștalei d-tale, ceea ce desigur îți va fi făcut întrucâtva o impresie negativă. Când am scris o poștală prin Dec. - când d-ta erai se vede prin străinătăți - văzând lipsa de răspuns plus știrea că ești dus din țară am încheiat în sufletul meu orice socoteli cu rev. *Jar și Slovă* socotindu-o ca și dispărută. Încă o încercare de zbor cu fâlfâiri dulci ameţitoare... și apoi inerentul sfârșit al celor mai multe încercări. Ieri am vorbit cu fratele Albu. El îmi spunea mai multe. Sunt și eu de părerea lui, să nu mai forțăm existența rev. dacă nu are asigurat nici un fond. E prea greu, imposibil chiar. Am văzut-o cu *Blajul.* În orice caz eu așa am fost de convins de dispariția ei încât cu greu mă împac cu gândul de a mai lucra pentru *Jar și Slovă.* Să văd deci un nr. nou și îmi voi reveni.

Nu știu de altfel nici data apariției. Colaborarea pe viitor ți-o promit cu dragoste. Cronica lit. permanentă însă rămâne s-o mai gândesc.

Cu stimă,

N. Comșa.

10.

Buc, Ian. 31, 1941.

Iubite Domnule Comșa,

Am primit cele trimise de dta în săptămâna trecută, și țin să-ți mulțumesc pentru toate cele ce mi le-ai trimis - inclusiv pentru aprecierile din *Unirea* și pentru cuvintele prietenești din scrisoare.

Critica d-tale nu m-a supărat deloc, nu putea să mă supere. Nu ți-am trimis cartea pentru a o lăuda ci pentru a o recenzia. Eu am credința că lucrările mele au nevoie de atenție, nu de bunăvoință.

Am acest punct de vedere nici o supărare deci. Niciuna dle Comșa. De altfel și eu sunt de acord cu principiul susținut de d-ta.

(cu principiul, nu cu Lemeny!) M-ai îndatora şi mai mult dacă ai avea ocazia să recomanzi printre amicii dtale lucrările mele. Natural, vorbesc despre amici cari ar putea să le cumpere. În situaţia mea de refugiat veniturile de asemenea natură sunt foarte apreciate. N-aş voi însă să te socoteşti obligat.

Iată eu îţi mai trimit încă două broşuri. Sunt lucrările cu care am încheiat anul 1940. (Sub tipar am deja alte câteva.) Să te rog şi cu acestea ce vei putea. Aud că vei scoate un număr mare din *Cultura creştină.* Te rog foarte mult să mi-l trimiţi şi mie. Aceasta cu atât mai mult cu cât aud că va fi închinat Transilvaniei.

Despre cartea d-tale într-adevăr n-am citit nimic nicăieri. Nu te mira însă şi mai ales nu te mâhni. Despre cărţile bune (d.p.d.v. *ştiinţific)* la noi nu se scrie nici odată nimic - sau foarte puţin. Ai s-o vezi însă de nenumărate ori citată de toţi cei cari vor trebui să se ocupe de trecutul Blajului sau de cele peste 300 personalităţi pe care le-ai înfăţişat. Fiindcă eu ştiu câtă trudă şi câte zile şi nopţi cere scrierea unei asemenea lucrări, aş vrea însă să aibă şi ecoul meritat. Te rog trimite-mi dar câteva exemplare pentru revistele din Buc. Eu am cam început să mă înfig pe ici pe acolo şi cred că voi putea astfel să-ţi fac bune servicii.

Subscriu şi eu la dorinţa d-tale de *regulată întreţinere.*

Cu multă prietenie deci,

V. Netea.

P.S. Dă-mi adresa de acasă!

Titlul de profesor de pe placheta cu Ţara Oaşului e o neatenţie regretabilă a editurii. Priveşte-o ca atare deci.

11.

Blaj, la 11. V.1942.

Dragă domnule Netea,

Tot d-ta a trebuit să rupi firul tăcerii şi încă cu câtă elocvenţă!

Lucrarea ce-mi trimiţi este pentru mine un îndemn la lucru şi motiv de şi mai multă preţuire. Te felicit şi pentru ea şi pentru cele două lucrări cari sunt în devenire, în special cea cu I. Chendi.

Ţi-am rămas dator de mult cu un oarecare răspuns apropo de o colaborare la *Vremea.* Ţi-am răspuns de atunci pe o poştală, care însă nu te-a găsit căci eu am descifrat No 13 în loc de 10. Revin însă acum foarte serios. Deja este în curs de redactare un *reportaj* (??) despre In. Micu vlădicul exilat, care cred că merită o reamintire cât

mai vie acum la 250 ani de la nașterea lui. Va merge în *Vremea?* Și cam care ar fi extinderea maximă ce s-ar putea acorda? Ce zici dacă te-aș ruga chiar să fii drăguț și să faci o intervenție pe la *Cunoștințe folositoare* unde cred că încă s-ar putea acorda, un No acestui vlădică și mare naționalist, bine înțeles fără confesiune.

Te rog, deci, răspunde-mi în aceste două chestiuni.

Cu drag,

N. Comșa

12.

București, 25. V.1942.

Iubite Domnule Comșa,

Am primit rândurile d-tale și te rog să mă crezi că și eu sunt tot atât de satisfăcut de această reluare de raporturi. Apreciez în chip deosebit ținuta și strădaniile d-tale cărturărești, așa încât relațiile cu d-ta îmi sunt foarte prețioase. M-am interesat și de cele ce m-ai rugat.

La *Cunoștințe folositoare* deocamdată nu se mai tipărește nimic până prin octombrie, editura intrând într-un sezon mort. Pentru revistă te rog să-mi trimiți un Micu Klein de maximum 15-18 pagini, însoțit de una sau două fotografii. Cine este la Blaj, d-l *Traian Dragoș?* Ești bun să mă informezi?

V. Netea

13.

Blaj, la 16.II.943.

Dragă Domnule Netea,

Am primit cu bucurie volumul din Legende, povestiri și obiceiuri românești de I. Pop-Reteganul precum și No 116 din C.F. dedicat aceleiași persoane. Ele dovedesc încă odată prodigiozitatea, dar și valoarea tot mai înaltă a activității literare ce o dezvolți și căreia se pare îți închini total viața. Ce frumos o fi și cât de mult ai reușit să înaintezi!!

Noi rămânem pierduți în lămurirea substantivului ori în discuții cu gazde și alte multe mărunțișuri care încarcă tot mai mult viața școlară.

Printre picături am reușit totuși să încheg și eu o lucrare: Un capitol din colaborarea între Blaj și București - corespondența între

I. Micu-Moldovanu şi Ion Bianu, cam vreo sută pagini de tipar în octavo obişnuit cu scrisori cu tot.

Cu bine

N. Comşa.

Am trimis dlui Caracostea o scrisoare recomandată cu mostre şi din studiul introductiv din scrisori, dar nu mi-a răspuns nimic până acum. Dacă poţi interesează-te de chestiune. Cred că voi scrie ceva despre I. Pop Reteganul în *Tribuna* din Braşov.

Cu dragoste,

N. Comşa.

14.

Blaj, la 12.VI.1943.

Dragă Domnule Netea,

Ţi-am primit poştala cu foarte mare întârziere. Abia dacă a venit de câteva zile înainte celor două exemplare din *Viaţa* cu interviul dat, adică redactat de mine. În sfârşit m-ai făcut aproape gazetar.

Din cauza acestei întârzieri m-am mişcat şi eu cam greu.

Trimit alăturat câteva înseilări în legătură cu Biblioteca Centrală din Blaj pe care te rog să le publici în *Viaţa,* ca una din problemele mari ale tehnicizării vieţii culturale ardelene.

Contribuţia Blajului la formarea sufletească a lui Aron Pumnul, ar putea merge la *Dacia,* ori chiar la *Fundaţii* eventual, dacă ai legături cu aceia. Papadima nu mi-a răspuns nici acum la chestia cu corespondenţa între Ion Micu Moldovan şi Ion Bianu..

Credeam că la 3/15 Mai apari pe la noi, ţi-aş fi arătat unele lucruri şi chiar mersul acestei corespondenţe ca să poţi grăi mai documentat. Încetul cu încetul îţi vom mai trimite, toţi ai noştri cât ceva.

Cu drag,

N. Comşa.

15.

Bucureşti, 9.VI.943.

Domnule Comşa,

După publicarea articolului d-tale despre *Biblioteca Blajului* aşteptam să-mi trimiţi câte ceva în fiecare săptămână. Articolul cu Aron Pumnul va apare în *Dacia Rediviva.* Despre Micu Klein ţi-am dat două note: una în *Viaţa* iar alta în Dacia. Sper că le-ai văzut. Aştept de la d-ta articole ori reportaje pentru *Viaţa.* Repet: se plătesc. Când voi ajunge la 5000 te vei pomeni cu ei... spontan. Pune şi pe ceilalţi confraţi să scrie: Trimite-mi nişte reproduceri din Fulicea.

Salutări tuturor,

Vasile Netea.

16.

Blaj, 21.VI.1943.

Dragă Dle Netea,

Mulţumesc pentru poştala trimisă şi pentru grija şi îndemnurile insistente ce-mi faci ceea ce mă face să cred într-o oarecare simpatie.

Am întârziat cu trimiterea materialului la *Viaţa* pentru că sunt ambalat la o lucrare mare căreia îi fac acum controlul şi revizuirea. *Catalogul descriptiv al manuscriselor româneşti din Bibi. C. Arhid. de la Blaj.* Lucrarea va fi apreciată şi bine văzută de câţiva cercetători de specialitate.

Acum l-am urnit pe Brateş cu material pentru *Viaţa.*

Aştept *Dacia* cu art. despre Pumnul. Mai am asemenea probleme.

Cu drag,

N. Comşa.

17.

Bucureşti, 8.VIII.943.

Iubite domnule Comşa,

Am primit tot ce mi-ai trimis. A şi început să apară. Astăzi a apărut pagina lui Pavel Dan. Frumoasă, dar cu prea multe greşeli de tipar - mai ales în articolul. Creaţi-mi pretexte şi sunt gata să mai fac astfel de pagini. Îmi plac şi mie. Trimite-mi chitanţe pentru sumele ce ai de încasat (dacă ai!) pe lunile Iunie şi Iulie. Urgent însă! Pe August la începutul lui Sept. Am nevoie, faţă de director, ca *Viaţa* să fie comentată în foile din Blaj. Ia măsuri şi trimite-mi texte.

V. Netea.

18.

Blaj la 31.VIII.943.

Dragă Domnule Netea,

Trimit alăturat chitanţa pentru pretenţiunile mele faţă de *Viaţa* pentru colaborarea ce am dat în luna August 1943.

Suma am calculat-o după sensul trimiterii d-tale din primăvară prin dl. Tudor Avram. Atunci am avut două reportaje şi am scris chitanţă de 2000 mii lei; acum am avut cinci reportaje plus participarea la pagina lui Pavel Dan şi o menţionare a cărţii lui I. Miclea. Pentru toate am socotit deci 5.500 din care d-ta vei reţine ce se cuvine pentru timbre şi porto şi restul îl vei trimite pe adresa mea acasă: str. Ep. Ioan Lemeny, 18 căci nu vreau să vadă lumea toate intimităţile mele.

Fratele Albu - cel harnic - îmi spune că ai privit cu ochi întrebători colaborarea mea la *Tribuna.* Motivul nu era plata mai bună, ci faptul că acele menţionări nu au legătură de loc cu actualitatea, aşa cum d-ta accentuezi. Dacă crezi că problema lui Nic. Pauletti ar fi interesantă, îţi comunic că am un studiu despre el de circa 60 pagini manuscris - de caiet, ce-l şi ţi-l trimit cu drag, dar să nu aibă soarta celui despre Pumnul, care văd că nu mai apare. N-aş vrea însă să rămână pierdut. Ce este cu el??

În ce priveşte relaţiunile mele din *Tribuna* sub titlul *„Din arhive ardelene",* am o serie de mai multe scrieri şi am în prezent alte zeci şi sute. Sunt în tratative cu *Tribuna* asupra plătirii. Te-ar interesa? Şi cum s-ar plăti la *Viaţa?* Ori în altă parte??

Scrie-mi şi dacă îmi oferi materie egală, voi prefera înţelesul cu data. Ce să-i faci? Salarul mizer şi greutăţile multe familiare ne impun şi asemenea criterii în viaţă. Peste câteva zile voi expedia pentru *Viaţa* alte cinci reportaje brodate pe fundament istoric dar cu reflexe vii în prezent şi viitor aşa încât cred că-ţi vor plăcea. Acum altele.

Am terminat şi-l am deja în trei exemplare bătute la maşină - *Catalogul descriptiv al manuscriselor româneşti din Biblioteca Centrală Ahidiecesană din Blaj.* Sunt în total 321 msse. Şi 191 pagini de text în folio. Cred că el s-ar putea publica numai la Acad. Română. Nu poţi ajunge pe acolo, să pui problema şi să obţii informaţiunile necesare?? Te rog mult. Ai deveni sprijinitorul unei lucrări care sunt sigur că interesează pe toţi cercetătorii de istorie literară veche, mai ales acum după ce Biblioteca din chestiune este din nou condamnată cu închiderea. Eu de asemenea îţi voi fi recunoscător.

Aștept deci banii și un răspuns. Din toată colaborarea blăjenilor de până acum cred că ar fi bine venită o vizită la Blaj, la noi cei mici nu la bătrâni. Ce zici? Fă tot posibilul și anunță-ne.

Cu drag,

N. Comșa.

19.

Blaj, la 4.IX.1943.

Dragă Domnule Netea,

Mă țin de cuvânt. Trimit alăturat patru reportaje în legătură cu viața Ardealului. Ele sunt:

1. Icoana lăcrămătoare de la Blaj I
2. Icoana lăcrămătoare de la Blaj II
3. Cetatea de Baltă și stăpânirea lui Șt. Cel Mare
4. Dascălii Blajului - o pleiadă de luptători pentru națiune.

Sper că până către sfârșitul lunii acesteia să mai trimit unul ori două. Se epuizează subiectele! De ce nu-ți dai vreo părere asupra lor aprobând pe cele mai potrivite, dând chiar unele indicații, care ne-ar face poate și mai prodigioși. Altfel avem și sfiala de a nu ști care convin mai bine. Ce ai zice pentru viitor la o evocare, cu citate de părți alese din hârtii și discursuri a momentelor de luptă națională ardeleană???

S-ar putea face, după *Cartea de aur* și *Părți alese din istoria Transilvaniei* o serie întreagă de astfel de evocări. Ele ar fi și instructive, dar și educative naționalicește. (Natural, totul cu o deosebită grijă la foarfeca cenzurii, dacă nu cumva aceasta ar fi principiul contra).

Acum repet chestiunile puse în scrisoarea anterioară:

Ce-i cu scrisul meu despre Pumnul? Apare undeva? Titlul cred că i-ar fi mai potrivit: *Contribuții la biografia lui A. Pumnul.* Dacă nu apare să nu se prăpădească, căci nu-i am copie.

Te rog încearcă și pune problema, la Academie ori vreunui academician, în legătură cu catalogul descriptiv al msse-lor românești de la Bibl. C. din Blaj. Sunt prezentate descriptiv cu înfățișare, cuprins și note eventual prefețe nu epiloguri 321 de msse (volume) românești, unele din ele (multe) de o valoare reală pentru istoria literaturii vechi. Lucrarea are 191 pagini, *în folio,* bătute la mașină, dar cu margine mare.

Ce zici de *Nicolae Pauleti, folklorist și om de carte în Ardeal înainte de 1848* despre el se știa ceva, însă necomplet și total

încâlcit. Eu pe baze de archive şcolare şi parohiale îi prezint viața completă, întrucâtva şi opera atât cât trebuie să fie înțeles el ca un tip caracteristic al vieţii şcolare blăjene înainte de 1848. Total 60-70 pagini de caiet.

Sper că banii pentru August vin. Văd că *Dacia rediviva* vrea să ia aspectul unei reviste de *proză şi poezie* şi mai puţin de istorie şi critică literară.

Cu dragoste,

N. Comşa.

20.

Blaj, la 8.IX.1943.

Dragă Domnule Netea,

Am primit poştala şi mă execut. Trimit alăturat o chitanţă de 2500 (două mii cinci sute lei). Nu aveam indicaţii suficiente. Chestia cu Biblioteca Centrală nu fusese interviu şi se vede d-ta ai considerat-o ca atare. E bine şi aşa cum zici, deşi unele din reportajele(?!) mele mi-au cerut atâta muncă încât pentru câteva sute de lei nu se rentează. Mă voi restrânge deci la lucruri cari le pot scrie fără adunare şi sistematizare de material, aşa numai cum s-ar zice, din mers.

Nici paginile comemorative nu se plătesc??

Noi tocmai plănuisem o astfel de pagină pe ziua de 11 Oct. 1943 cu titlul 189 ani de la *Deschiderea şcolilor din Blaj.* Ar fi scris: Radu Brateş: Şcolile din Blaj (o definire a spiritualităţii); Nic. Albu. Şcoala de obşte; V. Stanciu: Ctitorul; şi N. Comşa: întâiul corp didactic al şcolilor din Blaj. Natural din toate, cetindu-le, scotea-i şi d-ta rândurile cuvenite, ca începător de pagină. Fără plată însă nu cred că se face. Scrie-mi, te rog, în această chestiune, de îndată.

Îţi voi fi foarte mulţumitor pentru oboseala de a vorbi cu Preşed. Academiei despre lucrarea mea în care se înfăţişează descriptiv Manuscrisele româneşti din Biblioteca Centrală Arhidiecezană din Blaj. Acum sunt pe isprăvite cu revizuirea textului bătut la maşină şi mă conving eu însumi că sunt aici lucruri foarte interesante. Voi mai face un indice bogat la sfârşit şi o mică introducere aşa încât în caz de nevoie ţi-aş putea trimite un exemplar. Dacă ţi-aş trimite *mărunţişuri interesante,* ca la *Tribuna,* cum le plăteşti??

Pe Pauleti nu-l pot scurta căci este scris în stil G. Bogdan-Duică, dar după apariţia chestiei cu Pumnul îţi voi trimite altceva.

Cu bine şi cu sănătate,
N. Comşa.

21.

Blaj, la 10.X.943.

Dragă Domnule Netea,
Abia acum răspund pentru a-ți mulțumi de grija ce mi-ai purtat punându-mă în contact cu dl. I. Lupaș. Am făcut așa cum ai zis. După convorbirea telefonică am trimis prin poştă un exemplar din Catalog şi acum aştept cuvântul magic. Între timp văd că m-au onorat şi cu invitare pentru volumul antologic al scrisului istoric - probabil tot d-ta eşti autorul. Îți mulțumesc de toate. Deocamdată aşa. În curând voi trimite chitanța pe luna Sept. însoțită de câteva chestiuni. Ce te preocupă de eşti aşa de puțin prezent în periodice?
Cu bine,
N. Comşa.

22.

[Blaj, oct. 1943]

Dragă Domnule Netea,
Am tot luptat cu valurile şi grijile mizerabile ale zilei cu gândul că doar, doar vom putea încheia ceva ce să-ți placă pentru luna Octombrie. Până acum însă n-am prins clipa căreia să-i pot zice stai!
Ca să nu întârzii prea mult îți trimit alăturat chitanța pentru luna Septembrie inclusiv şi 1 Oct. 943 pentru suma de 2500 (două mii) lei. Rămâne ca materialul să-l trimit mai târziu.
Deşi nu cunosc nimic din antecedentele colaborării colegului I. Vultur, rugat de el, fac o întrebare, discretă chiar, ce e cu plata lui? A fost un aranjament? Omul aşteaptă ceva. Ori mi se pare este un *bluff* de-a lui Albu?? E cam pripit sibianul nostru!!
De la Institutul de Istorie Naţională aştept încă rezultatul.
Ce faci cu contribuțiunile mele la biografia lui A. Pumnul??
Era vorba că vii pe la Blaj? Nu mai vii??? Noi te aşteptăm cu drag, înțeleg noi tinerii, şi cu sufletul,
Cu bine,
N. Comşa.

23.

Buc, 17.IX.943.

Iubite domnule Comşa,

Am avut în astă seară o lungă convorbire cu d. Prof. I. Lupaş. I-am vorbit mult despre d-ta. E gata să-ţi tipărească manuscrisul (catalogul) fie la Academie, fie la Institutul d-sale de Istorie. Şi aceasta fără de nici o întârziere. Te rog dar dă-i imediat un telefon la Sibiu (str. Dealului nr. 3) pentru a face o întâlnire cu d-lui spre a-i prezenta manuscrisul. Profită imediat de această chestiune.

Noroc,

N. Comşa.

24.

Blaj, la 25.IX.943.

Dragă Domnule Netea,

Desigur la sosirea acestui bogat plic (- de hârtii mâzgălite -) sentinţa condamnării mele ai redactat-o definitiv, dacă nu în scris cel puţin în suflet. Exprimarea ei va fi cuprinzând şi atributele: „leneş, tembel, nepractic, neputincios, neînţelegător" şi în sfârşit „ne camarad..." De aceea îmi dau seama de misiunea grea ce o are plicul meu şi l-am încărcat cât am putut mai bine ca să combată, cu bunăvoinţa d tale, toate ce le înşirate mai sus. Va reuşi?

Îţi alătur deci *cinci* (!!) reportaje şi o însemnare despre cea mai nouă carte apărută la Blaj.

Reportajele sunt:

1. *Muzeul Blajului,* 14 pagini
2. Glasul pământului pentru dragoste şi libertate (Crucea lui Iancu şi Pictura Libertăţii), 16 pagini
3. Valea Secaşului, un cuib de românism, 15 pagini
4. *Astra,* organizarea teoretică şi funcţionarea practică, 18 pagini
5. Mitropolitul Şuluţiu, luptător şi mecenate al naţiunii, 18 pagini şi însemnarea, pe 4 pagini.
6. Sper că de acum încolo, dacă vor conveni şi acestea, atât subiecte cât şi ca tratare, voi continua apoi regulat, săptămânal cu 1-2 bucăţi.

Radu Brateş îmi spunea ceva de o pagină pentru Pavel Dan. Se face, după 2 aug. când se împlinesc 6 ani de la moarte.

Ce mai faci? Eu am dat acum la tipar: Corespondenţa între Ion Micu-Moldovanu şi Ion Bianu, Un capitol din colaborarea între Blaj şi Bucureşti.

Am terminat de asemenea de redactat „Manuscrisele Româneşti din Biblioteca Centrală de la Blaj", o lucrare care ar interesa pe toţi cercetătorii de literatură din epoca 1600-1850.

Te rog să faci întrebare pe la Fundaţie ori Academie dacă nu s-ar putea tipări cumva.

Mulţumindu-ţi de toate şi de atenţiunea ce-mi porţi şi arăţi te rog să crezi în cele mai bune ale mele sentimente.

N. Comşa.

25.

Blaj, la 29.XII.943.

Iubite Domnule Netea,

În sfârşit ai reuşit să clarifici definitiv relaţiile cu ziarul *Viaţa.* E bine şi aşa cum s-a lichidat, deşi eu totdeauna prefer rezolvarea în sensul pozitiv şi nu în cel negativ, zic prefer, căci, în realitate, multe le rezolv şi eu aşa cum pot în împrejurările date.

Alăturat îţi trimit şi chitanţa despre 2000 (două mii) lei, cu titlurile articolelor aşa cum ceri. Menţionez că eu am mai trimis atunci, în Oct. 943, o chitanţă despre această sumă. Încă n-am văzut „Dacia Rediviva" cu articolul meu, dar sigur în aceste zile îl voi avea. Numi aminteşti însă nimic despre articolul în legătură cu *Pumnul,* precum nici despre articolul scris de prietenul Vasile Bolea prof. la Liceul „Titu Maiorescu" în Aiud. Îi poţi comunica şi lui direct ceea ce ai de gând să faci cu el. Eu ţin la *Pumnul* al meu şi dacă nu te superi, - întrucât sunt îndreptăţit să cred că nu se va mai publica te rog retrimite-mi-l căci n-am o redactare identică cu cea de la d-ta.

Spesele expedierii materialului le reţii din suma de bani ce am de primit.

Am însă convingerea că această lichidare cu *Viaţa* nu însemnează şi o lichidare a relaţiilor noastre care sunt mai vechi şi bazat pe altceva, decât o efemeridă şi săracă afacere de ziaristică. În cadrul acestei convingeri te-aş ruga să fii bun, dacă poţi, şi să cauţi la Academie, dacă sunt evacuate mssele No 198, 459, 460-61, 462, 463 şi 2440 şi dacă se pot consulta. Dacă da! Aş veni oarecând, mai

târziu pentru o zi ca să le văd. Din cercetarea şi confruntarea lor ar ieşi două articole - studii interesante, poate chiar foarte interesante.

Radu Brateş ţi-a scris înainte de a-ţi primi eu poştala ultimă şi îţi va scrie acum din nou. În ce priveşte venirea la Bucureşti, mi se pare înclină mai mult spre *negativ* - silit mai mult de lipsa banilor - eu voiu încerca însă totuşi să-l determin. Păr. Liviu Chinezu, rectorul îţi va trimite în curând rezumatul şi aşteaptă ştire precisă când să vină la Bucureşti.

Probabil în luna Ianuarie o să mă vezi între colaboratorii *Timpului.* Ce zici? An nou fericit!

Cu drag,

N. Comşa.

26.

[1944]

Dragă Domnule Netea,

A trecut mult de când n-am mai stat de vorbă. Cauza este a se căuta şi în vremile excepţionale, dar întrucâtva şi în svonurile repetate despre o descindere a d-tale la Blaj. Văd că cele dintâi persistă, cea de a doua nu se realizează.

Sunt dator cu mulţumiri afectuoase pentru cele două lucrări: *De la Petru Maior la Oct. Goga* şi *Figuri ardelene;* una masivă şi plină de înţeles, cealaltă vioaie şi cu luciri de oţel îţi caracterizează atât de bine firea şi talentul fără însă a-i epuiza dinamismul şi putinţa de cuprindere şi adâncire.

Poate în această lună voi răspunde aşa cum se cuvine, cu un exemplar din mss-ele rom. de la Blaj, la tipărirea căreia ai avut un rol important.

Aştept momentul potrivit pentru a scrie ceva despre lucrările d-tale.

Acum o rugăminte, la care nu aştept deloc refuz.

E rândul să apară în seria „Oamenii Blajului" şi figura lui Petru Maior. Data tipăririi ar fi Decembrie 1944. Formatul şi extensiunea ca ale lui Inochentie Micu, dacă este material se poate şi lungi până la 6 coli. Ţinta: prezentarea plină a sufletului în activitate culturală naţională şi religioasă.

Momentele delicate se ocolesc dacă sunt recunoscute sau se rezolvă la rece dacă sunt principale, ş.a., pe care d-ta le ştii. Cine ar fi mai în drept dintre condeierii de azi să contureze pentru elevi şi marele public figura înţeleaptă şi dârză a lui P. Maior. Desigur dta.

De aceea mă adresez cu toată încrederea, ca administrator al acestei colecţii şi te rog fii aşa de bun şi ne onorează cu colaborarea dtale. Drepturi de autor vei primi 1000 de coală - deocamdată atâta este fixat - în 50 exemplare. Aştept răspunsul d-tale şi mssul cel mai târziu în oct. a.c.

Păr. Liviu Chinezu te roagă, dacă poţi, să-i trimiţi totuşi mssul cu conferinţa de la Ateneu înainte de a-l imprima. Deodată cu mssul lui ai putea retrimite şi articolul meu cu Pumnul, dacă-l mai ai. Mi-am pierdut copia lui.

Cu bine şi cu felicitări pentru aranjamentul de la U.

N. Comşa.

27.

Bucureşti 13/2.11.944.

Iubite domnule Comşa,

Mi-ai scris la 29 dec. 943 - îţi răspund la 13.11.944! Te rog să mă ierţi. Te-am jignit desigur prin tăcerea mea. Află însă că în tot timpul de la Crăciun şi până acum am fost extrem de ocupat aşa încât n-am răspuns la nici o scrisoare. Când peste maximum 15 zile îţi voi trimite două mari volume ale mele o să înţelegi şi o să mă ierţi. Şi acum să-ţi dau câteva informaţii strict pozitive: 1. Articolul Pumnul nu e pierdut şi va apare la Dacia; 2) la Academie nu poţi găsi şi consulta ceea ce doreşti; şi despre Cartea d-tale nu voi pierde prilejul a mă ocupa.

Te-am văzut la „Timpul". îmi pare bine. La „Viaţa" nu s-a putut face abonament nimic.

Salutări tuturor prietenilor.

[Vasile Netea]

28.

Blaj, la 16.IX.1946.

Iubite prietene Vasile,

Am primit poştala ta, a venit şi Albu de la tine cu o serie întreagă de probleme şi întrebări, încerc să răspund la toate, ori la cât mai multe din ele.

Între cele mai oficioase, Petru Maior este aşteptat. Fă-l şi trimite-mi-l, dar cenzurat de acolo de la Bucureşti, căci altfel nu-l putem tipări. Griji să dea exact 128 pagini de tipar formatul

„Oamenii Blajului". Samuil Micu, al meu care-i premerge lui P. Maior în serie şi are nr. 5 este gata la sertar. Trebuie doar bătut la maşină în două exemplare pentru cenzura centrală, aşa-l cere acolo, căci mssul original l-am trimis odată ocazional, dar nu s-a putut face abatere. Hârtie avem aici, la Tipografia Seminarului o rezervă, mai lipseau doar milioanele şi apoi putem purcede la lucru. Să sperăm că în toamnă şi iarnă vor ieşi amândouă. Natural dreptul de autor ce se va stabili îţi este asigurat, la timpul său. În ce priveşte lucrarea lui Brote, încă n-am pus mâna pe ea - ştii cum e la mine, la bibliotecă, dar sper că în curând o voi găsi-o şi te voi pune în posesiunea uzufructuară.

Colaborarea la „Tribuna Transilvaniei" a întârziat atâta sau mai bine zis nu s-a realizat deloc până acum - Radu Brateş va trimite ceva în zilele acestea -, pe lângă motivele externe persoanelor şi din cauza - aceasta o cred principală - că Tr. Transilvaniei este o tribună a unui grup de însufleţiţi pentru o cauză de luptă. Asemenea co-însufleţiri presupun - în vremuri de astea când condeierul trebuie în fiecare rând să răspundă unei loviri duşmane trecând clipă de clipă printre Scila şi Caribda - nu se pot realiza şi menţinea decât prin conveniri aproape zilnice. Aşa îmi explic că aici de câte ori încurajat de câte un articol de al vostru eram şi noi gata să punem mâna pe condei, nr-ul următor ne tăia avântul, arătându-ne ca vetuşti ori neîncadraţi. Acum îmi spune Albu de o reorganizare pe alte teme mai largi şi dacă în cadrul acelei reorganizări voi fi ţinut în numărul celor consideraţi buni pentru muncă, voi răspunde prompt şi onorabil - bine înţeles contra onorar. Cu cotidianul de la Cluj văd că n-ai mai făcut nimic.

Cu politica - cum ţi-am spus de altfel la ultima convenire - eu am încheiat-o.

Am rămas de o parte la reluarea activităţii partidului. Motivele sunt de ordin general şi particular - local. Ţi le-am spus atunci pe toate. După cum îmi spunea Albu se pare că eşti în aceeaşi situaţie. Pe mine m-au preoţit până acum tătărăscienii, lupiştii şi P. Gheaţă, dar am scăpat virgin, adică liber.

În ce priveşte munca mea, chiar azi am pus la sertar alături de S. Micu şi pe *Nicolae Pauletti, folklorist şi poet la Blaj, înainte de 1848",* o mică monografie de 140 pagini de carte - cca. cinci coli din formatul „Oamenii Blajului". Voi relua acum, în continuare, lucrarea care aş dori-o tipărită pe 1848: *Biblioteca Centrală din Blaj,* lucrare cu caracter de album comemorativ, cu cea 220 clişee.

Ea va avea capitolele: 1) *Istoricul* bibliotecii cu seria donatorilor de cărţi şi a bibliotecarilor de până acum, 2) *prezentarea*

colecțiilor - manuscrise, documente, tipărituri, cu reproduceri de pagini, foi de titlu, frontispicii, ornamente etc. cu o înșirare bibliografică a tipăriturilor românești mai vechi de 1830 cu toate inscripțiile din ele, precum și a tip. Europene mai vechi de 1750 - asta și după sfatul bibliografilor de la Cluj 3) *ex-libris-urile* ș.a. Poți vorbi despre ea, ocazional, cu conducătorii marilor edituri și dacă cumva s-ar prinde vorba, ți-aș trimite un plan mai amplu. Dar care, că toate sunt visuri.

„Unirea Poporului" am luat-o în răspunderea noastră un grup de șapte inși în frunte cu bătrânul Ion Popu-Câmpeanu. Mă bucur că ți-a făcut bună impresie, dar ne luptăm cu multe greutăți.

Mai ține-ne și pe noi în curent cu problemele mari ale lumii bucureștene și ale țării, dar mai ales cu cele din lumea scrisului.

Până la revedere te îmbrățișez,

N. Comșa.

P.S.

Am primit volumele *Pentru Transilvania,* interesante și frumoase ca format și execuție. Iată ce înseamnă să fii la București! Voi vorbi despre ele într-o proximă foiță a Unirii Poporului", unde am vorbit și despre ale lui C. Albu, care ne-a făcut unele servicii.

N. Comșa.

29.

Blaj, la 25.X.946.

Dragă Netea,

Ies trei minute dintre incunabule a căror fișare încep să o fac și stau de vorbă cu bucureștenia ta. Ar trebui să-mi cer scuze pentru oarecare tăceri, și chiar pentru lipsa unei mulțumiri ori felicitări de Anul Nou etc. etc. Cred că nu mai sunt necesare. În fond noi ne înțelegem sufletește, nu după codul manierelor...

Trec la fapte. Scrie-mi urgent dacă-l mai fac pe Petru Maior pentru „Oamenii Blajului"? îți dau răgaz până la 1 mai. Dacă ai pe cineva cunoscut pe la Min. Cultelor întreabă cei cu aprobarea ce a cerut Mitropolia de aici pentru numirea cu cumul a bibliotecarilor de la Biblioteca Centrală Blaj în posturile prevăzute de acel Minister?? Am încercat și prin alți oameni și n-am nici un rezultat.

„Unirea Poporului" se continuă de către un consorțiu pe care-l vezi pe întâia pagină a gazetei. „Unirea" nu știu ce va face. Ce face *Cotidianul* acela despre care vorbeai la Cluj, la care vreau să fiu și eu

înrolat serios şi de la început, ca şi *condeier nu ca politician.* Dacă se poate aşa?

Încolo ce mai faci?

D-na s-a refăcut barem acum după călătoria de atunci? Eu n-am fost autorul ideii dar am făcut ce am putut bine. Cu drag N. Comşa

PS. Răgazul ţi-l dau pentru trimiterea mss-ului până la 1 mai. Răspunsul îl aştept foarte urgent, căci dacă nu-l faci să-l icuiesc pe altul.

30.

Cluj, 18.X.46.

Stimate Domnule Comşa,

Am primit scrisorica d-tale şi manuscrisul trimis prin d-l Domşa şi-ţi mulţumesc. Prins de multe trebi şi necazuri, n-am putut răspunde mai curând, cum aş fi dorit.

O fac acum, felicitându-te din inimă pentru frumoasa monografie pe care bietul Pauletti o merită, într-adevăr.

Dar asta-i singura observaţie *mare,* pe care o fac. D-ta îmi ceri mai multe şi amănunţite. Pe acestea le rezerv pentru partea folclorică a lucrării.

De fapt, aceasta e cea care mă interesează în special, ca editor al *Anuarului,* pentru care ai şi destinat-o. Sunt gata să o public cu plăcere şi am nădejdi serioase în acest sens. Spre sfârşitul lunii plec la Bucureşti să arăt şi profesorului Caracostea - numit preşedinte al Comisiunii de folklor literar al Academiei - materialul pentru *Anuar.* Temându-mă că d-ta nu vei ajunge până atunci să copiezi la maşină manuscrisul şi neputându-l prezenta cu corecturi şi ştersături - mi-am permis să-l dactilografiez aici - cu foarte mărunte modificări - corecturi, pentru care sper să nu te superi. Eu contez pe 99% ca până la Crăciun volumul VIII al Anuarului se va da la tipar.

Am scris la maşină cele 13 pag. ale Problemei Pauletti şi cele 30 cu P. folkorist. Urmează ca d-ta să revezi şi corectezi repede aceste părţi şi să mi le retrimiţi în trei zile, expres-recomandat, că a să le am peste cel mult zece zile. Tot atunci te rog să-mi trimiţi şi o scurtă biografie (cam jumătate din actuala), în care să aminteşti pe scurt, şi de restul operei lui P., trimiţând pentru amănunte la lucrarea privitoare la opera literatului ce *se va tipări mai târziu.*

Îți restitui tot, afară de poezii, căci din acestea, fiind bătute la mașină, de sigur că mai ai exemplare. Articolul pentru care eu aș propune titlul: *N. P., întâiul folklorist ardelean* - ar cuprinde deci: Problema P., Biografia (redusă), Folkloristul și popularele în întregime.

Planul întregei lucrări e foarte bun, dar nici împărțită în două nu va ieși mai rău. Biografia completă, opera literară și poetică, va putea forma, cu introducerea și antologia literară, o lucrare tot atât de bună (A da poeziile populare ca *adaos antologic* acolo, n-are rost: antologic le-a dat și Lupeanu - acum trebuie date în întregime).

Îl critici (p.62.) că n-a dat o ediție critică. Da nici a d-tale nu este, prin faptul că dai tot numai. Ca să fie, ar trebui multe note trimițând la cuvinte rare sau greu de înțeles. De ex. No 1. roșiană (din Roșia?), no 24 hiába = în zadar; No, 176: țipănaș pîine mică No 301 căluşerie - căluț - Jocul căluşerilor obliga pe feciorii participanţi să se lege pe mai multe zile... Ar fi bine deci să-mi trimiţi un alt exemplar din populare astfel puse la punct.

Dar mai e ceva și mai important. O ediție critică presupune trimiterea la variante.

Ar trebui răsfoite deci câteva din marile culegeri, în special ardelene (Jarnik-Bârseanu, Bibicescu, Teculescu, Alexiei, Iosif Popovici, Ciplea, Bud, Mândrescu, Bartók, Onișor, Reteganul, Densusianu (Haţeg), Miron Pompiliu), dar și Alecsandri, indicând la fiecare No din Pauletti, în subsol, variantele (f. scurt: Pentru bibliografia motivului vezi Jarnik-B, 87, Bud, 45 etc.). Aceasta este însă o treabă care ți-ar lua poate două săptămâni, dar s-ar putea face și în noiembrie. Literatura ce ți-ar lipsi la Blaj, și câteva de pe la Ciurcu (Brașov): 1000 doine și strigături... care cred că ți-aș putea-o pune eu la dispoziție. Și așa ai face un lucru complet și aproape perfect.

Ultima pagină din popularele lui P. cred că ar trebui să rămână afară - mondenele fiind de fapt pornografice: întâia și ultimele trei, total 4. Nu aduc vreo contribuție deosebită și nici nu sunt măcar ale lui Pauletti. Firește, în acest caz ai schimba și cele spuse în studiu despre ele.

Vezi, te rog, că cele spuse la p. 50 și 59 în chestia autenticității culegerii, se cam contrazic. Încă o dată, sper ca observațiile mele să nu te supere și să nu te îndemne să amâni prea mult retrimiterea părților dactilografiate și corectate, și biografiei prescurtate. Nu uita, te rog, că articolul a fost promis pentru Anuarul VIII, iar eu l-am anunțat, sunt deci angajat. În așteptare și cu cele mai bune urări

Ion Muşlea

Str. Bolintineanu 18,
(mai sigur, acasă!)

Însemnare cu creion grafit: Am bătut cu 2 dactilografi şi din grabă fiecare a bătut pe altfel de format. La autori notele din subsol sunt cuprinse pe ultima pagină. Nicolae Comşa

31.

Blaj, la 28.XI.946.

Dragă Vasile,
Mă bucur că ai primit să faci pe P. Maior. Aşteptăm, la timpul potrivit primirea manuscrisului. În chestiunea gazetei *Liberalul* nu voi putea colabora. Văd că-mi vine pe mănuşă. Eu însă nu voi putea plăti abonamentul nici acum, de aceea te rog comunică la administraţie să-l sisteze.
Dacă crezi că este bine trimiteţi-l pe adresa Corpul didactic de la Lic. Sf. Vasile căci acum e tare citit. În calitatea mea de fost membru nu mă pot angaja la mai mult
Aştept să mă ţii în curent cu Clujul, unde am cerut şi eu transferarea.
Cu drag,
N. Comşa.

32.

Telegramă. Vasile Netea intrarea Colonel Stoenescu, 9 Cotroceni Bucureşti 1 K 38 BLAJ 328 19 17 FULGER 20/11 ora 4,30 COMŞA MORT ÎNMORMÂNTAREA JOI 21 = N. ALBU = Ex. Văduva Anuţa prof. Comşa Str. Ep. Lemeny, 18 Blaj D-sale
D-lui Vasile Netea Publicist
Str. Intrarea medic colonel Stoenescu 9 Bucureşti VI

33.

7.1.947.
Stimate Domnule Netea,
Scuzaţi că Vă răspund aşa de târziu la telegrama de condoleanţă în durerea sufletească în care mă aflu şi acum răspund destul de greu.

Despărțirea de iubitul meu soț e ireparabilă. Poate voi fi în stare vreodată să vă scriu sau mai bine să vă vorbesc mai amănunțit despre durerea mea și comoara de suflete pe cari me-a răpit moartea nemiloasă.

Cred însă că nu ne-a părăsit de tot, de acolo de sus din cer ne va purta de grijă, cred chiar prin prietenii buni pe cari ia avut și a ținut așa de mult la ei.

Așa cred, că dacă nu ar fi credința ar fi cu mult mai rău pentru mine, că nu și mai ajunge nici când să ne reîntâlnim unde nu mai este durere nici întristare și în al doilea caz cari mă face să mai cred că trebuie să trăiesc lângă copilașii cari au încă multă lipsă de mine și mai ales de ajutorul material cari încă în ziua de azi e așa de șubred.

Deci vă rog pe d-voastră dacă vă stă în putință singur dacă nu rugați și pe d-nul Corneliu Albu pe cari cred că îl cunoașteți sau pe d-nul Jura lor nu le știu adresa să-mi aranjați cestiunea cu pensia asta ar fi o cestiune de cari s-ar putea ajuta copii. Domnul Albu Nicolaie me-a adus un certificat de la clinica din Cluj în care se spune că boala soțului meu a fost primită în decursul serviciului: așa vă rog dacă se poate să primesc pensia întreagă. Numărul certificatului medical data e 19/XII/804 iar numărul dosarului 754/1 XII pentru pensionare.

Vă mulțumesc pentru cele 100.000 Lei pe cari i-am primit zilele trecute.

Cu stimă,

Văd. Anuța Comșa.

34.

Blaj 16.III. 1947.

Stimate Domnule Netea,

Cu data de azi răspund și la scrisoarea d voastră din 26 Ian.

Vă mulțumesc pentru sentimentele ce le purtați față de mine și mai ales grija ce spuneți că o să le-o aveți copiilor. În special voi fi foarte recunoscătoare pentru faptul că nici când nu aveți să-l uitați pe bunul meu soț: cari într-adevăr a ținut mult la prieteni sinceri.

Domnule Netea, să vedeți care a fost motivul principal al acestei scrisori, cu toată durerea mare ce o am și cari se adâncește mereu, de la despărțirea de bunul meu soț se împlinesc în curând 6 luni atunci voi pune parastas. Cred că e de prisos să vă spun că ne-ați face plăcere să luați și dumneavoastră parte la acest dureros prilej: dacă vă permite timpul și nu vă deplasați prea greu.

Gândiţi-vă şi îmi scrieţi - când aţi putea mai uşor veni în 18 Mai e Ziua morţii sau în 15 mai ar fi mai potrivit.

Poate vă mai întâlniţi şi cu alţi cunoscuţi de ai lui Nic. şi vă mai sfătuiţi în tot cazul eu aştept răspunsul dumneavoastră.

P.S.

Vă rog mult să vă obişnuiţi cu diminutivul Nic., aşa îi spuneam eu soţului meu şi cei carii au avut prilejul să stea mai mult împreună.

35.

Buc. 2.IV.947.

Mult Stimată Doamnă Comşa,

Am primit scrisoarea d-voastră din 16 martie, şi m-am bucurat foarte mult de intenţia ce o aveţi de a face un parastas în amintirea bunului nostru Nic. Va fi, desigur, şi acesta un prilej pentru ca prietenii şi lumea românească din Blaj să-şi manifeste încă odată sentimentele de dragoste faţă de soţul dvs. întrucât mă priveşte mi-ar veni foarte greu să aleg eu însumi ziua parastasului, la care voi dori să particip din toată inima, fiindcă aceste lucruri depind întotdeauna de situaţia şi de împrejurările locale.

Faceţi deci cum vă vor sfătui prietenii noştri din Blaj şi anunţaţi-mă şi pe mine de hotărârea lor. Cum am spus şi mai sus, aş dori foarte mult să pot veni la Blaj şi numai în crezul că mi-ar fi absolut imposibil aş lipsi de la o astfel de tristă datorie.

Totul depinde de data examenelor cu Universitatea din Buc, fiindcă eu vreau să trec în această primăvară examenul de doctorat. În tot cazul cred că prin lunile mai-iunie voi putea trece prin Blaj şi atunci voi merge eu pentru a pune un mănunchi de flori şi pentru a mă închina la mormântul lui N. Comşa.

Vă sărută mâna,

Vasile Netea.

36.

Buc. 21.IV. 950.

Mult Stimată Doamnă Comşa,

Cu multă bucurie am primit scrisoarea dvs. din preajma Paştilor, şi cu aceeaşi bucurie vă şi răspund. Lectura ei mi-a adus din nou în faţa ochilor icoana blândă şi luminoasă a bunului şi înţeleptului nostru Nicolae Comşa, a cărui prietenie mi-a fost atât de

scumpă și la care am ținut așa de mult. El a fost unul din ultimii mari cărturari ai Blajului, continuator vrednic al tradiției lui Timotei Cipariu și Augustin Bunea.

Opera săvârșită de el între anii 1935-1945 însemnează pentru Blaj o epocă de mari încercări și de frumoase realizări, cari vor asigura în istoria Micei noastre Rome o pagină luminoasă pentru profesorul, istoriograful și publicistul N. Comșa. Dacă Dumnezeu îmi va dărui zile, așa cum nădăjduiesc, voi încerca eu însumi să arăt publicului nostru cine a fost și ce a pierdut Ardealul prin omul modest dar harnic, cult și însufleţit care a fost soțul dvs. Și fiți sigură doamnă Comșa că voi ştii să aduc mormântului său omagiul pe care îl merită, iar operei sale neadunate în volume întreaga mea preţuire și atenție, ajutând ca ea să vadă lumina tiparului. Aceasta e chestiune despre care, la timpul său, am vorbit și cu dl. N. Albu și pe care eu nu voi uita-o.

Aceeași consideraţie și dragoste voi avea-o întotdeauna și pentru urmașii scumpului meu prieten, și nu vă puteți închipui cât de mult mă întristează faptul că astăzi nu mă pot manifesta decât prin vorbe. Aceste vorbe pleacă însă dintr-o inimă sinceră și statornică, dintre-o inimă în care amintirea lui Comșa va trăi veșnic vie. Eu, din tot trecutul meu, gândindu-mă la cei morţi, numai la doi prieteni mă mai gândesc cu aceeași dragoste și nesfârșită părere de rău ca la N. Comșa. Unul a murit la Reghin acum 14 ani, în vârstă de abia 25 de ani, iar al doilea a căzut la porțile Stalingradului în anul 1942. Fiţi dar liniștită doamnă Comșa, și fiţi sigură, că soțul dvs. va avea în mine un biograf devotat, iar copii dvs. un prieten care nu-i va uita.

Cât privește ideea mutării dvs. de la Blaj, oriunde în altă parte, pentru moment nu vă pot da decât un sfat strict negativ. Nu e vremea pentru așa ceva. Siguranţa și comoditatea pe care o aveţi astăzi în Blaj n-aţi putea să o aveţi nicăieri în altă parte a României. Rămâneţi dar acolo și lăsaţi copiii să meargă la facultăţile ce li se vor părea mai potrivite. De altfel, astăzi, în situaţia dvs. financiară, chiar dacă aţi fi cu ei, nu le-aţi putea fi de mai mare folos. Păstraţi-vă ceea ce aveţi și rămâneţi în casa lui N. Comșa. Ce va fi mai târziu vom vedea. Eu în tot cazul nu voi uita de dorinţa Dvs. și când voi socoti că e momentul potrivit am să vă scriu eu însumi. Până atunci, vă rog să primiţi mult stimată doamnă Comșa asigurarea întregului meu devotament atât pentru dvs. cât și pentru copii.

Vă sărut mâna,

prof. dr. Vasile Netea.

(2006)

Nicolae Albu în corespondenţă cu Vasile Netea

Evoluţia culturii mureşene în anii interbelici a fost puternic influenţată de aportul a doi cărturari ridicaţi de pe aceste plaiuri şi formaţi la şcolile sale. Unul dintre ei este Vasile Netea, originar din Deda, iar celălalt, Nicolae Albu originar din Adrian. Din punct de vedere al vârstei îi despărţeau doi ani. Primul era născut în anul 1912, iar cel de al doilea în 1910. Ambii au beneficiat de temeinice studii efectuate la Şcoala Normală de Învăţători din Târgu-Mureş, ale cărei destine erau conduse de eruditul pedagog Nicolae Creţu, înconjurat de o valoroasă pleiadă de dascăli formaţi în şcolile româneşti, dascăli care şi-au înţeles apostolatul în teritoriile în care populaţia a fost vitregită de a avea învăţământ gimnazial în limba română. Elanul lor s-a manifestat timpuriu, atunci când, din iniţiativa lui Vasile Netea, elevii au îndrăznit să scoată o revistă, care îl situează pe iniţiator nu departe de a fi eliminat din şcoală pentru fapta sa. Ea se numea *„Avântul”,* având ca subtitlu, *„Revistă de cultură generală”,* iar ca director pe Vasile Netea. Revista era şapirografiată şi a apărut un singur număr în anul 1928, când cei doi colaboratori aveau 16-18 ani. Ambii au debutat mai devreme, Nicolae Albu publica deja articole literare în revista *„Astra,”* săptămânal al Despărţământului Mureş, iar Vasile Netea a debutat cu poezie la *„Îndemnul,”* revistă şcolară a Liceului „Al. Papiu Ilarian”. Ambii au devenit învăţători, numiţi an de an în diferite localităţi ale judeţului, acolo unde nevoia de educatori îi solicita. Fără nici o rezervă, putem afirma că, mediul cel mai propice afirmării elanului lor de educatori şi de acţiune culturală a rămas Reghinul cu împrejurimile sale. Cu toate acestea, Târgu-Mureşul, cu şcolile şi instituţiile sale, interesul pentru informare şi instruire, afirmarea presei care a cunoscut o ascensiune fără precedent în reşedinţa de judeţ, rămâne centrul spiritual al românilor în care îşi alimentau speranţele civilizatoare.

Așa se explică apariția a numeroase gazete și reviste, care, înainte de toate aveau ca țintă culturalizarea maselor, indiferent de profilul lor politic, pedagogic, literar ori de informare. Câteva exemple sunt concludente în acest sens, precum jurnalele: *„Gazeta Mureșului”* (1931-1938), *„Glasul Mureșului”* (1934-1940), *„Credința”* (1933) *„Mișcarea Mureșului”* (1936 -1937) sau revistele, *„Progres și cultură”* (1933-1938), *„Jar și slovă”* (1937), *„Clipa”* (1936-1937), *”Scânteieri”* (1938-1940). Le-am menționat numai pe acelea în coloanele cărora numele celor doi dascăli erau mereu prezente. Aici, și în această atmosferă s-a legat prietenia dintre Nicolae Albu și Vasile Netea care a dăinuit, în ciuda vicisitudinilor vremii, atâta timp cât au fost în viață.

Destinul a făcut ca Nicolae Albu să își astâmpere dorința de cunoaștere și cercetare prin plecarea la Blaj (1935), de unde va rămâne fidel mureșenilor, mai mult decât atât, va atrage și pe alți cărturari în colaborările la revistele și gazetele mureșene. Vasile Netea se va refugia la Sibiu și apoi la București, consecință a Dictatului de la Viena. Ambii vor deveni licențiați, Nicolae Albu în filologie, iar Vasile Netea în istorie. Niciunul dintre ei nu se va mai reîntoarce în activitate pe locurile natale, ale anilor de școală oriunde au activat ani de zile. Acesta era și motivul pentru care prietenia, interesul pentru cunoaștere, întrajutorarea, schimbul de idei și amintirile îi vor determina să poarte o susținută corespondență.

Am primit nu cu mult timp în urmă din partea doamnei Lucreția Netea, un pachet cu corespondență care cuprindea printre altele, un plic cu 32 de scrisori ale lui Nicolae Albu, adresate lui Vasile Netea. Consider că ele reprezintă o infimă parte din corespondența dintre cei doi, lipsind în special cea din anii plecării lui Nicolae Albu la Blaj, apoi din timpul celui de Al Doilea Război Mondial, după care, desigur, legăturile lor epistolare s-au întrerupt din cauza rigidității regimului comunist de urmărire și izolare intelectuală, ei fiind considerați dușmani ai poporului. Vasile Netea va suferi ani de detenție în două rânduri (1952-1955 și 1959-1963). În toată această perioadă de timp, ca și în anii premergători instaurării dictaturii comuniste, fiecare dintre ei și-a luat măsuri de protecție.

Dacă prima scrisoare rătăcită printre celelalte este datată 21 iulie 1938, tot așa este și cea din 9 mai 1950. Celelalte 30 de scrisori, în majoritate cărți poștale, au fost emise între anii 1965 și 1970.

Este perioada de timp în care Vasile Netea se reintegrează în activitate, lucrează la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga" din București, unde își continuă cercetările privitoare la George Bariţiu finalizate cu celebra monografie „George Bariţiu,*Viața și activitatea sa*" apărută în anul 1966 și încununată de premiul „Nicolae Bălcescu" al Academiei Române. Devine secretar de redacţie al revistei de istorie *„Revue Roumaine d'Histoire,"* este prezent cu studii și articole în aproape toată presa istorică și literară, iar cărţile tipărite se revărsau la intervale destul de scurte. Putem afirma că Vasile Netea se număra printre istoricii bine cotaţi din România.

De el avea mare nevoie Nicolae Albu, care lucra în această perioadă la câteva lucrări fundamentale de istorie. Prima era continuarea celui de al doilea volum al *„Istoriei școlilor românești din Transilvania intre 1800-1867"* care a și fost tipărită după multe insistenţe în anul 1971. Tot acum, adună și prelucrează scrisori și documente inedite privitoare la Petru Maior pe care le publică în volumul, „Petru Maior, *Scrisori și documente inedite"* apărut la „Editura pentru literatură" în anul 1968, după tot atâtea insistenţe. Privitor la Petru Maior, mai pregătește o ediţie a *„Istoriei pentru începutul românilor în Dachia,"* având ca punct de plecare ediția de la Buda, pe care o transcrie, îi face notele și o prefaţă bazată pe multe elemente inedite din arhive. Toate aceste preocupări, ca și altele, necesitau pe undeva găsirea unor soluții de valorificare. Toată speranţa o avea în prietenul său care îi va fi de mare ajutor. La toate aceste frământări se adaugă problemele de sănătate și lupta pentru supraviețuire, prin reactivarea sa la catedră, fiind supus unor supliniri care solicitau o navetă obositoare ori stabilirea în localităţi care îl sustrăgeau de la activitatea de cercetare.

Sunt uluitoare aceste mărturisiri ale omului de știinţă lipsit de accesul la informaţie, iar apoi publicarea cercetărilor sale, mâhnirea atunci când studiile sale sunt cenzurate schimbându-se în totalitate sensurile comunicărilor rezultate în urma muncii sale de studiu și cercetare. Aceste scrisori sunt o oglindă veridică a timpurilor în care au fost emise. Relatările privitoare la presa vremii, la relaţiile interumane care nu sunt întotdeauna dintre cele mai plăcute, chiar între oamenii cu pregătire și preocupări intelectuale, ne transpun într-o lume a trecutului când elanului i se frâng aripile.

Ele reflectă condiția intelectualului afirmat într-o lume a drepturilor și libertăților pentru ca apoi să devină victimă a unei societăți dictatoriale, crude, nemiloase și limitate.

Brașov, 21 iulie 1938.

Dragă Netea,

Te vei mira ce mai vreau de la tine, de ce, aceste rânduri, vin să-ți mai tulbure liniștea. Vai, n-aș vrea, Doamne ferește, aceasta. Însă, m-a pălit așa, din senin, un dor de prietenii de altădată. Și le-am scris, azi la unul, mâine la altul; acum ți-a venit rândul și ție. M-a durut, când de atâtea ori am așteptate o scrisoare de la tine cum știai tu să-mi scrii odată, și de atâtea ori n-a venit. De fapt, de cum te-ai însurat, nu mi-ai mai trimis o scrisoare închisă, o scrisoare pentru un prieten, iar nu pentru un … obligat. Nu știu, până acum câteva luni o puteam justifica prin activitatea multiplă, ce e cu tine; te-a luat apa de pe picioare? Nu-i drept. Taci! Nu. Pentru că tu sei sempre un bavard. Dar, iartă-mă, Netea Dragă, nu se face să te lași împotmolit de interese familiare. Ieri am fost pe la moșu Banciu. Ți-am citit versurile din ultimul număr al „Ț.B.". am subliniat „ultimul", pentru că și această substanțială revistă trece la arhivă. Nu va mai apare. Nu mai are posibilitatea d. Banciu s-o scoată. Nimeni nu-i mai acordă vreun ajutor. Eu cred că n-o s-o lase moartă mai mult de un an sau doi. Îi e prea dragă, cum spunea Aurel Marin scrii niște versuri frumoase, simple, ca niște zurgălăi de argint, pentru niște mâini. Sunt ale Lucreției? Ce fericită trebuie să fie! Așa-s artiștii, pot face fericită o altă ființă. Aici mă văd(pentru a câta oară,) că nu sunt artist.

Nu ți-am mai scris, fiindcă n-am vrut să cer nimănui nimic. Regret enorm de mult toate umilințele de care m-am făcut vinovat în trecut. De acum o să muncesc, de altfel ca și până acum, serios, pentru a nu fi silit să aud șoapte la spatele meu, că n-am făcut atât cât am putut.

La ce mai lucrezi? N-ai vreun proiect literar pe toamnă?

Eu, ce să-ți spun? Cred că o să mă apuc de lucrare.

Poate, prin august, să văd, doar de dau de o zi, două pe acasă - dacă o fi să fie – sper să ne întâlnim la Reghin. Sărutările de mâini Lucreției. Cu dragoste prietenească, Nicolae Albu. Universitatea latină Brașov…

Blaj, 9.V.1950.

Dragă Vasile,

Văd că nu mai vorbești nimic despre data tipăririi lucrărilor mele; pot spera până în toamnă? În schimb, îmi ceri să-ți dau date despre Deda ta. Acum pot să ți le dau, fiindcă am ajuns la j. Mureș cu lucrarea și mi-am pus fișele în rând. După masă, „mă suvulc" și încep lucrul. Deși mi se pare că ți le-am mai comunicat, le repet: în „Conscripția" lui At. Rednic (1767) la Deda sunt trecuți preoții: Toader, hirot. la Timișoara și „blagoslovit" de Inoc. Clain și Gligorie, hirot. La Oradea și „blagoslovit" de P. P. Aaron. Iar la 1802, „Tistul și solgăbirăul Joja György din varmegia Turdei", într-o inspecție a sa prin plasă (plasa Ieciu) găsește pe dascălii Buculea Ignat și Mihail Vasilca slab pregătiți; la fel, pe popa Gligor. Verstand? După 1850; într-un „Verzeichniss" (Conscripție) a lui Șaguna (provenit din Biblioteca sa) din 1857/8, la Deda e trecut ca dascăl Constantin Morărian. Altceva, în legătură cu satul tău, nu mai știu. L-am pus pe Miclea să-ți scrie. Ai primit ceva de la el? Brateș e la Cluj (Muzeul l. Române). Tu să-mi răspunzi cât mai repede și – dacă se poate – precis, la prima frază. Sau la alta: pe când sper să ne putem vedea?

Al tău cu drag.

N. Albu.

Aș vrea să dau ochi cu tine la vară. Nu mergi în patrie? O să-mi scrii, nu?

PS

Familia, hm!... bine. Reli merge în fiecare zi pe jos până la Tiur la școală. Monica, f. bună e în cl. III; Adriana, bunișoară, în cl. I. Eu, boșorog pensionar. Nu mai putem trăi cu un salar; trebuie să reintru în învățământ chiar de aș muri. Lucreția ce mai face? Dar Gelu? Voi mai puteți?

Blaj, [06.3.1965]

Dragă Vanet,

Îți mulțumesc pentru „prima floare" din 1965, ieșită din truda zecilor de nopți nedormite – cum zicea și Maior, pentru a justifica „rapiditatea" cu care a scris „Istoria besarichii românilor". Dragă Vasile, dacă mi-ai fi spus că pregătești ceva despre Bărnuț, ți-aș fi dat ceva date noi din Istoria mea, vol. II unde mă ocup de Șc. din Blaj la epoca respectivă: trebuie să știi că prin oct. nov.1848 Episcopul

Lemeny era fugit la Cluj și treburile Blajului rămăseseră, toate, în seama „Onor. Consistor”.

Pe acesta îl sfătuiește Bărnuț să urmeze întru totul linia indicată de el (într-o scrisoare). Dar, despre acest lucru vom mai discuta noi; la fel și despre altele – în legătură cu Bărnuț. Încă n-am avut răgaz să-ți citesc studiul: trebuie să-l citesc și-l voi citi după ce voi face predarea de la „mobilă”. Cred, după documentație, că e bine scris și cu suflet. Lulu cum se simte după operație?

Sper, după ce predau – să vin pe la voi.

Asta chiar în martie.

Vă îmbrățișez cu mult dor și drag.

Nicolaie.

Blaj, 26.3.1965.

Dragul meu Vanet,

Uite, acum cinci minute am primit c.p. de la tine și, ca să nu zici că-s uituc, mă și grăbesc să-ți scriu. Să știi că eu nu sunt deloc mulțumit de articolul apărut în „Mitropolia”; mi l-a hăcuit într-un mod barbar; mi-a cenzurat tocmai ceea ce consideram eu mai important. N-ai observat că n-are nici cap, nici coadă? Lasă că o să apară – sper – cum trebuie în fruntea documentelor. Marcu nu e prea amabil cu mine; nu mi-a trimis nici măcar nrul cu articolul și așa a făcut și cu „Sava Popovici Barcianu”; am fost nevoit să mi-l procur de la alții; cum o să fie și cu cel prezent.

Vanet, dragă, Ghibu te-a informat greșit: nu mi-a dat „Prolegomena”, ci alte cărți în legătură cu… catolicismul „militant”. Cartea mi-a împrumutat-o fie iertat Olimpiu Boitoș, ca să scriu despre ea; pe urmă însă mi-a luat-o înapoi. Să știi că vin la Buc. imediat ce termin de scris studiul introd. („Introducerea”) la Maior.

I-am scris în zilele acestea și lui Mohanu dar văd că nu-mi răspunde. Dacă e cald în Buc., sper că e cald și pe la voi.

Nu-mi scrii de Lulu, cum se simte după operație?

Deci, la revedere pe curând. Niculaie

PS. Sărutări de mâini la Lulu și salutări dragi lui Gelu.

Făget, 1.V.1965.

Dragă Vanet,

Sunt în Făget de zece zile. Şcoala e în casa lui Vasile Bianu, unul dintre fruntaşii cărturari (mai puţin) şi om politic prin anii 1865-70. Era (1822-1883) unchiul lui Ion Bianu, cărturarul. Din familia cărturarului nu mai trăieşte nimeni. A mai trăit aici şi învăţatul popă Nicolaie Pauletti, despre care desigur ai auzit. Satul e mult mai mic decât Adrianul meu; oamenii par a fi cumsecade; elevii, ca elevii: buni şi slabi; la conduită însă buni. Din partea şcolii - recte a profesiunii, n-am de ce mă plânge. Mă plâng însă de sănătate. Din cauza timpului mizerabil, am răcit şi am dat din nou în vechea şi groaznica mea boală: astma. Am accese zi şi noapte. Nu mai ştiu ce-i somnul peste ½ oră fără să nu mă servesc de medicamente. Dacă ştiam că o să-mi fie atât de rău, îmi prelungeam concediul până la 30.VI. a.c.

Mă simt tare rău. Încep să regret trecutul „comercial",

Voi ce mai faceţi? Lulu e sănătoasă? Ziceam că o să vă văd prin iunie. Acum nu mai cred. Am slăbit tare.

Vă îmbrăţişează, Niculaie

Făget, 18.V.1965.

Dragă Vasile,

Alaltăieri am fost acasă la Blaj; n-am mai putut ieşi din văgăuna asta – din cauza ploilor – de două săptămâni. Am găsit pe masă plicul cu Al. Papiu. Îţi mulţumesc. Ce bine e să trăieşti în condiţiuni prielnice (optime) de muncă; şi mai ales o muncă ştiinţifică.

Ţi-am mai scris de-aici, dar nu mi-ai răspuns. Ştiu că eşti extrem de ocupat. Şi totuşi, am să-ţi fac o rugăminte: ai la Muzeul pedagogic (intrarea Zalomit.) două admiratoare: pe dna Popovici şi pe dna Taiban Iulia. Ultimei i-au lăsat nişte vechituri preţioase pentru achiziţionare (muzeu). Urma pe data de 1.II. să-mi comunice hotărârea comitetului de evaluare şi, dacă-mi convine, să-mi trimită banii. Deşi i-am scris (odată cu a ta), nu mi-a răspuns nimic. Te rog treci pe-acolo sau dă-i un telefon şi întreab-o ce a făcut cu cărţile mele; de ce nu mi-a scris, cum de-altfel se angajase? Încolo, ţi-am fost scris că regret venirea la Făget şi chiar intrarea în învăţământ.

Nu-ți mai scriu de ce. Tu? La ce mai lucrezi? Ai putea să-mi publici ceva material inedit în leg. cu perioada de studiu a lui Papiu-Hodoș-Bărnuț în Italia?

Abia apuc să termin cu școala și să mă întorc acasă.

Te îmbrățișez cu drag și sărutări de mâini lui Lulu,

Niculaie.

Făget, 17.VI.1965.

Dragă Vanet,

N-am mai dat pe-acasă, vreau să spun pe la Blaj, din 26 mai. E departe și foarte greu pentru mine ieșirea din această văgăună. De aceea, o fac așa de rar. Am fost duminică acasă unde am găsit c.p a ta din 7. l. c. Îți mulțumesc pentru osteneală. De știam că o să mă țină încurcat atâta timp dna Iulia Taiban, cât e de simpatică, nu-i acceptam târgul. Dar, în fine, bine că, totuși, se va face. Te rog să n-o slăbești: mai ia-o din când în când la telefon. De unde eu să citesc Contemporanul, dragă Vanet, aici la Făget, unde avem poșta abia de trei ori pe săptămână? Poate-l voi găsi la Bibl. Orăș. Blaj când voi pleca de pe-aici la vară. Accesul la publicațiunii e un puternic stimulent pe oricare condeie; fericit cine-l are. Eu, deocamdată îl citesc, aici, pe Arghezi – opere. De scris, ioc. Sper să părăsesc definitiv Făgetul prin 26 iulie.

Sărut mâinile lui Lulu, iar pentru tine caldă îmbrățișare,

Niculaie.

Făget, 12.VII.1965.

Dragă Vanet,

Sunt de joi seara (miercuri băurăm cele 2 sticle de bere) din nou în satul care l-a dat pe Ion Bianu – precedat de Nicolaie Pauletti – și pe nepotul fostului organizator al Bibl. Acad. Rom., bunul nostru amic, regretatul Nicolae Comșa. Mi-a plăcut „punerea la punct" a lui d'Eszlary din partea ta. Dar cum ți-am spus, cum e să uite ungurii Transilvania, când pentru ei e considerată „plămânii națiunii maghiare". N-a scris Ferdinand Lott – francez sadea – o lucrare mult mai prestigioasă ca a lui d'Eszlary și i s-a răspuns cu „O enigmă și un miracol"? M-a impresionat mult pe cât m-a și instruit (de ce n-aș spune-o?) comunicare (da?) „Personalitatea și activitatea lui Nicolae Iorga"; ai pus în ea nu numai erudiție, ci și căldură.

Evident, nu l-ai privit critic, căci, Doamne, câte n-ai avea de spus. Însă cine lucrează mult, mai ales cât Iorga, e admisibil să și greșească în multe.

Sărutări de mâini lui Lulu, iar ție, o îmbrățișare.

Niculaie.

Blaj, 27.VII.1965.

Dragă Vanet,

La despărțire, ne-am promis să ne mai scriem. Eu m-am ținut de cuvânt; ți-am trimis o carte poștală din Făget cu impresii despre „N. Iorga" evocat atât de frumos de tine. Tu nu mi-ai răspuns nici de astădată (îmi rămăseși dator și cu alte răspunsuri). Ce faceți: mergeți anul acesta la Deda-Filea sau nu? Eu sunt din 17 iulie venit definitiv la Blaj de la Făget. Citesc chiar acum lucrarea amicului tău Dan Berindei: „Din începuturile diplomației românești moderne" recent apărută. Vanet dragă, te rog repede du-te până la Muzeul pedagogic și întreabă-l pe tov. Anderco (d-na Taiban e în concediu, pe cât mi-a spus) dacă mai au de gând să respecte angajamentul pe care și l-au dat în legătură cu cărțile și manuscrisele luate de la mine? (Ce târg stupid: să le dai marfa fără să mi-o achite). Las' că mă duc eu prin august la Buc., dar chiar de mi-ar și plăti-o, nu le-o mai vând.

Cât aveți de gând să stați pe la Deda și Filea? Aș fi vrut să ne întâlnim pe meleagurile mureșene (reghinene), însă mi se pare, n-o să se întâmple.

Sărut mâinile lui Lulu, iar pe tine te îmbrățișez.

Blaj, 10.VIII.1965.

Dragă Lulu și Vanet,

Întrucât mi-ați solicitat un răspuns imediat în chestiunea Mihali-Mihalescu, mă grăbesc să vi-l și dau. În afară de articolele și măruntele și desele „înșirări" (mulțumiri către donatori) ale lui Mihali-Mihălescu din „Foaie pentru minte" nu știu nimic despre el. În cercetările mele mă ocup tangențial – când vorbesc despre liceul din Blaj – și de Muzeul de-aici. Dar tot ce am, le-am scos din „Foaie pentru minte" și din „Programa școalelor din Blaj 1912" – pe care o găsești și tu la Bibl. Acad. Desigur, dacă și-a lua cineva osteneala a răscoli arhiva fostului liceu „Sf. Vasile" în epoca 1850-1860, ar găsi și alte materiale în legătură cu activitatea lui Mihali ca prof. și muzeolog.

Ar afla și motivele plecării lui la Craiova (1859). Pentru activitatea din cetatea banilor, ai o mulțime de date în ziarele locale – am văzut la Craiova câteva – și despre el – Arhivele Olteniei, cred. Mulțumiri pentru insistențe la Muzeul pedagogic și pentru extras. Sunt extrem de ocupat: citesc din greu pentru definitivat. Intenționez să-mi restructurez Istoria învățământului, n-am, însă, suficient timp. Sper, totuși, să vă mai văd în vara aceasta – în preajma lui 1 sept.

Și pe-aici e o căldură aproape insuportabilă.

Cei de la Muzeu nu s-au comportat cum m-am așteptat. O să le scriu din nou; altfel mi-e teamă că iar mă amână – adică peste 20 august.

Lulu dragă, îți mulțumesc pentru trudă și-ți sărut mâna, iar pe Vanet îl îmbrățișez.

N. Albu.

Blaj, 7.X.1965.

Dragă Vanet,

Pe cât mă bucură activitatea cultural-științifică (prin cultural m-am referit la participarea unor acțiuni în specie: conferințe, comemorări, etc.), pe atât mă întristează, ba chiar m-a mâhnit faptul, constatând că pe zi ce trece, tinzi să te distanțezi de mine. Eviți să-mi scrii: am stat la Făget trei luni; nu mi-ai scris acolo două rânduri (ci la Blaj); iar de-atunci ai trecut de atâtea ori prin gara Blaj. Crezi că nu m-aș fi bucurat – ca de un eveniment rar – să fi întrerupt măcar pentru câteva ore călătoria sau, dacă ți-ar fi fost imposibil, să mă fi anunțat și, prea bucuros, te-aș fi însoțit, pe tren, până la Teiuș. Eu n-aș putea să merg la București să nu încerc să te văd; măcar pentru câteva ore. Îi urez succes în activ. științifică; dar uită-te și tu în planul Edit. pt. lit. pe 1966: Maior nu e anunțat; deci mi-au îndepărtat până la termenul ultim (1967) apariția cărții. În schimb m-am bucurat că, în sfârșit, va apare Bariț al tău, un Bariț cum numai tu puteai să-l scoți.

Mulțumiri pentru extrase și te rog nu te supăra că am fost, de data aceasta, prea sincer.

Sărutări de mâini lui Lulu.

Cu mult drag,

Niculaie.

Blaj, 1.XI.1965.

Dragă Vanet,

Am primit și c.p. și broșurile – extrase – pentru care îți mulțumesc mult, mult. Ce bine era de ți-aș fi ghicit gândul că vrei să scrii despre atitudinea lui Ţipar în preajma lui 3/15 mai 1848; aș fi căutat la Arhivele Statului – Blaj o scrisoare a lui Bărnuț din Sibiu către consistoriu – foarte importantă pentru teza ta. O citisem cu ani în urmă. Acum… toate-s târzii. Personal, am încercat o mare satisfacție citind broșura ta; căci și eu îl vedeam pe Cipariu, ca și pe Bariț de altfel, cam sceptic și… lemenist. Dar despre asta și atâtea altele, vom discuta noi când ne vom întâlni la București, eveniment nu prea îndepărtat.

Te îmbrățișează.

Sărut mâinile lui Lulu.

Niculaie.

Blaj, 9.XI.1965.

Dragul meu Vanet,

Nu ți-am răspuns imediat la scrisoare (c.p.) din cauza unei iluzorii posibilități să te pot servi cum mi-ai cerut. Arhivele Statului de-aici sunt fără titular din 22 sept. a.c.; și de-atunci închise. Titularul s-a dus cercetător la Inst. de Ist. Din Cluj; mi-am oferit eu serviciile; însă, Arhivele țin de M.A.I și, deci, nu se poate… Prin urmare, nu pot să cercetez arhiva. Dar îmi amintesc bine de scrisoarea în cauză. Prin oct.-nov.1848, Sim. Bărnuț scrie Consist. din Blaj să nu întreprindă nici un pas privind națiunea română până nu le va da el indicații. Deci, la acea dată Blajul l-a acceptat pe Bărnuț ca pe un „spiritus rector" – și le-o scria din Sibiu.

Referitor la Soc. de istorie și filologie? Va trebui să discutăm personal. Eu, în orice caz, de-aici, din Crăciunel, nu pot întreprinde nimic. Să lăsăm până la anul; să vedem ce-mi va aduce anul viitor.

Sărutări de mâini lui Lulu și ție o caldă îmbrățișare. Sper să vă văd curând.

N. Albu.

Blaj, 14.I.1966.

Dragă Vasile,

Am primit cele două mici ilustrate alaltăieri. Să vorbesc mai întâi de Miclea. L-am căutat ieri acasă. Lacăt pe ușă. Locatarii (gazdele) mi-au spus că sunt plecați la Brașov la fată și nu știu când se vor reîntoarce. Dar eu cât ce am venit de la București, l-am căutat și i-am expus dorința ta (corespondența cu Blaga). Mi-a răspuns – evident, s-a bucurat că te întristezi de el – că se va mai gândi și, dacă o fi cazul, îmi va cere adresa ta și-ți va scrie.

Acum despre mine: am rămas profund consternat că n-ai primit felicitarea. În ziua de 29 dec., eram la Brașov, la arhivele statului. De-acolo ți-am scris: o ilustrată dublă – foarte frumoasă, Clăbucetul Mare. În interiorul ei, pe una ți-am scris ție: o evocare de prin anii 1934-35: drumul de la Beica, prin pădurea Mociarului, iar pe cealaltă m-am adresat familiei tale cu cele de cuviință. Apoi am lăsat-o într-un plic de 55 bani. Să nu fi fost marcată suficient?

Dar am să verific lucrul, căci i-am mai trimis cuiva o ilustrată la fel.

Cum ți-ai fi putut închipui că puteam să trec peste Sf. Vasile? Așa… uituc mă crezi? Deci, încă odată: mult noroc și fericire, dragă Vasile, pentru ziua ta și anul 1966, la toți ai tăi,

Niculaie.

Blaj, 7.06.1966.

Dragă Vanet,

Rândurile tale m-au indispus puțin. Adică ții să-mi restitui, când voi veni pe la tine, cheltuielile cu pozele… Atunci n-am să mai dau pe la voi niciodată, ca să nu-ți ofer acest prilej. Eu credeam că între doi prieteni – cum trebuie să fim – nu-i cuviincios să punem asemenea probleme… de restituire a 25 lei. Oare cu acest scop te-am servit? Pe urmă, dragă Vanet, am înțeles (dedus) că plasarea articolului meu a devenit o anxioasă problemă pentru tine. Iacă nu ți-l mai trimit. Doar nu mor de dorul să-mi văd publicat un articol la care am început să nici nu mă mai gândesc. Țin doar la Maior: restul, poate rămâne necunoscut; nu pierde nimic cultura românească. Monica mi-a trimis „Ramurile" cu amabila ta mențiune. Îți mulțumesc că te-ai folosit de prilej spre a aminti (cui?) că ar fi vreme ca Ed. pt. lit. să-mi publice pe Maior.

Am să le-o cer imperios în curând, deși am mai găsit date noi despre el (o mențiune: P.M. avea scrisă și partea a II-a a Ist. pt. încep. rom. în D. Și a fost trimisă din Buda la Blaj împreună cu toată corespondența și biblioteca lui.

Cu vechea dragoste,

Niculaie.

Blaj, 22.XI.1966.

Dragă Lulu,

Astăzi, deși duminică, am venit, acum seara, la depozit ca să-mi mai pun lucrurile la punct. E ora 10 1/2. Te-am căutat de două ori la telefon fără să-ți pot auzi glasul (nr.-ul vostru, cică „nu răspunde"). Mi-a părut rău. Țin să-ți mulțumesc pentru c.p. trimisă, pe care am primit-o abia alaltăieri. Pe cât m-am bucurat de carte, pe atâta m-a impresionat de dureros vestea despre boala lui Vanet: mă gândesc, ce greu o să-i fie să țină regim toată viața. Altfel, nu e boală grea (bineînțeles, în raport cu altele). Desigur, vin la Buc., însă numai când va binevoi Adriana să se decidă pentru drum. E grozav de nervoasă; nu-i place nici să-i amintesc de plecarea la București.

Și totuși, musai să venim cam pe la începutul lui decembrie, cu toată opoziția ei. Dacă poți, trimiteți-mi cartea; dacă însă ți-e greu, lasă că o găsesc eu la voi când vin la Buc.

Noi ne simțim deocamdată, toți bine, sănătoși – ca acest noiembrie mizerabil.

Nu mi-a găsit Vanet paginile de care i-am scris?

Cei de la edituri nu mi-au mai răspuns.

Mi se pare că sunt niște neserioși.

Lulu dragă, primește calde salutări de la ai mei, iar de la mine la fel de calde săruturi de mâini.

Îmbrățișez pe Vanet.

Niculaie.

Blaj, 11.II.1967.

Dragă Vasile,

Sunt abia de 2-3 zile sosit acasă. Din 28 ian. a.c. am tras-o din greu la spital cu o infectă congestie pulmonară împreunată cu crize de astm. Acum, că-s din nou pe picioare, îmi iau răgazul să-ți răspund la ultima ta c.p.

Cu Biriș o să mă întâlnesc abia miercuri (16.II) când mă voi duce la școală. Însă adresa lui e cam asta: Gh. Biriș, prof., str. Cooperatorilor, nr-ul nu-l știu. Dar el e cunoscut, ca și tine, în tot Blajul; așa că o s-o primească (e vorba de cartea ta) chiar dacă n-ai menționa nici atâta. Tribuna – sunt definitiv convins acum – n-o să-mi publice recenzia, deși Mircea Zaciu îți califică monografia ca „excelentă (v.Trib. din 9 febr.). În acest nr. festiv o spun pe față că au luptat și luptă împotriva acelui spirit eclectic care prezidă în public. transilvan și că nu au acceptat și nu vor accepta decât colaborarea unor personalități literare. Deci, nu! Tuturor celor așa-ziși „culturali" sau oameni de cultură. Cu recenzia ta le-am zis adio pentru totdeauna. Nici n-am să-i mai citesc.

Cei de la „Astra" nici până astăzi n-au binevoit a-mi răspunde. E și acolo același spirit de gașcă.

O să-i scriu astăzi și lui Vasilescu de la „Rev. de pedagogie", să văd ce-mi va răspunde.

Al tău,

Niculaie.

Blaj, 27.II.1967.

Dragă Vanet,

Eu înțelesesem că tu te-ai înțeles cu Popescu-Teiușan ca să-i dai personal recenzia scrisă de mine asupra lui Bariț și că din acest punct de vedere n-ar fi nici o dificultate. Eu însă, parcă presimțind că lucrurile nu merg așa, m-am adresat revistei propunându-i – mai bine zis promițându-i o recenzie asupra cărții tale, urmată de altele două: asupra vol. II „Din istoria pedagogiei românești (red. De Teiușan) și „Contribuții la ist. Înv. din Transilvania" a Luciei Protopopescu.

Alaltăieri am primit următorul răspuns: să scriu despre cartea Luciei Protopopescu și nu despre a ta și a lui Teiușan, căci „acestea sunt deja comandate" (adică angajate).

În această situație, nu-mi rămâne decât să-ți satisfac modesta dorință restituindu-ți recenzia mea. Observațiile tale sunt juste. Dar eu am citit și foarte multe recenzii fără obiecțiuni de fond.

În fine… greșeli neesențiale puteam cita și eu câteva.

Cu drag, al tău,

Niculae.

PS. Sărut mâinile lui Lulu.

P.P.S.
I-ai trimis cartea lui Gh. Biriș? Str. Cooperatorilor nr. 15 Blaj
I-am spus că i-o trimiți și o așteaptă cu nerăbdare.

Blaj, 21.05.1968.

Dragă Vanet,

E cam demult de când ți-am scris c.p. și scrisoarea închisă d-lui prof. C.C. Giurescu și faptul că tăceți amândoi, mă pune pe gânduri.

Nu e mai puțin adevărat că fiecare aveți mult, mult de lucru.

Aceasta însă nu-l scuză pe d. Prof. C.C. Giurescu să nu-mi răspundă, mai ales că i-am scris atât de frumos. I-am amintit și faptul că nu l-am uitat și, după adresa dată de tine, i-am trimis (o, tempus!) lucrarea mea; lui și lui P.P., fără să-mi confirme niciunul primirea bietei mele Istorii. Treaba fiecăruia cum găsește să se comporte. Eu totuși am trecut cu vederea neatenția de-atunci și i-am scris f. simțit și respectuos. De ce nu mi-o fi răspuns? Acum spune și tu dacă aceasta se cheamă colaborare. Nu vrea să mă aibă colaborator? Nu-i nimic. La 58 de ani cam greu să mai cuceresc gloria.

Deci, nu mă prea mâhnește neatenția sau neparticiparea…

Vanet, am primit 302 lei de la „Studii", de la „Revue" să mai aștept ceva? De 3/15 mai, am invitat pe Șt. Pascu la Blaj. A vorbit frumos, dar n-a cucerit publicul cum l-ai cucerit tu la „Pavel Dan". A doua oară însă ai fost prea scurt și… puțin „causeur" – a spus cineva.

Cu mult drag.
Niculaie.

Blaj, 27.V.1968.

Dragă Vanet,

Și eu sunt așa, ca și tine; mă grăbesc să răspund la corespondență imediat, altfel uit și… rămâne lucrul baltă. Dragă Vasile, până azi n-am primit nici un mesaj din partea dlui prof. C.C. Giurescu.

Până nu îmi trasează sarcina, ca să știu ce am de făcut peste vară, nu întreprind nimic. De altfel nici n-am timp: sunt în perioada tezelor; am de corectat la caiete de nu-mi văd capul.

Apoi, sunt în „nervi" cu transferul: mi-am cerut transferul de la Crăciunel la Blaj: la liceul agricol, unde funcționez ca suplinitor pe catedra de română.

Acum aș avea perspectivă să ocup catedra de istorie, ca să mă fixez pe materia principală, să scap de suplinire sau de… o eventuală întoarcere la ciclul II. (Dacă nu obțin transferarea la catedra cerută de istorie).

Banalități, pentru tine; esențiale pentru mine.

Serbările n-au cunoscut entuziasmul de anul trecut, cu prilejul trecerii prin Blaj a tov. N. Ceaușescu. Nici n-au fost pregătită decât pe plan județean. Lume mai puțină; oratori, în afară de tov. Gh. Maurer, oameni de mâna a… patra. O să-i trimit cheia mâine onorat d-lui Vălimărescu. Era mai bine dacă i-ați fi pasat voi. Nu mai scriu la R.H.R., nu rentează. Nici dlui C.G. nu-i scriu până nu primesc un răspuns la prima mea scrisoare.

Te rog transmite sărutări de mâini lui Lulu.

Cu vechea dragoste,

Nicolae.

Blaj, 5.XI.1968.

Dragă Lulu,

Primește, te rog, și mai târziu, mulțumirile mele pentru articolul din „Scânteia tineretului", semnat de Adriana Iliescu. De altfel, după ce mi-a comunicat Vanet „noutatea" la telefon, m-am zbătut până am găsit acel număr. Însă apreciez gestul vostru și pentru care vă mulțumesc încă odată. E drept că aș fi fost mai mulțumit să fi întâlnit și câteva rânduri de la voi. Dar… observ că, cu cât îmbătrânim, devenim mai egocentrici, mai zgârciți cu timpul pe care ar trebui să-l sacrificăm stând de vorbă, măcar în scris, cu vechii prieteni. Probabil așa au fost și înaintașii noștri. Voi ce mai faceți? Îl știu pe Vanet extrem de ocupat; de-aceea nici nu mai aștept din parte-i vreo scrisoare. Și nu mă supăr, ci constat. La fel cu el se comportă și alți „vechi prieteni" suprasolicitați de… obligații culturale diurne. Nici Papadima nu mi-a zis măcar „mersi" pentru Maior și nici alții, de la Cluj și București. Dar, la 58 de ani ai mei, aș fi ridicol să mă supăr pe ei.

Te rog transmite-i lui Vanet salutul meu afectuos! De-asemenea lui Gelu, iar ție respectuoase sărutări de mâini.

Nicolae.

Blaj, 20.XI.1968.

Dragă Vanet,

Am așteptat cu multă nerăbdare rândurile tale. Tare-mi era teamă că și tu te vei fi molipsit de la contemporanii obișnuiți a nu mai răspunde la scrisori, mai ales când respectivul corespondent solicită ceva. Primind acum o oră rândurile tale, nu-mi pot stăpâni bucuria pentru că mi-ai scris; mi-ai scris ceea ce putea să-mi scrii. Îți mulțumesc din inimă că nu m-ai dezamăgit ca alții (spune-i lui Papadima că mi-au venit scrisori din Apus (Leipzig) (numai pe adresa: Blaj – fără stradă și nr. – și nu s-au pierdut…).

Dragă Vanet, încă odată îți mulțumesc pentru osteneală. Dacă nici Șora nu ți-a dat un răspuns pozitiv, însemnează că m-am iluzionat – cu Maior – degeaba.

Vultur însă mi-a cerut să mă decid dacă o cumpăr sau nu? Și m-am decis: am cumpărat-o. („Ist. pt. încep. rom.) cu 250 lei. – altfel o vindea la Facult. din Timișoara. Ce era să fac? Poate, totuși, să mi se răspundă până la vară la cerere. Căci e necesară o ediție nouă a Istoriei lui Maior. Mă interesa prefața: să pot folosi datele noi pe care le-am descoperit după apariția „Documentelor”.

Peste vreo lună te rog să-i mai dai un telefon lui Șora; poate se vor clarifica lucrurile până atunci.

Cu mult drag,

N. Albu.

Blaj, 24.XI.1968.

Dragă Vanet,

Astăzi ți-am primit și a doua c.p. care m-a lămurit asupra ofertei mele. Cum s-ar zice, am căzut în dizgrațiile lui Simionescu și Mohanu; mai mult cred ale acestuia. Omul acesta, deși i-am făcut toate hatârurile (dar parcă lui Simionescu, nu?), nu mi-a fost niciodată binevoitor. Un om căruia îi scrii de trei ori: „Ce-i cu cartea?” sau „Cum mai stă P. Maior al nostru?” etc. și nu-ți răspunde măcar două rânduri pe o carte poștală, mai poți zice că te agrează?

Măi Vanet, și a fost aici la mine de 4 ori și l-am tratat „domnește” de fiecare dată…

Și tot așa, când m-a vizitat și D.C. Simionescu…

Minte (C.M.) susținând că s-a angajat un acad. Filolog (face aluzie la D. Macrea) cu editarea operei lui P. Maior.

Eu l-am întrebat – printr-un amic – pe D. Macrea despre acest lucru și mi-a răspuns că el îl studiază pe Maior ca filolog în cadrul unei vaste sinteze de istorie a filologiei române și nicidecum ca istoric. Însă chiar în primăvară când i-am spus lui Mohanu ce intenționez „peste un an", mi-a retezat-o citându-l pe Macrea, „că-i filolog"... că pentru o ediție Maior „ar trebui un academician", etc.

Trebuia să înțeleg de-atunci că nu mă vor editorul lui Maior; probabil li s-o fi părând lipsită de „pondere științifică" persoana mea.

Deci, mi se pun de-a curmezișul amândoi. Păcat de munca uriașă cu transcrierea – pe 220 coale – „Istoriei pt. începutul românilor în Dachia", păcat pe cei 300 lei pe care i-am dat pentru acest volum lui Vultur.

Ce bine-ar fi să se înființeze – după cum a opinat Victor Eftimiu la Ad. Generală a Uniunii Scriitorilor – edituri și în alte centre – mari – culturale; poate o să le mai cadă din perini celor de la E.p.l.

În sfârșit, dragă Vanet, mă doare că mi-au luat posibilitatea de a mai aduce date noi și a spune lucruri noi despre Petru Maior, lucru pe care-l putem face în studiul introductiv la reeditarea „Istoriei..."

Poate, dacă i-ai fi vorbit convingător lui Șora, lucrurile luau altă turnură. Zic și eu așa, ca să mă auto-consolez.

Deci, s-ar putea ca acest volum de Documente Maior să fie ultima carte care-mi poată numele: un fel de cântecul lebedei de la publicistică. „Istoria învățământului" (1800-1867) iar nu merge că e prea mare (ar da aproape 2 vol. a 400 de pg.)

Ce să fac? Să disper? Nu! Mai aștept.

Tare aș vrea să ne revedem la Alba-Iulia. Eu merg cu corul liceului pedagogic de-aici.

Cu mult drag,

N. Albu.

Blaj, 8.XII.1968.

Iubite Vanet,

În primul rând țin să-ți mulțumesc din suflet că n-ai uitat ziua de 6 decembrie... Ce păcat că nu-s și eu un Ion Ghica spre a începe peste vreun an-doi un schimb de scrisori cu tine în genul său.

Dar, mai știi? De ce n-am evoca acei ani de avânt tineresc, acele „puerile" dar generoase acțiuni culturale de care ne-am legat sufletul odinioară.

M-ai întrebat, Vanet dragă, cu ce impresii m-am întors de la Alba Iulia în 28 noiembrie a.c. Hai s-o iau de-a dreptul: joi, 28.XI.1968 a fost la Bălgrad – aș zice întrebuințând o metaforă – creierul țării; dar la 1 decembrie 1968, a fost inima țări, a neamului.

Prin aceasta am răspuns – sper – dorinței tale. Amănunte, cu ocazia primei noastre întâlniri. Mulțumesc – și aici pentru… hiperbolica ta urare. Hm! Încă 25 de ani? Pe-atunci îmi vor fi ciolanele fosfor și potasiu, iar de pe mormânt vor crește buciniși, dacă nu urzici.

Vanet dragă, m-a amărât – să nu zic deziluzionat informația ta în legătură cu editura. Adică chiar Ș. ți-a spus că Teodor Pompiliu le-a propus editarea lui Maior? Păcat că Pompiliu e plecat în străinătate – la Leipzig – mi se pare -, altfel l-aș întreba direct. Dar Ș. mi-a mai vorbit acum 4 ani (!auzi?) că ardelenii evită munca serioasă (aluzie la Pervain, care le promisese o ediție Slavici); că – spre rușinea lor, a acceptat tipărirea unei vaste și impunătoare monografii asupra lui Timotei Cipariu, „pe care o pregătește un bucureștean, unul de dincoace de munți". L-am întrebat cine-i. N-a vrut să-i divulge numele.

Însă au trecut cei patru ani și Cipariu încă n-a apărut și va mai trece multă apă pe Dâmbovița până îl vei vedea. Așa se va întâmpla și cu ediția… promisă de Pompiliu.

Omul acesta are un plan vast: lucrează la o amplă… „Școală ardeleană" care – speră – îl va impune odată și pentru totdeauna în istoriografia transilvană.

Până nu lucram la P. Maior era mai amabil cu mine: ce-i drept, l-am mai servit cu date din arhivele Blajului. Însă de la o vreme încoace (de vreo doi ani), s-a purtat rece și distant cu mine. Și nu-mi pot explica de ce.

M-am întâlnit în biroul lui Pascu cu el; eram numai noi trei inși și totuși n-a schimbat două vorbe cu mine. Dracul să-i mai înțeleagă pe unii oameni cum se schimbă.

Dragă Vanet, cum ți-am mai scris: nu mă condamn că n-am lucrat și nu lucrez destul, ci mă condamn că m-am născut într-o zodie fără noroc: să nu poți tipări, să nu-ți poți valorifica munca. Asta-i!

Acum mă întreb: mai are rost să-mi obosesc ochii prin documentele pline de praf ale arhivelor când nu mi se deschide nici o perspectivă de a publica rodul acestor osteneli?

Vanet dragă, nu mă uita și mai scrie-mi din când în când fie și câteva rânduri.

Ai mei sunt bine; Reli și-a reluat munca – cu mare greutate. Adri, la fel, muncește din greu singură, căci i-a murit colega de laborator o fată de 28 de ani.

Cu mult drag,

Niculae.

PS. Sărutări de mâini lui Lulu.

Blaj 16.XII.1968.

Dragă Vanet,

Aseară am fost la Radu Brateș ca să-l întreb ce-a făcut cu „lecțiile lui G. Bogdan-Duică promise ție și mi-a spus că ți le-a trimis acum vreo câteva zile. Chiar s-a mirat cum de n-am primit scrisoarea lui. Cred că până la ora aceasta, însă, le vei fi primit. Mulțumesc frumos pentru încurajări. Poate o fi și așa cum spui tu. Dar eu, totuși, rămân la părerile mele. Vanet dragă, când îmi mai scrii, te rog comunică-mi adresa lui Țepelea ca să-i trimit și lui pe Maior; poate va însera-o în Argeș, căci, ni se pare, el e pe-acolo mai mare. Altceva: m-am întâlnit cu păr. Grecu – e aici în Bălcaciu – și mi-a spus să-ți transmit calde salutări.

Cu drag,

N. Albu.

Blaj, 8.I.1969.

Dragă Vanet,

Acum o oră și ceva am primit „Réunion de la Transylvanie à la Roumanie", ultimul rod al ostenelilor tale pentru care țin să-ți mulțumesc călduros. Cartea a apărut mai de demult după cât am fost informat. Aici n-au venit decât 2 exemplare acum vreo lună și ceva. Însă n-am apucat la ele (le-au achiziționat un profesor și un doctor de la care am aflat de apariția ei). M-a surprins faptul că M. Const. nu ți-a cerut colaborarea la „Desăvârșirea unificării statului" etc. apărută tot acum vreo lună. Pe-aici încă n-a ajuns. Mie mi-a trimis-o V. Popeangă. Vanet, te rugasem ceva: să-mi comunici adresa lui Țepelea, dacă o ști. Am auzit că el e mai mare pe la „Argeș". Poate ar fi dispus să strecoare câteva rânduri semnalând apariția lui „P. Maior".

Ce zici?

De crezi că nu l-a interesa nici persoana mea, nici „opul”, nu te mai osteni. Ai avut dreptate: totul merge pe relații, am trimis 1 ex. la Familia prin nov. Și nici n-au menționat-o măcar ca apărută.

Sărutări de mâini lui Lulu cu urarea de multă sănătate și fericire pentru 1969.

Cu drag,

N. Albu.

Blaj, 19.I.1969.

Dragă Vanet,

În primul rând îți mulțumesc pentru adresa lui G. Țepelea. Al doilea; mă întreb: „Ce a făcut Pascu cu Blaga? De-aici s-ar deduce că mi-ai scris într-o corespondență anterioară în acest sens. Eu însă, zău că n-am primit nici o scrisoare în care mi-ai fi cerut – se presupune – să-ți dau ceva informații în acel obiect; nu știu despre ce e vorba. Poate numai te vei fi gândit că mi-ai scris însă vei fi uitat să-mi scrii. Țepelea nu trebuie să se mire că nu i-am trimis cartea până acum; doar știi bine că te mai rugasem odată să-mi comunici adresa lui. După pățania cu „Familia”, m-am vindecat de… „generozități: nici n-a inserat apariția cărții, decum să scrie ceva despre ea. Iar eu neștiind sigur dacă mai e la „Argeș”, m-am temut să i-o trimit pe adresa revistei. I-o trimit chiar mâine (pe adresa de la București) și o să mă explic.

Îți mulțumesc din suflet anticipat pentru Maior la „Revue” și la „Studii”.

Nenorocirea e că nu le-am abonat și aici nu se găsesc de vânzare.

Fă o jertfă, te rog, și trimite-mi câte un extras din ele. Sper că n-o să-ți rămân mai puțin îndatorat decât sunt până acum.

Cu mult drag,

Nicolae.

Blaj, 8.II.1969.

Dragă Vanet,

Rândurile tale, atenția ta – cele două extrase – au venit și m-au găsit în niște momente de profundă și deprimantă stare sufletească. Greșesc spunându-ți „momente”; nu-s momente, ci mă țin ceasuri întregi de amărăciune sufletească.

Am intrat în al 59-lea an al vieții (colosal de bătrân – ziceam noi în epoca „Pr. și cult"- a „Figurilor mureșene"...) și, când mă uit în urmă, ce puțin am realizat în mulțimea de ani, mă cuprinde disperarea. Azi-mâine... o iau spre Hades și... câte n-am visat și cât de puțin am înfăptuit. Nu știu ce am, Vanet dragă. Mă simt tare nefericit. Mă consider un intelectual ratat. Mai ales de când am fost refuzat de Edit. pt. lit. de a reedita „Ist. pt. încep. Rom." – în al cărui studiu introductiv speram să introduc ultimele descoperiri – Maior. Acum știu de ce a întârziat Bob cu numirea lui P. Maior ca protopop în 1785; și altele.

A doua zi de Crăciun am fost la Cluj; cu treburi pe la Șt. Pascu. Îi lăsasem din sept. o lucrare – pentru referat – pe care urma să o trimită el (s-a angajat) la Soc. de șt. Ist. pentru concurs. Concursul s-a ținut. Evident, am fost absent dintre cei „miruiți". Eu însă știu ce-am scris în studiul meu (mult material inedit din arhivele Blajului) și mă așteptam să iau măcar o mențiune. Intrigat și... indignat, i-am scris lui Emil Boldan. Mi-a răspuns alaltăieri. Șt. Pascu m-a mințit (e pentru prima oară când mă minte): nu mi-a spus că a trimis lucrarea „încă din toamnă, iar Boldan a scris că „Șt. Pascu n-a trimis nici o lucrare" – nici sub titlul menționat de mine și nici sub numele meu sau al lui. Tare m-a durut chestia aceasta. Tot atunci (în sept.) i-am lăsat un grupaj de 15 doc. inedite (scrisori) semnate de P. Maior sau referitoare la persoana lui – angajându-se să mi le publice în „An. Inst. de Ist" pe 1969. L-am întrebat (acum, pe la Crăciun) ce-a făcut cu materialul; la fel, m-a asigurat că l-a dat să fie publicat în susnumita publicație. Dar dacă și de astă dată m-a mințit? Vai, vai, Vanet, dragă, groaznică e deziluzia în prieteni! Mai groaznică decât în femeia iubită; căci de la o femeie te poți aștepta la asemenea figuri.

Mă întrebi la ce mai lucrez. Dragă Vanet, mi-am reprofilat și redus mult – la 480 coale ms. „Istoria înv. rom. din Tr. Între 1800-1867" și am dat-o s-o bată la mașină (plătesc 3 lei de pagină); în ea, la note, undeva, vorbesc de „Avântul" nostru, unde ești cap de serie... În ea vei găsi și despre Deda, și despre Ceontea și despre Andr. Ghidiu de la C. Sebeș.

Aș aduce multe lucruri noi în peisajul cultural ardelenesc din epoca respectivă. Pascu iar m-a asigurat că, dacă se înființează o editură cu profil științific la Cluj, pot conta pe intervenția lui. Dar, după cele întâmplate, nu mă mai bazez pe el. Și tare rău îmi pare că am ajuns la aceste sentimente, fiindcă mie mi-a fost foarte drag omul acesta. Mă întreb: ce soartă va avea și acest biet „op"?

(Îți spusesem în toamnă că lucrarea cu „învățătorii transilvăneni" – pe care ți-o prezentasem acum vreo trei ani – i-am dat-o lui Octav. Ionescu s-o prezinte în numele Inst. de șt. Ped.– Editurii didactice și ped.. Nu cumva aceeași ca și „Dascălii"? (I-am scris lui Oct. Ionescu de două ori să-mi răspundă ce s-a ales de lucrare – și tace...)

Și atunci, spune-mi, dragă Vanet, dacă n-am motive să fiu amărât până în cele mai adânci cute ale sufletului? Rotaru nu poate întocmi singur acel material, iar Albu e atât de ocupat cu școala încât n-a mai dat pe la arhive de astă-toamnă. Să vedem... ce vom putea face în vacanța de primăvară.

Vanet dragă, îți mulțumesc din inimă pentru „Rom. Lib." (recenzia lui M. Anghelescu), pentru extrase și în mod deosebit pentru reconfortantele tale rânduri.

Nicolae.

Blaj, 30.X.1969.

Dragă Vanet,

Un eveniment ca acesta: să devii proprietar în capitala țării, nu trebuie trecut cu vederea; desigur, dacă aș fi fost aproape de voi, cu toată tensiunea mea, aș fi închinat un pahar în sănătatea noilor proprietari. Așa, de-aici, nu-mi rămâne decât să vă urez viață lungă și fericită în propriul vostru cămin. Dar nu e cam departe de e centru. Mi se pare, Aleea Bucșenescu e pe Drumul Taberei; nu? Deocamdată nu vă incomodez cu vizita; dar sper s-o fac asta la primăvară.

Dragă Vanet, de cum m-am despărțit de tine – când ne-am plimbat în Grădina botanică astă-vară – bolile s-au ținut după mine ca scaiul de oaie. Șapte săptămâni m-a chinuit sciatica (până în 22 septembrie), ca la vreo câteva zile să răcesc și să dau în astmă., m-a ținut și asta – zi și noapte – aproape o lună. Acum încep să respir mai bine. De-aceea n-am putut veni la Tg.-Mureș. Să mai lucrez? Vai de mine! Nu doresc decât să mă mai văd iar sănătos.

Aștept din zi în zi să apară la librărie Chendi al tău, pe care l-am văzut anunțat în Buletinul („Cărți noi") încă din septembrie. Dar de ce nu-mi răspunzi la ce te-am întrebat: mai apare „Limbă și literatură" a Soc. de Filologie? Și unde s-a mutat biroul Societății? Vreau să-l întreb pe I. Anghelescu ce-a făcut cu articolul meu și de ce nu mi se trimite revista din moment ce am abonat-o?

Cu mult drag, N. Albu.

Blaj, 10.XI.1969.

Dragă Vanet,

De ce nu vrei să mă servești în chestiunea de care te-am rugat? Azi-mâine expiră anul și eu n-am primit nici un număr din „Limbă și literatură", editată de Soc. de șt. Filologice. Au a încetat revista? Au Societatea? Au amândouă? Altceva: Din Chendi nu s-a primit la Blaj decât un singur exemplar pe care a pus mâna un doctor care beneficiază de serviciile librăriei... De eram și eu medic, poate mi se reținea mie. Așa... ci că s-o cer la Cartea prin poștă, dacă țin s-o am sau să aștept... „poate ne-or mai trimite din ea"... Evident că o să aștept, căci așteptarea nu costă bani. Încolo, eu mă simt tot rău cu astma din cauza climei foarte capricioase.

Sărutări de mâini lui Lulu, iar ție o îmbrățișare de la N. Albu.

Blaj, 22.XI.1969.

Vanet,

Te rog să nu te superi, însă tu nu mi-ai mai scris nici o c.p. referitor la Soc. de șt. Filologice și referitor la Limbă și literatură; Doar dacă mi-ai fi scris, ce rost avea să te inoportunez cu rândurile mele? Acum, fiindcă mi-ai dat lămuririle necesare, îți cer scuze dacă te-am supărat și, în același timp, îți aduc calde mulțumiri pentru informații. De Chendi, nu te mai formaliza; cum ajung la el; mi l-a adus cineva de la Deva. Ți-am citit studiul introductiv și apoi am intrat și în text. Mi-a plăcut – mai bine zis m-a impresionat efortul tău de a-l „impune" totuși atenției actualității. Deși a scris relativ mult, puțin se poate valorifica din el. Cam avea dreptate Iorga...

Cu mult drag,

N. Albu.

Blaj, 12.I.1970.

Dragă Vanet,

Tare m-a mâhnit scrisoarea ta, primită acum o oră. De două ori am fost în București când n-am putut să te văd: anul trecut pe-o vreme de zloată și pe deasupra eram și gripat și m-am întors după o ședere de 7 ceasuri în București.

Acum, e adevărat că am stat două zile; însă o zi și jumătate am fost extrem de ocupat, mi-era imposibil să mă rup de treburi.

Mi-a rămas totuşi ½ de zi (după masă) liber. Crezi că nu m-am gândit la tine. De zeci de ori. Dar îmi zisesem: la Institut degeaba-l caut la orele astea. Acasă? Dacă era de găsit la vechea adresă, mă repezeam cu 84 sau 90 şi, îmi permiteam să te deranjez o oră sau ½ oră. Am întrebat, te rog să mă crezi – la hotel unde vine Aleea Bucseneşti şi n-au ştiut să-mi spună; cică undeva pe Drumul Taberei. Nu m-a putut lămuri nimeni cum aş putea să ajung la tine. Dar lasă că vin pe la începutul lui febr. Şi o să te caut la Institut (înainte de masă), am uitat nr. de telefon.

Aşa că, te rog din inimă, să nu-mi atribui nici un gând sau vreo intenţie rea.

Te îmbrăţişează,

N. Albu.

P.S.

Sărut mâinile lui Lulu.

(2010)

Corespondența dintre Vasile Netea și Valeriu Nițu

Prin corespondența dintre Vasile Netea și Valeriu Nițu, ambii mureșeni, primul născut la Deda, acolo unde Mureșul iese din defileu, iar al doilea prin adopție urmând drumul sinuos al unei familii de bucovineni ceferiști hăituiți de soartă, care ajung prin profesia lor la Satu Mare, Arad iar în cele din urmă la Topliţa Română, o localitate de munte de la intrarea Mureșului în defileu.

Vasile Netea, după o pregătire prealabilă de învățător, se va afirma în scurt timp în acest ținut mureșean atât pe plan spiritual, cât și politic. Prin inteligența, agerimea minții și energia fizică, nimic nu îi mai putea stăvili ascensiunea intelectuală și politică. Cu toate acestea, pregătirile pentru război, angajarea României în marea conflagrație, apoi Diktatul de la Viena și moartea mamei sale, pe care a prețuit-o atât de mult, îl vor îndepărta de locurile natale pentru totdeauna.

Va fi concentrat pe granița de Vest, se va stabili la București pentru finalizarea studiilor, devine reporter de front, organizator al activităților culturale de la *Căminul Refugiaților Ardeleni „Avram Iancu”*, își finalizează studiile, după care este cotat de regimul comunist periculos și dușman al regimului, înfruntând în două rânduri câte patru ani severul regim de detenție. Așa se întâmplă că nu se va mai întoarce pe plaiurile natale decât în vizite, nutrind toată viața dragostea pentru plaiurile natale. A rămas, deci, cu acel dor nepotolit față de Deda, frumoasa localitate de munte străjuită de Scaunul Domnului cu oamenii săi harnici, cu amintirea acelei purități a consătenilor săi îmbrăcați duminica și în sărbători în straie naționale. Se va despărți de Reghin și Târgu-Mureș spațiu de afirmare în care a dat sensuri noi presei, inițiind reviste și alimentând gazetele timp de un deceniu cu sute de articole și informații din cele mai diferite.

Acestui dor nepotolit, uneori obstrucţionat politic, trebuia să îi găsească o soluţie, cu atât mai mult, cu cât ar fi dorit chiar în acele condiţii să participe activ la viaţa culturală a acestor locuri care îi aminteau de manifestările „Astrei" deosebit de vioaie şi instructive. Dorea să ştie tot ce se întâmplă aici în plan istoric, cultural şi educativ. Astfel, reuşeşte să închege o prietenie de lungă durată cu Valeriu Niţu, o prietenie bazată pe apreciere şi preţuire reciprocă.

Valeriu Niţu, s-a născut la 20 iulie 1930, în oraşul Satu Mare. A urmat şcoala primară la Satu Mare, Arad, Cernăuţi şi Mediaş, urmându-şi părinţii. Studiile medii le face la vestitul Liceu „Alexandru Papiu Ilarian" (1945-1949) după care urmează cursurile Facultăţii de filologie de pe lângă Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj (1959-1953). De formaţie filolog, tributar şi el spiritului enciclopedismului întârziat, a preferat în locul muncii la catedră un post de bibliotecar. Devenind vacant postul de director la Biblioteca Raională din Topliţa (1955), îl preferă fiind aproape de părinţi. La un moment dat, tatăl său este înlăturat din postul de şef de gară, pe motive politice, ca făcând parte în anii interbelici din mişcarea legionară.

Tatăl său este transferat la Gara din Gheorgheni, în timp ce fiul său îşi pierde serviciul (1956). După multe căutări şi refuzuri este angajat la început la Biblioteca Staţiunii Balneare din Sovata, iar apoi la Centrul de Ştiinţe Sociale şi Politice a Bazei Academiei din Târgu-Mureş, pe un post de bibliotecar (1962), iar apoi ca cercetător ştiinţific (1966-1990). Se impune în viaţa culturală a oraşului prin organizarea de activităţi ştiinţifice şi culturale.

A fost deosebit de exigent în redactarea lucrărilor ştiinţifice. Îşi cunoştea foarte bine colaboratorii, stabilea teme de cercetare, oferea bibliografia necesară elaborării lucrării şi informaţii legate de tehnica muncii intelectuale. Era un vânător al plagiatorilor, capcană în care cade şi el, după cum o să vedeţi din prima scrisoare cu Vasile Netea, monedă plătită de un rău-voitor şi care nu va influenţa relaţiile dintre ei.

Ani de zile, Valeriu Niţu va fi unul dintre oamenii de legătură ai lui Vasile Netea cu acest îndrăgit spaţiu mureşean. Scrisorile, deocamdată ale lui Vasile Netea în totalitate, şi o parte ale lui Valeriu Niţu dovedesc acest lucru. Sperăm că odată cu prelucrarea fondului „Vasile Netea" al Bibliotecii Judeţene Mureş să mai fie identificate şi altele. Intercalate cu litere cursive acestea din urmă, pentru a putea urmări mai bine „dialogul" dintre ei, împreună vor fi

în măsură să dovedească valoarea culturală a acestei relaţii benefice pentru anii în care au corespondat

Doresc să mulţumesc domnului Gelu Netea, care m-a sprijinit în descifrarea acestor scrisori şi doamnei Livia Niţu, care mi-a pus la dispoziţie scrisorile adresate de Vasile Netea soţului său, precum şi o notă biobibliografică substanţială.

Redăm în continuare conţinutul acestor scrisori:

1.

Buc. 7.VI.966.

Iubite Tovarăşe Niţu,

La câteva minute după ce m-am despărţit de d-ta unul din cunoscuţii mei de la Tg.-Mureş mi-a comunicat că în ziarul local, în numărul de la 4 iunie, ar fi apărut un articol al d-tale despre Eminescu şi Valea Mureşului. Articolul, după cum mi s-a spus, ar fi un „plagiat" al celor scrise de mine în Gazeta literară şi în volumul Limbă şi literatură, fără însă ca d-ta să fi citat sursa documentării.

Cum eu nu am văzut articolul d-tale nu pot să-mi dau seama nici despre contribuţia d-tale şi nici despre valoarea acuzaţiei pe care ţi-o aducea amicul în chestiune.

Te rog dar să fii aşa de bun şi să mă lămureşti asupra acestei chestiuni pentru a-mi face şi eu o părere corectă. Te rog totodată trimite-mi şi numărul în care a apărut articolul d-tale pentru a te putea introduce în bibliografia pe care o am asupra acestui episod din viaţa lui Eminescu. Aşa se lucrează ştiinţific.

Nu uita să-mi trimiţi şi numărul în care s-a publicat dacă s-a publicat o dare de seamă asupra simpozionului de duminică.

Cu cele mai
bune salutări
V. Netea.

2.

Tg. Mureș, 3 iul. 1966.

Stimate d-le Netea,

Expediez „Steaua roșie" (nr. 130 și 155), cu articolul meu „Eminescu pe valea Mureșului" și nr. 148 cu câteva creații populare din rn. Târnăveni publicate de Petre Baciu, jurist în Tg. Mureș care a

promis să dea ceva pentru culegerea de folclor pe care o pregătiţi. Din partea altor culegători de folclor, deocamdată nu am primit nimic însă le dau îndemnul să expedieze pe adresa dv. Ceea ce au mai reprezentativ.

Regret că a fost necesar să intervină o interpretare eronată despre articolul meu.

Nici prin gând nu mi-a trecut să pastişez ceva. Vă rog insistent să-mi comunicaţi părerea dv. Şi dacă pastişarea corespunde realităţii.

Într-una din zilele ce urmează, se va face dezvelirea bustului lui Eminescu în centrul oraşului. Nu ştiu ziua exactă. Aţi putea veni şi dv.? Cu deosebită stimă,

V. Niţu

3.

Buc. 2.VII.966.

Iubite amice Niţu,

Sunt destul de mirat de tăcerea d-tale. S-a împlinit o lună de la trecerea noastră prin Tg.-Mureş şi încă nu am primit de la d-ta nici o veste despre ecourile simpozionului Eminescu. Era vorba că ai să scrii ceva în presa locală şi să ne trimiţi şi nouă extrasele respective. Până acum nu am primit nimic. Şi nu am primit răspuns nici la scrisoarea pe care ţi-am trimis-o în legătură cu articolul d-tale despre Eminescu. Te rog, dacă nu ţi-e prea greu, scrie-mi două rânduri despre toate acestea ca să ştiu şi eu cum stau lucrurile. Faptul că nu vei fi putut scrie despre simpozion nu e o supărare.

Salutări cordiale,
V. Netea.

4.

Buc. 4 XII. 966

Iubite domnule Niţu,

Am primit scrisoarea d-tale din 19 noiembrie şi te rog să mă ierţi dacă nu ţi-am putut răspunde mai repede. De trei săptămâni sunt absorbit însă cu totul de publicarea lucrării mele despre Bariţiu – o monografie de 490 pagini – care se găseşte în curs de tipărire şi la care am făcut până acum trei corecturi. Am primit şi exemplarul

din „Steaua roşie” şi am regretat mult; ca şi d-ta, că nu s-au putut publica şi răspunsurile celor de la Cluj. În orice caz eu îţi mulţumesc pentru atenţia dată răspunsului meu.

Am primit şi materialul – o partea din el foarte valoros – trimis de tov. Badea de la Reghin. Pe baza acestui material, la care trebuie să adaug şi pe cel trimis de la tovarăşul Doali, se poate într-adevăr încerca o muncă de selecţie folcloristică.

În ultimul timp s-au mai primit alte două caiete de la doi vechi prieteni ai mei. Aştept şi culegerea tov. Pop. În orice caz în anul viitor vreau să definitivăm lucrarea. D-ta mi-ai dat o lungă listă de legături dar încă n-aş putea să-ţi precizez cum voi putea crea contact cu ei.

Eu îţi mulţumesc călduros pentru interesul pe care-l arăţi faţă de această iniţiativă, după cum trebuie să-ţi mulţumesc – în calitatea mea de mureşan – pentru tot ceea ce faci la Târgu-Mureş pentru cultura românească. Eşti un om şi harnic şi bine pregătit. Comunicarea d-tale de la sesiunea Şincai mi-a plăcut foarte mult. Te rog să o trimiţi Societăţii pentru publicare. Am vorbit în acest sens chiar atunci cu tovarăşul Anghelescu.

Constat că a-i dori să publici ceva la revistele noastre de istorie. Te voi sprijinii cu toată plăcerea. Scrie-mi concret ce anume vrei să publici ca să vedem unde şi ce parte merge.

Prin Radio am aflat astăzi despre dezvelirea bustului Eminescu. Mă bucur că s-a făcut. Am însă impresia că totul s-a desfăşurat numai pe plan local. Dacă poţi scrie-mi despre tot ceea ce ştii în legătură cu această chestiune. Trimiteţi-mi şi „Steaua roşie” cu descrierea festivităţii.

Acum vre-o trei săptămâni a fost pe la mine profesorul Costin de la Institut şi mi-a spus că aţi reluat discuţiile cu privire la înfiinţarea unei reviste literare la Tg-Mureş. În ce stadiu vă aflaţi?

Cu vechea dragoste,
Vasile Netea.

5.

15.III. 1968.

Stimate d-le Netea,

La scrisoarea dv. În legătură cu cele 20 de extrase expediate m-am interesat dacă s-au primit şi dacă s-au introdus în evidenţa bibliotecii.

Spre a fi mai sigur de oportunitatea bibliotecii, vă propun să expediați oficial adresa alăturată.

Vă rog să-mi comunicați ce acțiuni științifice (când și unde) se vor organiza pentru 1848 și 1918 spre a putea participa și eu cu ceva comunicări.

În cursul acestei luni, biblioteca „Astra" din Sibiu a programat o sesiune științifică pentru centenarul revistei „Transilvania" la care m-am anunțat și eu cu o comunicare. Ar fi bine să participați și dv.

Care este stadiul volumului de folclor mureșean?

Cu deosebită stimă, V. Nițu

/Adresa/

Antet, Nr. ... din ...

Către

Baza de cercetări Științifice a Academiei R. S. R.

Str. Gh. Marinescu 9, Tg.-Mureș

În atenția tov. Director prof. dr. doc. Muhai Güundisch

Cu adresa nr. ... din ... am donat bibliotecii Bazei de Cercetări științifice un număr de 20 extrase pentru care vă rugăm din nou să ne comunicați sub ce numere de inventar au fost introduse în evidența bibliotecii.

Totodată, comunicați-ne dacă sunt necesare pentru cercetători și alte materiale privind istoria Transilvaniei.

6.

6 aprilie 1968, Tg. Mureș.

Stimate d-le Netea,

A fost un efort de lungă durată până să apară această pagină culturală în singurul ziar românesc din Tg. Mureș. Am ferma convingere că din acest moment vor începe să se vadă altfel problemele, cu atât mai mult cu cât s-a respectat integral conținutul intervenției mele la discuție.

Sunteți singurul om de pe aceste meleaguri mureșene căruia am cutezanța să mă adresez cu încredere deoarece știu că sunteți legat cu toate fibrele de vrerile și năzuințele celor din mijlocul cărora v-ați ridicat. Acum este momentul prielnic să fiți părtaș cu toată pasiunea la mobilizarea intelectualilor care se află împrăștiați prin București și care, într-un singur glas trebuie să răspundă chemării noastre.

Nu mai e timp de zăbavă și îndelungă cumpănire. Toți împreună,cu același gând și simțire, să participe cu cele mai alese daruri pe care la are la un act de cultură istoric statornicit. În fața praznicului de unire a tuturor românilor, după o jumătate de veac, conștiința că știm ce suntem și ce vrem ne îndreaptă spre același țel.

Difuzați acest ziar celor cărora se adresează spre a citi pagina culturală și spre a porni hotărâți pe același drum în paginile unei reviste de cultură, artă și literatură. Primul număr închinat împlinirii a 50 de ani de la Unirea Transilvaniei cu România ar fi cel mai prețios prinos adus,așa cum se cuvine, oamenilor și locurilor de la Mureș.

Cu deosebită stimă, V. Nițu

7.

10.IV.968.

Iubite domnule Nițu,

Am primit scrisoarea d-tale precum şi exemplarele din „Steaua roșie". Din nou sunt obligat să te felicit pentru nobilul d-tale entuziasm ca și pentru tenacitatea cu care susții la Tg.-Mureș flacăra unui ideal literar. Sunt sigur că puțini te înțeleg și încă și mai puțini te sprijină. D-ta nu te uita însă la această opacitate ci continuă să profesezi ca și până acum același nebiruit idealism. Și noi cei mai în vârstă, ne-am ridicat cu destulă greutate și nu ne menținem numai prin muncă și elan. Te rog să crezi și poți să o spui tuturor că noi îmbrățișăm și vom susținea oricând orice inițiativă culturală se va lua la Tg.-Mureș, orașul de care mă leagă neuitatele amintiri ale începutului. În zilele de 27-28 aprilie sunt trimis să conferențiez la Reghin și Tg.-Mureș despre *Idealurile generației de la 1848*. Trimiterea o face Comitetul de cultură și artă (Universitatea Populară). Cred că ar fi potrivit ca pe lângă conferință să se organizeze și o șezătoare literară cu scriitorii din Tg.-Mureș. Dacă ești de acord cu părerea mea atunci te rog i-a contact cu forurile oficiale și organizează un mic festival. Scrie-mi ce crezi despre aceasta. Lucrurile s-ar putea face și la Tg.-Mureș și la Reghin.

Aşi vrea să ştiu cât mai repede dacă a-i fost căutat de corespondentul *României libere* din Tg.-Mureș și dacă ți s-a cerut colaborări în legătură cu aniversarea revoluției din 1848. Eu te-am recomandat pentru două portrete, dintre care unul consacrat lui Timotei Cipariu. La momentul oportun vei primi și alte invitații.

Ai văzut ediţia mea din Miron Pompiliu (Literatură şi limbă populară)?. Comunică-mi dacă s-a difuzat la Tg.-Mureș.

Cu veche dragoste,
V. Netea

8.

Tg. Mureș, 16.IV.1968.

Stimate d-le Netea,

Regret că intervenţiile mele la forurile de conducere ale culturii nu şi-au găsit ecoul pentru organizarea unei şezători literare în completarea conferinţei dv. Programată pentru 28 l. c. Sper să fiu prezent la Reghin şi Tg. Mureș în zilele respective.

Mi s-a cerut, într-adevăr material pentru „România liberă" pe care l-am şi predat. Nu ştiu în ce măsură va fi corespunzător cerinţelor.

Exemplarele din „Steaua roşie"trimise de mine trebuie să ajungă în mâna fiecărei persoane indicate. Vă rog să-mi comunicaţi dacă la vreuna din ele nu aveţi şi nu pute-i afla adresa. Intenţia mea este ca prin acest ziar să exprim un gând care i-ar uni pe toţi într-o singură acţiune concretă. După mai bine de douăzeci de ani, nu mai putem rămâne în sfera unor visuri, nutrite de oricare la vremea lui. E sosit momentul prielnic să se scrie cuvântul românesc şi pe meleagurile mureşene. Dacă mai rămân unii în inerţie şi nu se conving că istoria se face prin ei înşişi, nimic nu ne opreşte să le arătăm prin cele mai eficace mijloace că menţinerea în această atitudine va fi un act de acuză şi condamnare pentru ei.

Din aşteptare şi espectativă nu apar valori autentice de cultură. Şi dacă în alte timpuri şi prin alte împrejurări de viaţă s-au ridicat aici oameni care au ştiut ce vor, să fie oare epuizat şirul celor care, din pilda trecutului, să nu-şi afle conştiinţa deplin împăcată că stau în faţa viitorului? Nu din idealism spun tot ce am de spus ci de acea crudă realitate de care se lovesc dar ricoşează asemenea unor mingi, iar alţi o palpează de la distanţă.

Cu deosebită stimă,
V. Niţu.

9.

Tg. Mureș, 19.IV.1968.

Stimate d-le Netea,

Am luat legătura cu Tov. Iuliu Moldovan de la Comitetul județean pentru cultură care mi-a comunicat că, deoarece timpul e scurt, nu se poate organiza o șezătoare literară la conferința dv.

Imediat, apoi, am luat legătura cu tov Kapus János (tel. 45.35) de la Comitetul județean pt. răspândirea cunoștințelor științifice căruia i-am propus să facă o evocare literară (cca 15 minute) despre Florian Micaș la Tg. Mureș cu titlul „În pragul revoluției, pentru conferințele Dv. de la Reghin și Tg. Mureș. În principiu a fost de acord dar l-am rugat să ia imediat legătura cu dv. Spre a ști dacă acceptați propunerea mea. Deoarece observ că nu pare să manifeste interes concret pentru acest lucru, rămâne să luați dv. Hotărârea decisivă.

Dacă acceptați propunerea mea, vă rog să-i comunicați lui Kapus sau Tov. Gîju (tel.45.35), spre a mă delega la Reghin în 27 aprilie.

În 24-25 mai, Institutul pedagogic de aici, împreună cu alte colaborări, organizează o sesiune de comunicări 1848. M-am anunțat și eu cu o comunicare.

Cu deosebită stimă,
V. Nițu.

10.

Buc. 30.V.968.

Dragul meu,

Am primit scrisoarea din 2 mai dar nu ți-am răspuns până acum fiindcă speram să fac un nou drum la Tg.-Mureș și atunci am fi putut sta de vorbă mai pe îndelete.

Te felicit pentru ideea „Doinei” deși titlul e prea idilic și deși nu știu prea bine dacă e numai o dorință sau o certitudine. În orice caz atunci când vei crede că apariția e absolut sigură, voi fi neapărat alături de d-ta și te voi sprijinii atât prin colaborarea mea cât și a altor amici ai mei.

D-lui Oțetea nu i-am putut preda biletul trimis revistei fiindcă se află la Paris și apoi fiindcă așa cum i-a fost adresată nu i-ar fi făcut

prea multă plăcere. Prea sună a dispoziţie oficială. Prefer să vorbesc cu el personal. Celelalte adrese ţi le voi trimite. Eu cred că nu materialul îţi va lipsi ci aprobarea şi fondurile. Cum stai cu acestea? Vlasiu se îndoieşte că le aveţi. Mi-a spus că i s-a mai cerut material de la Tg.-Mureş dar că nu s-a putut face nimic. M-a rugat să-ţi spun că materialul care vi l-a dat altădată s-a publicat. Scrie-mi mai precis cum stau lucrurile cu „Doina".

Cu vechea dragoste
V. Netea.

11.

[10 iunie 1968]
Exemplar strict personal [pentru Vasile Netea]

Rubricile revistei de cultură, preocupări ştiinţifice, artă şi literatură „DOINA" din Tg Mureş. (Proiect de plan). 1. Progres şi cultură. 2. Problemele cercetării ştiinţifice. 3. Pe meridianele globului. (Relatări din ştiinţa şi cultura mondială, colaborări din străinătate, prezenta României peste hotare etc.). 4. România pitorească (Reportaje lunare cu ilustrări din viaţa contemporană a oraşelor şi satelor, itinerare turistice prin judeţ şi în ţară etc.). 5. Monumente istorice, muzee, case memoriale. 6. Aniversări, medalioane, comemorări, portrete ale oamenilor de ştiinţă, cultură şi literatură;o rubrică permanentă „Oameni care au fost";Documentar ştiinţific literar. 7. Prezentarea ştiinţifică, accesibilă, a unor documente inedite de interes ştiinţific, cultural şi literar. 8. Din comoara satelor (Etnografie şi folclor). 9. Eseuri şi critică literară. 10. Proză şi poezie (Creaţii originale). 11. Tinere condeie. Debuturi. 12. Poşta redacţiei. 13 Pe ultima pagină:note şi comentarii; breviar ştiinţific, cultural, literar; caleidoscop.

Pe adresa: Valeriu Niţu. Str. Aleea Carpaţi, Bl. 39/A, etj. IV, ap. 20, Tg. Mureş, vă rugăm să ne expediaţi în scris, după cel târziu o săptămână, obiecţiile, propunerile şi sugestiile dv. Pentru proiectul de plan al revistei „DOINA". Până la 1 aug. 1968, pe aceeaşi adresă, vă rugăm să expediaţi material de colaborare (dactilografiat la două rânduri, în trei exemplare, cu fotocopii, dacă e cazul, precum şi propunerile pe care le aveţi de colaborare în viitor, menţionând titlul materialului şi numărul paginilor. V. Niţu, Tg. Mureş, 10. VI. 1968.

Vă rog să-mi comunicați dacă pentru „Revue…” ar interesa, spre publicare, studiul meu „T. Cipariu și cultura franceză” (cca. 20 p.)

12.

Buc. 25.I.969.

Iubite domnule Nițu,

În urmă cu o lună am trimis pe adresa bibliotecii filialei, 5 exemplare din lucrarea mea despre Unirea Transilvaniei în toate cele cinci limbi în care a apărut: franceză, engleză, germană, spaniolă, rusă. Nici acum încă nu am primit confirmarea lor deşi am cerut-o odată cu adresa cu care le-am expediat.

Acelaşi lucru mi s-a întâmplat şi cu biblioteca oraşului unde e director tov. Frăţilă. Te rog să fii aşa de amabil şi să te interesezi ce s-a întâmplat cu aceste broşuri şi care e explicaţia neconfirmării primirii lor. La nevoie poţi face uz de propria mea rugăminte. Roagă de asemenea pe tov. Chioreanu să-mi restituie imediat fotografia copertei revistei Glasul Şomerilor pe care i-am împrumutat-o când a fost la Bucureşti. Pentru lucrarea sa rog să-şi facă o altă foto copie, fiind că de cea care i-am împrumutat-o am neapărată nevoie. Am răspuns afirmativ la adresa Tov. Fuchs cu privire la lipsuri. Al d-tale V. Netea.

13.

Buc. 13.III.969.

Iubite domnule Nițu,

Am primit ambele d-tale scrisori din luna februarie şi-ţi mulţumesc pentru toate cele comunicate.

După scrisorile d-tale mi-au sosit şi confirmările de la Biblioteca Bazei (str. Marinescu, nr 38 şi de la Biblioteca municipală (Frăţilă).

M-am mirat de indicaţia Bibliotecii Bazei fiindcă eu ştiam că aceasta se află la sediul Bazei (Trandafirilor, 9). Dacă e ceva anormal te rog să-mi explici.

Cu poşta de ieri ţi-am comunicat şi modul oficial acceptării în principiu a acelor două studii propuse de d-ta.

Am făcut-o aceasta şi acum câteva săptămâni tot oficial ca răspuns la o adresă a tov. Fuchs.

Astăzi i-am trimis la Facultate tov. Maciu şi notele scrise pentru domnia sa.

La culegerea de folclor mureşan nu am renunţat. Vreau însă, dacă voi avea material, să dau un volum mai mare. Spune-le tuturor celor ce ţi-au dat materiale că nu sunt pierdute şi că la momentul potrivit şi le vor vedea valorificate. Chestiunea însă mai întârzie.

Comunică-mi te rog adresa ziarului „Steaua roşie" precum şi costul abonamentului fiindcă vreau să mă abonez.

Cu vechile sentimente
V. Netea.

14.

Buc. 28.IV.969.

Iubitule domnule Niţu,

Am primit scrisoarea d-tale din 16 aprilie împreună cu ziarele respective. Citirea lor mi-a făcut o mare plăcere fiindcă ele m-au pus în contact cu preocupări şi personalităţi care mi-au fost dragi. Felicit pe toţi cei cari se străduiesc să le reactualizeze şi încă în forme aşa de remarcabile. Aşi fi şi eu cu plăcere alături de voi pentru a contribui la valorificarea istoriei Mureşului, dar nimeni până acum, în afară de d-ta, nu m-a invitat la un astfel de colocviu. Pentru ca ea să se producă e nevoie însă de o invitaţie din partea ziarului, fiindcă la vârsta mea nu-mi convine să reiese un refuz. De-altfel „Steaua roşie", deşi am fost de atâtea ori la Tg-Mureş, n-a dat nici o atenţie nici persoanei şi nici conferinţelor mele. Dimpotrivă, am constatat chiar un fel de ostilitate în modul de a se anunţa conferinţele pentru care fusesem invitat în mod oficial. În aceste condiţii îţi poţi închipui că nu mă pot hotărî să fac apel la coloanele „Stelei".

Eu aşi fi dorit să dau o serie de note şi articole cu privire la personalităţile culturale mureşene precum şi la unele localităţi şi episoade istorice.

În cazul că socoteşti că lucrul este necesar şi posibil, te rog să iei contact cu redacţia ziarului şi, dacă şi redacţia este de acord, atunci să mi se facă o invitaţie oficială. Fără aceasta nu mă pot pune în mişcare fiindcă a-şi risca să fiu refuzat, ceea ce nu mi-ar conveni deloc.

Odată cu invitația să mi se comunice și condiții de colaborări: numărul de pagini, onorarul, modul apariţiilor.

Ce-ați făcut cu Mândrescu? Și ce faceţi cu Maior?

Mie nu mi-a mai scris nimeni nimic. Între 15-20 mai sper să plec în Italia pentru o lună. Informați-mă despre toate.

Cu vechea dragoste
Vasile Netea.

15.

Tg. Mureș, 4.V.1969.

Stimate d-le Netea,

În primul rând mă grăbesc să vă dau câteva ştiri despre Maior. Acum vreo două săptămâni, cu prilejul unui simpozion, am fost la Reghin. (Ştabii culturii „au planificat" simpozionul la ora 13 amiaza iar public am avut atât, din tot oraşul: d-l dr. Nicoară alături de unde un pensionar în vârstă şi vreo 30 de eleve din clasa profesorului Vasile Dragoş! În simpozion au fost prezentate trei personalităţi mureşene: C. Romanu-Vivu, Al. Papiu Ilarian şi Simion Mândrescu. Aşa se lucrează pe la noi!). În sfârşit, am trecut prin parc să văd ce s-a mai făcut cu soclul pentru bust. Când colo, un mizerabil de piedestal din ciment ne finisat! Ce s-a mai dres de atunci, nu ştiu. Culmea însă e alta. Zilele trecute am auzit că sesiunea şi dezvelirea bustului nu vor avea loc în 11 mai pentru că tocmai în această zi are loc la Gurghiu un târg de primăvară. Nu ştiu nici pe când s-a amânat şi nici care va fi programul definitiv. Realitatea este că, iată, suntem mâine în 5 mai şi încă nu s-a dat la tipar afişul şi invitaţiile spre a fi difuzate. Încă ceva m-a revoltat. Oficialităţile din Reghin nu s-au arătat de acord să ţineţi cuvântarea la dezvelirea bustului. Prin urmare, o serie de intervenţii derutante care să demobilizeze o acţiune pornită. S-a spus chiar că nu trebuie să se acorde prea mare amploare acestui eveniment pentru că nu este nici o aniversare legată de Maior. Acelaşi lucru s-a spus şi despre Mândrescu. În planul Societăţii / filiala Tg. Mureş, pe care eu l-am întocmit, am introdus şi o sesiune de comunicări Mândrescu. În momentul când s-a pus problema să invităm doi cercetători din Bucureşti, ştabi culturii au ripostat spunând că s-a ţinut un simpozion la Râpa de Jos şi că nu este în planul de aniversări nici un Mândrescu spre a i se da atâta importanţă.

Cât despre placa comemorativă, nici nu au vrut să audă! În sfârşit, faptul trist e că nu avem cui spune ceva iar când o spunem, vorba piere în vid…

Operativ, să rămânem înţeleşi astfel: Dacă nu veţi primi oficial aviz telefonic pentru amânare, înseamnă că acţiunea cu Maior va rămâne pentru 11 mai.

Şi acum să trecem la ziarul local. Categoric, redacţia nu vă va solicita oficial colaborarea, din motive lesne de înţeles.

Totuşi, trebuie să ne manifestăm într-un fel la unica noastră posibilitate de manifestare prin tipar. Mi s-a tot spus la redacţie că să mă liniştesc fiindcă vor scoate un supliment sau câte o pagină consacrată unei teme culturale. Totul însă a rămas promisiune. (Redacţia are următoarele principii: să nu aibă mereu aceeaşi colaboratori cu aceleaşi tematici sau rubrici permanente; să aibă diferiţi colaboratori din categorii diferite; să satisfacă,în limita unui spaţiu consacrat, programul de comemorări pe care-l are întocmit. Dar, deşi nu acceptă rubrici permanente, se publică aproape la fiecare număr, fragmentar, un roman poliţist cu „Jouve" şi „Fantomas" pentru motivul că astfel se asigură vânzarea ziarului…)

Vă închipuiţi atunci câte intervenţii şi insistenţe au fost necesare spre a se publica acele „Profiluri mureşene!! Dacă am fi aşteptat solicitarea lor oficială, mai trecea încă multă apă pe Mureş, mult şi bine. Rentabilitatea materială a colaborării este modestă: între 100-150 lei articolul care nu trebuie să depăşească 2-3 pag. (dactilografiate la două rânduri. Articolele mai mari sunt excepţii rare, publicate prin intervenţii. Deci aceasta este realitatea crudă, nu trebuie să dăm bir cu fugiţii. Să ne gândim în primul rând la realitatea spirituală căci aceasta este necesară aici, cu tot riscul apostolatului. Vă propun, deocamdată atât, să-mi trimiteţi un articol (Nicolae Bălcescu şi Transilvania", cel mult 3 pag. dactilo.) pe care-l voi strecura cumva.

Am aflat că veţi publica un studiu despre activitatea tribunului I. Oros. Existenţa memoriilor lui a fost semnalată de mine Arhivelor Statului – Tg. Mureş care le-a achiziţionat de la nepoata tribunului care a mai păstrat şi nişte fotografii valoroase. Trebuie să menţionaţi acest lucru într-o notă, la subsol.

Plecarea dv. în Italia este bine venită. Vă voi scrie unele lucruri de interes documentar care m-ar interesa pentru lucrările mele, dorind să intru în relaţie cu instituţii ştiinţifice şi cercetători de acolo.

Încă odată, dacă nu veți primi anunț oficial pentru amânarea sesiunii Maior și festivitatea dezvelirii. Înseamnă că se va ține în 11 mai, așa cum s-a programat de la început.

Cu deosebită stimă,
V. Nițu.

16.
Buc. 20.I.970.

Iubite domnule Nițu,

Am primit scrisoarea D-tale din ajunul anului nou și odată cu ea și exemplarele din „Cadran" pentru care țin să-ți mulțumesc. Consider apariția lui ca un real succes al mureșenilor și totodată ca o promisiune certă pentru revistă. Chestiunea titlului, care, după cât mi s-a spus încă nu e rezolvată, nu trebuie să predomine. O revistă bună se poate face sub orice titlu, și tot așa și una proastă. Care titluri vechi chiar dacă a fost consacrat nu asigură succese noi. „Gloria străbună precum spune poetul pe străbuni cinstește". Să se publice numai la Tg.-Mureș versuri și materiale anume, studii și articole valoroase și vei vedea cum se va impune și noua publicație. „Gândul românesc" nu s-a impus prin titlu ci prin colaboratorii ei, prin contribuția adusă la dezvoltarea mișcării literare transilvănene.

Desigur lipsa de coeziune a materialelor e dăunătoare unei acțiuni ferme și impunătoare. Ea se poate forma însă prin idei comune și prin interese identice. Trebuie văzut mai mult înainte decât în lături. Fiecare îl poate impune prin talentul și contribuția sa. Esențialul e să existe mișcarea și organul ei.

Între timp a trecut pe la mine și Culcer. I-am spus aceleași lucruri. Cred că prin martie voi veni pe la Tg-Mureș și atunci vom discuta mai pe larg.

Cu vechea dragoste,
Vasile Netea.

17.

Tg. Mureș, 30.XII.1969.

Stimate d-le Netea,

Scriu cu creionul deoarece îmi curg mai bine gândurile așa ...

În sfârșit, iată-ne și cu acest „Cadran mureșean" care putea să fie mai bun dacă nu interveneau, care cum, dând din coate să ocupe spațiu și să-și introducă prietenii etc.... Ce s-ar fi făcut acest „supliment" fără semnăturile lui V. Netea, M. Popa, N. Crișan, I. Brad, Ov. Papadima? Și ce s-ar mai fi făcut dacă nu mă străduiam să obțin un interviu de la I. Zamfirescu, și articolele de la Vasile Pop (învățător!), dr. doc. I. Spielmann (căruia, cu tot titlul academic, a trebuit să-i stilizez articolul care, de altfel, șterpelește de pe la V. Bologa), Al. Toșa, Gh. Crăciun, Gr. Ploeșteanu și Ana Chinezu (articolele celor doi din urmă au fost crunt masacrate, se și cunoaște de la o poștă!). O săptămână am alergat la toți aceștia, mi-am lăsat la o parte orice grijă pentru familie, am stat nopți în șir să iasă de la fiecare material la înălțime, am întocmit un articol program pentru titlul „Gând Românesc" (vă voi trimite o copie să-l știți și dv.), mi-am adunat un material frumos pentru un articol despre publicistul I. Chinezu... Dar toți ți-au întors spatele, m-au suspectat ca „diversionist"pentru că insist pentru „Gând Românesc".

O noapte întreagă am vegheat plănuind și scriind; atunci vedeam aievea revista în fața mea, așa cum trebuia să fie și nu „Kolozsvári Káposzta" cum e acest „Cadran Mureșean"! Nimeni nu a încercat măcar să se apropie de ceea ce spuneam eu cu convingerea că aceste meleaguri mureșene merită o soartă mai bună în cultura acestei țări. Pentru că aici nu se pune problema numai a stimulării forțelor creatoare locale, ci și pătrunderea forțelor creatoare de frunte aici, în această zonă părăsită și lăsată la voia întâmplării, pentru ca odată pentru totdeauna să fim integrați în preocupările de cultură ale țării. Amarnică înșelăciune! Căci mureșenii, care ar fi trebuit să sară ca unul, însuși prietenul nostru Vasile Netea s-a pronunțat împotriva unui „Gând Românesc", pentru că în altă parte i-ar fi locul. (În acest moment tov. Fuchs se consultă cu folclorista noastră Olosz Katalin spre a găsi o urare folclorică secuiască, spre a o trimite, drept telegramă de Anul Nou lui János Fazekas de la care a primit felicitare și acum se află în culmea fericirii!) Firește, am renunțat să mai dau articolul meu despre I. Chinezu.

Se putea să apară într-un spațiu mai mic decât pagina consacrată de Șerban Melinte acelei culegeri „Cot la cot"? Nu am văzut această culegere și de aceea sunt dornic să știu cu ce ați colaborat la ea. Mi-a plăcut însă studiul lui Costin Costinel din „Limbă și literatură" documentat și cu condei scris! Păcat că acest talent

trebuie să se usuce acolo, în Ciuc, printre ciucameți! Locul lui ar fi fost aici la revista necesară „Gând Românesc”!

În sfârșit, ce s-a făcut, rămâne făcut. Realitatea crudă este că am dat cu bota în baltă cu acest „cadran”. Șeful redactor I. Pop s-a săturat de „supliment” și nu mai vrea să audă de alte suplimente. Mă întrebați: „Pe când e vorba să apară o revistă independentă?” La care vă răspund prin această întrebare: „Pe când va fi vorba unită cu fapta la cei care, în primul rând, sunt legați cu ceva de aceste meleaguri mureșene? Căci dacă aici mișună, în diferite stiluri și zorzoane, specimene de intelectuali care se tem să-și piardă scaunul de stat la buget de stat, barem să existe pe undeva oameni în care să afli o vorbă de îndemn și călăuză. Să vă scriu ca să știți cum să vă orientați? Asta-i bună! În ce să vă orientați, spre ce țel? Când se lucrează de la bun început în mod dezorientat, mai aveți timp să vă orientați?”

Nu era necesar să se țină piept pentru o publicație care să scoată din anonimat această parte a țării? Se va face cu un asemenea „Cadran” inegal și fără un crez ferm? Cu o asemenea publicație ne putem ridica fruntea în fața celor care ne vor urma și să spunem că am intrat în istorie?. O revistă la Tg. Mureș?... Nu știu când va fi aceasta, demnă de numele ei, aici, atâta vreme cât mișună care încotro pe lături, urmăresc satisfacerea unor interese personale cu mijloace meschine, și-au îndobitocit conștiințele, au devenit niște cameleoni vopsiți în toate culorile, și-au pierdut vârful de rădăcină din care s-au smuls și acum zboară puf de păpădii pe unde suflă vântul! Aș dori cuvintele mele să se transforme în lovituri de bici care să usture pieile acestor îndobitociți întru conștiință! Și dacă aceste cuvinte ale mele sunt palide pentru tot ce aș vrea să vă spun, nu-mi rămâne decât să mă închid crâncen în retorta frământărilor mele ...

Anul Nou 1970 să vă fie cu sănătate și victorii pe frontul științei.

Cu deosebită stimă,

V. Nițu.

18.

21.II.971.

Iubite domnule Nițu,

Cu două zile înainte de a pleca la Tg.-Mureș am primit plicul cu frumosul d-tale acrostih. Aflând că ești bolnav mă hotărâsem să-l citesc personal la serbare și totodată să-ți fac o vizită. Ajuns la Tg.-

Mureş am aflat însă că el a apărut în „Steaua roşie” chiar în aceeaşi zi şi că în ziua următoare vei participa la sesiunea consacrată lui Petru Maior.

Aceasta m-a făcut să cred că vei participa şi la manifestarea de la Palat, şi că astfel ne vom putea vedea acolo.

Spre regretul meu, deşi te-am căutat cu ochi, nu te-am văzut nicăieri, iar de la orele 21, când s-a terminat festivalul, a fost prea târziu ca să te caut acasă, iar a doua zi precum ştii am plecat la Reghin.

Îţi adresez deci pe această cale mulţumiri şi felicitări pentru textul trimis şi-ţi împărtăşesc totodată regretul de a nu fi putut sta de vorbă.

Aşi vrea totodată să ştiu dacă ai văzut cărţile publicate de mine în acest an – *O zi din istoria Transilvaniei, C. A. Rosetti, A. T. Laurian,* ediţia *Pop Reteganul* pentru ca în caz contrar, să fac să-ţi parvină măcar unele dintre ele.

Pe de altă parte sunt mirat că niciuna din ele nu a fost comandată s-au măcar anunţată de presa mureşeană, deşi din lucrarea consacrată Unirii s-au vândut numai la Tg-Mureş 154 de exemplare. Evident, prin aceasta nu vreau să fac un reproş nimănui, dar sunt surprins de a constata că deseori la Tg.-Mureş, în oraşul sufletului meu, cărţile mele nu sunt înregistrate. Poate îmi poţi da o explicaţie asupra acestei situaţii.

În aşteptarea răspunsului d-tale te rog să primeşti salutările mele cordiale şi asigurări de confraternă prietenie.

Vasile Netea.

19.

Buc. 13.VIII.971.

Iubite domnule Niţu,

Am primit astăzi cele trei scrisori trimise în ultimul timp precum şi lucrarea în trei exemplare.

Nu pot decât să te felicit pentru promptitudinea şi pentru scrupulozitatea cu care ai lucrat.

Peste două zile voi plecaşi eu la Deda unde sper să rămân cel puţin câteva zile. În acest timp mă voi repezi desigur şi până la Târgu-Mureş şi atunci, întâlnindu-ne, vom putea discuta mai pe îndelete.

Singura mare teamă este ca nu cumva lucrarea noastră să fi fost propusă prea târziu, fiindcă alte trei lucrări, dintre care două cu subiect asemănător, sunt pe punctul de a apărea. Toate trei au fost predate editurilor respective, Dacia și Meridiane încă din ianuarie, au trecut prin toate vămile și acum sunt în pragul apariției pentru a coincide cu data sărbătoririi centenarului. La aprobarea acestui gen de lucrări au un aviz special și secția de propagandă a Comitetului Central.

Editura noastră va face tot ce-i stă în putință pentru a obține apariția, dar anul 1972, dat fiind că planul respectiv a fost întocmit încă din anul trecut s-ar putea să fie pierdut.

Am vorbit chiar astăzi cu colonelul Tucă, șeful redacției de istorie, care apreciază foarte mult oferta noastră și care a făcut și un referat favorabil, dar care nu poate merge mai departe fără aprobarea secției respective. În sfârșit, concluziile sunt prematur de tras. Vom vedea. El menține lucrarea în plan și va cere o aprobare specială. La toamnă se va decide. Nu fii necăjit fiindcă până la urmă lucrurile vor ieși bine.

Cu cele mai cordiale salutări,

Vasile Netea.

20.

București 17.VIII.971.

Iubite domnule Nițu,

Deși peste câteva zile voi sosi la Tg.-Mureș, totuși mă grăbesc să-ți scriu pentru a confirma primirea scrisorii trimisă în 12 august.

Imediat după primirea ei m-am dus la Editură și am depus la redacție adresa trimisă de d-ta. Discuția cu col. Tucă s-a făcut imediat și mi-a promis că în 2-3 zile îți va da răspunsul așteptat. El nu va fi însă decât cel care ți l-am comunicat eu în 13 august. Ce a fost de altfel neplăcut impresionat de finalul adresei d-tale pe care l-a luat drept o somație.

Cu această ocazie mi s-a demonstrat din nou imposibilitatea ca lucrarea să poată fi tipărită în termenul dorit de noi, cauza hotărâtoare e faptul că la 1 august s-a pus în aplicare dispoziția ca lucrările editurilor Politică, Științifică și Militară să fie văzute și de secția de la C. C. Acesta e un lucru nou care nu exista la data când am avut eu discuțiile cu ei. În afară de lucrările cu un accentuat caracter

politic, legate de actualitate, nu există nici o lucrare care să se poată tipări într-un termen mai curând de un an.

Şi aceasta în cele mai fericite cazuri.

Cu privire la conţinutul lucrării, nu le-am arătat-o lor, nefiind terminată, nu am primit-o, ei doresc ca ea să aibă un caracter pur militar educaţia pentru ostaş, acesta fiind specificul lor.

Nu e nevoie deci de anumite referinţe asupra anilor, şi nici de o bibliografie exhaustivă. Aceasta pentru a fi continuă, nici nu s-ar putea face până după data aniversării, fiindcă aceasta va determina apariţia unui mai mare număr de articole şi studii consacrate mediului cazon. Ei vor numai o bibliografie raportată la scrierile şi acţiunile militare ale lui.

Scrie-mi dacă s-a lucrat la scurtă bibliografie, voi stărui, după ce voi termina-o să fie publicată la Bucureşti ori [indescifrabil] Universităţii de Ştiinţe Istorice.

Te rog dar pentru aceasta să faci imediat ce vine oferta adresată Societăţii, pentru ca nu cumva să se grăbească altcineva.

Mie, deocamdată, însă nu-mi mai scrie, fiindcă dimineaţă la 5 plec din Bucureşti.

Ne vom vedea la Tg.-Mureş.

Cu cele mai bune sentimente, Vasile Netea.

21.

Buc. 21.I.972.

Iubite domnule Niţu,

Am primit scrisoarea d-tale din 13 ianuarie şi am fost foarte mişcat de atenţia şi interesul care mi le arătaţi. Deşi mă îndoiesc că vei putea face tot ceea ce intenţionezi, totuşi am răspuns la toate întrebările d-tale, şi îţi trimit toate informaţiile cerute. Eşti singurul care te-ai gândit la o manifestare de acest gen şi totodată dintre foarte puţinii care cunosc segmentul respectiv. Gestul d-tale e deci cu atât mai elocvent şi pentru mine o dovadă de prietenie pe care nu voi uita-o. N-aş vrea totuşi să stăruim mai mult decât e posibil, şi în nici un caz să nu faci apel la nimeni pentru a te ajuta. Lucrurile sunt clare şi vorbesc de la sine. Cine le înţelege bine, cine nu, iarăşi bine. Vârsta de 60 de ani mi-a venit ca o surpriză, mai mult ca o durere decât ca o bucurie. Nu e uşor, mai ales pentru un om cu firea mea să te obişnuieşti cu ideea că ai devenit sexagenar. Dacă nu făceam imprudenţa de a ceda stăruinţelor editurii datele biografice pentru

monografia C. A. Rosetti, poate că lucrul nici nu s-ar fi cunoscut și atunci nici d-ta nu l-ai fi înregistrat. Pe atunci aveam însă 56 de ani și mi se părea că până la 60 mai e încă mult.

Și astăzi iată că am ajuns și pragul lor, iar d-ta mă sileşti la o recunoaştere publică a lor. Nu e un supliciu? Dar totodată e și o plăcere să vezi că oameni ca d-ta, care nici ei nu trec prin viaţă cu mâinile în buzunar se gândesc să te întâmpine cu un salut amical? Facă-se dar voia d-tale, dar facă-se și voia mea. Să nu te umileşti adică pentru mine și să nu mă umileşti nici pe mine prin umilirea d-tale. Am fost mândru în viaţă d-le Niţu și vreau să rămân așa. Ambasadorii mei pe lângă toată lumea sunt cărţile mele, studiile, articolele, conferinţele, iar acestea stau în faţa tuturor cu capul descoperit, drept, așa cum stă și autorul lor. N-am comunicat nimănui intenţiile d-tale, nimeni nu ştie de schimbul acesta de scrisori. Aşi dori ca și în viitor, orice s-ar întâmpla, să rămână o taină a noastră. Văd că ai stat de vorbă cu „Steaua roşie". Deduc deci că nu te-ai înţeles cu „Vatra", sau poate n-ai făcut apel la ea. În orice caz aş vrea să mă informezi.

Dacă vei face o introducere la interviu, aş vrea să insişti, pe lângă scrieri, asupra conferinţelor mele. Aceasta și pentru că au fost multe și am vorbit în toate oraşele din Transilvania, și fiindcă au fost apreciate.

La Oradea centenarul *Familiei,* la Baia Mare evocarea lui Vasile Lucaciu, la Zalău a lui Simion Bărnuţiu, la Braşov a lui George Bariţiu, la Turda a lui Ioan Raţiu, la Arad a lui Vasile Goldiş, la Mediaş a lui Ilarie Chendi, la Tg.-Mureş a lui Al. Papiu-Ilarian, George Şincai, Petru Maior… și altele, și altele prin care am făcut să vibreze sufletul românilor și să creadă necontenit în steaua lor.

Cu mulţumiri D-le Niţu,
Cu adânci sentimente,
Vasile Netea.

22.
Buc. 27.III.972.

Iubite domnule Niţu,

Mai întâi te rog să mă scuzi că fiind vorba de o scrisoare confidenţială nu pot să fac apel la dactilografă, așa încât sunt silit să-ţi scriu cu ieroglifica mea caligrafie. Domnului Pop îi voi scrie însă conform dorinţei d-tale.

Și acum să intrăm în fond.

Am primit ieri scrisoarea şi cele 5 exemplare din „Steaua roşie”. Ele m-au emoţionat nespus de mult, mai întâi fiindcă mi-au confirmat convingerea pe care am simţit-o cu mult înainte de primirea lor aceea că nu îmi mai scrii până când nu-mi vei putea trimite odată cu scrisoarea şi textul tipărit al interviului. Am fost convins de la început că vei avea dificultăţi cu publicarea lui şi că vor fi prea puţini cei care ar fi dispuşi să te ajute în iniţiativa d-tale.

Odată cu acestea precizate ţin în primul rând să te felicit pentru tenacitatea de care ai dat dovadă şi pentru curajul de a te fi angajat la o treabă cu atât de multe dedesubturi. Iar după felicitări nu pot urma decât cele mai calde mulţumiri pentru iniţiativa pe care ai luat-o şi pentru ambiţia de a o fi dus până la capăt. A fost singura manifestare publică în legătură cu aniversarea naşterii mele, d-ta fiind singurul care ai luat act de ea. Faptul că ea s-a produs la Tg.-Mureş la locul debutului meu m-a bucurat mai mult decât orice atenţie bucureşteană.

Îţi sunt recunoscător iar odată şi pentru întrebările pe care mi le pui în legătură cu anumite chestiuni care bănuiesc că se discută la Tg.-Mureş, dar pe care de obicei lumea nu mi le spune.

Mă servesc deci de această ocazie pentru a te lămuri pe d-ta şi prin d-ta şi pe alţii.

— Nu, domnule Niţu, n-am făcut niciodată parte din mişcarea la care te referi, şi nu am avut cu ea nici un fel de legături, în nici o împrejurare. Şi nu pot fi decât mirat şi indignat că se pot găsi indivizi care să pună în circulaţie astfel de calomnii. Şi unde? Tocmai la Tg.-Mureş unde toată lumea de vârsta mea mă cunoaşte aşa de bine. Te rog dar să dai cea mai categorică dezminţire acestor calomnii pe care le bănuiesc interesate.

Deci, domnule Niţu, e adevărat că acum 10 luni am avut de a face cu procuratura. Dar nu în modul cum mi se pare că se vorbeşte la Tg.-Mureş, ci tocmai dintr-un punct de vedere contrar. Iată despre ce a fost vorba. În luna mai anul trecut am cerut Tribunalului Bucureşti, care m-a judecat în 1960, reabilitarea mea prin revizuirea procesului. Tribunalul mi-a admis cererea dar grefierul din greşeală, în loc să ceară avizul procuraturii din Bucureşti, unde îmi am domiciliul de 32 de ani, l-a cerut procuraturii din Tg.-Mureş, eu fiind născut în judeţul Mureş.

Cum eu nu depind nici într-un fel de această procuratură, ea n-a făcut altceva decât să restituie dosarul la Bucureşti cu precizarea că Tribunalul trebuie să se adreseze procuraturii din

Bucureşti. Ceea ce s-a şi făcut cu maximum de rapiditate, eu arătând Tribunalului că sunt pe punctul de a pleca în străinătate. Procesul s-a judecat la 1 iunie 1971, Tribunalul cu unanimitate de voturi, dispunând reabilitarea mea.

Îţi trimit şi d-tale o copie după sentinţa de reabilitare pentru a vedea cum s-au colportat la Tg.-Mureş alte informaţii tendenţioase, cu oarecare scop de denigrare şi calomnie.

După cum vezi, te-am lămurit complet şi cu privire la această chestiune.

Copia după sentinţă te rog să mi-o restitui.

— A treia chestiune e minoră. Da, eu am sprijinit publicarea în „Revue Roumain d'Histoire" a studiului despre biblioteca Telekiană.

Autorul l-a depus la secretariatul secţiei de istorie a Academiei (tov. Paul Oprescu, care mi l-a predat mie pentru revistă.

Trimis la Tg.-Mureş pentru un referat, el ne-a fost restituit cu precizarea că are nevoie de anumite completări, autoarea nefiind în drept să-l semneze, întrucât materialul a fost elaborat de un colectiv.

Pentru a împiedica întârzierea publicării, m-am urcat în tren şi m-am dus la Tg-Mureş pentru a clarifica problema.

Acolo am avut discuţii cu tov. Ardeleanu de la numita bibliotecă, cu care am găsit formula de publicare sub semnătura cunoscută.

Nu mi-am făcut niciodată un merit din această chestiune şi nu am vorbit nimănui despre ea.

Sunt foarte curios să ştiu cum a ajuns în discuţie această chestiune şi cine a promovat-o.

— Nu domnule Niţu, nu există nici un fel de suspiciune asupra felului cum îmi desfăşor activitatea. Iată şi câteva argumente. În urma pensionării domnului Oţetea s-a numit cu data de 1 ianuarie 1972 un nou colegiu de redacţie al revistei. Ca redactor şef a fost numit acad E. Condurachi, iar eu am fost confirmat din nou în calitatea de secretar de redacţie pe care o deţin de nouă ani. Şi în acest an îndeplinesc funcţia de lector la Universitatea Populară din sectorul meu, unde funcţionează şi Casa de Cultură „Petöfi".

La această minoritate se face şi un curs de „relaţii româno-maghiare" pe care îl conduce d. Demény, cu care colaborez în cea mai strânsă cordialitate. La 15 martie am fost numit şi consilierul ştiinţific al Bucureştiului pentru învăţământul universităţilor

populare. Ce să mai vorbim? Despre astfel de lucruri sunt la rangul meu.

Nedumeririle pot avea şi o altă explicaţie. Din ianuarie până acum nu am mai vorbit la Radio şi nu am mai apărut în revistă. N-am fost împiedicat, ci pur şi simplu n-am putut fiindcă am lucrat în fiecare zi câte 10 ore la o mare lucrare cu caracter oficial. În februarie mi-a apărut lucrarea despre Iorga şi nu mi-ai confirmat dacă a-i primit-o iar în luna mai îmi vor apărea Interviurile.

Totul e în regulă, domnule Niţu, dar răutatea omenească, şi uneori prostia, e fără de margini. Nici una nici alta nu m-au putut opri însă din drum şi m-au putut face să-mi plec fruntea. Îmi voi continua deci fără şovăire activitatea, şi calomniatorii şi duşmanii mei vor avea încă multe surprize cu privire la mine.

Iartă-mi această lungă şi atât de greu de descifrat scrisoare, dar voiam ca d-ta, care te-ai arătat atât de loial faţă de mine să poţi da oricând, oricui, explicaţiile ce ţi s-ar cere.

Mă bucură mult prietenia şi devotamentul d-tale şi te rog să crezi că o spun cu toată sinceritatea. Îţi doresc din toată inima succes în toate iniţiativele şi te rog să mă ţii la curent cu activitatea viitoare.

Spune-mi de asemenea cu toată sinceritatea ce aşi putea face pentru d-ta.

Ca amintire a aniversării mele îţi trimit una din fotografiile făcute cu această ocazie.

Sper să vin pe la Tg-Mureş prin luna mai. Atunci vom sta mai mult de vorbă cu detalii.

Până atunci scrie-mi tot ce crezi că poate lămurii întrebările cu care mi le-ai pus. Eşti mulţumit de răspunsurile mele?

Cu mulţumiri şi multă dragoste,
Vasile Netea.

[Dedicaţia de pe verso fotografiei]

Lui Valer Niţu, sinceră preţuire, caldă prietenie şi urări de succes în lupta cu sănătatea şi prostia întâlnite pe căile vieţii.

Vasile Netea la a 60-a aniversare a naşterii sale. Bucureşti, 1 febr. 1972

23.

Buc. 19.V.972.

Iubite domnule Niţu,

Veste bună! Astăzi am fost la Editura militară pentru a discuta propunerea noastră. Planul a fost acceptat. Depinde de hărnicia noastră ca lucrarea să apară chiar în acest an – spre sfârşitul lui. Pentru aceasta noi trebuie să predăm materialul în timp de două luni. Răspunsul oficial ei ni-l vor da în termen de 20 de zile, timp în care vor trebui să facă raportare şi calculele respective, dar mi s-a spus să ne apucăm imediat de lucru, acestea nefiind decât formalităţi.

Mie mi s-a cerut să dau până marţi (23 mai) o notă de prezentare a viitoarei cărţi pentru a fi inclusă în planurile lor de apariţii.

S-a acceptat atât planul cât şi numărul de pagini propus.

Te rog să începi imediat dactilografierea materialelor, paginile să fie dactilografiate după stasul editurii: 30 până la 32 rânduri de fiecare pagină. Evită pasajele cu caracter neoportun. Când te vei găsi în astfel de situaţii întrebuinţează paranteze drepte: […].

De asemeni pentru întreruperile determinate de anumite lungimi. Indicaţiile bibliografice să fie date în mod ştiinţific şi corect. Contez pe experienţa d-tale în această materie. Dacă între timp ai găsit materiale mai reprezentative le poţi include. Ai grijă de notele explicative necesare, să fie scurte şi precise. Pentru sesiunea de la Reghin mi-a comunicat răspunsul la telefon. Voi sosi la Tg.-Mureş în ziua de 3 iunie. Îţi voi scrie la timp cu ce voi veni.

Pentru aprobare e nevoie de invitaţie oficială arătându-se în mod detailat scopul urmărit şi programul fixat. Invitaţia trimiteţi-mi-o mie şi voi prezenta-o eu. Trimiteţi-mi imediat atât lucrările celelalte comunicări ca să mă pot orienta.

Pune grabă mare în dactilografierea materialelor pentru carte. Aşi vrea să realizăm ceva serios.

Confirmă-mi primirea scrisorii şi trimite-mi noutăţi.

Omagiu doamnei

Cu vechea dragoste,
Vasile Netea.

P. S. La 23 martie am fost ales membru al Uniunii Scriitorilor, secţia critică şi istorie literară. La 5 iunie apar Interviurile literare anunţate.

24.

Buc. 30 iunie 1972.

Iubite domnule Niţu,

Defecţiunea telefonului ne-a împiedicat de a avea o conversaţie clară, lămuritoare.

Am încheiat-o spunând că ai să-mi scrii. Nu mi-ai scris. Îţi scriu dar eu pentru a-ţi spune ceea ce nu s-a înţeles la telefon.

Nu aştepta semnarea contractului. Acesta va veni mai târziu. Dar va veni! Ieri mi s-a dat din nou toate asigurările. Principalul este terminarea lucrării. Cum stai cu ea. Ce s-a făcut până acum? M-am angajat să o predăm pe data de 15 august. Orice întârziere poate fi fatală. Oriunde ai merge şi orice ai face acolo, te rog să nu uiţi de lucrare. Eu plec luni pentru 5 zile în concediu. Între 10-21 iulie sunt în Bucureşti, între 23-25 iunie la Câmpeni şi Găina, între 26-1 aug. Iarăşi la Bucureşti. Din 2-10 aug. La Valea Vinului; 10-15 posibil Deda. Îţi mai scriu atunci pentru a te anunţa exact. Fă toate eforturile să putem preda lucrarea la timp.

Ai ascultat reportajul radiofonic despre săptămâna culturală a Reghinului? Ce noutăţi mai sunt pe la Târgu-Mureş?

Scrie-mi!

Omagii doamnei.

Cu toată prietenia, Vasile Netea.

25.

Buc. 2.VIII.981.

Iubite domnule Niţu,

Întors la Bucureşti am citit cu multă atenţie chestionarul Pe care mi l-ai dat la Tg.-Mureş. Prima reflexie este aceea de a-ţi mulţumi pentru faptul că te-ai gândit cu atâta anticipaţie la viitoarea mea aniversare. Ea mi-a adus aminte şi de cordiala d-tale atitudine de acum 10 ani când eram mai tânăr cu un deceniu. Câte nu s-au întâmplat în aceşti 10 ani! Iar cel mai însemnat lucru pentru mine este faptul că din sexagenar am devenit septuagenar. Desigur am făcut ceva în aceşti zece ani, cum am făcut de când mă ştiu dar parcă tot mai bine ar fi fost dacă a-şi fi putut ţine vremea. Cum aceasta nu s-a putut am acceptat situaţia şi mi-am continuat activitatea pe toate planurile. Chestionarul d-tale e forte interesant şi îmi oferă o largă posibilitate destăinuirii şi mărturisirii. Înainte de a răspunde însă la el, te rog să-mi precizezi. Unde îl poţi publica şi de cât spaţiu crezi că poţi dispune? Te întreb aceasta ca să ştiu cât mă pot …

întinde. Îndată cu răspunsul d-tale mă voi apuca de lucru. Sunt convins că, așa ca și în rândul trecut, vei realiza un lucru de calitate.

În încheiere te rog să-mi comunici alte două lucruri: data la care a murit nefericitul nostru amic al Doali Milășel; numele și adresa vicepreședintelui Comitetului de Cultură de la Tg.-Mureș.

Mulțumindu-ți pentru toate te îmbrățișez cu vechea afecțiune,

Vasile Netea.

/Cu scrisul doamnei Lucreția Netea/

26.

București, 10. ian. 1982.

Scumpe domnule Nițu,

Am primit și citit cu multă plăcere și cu mult interes, amabila D-tale scrisoare, pentru care îți mulțumesc foarte mult. Mai întâi țin să te asigur că ea mi-a sosit intactă, așa cum ai trimis-o, cu toate anexele ei.

Am văzut în ea o nouă dovadă a bunelor d-tale sentimente pentru mine, și totodată, a largului d-tale orizont în materie de organizare culturală. Ce bine ar fi dacă ar gândi și ar simți mulți ca d-ta. Câte n-ar fi altfel! Mai largi, mai luminoase, mai românești.

Dar lumea e așa cum e, și trebuie să ținem seamă de ea și de realitățile ei. Cum n-aș fi vrut să vie la Deda cei 30 de coriști de la Bistrița, dar din nefericire nu se poate. Problema nu poate fi soluționată din punct de vedere material. Deda nu are nici internat școlar și nici hoteluri, așa că în primul rând nu-i poate caza. Și e nevoie neapărat de cazare, fiindcă dacă coriștii sosesc numai la ora 5. Trebuie să doarmă o noapte la Deda, fiindcă nu au tren până dimineața la 5. Ei n-ar ajunge de-altfel nici pentru program la timp, fiindcă programul are 2 părți: 10-13 (sesiunea științifică; 13-14 pauză și o mică gustare; 14-16, 16:30 adunarea populară urmată de masa care va fi servită în casa unui profesor pentru participanții la sesiune și festivități).

Problema nu se poate altfel nici într-un fel. Vom încerca dacă dorești, să-i aducem în iunie la Topliţa la sesiunea Mioriţei și de acolo la Borsec. Dacă îi aducem la noi trebuie să-i primim așa cum se cuvine.

Să știi însă că despre festivitățile de la Deda nici eu nu știu prea multe detalii, fiindcă mă jenez să întreb. Mi-au spus că mă vor

anunţa la timp. D-ta dacă vrei să ştii anticipat, adresează-te profesorilor Teodor Pârlea (tel. 27) şi Iosif Puşcaş (tel. 20) şi întreabă-i tot ceea ce socoteşti necesar. Şi dacă afli ceva interesant, te rog informează-mă şi pe mine s-au chemă-mă la telefon seara.

Cu multe mulţumiri şi cele mai bune sentimente,

Vasile Netea. /semnătura autografă/

/Cu scrisul Doamnei Lucreţia Netea/

27.

Iubite domnule Niţu,

Voiam să-ţi trimit încă de acum 3 zile răspunsul la prima scrisoare, dar tocmai în momentul când coboram la poştă am găsit la cutie noua d-tale scrisoare. Am fost silit deci să amân răspunsul cu încă 2 zile, aşa încât abia acum pot să-ţi trimit scrisoarea. Îţi scriu scurt ca să nu mai întârzii.

Prima chestiune rămâne aşa cum ţi-am scris: nu se poate din motive de ordin material şi fiindcă programul a fost aprobat de Comitetul de cultură Mureş. La ora actuală este şi imprimat.

Nu voi uita să duc la Deda un pachet din cărţile mele pe care îl voi preda la festivitate.

Voi ţine seama şi de celelalte sugestii ale d-tale atât de valoroase şi atât de necesare.

Îţi mulţumesc mult de toate cele recomandate.

Vasile Netea. /semnătura autografă/

/Cu scrisul doamnei Lucreţia Netea/

28.

Bucureşti, 2 februarie 1987.

Iubite d-le Niţu,

Am primit ambele d-tale scrisori şi-ţi mulţumesc mult pentru felicitările trimise şi pentru afecţiunea ce mi-o porţi. Am început să lucrez la interviu. Îndată ce va fi gata ţi-l voi trimite. Ne pare rău că ai atâtea necazuri şi mai ales cu sănătatea. Trebuie să lupţi înainte. Ţi-am fi recunoscători dacă ne-ai scrie cum au decurs lucrurile la Deda şi dacă ne-ai putea trimite cele ce au apărut la Tg.-Mureş. Contăm pe d-ta decât pe oricare altul. Cu interviul vei proceda cum vei crede. Eu am să răspund la toate întrebările aşa cum mi-ai cerut.

Ce mai e pe la Tg-Mureş? Ce se mai pune la cale pe acolo? D-ta personal la ce mai lucrezi?

Aşteptându-ţi răspunsul îţi dorim multă sănătate şi realizarea tuturor celor dorite, împreună cu întreaga d-tale familie.

Vasile Netea

Stimate D-le Niţu,

Am să încerc să mă conformez celor cerute de dvs. Vă mulţumesc şi eu pentru interesul ce-l arătaţi soţului meu.

Cu cele mai bune gânduri,

Lucreţia Netea.

29.

Buc. 5.II.984.

Iubite domnule Niţu,

Am primit frumosul d-tale mesaj pentru care îţi răspund din toată inima. Ai fost întotdeauna atent şi amical cu mine. Doresc tatălui d-tale grabnică şi multă sănătate. Ştiu că a fost în toate împrejurările un român adevărat. Prezintă-i te rog omagiile mele.

Îţi mulţumesc mult pentru articolul în legătură cu Valea Nirajului. Problema e foarte complicată.

În orice caz pe mine mă interesează comparaţia cu Valea Nirajului e foarte interesantă. Să vedem unde şi când voi putea interveni. Aştept cu un viu interes interviul.

Era să vin zilele acestea la Tg.-Mureş pentru lansarea cărţii de folclor. Mi s-a comunicat însă că s-a amânat. Nu ştiu ce vor face. Până acum la Tg.-Mureş s-a ocupat de ea numai Iuliu Moldovan.

Ce impresie ţi-a făcut cartea? Acum sunt pe punctul de a termina o altă lucrare cu amintiri mureşene: *Mureșul de Sus vatră de unitate românească*. Cuprinde o expunere de la Voşlobeni la Reghin sau Tg.-Mureş. Ţin mult la această lucrare. Ce mai e pe la Mureş? Cum s-a rezolvat criza de la „Vatra”? Numărul pe ianuarie al revistei încă nu l-am văzut. A apărut ? Dacă timpul şi sănătatea îţi permite te rog scrie-mi ceva mai mult.

Îţi doresc din toată inima multă sănătate şi spor la muncă.

Cu vechea prietenie

Vasile Netea.

(2014)

III.
BASARABIA ȘI BUCOVINA

15 ani de redeșteptare națională prin carte și lectură în Basarabia

Pentru mine, niciodată nu a fost mai convingătoare puterea mirifică a cărţii ca în anii redeșteptării naționale a Basarabiei. *„Cultura poporului fără cărţi pentru dânsul, nu se poate. Şi fără cultura poporului, orice alcătuire economică, orice formă politică, n-au nici o valoare"*, observa pe bună dreptate savantul Nicolae Iorga. Pe aceleaşi coordonate se înscriu cuvintele lui Al. Vlahuţă: *„Cărţi, cărţi pentru popor! Acolo e un suflet mare care cere lumină. Acolo stau genii ascunse gata să zbucnească, asemenea izvorului care aşteaptă în stâncă lovitura de toiag a lui Moise. Acolo-i puterea şi viitorul nostru."*

Cărţile şi-au definit instituţia, niciuna, alta decât biblioteca, despre care bibliologul mureșean Aurel Filimon spunea că *„sunt produse ale unor profunde necesități culturale ale popoarelor de elită, care la rândul lor constituie cele mai puternice și indispensabile instrumente pentru înaintarea și răspândirea culturii, care la rândul ei a dat dovadă că temelia de existenţă a unui neam și țară este nu numai prosperitatea economică, ci și lumina pe care o dă cultura"*. Sunt acestea gânduri cu profunde semnificaţii în consolidarea unei formaţiuni statale viabile.

Aproape, am putea spune că sunt direcţii programatice demne de luat în seamă în momentele cruciale ale unui popor. Atunci când vorbim despre Basarabia, putem afirma că, din ele a răsărit „podul de flori" peste Prut, care, în scurt timp a devenit „podul de cărţi", acţiune susţinută de instituţiile cărţii şi oamenii săi, precum şi de toţi cei care iubesc cultura.

În calitatea mea de bibliotecar şi director al unei biblioteci judeţene din inima Transilvaniei – Mureş, la iniţiativa mai multor colegi am considerat că este momentul oportun pentru ca, prin carte, cultura românească în Basarabia să reintre în drepturile sale. Iniţiatorul şi animatorul acţiunii a fost, în urmă cu 20 de ani, regretatul coleg Traian Brad, director al Bibliotecii Judeţene Cluj, personalitate proeminentă a bibliologiei româneşti.

La toate acestea se adaugă dragostea şi curajul unor scriitori basarabeni, tot mai frecvent prezenţi în peisajul publicistic românesc, între care: Grigore Vieru, Leonida Lari, Nicolae Dabija, Dumitru Matcovschi, Ion Hadârcă, Mihai Cimpoi, Arcadie Suceveanu, Leo Butnaru, Iulian Filip, Spiridon Vangheli ş.a., care ne-au primit cu căldură şi ospitalitate. Lor li s-au alăturat bibliotecarii: Alexei Rău, directorul Bibliotecii Naţionale, Lidia Culicovschi, directorul Bibliotecii Municipale „Bogdan Petriceicu Haşdeu”, Claudia Balaban, director al Bibliotecii „Ion Creangă” pentru copii, Larisa Câşlari, Vera Osoianu, Tatiana Costin, Ludmila Corghenci, Eugenia Bejan ş.a.

Împreună am constituit prima bibliotecă românească din Chişinău. Urmare a recuperării limbii române, prilej de mare sărbătoare, „Ziua limbii române” (31 August), în noua bibliotecă cuvântul şi-a redobândit straiele latine. Biblioteca a fost denumită sugestiv „Transilvania”. Locul de funcţionare: sectorul Ciocana. An de an, colecţiile acestei filiale (aparţinătoare de Biblioteca Municipală „Bogdan Petriceicu Haşdeu”) îşi sporea colecţiile prin donaţiile de cărţi oferite de bibliotecile judeţene din Transilvania, precum cele din Cluj, Mureş, Maramureş, Satu Mare, Braşov, Zalău, Sălaj, Alba şi Bistriţa.

Rămân de neuitat zilele victoriei cărţilor româneşti din Chişinău. Biblioteca era pregătită pentru inaugurare. În ziua de 27 august am participat la Sesiunea Marii Adunări Naţionale, în care s-a proclamat Independenţa de Stat a Republicii Moldova, urmată de o grandioasă Adunare Populară din piaţa cu acelaşi nume. Între cele două mari sărbători, a independenţei şi „Ziua limbii române”, la 29 august, a fost deschisă cu mare fast Biblioteca „Transilvania”, în prezenţa istoricului Alexandru Moşianu şi a numeroase oficialităţi.

Ca director al acestei biblioteci a fost desemnată Onciu Paraschiva, bibliotecară de profesie şi cu experienţă în specialitatea bibliologică. An de an, acesta era locul nostru de întâlnire şi confruntare de idei. Nu am lipsit de la nici o aniversare anuală, tot aşa cum prezenţa noastră la bilanţul anual republican desfăşurat la începutul lunii martie era un minunat prilej de împărtăşire reciprocă a experienţei profesionale. Odată cu scurgerea timpului, bibliotecile româneşti din Chişinău s-au înmulţit, iar fondurile de carte au primit deplinătate. Tot din timpul instituirii Bibliotecii „Transilvania" datează şi Biblioteca „Onisifor Ghibu", găzduită de impunătorul Centru Cultural, ctitorie a Bibliotecii Metropolitane „Mihail Sadoveanu" din Bucureşti. Rând pe rând s-au aprins făcliile în aproape toate sectoarele capitalei, rod al unor iniţiative demne de apreciere: „Ovidiu" (Constanţa), „Târgovişte" (Dâmboviţa), „Târgu-Mureş" (Mureş), „Alba Iulia" (Alba), „Maramureş" (Baia Mare), „Ion Creangă" (Iaşi), numărul lor continuând să crească şi în zilele noastre.

Biblioteca „Târgu-Mureş" a luat fiinţă în anul 1996, fiind rodul unei colaborări mai vechi. Insistenţele au aparţinut chişinăuanilor care au ştiut să se orienteze în alegerea parteneriatului. Noi am apreciat întotdeauna actul de reală cultură românească şi importanţa sa în renaşterea naţională a Basarabiei. Alături ne-au fost prieteni şi colaboratori conduşi de Lidia Culicovschi, stăpână a cuvântului şi spiritului românesc în redevenire.

Ca spaţiu de funcţionare a fost desemnat sectorul Râşcani, cu o populaţie puţin mai numeroasă decât a Târgu-Mureşului. Suprafaţa de peste 450 m^2 de la parterul unui bloc de locuinţe (Bulevardul Moscovei nr. 8), a devenit prielnic amenajării unei instituţii grandioase şi de mare utilitate intelectuală. De asigurarea dotării cu logistica necesară s-a ocupat personal Serafim Urechean, primarul general al municipiului Chişinău, marcantă personalitate a politicii locale şi sprijinitor al culturii.

Bibliotecară a fost numită Claudia Şatravca, o bună organizatoare a bibliotecii şi a lecturii, în strânsă legătură cu cerinţele timpului.

Calităţile sale manageriale rezidă în impunerea instituţiei ca forţă în schimbare a mentalităţilor. Spirit ordonat, sistematic, cu multe iniţiative, a fost în permanenţă susţinută de cele şapte colege ale sale. A impus, în scurt timp, biblioteca prin potenţialul său informativ, selecţia colecţiilor şi organizarea unor activităţi atractive şi de interes pentru public. Nu întâmplător fondul de carte se apropie de 35.000 de volume, iar numărul utilizatorilor este în continuă creştere, ca şi al cărţilor consultate.

La baza colecţiilor stă biblioteca profesorului târgumureşean Timotei A. Enăchescu, originar din Dubăsarii Vechi, care, ani de zile ne-a însoţit în misiunile noastre culturale.

Sunt bucuros să constat că şi după retragerea mea din activitate, succesorii mei la conducerea Bibliotecii Judeţene Mureş, Liliana Moldovan, director interimar, iar apoi Monica Avram, apreciază gestul de reală cultură în spaţiile româneşti, care, o lungă perioadă de timp, în anii postbelici, au fost frustrate de accesul la cultură. Totodată, nu pot să trec cu vederea acţiunile comune ale scriitorilor mureşeni, prezenţi la Chişinău, între care se înscriu personalităţi de certă valoare: Cornel Moraru, Lazăr Lădariu, Nicolae Băciuţ, Valentin Marica, Zeno Ghiţulescu, Ilie Şandru ş.a., alături de clujeni, într-un frumos şi instructiv dialog literar-cultural, cu cele mai alese spirite de peste Prut.

Dacă ar fi să sintetizez ce au însemnat cei 20 de ani împliniţi ai Bibliotecii „Transilvania" şi 15 ani de activitate ai Bibliotecii „Târgu-Mureş", în mod sumar, îmi rămân câteva amintiri de dragoste şi iubire pentru oameni şi carte. Ele ar putea fi evidenţiate în câteva puncte:

Din această colaborare am redescoperit o nouă Românie. A oamenilor de peste Prut, vremelnic rupţi din întregul Moldav şi de Patria-Mamă. Vorbim aceeaşi limbă moştenită, păstrăm aceleaşi obiceiuri, suntem fraţi şi întâlnirile noastre ne aduc bucurii în suflete;

A fost primul meu contact cu spaţiul basarabean, o ţară cu nume de legendă, cu Cetatea-i situată asemeni străbunei Rome pe cele şapte coline;

Biblioteca Municipală B.P. HASDEU
calea ta spre cunoaştere!

DIPLOMĂ
de excelenţă

Se acordă dlui ***Dimitrie POPTĂMAŞ***
pentru contribuţii deosebite la constituirea
colecţiei şi promovarea
Bibliotecii „Târgu-Mureş".

Dr. conf. univ. Lidia KULIKOVSKI,
director general al BM „B.P. Hasdeu"

Claudia ŞATRAVCA,
director, Biblioteca „Târgu-Mureş"

10 noiembrie 2011

Hărnicia locuitorilor ei te întâmpină la tot pasul. Podgoriile și livezile în sud și culturile de cereale și plante tehnice situate în partea nordică aduc a armonie, tot așa cum Chișinăul ne sugerează istoria și dragostea de frumos;

Cartea și biblioteca sunt așezate la loc de cinste. Bibliotecile sunt spațioase, luminate, primitoare. Cărților li se acordă atenția cuvenită, de la toneta de pe stradă, librărie și până la bibliotecă;

La Chișinău, marile spirite ale românilor făuritori de cultură, constituie minunatul panteon de statui din Grădina Publică. Aici am participat la atâtea momente emoționante; prilejuite de dezvelirea unor noi monumente, simboluri care ne demonstrează unitatea de gândire și cultură;

Cele două biblioteci, „Transilvania" și „Târgu-Mureș", ca și altele, ne-au prilejuit atâtea momente de trăire în armonie, acțiuni de lansare a numeroase opere literare, simbol al prieteniei, simpozioane, sesiuni de comunicări și referate, prilej al conștientizării unității culturale.

Toate au emanat din crezul și dragostea reciprocă pentru valorile culturale comune. Este, cred eu, cel mai frumos dar și recunoștința fraților, care multă vreme au trăit despărțiți în durere și restrişte. Este timpul renașterii, în care cartea își are locul său bine definit. Ce putem să dorim mai mult la acest moment aniversar al cărții și instituției sale, decât urarea tradițională „*Vivat, Crescat, Floreat".*

(2013)

Simbol al prieteniei şi al rodnicii colaborări

Biblioteca „Târgu-Mureş” a luat fiinţă în 1996. Ne-am asumat această răspundere după ani de studiu şi participare la consolidarea Bibliotecii „Transilvania”, momente de bilanţ în „Anul Bibliologic” şi în alte împrejurări similare. Prilejul l-a constituit sărbătorirea, în octombrie, a Hramului Chişinăului. Asigurările de spaţiu şi dotări şi le-a asumat chiar primarul general al Chişinăului, domnul Serafim Urechean, iar asistenţa de specialitate, doamna Lidia Culicovschi, directoarea generală a Bibliotecii „B. P. Haşdeu”.

Biblioteca a fost inaugurată cu 5000 de volume, în mare măsură donate de mureşeni. În funcţia de directoare, coordonatoare a întregului colectiv de salariaţi şi a activităţii a fost numită doamna Claudia Şatravca, profesionistă prin studiile de specialitate biblioteconomică, experienţă, stagiul şi funcţiile de conducere ocupate în Biblioteca Municipală, apreciată pentru iniţiativele şi calităţile sale manageriale. Ei îi aparţin structura organizatorică a bibliotecii, programele de activităţi şi de dezvoltare.

Biblioteca este situată pe una din arterele de bază ale capitalei (bd. Moscova, nr. 8), în sectorul Râşcani, care are o populaţie de cca. 180.000 de locuitori, zonă cu importante instituţii de învăţământ superior, şcoli şi o industrie semnificativă în trecere şi consolidare spre economia de piaţă. Spaţiul ocupat de bibliotecă la parterul unui bloc de locuinţe depăşeşte 400 mp. Tot Biblioteca Municipală a asigurat personalul de deservire cu pregătire corespunzătoare, spirit de iniţiativă şi orientare în fluxul informaţional al cărţii.

Nu putem să nu enumerăm numele bibliotecarelor: M. Tasmală, L. Repeşco, L. Pugaci, I. Melnic, D. Cojocaru, V. Trofin, S. Popuşoi ş.a., care s-au implicat în organizarea colecţiilor pe criterii accesibile, în orientarea publicului, buna servire, făcând din această instituţie un punct de petrecere a timpului liber sau de găsire a lecturii potrivite intereselor celor doritori de informare.

În cei şapte ani ai existenţei sale, Biblioteca „Târgu-Mureş” din Chişinău şi-a sporit baza de date cu peste 25.500 volume şi peste

5.000 de periodice. Constituirea fondului s-a făcut cu mult discernământ, punându-se mare preţ pe achiziţiile curente în paralel cu completările retrospective. Am evitat acele publicaţii cu conţinut perimat, învechit, care nu mai fac servicii publicului cititor, ca şi stocarea mai multor exemplare dintr-un titlu, cu scopul acumulării a cât mai multă informaţie. S-a renunţat şi la cărţile de strictă specialitate, problemă care am considerat că aparţine unor biblioteci mai mari sau de profil.

Am avut, în schimb, în vedere constituirea unui fond de carte din valorile naţionale şi din cultura universală apărute în ţară în decursul timpului. La baza lor stă biblioteca personală a distinsului profesor mureşan Timotei A. Enăchescu, originar din Dubăsarii Vechi, unele valori din fondul de dublete al Bibliotecii Judeţene, al Bibliotecii „Petru Maior" din Reghin, Societătii Culturale „Al. Papiu Ilarian", al unor donatori generoşi, între care văduva Ana a poetului Vasile Copilu-Cheatră, criticul literar A. Gheorghe Perian, prof. Livia Pop-Tofălean, medicul Gheorghe Totoianu, medicul Zeno Ghiţulescu, Ilarie Opriş, Genoveva Popa, Vasile Veress, Mircea Mura etc.

În scurt timp biblioteca devine renumită în Chişinău pentru volumul mare de informaţii, răspunzând unor interese generale de lectură, excelând prin enciclopedismul său. Numai aşa se poate explica numărul mare de utilizatori activi care apelează la serviciile ei, ajungând la impresionanta cifră de 16.000, iar numărul cărţilor consultate depăşeşte o jumătate de milion. Aceste cifre incumbă o susţinută activitate de informare şi educativă, expoziţii de carte, rafturi tematice, activităţi cu publicul, în special cele consacrate micilor cititori.

Biblioteca „Târgu-Mureş" din Chişinău constituie un teren de cunoaştere reciprocă a valorilor spirituale. Am apreciat încă din primii ani explozia de carte românească din Moldova prin sporirea editurilor şi tipografiilor, la concurentă cu cele din ţară, proces de recuperare a anilor trăiţi în mari interdicţii. Pe primul plan s-au situat operele clasicilor români, reeditări, cărţi de literatură universală, lucrări de referinţă, opere complete, dicţionare. Se disting editurile: Litera, Prut Internaţional, Cartier, Hyperion, Ştiinţa, Universitas ş.a. care se remarcă atât prin selecţie, cât şi prin calitatea tiparului şi legăturii.

La cele şapte ediţii ale Zilelor Bibliotecii am avut prilejul să ne apropiem de creatorii spirituali chişinăuani, cei care îmbogăţesc zestrea culturii româneşti prin valoroasele lor opere, între care

menţionăm personalitatea de mare autoritate a literelor, istoric literar, critic şi eseist, acad. Mihai Cimpoi, nemuritorul poet, vestitorul renaşterii româneşti în Moldova, Grigore Vieru, poetul „înrădăcinării" şi diriguitorul culturii, Iulian Filip, precum şi colaboratorul său Ianoş Ţurcanu, mereu în miezul acţiunilor culturale, originalul Leo Butnaru, marele poet Dumitru Matcovschi, scriitorii Valentina Stoica, Vladimir Beşleagă, Serafim Saka, neobositul poet şi organizator al mişcării literare Arcadie Suceveanu, Vlad Chiriac, E. Glaicu-Păun, Nicolae Dabija, cercetătorul Pavel Balmuş, creator de valori cărora le-am „opus" spiritele creaţiei literare mureşene: Cornel Moraru, Nicolae Băciuţ, Lazăr Lădariu, Zeno Ghiţulescu, Mihai Suciu, Valentin Marica, Ilie Şandru, Timotei A. Enăchescu ş.a.

Tot aici l-am cunoscut pe neîntrecutul descoperitor al îndrăgitului erou pentru copii – Guguţă, scriitorul Spiridon Vangheli, care depăşeşte orice închipuiri prin numeroasele traduceri şi tiraje, pe omul care a schiţat din câteva trăsături de cărbune sau tuş celebrele sale măşti, Glebus Sainciuc, precum şi picturile lui Vasile Didic şi ale fiicelor sale, Viorica şi Victoria, pe artistul Iurie Canaşin, artist al poporului, cu lucrările sale de sculptură şi pictură inspirate din opera eminesciană.

La rândul său, Biblioteca Judeţeană Mureş a beneficiat de numeroase donaţii de cărţi din partea bibliotecii „B. P. Haşdeu". În baza bunelor relaţii stabilite între două instituţii de cultură, Primăria din Târgu-Mureş a încheiat cu Pretura sectorului Râşcani un protocol de colaborare pe multiple planuri, în principal economice şi culturale. În semn de recunoştinţă pentru frumoasele rezultate ale instituţiilor noastre, Claudia Şatravca a fost distinsă în acest an cu diploma de cetăţean de onoare „PRO URBE", ca simbol al preţuirii, prieteniei şi al rodnicei colaborări dintre noi.

(2003)

Mureșenii și bucovinenii

Afinitățile dintre mureșeni și bucovineni datează din timpuri mai îndepărtate. Ele țin de domeniul spiritului și întrunesc trăsăturile comune ale unei zbuciumate istorii, care ne-a despărțit secole în șir. Mă reîntorc la acesta din urmă, care a încheiat nu demult un mileniu, unul poate tot atât de vitreg pentru trăirea noastră ca și altele. Ascensiunea fascismului în Europa punea în pericol noile state rezultate din destrămarea unui imperiu. Între ele și România, care abia și-a împlinit hotarele și care își căuta rosturile într-o lume civilizată, a liniștii și a păcii.

Că nu a fost să fie așa, ne conving unele evenimente încare presimțeam furtuna care se apropie. Revizuirea granițelor, o nouă reîmpărțire a lumii părea inevitabilă. Semnalele devin evidente ca și măsurile de întâmpinare a unei conflagrații mondiale. Acestea fac ca doi tineri, Vasile Netea, tânăr dascăl din Deda Mureșului și Vasile Posteucă, absolvent de liceu din Stăneștii Rădăuților, să se întâlnească în calitate de elevi TR la Școala de Ofițeri de rezervă din Bacău.

Prin prietenul său, Vasile Netea, tânărul cu preocupări poetice, se apropie de Mircea Streinul. Așa se întâmplă că numele lui apare frecvent în ziarul *Glasul Bucovinei* alături de cele ale unora ca N. Cantonieru, M. Alexandru, Șt. Baciu, G. Drumur, Gh. Antonovici, G. Nimigeanu, Sextil Dascăl, E. Ar. Zaharia, M. Cazacu, G. Popa ș.a.

În același timp, numele lui Mircea Streinul devine o prezență în publicațiile de cultură mureșene din perioada interbelică, *Glasul Mureșului*, *Jar și slovă*, *Clipa*, *Progres și cultură*. Se prefigura un volum de poezie, operă de tinereţe a savantului român dăruit de ţinuturile

mureşene, care ar fi conturat mai mult literatura „iconarilor" şi care nu a mai văzut lumina tiparului. A rămas, în schimb, o corespondenţă reprezentativă între cei doi oameni de cultură, care ne confirmă apropierea dintre noi şi nutrirea aceloraşi năzuinţe.

Este poate şi acesta un motiv, pe lângă multe altele, pentru cultivarea frumoaselor tradiţii dintre mureşeni şi bucovineni, întrerupte decenii în şir de teroare şi dictatură. Am avut în schimb, tot timpul oameni apropiaţi din înstrăinatul ţinut românesc al Bucovinei, modele de intelectuali care nu şi-au uitat niciodată originea, frumoasa copilărie petrecută pe plaiurile natale. Aici au fost acasă, devenind exemple de dăruire în domeniile în care au activat. Ne amintim cu plăcere astăzi de Radu Ştefanelli, renumit procuror, Napoleon Daşchievici – magistrat, eruditul Eugen Daşchievici – profesor de geografie, Rodica Sireteanu, căsătorită Puia eminentă profesoară de limba şi literatura română şi poetă, Erast Abageru – economist etc.

Gândurile şi faptele continuă cu o nouă generaţie descinsă din aceştia, cărora li s-au alăturat alţii, mereu animaţi de amintirile acelor locuri ale bunicilor, de unde le-a fost impus să ia drumul pribegiei. Aceştia sunt: Doru Ştefanelli, Ileana Ştefanelli, George L. Nimigeanu, Maria Costiuc, căsătorită Costea, Olga Bruja, Georgeta Novac, Ioanetta Topuzu, Ion Vântu. Ei au rămas oamenii noştri de nădejde cu care am înfiripat filiala Mureş a Societăţii pentru Cultură şi Literatură Română în Bucovina. Împreună cu ei, mureşenilor le este „*Dor de Bucovina*".

Sub acest generic ne manifestăm anual public prin reuniunea cultural-artistică, ajunsă la a 15-a ediţie şi care premerge aniversării Unirii celei Mari. Nu lipsesc nici cărţile care fixează impresii, note de călătorie, interviuri realizate în drumeţiile pe aceste locuri, în care prezenţa noastră este mereu aşteptată şi dorită. Între mureşenii care au închinat pagini nemuritoare Bucovinei îi menţionăm pe Lazăr Lădariu (*Furată, trădată mereu…*, Târgu-Mureş, Ed. Tipomur, 2003), Mihai Suciu (*Prutul dintre noi*, Târgu-Mureş, Fundaţia Culturală „Vasile

Netea", 2004), Dimitrie Poptămaş (*Philobiblon mureşean*, Târgu-Mureş Fundaţia Culturală „Vasile Netea", 2003), cărora li se alătură publicişti, reporteri, oameni de cultură: Nicolae Băciuţ, Valentin Marica, Mihail Art.Mircea, Margareta Puşcaş, Tarfin Todea, Marius Paşcan.

Zilele trecute am primit o ofertă din partea Editurii Imprimeria de Vest din Oradea (2003) privind apariţia cărţii lui Vasile Ilica, *Martiri şi mărturii din nordul Bucovinei*, o lucrare de aproape 500 de pagini. Am procurat-o şi am răsfoit-o cu multă emoţie. Din *Argument* am aflat că este o nouă ediţie a uneia mai vechi (1999), întregită.

După cum afirmă autorul, „*multe din noile mărturii ce s-au reţinut în acest volum au fost culese şi publicate în Almanahul «Ţara Fagilor» ce apare la Cernăuţi în fiecare an începând din 1992 sub îngrijirea domnului Dumitru Covalciuc, preşedintele societăţii «Arboroasa» din Cernăuţi cu sprijinul Bibliotecii Judeţene din Târgu-Mureş şi a neobositului său director, dl. Dimitrie Poptămaş*". Am rămas şi noi surprinşi de această realizare de excepţie care înglobează munca atâtor ani de culegere, cercetare, redactare şi responsabilă editare a acestei publicaţii. Meritul Almanahului este că el nu se închide aici. A apărut şi volumul pe anul 2002 şi 2003. Zilele trecute am aflat că avem de înfruntat noi eforturi, manuscrisul pentru al 13-lea volum este finalizat, urmând a fi tipărit în acest an.

Îl aşteptăm cu nerăbdare! Dar, pe când o nouă ediţie a cărţii domnului Vasile Ilica?

(2004)

Ştefan cel Mare şi Sfânt – 500

Cu cât ne îndepărtăm în timp, amintirea domnitorului Ştefan devine tot mai vie în mintea şi inimile noastre. El a fost acela care vreme de aproape o jumătate de veac şi-a apărat „moşia" de nesiguranţa şi pericolul care o ameninţau, redându-i pacea şi liniştea, agoniseala şi strălucirea, limba vorbită şi credinţa. Viteaz, energic, diplomat şi strateg, neîntrecut în războaie, a ştiut ca nimeni altul să ridice stindardul neatârnării, apărat cu scutul şi sabia. Moldova timpurilor sale era împlinită cu Ţara de Sus, pământurile Basarabilor, cu Chilia şi Cetatea Albă, cu primele moşii din Ardeal, Ciceul şi Cetatea de Baltă. Acestea din urmă confirmă conştientizarea originii comune a românilor din principate.

De aici şi sentimentul de apărare a Ţării Româneşti în faţa pericolului otoman. Nume memorabile: Baia, Chilia, Vaslui, Valea Albă, Codrul Cosminului şi multe altele, rămân momente de referinţă, de eroism fără precedent şi cu urmări benefice pentru multă vreme asupra Moldovei. Despre cel care a purtat 36 de războaie, din care nu a pierdut decât două, s-a scris că era *„bărbat glorios şi victorios, care a biruit pe toţi regii vecini"* (cronicarul polon Miechovski). Papa Sixt al IV-lea, contemporan cu Ştefan, uimit de succesele acestuia în apărarea lumii creştine, i se adresa cu cuvintele: *„Faptele tale săvârşite cu înţelepciune şi vitejie... au adus atâta celebritate neamului tău, încât eşti în gura tuturor şi eşti în unanimitate foarte mult lăudat."* Medicul Matei Muriano scria despre al său pacient că era *„un om foarte înţelept şi demn de mare laudă, foarte iubit de supuşi, căci era blând şi drept, foarte vigilent şi darnic.*

„Cronicarul moldovean Grigore Ureche îi surprinde vitejia prin nemuritoarele pagini ale *Letopisețului: „La lucru de războaie meșter, unde era nevoie însuși se vâra, ca văzându-l ai săi să nu îndărăpteze și pentru aceia rar război de a nu biruia."*

De 500 ani, clopotele ctitoriilor lui Ștefan despică furia norilor negri aducători de nenorociri și primejdii. Rând pe rând, s-au ridicat mănăstirile Putna și Volovățul, altele mai vechi au fost extinse, conferindu-le impozanță, cum au fost cele de la Neamț, Bistrița, Voroneț, Tazlău, Dobrovăț, însemne ale învingătorului, dar și de mulțumire Creatorului Divin, celui care ne are în pază.

Cetățile sale au rămas și ele pradă timpului, în ruine, pe pământuri înstrăinate, iar urmașii săi sunt îndureraţi și înlăcrimaţi. Mănăstirea Putna, unde își doarme somnul de veci *„Atletul lui Cristos",* cum mai era supranumit, a devenit loc de pelerinaj.

În vremuri de restrişte, aici ne refacem și ne întărim speranțele și credința. Câtă încredere, putere și durabilitate ne poate oferi amintirea Ta, care se amplifică în timp!

Nu te vom uita niciodată, Mare și Sfânt Ștefan al neamului românesc!

(2004)

Despre înstrăinare

De o bună perioadă de timp, de când mă îndeletnicesc cu scoaterea de sub tipar a Almanahului, mereu, de la celălalt capăt al firului telefonic ascult o voce cu mare încărcătură, nu numai a anilor care şi-au pus amprenta, ci mai ales, de căldură şi dragoste pentru locurile natale părăsite încă din anii de şcoală şi depănăm amintiri vechi, uitând de multe ori că suntem în faţa aparatului telefonic ale cărui scopuri utilitare sunt poate altele.

Nu ne-am cunoscut şi nu ne cunoaştem personal, cu toate că de la Târgu-Mureş la Braşov drumul este destul de scurt, iar popasurile mele – adevărat – sporadice, nu eliminau în multe situaţii prezenţa acolo. Am înţeles dragostea sa faţă de Bucovina, l-am atras între colaboratorii Almanahului fără a cunoaşte prea multe, în afară de faptul că el completa o frumoasă galerie de nume care nu ne erau străine, „Ciobanu" şi care s-a integrat fiind acasă aici tot aşa cum ar fi trebuit să fie şi în locurile copilăriei.

Zilele trecute, tot în urma unei convorbiri telefonice, am avut marea surpriză de a-mi trimite o lucrare despre satul său de neuitat intitulată *Cupca, un sat din Bucovina,* Monografie istorică, Partea I (anii 1929- 1944), semnată de prof. dr. ing. Petru Ciobanu, avându-i ca asociaţi pe economistul Vasile Slănină şi profesoara Raveca Prelipcean.

O carte de aproape 500 de pagini ne readuce în faţă istoria unei localităţi româneşti tipice, cu întâmplările, împlinirile şi durerile ei în îndelungata-i existenţă multiseculară.

Lectura monografiei m-a impresionat și mi-a confirmat recunoașterea ambiției și efortului pentru o atare carte. Din nou mi-am amintit de localități pe care le-am străbătut în acești ani de atâtea ori, considerat și considerându-mă un adevărat bucovinean: Adâncata, Suceveni, Tereblecea, Mahala, Horecea, Ostrița, Buda, Coteni, Herța, Popcea, Storojineț, Taroșeni, etc... sate în care, în disperare se mai așteaptă zilele dreptății și ale libertății. Onomastica locuitorilor s-a contopit în marea românilor, unde au venit spre interior din fața pericolului ocupanților sovietici. Spre exemplificare, dăm câteva nume dintre acestea menționate la sfârșitul cărții. Acolo și-au găsit rostul: Prelipceanu, Slănină, Ungureanu, Mitrofanovici, Huțanu, Țugui, Zegrea.

Monografia conține pagini zguduitoare de istorie contemporană, în special cele privitoare la ultima conflagrație mondială și consecințele ei. Mi-am adus aminte de câțiva termeni specifici populației românești și de avatarurilor la care au fost supuși oamenii acestor locuri.

Frecvent au apărut expresii cum sunt: *înstrăinați* (care au ajuns pe mâna altcuiva decât a posesorului inițial, îndepărtat sau plecat definitiv de acasă în altă localitate sau într-o țară străină, figurativ îndepărtat, rupt sufletește de cineva), *străin* (persoană care face parte din populația altei țări decât aceea în care se află sau trăiește), *repatriat* (a se înapoia sau a aduce pe cineva în patrie după o absență îndelungată, voită sau silită), *surghiun* (exil, deportare, pribegie, înstrăinare), *refugiu* (loc de scăpare, de adăpostire în fața unei primejdii sau a unei neplăceri, adăpost) sunt termeni de care au avut parte din plin și al căror sens îl dă Dicționarul explicativ al limbii române.

Cauzele sunt și ele tot atât de multe. În ciuda fluturării de secole a ideii drepturilor și libertăților individului, suntem frustrați de ele și acum, când, în pragul mileniului al treilea ar trebui să ne

restructurăm viziunea asupra existenţei şi opţiunilor noastre existenţiale.

La o analiză mai atentă am aflat că Petru Ciobanu este unul dintre cei mulţi care întrunesc toate aceste adjective. S-a născut la Cupca, aici şi-a făcut primii ani de şcoală, continuată apoi la Storojineţ. În 29 iunie 1940 s-a refugiat în România.

A studiat la Craiova, apoi a urmat Institutul Politehnic la Bucureşti, devenind inginer silvic, pedagog la Câmpulung, iar apoi cercetător ştiinţific la Institutul de cercetări şi amenajări silvice, filiala Braşov.

A fost preşedinte al filialei „Iancu Flondor" din Braşov a Societăţii pentru cultura şi literatura română din Bucovina. Are doi copii pregătiţi după modelul său.

Le dorim tuturor multă sănătate.

Este unul din zecile de mii de bucovineni care îşi continuă existenţa acasă împreună cu fraţii lor şi cu dorul de cei rămaşi tot acasă.

Să ne revedem cu drag şi bucurie!

(2005)

Dor de Bucovina

Sunt 15 ani de când apare la Târgu-Mureş almanahul literar-cultural al românilor nord-bucovineni „Ţara Fagilor" şi tot atâţia, de când are loc anual reuniunea „Dor de Bucovina", una dintre cele mai îndrăgite activităţi istorico-culturale şi literar-artistice.

Dor de Bucovina – cuvinte dragi izvorâte din simţirea noastră şi dragostea de locurile şi oamenii pământului. Cuvinte care ne-au făcut mai buni, mai uniţi şi mai aproape unii de alţii. Ele ne readuc în memorie codrii de fagi şi stejari, şiroaiele de apă care brăzdează câmpiile, colinele care adăpostesc în sânul lor casele, şcolile şi bisericile înălţate spre ceruri ca o rugă către Atotputernicul în care credem şi de la care aşteptăm mângâiere şi mântuire...

Dor de Bucovina – bucuria regăsirii şi întristarea despărţirii noastre a tuturor, a celor care vorbim, gândim, ne purtăm la fel şi ne ducem viaţa, binele şi mai puţin binele cotidian, cu speranţa şi încrederea în ziua de mâine...

Dor de Bucovina – speranţa celor înstrăinaţi, cu voia sau fără voia lor în aşteptarea reîntâlnirii, oamenii aceluiaşi trunchi, rude apropiate ori îndepărtate, vecini şi prieteni care au asudat împreună pe câmpiile mănoase, boarea, cerul senin şi verdele crud al primăverilor, verile dogorite de soare, toamnele aducătoare de recolte şi iernile aspre prevestitoare de rod...

Dor de Bucovina – singura noastră mângâiere în vremurile de restrişte care nu ne-au ocolit, când pe locurile natale împreună cu cei dragi am depănat firul amintirilor...

Dor de Bucovina – cuvinte mirifice care ne răscolesc sentimentele, care ne mângâie sufletele an de an şi care ne alimentează aşteptările, răbdarea şi speranţa. Poate că vom fi cândva ce am fost, ne vom bucura, eforturile noastre vor rodi, iar peste noi se va aşterne mult aşteptata linişte şi fericire...

Dor de Bucovina – sărbătoarea de suflet a mureşenilor, pornită din adâncul inimii, acum pentru a 15-a oară, tot aşa cum Ziua limbii cea române a devenit ziua solemnă, sfântă a bucovinenilor la Cernăuţi...

Dor de Bucovina – moment solemn precedat de dangănul clopotelor strigătoare la cer, din satele cernăuţene, atunci când şi-au primit pentru prima dată musafirii aşteptaţi de o jumătate de veac şi care ne aminteşte de tricolorul românesc, roşu, galben şi albastru, care a fâlfâit o licărire de timp pe clădirile administraţiilor locale, şcoli, cămine culturale... Am crezut atunci în adevărata democraţie, în libertate, în folosirea limbii române, limba dintotdeauna a strămoşilor.

Faţă de toate acestea, am rămas cu dorul de Bucovina, aspiraţie a marilor noştri domnitori moldoveni, a oamenilor ei. Istorici, scriitori, compozitori, artişti, politicieni... Drept recunoştinţă am rămas prizonierii nepotolitului dor. Periodic, ne reîntâlnim noi, mureşenii, în cazuri fericite cu cei de o simţire din Bucovina, ne rostim istoria, cu lacrimi şi durere în suflete... Îmi amintesc de un supravieţuitor al Societăţii Arboroasa, un brad de om de pe Mureş, plecat şi el acum la cele veşnice, care, în timpul unei reuniuni culturale, s-a ridicat în picioare şi s-a adresat mulţimii cu cuvintele: „... până când ne tot adunăm aici şi nu facem nimic!”

Greu de găsit un răspuns. Am făcut atât cât era posibil şi cât ne-a stat în putere. Multă cultură, multe cunoştinţe, deoarece politica eficientă se face numai prin cultură. Observaţia îi aparţine marelui istoric, savantului Nicolae Iorga. Produsul nostru rămâne, în schimb, almanahul lui Dumitru Covalciuc, Ţara Fagilor. Câtă durere, cât adevăr, câtă istorie, într-un cuvânt cultură şi multă, multă speranţă.

Au onorat reuniunea Dor de Bucovina spirite alese, mureşeni şi bucovineni. Trecutul istoric şi prezentul a fost tema unor comunicări şi referate dense în conţinut, cu informaţii culese din cărţi, presă, arhive, mărturii etc. susţinute de către Mariana Ploeşteanu, Ileana Ştefanelli, Dimitrie Poptămaş, Mihail Art. Mircea, Dumitru Covalciuc, Vasile Dragoş, Vasile Dobrescu, Maria Costea.

Despre rostul limbii a vorbit Timotei A. Enăchescu. Au fost evocări şi amintiri prezentate de Rodica Puia, Nicolae Băciuţ, Valentin Marica, Mihai Suciu, Gheorghe Şincan, Constantin Herişan, Carol Puia, Viorel Pasca, Lidia Moisoiu, Emilia Lazăr şi Ciprian Bojescu; ne-au încântat cu creaţiile literare: Lazăr Lădariu, Ilie Şandru, Arcadie Opaiţ, Simion Gociu, Mihai Prepeliţă, George L. Nimigeanu, iar melosul bucovinean a fost prezent prin interpreţi de valoare: Olga Bruja, Tatiana Ţintă Maghiar, Traian Straton şi de taragotistul nelipsit de la reuniunile noastre, Ion Bândilă-Mărceanu.

Partea artistică a fost asigurată de fiecare dată de tineri studenţi bucovineni de la Institutul de Teatru din Târgu-Mureş, Snejana Cebotari, Adriana Ignătescu, Alexei Huţan, Adrian Locovei, Liliana Bodnariuc, Florin Covalciuc, Liliana Ceagoreanu, Adrian Guz, Mihaela Paulencu, Mariana Timcu, Diana Zaharciuc, sub îndrumarea şi conducerea actorilor Ioan Săsăran şi soţii Cristina şi Radu Olăreanu, la care s-au alăturat Ioanetta Sireteanu şi Liviu Topuzu. Aceasta este pleiada oamenilor generoşi.

Tuturor le mulţumim pentru momentele de neuitat şi de mare înălţare sufletească!

Mai presus de toate, am cunoscut un om, care acum se află în pragul celui de-al şaptelea deceniu de viaţă, un om neînfricat, cel care a dat glas problemelor şi neîmplinirilor comunităţii româneşti nord-bucovinene. Biografia lui se confundă cu a ardelenilor. Nu întâmplător, cuvintele sale au rezonanţă la Cernăuţi şi Târgu-Mureş, în Nordul Bucovinei şi în Transilvania.

Acesta este Dumitru Covalciuc, care, cu fiecare prilej, îşi exprimă nemulţumirea pentru modul de tratare a românilor în regiune, precum şi pentru inexistenţa relaţiilor fireşti cu Ţara-Mamă. „Dacă bunicii şi părinţii ne-au murit în Kazahstan sau Siberia, noi trebuie să stăm zilnic pe baricade în apărarea limbii” - afirma el la o întrunire românească. Organizarea învăţământului în limba română, recuperarea Palatului Naţional al românilor din Cernăuţi, predarea în limba română a istoriei şi geografiei, îmbunătăţirea estetică a tipăriturilor fără greşeli, până la autonomia culturală, sunt cerinţe care se impun, tot aşa cum, din planurile noastre în această zonă, cu toate insistenţele, nu s-a realizat nimic.

Ele privesc biblioteca românească, Muzeul „Aron Pumnul”, monumentul lui Ştefan cel Mare, Bustul lui Alexandru cel Bun, trupa de teatru şi Muzeul de Etnografie Românească. O voce al cărei glas nu se face auzit, o voce ajunsă la disperare cu toate aplauzele publicului doritor de dreptate şi adevăr.

Dumitru Covalciuc este o personalitate distinctă a culturii româneşti din partea de nord a Bucovinei, după cum afirma academicianul Grigore Bostan, cel care iniţia cel mai popular periodic din Bucovina, almanahul „Ţara Fagilor”, o publicaţie care cuprinde toată istoria zbuciumată a acestui ţinut, durerile, tradiţiile, personalităţile de seamă şi creaţiile literare ale acestora.

Un om cât o istorie, cu suflet mare, neobosit şi întreprinzător, care a vegheat şi veghează la păstrarea valorilor româneşti ameninţate de indiferenţă şi de scurgerea timpului.

Am străbătut împreună de atâtea ori străzile Cernăuţiului. Parcă ne aflam într-o altă lume, acum dispărută. Fiecare clădire în prezentarea sa era o istorie, viaţa unor oameni deosebiţi, în bună parte mutaţi în cimitirul oraşului, unde nu se pot odihni de râvna celor care le jefuiesc locurile de veci ori schimbă destinaţia cavourilor.

Apoi, am colindat sate în şir, am întâlnit oameni deosebiţi şi primitori, bucuroşi de prezenţa noastră. Am legat prietenii durabile şi am depănat povestirile şi amintirile noastre. Câtă asemănare! Deseori uitam că suntem departe de casă. Totul este identic. Casa, ograda, modul de a lucra, credinţa, limba, obiceiurile ne erau comune. Nu întâmplător, atunci când vicisitudinile istoriei i-au împins în faţa baionetelor şi mitralierelor, ori în îndepărtatul exil, casa lor a devenit România, iar prietenii şi vecinii, românii. Mulţi dintre ei nu s-au mai întors niciodată pe meleagurile natale, dar au continuat să fie tot acasă. Acestora le închinăm omagiul nostru, în aceste momente de cumpănă, când apariţia almanahului „Ţara Fagilor” şi ţinerea reuniunii culturale „Dor de Bucovina” sunt periclitate din lipsă de înţelegere.

Nutrim speranţa că eforturile noastre vor fi apreciate şi vom urma calea dorită!

(2006)

Rânduri din Târgu-Mureș

Iubite frate Dumitru,

Parcă simt cum crește depărtarea dintre noi. În urmă cu 11 ani, când se punea la cale o publicație reprezentativă pentru românii bucovineni înstrăinați eram mai apropiați, mai uniți, încrezători și visători, în așteptarea unor vremuri mai bune privind evoluția relațiilor și apartenenței noastre comune. Așteptarea se prelungește.

Rămâne mărturie concretă „almanahul" care încă nu este acasă decât la ora lecturării, și e bine. Timpul a adunat un material imens. Aproape 3.000 de pagini. Este opera Ta din acești ani, care fixează în timp istoria trăită. Minunat prilej de reflectare asupra omului dezinteresat material, care, în tot acest timp al trecerii și consolidării economiei de piață, a renunțat la afaceri, la casele de vacanță sau la apartamentele luxoase cu multe camere, procurate cu bani obținuți în țară sau în străinătate, cu orice preț, pentru a schimba un mod de viață cu altul.

Până una alta, numeroși intelectuali, în special profesori, au luat drumul pribegiei, căutători de bani la prestații de multe ori umilitoare, raportate la pregătirea și menirea lor. La cules de căpșuni, la muncile câmpului, ospătar, felcer, servitor, măturător, îngrijitor... funcții de zece ori mai bine plătite în raport cu sărăcia noastră.

Așa s-au împrăștiat românii pe întreg mapamondul, în Germania, Spania, Italia, Franța sau chiar peste ocean, în America sau Canada. Tu ai rămas credincios tradiției și convingerilor cărora ești tributar, identității etnice pe locurile în care au trudit și au sângerat părinții, moșii și strămoșii noștri.

Ai rămas să îţi continui opera de educator, ba mai mult, să restitui confraţilor tăi limba română şi identitatea naţională, să refaci şcolile, bibliotecile, muzeele, căminele culturale, teatrul şi presa, crunt încercate de regimul totalitar comunist.

Ai adunat în jurul tău oameni vrednici care gândesc la fel ca şi tine. Sunt prea mulţi pentru ca numele lor să fie înşiruit aici. O listă a lor o găsim în paginile almanahului *Ţara Fagilor.*

Între altele, îţi apreciez mult preocupările pentru culegerea nestematelor folclorice. Mai avem cultură populară, atât cât ne-a mai rămas. Cărţile au devenit caiete sau broşuri (cuvânt specific unei epoci) nu din lipsă de materiale, ci, mai degrabă din cauza costurilor ridicate de tipărire. Totuşi, ele sunt mărturia trecutului şi prezentului: *„Cucule, ce pană porţi", „Cântece de cătănie şi război", „Poveşti şi snoave din Bucovina", „Legende populare din Bucovina", „202 cântece populare din Bucovina", „Basme bucovinene", „Stejarii Horeai"* cărora li se alătură numeroase colaborări la presa curentă.

Cine oare va putea aprecia acest efort de aducere, redactare, dactilografiere şi ordonare a atâtor dovezi de spiritualitate şi cultură românească pentru care mă îndoiesc că ai primit onorarii, distincţii sau mulţumiri.

Ne întâlnim tot mai rar. În schimb, nu uităm că suntem vlăstare ale aceleiaşi rădăcini. Să savurăm împreună cu toţi iubitorii de istorie, dreptate, adevăr şi libertate rubricile acestui nou almanah, impresionante *File de istorie,* evocările în proză sau versuri. *Din cartea neagră a Bucovinei,* instructivele *Orizonturi spirituale,* informaţii despre oamenii datoriei, *Personalităţi bucovinene* şi frumoasele pagini de *Cultură populară,* care ne vor aduce noi mărturii asupra trecutului zbuciumat şi încredere în speranţele noastre de mai bine în viitor.

Primeşte împreună cu Victoria şi cei doi fii, Florin şi Ciprian, urările noastre de sănătate şi putere de muncă, iar cititorilor almanahului *Ţara Fagilor* le dorim o lectură „cu folos" cum o prefigura cronicarul Costin, cu secole în urmă.

În aşteptarea unui nou volum, al doisprezecelea, te îmbrăţişează cu drag, Dimitrie Poptămaş.

Târgu-Mureş, 1 septembrie 2007.

Alexandru cel Bun

Se împlinesc 600 de ani de atestare documentară a orașului Chișinău, pretext de mare sarbătoare. Se trece însă cu vederea originea identitatea domnitorului și locuitorilor acestui ținut românesc. Fără îndoială, de la descălecat și până la Ștefan cel Mare și Sfânt, în șirul domnilor moldoveni se distinge figura luminoasă a lui Alexandru cel Bun, sau „bătrân și bun" așa cum i-a rămas neștirbită amintirea până la cronicari și de aici până în zilele noastre. Fiul fostului domn român, ager la minte, destoinic, „bătrân", adică înțelept și „bun" prin fidelitatea față de neamul său și în relații cu vecinii, aspru cu cei care îi râvneau moșia fie de dinăuntru ori dinafară, domnește mulți ani, consolidând statul feudal centralizat.

Sub raport teritorial Moldova vremii sale se întindea de la Ceremuș până la Nistru și de la Milcov până la Hotin. Stăpânește Cetatea Albă, iar după moartea lui Mircea cel Bătrân obține Chilia și tot lui îi revine Ceremușul la hotarul dinspre Polonia. Într-un tratat cu Polonia este amintit „pan Hotco de Țețina" boier moldovean astfel că, ținutul dintre Nistru și Prut cu cetatea de la nord de Cernăuți îi aparținea.

În politica externă domnitorul acordă mare importanță relațiilor dintre Polonia și Ungaria, state politice catolice puternice între care pendula statul ortodox Moldova, râvnit de acestea, motiv pentru care era mereu în căutare de alianțe. Bazați pe o veche tradiție, negustorii din Liov și Cracovia aduceau mari venituri visteriei. Politica sa era influențată și de ortodoxia ucrainenilor supuși Lituaniei, prin urmare și Poloniei, legați între ei prin dinastia Iagellonilor de care se va lega și Alexandru cel Bun.

Numeroase acte consemnează starea sa de suzeranitate şi tratativele de alianţă condiţionate, ajutând în repetate rânduri pe Vladislav în luptele cu Cavalerii Teutoni. Moartea lui Mircea cel Bătrân, aliatul său, va deschide posibilul atac al turcilor.

Erau timpuri de linişte în care Mircea cel Bătrân îşi reglementează relaţiile cu Patriarhia de Constantinopol, ridicarea anatemei asupra ţării, numirea ca episcop (mitropolit) a lui Iosif, iar apoi aducerea moaştelor Sfântului Ioan cel Nou în cetatea mitropolitană, Suceava.

Tot el instituie cele două episcopii de Roman şi Rădăuţi.

O mare atenţie sub raport cultural este acordată mănăstirilor, ridicând din temelii pe cele de la Bistriţa şi Moldoviţa, prima consacrată ca loc al său de veci.

În privinţa comerţului, Alexandru cel Bun este primul care urmează în scris reguli ale comerţului. Oficializează actul, uricul sau zapisul, (primul privilegiu comercial, datat 8 octombrie 1408, în cetatea de scaun a Sucevei), emite reguli sfetnicilor şi orăşenilor din târgul Liovului, fiind valabile şi pentru alţi neguţători din învecinatele ţări.

Din acel zapis aflăm ce mărfuri se puteau importa şi exporta. Acest document păstrat cu sfinţenie la Moscova atestă documentar prima dată Cernăuţiul, acum 600 de ani, cetate înfloritoare a Moldovei a cărei existenţă şi vechime se pierd în negura timpului.

Ctitor de ţară şi civilizaţie, Alexandru cel Bun va deschide noi orizonturi Moldovei, apogeul înfloririi sale săvârşindu-se sub Marele Ştefan, biruitor şi biruit până la urmă, poate cel mai desăvârşit strateg al luptei pentru neatârnare.

(2008)

Vasile Netea și Mircea Streinul

Două mari personalităţi ale vieţii spirituale interbelice româneşti: Vasile Netea, formaţie pluridisciplinară, istoric, filolog, folclorist, publicist, şi Mircea Streinul, poet iconarist, iniţiator şi susţinător de direcţii literare. Tineri cu preocupări şi vederi politice deosebite. Primul din Târgu-Mureş, al doilea din Cernăuţi. Un ardelean şi un bucovinean pe care îi apropie aceleaşi destine şi sentimente româneşti, împlinirea aspiraţiilor nutrite şi aşteptate de înaintaşii lor. Nu pot să îmi dau seama dacă şi-au dat mâna vreodată. Ştiu în schimb, că între ei au fost relaţii spirituale dintre cele mai curate, care i-ar fi putut apropia şi fizic, dacă istoria nu era atât de vitregă cu destinul nostru.

Era prin anii 1933 – 1934, când tânărul învăţător Vasile Netea era concentrat ca elev T. R. la o şcoală pregătitoare de ofiţeri de rezervă din Bacău. Viitorul erudit scria pe atunci versuri, „păcate ale tinereţelor". Poate că aceasta l-a atras pe Vasile Posteucă, elev şi el la aceeaşi şcoală, legând o prietenie de durată şi probabil şi îndemnul de a-i trimite versuri lui Mircea Streinul, spre publicare.

Între cei doi se leagă o corespondenţă, materializată în miile de scrisori primite de Vasile Netea. Aşa se întâmplă că numele mureşeanului Vasile Netea se înscrie alături de cele ale iconariştilor: Nicolae Cantonieru, Matei Alexandru, Ştefan Baciu, George Drumur, Gh. Antonovici, George Nimigean, Sextil Dascăl, E. Ar. Zaharia, Mihai Cazacu, George Popa ș.a.

Din scrisorile lui Mircea Streinul către Vasile Netea aflăm că acesta îi solicita poezii pentru a colabora la *Glasul Bucovinei* şi îi

trimite publicaţiile literare din Cernăuţi. Mai mult decât atât, deducem din acestea că, Vasile Netea a trimis mai multe poezii pentru o plachetă care trebuia să apară la Cernăuţi şi care a rămas fără urmări. Ştim în schimb că Vasile Netea, redactor la prestigioasa publicaţie mureşeană *Progres şi cultură* dă curs publicării unor versuri ale lui Mircea Streinul şi Vasile Posteucă.

Am rămas impresionat de poemul lui Mircea Streinul, *Bucovineană*, publicat în numărul precedent din *Ţara Fagilor* (2008), de către Dumitru Covalciuc, dedicat lui Vasile Netea.

Câtă asemănare şi cât de frumoase sunt modelele care ne-au legat şi care astăzi se prelungesc, motivate de aceleaşi sentimente, deseori tulburate de vicisitudinile istoriei!

Dar, să nu uităm că speranţa moare ultima. Poate că va sosi ziua când fraţii se vor întâlni şi bucuria va fi fără margini. Până atunci ne uneşte şi ne mângâie cuvântul din *Ţara Fagilor*, care, de 18 ani alimentează aspiraţiile împlinirilor noastre.

Te felicităm Dumitre şi ne bucurăm că tineretul colaborator al almanahului ne urmează, nutrind aceleaşi sentimente curate, păstrate cu sfinţenie şi în anii de restrişte.

(2009)

Spiritul arborosean

În vremuri de restrişte popoarele fac apel la istorie. Se caută modele din anii de glorie, care să servească drept simbol şi îndemn. Numai aşa ne putem explica reîntoarcerea la faptele trecutului, cu împlinirile şi neîmplinirile sale. Românii nord-bucovineni au avut parte din plin de vicisitudinile istoriei, dar şi de mulţumirile unor vremuri de vitejie, în care şi-au impus voinţa şi dorinţa civilizatoare.

Un astfel de moment l-au constituit acele timpuri când aspiraţiile de emancipare prindeau rădăcini, când, un aşezământ de educaţie – Universitatea din Cernăuţi – îşi deschidea cu generozitate porţile pentru viitorii alumni români bucovineni. Se evitau prin aceasta drumurile lungi obositoare şi costisitoare spre universităţile europene, ale căror modele de învăţământ şi cultură erau copiate întocmai, competiţia făcând deschidere spre însuşirea obiectelor de studiu, iar cultura păstrată drept corolar al identităţii etnice. De aici, necesitatea apărării fiinţei naţionale într-o formaţie statală multinaţională, în care toate etniile recurgeau la cultivarea tradiţiilor.

Aşa s-a născut în urmă cu 135 de ani Societatea Academică „Arboroasa", ale cărei scopuri urmăreau interese naţionale, literare şi culturale. Metodele erau cele binecunoscute: întâlniri pe teme literare, conferinţe şi expuneri, cultivarea artei oratorice, organizarea unei biblioteci cu un cabinet de lectură indispensabil cultivării spiritului şi, nu în ultimul rând, organizarea plăcută a timpului liber prin petreceri, bineînţeles, cu scop caritabil.

Acestea erau armele de menţinere a identităţii naţionale, de luptă împotriva tendinţelor de germanizare ori slavizare a românilor din acest ţinut. Îndemnul îi aparţinea lui Teodor V. Ştefanelli, ilustru intelectual român, magistrat, iar Societatea se adresa tineretului studios, studenţilor români de la Universitatea cernăuţeană al căror număr era în creştere an de an.

Desigur că această societate denumită sugestiv „Arboroasa" nu era pe placul autorităţilor austro-ungare, motiv pentru care, sub diferite pretexte, conducerii acesteia i-a fost înscenat un proces de înaltă trădare, liderii ei fiind arestaţi şi trecuţi pe banca acuzaţilor, între aceştia aflându-se studenţii Ciprian Porumbescu, Constantin Morariu, Orest Popescu, Zaharie Voronca şi Eugen Sireteanu, care, până la urmă au fost declaraţi nevinovaţi şi eliberaţi. Neîndoielnic că tineretul studenţesc îşi va continua organizarea mai departe a acestor activităţi prin Societatea „Junimea", revenind apoi din nou la vechea denumire.

Procesul Societăţii Academice „Arboroasa" ne aminteşte de „Pronunciamentul de la Blaj," prin care se protesta împotriva încorporării Transilvaniei la Ungaria şi a legilor care îngrădeau drepturile şi libertăţile românilor, de „Replica" studenţilor români, iar apoi de memorabila mişcare Memorandistă, îndreptată împotriva discriminărilor naţionale, a abuzurilor administrative, deznaţionalizare prin şcoală prin aşa-zisele „clase dominante", de la care românii erau exceptaţi. Au căzut victime ale procesului intentat cu acest prilej Ion Raţiu, Gheorghe Pop de Băseşti, Vasile Lucaciu, Iuliu Coroianu, Eugen Brote şi alţi intelectuali români, nu puţini la număr.

Toate aceste nemulţumiri nu ar fi putut fi rezolvate decât prin respectarea voinţei de autodeterminare a popoarelor din Monarhia Austro-Ungară din anul 1918, când teritoriile româneşti îşi cer drepturile la existenţă alături de fraţii lor din România, Bucovina exprimându-şi această voinţă prin Hotărârea din 28 noiembrie 1918, în ajunul zilelor care au precedat şi Unirea Transilvaniei cu România, la 1 Decembrie 1918.

Spiritul arborosean s-a resimţit sub o nouă formă în anii interbelici. Nu cu mulţi ani în urmă, îl mai aveam printre noi, la Târgu-Mureş, pe unul dintre supraviețuitorii arboroseni, inginerul pensionar Viorel Borşianu, student la Cernăuţi, în ajunul marii conflagraţii mondiale, prezent la multe activităţi culturale, nelipsit de la reuniunile anuale „Dor de Bucovina". Ne povestea despre viaţa studenţească cernăuţeană şi îşi punea fireasca întrebare: „Până când ne tot întâlnim în această postură de rememorare a evenimentelor şi nu facem nimic?" Spiritul studenţilor era străbătut de elan tineresc şi acţiune, iar activităţile lor erau supuse unui ideal, năruit odată cu ocupaţia sovietică.

După mulţi ani, când încă stăruia în gândurile studenţilor cernăuţeni memoria trecutului, când nesupunerea îşi mai făcea loc în multe situaţii odată cu căpătuirea dictaturii de tip stalinist, în anii libertăţii „Arboroasa" şi-a făcut simţitor apariţia prin scriitorul şi gazetarul de la „Zorile Bucovinei" – Dumitru Covalciuc. Fire neliniştită, harnic, remarcabil intelectual dotat cu inteligenţă, în care clocoteşte parcă spiritul trecutului arborosean, a trecut la organizare.

Nu ştim câţi membri are noua „Arboroasa", dacă are un statut sau dacă este înscrisă în vreo formaţie neguvernamentală, dar ştim că ea trăieşte. Este o grupare din cadrul Societăţii pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina. În jurul filialelor acesteia, a şcolilor şi intelectualităţii rurale s-au grupat sub semnul generos al drepturilor şi libertăţilor democratice numeroşi români, mai întâi din partea de sus a Bucovinei, extinzându-se mai târziu şi în partea de jos, în special din zonele limitrofe ale celor două state, România şi Ucraina.

Evident, grupurile acestor formaţii păstrează ceva din vechiul spirit arborosean, păstrarea identităţii etnice a românilor şi buna înţelegere dintre ei. Prioritare rămân asumarea şi afirmarea culturii tradiţionale, apărarea limbii române şi a credinţei străbune, cunoaşterea istoriei naţionale, apărarea memoriei trecutului, ridicarea de semne comunitare-simbol, care să ne dea sentimentul modelelor, al înţelegerii şi frăţietăţii între locuitorii unei Bucovine unitare.

Bilanţul „Arboroasei" este încurajator. Finalitatea rezidă în prezenţa sa în şcoli, biserici, case de cultură, prin ridicări de troiţe şi monumente, editarea de cărţi şi reviste. Între acestea şi-a făcut loc, spre mândria noastră, „Ţara Fagilor", almanah literar-cultural ajuns la al XIX-lea volum.

Actul de generozitate aparţine, de această dată, oamenilor de bine din Vatra Dornei, care, prin Societatea „Arboroasa", au făcut posibilă apariţia volumului de faţă.

(2010)

Almanahul „Ţara Fagilor” la a XX-a apariţie

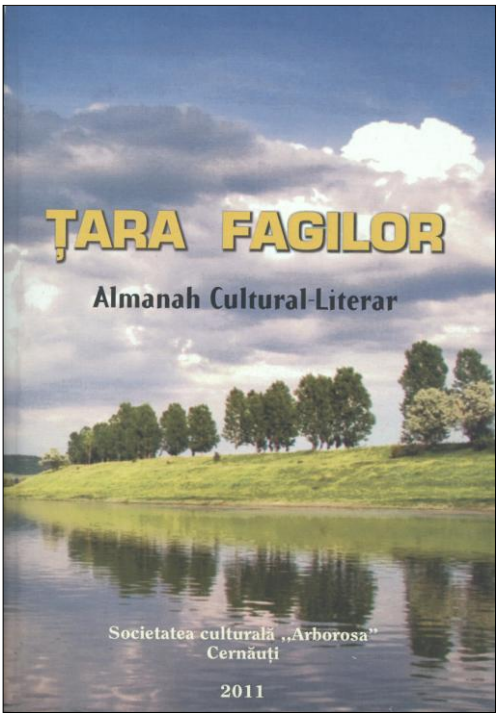

Douăzeci de ani almanahul literar-cultural al românilor nord-bucovineni „Ţara Fagilor”, a adus lumină şi speranţe în căminele noastre. Această „carte de aur” a Bucovinei, rezultată din căpătuirea unui regim arbitrar-dictatorial, a născut ideea şi sentimentul de libertate, adevăr şi dreptate, într-un moment când eram înclinaţi să credem că istoria este ireversibilă. Că nu este aşa, ne-o dovedesc timpurile în care trăim. Au venit vremurile când, fără ocoliş, trebuie să mărturisim adevărul. De unde venim, cine suntem şi încotro ne îndreptăm? Sunt întrebări cărora cu greu le găsim răspunsul. Almanahul „Ţara Fagilor” a încercat să lămurească aceste mistere şi credem că a avut importanţa sa în elucidarea lor.

Bucovina, denumirea mai recentă a acestui ţinut ne aminteşte de răpirea acestor pământuri de către habsburgi la 1775. Ea este trup din trupul Principatului Moldovei, formată pe teritoriul vechii

Dacii şi ajunsă la apogeu pe vremea lui Alexandru cel Bun şi Ştefan cel Mare şi Sfânt.

O întreagă istorie a biruinţei – de ce nu am spune-o, – şi a înfrângerilor – de ce nu am spune-o, – ne-a oferit această publicaţie pe care trebuie să o recunoaştem ca una dintre cele mai importante publicaţii periodice din zilele noastre a Regiunii Cernăuţi. „Ţara Fagilor" ne-a readus în conştiinţă, istoria aşa cum s-a derulat ea în existenţa şi identitatea bimilenară a acestui teritoriu. Prin această publicaţie anuală am intrat în adevărata istorie a acestui ţinut românesc, am adus cuvinte de laudă minunaţilor lui oameni, am restituit frumuseţea limbii care ne-a însoţit şi alimentat idealurile, au readus imaginaţia oamenilor culţi de la care am moştenit atâtea opere literare zidite pe tradiţia populară şi obiceiurile locului.

Nu am uitat şi nici nu vom uita niciodată durerile şi suferinţele nord-bucovinenilor, mulţi dintre ei dispăruţi în deportările la muncă silnică din îndepărtata Siberie, dincolo de Cercul Polar, ori în minele Donbasului. Toate acestea ne-au lăsat amintiri care nu se vor şterge niciodată din memoria descendenţilor care şi-au cunoscut mai puţin părinţii şi care au ştiut ce înseamnă lipsa căminului şi a fericirii familiei.

Almanahul „Ţara Fagilor" a sădit în sufletele oamenilor încredere şi speranţă, conştientizarea dreptului de libertate într-un spaţiu propriu formării lor ca naţiune, înfrângerea graniţelor care îi limita la regimul de „ghetou", oferindu-le întâlnirea cu cei de un neam, de o viţă, de aceeaşi cultură şi credinţă ori plecaţi de pe plaiurile natale spre alte zări mai bune. Aşa s-a ajuns la relaţiile noastre, a ţinuturilor mureşene cu cele cernăuţene reînfrăţite. Relaţiile noastre au generat vizite reciproce, prezenţe în momentele de sărbătoare în ambele părţi. Ele au fost amplificate de numeroşii bucovineni, care, datorită vicisitudinilor istoriei au fost nevoiţi să emigreze spre acele locuri care i-au adoptat cu drag, unde şi-au continuat viaţa nutrind dorul nestrămutat de locurile natale. Unul dintre acestea este şi ţinutul Mureşului. Aşa s-a născut reuniunea cultural artistică „Dor de Bucovina" la Târgu-Mureş, de o vârstă cu „Ţara Fagilor", când ne întâlnim bucovineni şi mureşeni, fericit prilej de rememorare a istoriei.

Cu aceleaşi sentimente participăm anual la cea mai aşteptată sărbătoare a românilor nord-bucovineni „Limba noastră cea română”. Aşa se întâmplă, că românii mureşeni au fost întotdeauna alături de fraţii lor în momentele de bucurie: dezvelirea bustului lui Ştefan cel Mare la Ostriţa, a statuii lui Mihai Eminescu la Cernăuţi, sfinţirea Catedralei Ortodoxe din Volrea-Hrusăuţi, ca şi la acţiunile de implementare a învăţământului românesc, reintroducerea alfabetului latin în scriere, susţinerea unor publicaţii româneşti, şcolarizarea tinerilor în arta actoricească cu scopul instituirii unei trupe de teatru, acţiune eşuată ca şi aceea a unei biblioteci de carte românească la Cernăuţi şi a unui muzeu care să readucă în memoria localnicilor vestigii ale culturii româneşti din această zonă.

Tot ce s-a făcut pentru apropierea noastră rămâne rezultatul unei dorinţe colective. Nu putem să trecem însă cu vederea ambiţia şi aportul cernăuţeanului Dumitru Covalciuc, scriitor şi gazetar, alcătuitorul almanahului „Ţara Fagilor”, cel care a adunat pas cu pas nobleţea şi frumuseţea spiritului cernăuţean aşezându-l în pagini pe suportul material al hârtiei spre cunoaştere, formare şi nemurire.

Rămân fără precedent intervenţiile sale în adunările anuale de la Cernăuţi ocazionate de „Ziua limbii române”, adevărate cuvinte de îmbărbătare, ca şi cele prilejuite de întâlnirile de la Târgu-Mureş.

Tot ce am realizat şi realizăm în conştientizarea apartenenţei noastre la origini, neam, credinţă, limbă, cultură, în aceste momente grele ale unei tranziţii prelungite datorăm neobositului său efort.

Nu ştim care va fi viitoarea evoluţie a publicaţiei noastre, dar, trăim cu conştiinţa că timp de douăzeci de ani am alimentat speranţele şi cunoaşterea adevărului despre această veche provincie românească.

(2011)

IV.
CULTURALE

Inscripție pe o casă

Placa memorială

Duminică însorită de septembrie la Monor. După Sfânta Liturghie, la îndemnul preotului, zeci de localnici s-au îndreptat înspre casa cu numărul 264, proprietatea lui Buha George și Simion, locuită de Mirela și Ion Bucilă. Aici avea să se dezvelească o placă memorială care să aducă aminte monorenilor de vrednicul lor fiu, *Aurel Filimon,* personalitate pluridisciplinară a culturii românești, ctitor de instituții târgumureșene, în principal al muzeului și al bibliotecii orașului, devenite mai târziu județene, de interes național, prin valorile pe care le dețin.

Inițiativa i-a aparținut inimosului scriitor Teodor Tanco, retras în liniștea aparentă a localității din care a descins și pe care o dorește una de excepție.

Activitatea sa aici se materializează în eforturile de încropire a unui muzeu, pentru care a cumpărat o casă pe care o amenajează, nu cu puține eforturi financiare, pentru a-i adăposti valoroasele colecții de cărți și documente, obiecte vechi adunate din comună, pe care să le lase într-o formă orânduită viitoarelor generații spre cinstirea înaintașilor și aducerea aminte a vremurilor de demult.

Placa de granit a fost dezvelită de primarul comunei, Ioan Cira, și doamna Aurelia Veronica Filimon, fiica lui Aurel Filimon. Pe placă sunt inscripționate cuvintele: „AICI S-A NĂSCUT AUREL FILIMON, 1891-1946, ISTORIC, ARHEOLOG, FOLCLORIST, MUZEOGRAF ȘI BIBLIOLOG”.

A urmat sfințirea plăcii, oficiată de preotul Marius Avram, după care au fost rostite discursuri privitoare la semnificația acestei inițiative. Despre viața și activitatea lui Aurel Filimon au vorbit:

scriitorul Teodor Tanco, Aurelia Veronica Filimon şi Dimitrie Poptămaş, directorul Bibliotecii Judeţene Mureş.

Se cuvine un cuvânt de mulţumire pentru cei care au sprijinit această nobilă iniţiativă, Consiliul Local, preşedintele Ioan Cira şi consilierii comunali care au contribuit din indemnizaţiile lor cu sumele necesare punerii în aplicare a acestei iniţiative.

Gravarea literelor îi aparţine lui Dumitru Axente. Au mai participat la acest eveniment Ilie Şandru, scriitor şi reporter publicist din Topliţa, originar din Săcalul de Pădure, cu soţia sa, prof. Paula Şandru, şi Alexandru Tcaciuc, informatician la Biblioteca Judeţeană Mureş.

Cu acest prilej a fost depusă o coroană de flori cu panglică tricoloră din partea Bibliotecii Judeţene Mureş, vechea sa ctitorie, şi a Fundaţiei Culturale „Vasile Netea".

(2003)

Gheorghe Șincai - sub semnul istoriei

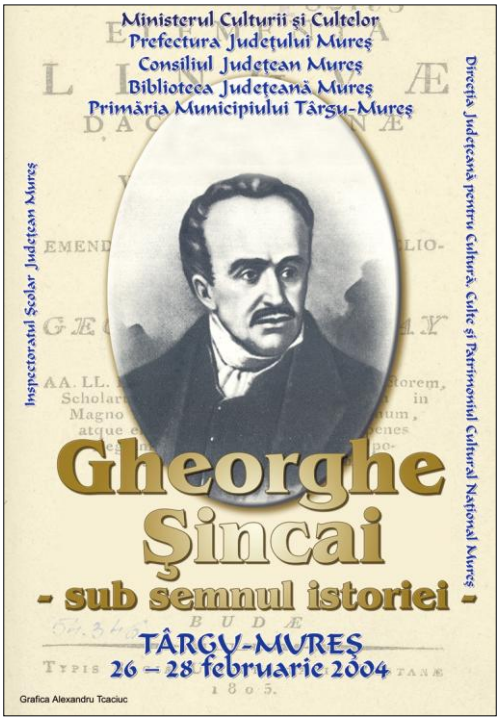

Mureşenii au trăit zile de neuitat, la sărbătorirea a 250 de ani de la naşterea lui Gheorghe Şincai. Prezenţa, la Târgu-Mureş, a 27 de cercetători din ţară şi a celor peste 20 de mureşeni care au în preocupările lor apro-fundarea cunoştinţelor despre viaţa şi activitatea marelui cărturar român, rămâne pentru mulţi un fapt aproape incredibil. Nu pentru că acum este rândul lui Şincai spre a fi studiat şi aprofundată opera sa la acest moment aniversar, ci pentru prilejul a ne apleca în faţa sa. Cu toate acestea, o comparaţie, chiar subiectivă, având în vedere originea omagiatului de acum, nu poate să situeze un reprezentant al Şcolii Ardelene mai presus decât altul, fie că-i vorba de Inocenţiu Micu, Petru Maior, Gheorghe Şincai, Ion Budai-Deleanu sau poate alţii despre care avem mai puţine cunoştinţe. Toţi au contribuit la luminarea poporului, prin mijloacele de educaţie şi formare, folosindu-se de toate disciplinele care conduc la marea operă civilizatoare. Gheorghe Şincai, mai desprins de spiritul ecleziastic, s-a apropiat mai mult decât ceilalţi de educaţie, care însemna însuşirea limbii, a cunoştinţelor de istorie, argumente împotriva celor care ne ignorau din punct de vedere etnic, şi de cultivarea

spiritului activităţilor practice. El era un european la vremea sa şi încerca să dovedească acest lucru, tot aşa cum şi acum aspirăm spre civilizaţia Europei. Sunt motive care au justificat numărul mare de comunicări şi referate care au la bază pretarea operei la căutări şi interpretări. Numărul mare de instituţii care au organizat această omagiere reprezintă potenţialul judeţului Mureş, implicat şi interesat în valorificarea tradiţiilor sale progresiste.

Dacă la Târgu-Mureş activităţile au fost de mare ţinută, nici pe locurile de care şi-a legat numele şi pe care a ţinut să le sublinieze în a sa Elegie, nu au scăzut din valoare şi intensitate, ba mai mult, am simţit căldura şi ospitalitatea sătenilor care nu l-au uitat pe Şincai. Deplasarea celor prezenţi la simpozion, în ziua însorită a sfârşitului de februarie, de la Târgu-Mureş spre inima Câmpiei, ne-a creat emoţii, dar şi momente de neuitat.

La Săbed (comuna Ceuaşu de Câmpie), oaspeţii au fost primiţi la Şcoala Generală de către Augustin Togănel, primarul comunei, directoarea şcolii de aici Csiortán Katalin, directorul coordonator Ioan Conţiu, un grup de elevi şi mai mulţi săteni. Prezenţa noastră aici se leagă de începutul studiilor, de însuşirea limbii maghiare de către tânărul elev pentru a-şi putea continua studiile. Cu acest prilej a fost dezvelită o placă memorială în incinta şcolii, cu inscripţia „În memoria cărturarului Gheorghe Şincai (1754-1816) fost elev al şcoli din Săbed. 28 februarie 2004”.

Tot în acest loc, cu alt prilej, a fost dezvelită o placă în memoria lui Szabédi László, profesorul şi poetul maghiar de la Universitatea Babeş-Bolyai din Cluj. Despre convieţuirea exemplară a etniilor din comuna Ceuaşu de Câmpie a făcut referiri primarul comunei, subliniind faptul că cele două însemne memoriale confirmă pe deplin afirmaţiile domniei sale.

La Şincai, oaspeţii au fost primiţi de Valer Moldovan, primarul comunei, în centrul localităţii străjuite de bustul turnat în bronz, modelat de sculptorul local Constantin Dombi, înconjurat de numeroşi săteni tineri şi vârstnici. Printre ei l-am remarcat pe octogenarul învăţător Bazil Comes, eminent pedagog, care şi-a petrecut aici cei mai vrednici ani ai activităţii sale, stabilit în ultimii ani de funcţionare la Târgu-Mureş. Programul de omagiere a lui Gheorghe Şincai a debutat cu rugăciunea de pomenire şi cu sfinţirea monumentului de către protopop Gheorghe Şincan, de preoţii, Petru Dumbravă, Petru Sârbu, Gabor Baliud (gr. cat.) şi Siko Dornei Csaba (reformat).

A urmat apoi cuvântul prefectului, ing. Ovidiu Natea, după care istoricul dr. Remus Câmpeanu, cercetător științific la Institutul de Istorie „George Bariţ" din Cluj-Napoca, a evocat personalitatea și opera ilustrului iluminist, situându-l între marii noștri înaintași cu concepţii europene. Programul său, la vremea respectivă, era unul asemănător cu cel al cerinţelor de intrare astăzi între ţările civilizate ale Europei. A urmat apoi o scurtă scenetă a elevilor (după Hoinaru: „Acuzatul Şincai"), pregătită de învăţătoarea Aurica Mureşan. Au interpretat elevii Flavius Ardelean (Şincai), Cosmin Şandru, Sergiu Dumbravă şi Paul Nea, după care, în acordurile cunoscutei Ode a bucuriei, în interpretarea corului elevilor, au fost depuse coroane şi jerbe de flori din partea Prefecturii Judeţene, Primăriei, şcolilor generale din Şincai, Pusta şi Fânaţe.

Râciu, localitatea de naştere a lui Gheorghe Şincai a devenit, din nou, popasul de suflet al celor care nici de această dată nu şi-au uitat consăteanul, al cărui nume este aşezat pe frontispiciul Gimnaziului de Stat şi pe statuia în bronz, creaţie tot a lui Constantin Dombi, confirmare a strădaniilor şi preocupărilor sale pentru educaţie. Oaspeţii au fost primiţi aici de către Ioan Vasu, vrednicul primar al localităţii Râciu, apreciat pentru eforturile sale pentru modernizare a localităţii.

Pe faţada clădirii, alături de vechea placă memorială, acum a mai fost aşezată şi cea jubiliară, dezvelită de prefectul ing. Ovidiu Natea, cu următorul text: „Întru cinstirea memoriei cărturarului Gheorghe Şincai (1754-1816) la aniversarea a 250 de ani de la naşterea sa. Râciu, 28 februarie 2004." Stropirea cu apă sfinţită a revenit preoţilor Ioachim Soţan (ortodox) şi Claudiu Ilie Sita (gr. catolic). Într-o mare adunare populară, din Căminul Cultural „Vasile Conţiu" a luat cuvântul prof. univ. dr. Grigore Ploeşteanu, directorul Institutului de Cercetări Socio-Umane „Gheorghe Şincai" al Academiei Române, care a făcut aprecieri asupra vieţii şi activităţii celui omagiat.

Cu acest prilej, Inspectoratul Şcolar Judeţean, prin prof. Ştefan Someşan, inspector general, a înmânat o diplomă jubiliară Gimnaziului „Gheorghe Şincai", după care, directorul Ionel Sălăgean a vorbit despre activitatea unor dascăli şi elevi renumiţi ai şcolii.

În încheiere, Ansamblul Artistic „Mureşul", sub conducerea prof. Iosif Titi Boantă, a prezentat un spectacol de zile mari, cu jocuri şi cântece, în interpretarea cunoscutelor şi apreciatelor soliste Emilia Lateş, Maria Sântean Faghiura, Tatiana Ţintă Maghiar,

Dorina Grad, Leontina Pop, a solistului Ciprian Istrate. Finalul, în ropote cadenţate, aplauzele prelungite au răsunat pentru minunatul interpret de muzică populară Nicolae Furdui Iancu (Alba Iulia).

În numele organizatorilor, Dimitrie Poptămaş, directorul Bibliotecii Judeţene Mureş, a înmânat Primăriilor din Şincai şi Râciu, precum şi Gimnaziului de Stat „Gheorghe Şincai" însemnele memoriale ale manifestărilor omagiale: medalia de bronz cu efigia lui Gheorghe Şincai şi inscripţia „Manifestările omagiale Gheorghe Şincai sub semnul istoriei"-250, Târgu-Mureş, Râciu, Şincai, Săbed, 26-28 februarie 2004", câte o statuetă de porţelan şi o farfurie inscripţionată cu acest prilej.

Se cuvinte un cuvânt de mulţumire oficialităţilor judeţene, domnilor ing. Ovidiu Natea, prefectul judeţului Mureş, Emil Groza, vicepreşedintele Consiliului Judeţean, Ştefan Someşan, inspector general şcolar, Nicolae Băciuţ, directorul Direcţiei pentru Cultură, Culte şi Patrimoniul Cultural Naţional, parlamentarilor prof. univ. Ioan Nicolaescu şi Pavel Todoran, altor personalităţi care au ţinut să fie prezente la acest ceas aniversar.

În mod deosebit, organizatorii, au ţinut să aduceă un cuvânt de mulţumire ziarului „Cuvântul liber", domnului redactor şef Lazăr Lădariu şi doamnei Mariana Cristescu, pentru mediatizarea activităţilor omagiale în paginile publicaţiei pe care o conduc.

(2004)

Sărbătoare a cărţii la Gurghiu

Biblioteca a fost şi rămâne o instituţie în înnobilare a minţii, chiar dacă mijloacele informaţionale actuale oferă noi şi rapide metode de introducere în lumea cunoaşterii.

În zilele noastre se scrie şi se publică mult şi felurit. Printre puţinele forme de acces la aceste produse ale spiritului se numără şi formele organizate de lectură, adică bibliotecile. Într-un eseu al său, Mircea Eliade scria că, „Toţi acei care au acces la o bibliotecă, la cărţi sunt nişte inşi mai buni decât alţii, mai fortificaţi, iar durerile îi ating mai puţin şi nefericirile trec mai repede". Este şi aceasta o justificare a existenţei instituţiei într-o lume în care avem nevoie de aceste trăsături. Biblioteca comunală din Gurghiu, avându-o animatoare pe Lucia Precup, răspunde cu profesionalism imperativelor de serviciu.

Aici, actualizarea colecţiilor şi prezenţa publică rămân un atribut obligatoriu. În acest context se înscrie organizarea tradiţionalei activităţi „Zilele bibliotecii" aflate la a noua ediţie, prilej cu care gurghienii au avut ca oaspeţi de seamă autori mureşeni ai unor cărţi de interes şi valoare. Ei au fost faţă în faţă cu poetul şi publicistul Nicolae Băciuţ, la apariţia cărţii *De la San Francisco la Muntele Athos* (Ed. Reîntregirea, 2003), o privire originală a ziaristului asupra Americii aflate pe culmile unei civilizaţii fără precedent, contrastantă cu impresiile tradiţiilor impuse de trăirea monahală la Muntele Athos, despre care avem relaţii destul de puţine.

Alături de el, Lazăr Lădariu s-a prezentat cu două cărţi. *Vânătoare de umbre* (Tipomur, 2004), obişnuitul tribut de versuri oferite cititorilor de ziua sa de naştere, şi volumul de articole, eseuri şi alocuţiuni, *Furată, trădată mereu* (Fundaţia Culturală „Cezara Codruţa Marica", 2003), o carte despre destinele unor teritorii înstrăinate şi însângerate. În consens cu Ziua Naţională a României, sărbătoare de dată recentă, col. ing. Ioan Judea oferă lecturii instructiva şi documentata, *Cartea cărţilor de aur*, o lucrare despre eroii neamului şi a cultului pe care îl datorăm drept recunoştinţă

acestora. De mare atenţie s-a bucurat cartea doamnei Doina Bancu, originară din această vale, „Magia chirurgiei”, care cuprinde memorii asupra vieţii şi activităţii soţului său, prof. Victor Emilian Bancu, omul care a dat strălucire ştiinţei şi învăţământului medical mureşean.

Partea a doua a întâlnirii a fost dedicată activităţii recentului Despărţământ al Astrei-Valea Gurghiului şi constituirea cercului Gurghiu. După un scurt bilanţ prezentat de prof. Dumitru Husar, preşedintele Despărţământului, prof. Ana Creţ ne-a purtat în timp prin minunata şi plina de mister cetate a Gurghiului.

Prin voinţa unanimă a celor prezenţi, în funcţia de preşedinte al cercului „Astra”-Gurghiu a fost desemnată doamna prof. Ana Creţ, iar ca vicepreşedinte Boar Laurenţiu, primarul localităţii, şi Lucia Precup secretară.

Finalul s-a constituit într-un moment instructiv printr-un omagiu adus cărţii, un montaj literar-artistic, care a cuprins selecţii din cele mai frumoase gânduri despre carte, lectură şi bibliotecă, prezentat de elevii: Roxana Precup, Rozalia Petri, Vasile Anca, Florin Graur, Raul Oprescu şi Luminiţa Tinca.

Întâlnirea a avut loc la sediul Centrului de Informare şi Documentare de pe lângă Colegiul Silvic din Gurghiu, recent inaugurat. Ziua de 4 decembrie rămâne una de neuitat prin generozitatea actului de cultură.

Biblioteca Municipală din Reghin la 70 de ani

Ani de zile, la intrarea în piața centrală a Reghinului dinspre Târgu-Mureș, o clădire impozantă de colț, cu etaj, era inscripționată cu alesele cuvinte moralizatoare răsărite din înțelepciunea populară despre carte și lectură, „*Mintea-i oțelită nu de viață lungă ci de lectură multă*". Era un proverb lituanian născut dintr-o experiență a spiritului ingenios, selectat și afișat pe instituția cărții care nu era alta decât biblioteca publică.

Ideea a aparținut ctitorului ei, a cărui cultură era parcă tot atât de apropiată de aprecierea simplă, directă și mobilizatoare cu valoare de îndemn la oferta cărții prin destăinuire. În sine, moda este foarte veche. Se spune că în urmă cu 5.000 de ani pe frontispiciul bibliotecii din Teba erau inscripționate cuvintele „Farmacia pentru suflet" sau „Leacurile sufletului", pe o veche bibliotecă germană, „Aici morții sunt vii, ei vorbesc cu noi" îndemn adesea frecvent pe bibliotecile publice americane.

Cuvinte de laudă asupra cărții și lecturii găsim și în „predosloviile" sau vechile „cuvinte către cititori". Astfel, cronicarul Miron Costin îndemna cititorul la lectură deoarece - spunea el - „Nu iaște alta mai frumoasă și mai de folos în toată viața omului zăbavă decât cetitul cărților". Rezidă în aceste cuvinte puterea mirifică a spiritului tezaurizat pe suporți materiali pentru a fi transmis generațiilor.

Ele însoțesc aceste instituții ale căror origini se pierd în timpurile străvechi, poate una dintre cele mai vechi instituții, importantă ca menire, cu structuri și organizare aproape neschimbate în timp. Cât adevăr în acel produs al gândirii afișat pe o bibliotecă indiferent de locul zămislirii sale, deoarece pretutindeni lectura înseamnă cunoaștere, iar oțelirea face casă bună cu învățăturile pe care ni le oferă cartea! Cu toate acestea, în legătură cu starea bibliotecilor noastre ceva ni se părea ciudat. Trecătorul

savura acest îndemn într-o vreme când se părea că în domeniul îmbogăţirii minţii prin lectură totul este pierdut.

Au fost acele vremuri, când legăturile culturale cu lumea civilizată în această parte a continentului, ca şi în altele, a fost grav afectată. Toate eforturile şi speranţele de bine se năruiau în faţa vicisitudinilor abătute asupra bibliotecilor tradiţionale, cum rar s-a mai întâmplat în decursul istoriei. Toate acestea, în condiţiile în care biblioteca era legiferată ca o instituţie democratică, ca şi falsa democraţie instaurată în deceniul al cincilea al secolului nostru, în spatele căreia se afla ideologizarea şi propaganda politicii comuniste de dictat şi suprimarea accesului liber la informaţie.

Adevărata literatură, cu valorile sale formativ-educative, a fost înlocuită cu traducerile unor lucrări care tratau practici străine de modalităţi şi meserii, de la cele privind cultivarea pământului şi creşterea animalelor, preocupări cu tradiţie, la cele care se subintitulau purtătoare ale celei mai avansate ştiinţe, cărţi care dezvăluiau bravurile unei armate „eroice-eliberatoare" şi o selecţie din literatura autohtonă şi universală cu iz socialist şi muncitoresc.

Am dorit să fac aceste sublinieri, deoarece reghinenii sărbătoresc acum 70 de ani de bibliotecă publică. Anul 1935 a fost al triumfului în domeniul cărţii. Nu cu puţin efort au fost puse bazele unei biblioteci care întrunea două colecţii de valoare, Biblioteca Astrei şi a Societăţii Meseriaşilor Români, sub patronarea Comitetului de Pretură.

O bibliotecă de aproximativ 1.500 de volume constituită printr-o selecţie de valori a dispărut fără urmă în scurt timp de la instituire, consecinţă a Dictatului de la Viena şi impunerii regimului comunist. Ne-au rămas mărturie catalogul şi amintirile unor contemporani. Cărţile au căzut pradă acelor vicisitudini care au modificat total sfera intereselor culturale.

În cauza unei biblioteci publice, locuitorii Reghinului au avut parte de un om căruia i se potriveşte zicala în care se spune că „omul sfinţeşte locul". Acesta nu era altul decât Leon Mircea, un tânăr de origine muncitorească, autodidact, originar din Pietriş (Deda-Mureş), căruia, în 1950, i-a fost încredinţată misiunea de organizare a noii biblioteci publice, în baza H.C.M. 1542 din 1951.

Instituită şi devenită Biblioteca Centrală Raională a beneficiat de o bază materială relativ bună, funcţionând la început în Casa de Cultură a oraşului, iar apoi în actualul sediu.

Bibliotecile au beneficiat atunci de sprijinul Ministerului Culturii, Bibliotecii Centrale de Stat și Fondului de Rezervă Națională.

Centrele regionale și raionale urmau să sprijine înființarea bibliotecilor comunale după un plan național, câte 20 în fiecare an până la epuizarea tuturor comunelor. Deoarece timpul ar fi fost prea îndelungat, reghinenilor le-a fost impus un experiment, organizarea unor biblioteci săteşti standardizate. Experiment nefericit, cu rezultate imprevizibile. Au fost centralizate toate bibliotecile din mediul rural (colțuri roșii, cămine culturale, cluburi etc.), prilej cu care s-a făcut o bună triere a numeroase broșuri cu mesaj temporar, care au fost înlăturate prin casare și au fost puse bazele unor nuclee, care însă nu au fost viabile datorită imposibilității actualizării colecțiilor, din lipsă de fonduri.

Am participat personal la această acțiune, când am apreciat curajul, orientarea și sacrificiul directorului Leon Mircea, mereu în fruntea colegilor, puțini la număr, administrator desăvârșit și cu discernământ valoric asupra cărților, în ciuda puținei pregătiri școlare, compensate cu experiența de viață și lectură. El a fost printre puținii oameni care și-a format o viziune asupra bibliotecii publice și a viitorului ei. Am colindat împreună satele raionului și am admirat întotdeauna efortul pentru fundamentarea instituției în strânsă legătură cu imperativele cunoașterii și educației, a ceea ce trebuia să devină în timp o adevărată bibliotecă.

Mai mult decât atât, în viziunea sa, o bibliotecă cu adevărate resurse informative trebuia să reprezinte începuturile, cu cărți din toate domeniile de cunoștințe, cât mai multe colecții retrospective alăturate apariţiilor curente. Acesta era ţelul suprem, iar rezultatul îl constituia numărul mare de admiratori și publicațiile consultate, în creștere an de an. Acum au fost puse bazele uneia dintre cele mai valoroase instituții cu rezultate remarcabile, dintre cele mai bune la nivelul raionului său.

S-a constituit o colecție protejată a sălii de lectură cu consultare numai la sediu (ediții de scrieri critice și complete, fond de referință, dicționare, lexicoane etc.), fondul de împrumut carte la domiciliu pentru populația adultă, o colecție de cărți bine selectate din apariţiile retrospective (de la valori de patrimoniu la cele actuale, cărți curente din literatura națională și universală), constituirea unei secții pentru copii cu cărți adecvate acestora și a trei puncte de împrumut în cartierele mai populate.

Nu pot să trec cu vederea câteva nume mai vechi şi mai noi care şi-au legat destinele de această instituţie cum au fost: Elena Niţescu cu studii postliceale de biblioteconomie, o profesionistă în ştiinţa bibliologiei româneşti, originară din ţinuturile muntene (Argeş), Crăciun Pop, harnic, cu înţelepciunea omului născut la ţară, Ileana Faluvégi, bună cunoscătoare a cărţilor şi a preferinţelor de lectură ale cititorilor, ca şi Magdalena Pap, Tordafalvi Tereza etc.

Acestora le aparţine, întocmirea evidenţelor, corectitudinea alcătuirii şi punerea bazelor instrumentelor de informare (catalog alfabetic şi sistematic, bibliografii), aranjarea publicaţiilor în depozite. O generaţie faţă de care timpul ne obligă să le purtăm veşnică memoria celor care nu mai sunt în viaţă şi mulţumiri celor care îşi duc zilele în spiritul şi oferta societăţii în permanentă schimbare.

Al doilea val de bibliotecari este format de cei care au reuşit să pună în valoare succesele celor de mai sus, dând sensuri noi şi ţinută profesiei.

În anul 1961, spre sfârşitul verii, Marin Şara, tânărul absolvent al şcolii postliceale de bibliotecari din Bucureşti, îşi încerca rosturile vieţii în Biblioteca Regională Mureş - Autonomă Maghiară, având asupra sa o repartizare ministerială. Ceva nu i-a plăcut directoarei Halász Borbála şi i-a recomandat acceptarea unui post de bibliotecar la Reghin, de unde provenea de fapt.

În condiţiile crizei de cadre instruite profesional, pentru noi târgumureşenii a fost o pierdere acceptul lui Marin Şara, iar pentru Reghin era un câştig. Ani de zile a muncit alături de ceilalţi colegi, mediu în care a putut să-şi valorifice cunoştinţele îmbinând activitatea din mijlocul cărţilor cu foloasele din ele şi pentru completarea studiilor universitare. Predestinat parcă pentru profesie, ajuns la conducerea bibliotecii, Marin Şara va da noi sensuri eforturilor de până acum. El va fi acela care va şti să valorifice imensul material colecţionat de antecesorul său Leon Mircea.

Trebuiau valorificate, pe lângă cărţi, materialul iconografic şi documentele sonore, continuate cercetările cu privire la istoria oraşului, în arhive, biblioteci şi colecţii particulare. Primele rezultate se şi arată prin anul 1968, când marcam 50 de ani de la Marea Unire, într-un mod cu totul original.

O expoziţie complexă necenzurată avea să dea la lumină fapte de istorie ale unor oameni încă în viaţă, peste care mult timp s-a aşternut tăcerea.

Au fost realizate lucrări bibliografice de interes local, au fost organizate sesiuni de comunicări şi referate, întâlniri periodice pe teme profesionale de interes judeţean şi naţional.

La toate acestea s-au alăturat bibliotecarii de mai târziu: Iacob Huza, Ana Todea, Ana Forró, Eugenia German, Oltean Maria, Carmen Handrea, Márton Edit...

În altă ordine de idei, nu trebuie trecute cu vederea bunele relaţii pe care Biblioteca publică din Reghin le statorniceşte cu instituţii de cultură, învăţământ superior şi cercetare din Târgu-Mureş, Biblioteca Judeţeană Mureş, Institutul de Cercetări Socio-Umane „Gheorghe Şincai" al Academiei Române, Universitatea „Petru Maior", Muzeul Judeţean şi altele.

Noua orientare în evoluţia activităţii a constituit-o activitatea publicistică. Încă din vremurile când tiparul era controlat, Biblioteca Orăşenească îşi propunea un periodic de valorificare a studiilor, comunicărilor şi referatelor privitoare la istoria, cultura şi viaţa social-economică a oraşului. Intitulată sugestiv, „Reghinul cultural", rezultat al fructuoasei colaborări dintre Marin Şara şi Dr. Grigore Ploeşteanu, director al Institutului de Cercetări Socio-Umane din Tg.-Mureş, publicaţia va da curs acestor preocupări de cercetare.

Primul volum apare în anul 1982, iar suma lor se ridică la şapte, în anul 2004. „Reghinul cultural" va ţine locul biobiliografiilor oamenilor de seamă din Reghin şi împrejurimi.

Faţă de primul volum, care cuprindea studiile dr. Ioan Chiorean, Dimitrie Poptămaş, Elena Mihu, dr. Grigore Ploeşteanu şi Marin Şara, în următoarele apar nume consacrate sau ale unor tineri între care Gernot Nussbacker (Sibiu), dr. Vasile Dobrescu, Melinte Şerban, Mihail Art. Mircea, Cornel Moraru, dr. Valeriu Lazăr, dr. Dumitru Gherman, Vasile Lechinţan, Liviu Boar, Ioan I. Costea, Maria Borzan, Dorin Ioan Rus, Carmen Muntean, Beatrice Dobozi, dr. Corina Teodor, Simion Costea, dr. Valer Pop, Eugen Man, dr. Laura Stanciu, Ioana Botezan, Traian Bosoancă, Aurel Chertes, Vasile Dragoş, Ilie Frandăş şi alţii.

Celor şapte volume de studii şi articole întrunite în „Reghinul cultural" le adăugăm alte volume esenţiale pentru o bibliotecă care în urmă cu 25 de ani primeşte numele lui Petru Maior, unul dintre

marii luminători ardeleni, pe deplin meritat pentru o instituţie a cărţii cu o activitate prodigioasă.

Merită a mai fi menţionate lucrările: *Caiet de informare pentru cititori* (1981); *Antologie lirică din creaţia membrilor cenaclului literar „Lucian Blaga"* (1992); *Pagini din istoria bibliotecilor reghinene* (1995); *Astra reghineană - 125 de ani de la înfiinţare* (1990); *Alexandru Ceuşianu - studii şi comunicări; Ghidul Bibliotecii Municipale „Petru Maior"* (Ediţii succesive 2000, 2005); *Despărţământul Reghin al ASTREI - documente 1874-1940* (2001); Antologia literară reghineană *„Nepreţuitele râuri"* (2002).

Din relaţiile de amiciţie ale lui Marin Şara cu Nicolae Băciuţ şi Cornel Moraru, reghinenii au beneficiat de cea mai longevivă publicaţie periodică social-culturală, „Gazeta Reghinului" cu apariţie lunară. O serie întreagă de colaboratori proveniţi de la „Reghinul cultural", precum şi alţii, cooptaţi în comitetul de redacţie, între care Maria Piştănilă, Nicolae Radu, Liliana Negruţiu, Mariana Crişan, Ioan I. Costea, Sandu Costin, Stelian Vişan, Dorin Cremene, Ioan Roşca şi alţii, avându-l ca director de redacţie pe Marin Şara. Timp de 16 ani au asigurat medierea celor mai importante informaţii de tot felul la nivelul oraşului şi localităţilor din împrejurimi.

Mereu ancorată în prezentul cotidian cultural, Biblioteca „Petru Maior" a devenit centrul unor activităţi educative şi de informare. Marcarea unor aniversări ale unor evenimente sau personalităţi, sesiuni şi simpozioane, întruniri pe teme culturale, lansări de cărţi, sunt numai câteva forme prin care se asigură prezentul continuu. Prezenţa unor lectori de marcă sporeşte interesul publicului pentru acestea, activităţile devenind atractive, interesante pentru ineditul, forma, cât şi conţinutului lor.

În încheiere, nu putem să trecem cu vederea „generozitatea" cu care Marin Şara a fost răsplătit pe parcursul atâtor ani de mecenat cultural. Menţionăm câteva dintre trofeele care îi îmbogăţesc colecţia şi îi fericesc amintirile: Omul anului - 1993 (Diplomă atribuită de Primărie); Bibliotecarul anului 1999 (titlu conferit de ANBBPR); Diplomă de excelenţă (Primăria Reghin şi ANBBPR – 2000); Diplomă de excelenţă (Direcţia Cultură Culte şi Patrimoniu Cultural-Naţional-Mureş) şi Ordinul „Meritul Cultural în grad de cavaler" (2004), ca şi altele, care nu au fost menţionate în această înşiruire. Ele sunt departe de a răsplăti chiar simbolic, efortul unei vieţi puse în serviciul cărţii şi bibliotecii.

De trei ori aniversată în anul 2005, distingem tot atâtea etape în care biblioteca instituită în urmă cu 70 de ani a rămas doar o amintire.

A doua etapă aparţine unui nou început, anul 1950, când se pun bazele unei noi instituţii care se consolidează în timp.

A treia etapă ar putea fi perioada de la revoluţia din 1989 şi până în zilele noastre, când biblioteca îşi alege patron spiritual pe cărturarul Petru Maior.

Astăzi, mai mult ca oricând, „modelul Reghin" al bibliotecii publice rămâne unul de excepţie, cu harnicul său personal, cu cititorii care îi păşesc pragul, cu locul de întâlnire şi de decizie a numeroaselor acte de cultură şi planuri ale dezvoltării social-economice, un loc al încrederii, ingeniozităţii şi culturii, singura poartă sigură deschisă spre împlinirea speranţelor noastre de popor civilizat, în acest areal.

(2005)

„Cine n-are bătrâni să-i cumpere!”

Ultima zi de joi consacrată culturii la „TEMCO” (Tehno Electro Medical Company România), din anul pe care nu de mult l-am încheiat, s-a desfăşurat la Cluj Napoca în săptămâna dintre Crăciun şi Anul Nou. Ca de obicei, reuniunea s-a bucurat de patronajul prof. dr. ing. Pompiliu Manea, directorul Companiei, avându-l ca moderator pe îndrăgitul scriitor şi publicist, reporterul de la Radio-Cluj, Constantin Mustaţă.

Sub genericul „O viaţă pentru România”, a avut loc întâlnirea cu seniori clujeni, oameni cu mare încărcătură spirituală, între care profesorii universitari: Cornel Opriş (98 de ani), fondatorul Clinicii Maxilo-Faciale, prof. medic Crişan Mircioiu (93 de ani), Nicolae Patachi (85 de ani), acad. Horia Colan (80 de ani) ş.a. Au mai fost aşteptaţi Raoul Şorban şi Lya Hubic, care au lipsit din motive de sănătate.

Evenimentul a avut loc în Palatul TEMCO, clădire modernă care adăposteşte în cele cinci niveluri ale sale tot ce priveşte dotare electronică şi formare profesională în folosul sănătăţii, avându-l ca amfitrion pe directorul aşezământului, adevărat mecena al culturii clujene, cum l-au apreciat mai mulţi vorbitori, la rândul său şi el un senior.

Cu acest prilej, – un ales public a rămas încântat de farmecul rostirilor octogenarilor şi nonagenarilor, de evocările şi amintirile din îndelungata şi rodnica lor trăire. Ideea a fost apreciată de prof. univ. Mircea Popa, într-o viziunea proprie asupra unui club al seniorilor, adevărat omagiu celor care sunt şi vor rămâne nemuritori prin faptele lor.

A urmat prezentarea unor cărţi. Deschiderea s-a făcut cu lucrările privitoare la luna Revoluţiei române, decembrie, scrieri care tratează evenimentele din anul 1989. *Revoluționarii clujeni: mit sau realitate,* de Iosif Zegrean, și *Revoluția din Decembrie 1989 la Cluj-Napoca,* de Constantin Zărnescu, două apariţii editoriale recente.

Fostul student clujean de la agronomie, Ioan Gavrilă Ogreanu, octogenar și el, luptător în acţiunile de rezistenţă anticomunistă din Munţii Făgăraș, condamnat la moarte de vechiul regim totalitar (nereabilitat, dar în viață!), și-a depănat firul amintirilor pline de curaj și sacrificiu.

Despre multiculturalism în adevăratul sens al cuvântului, și nu greșit cum adesea este interpretat astăzi ca formă de înstrăinare și aculturalizare și nu de ocrotire a culturii, a vorbit medicul Jean Ţăranu, lider al comunităţii românești din Canada, locul în care s-a născut ideea întâlnirii cu înţelepţii seniori ai urbei clujene. Tânărul Cristian Colceriu, originar din Voşlobeni (Harghita), și-a prezentat opera închinată în special seniorilor *„Personalităţi clujene contemporane",* lucrare amplă care cuprinde portrete, biografii, confesiuni, o carte apreciată pe bună dreptate ca „document".

Atmosfera s-a destins mai mult prin prezentarea activităţii epigramistului basarabean stabilit de opt ani la Cluj-Napoca, *„Haz cu... Efim Tarlapan"*, care ne-a încântat cu lecturile sale, dureroasă ironie la condiţia existenţei noastre.

Dacă tot am recurs la această informaţie de ordin cultural, nu putem să nu amintim prezenţa mureşenilor, care, încetul cu încetul, devine o tradiţie la întâlnirile culturale „TEMCO". A fost prezent Ilie Şandru (din Topliţa, originar din Săcalul de Pădure), scriitor, publicist și editor de carte, care și-a exprimat opiniile privitoare la mult dezbătutul proiect *„Statutul minorităţilor",* într-o zonă în care românii au devenit minoritari.

Preşedintele Fundaţiei Culturale „Vasile Netea", Dimitrie Poptămaș, a vorbit despre anul publicistic și idealurile acestuia la

ceas de bilanţ. Au fost subliniate interferenţele culturale târgumureşene-clujene. Personalităţi culturale cenzurate de vechiul regim au constituit obiectul unor restituiri valoroase, cum este cazul lui Ion Chinezu, Emil Aurel Dandea, Traian Dragoş, Elie Câmpeanu, cu accent pe ultimele două apariţii editoriale: *Monografia oraşului Târgu-Mureş* de Traian Popa, şi *Cinci ani de luptă românească în Ardealul de Nord, 1940-1944,* o culegere inedită de documente descoperite în arhiva patronului spiritual al Fundaţiei „Vasile Netea".

Finalul, după cum era de aşteptat, a aparţinut Corului de cameră al Facultăţii de Teologie, *„Psalmodia Transilvanică",* formaţie care, după prezentarea culegerii „Ler Sfântă Mărie", de protos, drd. Macarie Marius Dan Drăgoi, a încântat publicul cu colinde de pe văile Ţibleşului.

„Cine n-are bătrâni, să-i cumpere!" spune-un vechi proverb românesc. În Cluj-Napoca, seniorii se bucură de respect. Înţelepciunea lor este de admirat, iar în sfaturile inspirate din îndelungata lor trăire se ascunde succesul în viaţă.

(2006)

Cinstirea seniorilor la Râciu

În multitudinea de probleme care frământă localitățile noastre, Consiliul Local al comunei Râciu, prin aleșii săi, și Primăria, avându-l în exercițiul funcțiunii pe Ioan Vasu, primar și președinte de onoare al Despărțământului Astra, au găsit timpul și momentul potrivit pentru a-și manifesta simpatia față de persoanele în vârstă. Activitate în premieră, originală prin conținut și organizare, a impresionat până la lacrimi atât pe participanți, cât și pe organizatori.

Casa de Cultură „Vasile Conțiu" din Râciu, în după-amiaza zilei de duminică (15 octombrie), a devenit neîncăpătoare. După celebrarea liturghiei, în fiecare localitate din componența comunei, oameni cu tâmplele albite de vreme, împreună cu familiile lor, scurtând distanțele cu mijloacele moderne de transport proprii sau cu cele puse la dispoziție de Primărie, și-au învins durerile acumulate peste ani și au răspuns invitației administrației publice comunale. *„Dorim ca prin această sărbătoare* cităm din cuvintele domnului Ioan Vasu, primarul comunei, *să aducem o rază de lumină în sufletele dragilor noștri pensionari, veteranilor de război și celor care au împlinit 50 de ani de căsătorie. Dorim, de asemenea, să simțiți că vă iubim, că ne pasă de dumneavoastră și vă dorim viață lungă, bătrânețe cu sănătate și liniște!"*

Ce poate să fie mai nobil și mai înălțător decât aceste cuvinte rostite cu dragoste, dar și cu răspunderea și interesul pe care administrația locală o poartă față de acești oameni! Ei sunt aceia care au contribuit la perpetuarea noilor generații, capabili de sacrificii în vremurile de restrițe, în unele cazuri părăsiți de propriii fii și nepoți, rătăcind în căutarea unor surse de existență. Sărbătoarea seniorilor a debutat cu omagiul celei mai tinere generații, elevii din ciclul primar al Gimnaziului de Stat, condus de Minerva Bordeian, care, sub îndrumarea învățătoarei Cireșica Cioloboc, au prezentat un program de excepție, adecvat momentului și vârstei participanților. Prezența lor pe scenă a constituit, totodată,

un fericit prilej de a ne încânta privirile cu minunatele costume populare româneşti, a căror utilizare devine tot mai sporadică.

În sala clocotitoare de aplauze şi urale, a evoluat apoi, Ansamblul artistic „Mureşul", sub conducerea eruditului său director, Titi Boantă, având-o ca prezentatoare pe interpreta de muzică populară Emilia Lateş. După o suită de dansuri populare executate cu măiestrie artistică, au cântat pentru cei prezenţi, Sântean, Ciprian Istrate şi Dorina Grad. După această primă parte a programului, atenţia publicului a fost îndreptată asupra sărbătoriţilor, veterani de război, nonagenarii comunei şi cuplurilor care şi-au marcat 50 de ani de căsătorie prin nunta de aur. Au rostit alocuţiuni Ioan Vasu, primarul comunei, col. (r) Ioan Judea, vicepreşedinte al Asociaţiei „Cultul Eroilor", şi Dimitrie Poptămaş, vicepreşedinte al Despărţământului Central Judeţean al Astrei, fiu al comunei Râciu (satul Nima). Programul artistic a continuat cu un recital de cântece, susţinut de doi mari interpreţi ai melosului popular, Achim Nica şi Dumitru Sopon, aflaţi şi ei la vârsta sărbătoriţilor, fiind acompaniaţi de orchestra Ansamblului artistic „Mureşul". Repertoriul îndrăgit, recunoscut de întreaga sală, a fost însoţit de aplauze ritmice, din partea spectatorilor.

În încheiere, au fost înmânate sărbătoriţilor diplome, însoţite de cărţi pentru cei 17 veterani de război, 4 diplome pentru nonagenari şi peste 50 de diplome, cuplurilor care au împlinit 50 de ani de căsătorie. După programul artistic, întâlnirea a continuat cu un protocol asigurat de Primărie, constând în bere şi mici, în depănarea amintirilor şi buna dispoziţie a tuturor.

Pe parcursul întregului program, cei prezenţi au fost însoţiţi de mentorii lor spirituali, reprezentanţi ai Bisericii Ortodoxe Române, preoţii Ioachim Soţan (Râciu) şi Călin Sârb (Sânmărtin) şi ai Bisericii Române Unite (greco-catolice), preoţii Toader Dulău, protopop (Râciu) şi Adrian Pop (Ulieş).

Prin această iniţiativă, ca şi altele, comuna Râciu rămâne un exemplu care merită să fie generalizat. Felicitări organizatorilor!

(2006)

La Râciu, în memoria lui Gheorghe Șincai

La 28 februarie s-au împlinit 252 de ani de când a văzut lumina zilei, la Râciu, Gheorghe Șincai, exponent de seamă al luminismului românesc ardelean, „răsărit" în frumoasa așezare de pe Comlod, din mănoasa Câmpie a Transilvaniei. Consătenii săi l-au sărbătorit cum se cuvine și cum o fac în fiecare an. Sub auspiciile Despărțământului „Gheorghe Șincai" al ASTREI, Primăria comunei Râciu și Gimnaziul de Stat „Gheorghe Șincai", pe parcursul mai multor zile, au desfășurat activități educative, culturale și sportive, dedicate omagierii fiului comunei și patronului lor spiritual.

Ajunul de Mărțișor, vestitor al primăverii, a prilejuit momentul încheierii activităților printr-o reuniune culturală de excepție, de la care nu au lipsit reprezentanți ai satelor componente comunei și ai Despărțământului Astrei, cu o arie de cuprindere mult mai mare, fii ai satului și invitați ai unor oameni de cultură din instituțiile mureșene.

Programul a avut loc în moderna Casă de Cultură „Vasile Conțiu", în prezența experimentatului edil, primarul Ion Vasu, președinte de onoare al Despărțământului ASTRA, ing. Suzana Ganță, inspector școlar general, a scriitorului și publicistului Nicolae Băciuț, directorul Direcției pentru Cultură, Culte și Patrimoniul Cultural Național Mureș, Cornelia Ciubucă, director al Gimnaziului „Europa" din Târgu-Mureș. Reuniunea, avându-l prezentator și moderator pe directorul Gimnaziului, prof. Ioan Sălăgean, s-a deschis printr-un omagiu adus lui Gheorghe Șincai, cu un frumos gând, eseul *„La bustul lui Gheorghe Șincai".*

Aspecte ale vieții sale au fost evocate de către prof. Vasile Conțiu, cu accente pe exemplul și modelul perfecțiunii intelectuale.

Referiri de valoare asupra operei a făcut prof. Petre Curticăpean de la Liceul „Gheorghe Şincai" din Târgu-Mureş, fiu al localităţii, care, în plus, a oferit şcolii ediţia princeps a „Hronicii" lui Şincai, procurată nu cu puţini bani dintr-un anticariat timişorean.

Dacă în timpul vieţii autorului, cenzorii invocau acea apostilă, *„Opus igne, auctor patibule dignus",* ceea ce înseamnă că „Opera e demnă de foc, iar autorul de spânzurătoare", iată că după 100 de ani „Hronica" este tipărită la Iaşi, iar după alţi 150 abia, ajunge în satul său.

Tot cu acest prilej a fost difuzat nr.12 al revistei şcolare „Vreau să ştiu!". Revista a fost prezentată de prof. Adrian Baciu, coordonator.

Această primă parte a reuniunii s-a încheiat cu un reuşit program artistic, alcătuit din muzică instrumentală, interpretări de muzică populară şi dansuri, precum şi o dramatizare după *Scrisoarea* III de M. Eminescu, în interpretarea elevilor din Râciu, avându-l ca îndrumător artistic pe Dumitru Palcău şi înv. Virginia Mureşan. Au evouat şi cei de la Şcoala Generală din Sânmărtinul de Câmpie, conduşi de instructorul Mircea Ruţa, însoţiţi de taraful condus de Emil Lumperdean. Un juriu care l-a avut preşedinte pe Nicolae Băciuţ a acordat premiile pentru concursul literar şi desenele întrunite în expoziţia „Fantezie şi culoare".

Pe primele trei locuri s-au situat: 1. Daniela Oroian (Sânpetru de Câmpie); 2. Dan Valeriu Cioloboc (Râciu); 3. Silviu Sfâriac (Sânmartinu de Câmpie). Menţiuni: Victoria Natalia Iosif, Daniela Ramona Călin, Andreea Coprean (Pogăceaua); Mădălina Andreea Soţan, Sergiu Baciu, Paul Şandor, Ana Maria Ciucă, Mihnea Covaci, Flavian Sfâriac, Ana Maria Iuga (Râciu). *Poezie cls. I-IV:* 1. Miuţa Florea; 2. Mihai Florea; 3. Laura Alina Turc. Menţiuni: Dan Curticăpean, Maria Simona Chivari. *Proză cls. I-IV.* 1. Ionuţ Chertes; 2. Mădălina Andreea Soţan; 3. Silviu Petrescu. Menţiuni: Rareş Covaci, Paul Grafi. *Poezie cls. V-VIII.* 1. Diana Ercean; 2. Geanina

Ercean. *Proză cls. V-VIII. 1.* Bianca Molnar; 2. Cristina Covaciu şi Alexandra Iuga; 3. Dan Calian şi Rafaela Sfâriac.

La finalul premierilor, Nicolae Băciuţ a oferit o donaţie de cărţi ale scriitorilor mureşeni pentru biblioteca comunală, bibliotecară fiind Nicoleta Baciu.

Apoi, poeta şi interpreta Sorina Bloj, director al Casei de Cultură a Tineretului „George Enescu" din Reghin, ne-a încântat cu aleasa sa voce şi lecturile din propriile creaţii poetice. La rândul său, prof. Petre Curticăpean a lecturat câteva din poeziile sale. Încheierea programului a aparţinut Fundaţiei Culturale „Vasile Netea". Dimitrie Poptămaş, preşedintele curatoriului, a prezentat două din cărţile istoricului literar Melinte Şerban: *Mărturii prin vreme. Evocări istorico-literare* şi *Monografia oraşului Târgu-Mureş* de Traian Popa, a cărui soţie, Veturia Man, era originară din Râciu, şi lucrarea sa personală *Philobiblon mureşean.*

La rândul său, Melinte Şerban a prezentat memoriile lui Iosif Pop, *Credinţă şi apostolat,* precum şi recenta carte apărută la Fundaţie, *Cinci ani de luptă românească în Ardealul de Nord, 1940-1944.*

(2006)

„Ţara Fagilor” la poalele Tâmpei

Ca şi Târgu-Mureşul, Braşovul găzduieşte o importantă comunitate de bucovineni. Păstrând în suflete locurile natale şi dragostea pentru cei rămaşi acasă, ei sunt organizaţi în Societatea pentru Cultura şi Literatura Românilor în Bucovina, Filiala „Iancu Flondor", nume care ne aminteşte de valorosul om politic, unionist, preşedinte al Partidului Naţional Român, şef al Guvernului provizoriu, organizator şi preşedinte al Congresului general, care a votat unirea Bucovinei cu România, la 28 noiembrie 1918.

Almanahul „Ţara Fagilor”, alcătuit de scriitorul şi publicistul Dumitru Covalciuc, apărut la Cernăuţi - Târgu-Mureş, aflat acum la al XlV-lea volum, a rămas printre puţinele publicaţii care le readuc unora în memorie meleagurile copilăriei, altora - obârşia lor. Nici un moment ei nu au uitat şi nu uită aceste locuri, în ciuda vârstei înaintate, ba, mai mult, peana lor se apleacă asupra hârtiei pe care se derulează firul amintirilor.

Unul dintre aceştia este şi Petru Ciobanu, originar din Cupca (Storojineţ), care îşi începe acolo studiile primare şi liceale, până în iunie 1940, când este silit să se refugieze în România.

Va absolvi în 1941 Liceul militar din Craiova, după care urmează studiile Politehnicii din Bucureşti, Facultatea de Silvicultură. În 1944 ia parte la luptele pentru eliberarea Transilvaniei, după care ocupă diferite funcţii la Câmpulung Moldovenesc, se dedă instrucţiei şi educaţiei, după care se stabileşte la Braşov, unde va lucra în cercetare.

A fost o perioadă preşedinte al Societăţii de Ştiinţe Naturale şi Geografie, Filiala Câmpulung Moldovenesc, şi al Filialei „Iancu Flondor” din Braşov, iar apoi vicepreşedinte al acesteia, timp în care i-a alimentat în permanenţă pe confraţii săi cu publicaţii despre

Bucovina, printre primele situându-se Almanahul „Țara Fagilor”, la care a devenit colaborator.

În anul care a trecut, am fost plăcut surprins de cartea domniei sale, *„Cupca, un sat din Bucovina”* (Câmpulung Moldovenesc, Editura Amaloros, 2004), un volum masiv, de aproape 500 de pagini, avându-i coautori pe economistul Vasile Slănină și pe profesoara Raveca Prelipceanu. Această lucrare mi-a sugerat rândurile care deschid Almanahul „Țara Fagilor” pe anul 2005.

Acum se naște dorința sa pentru cunoașterea acelor târgumureșeni care puneau în tipar *Cartea de Aur a Bucovinei.* Așa s-a întâmplat că, nu cu mult timp în urmă, am fost invitat la Brașov. Întâlnirea noastră a avut loc în *Casa Mureșenilor,* în plăcuta ambianță a muzeului cu parfum de epocă. Timp de trei ore, am depănat împreună aspecte ale istoriei și culturii acelui spațiu românesc, motivarea afecțiunii mureșenilor pentru bucovineni, idei despre marile noastre planuri eșuate, organizarea unei biblioteci românești de lectură, muzeu și o trupă de teatru.

A rămas să ne potolim setea și dorul cu „Țara Fagilor”, care răzbate în fiecare an granițele arbitrare, ducând lumina și speranțele în casele bucovinenilor.

În încheiere, participanților, dar și Societății „Iancu Flondor” le-au fost oferite exemplarele almanahului.

(2006)

Activitate culturală la Hodac

Sărbătoarea sfinţilor apostoli Petru şi Pavel a prilejuit la Hodac un moment cultural cu semnificaţie deosebită. După oficierea serviciului religios în cele două biserici surori, ortodoxă şi greco-catolică, sătenii au avut prilejul să participe la o întâlnire cu scriitori şi oameni de cultură târgumureşeni.

Iniţiativa i-a aparţinut lui Vasile Lupu, bibliotecar ambiţios, colecţionar de documente şi de mărturii despre istoria localităţii, moştenitorul a numeroase imagini vechi şi mai noi înfăţişând oameni, frumosul port popular care se mai păstrează şi astăzi aici în toată splendoarea lui şi se poartă în duminici şi sărbători, case şi gospodării, toate adunate în decursul timpului de învăţătorul Bazil Lupu, intelectual de marcă, director, ani în şir, al Şcolii Generale din Hodac, tatăl lui Vasile, actualul slujitor al instituţiei cărţii.

Am avut prilejul de a admira aici, într-o expoziţie vernisată cu acest prilej, intitulată *„Hodacul-trecut şi prezent”*, numeroase fotografii de mare calitate artistică, unele documente, iar altele, înfăţişându-i pe memorandiştii Dumitru Lupu şi Ioan Racoţean,-semnatari ai Memoriului din 1892, o imagine cu şcoala veche, care a fost demolată, locul ei fiind luat de una modernă şi spaţioasă, formaţiuni de dansuri şi coruri, care ani în şir le-au făcut sătenilor zilele mai senine, viaţa mai frumoasă şi spiritul mai bogat.

Au răspuns acestei întâlniri de suflet poetul şi publicistul Lazăr Lădariu, redactorul-şef al cotidianului „Cuvântul liber”, preşedintele Despărţământului Central Judeţean al Astrei şi consilier judeţean, Melinte Şerban, istoric şi critic literar, poetul şi filosoful Eugeniu Nistor, lector universitar şi director al Editurii „Ardealul”; publicistul Ilarie Opriş, preşedinte al Asociaţiei Artiştilor Plastici, şi Dimitrie Poptămaş, preşedinte al Fundaţiei Culturale „Vasile Netea”.

Fericit prilej de prezentare a recentelor apariţii editoriale mureşene care le aparţin, într-un excurs sentimental faţă de cultura locală şi locurile natale. Moment solemn cu versurile din volumul „Litaniile cerului" (Lazăr Lădariu), definitorii pentru poet şi atât de apropiate de firea oamenilor şi frumuseţea locurilor de pe valea Mureşului şi a Gurghiului.

Tradiţiile spirituale locale se împletesc cu cele generale în exegeza, „Cultura mureşeană în memoria cărţilor" (Melinte Şerban), în sfera de activitate şi preocupări ale lui Petru Maior, Nicolae Petra-Petrescu, Eugen Nicoară şi Vasile Netea, Nicolae Albu ș.a. Acesta este spaţiul adevăratei culturi româneşti în care s-a plămădit balada „Miorița" păstrată până astăzi în colindul laic. Ea l-a însufleţit pe filosof în fundamentarea doctrinei sale, după cum aflam din lucrarea de mare ţinută „Conceptul de spaţiu mioritic în filosofia lui Lucian Blaga" (Eugeniu Nistor).

Ce poate fi mai nobil decât cuvintele de apreciere adresate celor care, prin profesia lor, s-au consacrat apostolatului educaţiei, imortalizaţi acum într-o lucrare bio-bibliografică singulară ca idee, „Dascăli mureşeni" (Dorin Borda, Ilarie Gheorghe Opriş şi regretatul Traian Bosoancă), din care a apărut primul volum, următorul fiind sub tipar.

Importantă şi la obiect a fost intervenţia învăţătorului Ioan Man, unul dintre numeroşii dascăli ai Hodacului, care a apreciat actul de cultură şi faptul că ei nu sunt lăsaţi uitării. A vorbit, apoi, în cuvinte alese despre consăteanul lor Dumitru Boeru-Hodăceanu, plecat nu de mult la cele veşnice. El rămâne în memoria sătenilor şi a celor care l-au cunoscut, ca o personalitate cu un caracter puternic, poet popular, folclorist şi colecţionar de antichităţi, cărţi şi obiecte care nu au fost pe deplin valorificate şi care sunt sortite dispariţiei.

S-a păstrat un moment de reculegere în memoria lui.

Întâlnirea culturală a continuat cu un program artistic, format din cântece şi poezii, susţinut de elevi ai clasei a IV-a al Şcolii Generale, în cadrul căruia s-a remarcat momentul poetic realizat de elevii Ioana Pop, Marius Iacob, Adrian Pop, Ramona Oltean şi

Roxana Oltean, program al cărui îndrumător a fost învăţătoarea Nastasia Pop.

În încheiere, pentru a fi mai apropiaţi de oamenii locului şi de preocupările lor, meşterul fluierului şi naiului, Nicolae Feier, artizan, ne-a invitat la o activitate de atelier, confecţionând în faţa celor prezenţi, cu multă măiestrie şi pricepere, două instrumente atât de îndrăgite de interpreţii noştri populari.

Au participat la acest eveniment cultural, aşa cum era tradiţia mai demult, preoţii din localitate, Fit Nicolae (ortodox) şi Voicu Vasile Dan (greco-catolic), Eugen Butilcă, secretarul Primăriei, Doina Frandeş, medic, Marin Şara, directorul Bibliotecii „Petru Maior" din Reghin, învăţătoarea pensionară Elena Lupu, cadre didactice, săteni şi elevi. În final, invitaţii au oferit gratuit, în numele lor personal, al Fundaţiei Culturale „Vasile Netea" şi al Editurii „Ardealul", cărţi pentru Biblioteca comunală, precum şi autografe.

O iniţiativă reuşită, plină de învăţăminte, care merită a fi generalizată în aşezările rurale, pentru care bibliotecarul Vasile Lupu, primeşte laudele noastre.

ASTRA – în acţiune culturală la Senereuş

Ascuns între dealurile dintre Târnave, satul Senereuş, cu locuitorii săi au trăit duminică, 8 iulie, momente de mare înălţare spirituală. Locul în care se părea că „nu se întâmplă nimic" din punct de vedere cultural a găzduit o reuniune a ASTREI, iniţiată de Despărţământul „Teodor Muică" din Sângeorgiu de Pădure, la care sunt arondate localităţile din împrejurimi.

Dublă sărbătoare, prin prezenţa aici a unui grup de scriitori şi oameni de cultură din Târgu-Mureş, reprezentanţi ai Despărţământului Central Judeţean, ai cercurilor culturale ale ASTREI întruniţi într-o elevată adunare populară la Căminul Cultural din localitate, într-o suită de evocări istorice şi literare, dialog şi desfătare artistică.

Oaspeţii au fost primiţi în după-masa acelei zile, la îngrijita biserică din localitate, în acordurile unor cântece religioase ale tânărului cor avându-l animator pe *Ştefan Gabriel Caras,* părinte sufletesc şi preşedinte activ al cercului ASTRA, domnia sa fiind acela care a deschis reuniunea, cu un cuvânt de bun venit.

Cuvinte frumoase au fost rostite de prof. *Neag Viorel,* directorul Şcolii Generale, care le-a urat tuturor să aibă parte de o zi bună şi frumoasă, plină de învăţăminte şi de neuitat. În acelaşi sens a fost şi cuvântul prof. *Emilia Feier,* preşedintele Despărţământului din Sângeorgiu de Pădure, neobosită organizatoare a vieţii culturale locale sub auspiciile Asociaţiunii. Îi salută pe cei prezenţi, mulţumind preoţilor: *Teodor Muică* (Sângeorgiu de Pădure), *Ioan Zamora* (Coroi), *Ionică Pop* (Agrişteu), *Emanoil Albu* (Şoimuş), protopopiatelor din Târgu-Mureş şi Sighişoara. Totodată, salută prezenţa invitaţilor: *Nicolae Băciuţ,* directorul Direcţiei Cultură, Culte şi Patrimoniul Cultural Naţional al judeţului Mureş, scriitor şi editor de carte; *Lazăr Lădariu,* redactor-şef al cotidianului „Cuvântul liber", preşedinte al Despărţământului Central Judeţean Mureş al ASTREI, consilier judeţean; *Melinte Şerban,* istoric literar, exeget al culturii mureşene, şi *Dimitrie Poptămaş,* preşedintele Fundaţiei

Culturale „Vasile Netea". Cuvinte de apreciere şi mulţumire sunt adresate doamnei *Dorita Nicula,* secretara Consiliului local Bălăuşeri, preşedinte al cercului şi consilierului local, şi domnului *Dorin Meteş,* care sprijină acţiunile culturale locale.

Reuniunea a debutat cu alocuţiunea domnului *Lazăr Lădariu* care le-a vorbit celor prezenţi despre rolul şi însemnătatea ASTREI, punând accent pe apărarea limbii române, a calităţii şi tradiţiei de buni creştini. ASTRA este instituţia care apără „legea strămoşească şi credinţa", în ea ne punem speranţele şi idealurile noastre.

Autorul lucrării „Cultura mureşeană în memoria cărţilor", *Melinte Şerban,* a creionat câteva personalităţi ale locului, între care Matei Voileanu, poet şi dascăl în Senereuş, folcloriştii Benedict şi Alexiu Viciu, fii ai preotului Viciu din Agrişteu (1850-1881), primul - notar, iar al doilea - preot şi profesor la Blaj, ambii cunoscuţi pentru valoroasele culegeri de folclor, multe din piese fiind culese din localităţile de pe Târnave.

Emoţionante şi adecvate au fost versurile originale în lectura poetului *Lazăr Lădariu,* din volumul „Litaniile cerului", apărut nu cu mult timp în urmă, versuri care îşi au obârşia din viaţa satului şi aspiraţiile pe care le nutrim. În cuvintele sale de comperaj, poetul sublinia că toţi avem un loc în acest spaţiu deosebit de generos în care trebuie să ne respectăm reciproc, nutrind convingerea că deasupra avem un singur Dumnezeu.

Autor a peste 40 de cărţi, scriitorul *Nicolae Băciuţ* vine pentru prima oară la Senereuş. Născut şi trăit în mediul sătesc, se simte ca acasă. Apreciază sala Căminului cultural, devenită neîncăpătoare pentru public. Afirmă că nu i s-a dat prilejul să participe în ultimii ani la o asemenea activitate. Există aici un interes şi o receptivitate pentru fenomenul cultural, ceea ce deduce şi din atenţia cu care sunt ascultate expunerile. În aceeaşi atmosferă a lecturat câteva „perle" din lucrările elevilor, care satirizează aspecte şi abateri de la normele limbii române.

Ultima intervenţie i-a aparţinut subsemnatului care a făcut referiri la interesul populaţiei pentru cuvânt şi carte, tradiţii ale culturii româneşti vechi, preocupări ale Fundaţiei Culturale „Vasile Netea", cărţile lui Melinte Şerban şi interferenţa conţinutului lor cu acest spaţiu, ca şi privirea retrospectivă asupra vieţii şi activităţii poetului Bazil Comes din Coroi.

Aria de cuprindere a cercului cultural Bălăuşeri poate să se mândrească cu personalităţile pe care le-a dat, alăturându-se celor

amintiţi până acum şi prof. univ. dr. Ioan Nicola (Senereuş), prea devreme plecat dintre noi, care a fost găzduit aici o perioadă de timp, şi prof. univ. dr. Octavian Şchiau (Coroisânmărtin).

Programul artistic reflectă preocupările de la cei mici până la adulţi. Interesant dansul modern al copiilor de la grădiniţă, pregătit de *Viorica Caras* şi *Ștefania Dudaș,* sceneta prezentată de elevi având-o ca îndrumătoare pe *Alexandrina Dudaș***.**

În ropote de aplauze a evoluat pe scenă Ansamblul „Românaşul" din Albeşti, care îşi desfăşoară activitatea sub patronajul primarului, domnul *Stroian.* Un spectacol constând într-o suită de dansuri de pe Târnave, (instructori *Zaharie* şi *Lazăr Stroian* - nepoţii primarului) cu muzica asigurată de taraful ansamblului.

O zi mare, de neuitat, plină de învăţăminte şi destindere, care va dăinui mult în memoria senereuşenilor. Organizatorii merită să primească cuvenitele felicitări!

(2007)

Râciul cultural

Frumoasa aşezare Râciu, din inima câmpiei Transilvaniei, s-a distins întotdeauna prin hărnicia locuitorilor, prosperitatea economică şi creşterea bunăstării populaţiei. Ultimii ani i-au sporit valoarea, prin afirmarea şi prezenţa sistematică a actului de cultură. Râcenii se mândresc cu trecutul lor. De aici a răsărit lumina luminilor, avându-l ca reprezentant de bază pe eruditul cărturar Gheorghe Şincai. Numele său este imortalizat pe frontispiciul Gimnaziului de Stat, monumentul care stă de strajă în faţa instituţiei căreia i-a dat viaţă şi valoare, Despărţământului ASTRA care adună în jurul său numeroase comune şi sate din arealul mureşean. Motiv pentru cinstirea memoriei sale se găseşte în toate împrejurările în care este implicată cultura şi educaţia.

Tot de aici a descins preotul Ioan Bucur Pop, tatăl lui Alexandru Papiu-Ilarian, martirul de la Turda din iureşul Revoluţiei române din 1848-1849. Poate să însemne şi aceasta un motiv în plus, închinarea acelor memorabile pagini de către fiul său în plenul Societăţii Academice Române, viaţa, ideile şi faptele lui Gheorghe Şincai... Cred că acesta este motivul pentru care şcolile şi căminele culturale reprezintă pentru comună o prioritate. Nu se fac economii atunci când spaţiile servesc educaţia şi cultura. Ajunul începerii noului an şcolar la Râciu a prilejuit un motiv în plus de manifestare a bucuriei împlinirilor.

Îngemănându-şi forţele, după un maraton scurt, Consiliul local, Primăria şi Gimnaziul de Stat „Gheorghe Şincai" au invitat sătenii şi prietenii desemnaţi cu gospodărirea din satele învecinate, oameni de cultură, fii ai satului, la o aleasă activitate, sub genericul „Istorie şi cultură în Câmpia Transilvaniei", moment de conştientizare a publicului despre originea preotului Ioan Pop Bucur şi pentru a restitui profesorilor şi elevilor şcoala, într-o nouă haină, modernă, cotată, pe bună dreptate, europeană, aşa cum se auzeau voci din public.

Activităţile au debutat cu o rugăciune de pomenire la monumentul eroilor, acolo unde au fost ataşate două plăci comemorative în memoria lui Gheorghe Şincai şi Ioan Bucur Pop. Într-o armonie perfectă, s-au rugat împreună cu ei pentru sufletele martirilor neamului preoţii ortodocşi Ioachim Soţan (Râciu), Daniel Soţan (Coasta Mare), Augustin Corfaru (Ulieş) şi cei greco-catolici, Toader Dulău, protopop (Râciu), Narcis Martiniuc (Nima), Adrian Pop (Ulieş). Despre semnificaţiile monumentului a vorbit Toader Dulău care a făcut referiri la recenta sărbătoare a Sfintei Cruci, la credinţa neamului românesc creştin, la crucificarea preotului Ioan Bucur Pop.

Totodată a transmis mesajul preafericitului părinte Lucian, oferind primarului Ioan Vasu o cruce care să îl călăuzească în viaţa de toate zilele. Cu acest prilej au fost depuse coroane de flori la monument.

La Gimnaziul de Stat „Gheorghe Şincai”

De la monument, invitaţii s-au deplasat la şcoală. O clădire impunătoare străjuită de patronul său spiritual. Încă de la intrare, în curte, eşti întâmpinat de ordine desăvârşită şi curăţenie. Moment solemn, tăierea panglicii tricolore, după care s-a dat binecuvântarea preoţilor prin resfinţirea localului. Înaintăm prin coridoarele şcolii ornamentate îngrijit. Uşile deschise ne permit intrarea în sălile de clasă. Lumină multă, peste tot ne întâmpină bunul gust. Multe dintre ele sunt dotate cu mobilier nou. Am admirat sala clasei I, cu băncile şi scaunele adecvate vârstei, abecedarele şi-au luat locul alături de fluturaşul cu inscripţia de „bun venit”.

Am admirat sălile grădiniţei, laboratoarele, sala de informatică dotată cu calculatoare, sala profesorală, birourile, inclusiv grupurile sanitare. Pretutindeni, curăţenie exemplară. Am simţit regretul de a nu putea întoarce timpul pentru a ne bucura şi noi de acest confort. Toate acestea, în zilele când mass-media ne oferă multe imagini dezgustătoare despre o parte din şcolile romaneşti. Trebuie să apelăm la zicala românească care spune că „omul sfinţeşte locul”. Este un merit al primului gospodar al comunei, primarul Ioan Vasu, care confirmă acest adevăr. La aşa şcoală şi dascălii sunt pe măsură.

Simbol al recunoştinţei faţă de dascălii săditori de cunoaştere în rândurile atâtor generaţii de elevi, au fost conferite Diplome de onoare din partea Primăriei şi Gimnaziului pentru întreaga activitate desfăşurată în slujba învăţământului unui număr de 38 de educatori, învăţători şi profesori care au funcţionat la Râciu şi satele aparţinătoare. Aceştia au fost după cum urmează: Maria Bacali, Barabási András, Barabási Maria, Eugenia Borza, Petru Chiorean, Ana Conţiu, Vasile Conţiu, Simion Dărăban, Ana Florea, Vasile Gherman, Emilia Grif, Ştefan Grif, Ana Habor, Viorica Hănescu, Dumitru Iuga, Lucia Iuga, Maria Man, Vasile Man, Ioan Manoilă, Lidia Moisoiu, Eugenia Molnar, Cornelia Naoian, Aurora Negruşa, Octavian Nistor, Emilia Opriş, Rodica Pădurean, Etelka Parasca, Angela Radu, Doina Raţă, Grigore Sala, Maria Sala, Iuonel Sălăgean, Felicia Simon, Ana Sitaru, Dora Şoldea, Octavian Şoldea, Ioan Velcherean şi Mircea Velcherean. Tuturor, un cuvânt de mulţumire şi recunoştinţă!

La Casa de Cultură „Vasile Conţiu”

Original prin structură şi formă s-a desfăşurat simpozionul „Istorie şi Cultură în Câmpia Transilvaniei”. Un public numeros, locuitori din întreaga raza a comunei, cadre didactice şi invitaţi au ţinut să fie prezenţi la această importantă manifestare care a avut loc la Casa de Cultură. Primarul Ioan Vasu îi salută şi prezintă invitaţii: deputatul Adrian Moisoiu, dr. Nicolae Băciuţ, directorul Direcţiei Cultură, Culte şi Patrimoniul Cultural Naţional Mureş, Lazăr Lădariu, consilier judeţean, redactor-şef al cotidianului „Cuvântul liber”, preşedintele Despărţământului Central Mureş al ASTREI, prof. Simion Bui, directorul Colegiului Naţional „Al. Papiu Ilarian”, fiii satului, Doru Munteanu, redactor-şef al revistei ASTRA (Braşov), Dimitrie Poptămaş, preşedintele Fundaţiei Culturale „Vasile Netea”, Filip Salvică, directorul tipografiei „Tipomur”, Petru Nemeş, directorul Şcolii din Papiu Ilarian, preşedintele Societăţii Culturale „Alexandru Papiu-Ilarian”, primarii Alexandru Cârnu, (Nadeş) şi Varo Ştefan (Papiu Ilarian). Simpozionul a debutat cu o prezentare a Gimnaziului de Stat „Gheorghe Şincai” făcută de Minerva Bordeianu, director, care şi-a exprimat mulţumirea pentru refacerea şcolii.

Afirmă că este un bun început de an școlar. Anul integrării în Uniunea Europeană îi surprinde cu un colectiv de dascăli cu bună experiență didactică. Mulțumește organelor locale pentru preocupările legate de școală.

Partea științifică, culturală și literară este moderată de Nicolae Băciuț. Rând pe rând, se derulează prezentarea noului număr al revistei „Comlodul" (nr. 11, 2007), avându-l ca redactor șef pe Petru Chiorean, singulară în județ ca revistă social-culturală a Casei de Cultură „Vasile Conțiu", densă în informații, relatări, profiluri de dascăli și creație.

Profesorul Vasile Conțiu prezintă în rezumat un prim capitol din „Monografia comunei Râciu", în curs de elaborare, capitol care se referă la cele mai vechi forme de habitat pe aceste locuri. Despre națiune și național, despre patriotism, limbă, ca trăsătură a unității. Păstrarea legii străbune a făcut obiectul prezentării comunicării lui Lazăr Lădariu. Petru Nemeș a vorbit despre preotul Ioan Bucur-Pop din Budiu, originar din Râciu, tatăl lui Al. Papiu-Ilarian, om respectat, bun român, care a repetat după modelul Adunării de la Blaj o adunare la Budiu, motiv pentru care a fost hărțuit până la execuția prin spânzurare la Turda. A vorbit apoi despre activitatea Societății, despre revista „Tezaur" din care a apărut un nou număr, precum și despre apariția volumului III din „Istoria românilor din Dacia Traiană".

Prozatorul Doru Munteanu s-a reîntors în localitatea de baștină a părinților săi după foarte mulți ani. A rămas impresionat de schimbări: o nouă biserică pe locul unde aveau casa, noile edificii, de locuințe, casa de cultură, și școala, modernizate. S-a bucurat regăsirea mormintelor familiale.

S-a trecut la prezentarea unor lucrări apărute în ultimul timp care au tangență cu Râciu: „Cultura mureșeană în memoria cărților", a lui Melinte Șerban, care se deschide cu Gheorghe Șincai, influența locurilor natale asupra operei sale; încheierea editării celor trei volume din „Istoria..." lui Al. Papiu-Ilarian și meritele Societății și președintelui Petru Nemeș adevărat act responsabil de cultură, precum și volumul „Dascăli mureșeni", avându-i ca autori pe Dorin Borda (originar din Râciu), Ilarie Opriș și regretatul Traian Bosoancă, prezentări făcute de Dimitrie Poptămaș.

De asemenea, și-au prezentat recentele apariții editoriale Lazăr Lădariu, *Litaniile cerului*, a citit câteva poeme din volum, iar

Nicolae Băciuţ şi-a prezentat două apariţii editoriale recente, „Maşina de citit” şi „Ferestre fără zid”.

Primul cuprinde cronici literare, iar cel din urmă este un volum de publicistică. A mai luat cuvântul deputatul Adrian Moisoiu, care a felicitat autorităţile locale pentru realizări, şi a oferit sprijinul său pentru ridicarea Gimnaziului la nivel de liceu.

Nu au lipsit nici aprecierile prof. Simion Bui, care a afirmat că şcoala din Râciu se ridică la standardele europene. Doi profesori tineri la Colegiul Naţional „Al. Papiu-Ilarian” au o frumoasă pornire de pe băncile Gimnaziului din Râciu, fapt cu care se mîndresc.

Cuvinte înălţătoare pentru înaintaşi, pentru dascălii satului, pentru edili şi, nu în ultimul rând, pentru primarul comunei Ioan Vasu, pentru munca sa neobosită şi întreaga activitate, receptivitate la nou, calităţi care îl îndreptăţesc pentru a deveni „Cetăţean de onoare” al comunei Râciu, titlu conferit prin hotărâre a Consiliului Local şi pronunţată în adunarea de la Casa de Cultură „Vasile Conţiu”.

Programul s-a încheiat cu o suită de dansuri populare româneşti în interpretarea elevilor de la Gimnaziul de Stat „Gheorghe Şincai”. După cum remarca Nicolae Băciuţ, drumul dintre Târgu-Mureş şi Râciu s-a scurtat datorile culturii, dar s-a scurtat şi la propriu, prin şoseaua care le leagă, acum refăcută, reînnoită. Procesul de „urbanizare” este lent, dar sigur.

(2007)

ASTRA se extinde la Șoimuș

O activitate inedită pentru locuitorii satului Șoimuș a avut loc duminică, 28 octombrie. Despărțământul „Teodor Muică" al ASTREI, din Sângeorgiu de Pădure, în colaborare cu Primăria comunei Coroisânmărtin, a pus bazele unui nou cerc cultural, al patrulea din zona de activitate de pe Valea superioară a Târnavei Mici.

Prilej de mare sărbătoare, cu prezențe din Coroi, Șoimuș și Odrihei, cu numeroși invitați din Târgu-Mureș, Târnăveni, Sângeorgiu de Pădure, din celelalte cercuri culturale și fii ai satului. Sala Căminului cultural din localitate a devenit neîncăpătoare.

Programul s-a derulat sub genericul „Oameni, locuri și fapte", constând în comunicări științifice, întâlnire cu scriitorii mureșeni și cărțile lor, înființarea Cercului cultural ASTRA și un moment artistic, fiind moderat de prof. Emilia Feier, președinte al Despărțământului, care, în alocuțiunea sa, cu rigoarea-i caracteristică, a vorbit despre însemnătatea întâlnirii și a cerințelor de extindere a ASTREI în zilele noastre.

Prilej de rememorare a vieții și activității unor personalități și evenimente, au fost prezentate comunicări și expuneri bine documentate, accesibile publicului larg.

S-a vorbit despre: „Evoluția istorică a românilor de pe cursul superior al Văii Târnavei Mici", studiu alcătuit de istoricul dr. Ioan Ranca și prof. Ionel Covrig, prezentat fiind de acesta din urmă; „Cea mai mare familie de dascăli de pe Târnava Mică (Șoimuș), Matei Voileanu, 1847-1888", cercetare efectuată de filologul Melinte Șerban; „Comeseștii, o familie de intelectuali din Coroi", relatare de Dimitrie Poptămaș; o frumoasă retrospectivă care a cuprins „Momente semnificative din istoria localității Șoimuș", prezentată de ing. Toader Buda, și eseul „Mă fac ecoul străbunilor mei", susținut de av. Ioan Aflat, aceștia din urmă, fii ai satului Șoimuș.

Expunerile alcătuite cu rigoare şi discernământ şi ascultate cu un viu interes au readus în memoria celor prezenţi istoria reală a localităţii în care trăiesc, cu împlinirile ei, dar şi cu vremurile de restrişte trăite în decursul timpului.

În premieră, locuitorii Şoimuşului au aflat lucruri noi despre marele cărturar Matei Voileanu, preot şi istoric cu studii teologice strălucite, la Sibiu, şi, de drept, la Viena, redactor la „Telegraful Român", deputat în Sinodul Arhidiecezei din Sibiu şi în Congresul Naţional Bisericesc, autor al atâtor lucrări de istorie bisericească ortodoxă şi cultură naţională. Inedite au fost şi datele privitoare la preotul greco-catolic Petru Comes, român cu nume de sorginte latină, care a păstorit timp de peste trei decenii credincioşii din Coroi la finele sec. al XIX-lea şi începutul sec. al XX-lea. Din familia sa au răsărit numeroşi intelectuali, şirul lor prelungindu-se până în zilele noastre.

Originale şi de importanţă deosebită au fost îndemnurile la păstrarea tradiţiilor populare, costumelor, a horei satului, obiceiuri care nu au voie să dispară în procesul de modernizare a României.

Trecerea la momentul liric s-a făcut printr-o originală doină, interpretată de Loredana Ţentea, elevă la Liceul de Artă din Târgu-Mureş, care a cucerit publicul cu vocea ei fermecătoare.

Deschiderea momentului liric a fost făcută de poetul Lazăr Lădariu, prezent aici în triplă ipostază, preşedinte al Despărţământului Mureş al ASTREI, redactor-şef al cotidianului „Cuvântul liber" şi consilier judeţean. În alocuţiunea sa, vorbitorul a făcut apel la amintirea strămoşilor, reînvierea tradiţiilor şi luminarea satelor prin activităţile ASTREI, iubirea de neam şi de limbă, încrederea în cuvintele Imnului naţional „Preoţi cu crucea-n frunte...", păstrarea României cu graniţele ei fireşti, făurite de strămoşi. În continuare, mergând pe aceleaşi idei, a citit versuri din volumul „Litaniile cerului", o reîntoarcere la izvoare.

A urmat poetul Nicolae Băciuţ, directorul Direcţiei Judeţene pentru Cultură, Culte şi Patrimoniul Cultural Naţional Mureş, care a vorbit despre importanţa satului în formarea sa. Acestei formaţiuni administrativ teritoriale i-au adus nemuritoare elogii şi laude, marii noştri creatori ai spiritului, Lucian Blaga şi Liviu Rebreanu. Domnia

sa crede în renașterea satului românesc, deci, să păstrăm cu sfinţenie valorile sale într-o „casă a caselor”, cu parfumul şezătorilor de altădată, deoarece nu barurile şi manelele sunt specificul nostru. Apelul la tradiţie l-a confirmat prin lecturarea poemului „Ave, limbă română” din ediţia antologică de autor „Anotimpul din colivie”.

Frumoase şi pline de înţelepciune au fost versurile citite de profesorul Petru Curticăpean din volumul „Coloanele Câmpiei”. Momentul liric s-a încheiat cu versurile lui Gheorghe Munteanu, apel la dragostea de ţară şi oamenii săi.

S-a trecut apoi la constituirea Cercului Cultural „Matei Voileanu” al ASTREI, fiind aleşi în conducere: pr. Emanoil Albu (Şoimuş)-preşedinte; pr. Cristian Gâdea (Odrihei) vicepreşedinte; pr. Ioan Zamora (Coroi)-secretar; Mihăiţă Raicu şi Eugenia Raicu, membri în birou.

Întrunirea s-a încheiat cu un atractiv şi instructiv program cultural, susţinut de Grupul feminin „Târnava” din satul Ţopa-Albeşti, care a interpretat cântece populare româneşti, formaţie îndrumată de cunoscuta animatoare Eusebia Şuteu, şi Corul bărbătesc din Nadeş (avându-l printre ei pe Alexandru Cârnu, primarul comunei), îndrumat de Ambrozie Munteanu, care ne-a purtat în aplauzele publicului prin melosul popular şi patriotic românesc.

La Şoimuş a fost cu adevărat o zi de neuitat!

(2007)

Zilele „Miron Cristea”

Devenită tradiţională, a X-a ediţie a Zilelor „Miron Cristea” s-a desfăşurat la Topliţa, între 18-20 iulie a.c. Prilej de mare sărbătoare a spiritului, ca de fiecare dată, a antrenat un mare număr de cercetători, oameni de cultură şi artă, preoţi, profesori, personalităţi ale vieţii politice din întreaga ţară. Bucureşti, Cluj-Napoca, Sfântu Gheorghe, Sibiu, Galaţi, Baia Mare, Ploieşti, Bacău, Târgu-Mureş, Miercurea Ciuc, Reghin.

Activităţile au debutat cu o rugăciune de pomenire la bustul patronului spiritual, Patriarhul Miron Cristea, din parcul central al municipiului, urmată de vizita la Mănăstirea „Sfântul Ilie”. Cu acest prilej, oaspeţii au vizitat bisericuţa de lemn, ridicată în anul 1847, monument de artă şi arhitectură, şi Muzeul memorial „Miron Cristea”.

Activitatea de bază a constituit-o, ca de fiecare dată, sesiunea de comunicări şi referate ştiinţifice „Istorie, cultură-civilizaţie şi credinţă străbună la români”, desfăşurat pe trei secţiuni, care a înscris în programul său peste 50 de comunicări, parte închinate mentorului spiritual al Fundaţiei Culturale „Miron Cristea”, parte a istoriei şi culturii locale şi unor probleme de interes general-naţional.

Au fost prezentate comunicări pe secţiuni de către mureşeni pe teme atractive şi interesante, după cum urmează: *O familie de preoţi cărturari Zaharia Matei* (Elena Mihu); *Filantropie şi constanţă socială în activitatea Protopopiatului Ortodox din Reghin* (pr. Florin Bengean); *Dascăli şi preoţi de pe Valea Superioară a Mureşului, din secolul al XIX-lea* (dr. Liviu Boar şi prof. Mariana Boar); *Congresul de dacologie* (Lidia Moisoiu); *Acţiunile Ministerului Informaţiilor din Judeţul Mureş pentru sprijinirea PCR în preajma alegerilor parlamentare din 1946* (Nicolae Balint); *Vasile Ladislau Pop, primul român viceguvernator al Transilvaniei* (Nicolae Marin Şara); *Dascăli mureşeni de odinioară* (Melinte Şerban); *Tradiţie istorică pe Valea Gurghiului* (Ilie Frandăş); *Studenţi topliţeni în susţinerea mişcării*

memorandiste Elie Cristea și Ilie Bucur (Dorel Marc);*1 Decembrie 1918 sub semnul unității politice și spirituale* (Alexandru Ciubâcă);*Pe marginea proiectului dramatic eminescian* (dr. Ion llie Mileşan); *Idei ale sistemului filosofiei blagiene în revista „Saeculum"* (dr. Eugeniu Nistor); *Sărbătoarea plugului la Fărăgău, „Fuga din tău"* (Maria Borzan); *Similitudini și influențe ale arhitecturii populare din Moldova la bisericile de lemn de pe Valea Superioară a Mureșului* (Ioan Eugen Man); *Un inventar de cărți vechi, tipărite și manuscrise din Protopopiatul Giurgeului* (Dimitrie Poptămaș) și *Pictori iconari mureșeni, contemporani* (Ilarie Gh. Opriș).

Ediția jubiliară din acest an a prilejuit apariția și lansarea primului volum de studii și comunicări, sugestiv intitulat *Sangidava*, după străvechea denumire a Topliței, localizată sub acest nume în izvoare scrise, de către istoricul Nicolae Densușianu în monumentala sa lucrare „Dacia preistorică".

Culegerea masivă de peste 500 de pagini, apărută sub egida Ministerului Culturii și Cultelor, Centrul Cultural Topliţa, Consiliul Judeţean Harghita şi Fundaţia Culturală „Miron Cristea", apărută la Editura „Ardealul" din Târgu-Mureş, se alătură acum unor anuare ştiinţifice tradiţionale, cum sunt: Acta Musei Napocensis, Apulum, Marisia, Sargeţia, Potaisa etc.

Anuarul, prefaţat de neobositul cercetător dr. Ioan Lăcătuşu, animator şi susţinător al activităţilor topliţene, cuprinde o selecţie de comunicări din cele nouă ediţii derulate până la apariţie, în total 68 de lucrări, din care aproape o treime sunt ale mureşenilor. După cum afirma acesta, noua publicaţie ştiinţifică *Sangidava*, reprezintă o încununare a strădaniilor înaintaşilor pe tărâm publicistic, dar şi un salt calitativ distinct, fiind prima publicaţie periodică cu asemenea profil editorial la Topliţa.

Anuarul a apărut sub îngrijirea unui colegiu de redacţie, din care au făcut parte Ilie Şandru (redactor-responsabil), Natalia Doltea, Vasile Gotea, Dorin Ţibrea şi Ioan Covrig.

De un real interes, ca de fiecare dată, au fost prezentările de cărţi noi, care au precedat simpozionul şi l-au încheiat, fiind multe la număr, o parte desfăşurându-se la Mănăstire şi, în final, la Centrul Cultural.

Şi aici, mureşenii s-au prezentat cu un bilanţ apreciabil. Dintre cele 25 de lucrări prezentate au aparţinut mureşenilor următoarele: *Cultura mureşeană în memoria cărţilor* (Melinte Şerban), *Biserici de lemn* din *judeţul Mureş* (Ioan Eugen Man), *Conceptul de spaţiu*

mioritic la Lucian Blaga (Eugeniu Nistor), *Reghinul Cultural* (Marin Şara), *Icoane pe sticlă* (Valer Pop), *Dascăli mureşeni vol. 1* (Dorin Borda, Ilarie Gh. Opriş şi Traian Bosoancă). De mare succes s-a bucurat volumul de poezie *Litaniile cerului* din care Lazăr Lădariu a citit câteva poeme. Un stand de carte a pus la dispoziţia publicului cărţile prezentate, iar autorii au acordat autografe.

Cele trei zile au mai înscris în program vernisarea expoziţiilor „Meleagurile Topliţei sursă de inspiraţie în artele plastice" în care au fost expuse lucrări ale studenţilor din Bucureşti, participanţi la Tabăra de creaţie din Topliţa şi „Oameni de seamă ai Topliţei".

De asemenea, nu putem omite din această succintă prezentare cuvântul primarului Niculae Baciu la deschiderea simpozionului şi înmânarea Diplomelor de Onoare pentru participarea activă şi contribuţia deosebită la buna reuşită a Zilelor „Miron Cristea", deputaţilor Adrian Moisoiu şi Mircea Duşa.

Zilele „Miron Cristea" s-au încheiat cu Liturghia arhierească oficiată de un sobor de preoţi, care s-au alăturat Înalt Preasfinţitului Arhiepiscop Iosif al Padişului şi Preasfinţitului Episcop Ioan de Harghita şi Covasna, ultimul aducând felicitări invitaţilor pentru participare şi animatorului activităţilor din aceste zile, Ilie Şandru.

A fost un fericit prilej pentru felicitări adresate organizatorului şi celui care şi-a sărbătorit ziua onomastică, Ilie Şandru, într-o prelungită întâlnire cu prietenii şi cu cei apropiaţi. I-am adresat şi noi binemeritate urări de sănătate şi viaţă lungă, pe care dorim să le reînnoim în fiecare an.

(2013)

Martirii de la Răstolița

Capitularea Germaniei în urma victoriei aliaţilor, moment al încheierii marii conflagraţii mondiale, nu a însemnat pentru România o situaţie de normalitate, în ciuda eforturilor sale de participare alături de aceştia la obţinerea victoriei.

Această stare de lucruri o împingea într-o nouă lume, necunoscută până atunci. Ultimele bubuituri de proectile se mai auzeau, când învingătorii de la răsărit, cu acceptul marilor puteri, îşi instalau treptat aici, sub masca unei aşa-zise democratii, teroarea, căreia i-a urmat instaurarea celui mai crud regim dictatorial din întreaga noastră istorie.

Tribunalele poporului înfiinţate ad-hoc au trecut la judecarea crimelor de război, între acestea fiind invocate actele săvârşite alături de puterile centrale împotriva U.R.S.S., culminând cu procesul lui Ion Antonescu, socotit criminal de război şi continuând cu procesele conducătorilor partidelor istorice, urmare a alegerilor furate în noiembrie 1946.

Instaurarea guvernului condus de Petru Groza la 6 martie 1946, Conferinţa Naţională a P.C.R din 16-21 octombrie 1946, la care este ales Gheorghe Gheorghiu-Dej în funcţia de secretar general al partidului, evenimente desfăşurate sub directul control sovietic, ca şi impunerea abdicări Regelui Mihai I, la 30 decembrie 1947, constituiau semnalul că România era canalizată într-o directie greşită, care va deschide cele mai negre pagini din istoria sa postbelică.

În aceste condiţii, oameni cu inima trează, conştienţi de urmări, în aşteptarea unor zile mai bune s-au organizat în nuclee de rezistenţă, amplificând lupta anticomunistă şi împotriva tratamentului inuman la care erau supuşi intelectuali din toate categoriile, cadre militare în rezervă şi active precum şi fruntaşi ai satelor româneşti.

Urmând firul unei tradiţii, cunoscâdu-se că românul este „frate cu codrul”, s-au născut detaşamentele şi grupurile de rezistenţă din munţi, din Dobrogea, Făgăraş, Banat, Bucovina, Apuseni şi, nu în ultimul rând, de pe Mureş, din Călimani şi Gurghiu.

Noul regim era conştient de existenţa şi consecinţele acestora, asigurându-se cu măsuri coercitive dintre cele mai draconice. Astfel, se pun bazele organelor de represiune, se adoptă noua Constituţie după modelul sovietic, care exista încă din 1946, Ministerul Informaţiilor care controla şi cenzura toate acţiunile de informare inclusiv ale propagandei în străinătate, iar în 1948 au fost create miliţia şi securitatea populară, ambele instituţii de teroare şi represiune având ca organe de decizie tribunalele populare şi Procuratura Miltară.

Toate acestea aveau ramificaţii în teritoriu, suspectând şi amendând orice formă de împotrivire împotriva regimului impus.

După cum era firesc, un asemenea grup de rezistenţă şi acţiune ar fi activat şi pe Valea Mureşului, în Munţii Călimani şi Gurghiu. Natura acestor locuri ca şi configuraţia strategică, porţiunea situată între Deda şi Topliţa, defileu stăbătut de căi de comunicaţie, cale fierată şi şosea care lega câteva localităţi mai mult sau mai puţin dezvoltate, cu tendinte de indusrializare, având în pricipal preocupări de exploatare şi prelucrare a lemnului aşa cum erau, Deda-Bistra, Răstoliţa şi Lunca Bradului, care ofereau şi locuri de muncă şi care au devenit spaţii propice de organizare şi acţiune.

Din nefericire, întâmplările de aici sunt mai puţin cunoscute. Frica şi teroarea de atunci stăpâneşte şi astăzi derularea unor stări şi întâmplări, memorii şi amintiri din acea vreme.

Cazul de la Răstoliţa a rămas în conştiinţa localnicilor până în zilele noastre, când, din iniţiativa Asociaţiei Foştilor Detinuţi Politici, pe baza unor mărturii, au fost deshumate trei tupuri dintr-o groapă comună aflată la marginea cimitirului din localitate. Ele aparţineau unor luptători anticomunişti urmăriţi de organele de securitate.

Aceştia erau, Ioan Eugen Cengher, arestat în luna iunie 1948, originar din Săcalul de Pădure, economist de prestigiu, cu doctorat luat în străinătate, având locul de muncă la Răstoliţa, căsătorit, cu un copil; Alexandru Gh. Grigorescu, născut la 6 aprilie 1920 în satul Căciulaţi-Ilfov, lăsat la vatră ca locotenent, a făcut parte din Divizia „Tudor Vladimirescu”, arestat pe frontul din Cehoslovacia, judecat pentru instigare antidemocratică şi achitat, dat afară din armată, stabilit în Răstoliţa pe un şantier, arestat la 15 iunie 1948 şi Ioan

Virgil Gheorghiu, student de la Iași, dat în urmărire de securitate, angajat muncitor necalificat la un șantier din Răstoliţa.

Arestaţi în vara anului 1948, asupra lor începe o anchetă deosebit de dură din partea organelor de securitate din Târgu-Mureș, în care erau antrenate peste 160 de persoane, din care 40 din Răstoliţa.

Aici s-au aplicat cunoscut cele mai crunte metode de constrângere pentru a afla ceva din activitatea lor „subversivă". Au fost torturaţi în fel și chip au fost confruntaţi cu diferite persoane și cu toate acestea au rămas demni până când le-a fost curmată viața. Aici au cunoscut modul brutal de anchetare a dr. Ștrul Mauriţiu, prim-chestor al siguranței, Simonis Emil, agent (Târgu-Mureș) Friedman Alexandru, comisar, Măcigan Gheorghe, agent (Reghin) și Löte Vasile, agent (Sovata).

Tiberiu Hentea, care a fost anchetat odată cu ei, ne mărturisește în memoriile sale că după un tratament de tortură, *sleit de puteri, deschizând ochii i-am vazut pe Grigorescu și pe Gheorghiu desfiguraţi într-o stare mai jalnică decât a mea. Am reflectat că dacă va trece noaptea aceasta voi trece greul. Grigorescu mi-a șoptit că nu ne cunoaștem îngânând îndemnul, „Fii tare, rezistă".* Iar în continuare mai spunea că, *în fața anchetatorilor ei nu și-au negat identitatea, ocolind prin tăcere faptele în fața anchetatorilor.*

L-a uimit tăcerea lui Cengher, Grigorescu și Gheorghiu.

Urmare a acestei stări de lucruri le-a fost pregatită o reconstituire la Răstoliţa unde au fost purtaţi prin localitate legaţi în lanțuri cu placarde pe piept pe care erau inscripţionate cuvintele: trădători, fasciști și spioni. Au fost duși apoi la înscenatul loc al faptei unde au fost executaţi prin împușcare fără a fi judecaţi. Răstoliţenii au trăit în acele zile momente de groază.

Este unul dintre cele mai concudente exemple de teroare și dictat pe care istoria nu are deptul să le uite.

Martirii de la Răstoliţa au fost comemoraţi și în acest an. Duminică 27 decembrie, după oficierea Sfintei Liturghii la Biserica Ortodoxă din localitate, numeroși credincioși, impreună cu preotul din localitate, Ioan Lircă Moldovan, s-au deplasat la cimitirul bisericii de lemn, unde s-a rostit o rugăciune în memoria eroilor martirizati aici.

Au fost depuse coroane de flori din partea Asociaţiei Foştilor Detinuţi Politici din Târgu-Mureş şi a Partidului Naţional Ţărănesc-Creştin Democrat. Au fost prezenţi cu acest prilej, Dimitrie Poptămaş, preşedintele PNŢCD-Mureş, Liviu Ştef, Ilarie Opriş şi Petru Nicuşan.

Alese mulţumiri pentru Gheorghe Lircă, principalul organizator al acestei comemorări.

(2009)

Moment aniversar la Biblioteca „Petru Maior” din Reghin

Ediţia Zilelor Bibliotecii Municipale „Petru Maior” din Reghin din acest an, a fost consacrată împlinirii a 60 de ani de la instituirea bibliotecii publice de stat (1950-2010). Minunat prilej de rememorare a etapelor de dezvoltare şi consolidare a unei instituţii culturale de mare importanţă şi influenţă în evoluţia societăţii, dar şi de bilanţ. Instituţia cărţii reghinene a apărut pe fundalul unor tradiţii, cultivate în timp, într-un orăşel în plină dezvoltare, în care autorităţile administrative, societatea civică şi intelectualii au ştiut să preţuiască cultura şi instituţiile sale. Pe temeiul acesta a apărut şi s-a consolidat biblioteca publică, cea mai apelată instituţie în interesul cunoaşterii şi informării populaţiei, în împlinirea aspiraţiilor sale.

Astăzi, această instituţie străluceşte mai mult ca oricând prin cantitatea şi calitatea colecţiilor, a bogăţiei informaţiilor şi, mai ales, a paşilor pe care îi parcurge cu rapiditate spre modernizare.

Ne gândim acum mai mult ca oricând la tehnicile electronice de stocare, sistematizare şi redare a informaţiilor. Aşa după cum prevedeau marii viitorologi ai lumii moderne, mai mult ca oricând, galaxia Gutenberg cedează în faţa ritmului accelerat de implementare a electronicii în acest domeniu cu mare tradiţie.

Numeroşi slujitori ai cărţii – bibliotecari profesionişti, oameni de cultură din Reghin şi din împrejurimi, precum şi din judeţ au venit aici pentru a marca şi a se bucura împreună cu cei ai instituţiei aniversate.

Oficialităţile au fost reprezentate de ec. Maria Precup, viceprimar al Reghinului, Direcţia Cultură Culte şi Patrimoniul Cultural Naţional de către Nicolae Băciuţ, director, a participat Lazăr Lădariu, de această dată în calitate de preşedinte al ASTREI mureşene, Dimitrie Poptămaş, preşedintele Fundaţiei Culturale „Vasile Netea”, prof. Liliana Moldovan, şef serviciu completarea şi

organizarea colecţiilor la Biblioteca Judeţeană, specialişti în domeniul bibliologiei şi informaticii.

Debutul aniversării s-a făcut prin vizitarea secţiilor bibliotecii şi inaugurarea unei noi linii de servicii ale generosului program care îşi găseşte tot mai mult teren în bibliotecile publice, sugestiv intitulat „Biblionet – lumea în biblioteca mea". Este un program modern, finanţat de Bill & Melinda Gates în colaborare cu Asociaţia Bibliotecarilor şi Bibliotecilor Publice din România (ANBBPR). Biblionet este un program cu acces gratuit la informaţie şi la dezvoltarea unui sistem de biblioteci publice moderne.

Este o cerinţă a lumii actuale, care are în vedere faptul că o bună parte din populaţie nu dispune de logistica necesară accesului la calculator, informaţie şi, mai ales, la internet. Biblioteca publică din Reghin inaugurează această nouă formă de acces la informaţie, fiind una dintre cele 20 de unităţi asemenea din judeţ.

În acest scop, au fost primite în mod gratuit, 6 calculatoare, scanner, imprimantă şi un proiector, toate noi şi de bună calitate, care şi-au găsit locul în spaţiile cele mai frecventate de public (secţia de împrumut carte adulţi - 3, secţia pentru copii - 2, şi sala de lectura - 1).

În ordinea firească, momentul aniversar a continuat cu salutul de bun venit al directorului bibliotecii, prof. Marin Şara, care şi-a petrecut mare parte din viaţă, 47 de ani, în mijlocul cărţilor, fiind bibliotecar, iar apoi director al instituţiei.

În cuvântul său, a vorbit de tradiţiile lecturii la Reghin, de condiţiile în care s-a instituit biblioteca publică de stat, despre meritele precursorului său, Leon Mircea, în constituirea colecţiilor şi administrarea lor, preluarea conducerii, continuarea bunelor tradiţii şi ridicarea întregii activităţi la noi parametri, diversificarea serviciilor, extinderea spaţiului, modernizarea bibliotecii cu mare accent pe amplificarea instrumentelor de dezvăluire a colecţiilor, dând un impuls nou acţiunilor cu publicul.

În alocuţiunea sa, Maria Precup a arătat că niciodată, în funcţia de economist al Consiliului, iar acum în calitatea sa de viceprimar, nu a avut rezerve atunci când a fost vorba de asigurarea surselor de finanţare a instituţiei. Exemplu concludent în acest sens este că, nici în aceste momente de criză economică în privinţa bibliotecii nu au fost luate măsuri de diminuare a bugetului, ori a personalului.

A înmânat apoi din partea Primăriei diplome de excelenţă

pentru instituţie şi toţi salariaţii săi, la acest moment aniversar.

Domnul Nicolae Băciuţ a vorbit despre viabilitatea culturii la Reghin, cu toate greutăţile pe care le parcurge acum societatea românească. Instituţiile culturale sunt performante. Prezenţa doamnei Maria Precup confirma acest echilibru.

Întotdeauna a răspuns şi vine cu mare plăcere aici la Reghin. Referindu-se la contribuţia directorului Marin Şara, afirmă că este „omul potrivit la locul potrivit". El a respectat deviza cronicarului care spunea că, „nu iaşte alta mai frumoasă şi mai de folos zăbavă decât cetitul cărţilor" Totodată, şi-a manifestat îngrijorarea în legătură cu spaţiul bibliotecii, care a devenit în zilele noastre o problemă de tranzacţie şi negociere, situaţie care, ar putea afecta evoluţia bibliotecii în viitor. Acest spaţiu a creat o atmosferă familiară, un traseu de istorie a cărei schimbare ar fi greu de imaginat. Apoi, mulţumeşte pentru oportunitatea de a fi prieten şi partener cultural al reghinenilor.

Semnatarul acestor rânduri a trecut în revistă câteva momente ale evoluţiei bibliotecii din perioada cât a fost metodist şi director al Bibliotecii Judeţene Mureş, arătând că instituţia reghineană a evoluat în acest fel datorită agerimii şi continuităţii celor doi directori care i-au condus destinele, Leon Mircea şi Marin Şara, şi a colectivului bine ales şi pasionat de activitate.

Cu acest prilej, a înmânat o diplomă de onoare domnului Marin Şara din partea Fundaţiei Culturale „Vasile Netea", pentru buna colaborare statornicită între instituţia pe care o conduce şi Fundaţia în al cărui curatoriat activează încă de la înfiinţare.

Domnul Lazăr Lădariu vine la Reghin cu sentimentul că vine acasă. Tradiţiile culturale de aici au înaintemergători pe astriştii: Eugen Nicoară, Vasile Netea, Ariton Popa, Iustin Handrea, Ioan Harşia etc.

Îngrijorat de posibila pierdere a localului cărţilor, îl parafrazează pe Cicero care spunea că, „o casă fără cărţi îmi pare ca un corp din care a plecat sufletul" A fost întotdeauna pentru cărţi, biblioteci şi bibliotecari. Domnia sa se numără printre acei deputaţi din Parlamentul României, care au susţinut demersurile de punere în drepturi salariale a bibliotecarilor. Privitor la Marin Şara, spune că i se potriveşte proverbul „Pomul se cunoaşte după roade şi omul după faptele sale". Îi doreşte „tinereţe fără bătrâneţe şi viaţă fără de moarte".

Un cuvânt de recunoştinţă a fost rostit de Gheorghe

Moldovan, directorul Bibliotecii Municipale din Târnăveni, un împătimit al profesiei, format la biblioteca reghineană, exprimându-şi mulţumirile sale faţă de Leon Mircea, şi Marin Şara, pe care, îi apreciază ca „stâlpi de bază" ai bibliologiei mureşene, alături de semnatarul acestor rânduri.

Programul a continuat cu colocviul profesional „Biblioteca publică – centru modern şi dinamic de informare a utilizatorilor". Moderarea a fost preluată de Georgeta Mărginean, bibliotecar cu experienţă şi vechime, autoare a unor lucrări bibliografice şi de informare.

Au fost susţinute comunicări şi referate de ţinută, bine documentate şi actuale de către bibliotecarele Melania Suciu, coordonatoarea programului Biblionet în judeţul Mureş, Fall Magdalena şi Alina Fokt din Târgu-Mureş, Elena Enache, Carmen Lihăt şi Camelia Zambro din Reghin. În încheierea acestei părţi, Liliana Moldovan şi-a prezentat lucrarea „Indiscreţii în bibliotecă" (Editura Nico, 2010) o lucrare care dezvăluie secretele profesiei precum şi aspecte ale filosofiei lecturii.

Tributari tradiţiei, organizatorii au inclus în finalul acestei părţi a programului, prezentarea a două cărţi: *Istoria românilor şi cultura civică,* dicţionar explicativ elaborat de profesorul târgumureşean Vasile Nuţiu, originar din Caşva, de pe Valea Gurghiului şi care şi-a făcut studiile pedagogice la apreciata şcoală din Reghin, a doua fiind o culegere de folclor „Mureş, Mureş, apa ta…" (Editura Nico, 2010) autori fiind Ioan Torpan, recunoscut folclorist, autor al mai multor culegeri de folclor şi Mihai Covrig. Cărţile au fost prezentate de Nicolae Băciuţ, Lazăr Lădariu şi Dimitrie Poptămaş. Ca de fiecare dată, încheierea au făcut-o autorii prin dezvăluirea pasiunii de a scrie.

Aşadar, o zi de toamnă, la Reghin mai caldă şi mai însorită ca oriunde şi oricând, prin căldura şi lumina cu care ne primesc cărţile, aceşti prieteni tăcuţi care nu ne dojenesc niciodată.

Se cuvin felicitări organizatorilor.

(2010)

Sărbătoarea cărţii şi a cărturarilor la Monor

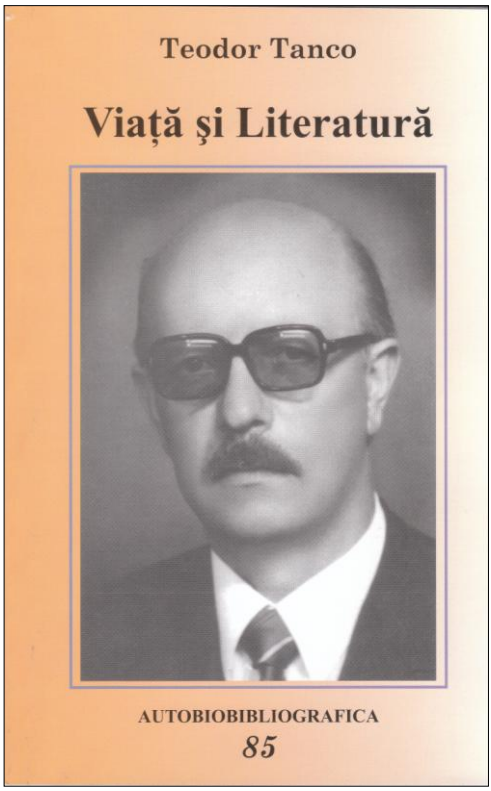

După ce a fost sărbătorit, la Cluj-Napoca, la împlinirea celor 85 de ani, scriitorul Teodor Tanco ne-a dat întâlnire la Monor, acolo de unde a descins şi unde, de bună seamă, se va reîntoarce odată. Cu adevărat, obârşiile domniei sale au devenit loc unic, unde în zilele noastre se poate vorbi, cu adevărat, despre o sărbătoare a cărţii şi a cărturarilor. A cărţii, deoarece bibliotecilor de până acum (comunală şi şcolară) li se mai adaugă una, a profesorului octogenar, prin înfiinţarea unei Case memoriale, „Muzeul literar «Teodor Tanco»" în care abundă opere literare, între care 44 reprezintă „opera omnia", alăturată unei valoroase colecţii de referinţă locală, în panteonul care adăposteşte portretele celor 14 doctori în ştiinţe, el însuşi fiind descendent al familiei lui Paul Tanco, ilustru profesor al vechiului Gimnaziu Grănicesc din Năsăud, format la universitatea vieneză. Tot din complexul muzeal face parte şi capela din curtea lui, care adăposteşte cartea bisericească, spaţiu ecumenic de retrage în meditaţie creştină.

Momentul omagial a fost onorat de oaspeţi dragi din Cluj, Bistriţa-Năsăud, Mureş şi Topliţa, scriitori şi oameni de cultură, între care Irina Petraş, Doina Cetea, Petru Poantă, Mircea Popa,

Dorel Coc, Hanna Bota, Ilie Rad, Ion Moise, Ilie Şandru şi semnatarul acestui reportaj. Au participat oficialităţile locale, intelectuali şi numeroşi locuitori ai Monorului şi Gledinului.

Programul săilătorii a avut trei puncte distincte. După o rugăciune rostită şi un cuvânt al sărbătoritului, s-a vizitat muzeul, apoi a fost dezvelită o placă memorială în amintirea medicului dr. Aurel Moldovan, mare personalitate a medicinii româneşti şi universale, născut la Monor, pe care au fost gravate cuvintele „Aici s-a născut, a învăţat la Trivială şi în Năsăud. Student la Viena, prieten cu Ciprian Porumbescu. Memorandist. Medic vestit la Viena. După Marea Unire, fondatorul spitalului din Reghin. Se stinge în Austria. Omagiul familiei Lucreţia Netea", soţia istoricului mureşean Vasile Netea, care, la vârsta nonagenară, a venit la Monor pentru a dezveli această placă. Medicul este un precursor al lui Eugen Nicoară, cel care a ridicat la cotele cele mai înalte instituţia medicală reghineană. Cuvinte de apreciere au fost rostite de Ioan Cira, primarul comunei, Teodor Tanco, Dimitrie Poptămas şi Lucreţia Netea. Serviciul religios a fost oficiat de Marius, preot al Bisericii Ortodoxe Române din Monor.

Au urmat, apoi, prezentările de cărţi, ultimele patru apariţii editoriale ale scriitorului Teodor Tanco: „Trei întâlniri cu Constantin Noica" (2009), „Lumea transilvană a lui Ion Creangă", ediţia a treia văzută şi adăugită (2010), „Cândva mă voi întoarce acasă", volumul 4 „Acasă la Monor", care face parte dintr-o tetralogie autobiografică (2010), şi „Viaţă şi literatură". Autobiografica-85, este cea care reprezintă o evaluare a activităţii sale literare, încheiată definitiv în acest an.

Scriitorii au prezentat cărţile şi au depănat amintiri. Personal, am făcut referiri la eforturile de renaştere românească a Basarabiei, prin instituirea de biblioteci românest dincolo de Prut, i-am mulţumit scriitorului pentru sprijinul acordat restituirii monoranului Aurel Filimon sătenilor săi, printr-o carte şi o placă memorială de veşnică amintire, subliniind faptu că; la Târgu-Mureş, ctitorul Muzeului de Istorie şi de Etnografie, custode şi director al Bibliotecii orăşeneşti, se bucură de aprecierile posterităţii. După ce o stradă a primit numele său, urmează ca, nu peste mult timp, să fie dezvelit un monument, simbol al preţuirii şi recunoştinţei noastre.

(2010)

Sfințire de biserică la Ceuaşu de Câmpie

După 62 de ani, credincioşii greco-catolici din Ceuaşu de Câmpie îşi au biserica lor. Parohie veche, menţionată pe timpul episcopului Ioan Inocenţiu Micu (1733), la puţini ani după Sfânta Unire cu Biserica Romei, aceasta număra 135 de credincioşi, avea biserică şi doi preoţi. În anul 1809, aici se construieşte o nouă biserică de lemn care va dăinui peste 130 de ani când se va construi alta de zid. Cu timpul, numărul enoriaşilor greco-catolici creşte, ajungând la 410 în anul 1865, 442 în anul 1900, apoi la 661 în anul 1937, date consemnate în sematismele bisericii. În decursul timpului, oamenii de aici s-au bucurat de preoţi buni şi au trăit în armonie, alături de reformaţii maghiari. Consecinţă a măsurilor arbitrare impuse de regimul comunist postbelic, în anul 1948, cultul lor a fost scos în afara legii, iar bunurile împreună cu biserica le-au fost confiscate. În schimb, nu a putut fi confiscată credinţa, căminele credincioşilor de aici, aşa cum s-a întâmplat pretutindeni în ţară, au devenit altare şi puncte de oficiere, de servire în secret a serviciului liturghic şi administrarea sfintelor taine, cu precădere a botezului şi căsătoriei. S-a pus capăt acestei stări de lucruri în anul 1989, când, în libertate, cei care şi-au păstrat credinţa, acum erau liberi să şi-o exercite. Un imbold au primit credincioşii de aici din partea părintelui Grigore Friciu, care a revenit în vechea sa parohie, doctor de Roma în ştiinţe teologice şi filosofice. De vie amintire rămân căminele credincioşilor Suciu Mihai (nenea Mişu), împreună cu sora Silvia, şi Suciu Pavel cu soţia Mărioara, care au asigurat cadrul oficierii periodice a Sfintei Liturghii.

Aşa s-a născut ideea construirii unei biserici greco-catolice la Ceuaşu de Câmpie. Iniţiator, preotul paroh Ovidiu Comes, iar actul de generozitate a venit din partea d-lui Ovidiu Friciu şi a copiilor săi, Eugenia şi Paul, care, în memoria tatălui, respectiv a bunicului, preotul greco-catolic, au donat un teren în inima localităţii, la marginea şoselei naţionale.

Încetul cu încetul, planul, proiectul şi finanţele pentru procurarea materialelor, nu cu puţin efort, au deschis perspectiva

lăcaşului de cult, a unei noi biserici, o construcţie care se distinge prin aşezare, supleţe, echilibru şi artă. Concepută într-o evoluţie a stilului vechi românesc în formă de cruce greacă, închinată apostolilor Petru şi Pavel, ne aminteşte de bisericile de lemn maramureşene, de influenţele bisericilor şi mănăstirilor moldoveneşti. Pictura, realizată de un moldovean în stil oriental neobizantin, îmbină în mod fericit reproduceri biblice ale sfinţilor dreptei şi universalei credinţe, punte între apus şi răsărit. Specific bisericii catolice, şi-au găsit loc aici fresce care îi înfăţişează pe Sf. Ieremia Valahul, primul român canonizat, Sf. Anton de Padova, Sf. Francisc de Assisi, Sf. Toma de Aquino, Sf. Augustin ş.a.

Pe lângă efortul iniţiatorilor, construcţia s-a realizat cu eforturile financiare, morale şi materiale ale unor generoase instituţii, firme şi oameni de bine, din ţară şi din străinătate.

Ajutoare au fost primite din partea Arhiepiscopiei de Köln şi Asociaţiei Renovalis (Germania); parohia părintelui Fabritio Mafesanti şi domnul Davide Venturi (Italia), iar din ţară din partea Guvernului, prin intermediul domnilor Ovidiu Natea şi Liviu Timar, Nunţiul Apostolic din Bucureşti, Mitropolia din Blaj, precum şi Societăţile Comerciale Boromir, Romex (Ioan Huza), Proelcons (Iacob Nicuşan), Geiger (Gabriel Pâncă), Socot (Eugen Popa), Cadrupo (Comes Ovidiu Ioan), Valpet (Sala), la care se mai adaugă Primăria Ceuaşu de Câmpie, Parohia greco-catolică din Sângeorgiu de Mureş, Parohia greco-catolică nr. III din Târgu-Mureş. S-au alăturat acestei iniţiative numeroşi credincioşi din localitate şi protopopiat, Elena Petre, Emilia Petărlăcean, Adela Bereşescu, Ana şi Silvia Gorea, Maria Pribac, Maria Moldovan, Ana Şandor, Suciu Prodan, Cristina Manea, Alexandru Ceuşan, Aurel Pogăcean, Mircea Mera, Florin Comes, familiile Murzea (Târgu-Mureş) şi Nistor (Herghelia), Godja, Sueni, Şuş, Câmpian, Târnăvean, Şandor, Roşea, Kelemen, Kis, Barabas, Bordaş, Toth, Man, Căliman, Căluşer, llyes, Moldovan (Ceuaşu de Câmpie), Molnar (Petelea), Togănel (Voiniceni), Friciu Petru (Bucureşti), Friciu Mihai (Bacău) şi pr. Virgil Comes cu familia.

Duminică, 24 octombrie 2010, aproape 1.000 de credincioşi, în principal din protopopiatele Mureş şi Râciu, s-au adunat să participe la bucuria enoriaşilor din Ceuaşu de Câmpie. Ceremonia a început de dimineaţă prin rugăciunea de sfinţire a apei oficiată de 20 de preoţi. A urmat primirea Preasfinţiei sale Vasile, episcop de Alba Iulia şi Făgăraş, de către mulţimea adunată la eveniment. Cuvântul de primire a fost rostit de către preot administrator al

parohiei Ovidiu Comes, însoţit de frumoasele versuri rostite de copii – simbol al purităţii -, după care a urmat ceremonia sigilării în masa altarului a sfintelor moaşte şi a Hrisovului fixat în masa Sfântului Altar, drept mărturie a evenimentelor peste timp cu principalii ctitori ai bisericii, după care a urmat sfinţirea propriu-zisă. În continuare, s-a desfăşurat Liturghia Arhierească solemnă. Răspunsurile au fost date de corul Parohiei nr. 4 din Târgu-Mureş. În tot acest timp, soarele şi-a revărsat cu căldură razele sale pe esplanada din faţa bisericii, unde erau adunaţi credincioşii, semn al primirii rugăciunii înălţate Domnului. Vibrante au fost cuvintele rostite cu acest prilej de P.S. Vasile, care spunea că este o zi frumoasă de rugă împreună, zi importantă pentru întreaga Biserică Universală, răsărită după lungi aşteptări, din care acum îl preamărim pe Dumnezeu, din care oamenii vin şi pleacă cu faţa însorită. Biserica este însuşirea trupească a omului – arăta Preasfinţia Sa – un locaş pentru trezirea memoriei celor 40 de ani petrecuţi în catacombe, semn de chemare la memorie, fără de care nu avem identitate. Este un eveniment spiritual al comuniunii dintre noi şi Creator.

În cuvinte vibrante şi-a exprimat mulţumirea pr. Ovidiu Comes, parafrazându-l pe Sfântul Apostol Petru purtător de hram, care după schimbarea la faţă a Mântuitorului spunea că: „Ce bine ne este nouă aici” în casa Tatălui, la acest moment de rugăciune şi sărbătoare. A mulţumit tuturor celor care din multul sau puţinul lor au oferit sprijin pentru ridicarea bisericii. A urmat apoi cuvântul preotului-protopop Dan Liviu Fodor, canonic onorar, care a ţinut să sublinieze evenimentul creştin, spunând că „biserica este un loc de rugăciune pentru toţi cei care îl iubesc pe Cristos, nu numai a greco-catolicilor”. Aici, sfinţii bisericii apusene şi răsăritene stau împreună, aşa cum şi credincioşii trebuie să trăiască în armonie şi fericire. O diplomă de mulţumire pentru generozitate a fost oferită domnului Ovidiu Friciu din partea parohiei. A urmat apoi agapa creştinească la Căminul Cultural.

Rămâne o zi memorabilă pentru ceuşeni şi pentru cei cu care şi-au împărtăşit bucuriile renaşterii lor.

(2010)

Zilele sărmăşene

Tradiţionala activitate „Zilele sărmăşene” a debutat vineri, 26 august. Moment de mare sărbătoare a fiilor oraşului care şi-au dat întâlnire pentru a noua oară cu cei dragi, pentru a petrece împreună şi, mai ales, pentru a-şi potoli dorul de locurile natale, atât de mult îndrăgite, dar şi pentru a cinsti cum se cuvine oamenii de seamă şi evenimentele mai însemnate din istoria localităţii.

Îmbrăcat în haină de sărbătoare, cu drapele tricolore, în Parcul Central al oraşului, străjuit de monumentala statuie - acum renovată din temelie, a lui Vasile Simonis, fost viceprefect în Prefectura Câmpiei la 1848, simbol al aspiraţiilor de libertate şi dreptate socială, a avut loc inaugurarea oficială a „Zilelor oraşului Sărmaşu”. După o rugăciune de pomenire a eroilor oficiată de trei preoţi locali, primul gospodar al oraşului, primarul *Ioan Mocean,* a rostit cuvântul inaugural.

Evenimentul a fost onorat de oaspeţi de seamă: *Marius Paşcan,* prefectul de Mureş, *Szabó Árpád* şi *Ioan Cristian Chirteş,* vicepreşedinţi ai Consiliului Judeţean Mureş, *Ciprian Dobre,* deputat în Parlamentul României, general de brigadă *Alexandru Iuga,* membru al ACMRR din SRI, colonel *Simion Cecan,* directorul Direcţiei de Informare SRI, *Nicolae Băciuţ,* directorul Direcţiei pentru Cultură şi Patrimoniul Cultural Naţional, *Lazăr Lădariu,* scriitor, preşedintele Despărţământului Central Judeţean Mureş al ASTREI, *Valentin Marica,* senior-editor al Studioului de Radio Târgu-Mureş, *Dimitrie Poptămaş,* preşedintele Fundaţiei Culturale „Vasile Netea", col. *Ovidiu Găzdac,* inspector-şef al Inspectoratului pentru Situaţii de Urgenţă „Horea" al judeţului Mureş, maior *Grigore Moldovan,* şef de staţie Grup Pompieri Sărmaşu, şi *Melania Suciu,* bibliotecar la Biblioteca Judeţeană Mureş, responsabil cu implementarea „Biblionet" ş.a.

Tot acum este momentul conferirii Diplomei de Excelenţă colonelului (r) *Vasile Moga,* din partea ACMRR din SRI, pentru iniţiativa şi sprijinirea întreţinerii, reparării şi restaurării operelor comemorative şi monumentelor eroilor martiri. În alocuţiunea sa, prefectul *Marius Paşcan* a apreciat continuitatea acestei frumoase tradiţii, chiar dacă trecem prin efectele unei crize economice prelungite, dar care nu înseamnă să renunţăm la tradiţiile noastre. Este un moment de etalare a tot ce avem mai de preţ. Face referiri la prioritățile românești în exploatarea gazului metan, existenţa unor vechi instalaţii care se mai păstrează şi astăzi şi care ar putea amplifica interesul pentru turism. Să nu uităm, spunea în continuare, de conotaţiile istorice. Sărmaşul a dat tributuri mari de sânge, aici au avut loc asasinate pe timpul Diktatului de la Viena. Să ne gândim la identitatea noastră şi să medităm. Munca stăruitoare însoţită de înţelepciune şi cumpătare sunt singurele care ne pot salva în aceste momente grele prin care trecem.

Cuvinte frumoase şi urări de bine în atmosfera celor trei zile transmit domnii *Szabó Árpád* şi *Ioan Cristian Chirteş.*

Deputatul *Ciprian Dobre,* participant nelipsit de la precedentele ediţii, apreciază noul în evoluţia oraşului care se remarcă în domeniul edilitar prin construcţii, renovări şi înfrumuseţări.

Subliniază faptul că toate acestea se realizează în condiţiile în care 70% din bani sunt asiguraţi din resurse locale.

Este oferit, apoi, cuvântul colonelului (r) *Vasile Moga,* care a apreciat modul de implicare a autorităţilor locale în cinstirea eroilor şi propune o colaborare în acest sens. „Avem, din păcate, prea puţine monumente de artă - spunea domnia sa - dedicate eroismului naţional şi civic multe fapte din trecut şi din contemporaneitate riscă să dispară definitiv din conştiinţa publică din lipsa unor mărturii."

În consecinţă, Asociaţia pe care o conduce a convenit cu administraţia locală să sprijine reabilitarea celor două monumente din oraş, ridicate în memoria celor doi eroi, Alexandru Bătrâneanu şi Vasile Simonis.

În încheierea acestei părţi, doamna *Mariana Ploeșteanu,* istoric, cercetător ştiinţific la Institutul de Cercetări Socio-Umane „Gh. Şincai" al Academiei Române, a făcut o evocare a celor doi martiri, care a impresionat publicul prin ineditul şi elocinţa sa.

A urmat, apoi, depunerea de coroane din partea oficialităţilor, a unor societăţi comerciale şi a partidelor politice, onorul şi defilarea gărzii asigurată de Detaşamentul de Pompieri Sărmaşu.

Din Parcul Central activităţile s-au mutat în Casa de Cultură, unde au fost înmânate titlurile de „Cetăţean de Onoare". Beneficiarii lor au fost acad. prof. univ. *Liviu Rusu,* fiul preotului greco-catolic din Sărmaşu, distincţie acordată, post-mortem, pentru contribuţia adusă la creşterea prestigiului ştiinţei şi culturii româneşti.

Laudatio a fost rostit de scriitorul *Nicolae Băciuţ.* Însemnele au fost preluate de fiica academicianului, prof. univ. *Liana Marta Rusu,* care sublinia în cuvântul său că, din nefericire, ambele titluri, de academician şi cetăţean de onoare, au fost oferite tatălui ei post-mortem, iar în viaţă a suportat efectele regimului comunist prin înlăturarea sa din viaţa publică. În rândurile cetăţenilor de onoare se mai înscrie şi *Dan Roth-Făgărăşeanu,* cu domiciliul în Germania, pentru aportul la promovarea şi dezvoltarea oraşului.

Programul a continuat apoi, cu partea literară. Un îndemn la preţuirea lecturii îl face *Dimitrie Poptămaș,* preşedintele Fundaţiei Culturale „Vasile Netea", prin exemplul lui Badea Cârţan. Minunat prilej de a face cunoscut volumul memorial, apărut la Braşov, rezultat al colaborării celor trei instituţii de învăţământ, Şaguna, Unirea şi Meşotă. A urmat apoi la cuvânt scriitorul *Lazăr Lădariu,* preşedintele Despărţământului Judeţean Mureş al ASTREI, care, vorbind despre cartea sa „Pentru credinţă, neam şi ţară", scrisă împreună cu *Mariana Cristescu,* evocă mari personalităţi ale culturii

românești, oameni ai faptelor. Poetul *Valentin Marica* și-a prezentat volumul „Absidă pentru ziua a treia - Poemele Zoreniului", localitatea natală, situată la numai 20 de kilometri de Sărmașu, locul spre care a pornit cu o pâine sub braț „spre slova minții".

A fost prezentat, apoi, volumul „Cuibarul de vise" al lui *Mircea Dorin Istrate,* de către Lazăr Lădariu, care a subliniat faptul că se scrie poezie patriotică în condițiile în care cuvintele patriotism și naționalism sunt hulite de către mulți. Autorul lecturează câteva poezii dintre care una închinată eroului *Vasile Simonis.* Scriitorul *Nicolae Băciuț* prezintă noua apariție antologică a preotului protopop onorific *Ilie Cașu Bucur,* de „Cugetări" și cartea Dinucăi Burian „Sărmașu - file de monografie" (Ediția a doua), ambele apărute în Editura Nico. Doamna Dinuca Burian, bibliotecară, este inițiatoarea și moderatoarea programului cultural.

Această primă parte a zilei a fost încheiată de acordurile corului Amadeus Belcanto, dirijor pr. *Daniel Camară*, laureat al mai multor festivaluri, care a interpretat câteva lucrări corale.

Nu putem trece cu vederea cele trei expoziții. Sub razele soarelui de vară caniculară, în parc putea fi admirată cromatica de obiecte artizanale de sticlărie, organizată de *Grigore Nicușan,* adevărat artist și maestru al meseriei de sticlar; la Casa de Cultură expoziția de origami a elevilor de la Grupul Școlar „Samuil Micu" din Sărmașu, coordonator *Dorina Buzan,* și expoziția de costume și țesături populare organizată de către Dinuca Burian la Biblioteca orășenească.

Așadar, frumosul și utilul au pus stăpânire pe cei care au participat la acest maraton care ne lasă tuturor o frumoasă amintire, încheiată cu o mesă de prânz comună. (2011)

„Credinţa noastră este viaţa noastră”

Sâmbăta, 10 noiembrie 2012. Zi de rugăciune şi adoraţie creştinească la Milaş (judeţul Bistriţa – Năsăud). Şi-au dat întâlnire aici credincioşi greco-catolici din protopopiatele Târgu-Mureş şi Teaca. Iniţiativa i-a aparţinut părintelui Dan Liviu Fodor, protopop al Târgu-Mureşului şi preotului paroh Dumitru Coroş din Milaş.

A fost o zi frumoasă de toamnă însorită şi caldă, ocrotită de Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavril, tot aşa cum erau şi sufletele participanţilor, curate şi cu bună intenţie. A fost stabilit Milaşul care prin oamenii săi a dat măreţie şi grandoare bisericii greco-catolice şi neamului românesc în anii de apogeu.

Aici a descălecat în vremurile de demult familia Hossu, originară din Maramureşul istoric, loc binecuvântat din Grădina Maicii Domnului, de unde îşi are obârşia unul dintre cei mai mari ierarhi ai Bisericii Române Unite, Greco-Catolică, Episcopul dr. Iuliu Hossu, pilon de bază al năzuinţelor noastre creştineşti şi naţionale, înfăptuirea României Mari la 1 Decembrie 1918, devenit mai târziu, în timpul lungii detenţii de la Căldăruşani, primul învrednicit Cardinal al bisericii, despre care Sanctitatea Sa Paul al VI-lea spunea că este „*simbol şi far al fidelităţii, model de credinţă*”.

Eveniment cu multiple semnificaţii, a pus în valoare mai multe aspecte ale trăirii credinţei prin rugăciune, pornind de la cerinţele unităţii creştine ca trăsătură definitorie, amintirea şi pomenirea marelui ierarh şi a episcopilor martiri, acum, când ne rugăm pentru beatificarea lor, venerarea moaştelor Sfinţilor Apostoli, o rugăciune şi un omagiu adus eroilor neamului din localitate.

Procesiunea a debutat cu rugăciunea la monumentul eroilor, o troiţă ridicată în cimitirul bisericii ortodoxe, ctitorie de peste o sută de ani a unui vrednic înaintaş din familie, preotul greco-catolic Ioan Hossu.

Pe atunci populaţia românească a localităţii era greco-catolică; decimată de regimul ateo-comunist a supravieţuit până în zilele noastre printr-o restrânsă comunitate.

Liturghia solemnă s-a oficiat de către un cin de 11 preoţi în noul şi impozantul Cămin cultural devenit neîncăpător. Tot aici s-a oficiat parastasul de pomenire a martirilor bisericii şi eroilor neamului.

Un moment distinct l-a constituit închinarea la moaştele Sfinţilor Apostoli, ucenici ai lui Isus Cristos, aduse aici prin bunăvoinţa Preafericirii Sale Cardinal Lucian, Arhiepiscop Major şi Mitropolit al Bisericii Române Unite, Greco-Catolică.

Au fost momente de neuitat şi de mare înălţare sufletească, de punere în valoare a testamentului lăsat de Cardinalul dr. Iuliu Hossu, înainte de plecarea la cele eterne prin cuvintele simple, sugestive, încărcate de emoţie şi sfinţenie: „*Credinţa noastră este viaţa noastră*”.

(2013)

Comemorarea lui Romulus Guga

Repere biobibliografice

În urmă cu 30 de ani, la 18 octombrie 1983, se stingea din viaţă Romulus Guga, personalitate marcantă a scrisului şi culturii româneşti, care şi-a desfăşurat activitatea în judeţul nostru. Originar din Oradea, îşi face studiile superioare la Cluj, fiind student al Facultăţii de Filologie din cadrul Universităţii „Babeş-Bolyai", unde i-a avut ca mentori spirituali, printre alţii, pe Iosif Pervain, Anatol Baconski, Leon Baconski, Lucian Blaga şi Ion Agârbiceanu. Debutează cu versuri la prestigioasa revistă „Steaua" a Uniunii Scriitorilor încă din anii de studenţie. În anul 1967, atras de oraşul Târgu-Mureş, ocupă postul de secretar literar al Teatrului de Stat. La mai puţin de un an de la venirea sa aici îi apare volumul de versuri „Bărci părăsite" (1968), în prestigioasa Editură pentru literatură, colecţia „Luceafărul". În scurt timp, Romulus Guga se va impune în viaţa literar-culturală mureşeană, intelectualitatea de aici punându-şi în el speranţele de realizare a unei reviste locale de profil. Terenul era propice, generos. Existenţa aici a învăţământului superior filologic, a liceelor teoretice, a celui elementar, a instituţiilor culturale cu tradiţie, antrenau un mare număr de intelectuali bine pregătiţi şi cu preocupări de creaţie literară şi cercetare, în special în domeniul istoriei.

Până la realizarea acestui deziderat, lui Romulus Guga îi apare un nou volum de versuri, „Totem" în editura „Cartea Românească", precum şi romanul „Nebunul şi floarea" la Editura Dacia din Cluj, încununat cu Premiul Uniunii Scriitorilor.

Toate acestea prevesteau justificata apariţie a unei reviste. În oraş funcţiona la scurtă vreme după război un cenaclu literar „Mureşul", care avea la origine preocupările literare interbelice şi în care a activat Iacob Timiş, Dimitrie Mărtinaş, Aurel Holircă, G. I. Olteanu, fraţii Ştefan şi Remus Luca, Francisc Păcurariu ş. a., ale

căror lucrări au apărut în volumul „13 poeme de dragoste” (Târgu-Mureș, 1946).

Refacerea cenaclului literar a avut loc în anul 1957, avându-i ca animatori pe Traian Dragoș, Alexandru Munteanu, Bucur Septimiu, Mihai Ştefan Pintea, Tompea Trifan, Zeno Ghiţulescu, Valeriu Niţu, Atanasie Popa, Melinte Şerban, Ion Ilie Mileşan, la care se alătură mai târziu Dan Culcer, Serafim Duicu, Romulus Guga, Ion Dumbravă, Soril Miavoie (Pop Simion), Lazăr Lădariu, Dumitru Mureşan, Eugeniu Nistor, Mihai Sin, Silvia Udrea, Tudor Balteş, Andrei Fischof, Virgil Gomboşiu, Kocsis Francisco, Octavia Nuţiu, Ioan Ţighiliu, Rodica Puia etc.

Lor li se mai alăturau numeroşi istorici cu rezultate apreciabile în cercetare, indispensabile pentru o revistă de cultură. Bună parte dintre ei îşi valorificau creaţiile într-o publicaţie fără periodicitate, sugestiv intitulată „Pagini mureşene”, din care au apărut cinci volume până la apariţia revistei „Vatra”.

Aşadar, năzuinţa creatorilor mureşeni, adunaţi în jurul lui Romulus Guga, a câştigat bătălia pentru o publicaţie literar-culturală. Suplimentul social-politic şi cultural al ziarului „Steaua roşie”, – „Cadran mureşean” – din care au apărut trei numere, confirmă această cerinţă. Astfel, ia fiinţă revista „Vatra”, în anul 1971, după modelul şi continuarea celei fondate de I. Slavici, I. L. Caragiale şi G. Coşbuc, într-o nouă serie, adaptată la noile condiţii şi cerinţe ale societăţii. Ea s-a impus ca o publicaţie de ţinută, imaginată şi pusă în tipar de Romulus Guga, sprijinit de un mare număr de colaboratori interni şi externi.

Ani în şir lui Romulus Guga îi apar noi romane: „Viaţa postmortem” (1972), „Sărbători fericite”(1973), „Adio, Arizona” şi „Paradisul pentru o mie de ani” (1974), apoi piesele de teatru, „Speranţa nu moare în zori” (1974), „Noaptea cabotinilor” (1977), distinsă cu Premiul Uniunii Scriitorilor, „Evul mediu întâmplător” (1980). La toate acestea se mai adaugă traducerea romanului lui Sütő András, „Un leagăn pe cer”.

La Răstoliţa

16 octombrie 2013. Zi liniştită de toamnă. Soarele îşi mai îndreaptă o dată privirile, razele binefăcătoare asupra aşezării de

munte dând frumuseţe clădirilor şi culorilor pădurilor, de la galbenul palid la roşul aprins şi ruginiu. Cula de la şosea, în care şi-a petrecut o bună parte din timp scriitorul Romulus Guga şi unde şi-a aşternut pe hârtie o mare parte din creaţiile sale, stă părăsită.

Amintirea sa se mai păstrează încă şi acum în memoria multor locuitori ai satului. După activităţile comemorative de la Târgu-Mureş, organizate la gimnaziul care îi poartă numele, a venit rândul localităţii Răstoliţa.

Festivităţile au avut loc la Şcoala Generală din localitate, în prezenţa primarului Marius Ioan Lirca, în sala Centrului de Informare şi Documentare. Deschiderea activităţilor i-a revenit doamnei inginer Ioana Lirca, directoarea Şcolii Generale, care i-a oferit cuvântul d-lui Nicolae Băciuţ, directorul Direcţiei pentru Cultură Mureş, care a prezentat personalităţile participante la eveniment. Bun cunoscător, coleg şi redactor al revistei „Vatra" în perioada când Romulus Guga îndeplinea funcţia de redactor-şef, Nicolae Băciuţ a trecut în revistă câteva date privitoare la viaţa şi activitatea acestuia.

Răstoliţa este a treia localitate după locul de naştere şi cel al activităţii. Ea justifică din plin un muzeu al scriitorului, cu atât mai mult cu cât dr. Voica Foişoreanu Guga, soţia sa, îşi are originea aici.

Să se profite de faptul că este prezentă la acest eveniment şi sunt condiţii pentru realizarea lui. Totodată, a vorbit de un proiect de muzeu al literaturii mureşene, lucru care se impune, cu atât mai mult, cu cât judeţul nostru nu dispune de case memoriale.

Voica Foişoreanu Guga a depănat câteva amintiri din tinereţe privitoare la modul cum l-a cunoscut şi cum şi-a legat viaţa de el.

Ea este, de fapt, păstrătoarea patrimoniului spiritual al scriitorului, colaboratoare la revistă şi editoare a unor lucrări postmortem, a ediţiei definitive de teatru, precum şi a unei bibliografii a scriitorului, publicată în acel volum. În final, ea a înmânat elevilor cărţi ale scriitorului.

În continuare a fost oferit cuvântul domnului Octavian Iacob, directorul Şcolii Gimnaziale „Romulus Guga" din Târgu-Mureş, care le-a vorbit celor prezenţi, cu mândrie şi satisfacţie, despre alegerea lui Romulus Guga ca patron spiritual al şcolii pe care o conduce.

Elevii ştiu prea bine cine a fost Romulus Guga şi absolvenţii gimnaziului sunt mândri de patronul lor spiritual, acesta constituind o adevărată aspiraţie pentru ei.

Programul a continuat cu recitalul actriţei Monica Ristea din versurile poetului şi cu intervenţia scriitoarei Maria Genescu, care a făcut câteva referiri la teatrul lui Romulus Guga, cu precădere la piesa „Moartea domnului Platfus". S-a oferit apoi cuvântul lui Lazăr Lădariu, care, în preambulul alocuţiunii sale, a derulat câteva amintiri despre Romulus Guga, exprimându-şi mâhnirea pentru aşternerea unei tăceri deloc justificate asupra scriitorului şi omului de cultură mureşean. Oamenii politici mureşeni nu au fost în stare să apere principala librărie care îi purta numele, placa de marmură care ţinea loc de firmă este dispărută, probabil distrusă, spunea domnia sa. Instituţiile şi cultură şi publicaţiile pe care el le-a susţinut cu greu ne mai aduc aminte de el. În continuare a făcut o cumpănită apreciere a operei scriitorului.

Semnatarul acestor rânduri a făcut o incursiune imaginară în acel muzeu al literaturii mureşene prefigurat de Nicolae Băciuţ, cu accent pe viaţa şi opera lui Romulus Guga.

Deosebit de interesantă a fost comunicarea lui Ilie Şandru, care transcrie de pe bandă magnetică cuvântarea lui Romulus Guga la festivităţile de la aniversarea a 70 de ani a istoricului şi omului de cultură mureşean Vasile Netea, care au avut loc la Deda în anul 1982.

Atractiv pentru publicul participant a fost recitalul de versuri din opera lui Romulus Guga susţinut de elevii Şcolii Generale din Răstoliţa. Finalul i-a aparţinut primarului Marius Ioan Lirca, el agreând ideea unui muzeu „Romulus Guga" şi atribuirea numelui şcolii din localitate.

A urmat apoi o deplasare la mormântul scriitorului, unde s-a oficiat o rugăciune de pomenire de către preoţii Nicolae Gheorghe Şincan şi Ioan Moldovan Lirca, s-au depus jerbe şi buchete de flori.

La Reghin

Comemorarea a avut loc în cursul aceleiaşi zile, de la ora 17, în sala de lectură a Bibliotecii Municipale „Petru Maior”. Atmosfera comemorativă a fost marcată de încadrarea scărilor şi coridorului cu lumânări aprinse.

Cuvântul de început a fost rostit de către Sorina Bloj, directoarea bibliotecii care, în cele din urmă, i-a dat cuvântul lui Nicolae Băciuţ, prezentându-i pe vorbitori, susţinând și aici importanţa readucerii numelui scriitorului în conştiinţa reghinenilor.

Romulus Guga avea un deosebit respect pentru istorie, pentru Petru Maior, pentru locurile pe unde și-a purtat paşii. A vorbit despre opera acestuia, după care a invitat-o la cuvânt pe doamna dr. Voica Foişoreanu Guga, care a vorbit despre atracţia lui pentru Reghin.

Marin Şara, fost director al Bibliotecii Municipale „Petru Maior”, a relatat despre frumoasa și fructuoasa colaborare cu Romulus Guga, despre prezentarea cărţilor sale la Reghin, repunerea istoriei în drepturile ei. Au mai vorbit Lazăr Lădariu și Dimitrie Poptămaş. Actriţa Monica Ristea a recitat poeziile: *„Totem”, „Toamnă citadină”* și *„Taină”.*

A fost, de asemenea, prezentat un recital de versuri de către elevi – cititori ai bibliotecii, cărora Voica Foişoreanu Guga le adresează un îndemn pentru lectură și scris, oferindu-le trei premii pentru cele mai bune lucrări.

Și aici s-a oficiat o rugăciune în prezenţa preotului protopop Teodor Beldeanu. (2013)

Măgheruşenii la ei acasă

Măgheruş. Un sat din depresiunea Târnavelor în care poţi ajunge mergând pe DN 13, între Bălăuseri şi Sighişoara. Din Ţigmandru se ia la dreapta pe un drum judeţean pietruit, cale de vreo cinci kilometri pe valea Măgheruşului.

Frumoasa localitate este situată în zona colinară a Târnavelor străbătută de pârâul Măgheruş, generoasă în acest an de rod, la ora secerişului şi a porumbului în pârgă, în lanurile care se pierd până la liziera pădurilor de pe dealurile situate de o parte şi de alta a văii. Acolo se află satul Măgheruş, veche localitate săsească, care ne aminteşte de o civilizaţie înfloritoare specifică locuitorilor săi, cu casele aşezate de o parte şi de alta a pârâului. În conformitate cu organizarea administrativ-teritorială, el aparţine astăzi comunei Nadeş. Este o localitate cu un peisaj atrăgător şi oameni harnici.

Împrejurări vitregite de istorie au făcut ca, după a doua conflagraţie mondială, populaţia săsească să se retragă la obârşii, ori să emigreze în alte zone ale planetei, pentru a-şi găsi rosturile vieţii, nesuportând să trăiască în noua sferă de interese şi împărţire a lumii, în cea de influenţă sovietică care i-a fost sortită României postbelice.

Dacă apelăm la cifrele statistice, aflăm că la recensământul din 1930, aici existau 639 de locuitori, din care 21 erau români de religie greco-catolică, filie a bisericii din Ţigmandru şi 618 erau saşi de religie luterană.

Aici s-a născut unul dintre marii istorici saşi, Johannes Hochsmann (1841-1905), reputat pentru scrierile sale privitoare la Transilvania, colaborator la celebra publicaţie *Archiv des Vereins fur Siebenbughische Landeskunde* (Arhiva Asociaţiei pentru Cunoaşterea Patriei Transilvane). Satul este străjuit şi acum de impunătoarea biserică-cetate de cult evanghelic, a cărei primă zidire se pierde în sec. XIV-XV, refăcută în mai multe etape.

După război, satul a fost repopulat cu români care au înțeles că trebuie să folosească în mod civilizat construcțiile vechi, să le dezvolte, să le modernizeze la cerințele actuale și să ducă mai departe lupta cu lucrul pământul pentru a-i smulge roadele.

Nu îmi dau seama cu câți locutori se depășește astăzi cifra de 155, câți am găsit eu într-o statistică mai recentă, dar hărnicia lor este evidentă. În acest mic sătuc există și o școală primară cu predare simultană.

În acest an, satul Măgheruș a fost ținta unei activități culturale fără precedent în cursul existenței sale. Despărțământului „Teodor Muică" al Astra din Sângeorgiu de Pădure, prin Cercul Cultural „Ștefan Baciu" din Nadeș, a reluat Festivalul de folclor „Ștefan Baciu" în a doua sa ediție la Măgheruș.

Au ținut să fie prezenți invitați de seamă ai Asociațiunii din conducerea națională, județeană și locală, personalități ale vieții politice și culturale, între care: prof. univ. dr. Dumitru Acu, președintele Asociațiunii Astra din Sibiu; prof. Vintilă-Onuc Nemeș, vicepreședinte al Asociațiunii Astra din Sibiu; prof. Alin Munteanu, președintele Asociațiunii Astra Tineret din Sibiu; Nicolae Băciuț, vicepreședinte al Despărțământului Central Mureș al Astra, director al Direcției Cultură și Patrimoniu Cultural Național Mureș; Dimitrie Poptămaș, vicepreședinte al Despărțământului Central Mureș al Astra, președintele Fundației Culturale „Vasile Netea"; Mioara Muică, secretar al Despărțământului „Teodor Muică" al Astra din Sângeorgiu de Pădure; pr. Marin Furdui, președintele Cercului Cultural al Astra din Bălăușeri; Crucin Viorica, președintele Cercului Cultural al Astra din Daneș; Nicolae Mosora, președinte de onoare al Cercului Cultural și primar al comunei Daneș și Nelu Șopterean, consilier al Consiliului Județean Mureș, interpret de muzică populară.

Programul a debutat cu serviciul religios, oficiat la biserica ortodoxă după care sătenii s-au adunat la Căminul cultural unde s-a desfășurat festivalul. Binecuvântarea a fot dată de preotul paroh Ovidiu Marcu.

Cuvintele de bun venit a fost rostite de Sorin Datu, președintele Cercului Cultural „Ștefan Baciu" din Nadeș de Emilia Feier, președinte al Despărțământului „Teodor Muică" al Astra din Sângeorgiu de Pădure.

Din partea Consiliului local Nadeș a luat cuvântul Iulian Badea, secretar.

Rând pe rând au vorbit invitații: Dumitru Acu, Nicolae Băciuț, Dimitrie Poptămaș, Gheorghe Munteanu, Radu Ungureanu și Vintilă-Onuc Nemeș, care au făcut referiri elogioase la primul despărțământ din județul Mureș și dinamismului său.

Am reținut din program cele două momente închinate patronului spiritual al Festivalului – Ștefan Baciu, despre care se spune că se numără printre primii opt mari poeți ai lumii. Un recital de poezie din creația sa interpretat de elevii claselor I-IV din satul Măgheruș, îndrumați de Bianca Dumitru precum și lansarea cărții „Floarea din cer" omagiu adus poetului de către Gheorghe Munteanu și Radu Ungureanu.

A urmat apoi, într-un maraton care a durat peste cinci ore de spectacol, festivalul propriu-zis la care au participat 13 formații de pe Târnave, grupuri vocale, ansambluri de dansuri și soliști vocali, întrecându-se în măiestria interpretării cântecelor și a dansurilor.

Am remarcat grupurile vocale „Târnava Mare"din Țopa avându-o ca instructor pe neobosita interpretă Eusebia Șuteu, „Flori de nalbă" din Daneș instructor și interpret Viorica Crucin, „Stejarul" condus de Nicolae Mosora, primarul Comunei Daneș, cunoscut în țară și străinătate, „Nadeșul dintre Târnave" avându-l ca instructor pe Ambrozie Olteanu, „Doina Târnavei" din Albești condus de Laurențiu Stan, soliști vocali, Loredana Filipescu, Doina și Nicu Pintea din Albești, Iliuță și Chivuța Trif, Mircea Marcoș din Dumbrăveni, Nicu Poșta și, nu în ultimul rând, Nelu Șopterean, cunoscutul interpret de muzică populară. Și-a mai dat concursul Ansamblul de cântece și dansuri populare din Vânători, avându-l ca instructor pe Ioan Todoran.

Așa am descoperit adevărul. Măgherușenii sunt la ei acasă. Le place să muncească și se bucură atunci când sunt luați în seamă. Prin Astra, cultura românească își face loc pretutindeni.

(2013)

V.
LAUDE

Ioan Ranca sau acribia arhivistului

Două profesii înrudite: arhivist şi bibliotecar. Din ele decurg cele două discipline, arhivistica şi bibliologia, ştiinţe care se întrepătrund. Ele depăşesc simplul proces de colecţionare, păstrare şi informare atunci când finalizarea lor incumbă în preocupări activitatea de cercetare. În această situaţie, ineditul documentului se dezvăluie în strânsă legătură cu imensul material edit. Aceste caracteristici stau la baza prieteniei dintre bibliotecar şi arhivist, care se manifestă prin colaborare şi interes reciproc. În ele îşi găsesc relaţia de prietenie şi înţelegere între mine şi Ioan Ranca, a cărei durabilitate durează de mai bine de o jumătate de secol. Când profesorul Ioan Ranca, venea de la Filiala Arhivelor Statului din Aiud, răspunzând comandamentelor de preluare a arhivelor mureşene, el ajungea aici, la Târgu-Mureş cu experienţa practicii de nouă ani care îl consacra profesional, având formate şi calităţile manageriale.

Eu aveam pe atunci experienţa a şapte ani de biblioteconomie. Este greu să-mi reamintesc prima noastră întâlnire, ce discuţii şi ce interese aveam. Important este faptul că între noi s-a înfiripat acel morb al colaborării dintre cele două instituţii. Fără duşmănie şi fără a ne fi certat vreodată, având întotdeauna temă de discuţie, ceea ce ne apropie, păstrându-ne specificul. Am avut multe momente frumoase în realizarea unor activităţi comune de mare ţinută ca,

expoziţii, simpozioane, sesiuni de comunicări, aniversări culturale apreciate de publicul târgumureşean.

Ce am apreciat dintotdeauna la Ioan Ranca, a fost interesul său pentru cercetarea istorică. El face parte dintr-o pleiadă de istorici de legătură între trei generaţii formate la universitatea clujeană, având ca profesori istorici consacraţi cum au fost: Constantin Daicoviciu, David Prodan, Ştefan Pascu, Ioachim Crăciun, Mihai Macrea, Victor Cheresteşiu, Kurt Horedt, Ioan I. Russu, care transmit unei noi generaţii spiritul academic al ştiinţei istoriei.

El face parte dintr-o nouă pleiadă, unii dintre ei ridicându-se la înălţimea mentorilor care le-au fost profesori şi îndrumători. Între aceştia Pompiliu Teodor, Nicolae Edroiu, Hadrian Daicoviciu, Alexandru Porţeanu şi mulţi alţii, familiarizaţi încă din anii universităţii cu cercetarea istorică. Timpurile de după absolvirea universităţii nu era propice afirmării, deoarece istoria a devenit o disciplină politică, politizată şi politizantă, în multe cazuri denaturată. Cu toate acestea, cine a avut caracter şi conştiinţa trează a învins acele momente. Ioan Ranca este unul dintre aceştia.

El a realizat la Târgu-Mureş o instituţie arhivistică bogată în informaţii, o echipă de lucru, iar apoi şi-a finalizat câteva lucrări care rămân de referinţă pentru trecutul istoric transilvan, teme care, chiar dacă au fost inspirate din valorosul tezaur moştenit aici şi completat, a constituit sursă de istorie locală şi naţională. Aşa se explică faptul că, într-o vreme când tipărirea cărţilor era dirijată, limitată şi controlată, multe din lucrările elaborate de către autori sau în colectiv nu au putut fi tipărite.

Ele intrau în formă manuscrisă în colecţiile Direcţiei Generale a Arhivelor Statului. Între acestea se numără: *Conscripţia urbarială din anii 1819-1820 din Transilvania; Domeniul Cetăţii Bran; Documente mureşene privind Revoluţia de la 1848-1849*. Aceasta din urmă îi va sugera mai târziu lui I. Ranca alcătuirea volumului antologic *Avram Iancu – documente şi bibliografie* (Editura Ştiinţifică – 1974), semnată împreună cu cercetătorul ştiinţific Valeriu Niţu, căruia îi aparţine partea de bibliografie.

Istoricul este autorul celor doua părţi: *Documente despre Avram Iancu* şi *Mărturii contemporane despre Avram Iancu*. Dată

fiind cenzura timpului, va reveni după 1989 asupra lucrării, în volumul intitulat *Avram Iancu pe baricadele apusenilor*, având ca subtitlu *Relatări contemporane ale unor apropiaţi şi adversari* (Editura Pax-Historica, 1996).

Cunoscător îndeaproape al stării românilor din ţinuturile secuizate, situaţie specifică şi judeţului Mureş, consecinţă a îngrădirii drepturilor politice şi naţionale ale românilor din Transilvania în lunga perioadă a timpurilor medievale şi moderne prin unirea celor trei naţiuni: ungurii, saşii şi secuii, apoi îngrădirea drepturilor şi libertăţilor prin Aprobatele şi Compilatele vremi iar apoi a credinţei ortodoxe prin Dieta de la Turda, îşi propune asemenea lui Ioan I. Russu, un studiu care să confirme românitatea acestui spaţiu.

El se va numi *Românii din scaunele secuieşti în antroponimele din conscripţii, 1699-1821*, din care au apărut primele două volume, *I) Scaunul Mureș* și *II) Scaunul Ciuc-Giurgeu și Casin* (Editura Pax-Historica, 1995 şi 1997), volumul din urmă cuprinde perioada anilor 1567-1850. O altă lucrare este consacrată Răscoalei din 1784, *Românii din secuime de pe Mureș, Târnave și Câmpie și Răscoala lui Horea* (Editura Pax-Historica, 2000), teză de doctorat avându-l îndrumător pe acad. prof. Ştefan Pascu.

Este coautor, coordonator, prefaţator al mai multor lucrări: micromonografia *Filialei Mureș a Arhivelor Statului*, îngrijeşte şi prefaţează volumul de *Memorii* ale lui Ioan Oros alias Russu, *Îndrumător în Arhivele Statului, Judeţul Mureș*, *Contribuţii la istoria românilor din Giurgeul Ciucului; Drumul Holocaustului* (coautor), *Monografia oraşului Târnăveni* şi multe altele. Colaborează la numeroase publicaţii de mare ţinută ştiinţifică cu studii, comunicări şi referate pertinente, precum şi cu articole cu substrat ştiinţific, fiecare conţinând elemente inedite.

Despre cercetările sale, academicianul prof. Ştefan Pascu, făcând referire la probitatea ştiinţifică şi acribia studierii documentului scria: „*Profesorul dr. Ioan Ranca nu s-a mulţumit cu ceea ce se ştia din întâmplare sau cu aproximaţie, ci, aşa cum pretinde ştiinţa patronată de muza Clio, a asociat suma cunoştinţelor anterioare cu cea oferită de o bibliografie foarte bogată punând la*

dispoziţia cititorului o imagine închegată şi coerentă despre o secvenţă aderentă a românilor din estul Transilvaniei."

Aceste, gânduri pe care le scriu acum, când istoricul dr. Ioan Ranca intră în rândurile octogenarilor, nu pot trece cu vederea faptul că în casa sa îşi desfăşoară activitatea o *Mică Academie*. Zilnic uşa casei soţilor Ioan şi Paulina este deschisă oaspeţilor. Aici vin numeroşi oameni de bună credinţă, îndrăgostiţi de istorie, profesori şi intelectuali cu preocupări de acest fel, cântăresc oportunitatea unor teme de lucrări,studii, articole, monografii etc.

Toţi avem nevoie de cunoaştere, sfătuire şi comunicare! Cu mult calm şi răbdare, dr. Ioan Ranca este generos în informare şi în îndrumarea acestor preocupări. A fost şi rămâne pentru noi mentorul orientării lucrărilor istorice în tot ţinutul mureşean.

(2012)

Vasile Dobrescu – între ştiinţa istorică şi vocaţia istoricului

Proverbul din înţelepciunea populară românească „Pomul după roade se cunoaşte, iar omul după fapte" i se potriveşte bine lui Vasile Dobrescu. Istoric şi pedagog desăvârşit, acum, la bilanţ septuagenar, îşi culege roadele devenind ţinta de judecare a tuturor celor ce îl apreciază - colegi, prieteni, actuali şi foşti studenţi. Printre aceştia mă număr şi eu în două din calităţile de mai sus, prieten şi student. Dar poate mai mult decât atât, la baza relaţiilor noastre s-a aflat comunitatea de interese intelectuale.

Tânărul avid de cunoaştere, devenit mureşean prin adopţie, consecinţă a numirii sale la un nou aşezământ de învăţământ superior înfiinţat la Târgu-Mureş – Institutul Pedagogic de 3 ani şi principala bibliotecă (Regională) din oraş, valoroasă pentru colecţiile sale, inclusiv cele de ordin istoric. Originar din Râşnov, el venea din Clujul universităţilor cu renume, unde şi-a finalizat studiile superioare în domeniul istoric. Era firesc ca cei care au trecut pe acolo să reprezinte pleiada de istorici clujeni postbelici, aşa cum o cerea tradiţia, reprezentativi fiind David Prodan, Ştefan Pascu, Hadrian Daicoviciu, Pompiliu Teodor, Nicolae Edroiu, Liviu Maior ş. a., creatori de adevărată şcoală istorică românească.

Am fost şi am rămas prieteni încă din perioada când a funcţionat ca preparator la acest institut, apoi asistent, conferenţiar, iar în cele din urmă, profesor universitar, cu trei abateri scurte de la cariera didactică, dar pline de semnificaţie când a îndeplinit funcţiile de cercetător ştiinţific, inspector şcolar şi director al Casei Corpului Didactic Mureş.

Avea anturajul său de colegi clujeni: Grigore Ploeşteanu, Mariana Ploeşteanu, mai vârstnicii Ioan Chiorean,Valeriu Lazăr şi Ioan Ranca. Dintre aceştia, Vasile Dobrescu avea o distincţie aparte.

Era prietenos, comunicativ, modest, calităţi care se completau cu profesionalismul său, bazat pe cunoaştere şi asimilare de informaţii aşezate sistematic pe fundalul unei memorii mai rar întâlnite.

Era o plăcere să fii în anturajul acestor oameni. Avea ca principal partener de discuţii pe teme istorice pe Grigore Ploeşteanu, ambii fiind în măsură să dea explicaţii argumentate la cele mai importante şi controversate probleme de istorie.

S-a simţit întotdeauna bine în anturajul cărţilor. Rareori îl vedeam să ocupe un loc în sala de lectură a bibliotecii. Parcurgea paginile din cărţi în faţa raftului, în faţa galantarului, în depozit, pe scară atunci când era vorba de periodice în colecţie şi erau aşezate în rafturile superioare mai greu accesibile. Avea mare încredere în bibliotecar ca om al cărţilor. Atunci când se pregătea pentru o conferinţă se documenta cu rapiditate, iar la redare, epata prin discurs.

Vasile Dobrescu se distinge nu numai prin temeinicele sale cunoştinţe de istorie, ci şi prin elocinţa sa. Bun orator, calitate care îi conferă audienţă la catedră şi public. Nu odată spuneam, atunci când comunicau la vreun eveniment împreună, că şi-a însuşit aproape perfect - am putea spune – discursul mentorului său spiritual, acad. Ştefan Pascu.

Activitatea istoricului se desfăşoară în principal pe trei planuri distincte, toate cu rezultate semnificative. Avem în vedere în primul rând activitatea de cercetare istorică românească, la care a contribuit substanţial şi apreciabil. Călăuzindu-se după dictonul

latin „Non multa, sed multum”, opera sa nu se remarcă sub aspect cantitativ, ci excelează în conţinut.

S-a preocupat de aspecte ale vieţii economice şi ale elitelor româneşti ardelene, domeniu mai puţin cercetat. Acestea constituie tema a trei lucrări fundamentale: *„Elita românească în lumea satului transilvan, 1867-1918*”, (1966); *„Sistemul de credit românesc din Transilvania, 1872-1918*” (1999), *„Funcţii şi funcţionalităţi în sistemul de credit românesc din Transilvania până la Primul Război Mondial: Studiu de caz”* (2006). Toate trei lucrările, după cum bine se poate vedea, îşi încheie tratarea în 1918, constituindu-se într-un preludiu al Unirii Transilvaniei cu Patria-Mamă.

Vasile Dobrescu a desfăşurat o merituoasă activitate publicistică.

Se înscrie alături de Grigore Ploeşteanu şi alţi istorici locali în susţinerea unei rubrici de istorie la prima revistă mureşeană de literatură şi cultură „Vatra”, sugestiv intitulată „Documentele-continuităţii”.

Colaborează la reviste şi anuare de istorie între care: Apulum (Alba-Iulia); Marisia (Târgu-Mureş); Studia Universitatis Babeş–Bolyai (Cluj-Napoca); Studii şi cercetări de ştiinţe sociale; este redactor-şef al revistei Studia Universitatis „Petru Maior”, Series Historia (Târgu-Mureş). Este membru-fondator al Fundaţiei Culturale „Vasile Netea” cu prezenţă efectivă la majoritatea activităţilor consacrate patronului spiritual. Nu pot să nu amintesc aici două dintre studiile de bază privitoare la istoric: *Vasile Netea în ipostaza „analistului” politic* şi *Un periplu istoriografic în opera de tinereţe a lui Vasile Netea.*

L–am avut ca partener de activitate în organizarea unor activităţi ştiinţifice de mare anvergură, cum ar fi, sesiuni de comunicări ştiinţifice, simpozioane, conferinţe, prezentări de cărţi organizate de Biblioteca Judeţeană Mureş pe timpul când îndeplineam funcţia de director, iar mai apoi, în cadrul Fundaţiei Culturale „Vasile Netea”.

Înainte de toate, poate că trebuia să amintesc aici activitatea didactică. Cred că sutele de studenţi care i-au audiat cursurile sunt mai în măsură să facă acest lucru mai bine şi mai mult decât mine.

Ele nu puteau fi altfel decât cu o mare încărcătură documentară, interesante, plăcute, aşezate bine pe judecăţi de valoare cu apărarea adevărului istoric, formând noi generaţii de profesori în spiritul convingerilor proprii.

Timp de patru ani, Vasile Dobrescu a îndeplinit funcţia de senator (1996-2000) în Parlamentul României. A reprezentat un partid al românilor ardeleni (P.U.N.R.) şi al intereselor noastre. Era şi dorinţa celor care l-au ales, punându-şi speranţele în el. Din nefericire acest partid a devenit ţinta a numeroase atacuri.

A devenit un partid incomod pentru cei de la putere fiind înlăturat de la guvernare.

De fapt, politicienii nu au avut nevoie nici mai demult şi nici acum de oameni luminaţi. Istoria ne serveşte cazuri concludente în acest sens, prin cei doi mari oameni români de cultură Octavian Goga şi Nicolae Iorga.

Vasile Dobrescu şi-a onorat cu demnitate această calitate, îndeplinind funcţia de chestor şi şef al grupului parlamentar în formaţiunea sa politică.

Cu aceste gânduri frumoase despre Vasile Dobrescu, care mă vor urmări atâta timp câte zile ne va permite bunul Dumnezeu, îi doresc multă sănătate şi putere de muncă acum la vârsta deplinei sale înţelepciuni.

Nu dorim în nici un fel ca prin necunoaşterea istoriei noastre naţionale să trăim evenimente nedorite cu consecinţe nefaste asupra naţiunii.

Primeşte-mi adevăratele sentimente de preţuire, împreună cu tradiţionala urare latină „Vivat, crescat, floreat!”

(2013)

Ilie Șandru – sub semnul spiritului și al adevărului

Urmăresc de ani buni dăruirea și pasiunea unui adevărat intelectual, cu întreaga încărcătură emoțională care derivă din tradiția și firea românului, aspirații care au la bază o pregătire cu totul specială, aceea de a te ridica din popor, iar apoi de a-ți consacra întreaga viață pentru aspirațiile și propășirea sa. Istoria și literatura noastră este plină de asemenea exemple care, cu regret ar trebui să o spun astăzi, s-au rărit, mai ales acum în zilele noastre, când goana pentru înavuțire devine o preocupare prioritară.

În calea ei nu sunt obstacole de netrecut. Se folosesc toate metodele călcând în picioare cele mai elementare norme morale moștenite, statornicite pe criterii creștinești încă din cele mai vechi timpuri.

Ilie Șandru s-a pregătit pentru apostolat și a rămas fidel acestei nobile trăiri până în zilele noastre. Astăzi pare de-a dreptul ciudat să te formezi pentru a forma pe alții, o profesie deloc profitabilă financiar, atât în trecut, cât și acum.

Ne-am cunoscut pentru scurt timp pe una din treptele aspirațiilor noastre. Eram tributari părinților sau rudelor apropiate. Modelele noastre, ale celor născuți la sat, erau preotul și învățătorul.

Era firesc să aspirăm spre unul dintre ele. Așa ne-am întâlnit la Școala Pedagogică din Reghin, Ilie fiind cu doi ani înaintea mea.

Credeam în cuvintele imnului pe care cu mândrie îl intonam plecând din centrul oraşului, unde se afla şcoala şi până la internatul de fete, unde era cantina, în apropiere de Pădurea Rotundă: „Noi suntem şcoala pedagogică/ Şcoala de apostolat,/ Muncă fără de odihnă/ Şi cu sufletul curat". Erau cuvinte mobilizatoare în devenirea noastră ca viitori oameni de bază ai zidirii României postbelice - modul cinstit şi curat al idealurilor noastre.

Nu înţelegeam în schimb, de ce părinţii noştri erau torturaţi cu activităţi de convingere a muncii şi proprietăţilor colective, înfiinţarea întovărăşirilor şi colectivelor agricole, de faptul că agoniseala culturii grâului trebuia să treacă pe la arie. Noi elevii trebuia să scoatem piatra de râu din piaţa centrală a oraşului unde după o veche tradiţie funcţionau târgurile şi care acum trebuia să devină „parcuri de odihnă şi cultură", tot aşa cum nu ne puteam explica de ce trebuia să învăţăm limba rusă cântând, iar cărţile de aventuri ale unor clasici ai literaturii româneşti şi universale citite în ascuns. Denunţate şi descoperite erau afişate la gazeta de perete împreună cu numele elevilor care le citeau.

Am avut, în schimb, profesori străluciţi care ne-au purtat de grijă. Între aceştia se numărau: Dorina Bucur Zamfir, Grigore Ciortea, (mulţi ani director al celui mai important liceu românesc din Târgu-Mureş „Alexandru Papiu-Ilarian"), Ovidiu – Niculae Cotta, Carol Laufer, Maria Mocanu Sămărghiţan, Maria Mureşan, Augustin Strete, Ilie Şandru, Maria Şerban – Ţigănescu, Eugen – Coriolan Chinda ş. a., mulţi dintre ei formaţi la vechile universităţi, ori de nişte dascăli de tradiţie care făceau legătura între generaţii.

La absolvirea Şcolii Pedagogice, Ilie Şandru este numit învăţător la Bilbor, pe atunci situat în raionul Topliţa, o frumoasă localitate de munte (Călimani), aflată la mare altitudine, învecinată cu Moldova, de unde moşteneşte multe obiceiuri româneşti, arhitectură populară specifică, oameni harnici şi hotărâţi.

Aici funcţionează mai întâi ca învăţător (1953-1959), apoi ca profesor suplinitor până în anul 1961, director al Casei de Cultură din Topliţa timp de 7 ani, după care revine la catedră în noua calitate de profesor titular urmare a absolvirii Facultăţii de Istorie –

Filologie a Universității „Al. Ioan Cuza” din Iași. Aceasta îi va fi ocupația de bază, până la retragerea din activitate.

Ne-am regăsit destul de repede după anii de școală la Bilbor și Topliţa, reamintindu-ne anii petrecuţi la Reghin. Eu am plătit așa-zisa origine „nesănătoasă” cu exmatricularea din Școala Pedagogică. Am rămas prieteni până în zilele de astăzi.

Am împărtășit împreună toate bucuriile împlinirilor, afirmarea pe tărâmul filologic, ca istoric literar, reporter, îngrijitor de ediţii, romancier, om de acţiune culturală și atitudine atunci când situația o impunea.

Numele lui Ilie Șandru se leagă indestructibil de Octavian C. Tăslăuanu, fiul preotului greco-catolic din Bilbor, în jurul căruia se organizau celebrele întruniri ale Astrei, important centru de afirmare a culturii românești. Prin fiul său Octavian Codru, apare noua generaţie de intelectuali ardeleni, a căror activitate va fi subordonată pregătirii și înfăptuirii Marii Uniri.

El era cunoscut din opera sa și a mărturiilor sătenilor, a fratelui său Cornel, încă în viaţă la acea vreme. Prin scrierile și ideile sale, Ilie Șandru devine discipolul său.

Trecut în conul de umbră de către regimul comunist, în pofida faptului că ideile sale nu erau agreate în întregime se punea problema reevaluării întregii activităţi a scriitorului, omului de cultură, militarului și politicianului. Acestei cerinţe îi răspunde Ilie Șandru, adunând în jurul său pe cei care i-au cunoscut opera și i-au păstrat memoria.

Actul de cultură s-a produs în luna mai 1976, când se împlineau 100 de ani de la naşterea sa, când autorităţile culturale topliţene avându-l animator pe Ilie Șandru și-au dat întâlnire la Bilbor într-un simpozion aniversar naţional.

Cu acest prilej au susţinut comunicări: Ilie Șandru, Nicolae Bucur, Nicolae Albu (Blaj), Mihai Triteanu (Cluj-Napoca), Gabriel Ţepelea (Bucureşti), Viorel Cucu (Sibiu), Vasile Avram, Serafim Duicu (Târgu-Mureş), Vasile Fanache (Cluj-Napoca), Marin Gaşpar (Bucureşti) Silvia Sin (Târgu-Mureş), Gelu Voican (Bucureşti), Grigore Ploeşteanu (Târgu-Mureş), Iordan Datcu (Bucureşti),

Valeriu Niţu (Târgu-Mureş) şi Vasile Netea (Bucureşti), din acel moment prieteni ai lui Ilie Şandru.

El îşi vede visul realizat prin tipărirea volumului de comunicări cu doi ani mai târziu sub titlul „Octavian C. Tăslăuanu", (Miercurea Ciuc, 1978). Era o mare victorie, în condiţiile în care sistemul editorial era centralizat, supus controlului şi cenzurii.

Aceasta este încrederea şi debutul cu care Ilie Şandru continuă cercetările privitoare la viaţa şi activitatea lui Octavian C. Tăslăuanu. Cu aceasta se va deschide apariţia a încă două lucrări, „Sub cumpăna veacului", proză şi documente (Editura Petru Maior, Târgu-Mureş, 1995); „Pe urmele lui Octavian C. Tăslăuanu" (Editura Petru Maior, Târgu-Mureş, 1997, Ediţia a II-a, Editura Nico, 2012), Este prima lucrare biografică având la bază o riguroasă documentare. O altă carte intitulată „Binecuvântată a fost clipa…", (2002), roman istoric, tratează înfăptuirea Marii Uniri.

Acestor preocupări le alătură pe cele privitoare la cunoaşterea vieţii şi activităţii lui Elie Miron Cristea, primul patriarh al României. Cartea a apărut în două ediţii (1998 şi 2008). Prima este rodul colaborării cu scriitorul mureşean Valentin Borda.

Rămân valoroase scrierile de atitudine civică aproape fără egal în publicistica românească, îndreptate împotriva celor care deranjează mereu legitima convieţuire şi armonie în spaţiul transilvănean.

Pe această linie se înscriu volumele: „O stafie bântuie prin Ardeal", publicistică (Sfântu Gheorghe, 2005); „O victimă a extremismului maghiar Casa „Sfântul Iosif" din Odorheiul Secuiesc" şi „Alte măşti, aceeaşi piesă…", publicistică (Editura Nico, Târgu-Mureş, 2009).

Este o prezenţă activă în strădaniile de re-românizare a Basarabiei, constituirea celor două biblioteci, „Transilvania" şi „Târgu-Mureş. Este mereu preocupat de instruirea tineretului basarabean în şcolile topliţene. Cultivă legături cu ziariştii şi scriitorii de aici, între care, cu Grigore Vieru, care îl vizitează la Topliţa în mai multe rânduri. Este un observator atent al evoluţiei politicii româneşti din acest spaţiu. Două dintre cărţile sale tratează

această problemă: „Basarabia iarăşi şi iarăşi…” (Bucureşti, 2003) şi „Jurnal de Basarabia” (Editura Nico, Târgu-Mureş, 2011).

Lista cărţilor sale nu poate omite volumul de reportaje „Oameni şi locuri din Călimani”, Târgu-Mureş, romanul „Drum spre viaţă” (Târgu-Mureş, 2007), volumul de publicistică „Inima timpului” (2010) şi altul de proză scurtă „ Vremuri şi destine”, (2011), precum şi alte cărţi pe care le-a îngrijit.

Toate acestea ne îndreptăţesc să afirmăm că Ilie Şandru este un afirmat om al condeiului, scriitor, istoric literar şi, nu în ultimul rând, cronicar al Văii Superioare a Mureşului.

Acum, parafrazându-l pe autor, putem afirma şi noi că „Binecuvântată a fost clipa…” când Ilie Şandru, de obârşie din Săcalul de Pădure a descălecat în Călimani, la intrarea Mureşului în Defileu, dând viaţă ideilor sale româneşti, pe care nu le-a părăsit nici un moment, în nici o împrejurare.

De numele său se leagă multă dragoste de acest binecuvântat pământ stropit cu sudoarea înaintaşilor săi tot aşa cum nici el nu a simţit oboseala şi munca noului spaţiu de adopţie.

La toate acestea se cuvine să menţionăm viaţa tihnită, echilibrată şi fericită de familie, rezultată prin căsătoria cu bilboreanca Paula, născută Tănase, familie binecuvântată cu doi feciori, Dan şi Paul Ilie.

Acum, la împlinirea a 60 de ani de la începuturile carierei sale didactice –generos în dăruire– îţi doresc la rându-mi, ca puterile de muncă să te însoţească mulţi, mulţi ani, iar sănătatea să-ţi ofere aceeaşi tinereţe ca şi acum, pentru a te bucura alături de cei dragi de acest minunat bilanţ al vieţii.

(2013)

Unul dintre colegi – Alexandru Matei

Cu Alexandru Matei, autorul volumului *Carte cu colegi,* nu ne-am întâlnit pe băncile şcolii. Am avut, în schimb, un destin comun. Acesta ne urmărea ca o trăsătură specifică ardelenească, aceea de a deveni utili societăţii.

În mentalitatea părinţilor, bunilor şi străbunilor, cei care decideau viitorul elevului, primau funcţiile de preot şi învăţător indiferent de gradul de instruire al părinţilor din care proveneau. De fapt, aceştia duceau pe umerii lor greul societăţii în cele mai mici formaţiuni administrativ-teritoriale, sate sau cătune. Aşa se face că, elevul Alexandru care aspira la o profesie superioară, este dirijat spre a urma cursurile Liceului „Petru Maior" din Reghin, care, după doi ani va funcţiona împreună cu Şcoală Pedagogică ale cărei cursuri le urmează în continuare.

Mai mic în vârstă cu cinci ani, la această şcoală am fost călăuzit şi eu pentru a deveni învăţător, neagreat după un an de studii şi exmatriculat pentru originea socială „necorespunzătoare".

Elev distins, la absolvire Alexandru Matei este recomandat în baza Ordinului Ministerului Învăţământului Public, pentru a-şi continua studiile universitare pe care le absolvă la Universitatea „C. I. Parhon" din Bucureşti în anul 1957, când este repartizat la Arhivele Statului din Cluj, pe care le va servi cu dăruire toată viaţa, urcând toate funcţiile ierarhice oferite de această nobilă profesiune de colecţionare selectare, sistematizare păstrare şi informare a documentelor.

Este sursa care ne reconstituie şi ne reconsideră pe noi şi activitatea noastră. Aceasta este instituţia care păstrează informaţiile inedite nealterate ale istoriei, care se îmbină armonios cu cele edite interpretate la puterea de gândire a fiecăruia dintre noi şi din care rezultă cărţile, adevărate tezaure ale spiritului şi civilizaţiei.

Cartea cu colegi este una aparte. Ea este o frescă tipică a unei profesii cu un important mesaj formativ şi informativ al timpurilor pe care le-am trăit.

Profundele transformări care au urmat celui de Al Doilea Război Mondial, aruncarea României în sfera de influenţă sovietică, aplicarea dictaturii proletariatului şi a comunismului de tip stalinist, erau premisele unui drum greşit pentru România. Pentru punerea în aplicare a acestui program era nevoie de o nouă intelectualitate. Era nevoie de formatori noi, proveniţi din clasa muncitoare, formaţi la şcolile acestora. Şcoala Pedagogică din Reghin funcţiona cu câte patru clase paralele.

Foarte puţini erau aceia care erau dirijaţi spre continuarea studiilor, având drept criterii principale de promovare originea socială şi rezultatele la învăţătură. Aşa se întâmplă că majoritatea absolvenţilor sunt repartizaţi la catedră, unde şi-au făcut datoria cu conştiinciozitate şi discernământ, după modelul multor profesori vechi care mai erau în activitate. O viaţă întreagă au fost călăuziţi de cuvintele imnului care se cânta ori de câte ori se mergea în colană, la masă ori în alte împrejurări: „Noi suntem şcoala pedagogică/ Şcoala de apostolat/ Muncă fără de odihnă/ Şi cu sufletul curat …/ Înainte, înainte/ Noi muncim, muncim de zor/ Ţară, fii fără de grijă/ Vom sluji al tău popor!

Alexandru Matei a depus o muncă de neînchipuit alcătuind cele 180 de biobibliografii ale colegilor şi profesorilor de care îşi aminteşte cu drag şi cărora le dedică catrene originale în care nu scapă nimic din trăsăturile prin care şi-a păstrat în propria-i memorie amintirea fiecărui profesor şi elev.

Activitatea managerului este strâns legată de viaţa istorică, filologică şi culturală clujeană, deosebit de dinamică în condiţiile atâtor instituţii abilitate, de învăţământ, cercetare şi de cultură.

A efectuat cercetări în arhivele străine, culegând date pentru istoria naţională, a scris peste 20 de cărţi în care numele său apare ca autor, coautor sau coordonator, 65 de studii ştiinţifice, peste 300 de comunicări verbale,în diferite împrejurări şi sute de articole.

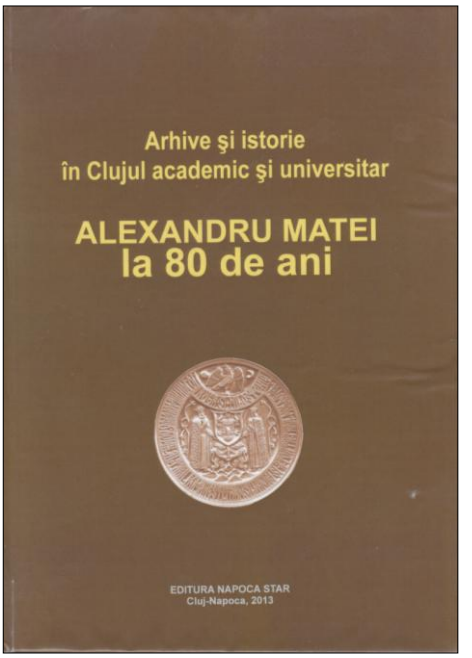

Cercetările sale aduc contribuţii de valoare la elucidarea şi aprofundarea unor evenimente istorice, aşa cum au fost cele legate de Mihai Viteazul şi epoca sa, legăturile dintre ţările române în decursul istoriei, Revoluţia din 1848-1849 din Transilvania, Războiul pentru independenţă, Unirea Transilvaniei cu România, efectele ocupaţiei străine din anii 1940-1944.

Acestora se alătură cele închinate unor personalităţi ale vieţii istorice, culturale şi ştiinţifice româneşti între care Gheorghe Şincai, George Bariţiu, Timotei Cipariu, Aurel Sacerdoţeanu, Ştefan Meteş, David Prodan, Ştefan Pascu, Alexandru Todea ş.a.

Fire viguroasă, specifică locuitorilor de pe valea Chiherului şi Beicii, Alexandru Matei rămâne un iubitor al plaiurilor natale. Este legat de acest pământ în care îşi dorm somnul de veci moşii şi strămoşii săi şi unde este primit cu căldură de descendenţii acestora.

Deseori ne-am întâlnit la sfinţiri de biserici, la întâlniri cu fiii satului, festivaluri folclorice, la sesiuni ştiinţifice ori lansări de cărţi, la Reghin sau Târgu-Mureş. Pare că a oprit timpul.

Întotdeauna îl însoţeşte acelaşi zâmbet, aceeaşi dispoziţie şi receptivitate faţă de tot ce îl înconjoară. Iar apoi, nu pot să trec cu vederea fermitatea în credinţă, în credinţa în care ne-am născut şi care ne-a redat demnitatea de oameni şi creştini, întărită din spiritul luminat a lui Petru Maior, adevărat apostol al acestor locuri.

Îi dorim acum, la această reevaluare a activităţii prilejuită de împlinirea a 80 de ani de viaţă, multă sănătate şi putere de muncă pentru a-şi putea pune în valoare generoasele sale planuri şi pentru a se bucura de o viaţă rodnică şi liniştită.

(2013)

Lidia Culicovschi – doamna cărţilor din Chişinău

Ne-am cunoscut în urmă cu douăzeci de ani la un sfârşit de august, când „Limba noastră cea română", sintagmă cu mare forţă mobilizatoare, îşi impunea voinţa. Era începutul renaşterii Basarabiei. La Chişinău era un moment de mare sărbătoare. Fricii şi dictatului li se opunea dreptatea, libertatea şi independenţa. Am trăit şi noi aceleaşi sentimente cu mai puţin de un an în urmă. Era momentul când zburdam de bucurie.

La acel ceas istoric, oamenii cuvântului au devenit mai solidari ca oricând. Bibliotecile s-au situat în faţa acţiunilor reîntremării conştiinţei de unitate, având drept armă – cultura. Cultura pe care ne-o dau cărţile româneşti de care Basarabia avea atât de mare nevoie. Atunci am cunoscut-o pe Lidia Culicovschi alias Kulikovski. Înaltă de statură, energică, hotărâtă, inteligentă cu o temeinică pregătire bibliologică.

După 17 ani de experienţă în domeniu, este încredinţată cu conducerea Bibliotecii Municipale „B. P. Haşdeu", predestinată parcă a echilibra setea de cunoaştere şi de frumos, înstrăinată decenii în şir. Era momentul revenirii la cuvântul românesc în tiparele sale

latine, pe care mulţi români din această parte de ţară încă nu l-au uitat.

Sub ochii noştri, cu o putere şi voinţă aproape de neconceput, imediat după proclamarea independenţei de stat a Republicii Moldova i-a urmat inaugurarea Bibliotecii „Transilvania", prima bibliotecă românească din Chişinău, rod al îngemănării eforturilor judeţelor din Transilvania.

Apoi, rând pe rând pe harta capitalei au apărut altele: „Onisifor Ghibu" care întrunea eforturile de solidaritate a bucureştenilor; „Ovidius" aducea cultura latină a strămoşilor noştri; „Târgovişte" veche vatră de slove româneşti; „Târgu-Mureş", cetatea care înţelege durerile, încercata şi zbuciumata istorie; „Alba Iulia", simbol al Marii Uniri a tuturor românilor; „Maramureş", nume de descălecat al Moldovei; „Liviu Rebreanu", arta farmecului cuvântului; „Ion Creangă" pentru copii, frumoasa rostire a povestitorului... Toate acestea sunt puncte din care emană lumină şi prin ea, cunoaştere, cultură, civilizaţie şi unitate.

În toate cazurile, la tăierea panglicilor inaugurale, Lidia Culicovschi era alături de oficialităţi. Citeam pe faţa sa mulţumirea împlinirilor. Cât efort, oboseală, nopţi nedormite, câte planuri şi niciun eşec. Cuvântul său trecea barierele unei graniţe formale, făcând cale liberă cărţilor. La intervenţia sa, Primăria desemna cele mai adecvate şi accesibile spaţii. S-au găsit sume pentru amenajarea lor, iar „Sărbătoarea Limbii" şi „Zilele Chişinăului" deveneau mai împlinite cu acele instituţii ale spiritului.

An de an ne întâlneam în aceste adevărate saloane literare predestinate înnobilării minţii şi sufletelor. Acolo ne etalam amintirile trecutului şi prefigurarea viitorului. Nu pot să uit cu câtă minuţiozitate erau pregătite aceste zile.

Prezentări de cărţi, comemorări şi aniversări, sesiuni de comunicări şi referate, discuţii profesionale, programe artistice, expoziţii, toate dezvăluiau sentimentele de apartenenţă la aceeaşi cultură. În centrul lor, Lidia Culicovschi, managerul general al

Bibliotecii „B. P. Haşdeu”, cu permanentul său zâmbet şi cu iscusinţa minţii prin care dovedea erudiţie, profesionalism şi încredere în viabilitatea ideilor sale.

Am reţinut o idee dintr-un interviu acordat unui alt manager de mare bibliotecă, Liliana Moldovan (Biblioteca Judeţeană Mureş).

Întrebată fiind, ce anume ar trebui să ştie cititorii în afara funcţiei de mare răspundere, implicarea în învăţământul universitar, noi am mai adăuga numeroasele colocvii internaţionale de specialitate lingvistică, Lidia Culicovschi face o mărturisire care este o adevărată profesiune de credinţă „... sunt bibliotecar.

Nu poţi conduce o bibliotecă cu 31 de filiale, cu peste 400 de salariaţi, dacă nu eşti bibliotecar.

Pentru că trebuie să simţi, să ştii ce vor bibliotecarii pe care îi călăuzeşti spre performanţă individuală, care asigură performanţa organizaţională.

Nu poţi preda biblioteconomie, dacă nu eşti bibliotecar. Pentru că trebuie să le demonstrezi fascinaţia profesiei, să educi din primele clipe prin exemplul propriu, dăruire, altfel nu-i faci bibliotecari”.

Cuvinte simple atât de expresive ale cuiva care îşi respectă profesia, o practică cu pasiune, pune în faţă puterea exemplului personal, iar la toate acestea adaugă multă dăruire. Sunt toate argumente pentru care Lidia Culicovschi poate fi numită „Doamna cărţilor din Chişinău”.

Doamnă înseamnă superioritate, stăpână, nobilă, distinsă, plină de fineţe. Îi dorim acum, la împlinirea celor şase decenii de viaţă, să îşi păstreze toate aceste calităţi şi realizări mulţi, mulţi ani.

La mulţi ani, Lidia!

(2011)

Lazăr Lădariu, la o nouă primăvară triumfătoare

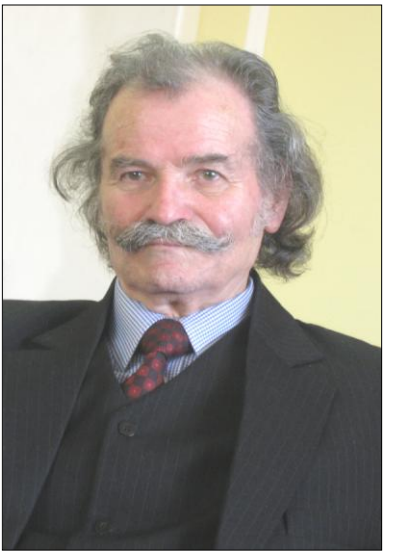

În ultimii ani, Lazăr Lădariu, personalitate proeminentă a scrisului mureşean, ne-a obişnuit cu oferta unui dar de suflet, o carte care să ne amintească de scurgerea timpului. Acest lucru se întâmplă de fiecare dată tocmai de sărbătoarea Buneivestiri, când se reîntoarce cu nostalgie la obârşiile pe care le-a îndrăgit atât de mult şi cărora nu le-a negat niciodată importanţa.

Acolo, la Idicel, era un colţ de rai coborât pe pământ, unde a gângurit primele cuvinte şi a buchisit primele litere. Acolo, viaţa se desfăşura în plină armonie. Peisajul montan se armonizează cu spectrul culorilor curcubeului anotimpurilor, iar oamenii trăiau liniştiţi în căldura căminului fără a pierde vreun moment din vedere aspiraţia de mai mult belşug şi mai bine. Dascăli exigenţi şi bine pregătiţi vegheau asupra celor mai silitori elevi, dirijându-le destinele pentru a deveni oameni folositori societăţii. Lazăr Lădariu a fost unul dintre aceştia. Buna educaţie din familie, dobândită în cei şapte ani de acasă – cum se obişnuieşte a se spune – şi cunoştinţele asimilate aici în primii ani de şcoală, în ciuda greutăţilor cu care se confrunta familia ţăranului român, îi deschid calea spre şcolile Târgu-Mureşului, unde urmează cursurile liceale, iar mai apoi, spre Clujul universitar, „Heidelbergul Transilvaniei” cum îi place să îl

numească ori de câte ori are prilejul. Aici îşi va contura formaţia filologică.

Încă din anii studenţiei aspira la rostirea frumoasă, închegată şi scrisul corect. „Cinste şi gramatică", îndemnul lui I. L. Caragiale către gazetari, devine deviza sa de mai târziu.

Sunt cele două trăsături de bază ale jurnalistului din toate timpurile.

În pofida faptului că tocmai anii de formare intelectuală erau zdruncinaţi de influenţe străine ale timpului, când limba maternă tindea a nu mai fi disciplină prioritară se studiu, când dragostea de ţară tindea să fie înlocuită cu internaţionalismul socialist, literatura devine şi ea tributară realismului de acelaşi tip comunist, când intelectualitatea românească era hărţuită şi considerată duşmanul de moarte al regimului, Lazăr Lădariu a ştiut să aleagă boabele de grâu de cele de neghină.

Un mare merit le-a revenit în acest sens învăţătorilor şi profesorilor săi pe care i-a preţuit, apreciat şi respectat toată viaţa.

Frământat de valurile vieţii, reîntors pe ogorul activităţii intelectuale în Târgu-Mureşul anilor de studii, va fi mereu obstrucţionat şi incriminat cu diferite invective care ţineau de formaţia şi originea sa, non-conforme cu cerinţele oraşului de adopţie.

Toate acestea nu l-au descurajat, ci din contră, l-au călit. Îmi amintesc de anii de început, atunci când era cadru universitar la Institutul Pedagogic de 3 ani, de când ne cunoaştem. În vârstă, sunt mai mare decât el. Am intrat în primul an de şcoală la şase ani. Am fost colegi la Liceul „Alexandru Papiu-Ilarian, dar nu ne-am cunoscut.

L-am avut mai târziu ca asistent universitar. Aşa se întâmplă când viaţa nu îşi desfăşoară cursul ei firesc. Eu am urmat în aceeaşi perioadă de liceu cursurile învăţământului seral, iar mai apoi mi-a fost împiedicat accesul la universitate, din cauza originii sociale „nesănătoase".

Am rămas impresionat atunci – prin anul 1969 – când împreună cu Serafim Duicu alcătuieşte şi publică o culegere de folclor poetic din judeţul Mureş, întitulată *„Mureş pe marginea ta…"*,

apărută în regia Casei Creaţiei Populare. Era cu adevărat un eveniment, într-o societate când tiparul era centralizat şi controlat. Cunoşteam, de asemenea, că judeţul dispunea de un bogat tezaur de folclor şi au existat preocupări de culegere şi valorificare cum au fost cele ale lui Simion C. Mândrescu, fost student al lui Al. I. Odobescu şi B. P. Haşdeu la Universitatea din Bucureşti, care editează o culegere de folclor din judeţul Mureş – Turda la sfârşitul secolului al XIX-lea, Theodor A. Bogdan, Simion Rusu, iar apoi nu putem trece cu vederea volumul editat de Eugen Nicoară şi Vasile Netea, intitulat *„Murăş, Murăş apă lină…”*.

Gheaţa a fost spartă după o suficient de lungă întrerupere. Faptul că activitatea publicistică a lui Lazăr Lădariu debutează cu o culegere de folclor este încă o dovadă a preţuirii comorilor satelor noastre şi a ataşamentului culegătorului şi antologatorului faţă de creaţia populară.

Măsurile luate mai târziu de autorităţi de desfiinţare a Institutului Pedagogic, îl obligă spre o nouă orientare profesională. Acesta a devenit momentul hotărâtor pentru a se dedica ziaristicii. Lazăr Lădariu îşi va dovedi încă o dată legătura cu locul de naştere a veşniciei – satul. Devine corespondent al ziarului „Satul socialist”, cea mai apropiată publicaţie de dragostea sa.

Astfel, premerge lunga carieră de ziarist la cotidianul local „Steaua roşie”, iar după evenimentele din decembrie 1989 la instituirea „Cuvântului liber”, ziar democratic şi independent, care îşi continuă apariţia şi în zilele noastre sub conducerea sa.

De acum, Lazăr Lădariu va scrie şi va trăi liber. Nimeni şi nimic nu îl va împiedica să spună şi să scrie ceea ce gândeşte. În principal, genul liric îl va însoţi de acum înainte, fără însă a uita vreun moment că aparţine unei comunităţi, regiuni sau întregii naţiuni române. Poezia sa nu se va desprinde niciodată de pământul mirific din care a răsărit, de frumuseţea şi acurateţea sufletească a oamenilor. Publică versuri în revista „Vatra”. Este activ în cenaclurile literare, în special „Liviu Rebreanu”, în care îşi perfecţionează tot mai mult redarea artistică a sentimentelor. Prin volumele succesive de poezie va deveni membru al Uniunii Scriitorilor din România.

Mi-a rămas în memorie volumul de reportaje *„Râurile se întorc la izvoare”,* o adevărată bijuterie a genului, apărut la Editura „Sport - Turism” (1984). Ulterior acest subiect, al unei cărţi care să trateze dărnicia naturii şi a oamenilor care populează această Vale a Mureşului cu îndeletnicirile şi obiceiurile lor, nu o mai egalează decât Valentin Borda în cartea de reportaje *„Cel mai albastru cer”.*

Ambele urmează cursul râului Mureş, cu afluenţii săi, localităţile situate de o parte şi alta a apelor, şi oamenii cu tradiţiile şi obiceiurile lor. Cu acest prilej am recitit cu multă plăcere cartea lui Lazăr Lădariu, care a apărut atunci într-un mare tiraj, iar astăzi a devenit o raritate.

Din dorinţa de mai mult bine pentru neamul său, stimulat de prietenii şi cunoscuţii săi, nu puţini la număr, Lazăr Lădariu a acceptat să se înroleze în politică, începuturile avându-şi rădăcinile în Uniunea Vatra Românească, iar apoi în Partidul Unităţii Naţionale a Românilor.

El era convins de menirea intelectualilor în statul pluripartidic. Încrezător, şi-a oferit serviciile sale acestuia. Angajament luat cu sine însuşi, greu de îndeplinit. An de an viaţa politică s-a degradat. Lazăr Lădariu şi-a păstrat încrederea şi speranţa în noul mod de viaţă. El era omul ale cărui trăsături îşi aveau originea în acest pământ stropit cu sângele şi sudoarea moşilor şi strămoşilor săi. Formaţia sa era de om al dreptăţii şi adevărului. Străin de minciună, fără patimă, nu a urât pe nimeni, a avut întotdeauna respect pentru semenii săi indiferent de confesiune, stare socială, instruire ori origine etnică.

Sub presiunea celor care l-au cunoscut, a reprezentat naţiunea română în două legislaturi în Parlamentul României, în calitate de deputat. Chiar dacă în zilele noastre multor români le este frică să-şi mărturisească identitatea de român, să spună că sunt patrioţi şi naţionalişti, să se pronunţe răspicat împotriva răului şi minciunii, dacă multora a început să le fie frică de însemnele naţionale, stema şi drapelul ţării, de imnul de stat, Lazăr Lădariu a rămas omul verticalităţii,el nu a ezitat niciodată şi nu a alunecat niciun moment spre aceştia.

Din acest spirit de adevăr şi dreptate s-a născut o valoroasă culegere de editoriale intitulată *„În spiritul adevărului”.* Cartea este un manifest împotriva celor care mistifică adevărul despre spaţiul românesc şi care mereu doresc altceva decât viaţa în armonie şi echilibru în libertate. De asemenea, s-a numărat printre puţinii parlamentari activi în sesiuni, ascultat şi apreciat. Discursurile sale sunt culese într-o carte.

Aici nu pot să uit contribuţia sa la spiritul de dreptate privind salarizarea bibliotecarilor, pentru care s-a dat o adevărată bătălie în Comisia de Cultură, câştigul revenindu-ne nouă. Două legislaţii în parlament este mult. A fost voia alegătorilor. Putea să fie şi a treia dacă nu ar fi fost obstrucţionată de câţiva egoişti, vânători de avantaje în interes propriu, determinându-l să renunţe la viaţa politică.

Un moment fericit în viaţa noastră a fost instituirea Despărţământului Central Judeţean Mureş al Astrei. Aflându-mă printre organizatorii adunării de constituire, am orientat adunarea spre alegerea celui mai erudit şi apreciat intelectual mureşean, nimeni altul decât Lazăr Lădariu. Aşa a devenit succesor al lui Netea, Nicoară, Bozdog, Teculescu etc. Ca preşedinte al Asociaţiunii noastre, a recuperat valoric starea Despărţământului după atâţia ani pierduţi în căutări.

Lazăr Lădariu a devenit în zilele noastre alături de Nicolae Băciuţ şi Valentin Marica un adevărat animator cultural. Este prezent la numeroase simpozioane, lansări de cărţi, festivaluri culturale, concursuri literare, aniversări comemorări etc. Personal nu pot decât să-i aduc mulţumiri pentru activităţile cultural-literare de la Centrul de Dezbateri Socio - Politice şi Culturale „Emil Aurel Dandea”.

Acum, la jubileul împlinirii a trei sferturi de secol, nu pot să-i doresc decât multă sănătate, să ne bucurăm cât mai mult de prezenţa sa prin tot ce a realizat până astăzi iar timpul să îl răsplătească şi de aici înainte cu cât mai multe scrieri.

„La mulţi ani!”

(2014)

Valentin Marica
sau frumusețea rostirii

În acțiunea culturală, deseori l-am însoțit pe Valentin Marica atunci când a fost vorba de activități care vizau prezentări de cărți noi, simpozioane, dezbateri ori alte forme ale promovării culturii, în speță a cărții și lecturii. De fiecare dată eram impresionat de discursul său fermecător, rostit cu căldură, precizie, și fără șovăire, curgător asemeni unui râu de șes.

Îl particularizează elocința, discursul ca unul distinct prin timbrul vocii și calmul său, zestrea intelectuală dobândită în anii de studii și mai ales din lecturile sale.

Ne aflam o dată împreună în mijlocul elevilor liceului din Sărmașu, tot așa cum altă dată am fost găzduiți de bibliotecă, ori de căminul cultural. Încercam atunci să-i conving pe elevi asupra importanței educației în școală și a rolului ei formativ. Exemplul îmi era la îndemână – discursul fostului elev al liceului, nimeni altul decât Valentin Marica. Le spuneam atunci că această rostire are temeinic argument anii de liceu, iar mentorii săi spirituali, nu erau alții decât profesorii săi.

De aici a plecat mai departe pentu a-și împlini stdiile care îi vor forma personalitatea și profesia de mai târziu. Este nota bună care se poate acorda instituției sărmășene de învățământ și profesorilor săi.

Poate că acesta este şi motivul pentru care Valentin Marica răspunde prezent de fiecare dată, atunci când este solicitat în această minunată localitate din Câmpia Transilvaniei, mai demult o localitate în curs de urbanizare, astăzi oraş, locurile unde şi-a făcut o parte din studii, la vârsta când receptivitatea şi interesul pentru cunoaştere erau la cotă maximă.

Scriitorul, poetul, eseistul şi publicistul de astăzi s-a născut în satul Zoreni, comuna Sânmihaiu de Câmpie, judeţul Bistriţa-Năsăud.

Primul contact cu cartea l-a avut în şcoala elementară din satul natal, cea elementară în reşedinţa de comună şi aşa cum mărturiseam mai devreme, liceul îl urmează la Sărmaşu (1963-1967), după care se îndreaptă spre Cluj, cu intenţia de a deveni profesor de rostire, unde urmează cursurile Facultăţii de Filologie din cadrul Universităţii Babeş-Bolyai, secţia română-italiană, completată mai târziu cu Facultatea de Filosofie.

Tot aici îşi va lua doctoratul în filologie şi ştiinţa comunicării cu teza *Thanatosul ca ipostază a tragicului în literatura română*. Mentorii săi spirituali din anii universitari rămân Ion Vlad, Mircea Zaciu, Mircea Muthu, Ioana Em. Petrescu, Petru Poantă, Mircea Vaida s.a. Pentru o scurtă perioadă de timp devine profesor la Târgu-Mureş, apoi reporter şi redactor la Studioul Teritorial de Radio Târgu-Mureş.

Suspendarea activităţii Studioului de Radio în 1985, face ca timp de 5 ani să lucreze ca secretar literar al Teatrului Naţional din Târgu-Mureş după care revine la Radio.

Mai îndeplineşte apoi şi alte funcţii înrudite cu formaţia sa: cadru didactic asociat al Universităţii de Artă Teatrală, astăzi Academia de Artă Teatrală; lector universitar la Facultatea de Ziaristică din cadrul Universităţii Ecologice „Dimitrie Cantemir".

Este senior-editor al Societăţii Române de Radiodifuziune, colaborator permanent la Radio România Cultural, secretar al Despărţământului Cultural Mureş al Astrei, înfiinţează şi devine preşedinte al Fundaţiei „Cezara Codruţa Marica" în cadrul căreia a organizat Centrul pentru copii cu dezabilităţi, precum şi o editură.

Incontestabil, cea mai importantă şi valoroasă este şi rămâne activitatea literară. Debutează în „Cronica" de la Iaşi încă din timpul

studenţiei de la Cluj. Devine colaborator la cele mai prestigioase publicaţii literare cu versuri.

Este laureat a numeroase concursuri literare și, totodată, iniţiator şi organizator al acestora. Debutul editorial nu întârzie să apară.

În 1996 preocupările poetice se materializează prin volumul de versuri *Metanii,* urmat de altele, la scurte perioade de timp, *Vecernii* (1998), *Laguna umbrei* (1999), *Secantă la ochiul mimozei*(1999), *La fântâna îngerilor* (2009). După cum se poate observa şi din titluri, poetul abordează o tematică religioasă, un destin poetic mărturisit prin credinţă.

Lor li se alătură volumele de publicistică, *Cea de a opta zi* (1998) iar mai recent, volumul de cronici *Conjugarea verdelui* (2010). Un alt volum *Linia de contur* (1999) cuprinde interviuri. Îngrijeşte ediţii ale unor scriitori între care, Eminescu, Goga, Arghezi şi Cotruş.

Ca redactor al Studioului Teritorial de Radio, nu putem trece cu vederea profesionalismul său. Fie că sunt elaborate ori în direct, emisiunile sale sunt de mare receptivitate pentru public, la succesul lor adăugându-se puterea cuvântului şi modul îngrijit de exprimare.

La toate acestea ar mai trebui să adăugăm implicarea sa în tot ce înseamnă acţiune culturală. Răspunde de fiecare dată solicitărilor.

Este o prezenţă vie în lansările şi prezentările de cărţi, participă cu comunicări şi referate la conferinţe şi simpozioane, este mereu prezent în presa scrisă cu studii şi articole. În acest context se încadrează prezenţa Domniei Sale astăzi la Sărmaşu, ca şi aprecierile de care se bucură din partea autorităţilor, conferindu-i-se înaltul titlu de „Cetăţean de onoare”.

(2009)

Melinte Şerban şi cultura mureşeană

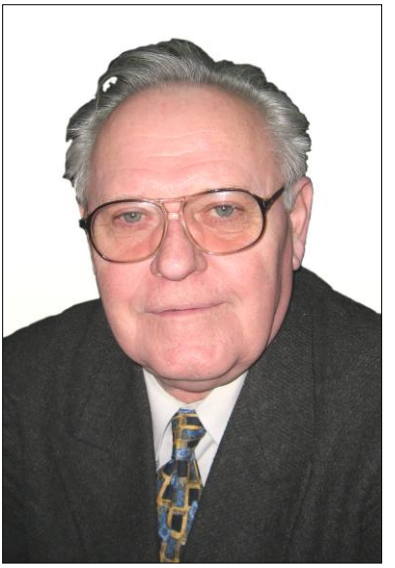

Septuagenar de acum, Melinte Şerban, istoric şi critic literar, îşi duce mai departe preocupările privitoare la fenomenul cultural din arealul mureşean. A rămas fidel mediului de formare intelectuală a spaţiului generos de la interferenţa muntelui cu câmpia, străbătute de apa Mureşului şi Târnavelor, care a dat intelectuali de marcă naţiunii române, de la Petru Maior, Gheorghe Şincai, Vasile Pop, George Bariţiu, Alexandru Papiu-Ilarian, la Simion Mândrescu, Elie Miron Cristea, Alexiu Viciu, Traian Popa, Virgil Oniţiu, Nicolae Albu ori Nicolae Sulică. Trei cărţi rămân definitorii pentru cultura şi preocupările sale. *Mărturii prin vreme, douăzeci de ani de viaţă culturală pe Mureşul de Sus* (1999), *Evocări istorice şi literare* (2001) şi *Cultura mureşeană în memoria cărţilor* (2006), apărute la Fundaţia Culturală „Vasile Netea" în al cărei curatoriu activează, seria *Caietelor mureşene* iniţiată de el poate tocmai pentru a-şi valorifica cunoştinţele acumulate într-o îndelungată activitate în slujba culturii.

Desprins din aceste locuri, satul Balda, aşezare veche cu evidente tradiţii româneşti, astăzi înglobată la nu de mult proclamatul oraş Sărmaşu, dorinţa de învăţare şi cunoaştere îi călăuzise paşii prin şcolile târgumureşene în condiţii destul de vitrege pentru un tânăr cu idealuri nobile, optând în final pentru o

carieră didactică, în urma absolvirii Facultăţii de Filologie, de la Universitatea din Cluj. Aici l-a avut mentor spiritual pe Gavril Scridon, eminent profesor, devenind discipolul acestuia, şi care îi va călăuzi paşii spre o carieră universitară. Neliniştea, dorinţa de perfecţiune, încolţită încă în timpul anilor de liceu când frecventa vestitul cenaclu literar mureşean, care întrunea periodic pe cei mai de seamă intelectuali mureşeni, între care Traian Dragoş, Alexandru Munteanu, Mihai Şt. Pintea, Trifan Tompea, Zeno Ghiţulescu ș.a., pun stăpânire pe idealurile şi apariţiile sale.

I se oferă funcţia de redactor-şef adjunct la Studioul de Radio Târgu-Mureş, atunci când învăţământul superior mureşean intră în declin. Acelaşi lucru se va întâmpla şi aici, trecând prin funcţii de răspundere la diferite instituţii, între care director al Centrului Judeţean de îndrumare a Creaţiei Populare şi a Mişcării Artistice de Masă Târgu-Mureş, director adjunct al Teatrului Naţional Târgu-Mureş, iar apoi, din nou, redactor-şef adjunct şi director al Studioului Teritorial de Radio Târgu-Mureş, de unde se retrage la pensie. Toate acestea i-au conferit noi şi aprofundate cunoştinţe de istorie literară, pe care le va folosi în recunoscutele emisiuni radio, grupate în „Revista radio de cultură şi artă" şi „Mărturii prin vreme". Din ele îşi au seva cărţile sale, atâtea articole de istorie culturală risipite prin presa vremii, recenzii de cărţi, dramatizări după opere literare, multe dintre ele apărute în publicaţii de literatură şi cultură ca: „Argeş", „Vatra", „Marisia", Lucrări ştiinţifice ale I.P. 3, Târgu-Mureş, „Târnava", altele de interes local, cum a fost „Informaţia mureşeană", „Steaua roşie" ori „Cuvântul liber".

În tot ce scrie Melinte Şerban distingem rigoarea şi exigenţa în procesul de informare şi mai ales capacitatea de analiză şi interpretare rezultate în procesul de documentare şi lectură. În toate cărţile sale, notele de la subsolul paginii, ori de la sfârşitul capitolelor, completează lucrările pe temeiuri ştiinţifice cu numeroase trimiteri.

Dacă ar fi să exemplificăm cu câteva studii prioritare în istoria literaturii române ori de cultură, nu putem să trecem cu vederea cele închinate eminentului profesor târgumureşean Nicolae Sulică, gruparea tineretului ardelean pe lângă Emil Giurgiuca şi Tipografia

„Miron Neagu” din Sighişoara, Căminul cultural „Avram Iancu” al refugiaţilor ardeleni, condus de Iustin Handrea, studiul privitor ia memorialistica mureşeană paşoptistă, la care se adaugă sinteza „Cultura mureşeană în memoria cărţilor” din care a apărut cartea întâi, o sinteză care fixează specificitatea locală asupra formării marilor mureşeni, reflectarea acesteia în operele lor. Cartea întâi cuprinde opere şi lucrări pe o întindere de la Şcoala Ardeleană şi până la cel de-al Doilea Război Mondial.

Lui Melinte Şerban îi aparţine ideea plămădirii revistei de cultură „Vatra”, susţinută de numeroşi intelectuali, între care Romulus Guga, Dan Culcer, Mihai Sin, Serafim Duicu, Valeriu Niţu, Anamaria Popa ş.a., susţinând rubrica „Tradiţii culturale mureşene”.

În cadrul Fundaţiei Culturale „Vasile Netea” îngrijeşte numeroase apariţii din seria *Caietelor mureşene*, ajunsă astăzi la 20 de volume, prefaţează dicţionarul „Dascăli mureşeni” (vol. 2-4), cu acea închinare „Dascăli de altădată”, elogiu adus atâtor generaţii de educatori dintre anii 1750-1918.

La 70 de ani de viaţă, Melinte Şerban are planuri mari. Continuă elaborarea celei de a doua cărţi din *Cultura mureşeană*... concepută în trei volume. Are în planul său alte cărţi şi îngrijiri de ediţii. Este mereu prezent în acţiunea culturală, îndeplineşte funcţia de vicepreşedinte al Despărţământului Central Judeţean Mureş al ASTREI. Răsplată i-au fost diplomele de onoare, excelenţă şi aur, precum şi titlul de „Cetăţean de onoare” al oraşului Sărmaşu. Dar, cele mai multe bucurii i le aduce titlul de bunic încununat de bucuria familiei şi a nepoţilor.

Îi dorim multă sănătate pentru a-şi putea duce la bun sfârşit toate planurile nobile pe care le nutreşte!

Să ne trăieşti, maestre, „La mulţi ani!”

(2008)

Traian Duşa - septuagenar

Profesorul Traian Duşa împlineşte 70 de ani. În plină maturitate de creaţie intelectuală, rămâne cu aceleaşi trăsături care l-au caracterizat întreaga sa viaţă. Fire neliniştită,întreprinzătoare, ageră la judecată, educator desăvârşit „ţăran cu cravată", cum se autointitula în ultima sa carte, neobosit în a-şi găsi rostul, ferm în hotărâri şi incomod pentru mulţi, omul de până odinioară la catedră, îşi continuă viaţa retras în ambianţa căminului.

A moştenit aceste calităţi de la străbunii săi „oameni dintr-o bucată", din Valea Superioară a Mureşului, fiind descendent din stirpea bobricanilor şi a tiribocilor, cum erau porecliţi strămoşii săi. Oameni vrednici, care s-au implicat în toate mişcările sociale şi naţionale ale timpurilor în speranţa unor zile mai bune pentru viitoarele lor odrasle.

Traian Duşa s-a născut la 1 martie 1936. Deprinderea cu anii de şcoală o face în localitatea natală, pe Valea Topliţei. Datorită aptitudinilor practice este dirijat spre Liceul Industrial din Târgu-Mureş, după care se transferă la Liceul Teoretic din Gheorgheni, care îi va asigura pregătirea pentru anii de Universitate din Cluj-Napoca, finalizându-şi studiile în domeniul filologiei, istoriei şi filosofiei. În situaţia grea din acele timpuriu este nevoit să-şi câştige singur existenţa pentru o scurtă perioadă de timp, din salariul de contabil la Sfatul Raional Topliţa după care se consacră activităţilor

de la catedră, mai întâi ca profesor-suplinitor la Subcetate, Tulgheş şi Şardul Nirajului.

Studiile universitare îl consacră ca profesor liceal într-o serie de localităţi ca Gălăuţaş şi Topliţa după care, căsătoria cu Silvia, îl va stabili definitiv la Târgu-Mureş. Aici, după un scurt serviciu la un liceu va primi numirea în funcţia de preşedinte al Comitetului de Cultură şi Artă al Oraşului Târgu-Mureş.

Timp de 7 ani va desfăşura o activitate laborioasă fără precedent. Se familiarizează repede cu oraşul şi oamenii săi, stăpânindu-le în scurt timp cele mai ascunse taine.

Adept al unei culturi dinamice, naţionale, cu vechi tradiţii, edil şi administrator iscusit, va desluşi istoria bimilenară a oraşului înfloritor de pe Mureş, care limitează câmpia de zona muntoasă a Transilvaniei. Este interesat de bătrâna fortificaţie locală *Cetatea Târgu-Mureşului* (1968) cum îşi va intitula o carte, scrisă în colaborare cu istoricii I. Chioreanu şi Gr. Ploeşteanu. Interesul pentru istoria românească a localităţii îl găsim şi în lucrarea *O pagină de istorie – Biserica de lemn din Târgu-Mureş* (1969), elaborată în colaborare cu Gr. Ploeşteanu.

Interesul cel mai mare îl manifestă faţă de *Palatul Culturii,* monument de artă şi arhitectură. Prin grija sa, acesta beneficiază după o lungă perioadă de timp de o restaurare adecvată valorii şi semnificaţiei sale. Acest lucru nu s-a făcut la întâmplare, ci printr-o studiere atentă a unor materiale edite şi inedite, găsind sensurile stilului clădirii, secession inspirat din arhitectura populară, dând explicaţii pertinente vitraliilor, frescelor şi basoreliefurilor care îl împodobesc.

Sala de oglinzi îi inspiră un studiu de artă publicat în prestigioasa revistă a Academiei „Studii şi cercetări de Istoria artei" (1969), precedat de o ediţie separată - „Palatul Culturii - Sala de oglinzi" cu versiuni în limbile română, engleză, franceză şi germană (1967), urmat de altul, la aceeaşi instituţie: „Învăţământul muzical-artistic târgumureşean în prima jumătate a sec. al XX-lea."

Lucrarea despre acest edificiu va face obiectul unei lucrări de proporţii, prima de acest fel, *Palatul Culturii din Târgu-Mureş* (în limbile română şi maghiară), apărută la Editura Meridiane (1970).

Alte lucrări autentice în volum sau publicații vor avea ca subiect alte instituții mureșene, cum sunt, Liceul de artă, Conservatorul, învățământul muzical, tradițiile învățământului artistic mureșean, prima școală de teatru, ș.a. Nu au fost ocolite din atenția sa nici unele personalități de seamă sau legăturile altora cu orașul, cum au fost Octavian Bobletec, George Enescu, Elie Câmpeanu și Ion Vlasiu.

Tot din această perioadă datează înzestrarea orașului cu statui. El se numără printre inițiatorii unei statui Avram Iancu, în orașul în care trona monumentul național al eroului, refugiat și el în 1940. În acest scop a fost adusă statuia sculptorului Ostap, care însă nu a fost pe măsura așteptării populației, fiind respinsă după o lungă dezbatere publică și înlocuită cu actualul monument ecvestru.

Traian Dușa a înzestrat orașul cu busturile lui Nicolae Bălcescu și Mihai Eminescu (lângă Cetate, refăcut în fața Casei de Cultură, care îi poartă numele), sculptura Anotimpurile (Aleea Carpați) ș.a.

În timpul său se încearcă o reașezare a acestor simboluri în orașul care a avut atât de mult de suferit de pe urma lor.

Preocupările de plastician (pictură), ca și continuarea după anul 1972 a activității didactice la Liceul de Artă din Târgu-Mureș îl vor inspira în elaborarea unor cronici de specialitate asupra unor evenimente locale, explicate prin prisma experienței profesionale și ochiul criticului. Acestora li se mai adaugă numeroasele lucrări de istorie, istorie și teorie literară, metodică și didactică,împreună conturând o viață de intelectual activ.

Nu trebuie să uităm că Traian Dușa își elabora și își tipărea cărțile într-un regim centralizat și cenzurat de către Direcția Presei și Tipăriturilor. El răzbate peste aceste baricade, dovedind promovarea valorilor prin felul său insistent și dorința de a lăsa ceva în urma sa, pentru ca desluşirea trecutului să fie cât mai mult uşurată viitoarelor generații.

Profesorul Traian Dușa rămâne omul care a înțeles sensurile înnoirii societății românești. Evoluția României în condițiile economiei de piață, a drepturilor și libertăților cetățenești, îi determină reevaluarea și valorificarea întregii munci intelectuale.

Aşa se explică editarea celor trei volume din *Pagini de istorie, artă şi cultură*(2002- 2003, Ed. Ansid), lucrare care însumează peste 950 de pagini, poate cea mai completă cronică cultural-istorică postbelică mureşeană. În anul 2004 îi apare primul volum din romanul-eseu *Ţăran cu cravată* (I), *Devenirea,* conceput în trei volume, următoarele fiind *Proprietatea(*II*)* şi *Roadele(*III*).*

La primirea acestui volum, autorul romanului *Nişte ţărani* – Dinu Săraru, îi dedică cartea sa cu salutările cordiale şi bucuria de a-l cunoaşte. O să ne punem fireasca întrebare: de unde atâţia bani pentru editări de cărţi într-o vreme când tirajele sunt relativ mici, sponsorii nu prea se îndeamnă în finanţarea cărţilor, comerţul de carte este atât de deficitar, iar salariile sunt foarte mici?

Traian Duşa a deprins de mic munca fizică şi munca intelectuală. Acum, afirmă domnia sa, are timp pentru finalizarea lucrărilor pe care a dorit să le lase generaţiilor de azi şi viitoare.

Fără a-şi neglija situaţia de bunic, îndeletnicirea scrisului şi obligaţiile de zi cu zi, el rămâne un rob al tradiţiei.

Smulge cu sudoare roadele pământului pe care le converteşte în bani, iar cu aceştia, adăugaţi la modesta pensie de profesor, pune în prim plan cartea, în cele mai alese forme, căreia i-a rămas tributar încă din timpul formaţiei sale intelectuale şi înţelegerii valorii ei, singura care asigură nemurirea.

Dar până la apariţia următoarelor volume din trilogia *Ţăran cu cravată,* ne promite o nouă ediţie revăzută şi adăugită din studiul monografic *Palatul Culturii.*

Îi dorim viaţă îndelungată, putere de muncă şi multă sănătate, pentru a-şi vedea puse în aplicare planurile.

La mulţi ani, maestre!

(2006)

Vocația bibliologului, Marin Șara

„În bibliotecă se păstrează neîntrerupt firul ce l-a depănat mintea omenească din vremurile cele mai îndepărtate, cunoscând pas cu pas progresele succesive, care ne-au adus la gradul de cultură de care ne bucurăm azi" (Tzigara-Samurcaş). Evident, suntem puşi în faţa unei vechi instituţii, depozitară a memoriei spiritului.

„Odată cu ea s-a născut şi profesia, din convingerea că, bibliotecă e numai acolo unde se dă viaţă cărţii" (F. Turati). Bibliotecarul de profesie a apărut pe măsura acumulării valorilor cunoaşterii, cuceririlor ştiinţifice, a unei bogate cantităţi de suporturi ale spiritului care impuneau stocarea, sistematizarea şi punerea în valoare a acestora.

În credinţa multora, bibliotecarii ar trebui să fie persoane cu un intelect supradotat pentru ca tu, „cititorul", să te laşi condus şi îndrumat de un custode al cărţilor.

Deseori îmi vine în minte o întâmplare intervenită în relaţia cititor-bibliotecar. Cititoarea, o farmacistă îl pune la încercare pe bibliotecar pentru a-i recomanda o carte. Întrebându-l pe acesta despre ce este vorba în cutare şi cutare carte, el îi răspunde senin că nu a citit-o. Atunci cititoarea mâhnită îi reproşează că stă între cărţi şi nu a citit nimic, la care acesta se uită spre ea întrebând-o dacă ea a gustat din toate medicamentele pe care le are în farmacie. Aşadar, bibliotecarul, probabil că a citit numai acele cărţi pe care le-a considerat necesare.

J. Rusckin scria undeva că cineva poate să citească toate cărţile din British Museum şi să nu fie învăţat, iar altul poate deveni învăţat studiind o singură carte.

Un bibliotecar este, în primul rând, un om cult, cu un grad de instruire ridicat. La acesta se adaugă dragostea pentru carte care poate fi moştenită din familie ori cultivată. La acestea se adaugă preponderent arta mânuirii unor instrumente de informare de multe ori neobservate de cititor, ele sunt proprii instituţiei (bibliografii, lexicoane, dicţionare, sinteze, sisteme de clasificare a cunoştinţelor etc.).

De la aceste considerente trebuie să pornim atunci când ne referim la bibliotecarul de vocaţie, Niculae Marin Şara.

Septuagenarul de acum, provine dintr-o familie de intelectuali reghineni. Învăţătorii Niculae (tatăl) şi Maria (mama) născută Cojoc, erau cunoscuţi şi apreciaţi în zona Reghinului prin prezenţa lor în pulsul cultural al timpului.

Publicaţiile vremii din perioada interbelică atestă acest lucru. Erau prezenţi pretutindeni acolo unde Astra reghineană era în ofensivă culturală. În casa lor, cartea era un obiect de cinste, venerat şi respectat, iar lectura o preocupare. Vizitele prietenilor nu erau altceva decât întâlniri de depănare a amintirilor şi priorităţilor în cultură şi educaţie, de la copiii care frecventau şcoala şi până la populaţia adultă, de multe ori privată de cunoaştere.

În această atmosferă de adevărată bogăţie de idei s-a născut Niculae Marin, al doilea copil, adevărat dar de la Dumnezeu. Numai în această atmosferă propice interesului pentru cunoaştere, adultul, după ce îşi începe studiile la Reghin încheindu-le pe cele liceale la Târgu-Mureş, la vestitul Liceu „Al. Papiu-Ilarian" şi Reghin după un scurt popas prin câteva instituţii de educaţie se naşte pretenţia pentru mai mult.

A optat pentru o şcoală mai puţin cunoscută, singulară în România, organizată pe lângă Combinatul Poligrafic „Casa Scânteii" de către Ministerul Învăţământului care , de fapt, continuatoare a pregătirii bibliotecarilor de profesie care funcţiona ca o disciplină în cadrul Facultăţii de biblioteconomie de pe lângă Universitatea din Bucureşti şi care va face legătura mai târziu cu viitoarea Facultate de profil de pe lângă Institutul Pedagogic de 3 ani din Bucureşti.

Mărturisesc că am avut colegi şi prieteni în decursul celor 50 de ani de activitate din toate cele trei forme de învăţământ, care

m-au uimit prin pregătirea lor și dăruirea cu care prestau activitatea de bibliotecar, de multe ori cu o remunerare derizorie.

Această școală postliceală se bucura de profesori formați la o instituție de învățământ superior pe care a terminat-o și el, Universitatea „Babeș Bolyai" din Cluj-Napoca, Facultatea de Istorie-Filosofie.

Marin Șara s-a bucurat de prezența și îndrumările bibliografului Dan Simonescu, autorul ultimelor două volume din Bibliografia Românească Veche (1508-1830), editor și comentator de vechi texte românești, între care „Alexandria", celebra carte despre Alexandru cel Mare, Gheorghe Părnuță, specialist în cultură veche românească, exigentul Atanasie Lupu, specialist în biblioteconomie ș.a.

Timpul liber l-a petrecut în anturajul unor mari spirite asistând la conferințele susținute de minți sclipitoare ale culturii și literaturii române între care, George Călinescu, Tudor Vianu, Șerban Cioculescu..., toate acestea adăugându-i un plus de cunoaștere și dragoste pentru carte.

Rezultatele bune la învățătură îl consacră cu repartiție ministerială ca bibliotecar în faimoasa bibliotecă târgumureșeană a reședinței Regiunii Mureș Autonomă Maghiară (1961). A fost refuzat din anumite „motive" de către conducerea instituției de atunci și direcționat spre Reghinul copilăriei sale.

Moment benefic pentru reghineni. Biblioteca, pe atunci raională se prezenta ca una dintre cele mai bune ale vremii, directorul ei, Leon Mircea, fondatorul ei în baza HCM 1542/1951, a pus bazele bibliotecii publice încă din anul 1949.

Începuturile s-au săvârșit pe lângă Casa de cultură, Fundația Astrei, avându-l drept ctitor pe dr. Eugen Nicoară. Un organizator, Leon Mircea, un gospodar iscusit, autodidact, nu cu prea multă instruire, dar cu dragoste de carte, impune această instituție prin spațiul central (de astăzi), prin cantitatea și calitatea colecțiilor și, mai ales, prin atragerea populației la lectură.

Biblioteca era organizată pe principii moderne: inventare, cataloage alfabetice și sistematice, așezare tematico-alfabetică, evidențe de împrumut și statistice. În această atmosferă își începe Marin Șara lunga carieră de bibliotecar, iar apoi de director. Am fost martor al atâtor momente de neuitat în această bibliotecă în calitatea mea de bibliotecar metodist.

Marin Şara, Bubu cum era dezmierdat în familie şi cum îi spunem şi noi, a avut colegi bibliotecari de valoare, între care Elena Niţescu, Magdalena Papp, Pop Crăciun, Faluvégi Ilona, Maria Câmpean ş.a. A rămas fidel aceleiaşi instituţii.

După retragerea din activitate prin pensionare (1980) a lui Leon Mircea, este însărcinat cu conducerea instituţiei, funcţie pe care o îndeplineşte şi acum cu acelaşi elan tineresc.

Din acel moment am simţit noua orientare a bibliotecii, marea deschidere spre public.

Am putea spune că instituţia cărţii reghinene a parcurs în timpul celor două directorate evoluţii diferite. În timpul lui Leon Mircea s-au pus bazele instituţiei, au fost făcute acumulări substanţiale de cărţi, s-a constituit fondul retrospectiv de carte (inadmisibil atunci pentru această categorie de biblioteci), stabilirea direcţiilor de îndrumare şi control al bibliotecilor publice, colecţionarea de documente, atragerea publicului la lectură, preocupări pe care Marin Şara le-a continuat la nivelul cunoştinţelor şi înaltului profesionalism, la care a adăugat metodele de cercetare sociologică a fenomenului cultural, a lecturii, valorificarea documentelor, o nouă deschidere spre public şi interesele sale.

Aparent fire liniştită, meditativă, Marin Şara rămâne totuşi un conducător ferm, hotărât în decizii, cu multă dăruire pentru profesie. A fost şi a rămas un observator al fenomenelor sociale. Îmi amintesc un moment care, la vremea respectivă, putea să fie fatal pentru întreaga sa carieră. Prezent la Olăneşti pentru o cură balneară, într-un moment de meditaţie, „îndrăzneşte" să scrie „conducătorului" (Nicolae Ceauşescu) o scrisoare în care îi atrăgea atenţia că lucrurile nu sunt chiar atât de strălucite precum le rosteşte de atâtea ori de la înalta tribună. A fost descoperit ca autor al sesizării şi tras la răspundere. Au fost făcute intervenţii locale, inclusiv din partea Bibliotecii Judeţene, pentru a nu se aplica sancţiunile severe care erau preconizate. A fost atunci o victorie a noastră, a celor care au apreciat omul de cultură şi faptele sale.

După anul 1989, directorul bibliotecii reghinene şi-a desfăşurat activitatea în timpul mai multor mandate, avându-i ca primari pe Ion Tuşnea, Eremia Pop, Traian Marian şi Nagy András. În tot acest timp, biblioteca a devenit un loc de dezbateri şi de consultanţă a organelor administrative cu reprezentantul celei mai autorizate instituţii de cultură.

Așa s-a născut „Gazeta Reghinului”, publicație lunară de cultură, informație și administrație.

De aici a emanat și a fost susținută aspirația spre municipalitate a orașului.

Prietenii și susținătorii săi au fost intelectuali mureșeni cu dragoste față de omul Marin Șara și activitățile sale, la care adăugăm familia sa, soția prof. Valeria Șara.

Printre aceștia s-au numărat și se numără: Grigore Ploeșteanu, coordonatorul faimoaselor pagini de istorie și cultură reghineană din cele 8 volume apărute, Ioan Chiorean, Vasile Dobrescu, Melinte Șerban, Mihail Art. Mircea, Dorin Ioan Rus, Elena Mihu, Carmen Muntean, Vasile Dragoș, Beatrice Dobozi, Corina Teodor, Dimitrie Poptămaș, Liviu Boar, Mariana Ploeșteanu, Cornel Sigmirean, Virgil Pană, Simion Bui precum și alți prieteni mureșeni prezenți la activitățile cu publicul între care, Cornel Moraru, Al. Cistelecan, Nicolae Băciuț, Lazăr Lădariu, Eugeniu Nistor, Zeno Ghițulescu, alături de numeroase personalități locale.

Aceștia sunt o parte din Panteonul oamenilor care îl înconjoară pe omul celei mai reprezentative instituții de cultură reghineană. Nu întâmplător, mișcarea literară îi datorează revigorarea cenaclului literar local „Lucian Blaga”. Reface și conduce mișcarea Astristă, este colaborator la numeroase publicații locale sau de interes național, îndeplinește funcția de corespondent al cotidianului mureșean „Cuvântul liber”.

Participarea la întruniri culturale, sesiuni de comunicări, simpozioane, conferințe, lansări de cărți cărora li se alătură activitatea de editor și autor de cărți, sunt alte aspecte ale activității sale.

Din acestea au răsărit prime realizări: „Reghinul Cultural” culegere de studii și articole, primul volum apărând în condițiile restricțiilor cenzurii, când tipăriturile erau limitate și controlate, deschizând anii de libertate a exprimării cu o „Antologie lirică locală” (1992), îngrijirea și publicarea volumului de documente „Despărțământul Reghin al Astrei” (2001), antologia literară „Nepreţuitele râuri”, File de istorie privind Biblioteca municipală „Petru Maior”

Studiile și articolele din presă ne readuc în memorie personalități ale Reghinului mai mult au mai puțin cunoscute, altele „reabilitate” după tăcerea așternută supra lor în anii totalitarismului.

Menţionăm printre acestea pe cele privitoare la cunoaşterea vieţii şi activităţii lui Alexandru Ceuşianu, Florea Bogdan, Virgil Oniţiu, Augustin Maior, Ioan Harşia, Ovidiu Bojor, ori cele privitoare la evenimente istorice între care, Unirea Transilvaniei cu România (documente), 1877 – ecouri în Transilvania, monumente de artă şi arhitectură din patrimoniul cultural naţional, Anul Revoluţionar 1848 la Reghin şi împrejurimi, adevărate surse de cunoaştere a oamenilor şi a vredniciei faptelor lor.

Nu întâmplător, activitatea sa a fost răsplătită cu diplome, medalii şi ordine. Ele reprezintă recunoaşterea meritelor sale din partea organelor administrative locale şi judeţene, forumul asocierii profesionale.

Asociaţia Bibliotecarilor din Bibliotecile Publice Româneşti îi decernează premiul *„Bibliotecarul Anului”* pentru anii 1999 şi 2000. Preşedinţia României îi conferă prin Decret Ordinul *„Meritul Cultural în grad de Cavaler”*, pentru contribuţii deosebite la dezvoltarea şi promovarea culturii româneşti. Consiliul local Reghin îi atribuie calitatea de *„Cetăţean de Onoare”* al municipiului Reghin.

Sunt toate acestea o încununare a activităţii neobositului bibliotecar şi manager care, timp de 46 de ani, a dominat spiritul reghinean, care nu şi-a spus încă ultimul cuvânt în această drumeţie, lăsând posterităţii o instituţie vie cu un valoros potenţial informativ, organizat pe cele mai moderne criterii româneşti în aşa fel încât accesul cititorilor la educaţie şi cultură să corespundă exigenţelor actuale.

Aceasta este vocaţia bibliotecarului Niculae Marin Şara, căreia i-a consacrat întreaga viaţă, conştient de faptul că, aşa după cum observa un mare iubitor de cărţi, Georges Duhamel, „O bibliotecă este locul cu adevărat vrednic de respect în care oamenii îşi păstrează istoria experienţelor, a dibuirilor, a descoperirilor şi a proiectelor lor, cărţile cuprind când reţetele necesare fabricării unei locomotive, când reţetele vieţii cotidiene ale minţii şi inimii...”, iar bibliotecarul este acela care dă viaţă cărţii.

Prof. Niculae Marin Şara este unul dintre aceştia!

(2009)

Liviu Boar sau fascinația documentului

Mi se pare atât de firesc ca un bibliotecar să cultive relații de colaborare cu un arhivist, deoarece aceste două instituții a căror vechime își are rădăcinile încă din antichitate, și-au păstrat și își păstrează actualitatea. Ambele au ca obiect de păstrare și cercetare documentul scris sau tipărit, purtător de informație. Documentele scrise (manuscrise cum se mai numesc ele), fie ele de orice natură, în cele mai multe cazuri sunt unicate, calitate care și-o păstrează chiar și în cazul mai multor exemplare reproduse prin copiere, ori prin tehnici moderne, prin hârtie carbonică sau mașina de scris.

Tehnicile moderne, apariția tiparului, au constituit o revoluție în sporirea numărului de exemplare și, astfel, au apărut cărțile tipărite, identice din toate punctele de vedere. Această stare de lucruri a definit cele două instituții ale documentului scris și a celui tipărit, arhiva și biblioteca, din care au derivat cele două profesii: arhivist și bibliotecar.

Ambele instituții au evoluat în strânsă legătură cu cerințele moderne ale timpului, stabilindu-se norme de constituire și funcționare, ca și cele de pregătire a personalului, în strânsă

legătură cu cerinţele depozitare, întocmirea mijloacelor de informare şi relaţii cu publicul.

Arhivele îşi au importanţa lor de cunoaştere şi cercetare ştiinţifică în toate domeniile preocupărilor umane iar biblioteca pune un mare accent pe latura educativă. Din aceste cerinţe s-au născut şcolile de arhivistică şi biblioteconomie. Iar între cele două profesii s-a născut interdependenţa dintre ele, conlucrarea dintre arhivist şi bibliotecar. În toate cazurile, ineditul documentului prelucrat trece în stare edită, tot aşa cum editul îşi completează informaţiile cu ineditul documentului.

Am recurs la această sumară sinteză pentru a înţelege mai bine importanţa domeniilor şi asumarea profesiei care presupune cunoaştere, disciplină, simţ administrativ, ordonare şi nu în ultimul rând, pasiune şi dăruire.

Acestea sunt calităţile lui Liviu Boar, director al Arhivelor Naţionale Mureş, al cărui bilanţ de activitate, acum la împlinirea vârstei de 60 de ani, privit de un bibliotecar mi se pare a avea o mare încărcătură spirituală cu rezultate apreciabile, atât în latura managerială pe care le incumbă o asemenea instituţie, cât şi în latura spirituală de cercetare şi valorificare a documentului.

Răsărit din oraşul Reghin, în care în urmă cu peste 200 de ani Petru Maior, aşeza „Istoria pentru începutul românilor în Dachia" pe temeiuri luministe, terenul de mai târziu al marilor încleştări sângeroase din anii 1848-1849, acolo unde a încolţit şi a rodit dragostea de a fi român, devenit în zilele noastre oraş al viorilor, din tradiţia şi cultura acestor locuri, iar apoi pasiunea pentru istorie i-au călăuzit paşii spre celebra Universitate clujeană devenind absolvent al Facultăţii de istorie (1976). Aici a avut contactul cu imensa Bibliotecă Universitară din capitala Transilvaniei, mare centru universitar, cu profesori consacraţi cercetării istorice. Aici îşi perfecţionează interesul pentru document şi instituţia sa, iar cei 10 ani de practică în calitate de director la Arhivele Statului din

Miercurea-Ciuc (1980-1990), îi vor aduce multe satisfacţii profesionale.

Din anul 1990 devine director al Arhivelor Naţionale Direcţia Judeţeană Mureş, îndreptăţit urmaş al istoricului dr. Ioan Ranca, cel care a pus bazele moderne ale acesteia (Clădire nouă, adecvată condiţiilor de păstrare şi valorificare a documentelor, precum şi ordonarea şi catalogarea lor). La toate acestea se mai alătură şi personalul bine pregătit profesional.

Acesta este mediul în care Liviu Boar îşi continuă activitatea de organizare a instituţiei în noile condiţii ale liberalizării accesului la documente, stocării electronizate a informaţiei, în paralel cu o asiduă activitate de cercetare a fondurilor arhivistice. Ar trebui să menţionăm obţinerea titlului de doctor în ştiinţe istorice (2004). Se specializează în arhivistică şi paleografie maghiară, în care scop efectuează stagii de practică şi cercetare la Arhivele din Ungaria. Este autor a numeroase lucrări ştiinţifice cu tematică istorică, rezultat al valorificării unor fonduri din Arhivele Naţionale din Miercurea-Ciuc, Târgu-Mureş, Alba Iulia şi Cluj-Napoca, publicate în diferite anuare ale unor instituţii şi în reviste şi coautor al mai multor volume de documente.

Cea mai mare parte a documentelor cercetate fac obiectul unei lucrări de proporţii, „Românii din scaunele Ciuc, Giurgeu şi Casin în secolul al XIX-lea (Editura Universităţii „Petru Maior" din Târgu-Mureş, 2004), carte care dovedeşte existenţa şi continuitatea elementului românesc într-o zonă mult controversată de unii istorici, ca şi metodele de deznaţionalizare, mai ales în epoca modernă, care au dus la scăderea considerabilă a numărului lor.

Dr. Liviu Boar este cadru didactic asociat al Universităţii „Petru Maior", din Târgu-Mureş. Din iniţiativa şi sub conducerea sa la Târgu-Mureş apare „Anuarul Arhivelor Mureşene", periodic de aleasă ţinută ştiinţifică, editată de Arhivele Naţionale, Direcţia Judeţeană Mureş şi Asociaţia Arhiviştilor „David Prodan", Filiala Mureş. A organizat 10 ediţii anuale ale Sesiunii Naţionale de

Comunicări Ştiinţifice „Arhivele şi Cercetarea Istorică”, amplă manifestare de valorificare a cercetării istorice şi arhivistice având ca secţiuni: Rolul arhivelor în cercetarea istorică; Spaţiu şi civilizaţie urbană între realitate şi imagine; Formarea, selecţia şi mobilitatea elitelor; Dezvoltarea durabilă a resurselor umane în spaţiul urban, la care se adaugă lansările de cărţi ale participanţilor. Îl întâlnim prezent la numeroase sesiuni ştiinţifice la Târgu-Mureş, Topliţa, Miercurea-Ciuc, Sfântu Gheorghe. O frumoasă colaborare s-a materializat prin publicarea diverselor comunicări în seria „Caiete mureşene” a Fundaţiei Culturale „Vasile Netea” al cărei membru fondator este, şi în „Reghinul Cultural”, publicaţie a Bibliotecii Municipale „Petru Maior” din Reghin.

Colaborarea dintre Biblioteca Judeţeană Mureş şi Arhivele Naţionale Direcţia Judeţeană Mureş şi-a păstrat o veche tradiţie în Târgu-Mureş, aceea de a ilustra unele expoziţii de cărţi cu documente de arhivă.

Aşadar, după cum observa marele înaintaş al arhivelor româneşti Bogdan Petriceicu Haşdeu, „cea mai frumoasă misiune a arhivelor este aceea de a înlesni pe bărbaţii de ştiinţă în cercetările lor istorice”.

Mureşenii se pot mândri cu adevărata lor pleiadă de arhivişti, dintre care îi amintim pe Biás István, Liviu Moldovan, Szabo Nicolae, Ioan Ranca, Pál-Antal Alexandru ş.a. care au dat strălucire instituţiei prin activitatea şi competenţa lor pe ale cărei orbite se înscrie şi Dr. Liviu Boar. Îi dorim să îşi menţină şi de acum înainte tinereţea, sănătatea şi multă putere de muncă.

La mulţi ani!

(2011)

Bibliotecarul Gheorghe Câmpean la 80 de ani

Puţini sunt oamenii care şi-au făcut din carte, acest produs al spiritului, o pasiune. Gheorghe Câmpean este unul dintre aceştia. Autodidact desăvârşit, pasionat de carte şi lectură, băiatul de prăvălie dintr-un sat din inima Câmpiei Ardelene este recrutat militar la o unitate de pompieri, primind ca însărcinare suplimentară administrarea bibliotecii şi asigurarea lecturii în unitate. Cu această practică, la lăsarea la vatră, se considera bibliotecar de profesie.

Era într-o perioadă când instituţia cărţii era grav afectată de impunerea ideilor comuniste ale anilor 50 ai secolului trecut, când bibliotecile trebuiau să devină aşa-zise focare de răspândire a culturii socialiste.

Cartea, purtătoare de idei, aparţinea trecutului mai îndepărtat ori mai apropiat, era supusă purificării, fiind socotită de-a dreptul periculoasă societăţii care se instaura treptat în România anilor postbelici. Nu întâmplător, încă o dată celebrul dicton latin „*Habent sua fata libelli*" (*Cărţile îşi au soarta lor*) a lui Terentianus, îşi dovedea din nou valabilitatea.

Atunci, mai vechile biblioteci îşi indexau cărţile în cele trei categorii de fonduri: secrete, documentare şi libere pentru lectură, acestea din urmă limitate ca număr.

Astfel, fondurile de carte erau stivuite în depozite închise, inaccesibile cititorului, locul lor fiind preluat în învăţăturile marilor

clasici ai materialismului dialectic şi istoric, ale aşa-zisei superiorităţi a dictaturii proletariatului, singura cale de urmat, a noilor metode de convieţuire limitată în privinţa libertăţilor şi a liberei exprimări, a metodelor recomandate drept cele mai avansate şi experimentate de dezvoltare a industriei şi agriculturii în ţările socialiste, după modelul comunismului sovietic.

Acesta era mediul în care tânărul, de acum bibliotecar, venit de la Sălcud, opta pentru o profesie al cărei temei era pur intelectual. Contactul cu bătrâna bibliotecă târgumureşeană în care aspira să devină sale slujitor al cărţii, dispunea de peste 80.000 de volume, zestre constituită cu mai bine de 40 de ani în urmă (1913).

Contactul cu acest colos al spiritului i-a deschis lui Gheorghe Câmpean noi orizonturi de cunoaştere. Îşi finalizează studiile liceale la vestita şcoală târgumureşeană „Al. Papiu-Ilarian." Nu se opreşte aici, ci îşi continuă studiile la Facultatea de Filologie şi Istorie de pe lângă Institutul Pedagogic de 3 ani din Târgu-Mureş (1963-1965). În aceste împrejurări de finalizare a studiilor ne-am întâlnit şi ne-am cunoscut mai îndeaproape. Amândoi eram tributari unui regim în care purtam acuza „*origine socială nesănătoasă*."

Eu eram refuzat de un liceu pedagogic, purtând păcatul părinţilor ca fiu de preot şi chiabur, el - băiat de prăvălie, ambii făcând parte din categoria fiilor de exploatatori. Aşa ne-am întâlnit în anii de finalizare a liceului, el salariat la Biblioteca Regională, iar eu, muncitor la o întreprindere de legume şi fructe (Aprozar), cititor şi elev. Eram elevi la cursurile serale.

O întâmplare fericită a făcut că, la absolvire, înainte de mă încadra într-un loc de muncă, am fost rugat de către colegul meu - Gheorghe Câmpean - să îl înlocuiesc la serviciu timp de două săptămâni. Eram cel mai fericit pentru această ofertă, care a fost prelungită cu încă două săptămâni, apoi cu câteva luni, pentru ca la sfârşitul anului 1955, în urma unui sever examen de cunoştinţe cu Bartók Ibolya, director al bibliotecii, să fiu încadrat definitiv ca bibliotecar, unde am activat timp de 50 de ani, din care 20 în funcţia supremă a instituţiei judeţene de lectură publică.

Pentru mine, Gheorghe Câmpean, mai în vârstă cu 8 ani, nu era altul decât modelul de urmat. Fire ageră, inteligentă, iute la

vorbă, cu multă inițiativă, orientat în lumea cărților, într-o atmosferă de prietenie ne trăiam satisfacțiile unui loc de muncă elevat, în care ne consideram stăpâni și atotștiutori.

Îmi amintesc de momentul în care, într-un cadru festiv, în fața întregului colectiv de muncă, nu mare la număr, i-a fost decernată diploma „*Cel mai bun bibliotecar*" (1955) din partea conducerii instituției.

Destins în relațiile cu publicul, deosebit de amabil, cu multă răbdare și dăruire, comunicativ, Gheorghe Câmpean își exercita calitățile sale de om al cărților, de organizator al bibliotecii și lecturii. Deosebit de atractive erau activitățile de popularizare a cărților, realizate prin prezentări și recenzii, seri literare, reuniuni culturale, medalioane și întâlniri cu scriitorii.

Ne-am despărțit prin anii 1957-1958, când destinul său l-a condus pentru a-și exercita pasiunea pentru carte într-o stațiune balneară, la Borsec, unde urma sa-și îngrijească sănătatea, iar eu am plecat în armată pentru a-mi satisface stagiul militar. Ne-am reîntâlnit după doi ani, în exercitarea activității mele de bibliotecar cu atribuții de îndrumare și control, în cadrul aceleiași instituții, având în sfera de activitate și bibliotecile din stațiuni.

Era o plăcere să te afli în bibliotecă la atractivele activități de destindere, în anturajul cărții. Lecturile regizate la razele unei lumini răspândite pe albul paginilor, vocea interpretativă, aspră sau domoală, făcea din acestea adevărate spectacole impresionante de scenă.

Întâlnirile noastre au continuat după reîntoarcerea sa la Târgu-Mureș ca bibliotecar la Liceul nr. 4 (1961-1971). După această dată, Gheorghe Câmpean va reveni la Biblioteca Județeană Mureș, de unde se va retrage din activitate la 1 mai 1994. Calitatea sa de bază era modul în care a știut să își întâmpine cititorul în lumea cărților, să îl orienteze, ocolind orice refuz. Nu întâmplător, în calitatea mea de conducător al instituției, eram întrebat uneori de cititori, dacă nu știu unde este domnul director? Răspundeam că eu sunt, iar cititorul reacționa: „*Nu dumneavoastră! Domnul cu părul alb*." Nimeni altul decât Gheorghe Câmpean.

Pentru merite deosebite, Gheorghe Câmpean a fost răsplătit cu diplome şi medalii: „*Meritul Cultural, clasa a I*", oferit de Consiliul de Stat (1972), brevetul „*Evidenţiat în munca culturală*," din partea Consiliului Culturii (1988), iar instituţia pe care a servit-o atâţia ani i-a conferit diploma „*Pro Libro Senator*."

Nu putem să-i dorim altceva, la cei 80 de ani, decât multă sănătate, să rămână cu acel permanent zâmbet pe buze şi sănătate maximă.

Gheorghe Câmpean nu ne-a lăsat o operă scrisă, cu toate că putea să o facă mai bine decât mulţi alţii. El rămâne modelul de dăruire prin care, ani de zile, bibliotecile şi-au dezvăluit comorile, călăuzit de dictonul *„carte potrivită, pentru om potrivit, la momentul potrivit*."

De zestrea sa intelectuală şi de serviciile sale au beneficiat mii de cititori care, în momente de răgaz, s-au delectat în lumea cărţilor, au beneficiat de oferta lor necondiţionată, au învăţat să fie mai drepţi şi mai buni, iar prin studiu şi lectură şi-au dobândit un plus de cunoştinţe pentru viaţă şi educaţie.

Să îi mulţumim pentru acest frumos dar, să îi urăm viaţă lungă, împreună cu urarea:

Vivat, crescat, floreat!

(2010)

Simion Bui – profesionalism și manageriat

Activitatea profesorului Simion Bui aflat în aceşti ani la cârma renumitului Colegiu Naţional „Alexandru Papiu-Ilarian" din Târgu-Mureş se înscrie în tradiţia didactică şi managerială a unor înaintaşi, care i-au creat un renume între instituţiile de educaţie şi învăţământ. Când fac această afirmaţie, mă gândesc la începuturi, atunci când şcoala era şcoală cu adevărat, iar cei care o cârmuiau erau profesori desăvârşiţi, directorii fiind desemnaţi în conformitate cu valoarea lor profesională şi calităţile manageriale. Îmi amintesc cu câtă veneraţie şi satisfacţie vorbeau despre profesori şi directori, foştii elevi ai liceului din anii interbelici, între care se situa şi tatăl meu. Cu zestrea primită aici şi-a finalizat studiile teologice în Blajul împlinirilor noastre.

Mai târziu, răsfoind presa vremii, îi redescopeream în paginile ei, în tot ce însemna şcoala şi educaţia dincolo de instituţie: continuarea educaţiei adulţilor în cele mai dificile şi mai variate probleme, fie ele de ordin cultural, îndemnuri ori sfaturi practice, politică, morală, societate etc. Ei au rămas astăzi adevărate simboluri spre care aspirăm în existenţă şi perfecţiune. Aceştia îşi valorificau cunoştinţele în toate împrejurările şi ocaziile, dând libertate afirmării profesionalismului şi elocinţei dobândite în anii de studii şi practica lor la catedră. Multora dintre ei li se potrivesc

titlurile cele mai pretenţioase, apreciate ca o încununare a specialităţii şi preocupărilor pentru a deveni istorici, filosofi, pedagogi, geografi şi oameni desăvârşiţi în ştiinţele exacte.

Acestea sunt opţiunile şi aspiraţiile pe care profesorul Simion Bui le urmăreşte şi le pune în aplicare cu dăruire şi pricepere. Deliberat nu ofer nume. Exemple au fost, adevărat ,nu prea multe. Le găsim, judecând cu obiectivitate, în generaţiile mai vechi, dar şi printre cele mai recente.

Profesorul Simion Bui face eforturi mari pentru a-şi pune în aplicare generoasele sale idei. Pe locul întâi se situează cele de cercetare istorică păşind hotărât pe oferta anilor de studii având ca principal obiectiv de cunoaştere – istoria. Eforturile sale în acest sens s-au materializat în două cărţi tipărite.

Prima este lucrarea de grad didactic cu tema *„Biserică şi societate românească în Reghin şi împrejurimi – 1890-1918”*, apărută cu doi ani în urmă. Recent, s-a orientat spre o altă cercetare inspirată tot din trecutul de ordin istoric *„Patriciu Barbu (1842-1902) – un om, o epocă, o idee”*.

În preocupările sale de cercetare nu se îndepărtează prea mult de locurile natale din apropierea Reghinului (Suseni), de care îşi leagă copilăria şi o parte din viaţa sa, de istoria şi oamenii săi. Este pentru prima oară când Patriciu Barbu este restituit printr-o lucrare monografică complexă în care se regăsesc sursele informative risipite în atâtea lucrări, graţie implicării sale în cunoscuta *Mişcare Memorandistă* al cărei exeget a fost Vasile Netea, legat şi el de acest spaţiu românesc al Mureşului Superior.

Lucrare biografică de anvergură, valorifică sursele şi informaţiile edite şi inedite privitoare la obârşia, studiile şi formaţia intelectuală a avocatului de mai târziu Patriciu Barbu, calităţile sale de mare patriot şi om politic, ca membru a Partidului Naţional Român, strâns legate de Memorandum ca formă de emancipare politică şi socială a românilor din Transilvania, soldată cu privarea de libertate a iniţiatorilor săi în condiţiile dualismului austro-ungar.

Este aspectul cel mai elaborat al lucrării care abundă în informaţii şi citări, cel mai important din punct de vedere istoric. Pluridisciplinaritatea lui Patriciu Barbu vizează aspecte privind

animatorul cultural, în principal în cadrul Asociaţiunii, activitatea economică complementară formaţiei sale juridice, locul şi rolul său în mişcarea naţională şi culturală a românilor din Transilvania.

O carte cu largă adresabilitate publică se constituie astfel din sursele relativ puţine faţă de faptele în care s-a implicat acum 120 de ani.

Dacă avem în vedere activitatea de gospodărire a instituţiei pe care o conduce, ridicată acum la rangul de Colegiu Naţional, profesorul Simion Bui, prin demersurile sale de modernizare a condiţiilor de desfăşurare a activităţilor pedagogice în diversitatea lor şi asigurarea logisticii necesare procesului de învăţământ la cote superioare, nu putem să-i fim decât recunoscători pentru modul în care conduce destinele acestui aşezământ educativ, fără a pierde din vedere preocupările la cote ridicate ale cercetărilor istorice, care ţin de profesia şi deplinătatea unui adevărat intelectual.

Îi dorim să îşi continue activităţile cu acelaşi elan creator, în folosul obştii, prin calităţile pe care le are, cu aceeaşi dragoste şi dăruire pentru istorie şi educaţie.

(2012)

IN MEMORIAM

Despre Liviu Comes la timpul trecut

În această săptămână ne-a părăsit Liviu Comes, eminentă personalitate a vieţii muzicale româneşti. Născut la Şărel (Hunedoara), fiu al preotului Bazil Comes, ctitorul de mai târziu al bisericii din Ernei, Liviu onorează vestitele şcoli târgumureşene cu rezultate strălucite: premiul întâi la învăţătură în anul absolvirii Liceului „Alexandru Papiu-Ilarian" (1937). În paralel cu acesta, frecventează cursurile Conservatorului muni-cipal, unde l-a avut profesor pe Zeno Vancea (teorie-solfegii, armonie). A urmat apoi cursurile Institutului de Medicină din Cluj, unde îşi va desfăşura o parte din activitatea sa, urcând în ierarhia didactică până la rangul de conferenţiar universitar. Dragostea pentru muzică nu o abandonează, continuându-şi studiile la Conservatorul din Cluj (1946-1950), sub îndrumarea lui Sigismund Toduţă (compoziţie), la a cărui catedră se va reîntoarce în calitate de profesor de armonie, contrapunct şi forme muzicale îndeplinind mai târziu funcţia de rector (1965-1969). După această dată devine profesor la Conservatorul din Bucureşti, fiind şi în conducerea Uniunii Compozitorilor. A fost distins, în repetate rânduri, cu premii din partea Uniunii, iar în anul 1974 cu premiul Academiei Române. Compozitorul se remarcă prin creaţii simfonice, muzică de cameră,

piese pentru copii, cântece, precum şi studii în domeniul muzicologiei, între care amintim monografia „Melodica palestriniană”, tradusă şi în limba italiană (1971 şi 1975 ed. italiană). Ultima sa compoziţie este „Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur”, pentru cor mixt, care în 1991 obţine un nou premiu al Uniunii Compozitorilor şi Muzicologilor.

Un pios gând de aducere aminte din partea târgumureşenilor care l-au cunoscut şi apreciat, faţă de care Liviu Comes a rămas ataşat, în ciuda chemării sale pentru exercitarea talentului şi profesionalismului său departe de locurile copilăriei, îi aducem eternă recunoştinţă!

(2004)

Leon Mircea și ctitoria sa

Chiar dacă instituţia cărţii îşi pierde originile în timpuri îndepărtate, ea a continuat să rămână mereu actuală, modificându-şi statutul şi funcţiile în raport cu fiecare perioadă istorică şi gradul de solicitare a societăţii în impunere unor structuri şi cerinţe formative care să consolideze noua ordine.

Astfel, s-a întâmplat ca, odată cu aplicarea în România a regimului totalitar stalinist, între pârghiile care erau chemate să-şi aducă aportul la activitatea de ideologizare a maselor să se numere şi biblioteca, alături de alte instituţii educative ale statului, (cămine culturale, case de cultură, cinematografe, teatru, presă, acestora urmându-le învăţământul, propaganda, chiar şi biserica).

Toate erau programate să treacă printr-un proces de conştientizare a obligaţiilor lor privind propagarea în rândul oamenilor a ideilor şi planurilor partidului unic al clasei muncitoare, Partidul Muncitoresc Român (P.M.R.), devenit mai apoi Partidul Comunist Român (P.C.R.), care avea ca bază teoretică noua ideologie marxist-leninistă.

Toate concepţiile despre lume şi societate acumulate în decursul îndelungatei civilizaţii a omenirii au devenit periculoase şi perimate împreună cu instituţiile sale. Între ele, biblioteca se situa pe loc de frunte, ca deţinătoare de informaţii care nu puteau decât să dăuneze noii ordini prin colecţiile ei, produse ale unei lumi trecute de acum, dar şi în ceea ce trebuia să devină în activitatea de educaţie şi propagandă a partidului.

Aşa se întâmplă că, asupra bibliotecilor tradiţionale, multe dintre ele destul de firave ca dezvoltare şi consolidare în ceea ce trebuia să fie colecţiile de carte şi solicitările populaţiei, s-au năpustit furii de nedescris.

S-a trecut de urgenţă la retragerea din circuitul public pe bază de liste şi cataloage, a unui însemnat număr de cărţi, au fost constituite depozite de centralizare a fondurilor de carte, au fost făcute selectări şi categorisiri de cărţi: secrete, documentare, altele

destinate distrugerii prin topire ori ardere şi numai o mică parte au rămas în circuitul public.

Noua ordine în biblioteci trebuia impusă printr-un act normativ care a fost de îndată elaborat şi promulgat, odată cu organizarea administrativ-teritorială, raionarea şi regionalizarea după model sovietic. Aceasta era Hotărârea Consiliului de Miniştri Nr. 1542, din 29 decembrie 1951. Anonimul autor era Ştefan Gruia, intelectual cu vederi comuniste şi activitate în mişcarea de rezistenţă franceză, originar din Oradea, care, repatriat, a fost numit director general al bibliotecilor din compartimentul de specialitate al Ministerului Culturii. Se pare că era pregătit pentru aplicarea unui plan de reorganizare a bibliotecilor publice în special, având cunoştinţe despre asemenea norme din bibliotecile apusene şi poate, nu în ultimul rând, pentru preţuirea pe care ideologul comunist V. I. Lenin o acorda cărţii.

Modelele străine erau salvatoare, iar conţinutul şi aplicarea erau dezastruoase. În expunerea de motive a Hotărârii se arăta că: *„În munca de educare a maselor în formarea conştiinţei noi socialiste a oamenilor muncii, cartea are o însemnătate deosebită şi răspândirea cărţii în mase este unul din factorii principali ai revoluţiei culturale ce se desfăşoară în ţara noastră."*

Măsurile care trebuiau luate de organele centrale politice şi administative ale statului erau abilitarea celor locale, regionale, raionale, orăşeneşti şi comunale de a întreprinde acţiuni pentru reorganizarea bibliotecilor. Ele trebuiau să devină *„adevărate focare de răspândire a culturii socialiste",* iar conducerile administraţiei locale trebuiau să vegheze asupra conţinutului politic al acestora. În prim planul activităţii lor se situa *„atenţia deosebită acordată popularizării şi răspândirii în cât mai bune condiţiuni a operelor clasicilor marxism-leninismului, a cărţilor sovietice (literatură, ştiinţă, tehnică), a cărţilor noi apărute în ţara noastră",* acestea din urmă, în bună parte, traduceri din limba rusă (Editura „Cartea Rusă", colecţiile „Ştiinţa învinge", „ARLUS", „Din experienţa...", „Biblioteca marxist-leninistă" - traduceri tot prin filiera limbii ruse, chiar dacă era vorba de Marx şi Engels, apariţiile Editurii P.M.R., constând în broşuri privind congrese, conferinţe, plenare, rapoarte, cuvântări etc. Cei care, prin noua lege, erau desemnaţi bibliotecari erau persoane verificate care trebuiau să corespundă unor cerinţe speciale de ordin social şi politic.

Hotărârea era radicală din punct de vedere al legiferării și dezvoltării instituției. Ca organism de coordonare și conducere a bibliotecilor publice a fost desemnat Comitetul pentru Așezăminte Culturale, care înființează Fondul de Stat al Cărții menit să colecteze și să redistribuie cărțile din biblioteci după criterii noi, care să facă și dotarea bibliotecilor nou-înființate; Direcția Generală a Editurilor instituie Colecturile de biblioteci pentru procurarea de cărți, Direcția Generală a Presei și tipăriturilor înființează Camera Cărții (birou de evidență a tipăriturilor), instituții cu importanță privind dezvoltarea bibliotecilor, dar și cu obligații de veghere asupra circuitului cărții, atât în activitatea de tipărire, cât și a circulației ei, protejând, dirijând și subordonând astfel lectura publică scopurilor politice.

De asemenea, erau prevăzute obligațiile Comitetelor executive ale Sfaturilor populare la toate nivelurile administative, obligații privind asigurarea unor localuri corespunzătoare, dotări cu mobilier, înființarea anuală a câte 300 de biblioteci în centrele de comună cu local propriu, 1500 volume cu mobilier, local propriu și bibliotecar salariat în așa fel, încât, în timp de câțiva ani programul de înființare a bibliotecilor să acopere toate comunele.

Acesta era programul de început al „marii opere" de înființare a bibliotecilor publice din Republica Populară Română cu toate împlinirile și neîmplinirile lui, dacă, avem în vedere faptul că până la revenirea la vechea organizare administrativ-teritorială pe bază de județe, procesul de încheiere a formării bibliotecilor comunale nu era încheiat, biblioteca fiind legiferată și obligatorie în toate reședințele de comună, abia acum, iar în anul 1972 din nou trecută parțial pe voluntariat (în localitățile cu populație sub 6.000 de locuitori), postul de bibliotecar salariat rămânând facultativ până în zilele noastre.

Elanul multor activiști de partid și de stat s-a îndreptat împotriva bibliotecilor tradiționale duse până la desființare. Pentru multe localități această Hotărâre a avut și urmări benefice. Un exemplu concludent în acest sens ni-l oferă Biblioteca Raională din Reghin, rezultat al punerii în aplicare a acestui act normativ, pe fundalul unor tradiții culturale de excepție. Este curios faptul că bibliotecile vechi fie personale, gimnaziale, fie ale unor uniuni sau asociații din Reghin au rămas victime ale celor două regimuri totalitare: cel impus de Diktatul de la Viena, în anul 1940, care a desființat învățământul românesc și instituțiile sale de carte și

cultură, iar apoi cel comunist, care a făcut să dispară orice tradiţie intelectuală autohtonă.

În aceste condiţii, premergător apariţiei Hotărârii prezentate mai sus, Comitetul Provizoriu al judeţului Mureş îl recrutează pe Leon Mircea pentru a reorganiza Biblioteca Centrală Raională, cum urma să se numească, cu data de 20 noiembrie 1950. Se pare că tânărul de 31 de ani răspundea tuturor cerinţelor politice şi ideologice pentru instituţia de propagandă a cărţii şi noii orientări culturale.

Leon Mircea s-a născut la 24 septembrie 1921 în localitatea Pietriş (comuna Deda). La vârsta de numai un an rămâne orfan de tată. Este întreţinut de mamă împreună cu cei doi fraţi ai săi în condiţii deosebit de grele.

Urmează învăţământul primar complet în satul natal, obţinând Certificatul de absolvire (şapte clase), cu media 8,75 în anul 1935. Calificativele bune şi foarte bune (8 şi 9) obţinute la obiecte de bază între care: scriere şi exerciţii gramaticale, citire, istorie, geografie, aritmetică şi geometrie, religie etc, atestă înclinarea tânărului spre învăţătură, dar şi seriozitatea cu care dascălii îşi împlineau responsabila misiune de educatori şi pedagogi. L-a avut dascăl pe Ioan Lebădă, învăţător de peste Munţi, cu o temeinică şcoală şi simţ al datoriei, ataşat de această localitate pe care nu a mai părăsit-o decât atunci când i-a fost impus (15 septembrie 1940).

Mă gândesc la atâţia dascăli ai acelui spaţiu mureşean unde şi-a făcut şcolile dinastia de intelectuali a Borşenilor, apoi Simion C. Mândrescu, Petre Boţianu, Eugen Nicoară, Vasile Netea, Iustin Handrea, Mihail Tomşa, Simeon Rusu şi mulţi alţii. Ei erau rezultatul unor insistente pregătiri fizice şi intelectuale, mulţi dintre ei devenind discipoli ai precursorilor pedagogi şi continuând aceeaşi frumoasă profesie a celor pe care i-au avut drept model.

În condiţiile greutăţilor familiale, doar certificatul nu îi deschidea lui Leon şanse de a-şi continua studiile, cu toate rezultatele sale bune la învăţătură. Se angajează, de aceea, servitor (sursă de întreţinere), la Filea şi Pietriş.

Din anul 1938, odată cu maturizarea fizică, devine muncitor la pădure, până în anul 1941 când se angajează tot ca muncitor la MAV (Căile Ferate Ungare) - linia Deda-Sărăţel, care se afla în construcţie.

În anul 1943 este încorporat şi trimis într-o tabără de muncă la Budapesta unde se îmbolnăveşte, motiv pentru care este trimis acasă. Din nou primeşte ordin de chemare la muncă la Kassa, unde nu se mai prezintă, din cauza armistiţiului.

După război, a lucrat din nou ca muncitor la CFR pentru refacerea liniei ferate, până în anul 1949. Se căsătoreşte în anul 1948 cu Margareta Spiţ din Sebiş (comuna Ruşii Munţi). În acelaşi an opţiunea politică a lui Leon Mircea se îndreaptă spre Frontul Plugarilor, organizaţie cu puternică influenţă în Valea Mureşului în perioada de după război, consecinţă a rolului pe care aceasta îl avea în împroprietărirea ţăranilor.

Leon Mircea îndeplinea toate condiţiile unui om de nădejde, iar promovarea într-o funcţie corespunzătoare noilor solicitări nu este întâmplătoare. Copil orfan, crescut cu greu, cu interes pentru cunoaştere, fapt atestat de rezultatele bune la învăţătură, receptivitate la nou şi dorinţă de afirmare, la care se adăuga, în mod favorabil, statutul său social: servitor, muncitor şi orientare politică corespunzătoare, trăsături care inspirau încredere şi perspectivă în formare.

Tânărul răsărit între consătenii săi, este ales în anul 1948 director al Căminului Cultural din Pietriş. Aici se remarcă printr-o lăudabilă activitate, fiind trimis, în anul 1950, la un curs de calificare, iar, ca urmare, numit referent cultural pe plasa Deda. În luna februarie a aceluiaşi an este din nou trimis la cursuri pentru o lună de zile la Bucureşti, după care, în luna septembrie 1950, este transferat la Secţiunea culturală a Comitetului Provizoriu Mureş ca îndrumător cultural. Din această funcţie devine bibliotecar şi voluntar al Casei de Cultură din Reghin.

Va urma mai târziu, în anul 1955, un nou curs de bibliotecari (4 luni) la Bucureşti, unde are ca lectori mari dascăli ai bibliologiei româneşti, mulţi înlăturaţi pe motive politice din preocupările lor de bază. Aceştia îi vor sădi în suflet adevărata pasiune şi dragoste de carte, de bibliotecă şi de valorile noastre naţionale.

Acum era momentul de legătură definitivă cu instituţia cărţii căreia îi rămâne fidel până la retragerea din activitate, devenind prin stăruinţă şi neobosită muncă ctitor de instituţie neegalată prin colecţiile de carte, trezirea şi amplificarea interesului pentru lectură.

Biblioteca şi-a deschis porţile în clădirea Casei de Cultură, ctitorie a Astrei, avându-l ca mentor pe Eugen Nicoară, medic, la

vremea respectivă îndepărtat nu numai din viaţa culturală, ci şi din cea medicală. Spiritul său plana în cămăruţa cu cărţi adunate, provenite de la Ateneul Popular, inventariate cu grijă de către bibliotecar, conştient că va pune bazele unei instituţii de primă dimensiune şi durată în cultura reghineană.

În scurt timp, numărul volumelor ajunge la 2.000, pentru ca la sfârşitul anului 1951, să înregistreze primul bilanţ de activitate: 338 cititori şi 2.100 publicaţii consultate. Despre vremurile începutului îşi amintesc vechii elevi ai Şcolii Pedagogice care, adesea, dădeau o mână de ajutor la aranjarea şi inventarierea cărţilor.

Drept recompensă primeau cu prioritate publicaţiile noi pentru lectură. între ei erau şi eminenţii profesori de limba şi literatura română, Ilie Şandru, devenit publicist şi scriitor, originar din Săcalul de Pădure, astăzi la Topliţa Română şi viitorul profesor Dumitru Husar din Reghin, care şi-a dedicat viaţa catedrei şi, mai apoi, gazetăriei.

Ilie Şandru scria mai târziu într-un volum de reportaje că, *„pentru Leon Mircea drumul început atunci era să fie domeniul vieţii sale, drumul marilor sale împliniri care aveau să dureze mai bine de 30 de ani de neobosită activitate, plină de pasiune şi statornică dragoste pentru «hrisovul nostru cel dintâi», cu «slova de foc» a istoriei şi culturii neamului nostru – cartea!”.* Dumitru Husar îşi aminteşte că *„de multe ori lăsându-ne pasionaţi de cărţile citite, uitam de stingerea de la internat şi uneori, mai rar, chiar şi de orele de clasă”.*

Cele mai frumoase cuvinte i-au fost adresate la sărbătorirea a douăzeci de ani de la deschiderea bibliotecii de către Ştefan Gruia, la vremea respectivă fost director în Direcţia Bibliotecilor din Ministerul Culturii, devenită mai târziu a Ministerului Învăţământului şi Culturii, acum redactor-şefi la Revista „Biblioteca”.

Cu regret că nu a putut participa la această aniversare, îi scrie lui Leon Mircea: „Am avut prilejul să urmăresc îndeaproape în anii '50 evoluţia bibliotecii din Reghin, care de fapt se contopeşte cu însăşi evoluţia personalităţii dv. Entuziasmul dv., dăruirea pentru cauza culturală [...], spiritul organizatoric şi tactul dv.”

În relaţiile cu oamenii, a făcut ca în această bibliotecă să domnească o atmosferă de muncă şi de dăruire, cum în puţine biblioteci se găseşte şi să formeze un colectiv inimos, receptiv la nou şi integrat în „viaţa cetăţii”. Progresele activităţii bibliotecii şi ale

condițiilor materiale create bibliotecii sunt oglinda acestui spirit de muncă [...] mai țin bine minte prima vizită în biblioteca dv., când te căzneai să înfiripezi primele inventare și cataloage și să pui ordine într-o moștenire dispersă.

Personal l-am cunoscut pe Leon Mircea din anul 1955 când bibliotecarul se simțea în deplinătate profesională, în anii următori participând împreună în mai multe colective de îndrumare și control. Trebuie să mărturisesc că pentru mine a fost și a rămas un model. Autodidact stăruitor, perseverent cu cei din jur, ambițios, hotărât, gospodar fără egal, neobosit în aplicarea planurilor sale, simțeam cum biblioteca se dezvolta sub ochii noștri.

Am fost martorul unui experiment obositor de coordonare gestionară centralizată a cărților din raion, operațiune desfășurată cu personal puțin și fără mijloace de transport. Au fost adunate toate cărțile bibliotecilor din județ urmând a fi prelucrate biblioteconomic (inventariate și clasificate zecimal) ca apoi să fie restituite comunelor și satelor. Experimentul s-a soldat cu eliminarea unei mari cantități de broșuri care nu făceau servicii culturii și care au fost îndepărtate din colecțiile bibliotecilor.

Leon Mircea are meritul de a fi introdus în biblioteca din Reghin normele internaționale de catalogare și clasificare zecimală universală, care servesc la regăsirea publicațiilor pe baza cataloagelor alfabetice și sistematice. În anul 1962, biblioteca reghineană introduce, printre primele din țară, accesul liber la raft al cititorului, în anul 1964 instituie Secția pentru copii, organizează Sală de lectură cu fond de referință și, dintr-o selecție de opere solicitate, se constituie un fond permanent de cărți anterioare anului 1950, inițiative care îi conferă individualitate între celelalte biblioteci.

Această instituție și-a păstrat rolul de unitate-pilot și centru de îndrumare metodică atât în timpul bibliotecii raionale, cât și ulterior.

Cifrele de mai jos privind indicatorii de bază sunt în măsură să ne convingă asupra evoluției bibliotecii avându-l la timonă pe Leon Mircea, 1980 fiind ultimul an complet de activitate înainte de pensionare.

	1951	1960	1969	1980
Fondul de carte	2.210	29.091	55.978	88.610
Cititori	380	3.309	4.133	4.601
Cărți consultate	2.100	55.170	77.077	93.384

Leon Mircea a fost înconjurat de numeroşi prieteni şi colaboratori prin care coordona activitatea în toate compartimentele ei şi era intransigent cu organele administrative atunci când trebuia să apere interesele bibliotecii ori să îi diversifice funcţionalitatea. Cu alţii îşi împlinea rolul de organizator al acţiunilor cultural-educative, întotdeauna bine selecţionate şi orientate spre cunoaşterea şi aprofundarea valorilor spirituale.

Cuvântul său avea greutate atunci când regimul comunist, prin oamenii săi, punea interdicţii în apariţia publică a unor personalităţi înlăturate din viaţa publică pe motive politice sub acuza de a fi fost „reacţionari".

Alţii erau reprezentanţi ai unor instituţii de bază în coordonarea şi realizarea programului de educaţie şi cultură. între aceştia îi amintim pe Gustav Müler, Alexandru Ceuşianu, Timotei A. Enăchescu, Emil Pop, Remus Axente, Gavril Petca, Vasile Dragoş, Dumitru Husar, Andrei Fabian, Szabó Mihály, Anton Badea, Balázs Ladislau şi mulţi alţii.

Lor li se alătură personalităţi din Târgu-Mureş între care: Romulus Guga, Dan Culcer, Grigore Ploeşteanu, Ioan Chiorean, Iulius Moldovan, Mihail Art. Mircea, Valeriu P. Vaida, Melinte Şerban, Petre Giurgiu, Lazăr Lădariu, Dorin Borda, Pompei Belciug, Valeriu Lazăr, Solomon Frăţilă, Mészáros József, Dimitrie Poptămaş ş.a.

Nu putem trece cu vederea oamenii cărţilor formaţi la şcolile şi cursurile de bibliotecari şi în practica de toate zilele condusă de Leon Mircea. Au fost mereu alături de el Crăciun Pop, Elena Niţescu, Faluvégi Ilona, Pap Magdaléna, Mărioara Câmpeanu, Ana Todea, Iacob Huza şi Marin Şara, continuatorul său la conducerea destinelor bibliotecii, cel care a dat noi sensuri şi împliniri acestei activităţi, pe cât de frumoasă, pe atât de pretenţioasă.

Dacă Leon Mircea a pus bazele materiale ale instituţiei, Marin Şara a devenit un bun valorificator al acestora.

Organizarea unor activităţi în condiţiile centralizării, inclusiv a actului de cultură, constituia de multe ori un act de curaj. Expoziţii cum au fost cele dedicate preotului iluminist Petru Maior; Imagini din trecutul Reghinului; Semicentenarul Unirii Transilvaniei cu Patria Mamă; Reghinul ieri şi azi, însoţite de simpozioane, constituiau adevărate întâlniri de mare elevaţie culturală.

De importanţă şi solicitare din partea celor interesaţi de cunoaştere şi cercetare s-au bucurat documentele privitoare la istoria locală. Leon Mircea a înregistrat şi a cules memorii de la

supraviețuitorii participanți la Marea Adunare de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918. Au fost cercetate și culese date din bibliotecile importante din Târgu-Mureș, Sibiu, Cluj și Alba Iulia și s-au primit donații, cărți și documente, de la persoane particulare. Au fost alcătuite 20 de albume cu imagini și facsimile privitoare la Reghin.

Citim în „Cartea de aur" câteva însemnări ale participanților la sărbătorirea a 20 de ani de existență a bibliotecii (6 XII 1970), cuvinte pline de semnificație și recunoștință pentru Leon Mircea. Grigore Ploeșteanu, cercetător științific, nota că *„revenind în Reghin, pentru a regăsi continuitatea unei istorii și culturi seculare, mă bucur de manifestația de astăzi și adresez organizatorilor nu numai mulțumirile mele, ci și urarea de a o reîntâlni mereu",* iar Emil Pop, pe atunci profesor la Reghin, își amintește în calitatea sa de martor al începuturilor bibliotecii, de *„greutăți și bucurii, de succese și insuccese".*

Tot atât de semnificative sunt aprecierile colaboratorului Melinte Șerban, director al Studioului Teritorial de Radio, care menționa că: *„Am venit întotdeauna în acest lăcaș, am stat de vorbă mereu cu plăcere cu lucrătorii lui, m-a bucurat și m-a înflăcărat străduința lui Leon Mircea și a colaboratorilor săi pentru adunarea documentelor și datelor referitoare la istoria și cultura românească."*

De la această aniversare s-au mai scurs încă zece ani tot atât de rodnici ca și cei precedenți, ca apoi în 1981, exact la împlinirea vârstei de pensionare la cerere (60 de ani), Leon să ne convoace pe toți cei apropiați la marea sa bucurie, la împlinirea, închegarea unei opere de trei decenii. S-a retras apoi pe locurile de unde a descins, în tihna și liniștea naturii pe care a iubit-o atât de mult, împreună cu soția Margareta, unde aștepta vizita copiilor pe care nu i-a avut, dar a avut nepoți pe care i-a crescut, format și iubit, ca pe proprii săi copii.

Câțiva prieteni i-au rămas apropiați. Am fost oaspeții lui la Pietriș în fiecare an de 24 septembrie, bucurându-ne împreună de aniversarea zilei de naștere. Eram prezenți: Vasile Dragoș, Marin Șara, Iulius Moldovan, Cornel Moraru, Melinte Șerban, Ferenczi Iosif, Dorin Borda, alături de „fiii și nepoții" Gheorghe Mircea, Mihail Art. Mircea, Oliv Mircea, înconjurați de numeroși nepoți. De fiecare dată ritualul se deschidea cu vizitarea grădinii și a gospodăriei și continua cu urările de bine, înmânarea cărții cu dedicație, după care se trecea la meniul tradițional (ciorbă de fasole verde și friptură de iepure), timp în care ne depănam amintirile. Momente de frumoasă

aducere aminte, până când am aflat că inima lui Leon Mircea a încetat să mai bată, în ziua de 2 iunie 1995.

Am trecut recent pe la locuinţa din Pietriş unde am întâlnit- o pe Margareta, văduva lui Leon. Era singură. Mult prea singură. Se pare că nimic nu s-a schimbat.

Am căutat date biografice pentru acest material. Eram împreună cu nepotul, Mihail Art. Mircea şi cu Marin Şara. Deschidem câteva cărţi şi citim dedicaţiile: „Cu adâncă admiraţie şi recunoştinţă pentru „bătrânul Vezuviu" ce-a erupt acum douăzeci de ani, ducându-şi lava ideilor în inima şi simţirea concetăţenilor" (1970, D. Borda, Mészáros József, Kiss R., P. Belciug, D. Poptămaş); „Cu admiraţie pentru interesul faţă de cărţi şi cei ce le scriu" (1971, Pr. Gheorghe Cunescu); „Lui Leon Mircea... cu cele mai alese sentimente de stimă şi preţuire... pentru că aici la Reghin a fost Ziua evocărilor şi amintirilor..." (1979, Ilie Şandru); „îţi port aceeaşi veche amiciţie" (1973. Ştefan Luca); „coborâtor din spiţa marilor spirite dominate de Petru Maior" (1975, Ioan Ranca); „Omagiu pentru activitatea sa culturală şi pentru strălucitele sale preocupări" (1979, Vasile Netea).

Şirul aprecierilor ar putea să continue. Este recunoştinţa unor oameni învăţaţi, care se închinau cu veneraţie ca în faţa unui nou Badea Cârţan contemporan cu noi, care ne-a lăsat moştenire o instituţie de care se bucură şi se vor bucura multe generaţii de acum înainte. Aceasta este ctitoria lui Leon Mircea, pentru care îi suntem recunoscători.

(2002)

In memoriam Mihail M. Câmpean

De Bunavestire, locuitorii satului Goreni l-au comemorat pe Mihail M. Câmpean, eminent pedagog, pasionat cercetător istoric și colecționar de antichități, plecat la cele veșnice în urmă cu 30 de ani. El face parte dintre acei oameni al căror nume își pierd originile în timp și care s-au afirmat prin fapte deosebite. Ioan Câmpean, unul dintre înaintașii săi, a fost executat în Revoluția Română din 1848, de către insurgenți, la Teaca, deoarece a luptat pentru a-și vedea „națiunea fericită".

Elie Câmpeanu, după studii strălucite, își consacră viața preoției, devenind paroh al Subcetății și protopop al Giurgeului, de unde se refugiază în Moldova, în timpul Primului Război Mondial, iar după revenire este numit protopop al Târgu-Mureșului, valoros dascăl și om de cultură, apropiat lui Nicolae Iorga și deputat în Parlamentul României. Mihai M. Câmpean se distinge prin calitățile sale intelectuale puse în slujba educației: învățător în mai multe localități din arealul mureșean, Râpa de Jos, Batoș, Habic, Târgu-Mureș, Sânvasi, Logig, Bozed și Goreni, apoi profesor și director de școală la Dedrad, pregătind pentru viață numeroase promoții de elevi.

Mai presus decât toate ni se pare pasiunea lui pentru arheologie, îmbrățișată din interesul pentru obiecte vechi, din localitățile situate în Valea Luțului, pe care brăzdarele plugului le întorceau în fiecare toamnă sau primăvară, dându-le prospețime. Oprindu-se în fața lor și studiindu-le formele, s-a născut interesul pentru cunoaștere, căutare și colecționare. Avea modele pe înaintașii săi, între care, Aurel Filimon, originar din Monor, Elie Câmpeanu și Iustin Handrea, din Maioreşti.

Și-a atras ca prieteni și parteneri de discuții pe arheologii acad. Dumitru Protase (Cluj-Napoca) și Valeriu Lazăr (Târgu-Mureș). Marele său merit constă în atestarea unor urme de viață neîntreruptă în acel spațiu natal, încă din timpuri imemoriale.

Timp de 4.000 de ani, aici s-au suprapus numeroase culturi. Înfloritoare s-a dovedit civilizaţia dacică, care şi-a păstrat trăsăturile în timpul ocupaţiei romane şi după retragerea aureliană. Prin cercetările arheologice ale lui Mihail M. Câmpean, Valea Luţului, cu minunatele sale localităţi, a intrat în istoria naţională, nu numai a locului deosebit de generos în asemenea dovezi.

Au revenit acasă pentru a-l comemora alături de consăteni, fiicele Doina şi Rodica, fiul Mihai, numeroase rude, oameni care l-au cunoscut şi apreciat. Aşa cum se cuvenea creştineşte, în această zi de mare sărbătoare, participanţii au asistat la slujba religioasă, oficiată de preotul Mircea Gârbu, la biserica ortodoxă din localitate, urmată, aşa cum se cuvine, de o rugăciune (parastas), la care s-au alăturat pr. Mie Damian, protopop onorar, şi pr. Leon Cherecheş.

Apoi au fost rostite cuvinte privitoare la tradiţiile culturale ale localităţii şi laborioasa activitate a lui Mihail M. Câmpean, de către Ioan Câmpean, directorul Şcolii Generale din Batoş, iniţiatorul comemorării şi moderator, prof. Silvia Câmpean, prof Ioan Biriş, directorul Şcolii Generale din Uila, pr. Mie Damian, Melinte Şerban, istoric literar, Dimitrie Poptămaş, preşedintele Fundaţiei Culturale „Vasile Netea" şi Doina Bădiţă, fiica profesorului. În încheierea acestei părţi, elevii din clasele a VII-a şi a VIII-a au prezentat un recital de poezie şi cântece de inspiraţie patriotică, pregătiţi de prof. Silvia Câmpean şi Angela Vizi, după care, participanţii s-au deplasat la mormântul lui Mihail M. Câmpean, au depus o coroană şi buchete de flori şi au aprins o lumânare.

Cuvintele de încheiere au fost rostite de prof. Vasile Dragoş. Toate activităţile s-au desfăşurat în prezenţa şi cu aportul domnului Ilie Hărşan, primarul comunei Batoş. De asemenea, menţionăm contribuţia la organizarea acestui moment cultural-omagial a lui Gheorghe Ghircău şi a Lucreţiei Câmpean.

Au fost momente emoţionante, de pioasă amintire, dedicate fiului satului Goreni, pilduitoare în special pentru generaţiile mai tinere, dovedindu-se, încă o dată, că spiritul şi memoria marilor oameni rămân eterne. Mihail M. Câmpean ne-a făcut mai bogaţi, cu atâtea piese de valoare păstrate acum în Muzeul de Istorie şi Arheologie din Cluj-Napoca, Muzeul de Istorie din Târgu-Mureş şi cele două colecţii şcolare de la Goreni şi Batoş şi, mai ales, prin raza de lumină aruncată asupra trecutului nostru istoric atât de îndepărtat în timp. (2005)

Preotul protopop Liviu Maximilian Sabău (1919-2013)

În a doua zi a săptămânii mari a sărbători a Învierii (luni, 29 aprilie 2013), protopopul Liviu Maximilian Sabău a fost chemat la Domnul. Moment de durere și întristare pentru credincioșii bisericii noastre în aceste zile, dar și de bucurie, dacă luăm în considerare credința populară că cei plecați din viață în săptămâna luminată se vor bucura de împărăția Domnului.

Liviu Maximilian Sabău își are obârșia din Grebenișu de Câmpie, localitate românească din inima Transilvaniei, binecuvântată de Dumnezeu, unde a văzut lumina zilei la 8 septembrie 1919. Atras de studii, după Școala primară din localitatea natală, se îndreaptă spre Blajul aspirațiilor noastre de atunci, unde urmează cursurile Liceului „Sfântul Vasile cel Mare", iar apoi, studiile superioare la Academia Teologică. Vicisitudinile timpului, Dictatul de la Viena, iar apoi Al Doilea Război Mondial, îl determină să se orienteze spre o carieră militară.

Era nevoie atunci de paznici la hotare, motiv pentru care urmează Școala Militară de Ofițeri din Arad, care îi conferă funcția de comandant de companie în Batalionul 6 Vânători de Munte, până la terminarea războiului. La reîntoarcerea de pe front, se angajează pentru scurt timp pedagog școlar la Liceul „Alexandru Papiu-Ilarian" din Târgu-Mureș. Realitățile istorice mai puțin generoase cu rezervistul care avea studii teologice greco-catolice și militare

burgheze, refuzul de a trece la credinţa ortodoxă şi convingerile militare nu concordau cu evoluţia societăţii româneşti postbelice, fiind urmărit permanent de autorităţile comuniste. Astfel, este nevoit a se transfera cu serviciul în mai multe localităţi din România, între care: Topliţa, Lehliu, Vălenii de Munte, Făgăraş şi Râciu.

Din anul 1967 a devenit salariat al Băncii Naţionale, Sucursala Târgu-Mureş în funcţia de casier, iar apoi de trezorier, de unde se pensionează în anul 1979. Era un loc de muncă mai puţin public şi de mare răspundere, corectitudine şi încredere.

După pensionare se reîntoarce la adevărata sa profesie, aceea de păstor al sufletelor, ca preot greco-catolic, prin binecuvântarea „in pectore" a P. S. Alexandru Todea, cardinalul de mai târziu a BRU. De acum, va începe lungul drum al activităţii sale în clandestinitate. Acesta presupunea celebrarea zilnică a serviciului religios, a Sfintei Liturghii, oficierea mărturisirilor şi administrarea sfintelor sacramente, a tainelor cununiilor şi botezurilor, a înmormântărilor şi ţinea tot ce ţinea de practica şi trăirea sufletească în acei ani de interdicţie religioasă. A fost în permanentă legătură cu episcopul Alexandru Todea pe atunci cu sediul în Reghin, cu numeroşi preoţi aflaţi în activitate clandestină din Târgu-Mureş şi împrejurimi între care: dr. Emil Puni, Grigore Friciu, Iosif Pop, Petru Natea, Ioan Roşca, Augustin Giurgiu, Dumitru Poptămaş, Aurel Comes, Grigore Dogaru, Ioniţă Conţiu, Zucu Dogaru, Gavril Branea ş. a. Împreună cu aceştia şi cu mulţi alţii a pregătit noul eşalon de preoţi pentru mult aşteptatul moment al punerii în libertate a bisericii greco-catolice.

După 1989, părintele Liviu îşi va consacra toate energiile organizării bisericii sale, a punerii ei în toate drepturile legitime, recuperarea credincioşilor, a lăcaşurilor de cult, caselor parohiale şi a fondului funciar deţinut, activitate dificilă şi anevoioasă. Primele Sfinte Liturghii au fost oficiate în aer liber sau în locuri improprii (şcoli, cluburi, săli de gimnastică, case de cultură etc.). Calităţile de bun organizator i-au adus funcţia de protopop al Târgu-Mureşului. Acum devine imperios necesară construirea de noi biserici, lucru care s-a şi întâmplat. În timpul său au fost puse bazele unui aşezământ social şi ecleziastic (o capelă), devenit acum sediul protopopial şi Parohia nr. 1.

Deseori îl întâlneam pe părintele Liviu făcând drumul de acasă, ori de la capela din Str. Bernády spre instituţiile administrative ale municipiului şi judeţului ori spre şantierul construcţiei, traversând centrul municipiului. Întotdeauna era senin,

cu capul ridicat, privea în ochi, încrezător în tot ce întreprinde. Își făcea timp să se oprească cu fiecare cunoscut și să dea o rază de speranță fiecăruia.

La recomandarea sa, Fundația Culturală „Vasile Netea" a inclus în planul său de editare a „Caietelor mureșene", memoriile fostului părinte vicar episcopal al Târgu-Mureșului de odinioară, Iosif Pop. Ele au apărut sub îngrijirea mea și a regretatului om de cultură Melinte Șerban, carte pe care părintele Hosu o onorează cu o prefață. Preotul Iosif Pop provenea tot dintr-o familie numeroasă, tatăl său fiind preot, de la care a primit o imensă bogăție spirituală: *„O inteligență ieșită din comun, subordonată prin credință lui Dumnezeu, o voință gata să treacă la acțiune în executarea binelui prezentat de rațiune, cu simțurile supuse facultăților superioare; cu dragoste față de muncă, o conștiință dreaptă și sigură, o fire generoasă, o inimă iubitoare de Dumnezeu și de oameni, încununată cu blândețe, generozitate, finețe și bunătate. La aceste calități înnăscute și cultivate prin educația în familie se adaugă și cele câștigate prin eforturi personale, prin rugăciuni, meditații și prin multe volume de cărți bune citite și studiate."*

Liviu Sabău era în primul an de teologie (1938-1939) când l-a cunoscut pe părintele Iosif Pop. Era în căutarea unui model. Modelul a devenit Iosif Pop. Nu întâmplător cuvintele mentorului spiritual devin trăsături ale discipolului și tot nu întâmplător acesta îi devine confesorul la care se mărturisea săptămânal și se împărtășea zilnic.

Pentru merite deosebite, Liviu Maximilian Sabău a fost distins încă din timpul războiului cu decorația „Coroana României" în grad de cavaler, cu frunze de stejar; titlul de Canonic onorar acordat de Mitropolia din Blaj; prelat papal; „Cetățean de onoare" al municipiului Târgu-Mureș (1999) și „Diploma de Excelență" însoțită de „Fibula de la Suseni" acordate din partea Prefecturii Județului Mureș (2004).

Toate acestea îl consacră ca o importantă personalitate a vieții religioase și de obște a municipiului Târgu-Mureș, un model și o aspirație demne de urmat.

(2013)

Grigore Ploeşteanu, istoric de excepţie şi prieten devotat

Parcă nu îmi vine nici acum să cred că m-am despărţit atât de repede şi pentru totdeauna de istoricul şi prietenul Grigore Ploeşteanu. Mai aveam atâtea planuri frumoase de pus în aplicare, atâtea probleme de discutat, încât poate că nu era îndeajuns o viaţă de om. L-am cunoscut încă din timpul venirii sale la Târgu-Mureş, în anul 1967, la Baza de Cercetări a Academiei, Centrul de Ştiinţe Sociale unde a ocupat prin concurs postul de cercetător ştiinţific în domeniul istoriei. Mai tânăr decât mine cu cinci ani, talie înaltă, plăcut la vorbire, înzestrat cu o memorie deosebită şi cu o bună pregătire profesională, prietenos, deschis oricând la dialog, la o discuţie istorică susţinută cu argumente formate la Universitatea clujeană. Simţeam că aveam ceva comun, ce ne leagă, ne apropie – acea dragoste pentru carte şi istoria neamului.

După câteva activităţi cu publicul în care i-am remarcat calităţile, am avut prilejul să participăm împreună la un simpozion prilejuit de centenarul revistei „Transilvania", care a avut loc la Sibiu, în organizarea Bibliotecii „ASTRA". Minunat prilej de discuţii pe teme istorice, temă agreată şi de directorul Bibliotecii Judeţene Mureş – Solomon Frăţilă, care ne însoţea. Timpul călătoriei s-a scurs cu o viteză de neînchipuit. Comunicarea sa era legată de personalitatea medicului ardelean dr. Pavel Vasici, temă prin care mai târziu îşi va finaliza teza de doctorat. Comunicarea se intitula

„Telegraful Român" sub redacția dr. Pavel Vasici. Cunoșteam că îl preocupă această temă din cercetările și contactele cu cele două biblioteci: Biblioteca Teleki-Bolyai și Biblioteca Județeană, care funcționau împreună sub aceeași autoritate administrativă și care dețineau, este adevărat, câteva informații privitoare la activitatea medicului, studii și articole și chiar cărțile sale între care „Antropologhia", (1830), o carte de răspândire a cunoștințelor medicale.

Grigore Ploeșteanu a fost surprins de capacitatea informațională a bibliotecii noastre, aceasta devenind a doua instituție preferată din oraș, după locul de muncă. Mereu venea la bibliotecă, se simțea în largul său înconjurat de cărți, reviste, ziare pe care le răsfoia cu o viteză aproape de nestăpânit în dorința identificării de noi și noi informații care să completeze ori îmbogățească valoarea lucrărilor pe care le elabora. Totodată dorea să aibă cărți multe, cutreiera librăriile și anticariatele întâlnite în deplasările sale. Era doritor de ediții princeps, cărți vechi și rare, cărți autografe, bibliofilie etc. Nici nu vă puteți închipui că într-o vizită acasă la el mi-a arătat transcrierea „Istoriei" lui Alexandru Papiu-Ilarian apărută la Viena cu mențiunea fiecărei pagini pentru a putea fi citată. Aproape că nu îmi venea să cred că în zilele noastre un student își petrece timpul în bibliotecă transcriind o carte. Nu întâmplător va deveni unul dintre redactorii reeditării lucrării, după 150 de ani de la apariție, activitate inițiată de Societatea „Alexandru Papiu-Ilarian", din localitatea cu același nume, de către profesorul Petru Nemeș.

Pentru Grigore Ploeșteanu prezența la Târgu-Mureș nu a fost numai una adoptivă, ci și sentimentală. Născut la Timișoara dintr-o familie de intelectuali, venit la Târgu-Mureș, împreună cu soția cu aceeași pregătire, idealurile lui se împletesc minunat cu ale orașului de pe Mureș. Prezența sa aici a avut loc într-un moment de avânt cultural. În acei ani a luat ființă Institutul Pedagogic de 3 ani, Baza de cercetări a Academiei era mult mai veche, exista un Institut Superior de Medicină și Farmacie, Institut de teatru, licee, școli, instituții de cultură și am fi nedrepți dacă nu am recunoaște, mediul științific și intelectual. Aici, Grigore Ploeșteanu este preocupat de istoria orașului și instituțiile sale. Împreună cu prof. Traian Dușa, pe atunci președinte al Comitetului Municipal de Cultură și Ioan Chiorean cercetător, editează două monografii unitare: *„Cetatea Târgu-Mureșului*" (1968) și *„O pagină de istorie: Biserica de lemn din*

Târgu-Mureş". Acestea sunt tipărite în ciuda sistemului centralizat al editurilor, răzbind peste cenzura timpului, care punea piedici în special lucrărilor despre monumentele religioase.

O altă lucrare elaborată tot în colaborare este inspirată de marile bătălii de la Oarba de Mureş intitulată „*Epopeea de pe Mureş*", avându-i coautori pe scriitorul şi reporterul Lazăr Lădariu şi colonelul(r.) Vasile T. Suciu. Volumul a văzut lumina în biblioteca revistei „Vatra" (1985).

Acestora le urmează studiul istoric la „Monografia judeţului Mureş" apărută în colecţia „Judeţele patriei" (Editura Sport-Turism, 1980), un studiu care respectă adevărul istoric. Ar mai trebui amintit aici valorosul studiu introductiv despre profesorul târgumureşean Traian Popa, la „Monografia oraşului Târgu-Mureş", reproducerea ediţiei din 1932, studiu singular care scoate în evidenţă valoarea profesorului. În final, îi ataşează şi o cronologie asupra vieţii şi activităţii autorului.

Cercetătorul şi-a înţeles menirea de ieşire cât mai mult în public în scop educativ-culturalizator. Prin el şi ceilalţi colegi mureşeni vom avea prilejul să cunoaştem mai îndeaproape pe mentorii săi spirituali. Simpozionul „*Contribuţii la istoria Academiei Române*" se va desfăşura în prezenţa acad. Ştefan Pascu, Petre Popescu-Gogan, Vasile Netea, I.I. Russu, Liviu Moldovan, iar cel închinat burgului medieval, „*Sighişoara în mişcarea politică şi culturală românească din Transilvania, 1848-1918*" (1980), va antrena personalităţi istorice şi filologice de talia acad. Ştefan Pascu, Kurt Horedt, Hadrian Daicoviciu, Nägler Thomas, George Togan, Tuliu Racotă, Vasile Drăguţ, Gernot Nusbächer, Carol Gölner iar centenarul naşterii istoricului Nicolae Iorga (1971) se va desfăşura în prezenţa şi cu contribuţia secretarului său literar, Barbu Theodorescu. Un mare simpozion va fi organizat la Târgu-Mureş în anul 1972 sub genericul *In Memoriam-Avram Iancu,* când mureşenii Grigore Ploeşteanu, Bözödi György, Ioan Chiorean, Ioan Oltean, Mariana Ploeşteanu,Valeriu Niţu şi Vasile Dobrescu, istorici formaţi la şcoala clujeană, alături de profesorul lor acad. Ştefan Pascu îşi etalau erudiţia într-un mod cu totul excepţional.

În decursul a 20 de ani, în urma răsfoirii programelor de activitate am identificat aproape 40 de simpozioane de mare anvergură la care au fost prezenţi cu comunicări alături cei de mai sus o nouă generaţie: Cornel Sigmirean, Corina Teodor, Simion Costea alături de o pleiadă de profesori cu preocupări de cercetare

în domeniul istoriei. Menţionăm câteva simpozioane de anvergură în care Grigore Ploeşteanu a îndeplinit rolul de iniţiator şi participant cum au fost cele închinate lui Mihai Viteazul, Vasile Popp, Vasile Ladislau Pop, Timotei Cipariu, Mişcarea Memorandistă, Avram Iancu, George Bariţiu, Gheorghe Şincai, Călugăreni 400, Aurel Filimon şi multe altele, iniţiate şi organizate împreună cu harnicul meu coleg Mihail Art. Mircea.

O trainică şi durabilă prietenie s-a legat între istoricul mureşean Vasile Netea, care s-a stins din viaţă mai înainte ca licării libertăţii noastre să îşi facă apariţia. Am pus mai târziu, în 1995, bazele unei Fundaţii Culturale avându-l ca patron spiritual pe Vasile Netea. Vestea a fost primită cu mare bucurie. Grigore Ploeşteanu a fost ales vicepreşedinte al curatoriatului. A participat la toate întâlnirile de la Deda, Reghin şi Târgu-Mureş legate de aniversările şi comemorările istoricului.

Atunci când Vasile Netea împlinea 70 de ani de la naştere, Grigore Ploeşteanu, l-a intervievat pe mentorul său spiritual aşa cum numai el putea să o facă. Interviul a fot publicat într-un număr consacrat omagierii, în revista *Vatra* (nr. 2 din 1982). Este cea mai substanţială apreciere şi poate cea din urmă justificată recunoştinţă pe care mentorul spiritual o acordă discipolului.

Acum, când la aceeaşi vârstă ar fi fost rândul său de a fi intervievat, nu mai este printre noi. A plecat prea devreme! Mult prea devreme…

Poate că pentru mulţi, toate acestea ar putea să pară un aspect minor al operei şi activităţii sale. Oricât de minore ar fi aceste elemente biografice, ele ţin să completeze profilul istoricului dându-i deplinătate. Grigore Ploeşteanu, prin opera sa care abordează momente semnificative ale evoluţiei noastre, este şi rămâne un istoric consacrat. Rigoarea şi severitatea faţă de texte, respectarea adevărului istoric, precizia informaţională, stilul fluent, plăcut, îl aşază în panteonul vrednicilor istorici români.

(2014)

Non omnis moriar

Într-o vreme când consideram că marii organizatori ai bibliotecilor au apus odată cu Ion Bianu, Nerva Hodoş, Ioachim Crăciun, Georgescu-Tistu şi Dan Simonescu, o recentă întâlnire la Cluj-Napoca cu slujitorii cărţii m-a convins de contrariul situaţiei. L-am aniversat postmortem pe colegul şi prietenul nostru din familia Brazilor din Pănadea Târnavei, Traian, la împlinirea a 60 de ani. Timp de 10 ani ziua de 31 august o petreceam împreună, asociată fiind cu „Ziua limbii române" între cărţile din bibliotecile chişănăuane ctitorite de noi şi care ne alimentau an de an speranţele renaşterii Basarabiei. Acum am rămas mai puţin încrezători în eforturile noastre.

Cu toate că Traian Brad a lucrat o perioadă scurtă în domeniul organizării bibliotecii şi lecturii, realizările sale îl situează între marii bibliologi români. Dacă ar fi să amintim doar câteva dintre ele, nu putem trece cu vederea clădirea Bibliotecii Judeţene „Octavian Goga" din Cluj-Napoca, modernizarea serviciilor prin aplicarea procesului de informatizare şi prelucrare automată a documentelor, îmbunătăţirea calităţii şi cantităţii colecţiilor, atragerea populaţiei la lectură, în special a tineretului studios, organizarea bibliotecilor româneşti din Basarabia, precum şi preocupările sale de teoretizare a ştiinţei bibliotecare, merite care îl consacră între personalităţile domeniului bibliologic demne de luare în seamă.

A fost până la sfârşitul vieţii sale preşedinte al Asociaţiei Naţionale a Bibliotecarilor din Bibliotecile Publice din România,

vicepreşedinte al Consiliului Naţional al Directorilor din bibliotecile judeţene şi, înainte de toate, un prieten şi coleg.

A fost sărbătorit cum se cuvine. Bibliotecii filiale din Mănăştur i-a fost acordat numele său. Pe frontispiciul ei a fost dezvelit un basorelief cu următoarea inscripţie: *„Traian Brad, 1945-2002, director al Bibliotecii Judeţene „Octavian Goga", Cluj, 1987-2002."*

Lucrarea de artă este a studentului Dorin Man, îndrumat de profesorul Radu Moraru de la prestigioasa Universitate de Artă şi Design din Cluj, condusă de eruditul profesor Ioan Sbârciu. Evocarea privind activitatea sa a fost prezentată de către prof. Doina Popa, actuala directoare, scriitorul Petru Poantă, directorul Direcţiei pentru Cultură, Culte şi Patrimoniul Cultural Naţional şi Gheorghe Buluţă, directorul Bibliotecii Universităţii de Medicină şi Farmacie „Carol Davila" din Bucureşti. Au mai vorbit: Mircea Borcilă, Mihail Alin Gherman, Teodor Matieescu, Ioan Sbârciu şi Dimitrie Poptămaş.

Cu acest prilej, scriitoarea Irina Petraş a prezentat lucrarea recent apărută de sub teascurile Casei cărţii de ştiinţă, *Traian Brad – un slujitor al cărţii,* volum care cuprinde o selecţie din comunicările şi articolele sale, precum şi numeroase referinţe despre omul de aleasă profesie.

Din Târgu-Mureş au participat la acest eveniment Nicolae Băciuţ, director al Direcţiei pentru Cultură, Culte şi Patrimoniul Cultural Naţional, cel care i-a fost apropiat în tot timpul activităţii sale şi care semnează aceste rânduri, un numeros public.

Aşa deci, rămânem încrezători în versul lui Horaţiu *„Non omnis moriar"*. Traian Brad nu doarme de tot! Spiritul său ne tutelează gândurile bune şi frumoase despre nobila şi utila noastră misiune.

(2005)

In memoriam Petru Nicuşan
(1941-2011)

Sunt oameni predestinaţi pentru binele societăţii. Oameni între oameni, care au şcoala şi experienţa bunei cuviinţe, care nu se formează în instituţiile convenţionale ale educaţiei. De multe ori ei par retraşi, meditativi şi au un cuvânt cântărit şi echilibrat ori de câte ori situatia o cere. Petru Nicuşan a fost unul dintre acestia. Fire blândă şi generoasă, tributară moştenirilor caracteristice ale firii tradiţionale româneşti, şi-a dedicat întreaga viaţă muncii cinstite, moralei sănatoase şi dragostei pentru oameni.

Petru Nicuşan s-a născut în Văleni-Pogăceaua, localitate tipică din Câmpia Transilvaniei, într-o familie numeroasă de fraţi şi surori, pe care destinul i-a împins spre găsirea unui rost în viaţă. Mediul propice afirmării a devenit cel urban. Târgu-Mureşul i-a adoptat nu întâmplător pe cei mai multi dintre ei, pentru calităţile pe care le aveau. Harnici, pricepuţi, hotărâţi şi fermi, erau trăsături care le asigurau condiţii civilizate de viaţă într-un alt mediu, călăuziţi bineînţeles de tradiţionala omenie. Petru, mai în vârstă, a devenit modelul de urmat, iar în deciziile familiale avea ultimul cuvânt. A lucrat ani buni, conform pregătirii sale, ca rectificator la Intreprinderea de Reparaţii Auto (IRA) din Târgu-Mureş.

Aici a cunoscut cu adevărat ce înseamnă munca dusă până la extenuare pentru un venit derizoriu şi tot aici a cunoscut ce

înseamnă minciuna și îngrădirea tuturor libertăților până la cele de conștiință, de ordin creștin-religios. Nu întâmplător, în decembrie 1989, la cumpăna dintre cele două lumi, se aliniază în primele rânduri pentru a pune capăt regimului politic comunist, pe care nu l-a agreat niciodată, respingându-i doctrina ori de câte ori era constrâns să o adopte.

În încleștarea dintre cei care demonstrau pașnic pentru libertate și democrație și forțele represive de ordine, este reținut și maltratat de acestea.

Dar așa cum era firesc, adevărul a învins! Eforturile sale au fost recunoscute, iar suferințele acelor zile au fost răsplătite cu brevetul și certificatul de revoluționar. În viața lui Petru Nicușan începe o altă etapă. Conștient de tradițiile politice românești, își asumă propriul destin. Îmbrățișează doctrina Partidului Național Țărănesc Creștin Democrat (PNȚCD), al cărui membru-fondator devine. În gândirea sa, moștenirea lui Iuliu Maniu, continuată de discipolul său Corneliu Coposu, însușită încă din acele vremuri, bine fixată în conștiința locuitorilor satelor noastre, transmisă noilor generații, ardea ca o flacără. Din aceste momente și până la plecarea în veșnicie, i-au rămas definitorii două trăsături: fermitatea în credința greco-catolică, moștenită de la strămoșii săi, și politica național-țărănistă. A rămas fidel acestei formațiuni politice, în pofida faptului că în ultimii ani, zilele noastre au devenit tot mai grele. Cu toate acestea, a vegheat cu forțele și prin mijloacele sale atât moral, cât și material, pentru ca PNȚCD-ul să devină ceea a fost.

Moral, prin marea convingere de la om la om privind rolul și locul acestui partid, și material, prin eforturile de a face o casă primitoare din sediul acestuia pentru toți românii, indiferent de convingerile lor religioase și politice. Inițiator și susținător al Centrului de Dezbateri Socio-Politice „Emil Aurel Dandea”, martor și sprijinitor al atâtor activități de ținută, și-a consolidat convingerea asupra interdependenței dintre politică și cultură. Politica fără cultură nu se poate face, tot așa cum cultura trebuie să deschidă drumul spre politică. Petru Nicușan ne-a părăsit acum când, poate, era mai multă nevoie de aportul său la împlinirea speranțelor noastre. Tatăl Ceresc să îl aibă în pază!

Fie-i eternă și binecuvantată memoria!

2011)

VI.
LECTURI

Războiul și vânătoarea de comori

Pentru a fi mai convingători în ceea ce înseamnă jaful de comori în istoria războaielor, am să ofer un exemplu concludent.

În timpul Războiului de 30 de ani (1618-1648), purtat între principii protestanți din Imperiul Romano-German, pe de o parte, și principii catolici și împărat pe de altă parte, transformat într-un război general European, între prăzi se număra și o carte. Este vorba de „Codex Aureus". Un Evangheliar scris cu litere de aur, frumos ornamentat care își avea originea de la Carol cel Mare și care se păstra atunci la Mănăstirea din Aachen. Autorii jafului și-au împărțit prada între ei, prin ruperea codicelui în două părți. Prima jumătate a ajuns în celebra bibliotecă a contelui Migazzi din Viena, de la care o achiziționează mai târziu episcopul romano-catolic de Alba Iulia, Ignatius Batthyany în a cărui bibliotecă se păstrează și acum.

Cealaltă jumătate a ajuns în Biblioteca Vaticanului iar coperțile deosebit de frumoase, lucrate în plăcuțe de fildeș au ajuns

şi ele împărţite între Britisch Museum din Londra şi Muzeum Sacro din Roma. În deceniul al 7-lea, preşedintele României de atunci, recunoscut pentru politica sa avea nevoie de 10 miliarde de dolari pentru retehnologizarea industriei pe care îi şi obţine oferind drept garanţie manuscrisul „Codex Aureus". De aici şi concluzia că, o singură carte, în timp de război poate constitui o mare miză sau un obiect strivit sub cizmele unui soldat.

Desigur, în timp lucrurile au evoluat. Artele, prin lucrările reprezentative au devenit aproape, am putea spune, ţinta principală organizată în cadrul unor confruntări armate, aşa cum a fost în cazul celui de al Doilea Război Mondial.

Mărturie în acest sens avem inegalabila carte *„Oamenii Monumentelor" eroi aliaţi, hoţi nazişti şi cea mai mare vânătoare de comori din istorie* a lui Robert T. Edsel, accesibilă acum şi cititorilor de limbă română prin strălucita traducere din limba engleză de către autorizatul traducător Nicolae-Dan Cetină, cel care ne-a mai purtat prin teatrul de război al marilor conflagraţii mondiale şi care se remarcă prin acurateţea tălmăcirilor sale, dând forţă şi cursivitate cuvântului, făcând lectura, clară şi plină de înţeles.

Scrierile lui Cornelius Ryan în traducerile lui Nicolae-Dan Cetină ne-au introdus în cunoaşterea unor lucrări capitale privind ororile războiului cu încrâncenările sale, aşa cum au fost: „Ziua cea mai lungă", „Un pod nu prea îndepărtat", „Camarazi de război" şi „Ultima bătălie" scrieri în care prevala lupta oarbă dintre oameni dusă până la demenţă pentru supremaţie, supunere şi putere, soldată cu mari pierderi omeneşti şi distrugeri materiale de neînchipuit.

Toate acestea ne conduceau la ideea unui imperiu imaginar de o mie de ani care să tragă foloasele, a tot ce a produs mai valoros omenirea în evoluţia sa multimilenară. În acest sens, al Doilea Război Mondial a fost cel mai distructiv.

Ceea ce a rămas mai puţin cunoscut şi elucidat până în zilele noastre a fost efortul pentru salvarea civilizaţiei. În decursul timpului, aceasta s-a manifestat îndeosebi prin artă. Arta înseamnă imaginea autentică perpetuată peste timp, monumentele au devenit simbolurile spre care aspirăm, iar arhitectura construcţiilor a

dovedit aspirația spre înălțimi. Arta, sub diferitele sale forme reprezintă moștenirea trecutului și prefigurarea viitorului, mai mult decât atât, arta este și a fost întotdeauna dovada vizibilă a minților libere.

Acestui scop trebuia să-i răspundă grupul de soldați „Oamenii Monumentelor" care au acționat între anii 1943-1951 pentru salvarea acestor valori supuse jafului și prăzii. Bazele sale au fost puse în SUA, iar terenul de acțiune l-a constituit teatrul de război din Europa. A fi „Om al Monumentelor" presupunea o pregătire specială, fizică și intelectuală, cunoștințe din domeniul artelor, motiv pentru care au fost recrutați în acest scop directori de muzee, custozi, arhitecți, profesori și educatori, devenind prin instrucție buni luptători, capabili de acțiune și sacrificiu în împlinirea unei misiuni.

Spațiul nu ne permite să derulăm acum și aici toate relatările adunate în cele peste 45o de pagini pe care le are cartea. O să mă rezum numai la două exemple și aspecte ale modului de acțiune al soldaților americani care făceau parte din acest grup și care au trecut prin momente dramatice pentru a-și duce la îndeplinire obligațiile asumate.

Orașul Aachen din Germania în octombrie și noiembrie 1944 era ținta unui puternic asediu din partea aliaților. Se opunea o puternică rezistență din partea naziștilor, deoarece aici era sediul Sfântului Imperiu Roman, la care Hitler se referea ca la primul Reich. Catedrala de aici era considerată de el ca și Basilica Sfântul Petru din Roma. Aici erau adăpostite comori inestimabile ale civilizației. Trupele de apărare erau decimate și nici nu mai voiau să opună rezistență aliaților, motiv pentru care au fost trimise pe frontul de est. În locul lor a fost adusă aici o divizie de 5000 de luptători care trebuia să opună rezistență pe viață și pe moarte.

Orașul a fost încercuit de trupele aliate obținând victorie după victorie, cu mari pierderi și din partea lor. Au cerut să se predea și au fost refuzați. Asediul a durat 8 zile, pentru ca, la 21 octombrie, soldații din armata germană să se predea. Orașul a devenit o grămadă de ruine, Catedrala Palatină avea ușile deschise, ferestrele

erau transformate în cioburi, mult moloz. Noroc că o bombă a aliaţilor căzută în catedrală nu a explodat.

Bombardamentele au aprins în mai multe rânduri acoperişul, fiind stins de soldaţii germani. Aici se păstra bustul aurit al lui Constantin cel Mare, Crucea pentru procesiuni încrustată cu nestemate a lui Lothar al II-lea şi, tot aici, se păstra medalionul Împăratului roman Iulius Caesar. Toate erau transportate într-un adăpost, la o mină din Siegen unde erau împachetate în şase lăzi. „Oamenii Monumentelor", căpitanul Walker Hancock implicat în asediul Armatei 1 S.U.A. însoţit de locotenentul George Stout scria că, „Aachen era un oraş mort, un cimitir de sârme frânte, metal ruginit, şi moloz murdar cu fecale de câine. Şi-a imaginat şi privind în jos pe unele străzi, că nu se va mai întoarce nimeni niciodată".

Aceasta a fost soarta oraşului Palatin, care, după aproape 350 de ani retrăieşte momente deosebit de grele.

Dar să ne oprim puţin asupra unei capodopere a artei universale, Madonna de la Bruges, o lucrare de tinereţe a lui Michelangelo. Lucrarea a fost vândută încă din timpul vieţii autorului ei sub consemnul de a nu fi scoasă din Italia. A fost cumpărată de nişte comercianţi. Cu toate acestea, în final sculptura din marmură albă de cea mai bună calitate ajunge la Catedrala Notre Dame din oraşul belgian Bruges, de unde şi denumirea sa.

Statuia a fost râvnită de francezi, care, în timpul războaielor napoleoniene au dus-o la Paris, dar este restituită după înfrângerea lui Napoleon.

În septembrie 1944 au venit aici marinari naziști cu mai multe camioane ale Crucii Roşi pentru a ridica valorile din catedrală. Era firesc ca vicarul de aici să se opună. Cu toate acestea, militarii au luat statuia care era pusă la adăpost şi au împachetat-o în nişte saltele împreună cu câteva tablouri. Acest lucru le-a scăpat aliaţilor, statuia luând o destinaţie necunoscută. Madona a fost găsită mai târziu în mina de sare de la Altaussee, unde se păstra şi altarul din Gent şi Fecioara Maria de Jan Van Eyck.

În acel întuneric de mină, la lumina torţelor s-a ivit Madona de la Bruges de Michelangelo despre care Tomas Carr Howe martor ocular, voluntar între Oamenii Monumentelor afirma că: „Lumina

lanternelor noastre aluneca pe pliseurile catifelate ale veşmântului Madonnei, pe faţa ei delicată. Ochii ei serioşi, privirea în jos părând să fie conştienţi numai pe jumătate de prezenţa copilului voinic, Hristos, care se cuibărea strâns de ea cu o mână ferm prinsă în a ei."

Cartea abundă în asemenea exemple, Oamenii monumentelor fiind prezenţi peste tot unde se desfăşurau lupte salvând vestigii ale artei universale, asigurând spaţii corespunzătoare de conservare şi păstrare şi, nu în ultimul rând, asistenţă privind restaurarea acestora, operaţiuni care se desfăşurau până la restituirea lor proprietarilor de drept.

Ei au fost aceia care au descoperit depozitele de păstrare a operelor, în cele mai multe cazuri necorespunzătoare din punct de vedere al climatului. Cartea este incitantă. Nu întâmplător, cartea a fost tradusă în 30 de limbi, au fost vândute aproape două milioane de exemplare, a fost ecranizată şi premiată în mai multe rânduri.

Rămân impresionat de hobyy-ul avocatului Nicolae-Dan Cetină. El este nu numai un bun traducător, ci şi un cunoscător al istoriei. Nu întâmplător. Îl moşteneşte pe bunicul său, fost profesor de istorie şi director al Liceului românesc din Bălţi (Basarabia).

De aici şi pasiunea tatălui său, Petru Cetină. Bibliotecar fiind, nu ştiu dacă arhitectului i-au scăpat multe cărţi de istorie necitite. La cursiva şi frumoasa limbă românească, un merit îl are mama sa. Nici editorul Sebastian nu este mai prejos. Promisiunile sunt pe măsură.

Aşa dar o familie unită, o echipă de neîntrecut.

(2014)

Oamenii Blajului

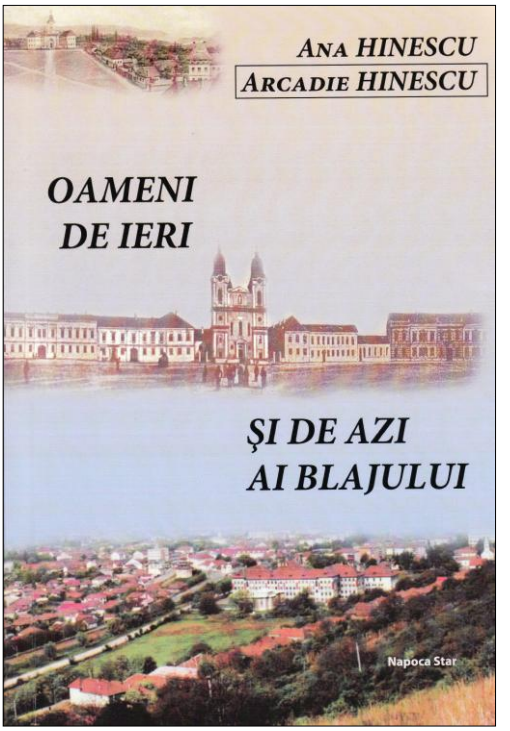

Neîndoielnic, citadela spirituală, culturală şi religioasă din Transilvania – Blajul,– a avut dintotdeauna un cult, am putea spune, sacru pentru oamenii săi. Printre primii care s-au preocupat de a cuprinderea lor în volum, evidenţiind-le meritele şi apartenenţa la elitele româneşti ardelene, a fost istoricul canonic Augustin Bunea, care prefaţează „Şematismul…" prilejuit de împlinirea a 200 de ani de la Sfânta Unire cu Biserica Romei, adaugă fişele biografice ale ierarhilor bisericii greco-catolice, iar la final prezintă un indice de persoane din rândul clerului, preoţi care s-au remarcat în domeniile dogmatic şi cultural.

Dacă această lucrare este consacrată în exclusivitate clerului, nu a întârziat nici laicatul să aducă recunoştinţă personalităţilor din alte domenii de activitate cu contribuţie valoroasă la evoluţia istorico-culturală şi formativă. Au urmat dascălii de valoare ai Blajului pe care profesorul Ioan Raţiu de la Preparandie, sub titlul „Dascălii noştri" îi cuprinde într-un volum apărut în anul 1908.

Într-o formă evoluată, profesorul Nicolae Comşa, publicist şi istoric literar, reia această temă din postura bibliotecarului, în volumul „Dascălii Blajului", în formă de dicţionar biobibliografic,

folosindu-se de resursele pe care le deţinea Biblioteca Centrală a Blajului.

El cuprinde dascălii instituţiilor educative blăjene, care s-au remarcat prin activitatea lor între anii 1754, anul de apariţie a primelor „fântâni ale darurilor" şi 1918, anul împlinirilor idealurilor noastre naţionale, lucrare care a apărut în anul 1940.

În codiţii vitrege, consecinţă a interzicerii cultului greco-catolic, a unei cenzuri severe, profesorul, istoricul şi publicistul Teodor Seiceanu, îşi asumă continuarea dicţionarului cu dascălii care s-au remarcat între anii 1918-1940, lucrare apărută la Editura „Demiurg" în anul 1994, condusă de scriitorul Ion Brad.

Planurile nu se opresc aici, iar Blajul îşi cerea o carte reprezentativă pe măsura istoriei sale, despre oamenii săi de marcă.

Îşi asumă această responsabilitate soţii Ana şi Arcadie Hinescu. Ana Hinescu este de formaţie filolog şi bibliolog, originară din Pănadea lui Timotei Cipariu, dovadă că acolo a mai rămas multă minte, deci nu a fost luată toată de savant, cum înclinau să spună unii pedagogi.

Profesoară, iar apoi bibliotecară, având merite deosebite în punerea bazelor Bibliotecii Documentare „Timotei Cipariu", secţie a Bibliotecii orăşeneşti, a devenit mai apoi director al Bibliotecii Municipale.

Ne-am cunoscut încă din timpurile când conduceam destinele bibliotecii judeţene mureşene; deseori ne întâlneam în confruntări ştiinţifice de specialitate, ocazii cu care am apreciat întotdeauna interesul său pentru a statornici pe baze moderne, ştiinţifice activitatea bibliotecii, organizarea lecturii şi interesul pentru istoria cărţii şi a instituţiei sale. Arcadie Hinescu era de profesie inginer şi profesor universitar, specializat în industrializarea lemnului, originar din Banila Siretului (Cernăuţi, Ucraina) de unde au descins şi fraţii Daşchievici, târgumureşeni prin adopţie, profesorul Eugen şi magistratul Napoleon. Personalitate cu preocupări de cercetare ştiinţifică în domeniu şi, mai ales, dragoste pentru aceste locuri încărcate de cultură şi istorie.

Lucrarea lor aflată într-o nouă variantă, s-a intitulat simplu şi sugestiv „Oameni de ieri şi de azi ai Blajului", lucrare de mare anvergură apărută recent în editura clujeană „Napoca Star". O carte masivă, de 600 de pagini, un dicţionar biobibliografic elaborat cu acribia de cercetător a bibliotecarului, care cuprinde aproape 400 de personalităţi din toate domeniile preocupărilor umane, de demult şi până în zilele noastre, care s-au născut, au activat ori şi-au lăsat amprenta asupra vieţii spirituale la trecerea prin cetate.

Fişele biobibliografice sunt alcătuite într-o viziune originală. Ele ne furnizează în detaliu referinţe privitoare la datele de stare civilă ale personalităţii, studii, activitate, cărţi de autor, apartenenţa (la anumite funcţii), premii, distincţii şi referinţe.

Pentru noi mureşenii, lucrarea prezintă o mare importanţă. Judeţul Alba este limitrof cu Mureşul. Blajul a însemnat dintotdeauna centrul aspiraţiilor noastre româneşti de ordin religios, politic, educativ-formativ şi cultural.

Nu întâmplător, între fişele dicţionarului îi găsim amplu prezentaţi pe doi dintre iluminiştii ardeleni, Petru Maior şi Gheorghe Şincai, pe episcopul Ioan Bob, fost protopop al Târgu-Mureşului. Şirul episcopilor greco-catolici originari din judeţul nostru continuă cu Vasile Hossu de Gherla, născut la Târgu-Mureş, iar apoi, cu cei care au cunoscut prigoana din anii comunismului: Tit-Liviu Chinezu, Alexandru Rusu al Maramureşului, Gheorghe Guţiu al Clujului şi cardinalul de mai târziu Alexandru Todea, arhiepiscop şi mitropolit.

Între mureşeni remarcăm paşoptiştii: Alexandru Papiu-Ilarian, Vasile Moldovan şi Iosif Hodoş. Îl găsim apoi pe Ioan Rusu din Habic, autorul primei geografii „Icoana pământului", economistul Nicolae Petra-Petrescu din Ibăneşti. Sunt cuprinşi apoi o serie întreagă de teologi greco-catolici din perioada interbelică, care au supravieţuit până aproape în zilele noastre, cum au fost: Alexiu Viciu, Ioan Miclea, Teodor Racoviţan, Bernard Ştef, canonicii Iuliu Maior şi Ioan Vultur. Între profesori şi scriitori, distingem portretele lui Nicolae Albu, Iuliu Cheţan, fraţii Remus şi Ştefan Luca, Solomon Adrian, Nicu Stancu, Aurel Gurghianu şi Serafim Duicu.

Nu sunt omise din dicţionar nici unele personalităţi în viaţă, cum sunt: pr. Ioan Fărcaş, protopop al Blajului, pr. Anton Rus, muzeografii Elena Mihu şi Simona Frâncu, Valeria Şuteu, precum şi inginerul inventator Augustin Marius Abuşean. Fiecare îşi are contribuţia sa la menţinerea şi creşterea prestigiului „Micii Rome", numită astfel, citadela românismului ardelean de către Mihai Eminescu, stea strălucitoare a scrisului nostru, a cărui trecere şi popas prin aceste locuri nu a fost deloc întâmplătoare.

Aşadar, o carte a blăjenilor, cu multe personalităţi comune cu ale mureşenilor, o valoroasă sursă de informare care nu poate să rămână neremarcată pentru doritorii de cunoaştere. Apreciem strădania şi iscusinţa autorilor pentru modul în care au conceput volumul şi pentru selecţia riguroasă a personalităţilor, parte integrală a culturii noastre naţionale.

(2013)

Ibănești – vatră folclorică

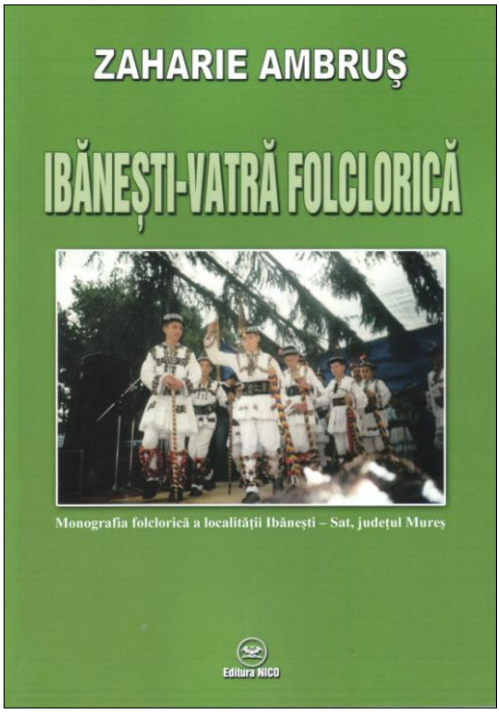

Fie generală sau tematică, ori precedată de altele, o monografie a unei localităţi este întotdeauna binevenită. Ea reprezintă o întoarcere în timp, o sursă de cunoaştere, un bilanţ al împlinirilor în evoluţia unei comunităţi, fără de care ar fi greu să ne prefigurăm viitorul.

Acestea sunt motivele fundamentale pentru care şcoala de sociologie românească, iniţiată şi condusă de Dimitrie Gusti, a aşezat în centrul tuturor acţiunilor de formare şi cercetare elaborarea monografiilor. Apariţia lor a fost curmată de efectele celui de-al Doilea Război Mondial şi consecinţele sale.

Rămâne remarcabilă iniţiativa şi realizarea „Enciclopediei României" (4 volume), lucrare fără precedent, o sinteză strălucită a faptelor istorice care ne-au consacrat ca stat naţional modern şi unitar, sub toate aspectele importante ale cunoaşterii evolutive: administraţie, credinţă şi religie, instrucţie şi educaţie, cultură, demografie şi statistică, agricultură şi industrie, bogăţiile solului şi subsolului.

Desigur, aceasta era suma unui stadiu de cercetare. Din nefericire, după această dată, cu regret trebuie să mărturisim că am intrat într-un regres. Frământările social-economice, culturale şi politice ne-au abătut de la evoluţia firească. Noul sistem totalitar, consecinţă a unui nou dictat străin, ne-a impus supunere, privându-ne de cele mai elementare drepturi de libertate a gândirii, de a ne cunoaşte istoria şi a ne trăi datinile şi tradiţiile autohtone. Cenzura îşi vădea efectele în toate domeniile vieţii. A trebuit să treacă mult timp pentru a redeveni ceea ce am fost.

Cu toate greutăţile şi piedicile impuse, noi nu am renunţat la nimic din ceea ce ne-a ridicat la rangul şi calitatea de a fi şi a rămâne oameni. În acele condiţii, interesul pentru cercetare şi cunoaştere nu a încetat, mai ales atunci când a fost vorba de elaborarea unor lucrări de istorie locală.

Primii care au reîntremat firul unei tradiţii au fost preoţii, care au primit însărcinare de la ierarhii lor să elaboreze monografiile instituţiilor de cult.

Din considerente electorale, mai târziu, consiliile locale au primit sarcina de a elabora cronologii, pentru a le pune la îndemâna candidaţilor care urmau să fie aleşi. În multe cazuri erau folosite cele ale bisericilor prin omiterea referirilor la credinţă şi instituţiile sale. Institutele de folclor şi centrele de conservare a tradiţiilor au lansat tematici privind alcătuirea unor monografii etno-folclorice, studenţii erau îndrumaţi spre regiuni bogate în folclor. În cele din urmă, cercetarea monografică a fost încurajată de sistemul instructiv-educativ, fiind acceptate şi indicate lucrări de licenţă, grad didactic şi doctorat. Acestora li s-au alăturat numeroşi intelectuali pasionaţi de cunoaştere şi cercetare.

Totul era bine şi frumos până la valorificare, multiplicare prin tipărire şi difuzare. Acum cenzura intra în drepturile sale. Sistemului centralizat de edituri nu-i scăpa nimic. Se dădea curs numai lucrărilor întocmite la comandă, rezultate din efortul unui colectiv înfrăţit, menite să proslăvească regimul şi pe oamenii săi, totul fiind dirijat aşa cum erau şi celelalte activităţi.

Aşa se explică imensul material acumulat, care şi-a păstrat regimul de sertar până acum, la care se alătură autorii din zilele

noastre, dorinţa fiecăruia de a-şi vedea tipărită lucrarea şi, mai ales, interesul fiecărei localităţi de a-şi avea cartea sa de căpătâi.

Profesorul Zaharie Ambruş este unul dintre aceştia. Răsărit din mirifica vale a Gurghiului (satul Adrian), îşi stabileşte ca teză de licenţă lucrarea cu titlul „Monografia onomastică a localităţii Ibăneşti-Sat", lucrare pe care o va completa mai târziu cu toponimia localităţii, nepublicată până acum.

Timp de douăzeci de ani în cariera sa didactică, aspirând la un titlu superior în învăţământ, la obţinerea gradului didactic unu, conştient de comorile pe care le ascunde localitatea de adopţie, va studia şi va culege folclor local. Aşa s-a născut această carte de care astăzi ne bucurăm, „Ibăneşti – vatră folclorică", subintitulată „Monografia folclorică a localităţii Ibăneşti-Sat, judeţul Mureş".

Teren desţelenit încă din secolul al XIX-lea de către Nicolae Petra-Petrescu (Moşu), mai târziu de Eugen Nicoară şi Vasile Netea, iar mai aproape de noi, de către cercetătorii Institutului „Arhivei de Folclor a Academiei Române", filiala Cluj-Napoca, al căror rezultat a fost evaluat în lucrarea „Valea Gurghiului – Monografie etnologică" coordonată de titanii folclorului nostru: Ioan Muşlea, Dumitru Pop şi Ion Taloş, ediţie îngrijită de Ion Cuceu (Editura Fundaţiei pentru Studii Europene, 2008).

Nu sunt lipsite de importanţă şi se încadrează în cercetarea locală lucrările: „Valea Gurghiului – istorie şi spiritualitate" de Ilie Frandăş; „Ibăneşti – file de istorie – Monografie istorică a comunei Ibăneşti, judeţul Mureş" de Eugen Mera şi „Şezătoarea la Ibăneşti" a profesoarei Elena Mera. Înşiruirea ar putea să meargă mai departe, dacă le-am menţiona şi pe cele nepublicate. Lista lucrărilor nu se opreşte aici. Va mai curge cerneală multă, iar aceste cronici locale rămân mereu deschise. Ele se supun timpului, cercetărilor şi mai ales modului de deslușire a documentelor ori observaţiilor trecute prin modul de gândire şi deschiderea spre cunoaştere a fiecărui autor.

Zaharie Ambruş aparţine acelui spaţiu al Văii Gurghiului şi Ibăneştiului, a instruit patruzeci de generaţii de elevi, a fost un educator desăvârşit şi un om de acţiune culturală.

Volumul se deschide cu istoricul localităţii, cu o scurtă şi riguroasă motivaţie istorico-geografică. Aici este leagănul atâtor obiceiuri, multe dintre ele păstrate până în zilele noastre. După acest preambul introductiv recurge la o structurare a obiceiurilor prilejuite de datele calendaristice cum ar fi: colindul, pluguşorul, sorcova sau cele agrare şi pastorale, continuând cu cele distincte: hora satului, şezătoarea şi claca.

Riturile şi descântecele fac obiectul unei secţiuni aparte, urmând apoi firul obiceiurilor legate de ciclul vieţii: naşterea, nunta şi moartea. Monografia se încheie cu specii folclorice nerituale: balada, lirica, cântecul liric, strigăturile şi chiuiturile. În final sunt cuprinse în anexă texte care fac ca exegeza să aibă suport valoric şi de convingere asupra cititorului. Bibliografia, indicele de informatori şi glosarul, ca şi partea ilustrativă contribuie armonios la împlinirea unei lucrări care este plăcută la lectură şi bogată în învăţăminte.

Monografia profesorului Zaharie Ambruş constituie o încununare a profesiei didactice pe care şi-o doreşte fiecare pedagog, dar şi o deschidere spre public. Nu putem decât să-l felicităm şi să îi dorim sănătate, pentru a-şi vedea valorificată în acest mod şi teza de licenţă.

(2012)

Constantin Romanu-Vivu în viziunea istoricului Vasile Netea

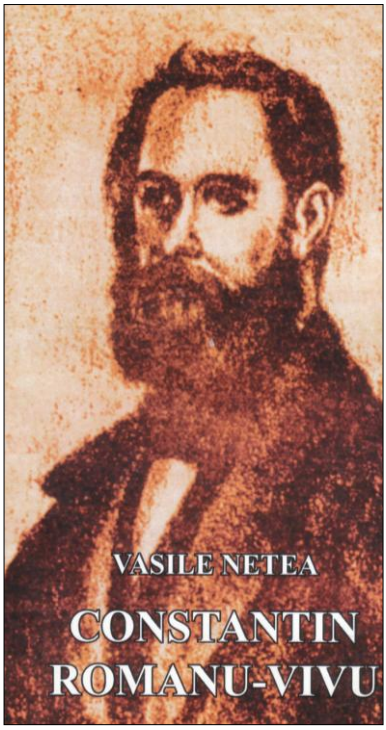

Viaţa şi activitatea lui Constantin Romanu-Vivu s-a pretat la un studiu istoric de profunzime, cu atât mai , cu cât timpul a aşternut multă vreme o tăcere nejustificată asupra faptelor unuia dintre cei mai mari strategi ai Revoluţiei Române de la 1848-1849, prefectul Legiunii a XII-a, al cărei principal spaţiu de acţiune armată s-a identificat cu ţinuturile mureşene.

Cine putea să fie mai potrivit pentru această restituire de fapte eroice, decât tânărul învăţător Vasile Netea, al cărui spirit şi elan patriotic, predomina întreaga viaţă politică şi culturală a intelectualităţii acestor locuri. Înnobilat cu învăţătura iluştrilor profesori de la vestitele şcoli din reşedinţa judeţului Mureş-Turda –oraşul Târgu-Mureş, - Vasile Netea va deveni cărturarul de seamă a deceniului al patrulea a secolului trecut.

Aspiraţiile sale, cuprinse într-un bilanţ de tinereţe aşa cum mulţi dintre noi ni-l facem, consemna la 27 de ani că: „*Visez să răsară din mine un scriitor de vieţi înalte de oameni mari. Un Emil Ludwig poate? Un André Maurois? Un Ştefan Zweig? Nu ştiu. Dar merg într-acolo. Lucrez la o carte mare: Pioni ardeleni în istoria şi*

cultura românească (s-au poate se va chema: Flăcări ardelene în vâlvătaia neamului românesc?). Va cuprinde viaţa a vreo 25 de ardeleni care şi-au gravat adânc numele în istoria Ardealului şi astfel în istoria românească!" (Reghinul cultural, vol.4). Unul dintre aceştia era Constantin Romanu-Vivu.

Primele evaluări biografice, rezultat al unor minuţioase cercetări, rod al colaborării cu experimentatul şi eminentul medic reghinean dr. Eugen Nicoară, datau încă din anii 1934-1935, iar ideile lor erau găzduite de prestigioasa revistă a învăţătorilor „Progres şi cultură", din al cărui comitet de conducere făcea parte şi Vasile Netea.

Această revistă lunară a găzduit primul profil al eroului-martir Constantin Romanu-Vivu, alături de marea pleiadă a unor personalităţi mureşene, între care: Petru Maior, Gheorghe Şincai, Alexandru Papiu-Ilarian, Virgil Oniţiu, Vasile Popp, Nicolae Petra-Petrescu. Scurtele notiţe biografice au constituit obiectul primei cărţi publicate de Vasile Netea, în colaborare cu Eugen Nicoară, ediţie unică în colecţia „Progres şi cultură".

Profilul lui Constantin Romanu-Vivu este reluat mai târziu într-un studiu de mai mare profunzime. Activitatea revoluţionarului român îşi pune amprenta pe „Societatea Tinerimii Române", iar numele lui emblematic devine patron spiritual al acesteia.

Acum, cercetătorul descoperă sursele istorice şi arhivistice, scrierile lui Al. Papiu-Ilarian, George Bariţiu, Gheorghe Bogdan-Duică, Silviu Dragomir, Aurel Filimon, Traian Popa şi Ştefan Manciulea, studii care îi deschid un nou orizont, o noua viziune asupra mersului revoluţiei la români şi confruntările sângeroase dintre maghiarii şi românii de pe Valea Mureşului. Monografia a apărut în Editura Societăţii Tinerimii Române „Constantin Romanu-Vivu", anul 1937, ca un prinos adus patronului său, model şi simbol al spiritului naţional-patriotic.

Studiul primeşte o altă formă, când maturitatea istoricului îşi pune amprenta pe sursele edite şi inedite cunoscute de autor până în anii celui de Al Doilea Război Mondial. Atunci, când ultimele bubuituri de tunuri încă nu s-au potolit, animatorul vieţii culturale din cadrul Căminului de Refugiaţi Ardeleni „Avram Iancu" din

Bucureşti, publica substanţialul volum de studii şi evocări istorice „De la Petru Maior la Octavian Goga”(Editura Cugetarea–Georgescu Delafras, 1944). Consider că aceasta era opera finalizată asupra vieţii şi activităţii lui Constantin Romanu-Vivu. Ecoul şi valoarea cărţii, buna primire a ei de către public, atenţia de care s-a bucurat în rândurile instituţiilor de cercetare şi educaţie istorică, fac ca volumul să fie răsplătit cu premiul Academiei Române.

Studiul se deschide cu câteva aprecieri personale asupra Revoluţiei Române de la 1848, remarcabile prin modul unitar de tratare a evenimentului. Mişcarea a avut drept ţel libertatea naţională, adunarea românilor la un loc sub acelaşi scop şi destin, într-o „Dacie reînviată”. Nu întâmplător, pe fruntaşii revoluţionari ardeleni îi întâlnim în Muntenia, aşa cum de fapt a fost şi destinul lui Constantin Romanu-Vivu.

Inima lor a bătut cu nelinişte ţi teamă pentru evenimentele din Moldova, iar atunci când mişcările revoluţionare se derulau în Transilvania, Nicolae Bălcescu, Alecu Russo, August Treboniu-Laurean trăiesc momente de îngrijorare.

*

* *

Constantin Roman, aşa cum iniţial s-a numit eroul nostru, prefectul Legiunii a XII-a, s-a născut în localitatea Pintic, situată în apropiere de Teaca şi Reghin. Asupra familiei şi primilor ani de studii nu dispunem de prea mult date. Se ştie că în anul1842 era înscris la Seminarul Teologic greco-catolic din Blaj.

O întâmplare nefericită în discordanţă cu canoanele bisericeşti, deosebit de severe, la care se mai adăugau şi neînţelegerile dintre ierarhii bisericii şi laicat îi atrag îndepărtarea din Seminar, împreună cu alţi 12 teologi. Între cei al căror destin s-a frânt atunci, alături de Constantin Roman, era şi Alexandru Bătrâneanu din Balda, Ion Mărginean din Datoş şi Ion Axinte din Frâua. De acum, mentorul lor spiritual continua să fie Simion Bărnuţiu, pe care îl vor urma în toate sfaturile şi ideile sale.

Constantin Roman pleacă în Ţara Românească, la Bucureşti, unde simte spiritul revoluţionar de libertate. Acolo se împrieteneşte

cu Nicolae Bălcescu, cu fraţii Goleşti. Nicolae Bălcescu a venit de la Paris cu noul suflu revoluţionar. Constantin Roman informat de pregătirea revoluţiei în Transilvania, revine aici pentru a-şi fructifica ideile privind pregătirea Adunării din 3/15 mai 1848, în care scop a şi elaborat un plan de revendicări.

Adunarea de pe Câmpia Libertăţii îi conferă titlul de membru al Comitetului Permanent din Sibiu, împreună cu preotul Grigore Moldovan, unchiul său. Neînţelegerile şi presiunile de unire a Transilvaniei cu Ungaria îl determină să organizeze a treia adunare a poporului român. De asemenea, trebuia să hotărască alături de ceilalţi revoluţionari să întrerupă tratativele cu Revoluţia din Ungaria şi implicarea sa în conflictul armat. A preluat conducerea Prefecturii de pe Mureş, avându-l subprefect pe Ştefan Moldovan, un alt unchi de-al său.

În zona Reghinului acţionau trupele imperiale ale lui Urban. Constantin Romanu-Vivu, pe numele său latinizat aşa cum au făcut şi alţi fruntaşi ai revoluţiei, obţine o strălucită victorie împotriva trupelor secuieşti ale contelui Lazar, la confluenţa Târnavei cu Mureşul.

Câteva zile mai târziu, la 5 noiembrie, înfrânge la Iernut brigada secuiască refăcută între timp. În a doua jumătate a lunii noiembrie se îndreaptă spre Reghin pentru a-şi organiza Prefectura. Împreună cu Ştefan Moldovan pune bazele acesteia pe teritoriul dintre Mureş şi Someş în care erau cuprinse 104 localităţi organizate în 9 tribunate.

În tabăra militară cuprinde 3000 de luptători pe care îi instruieşte. Primele confruntări cu insurgenţii le are pe Valea Gurghiului, unde exista un detaşament de secui înarmaţi. El ia măsuri de protecţie pentru populaţia nevoiaşă, pentru apărarea drepturilor şi proprietăţilor.

Rând pe rând, satele împărtăşesc bucuria libertăţilor, iar legionarii ajung până la porţile cetăţii Târgu-Mureşului, unde nu se opune nicio rezistenţă. În acest timp, vestea cuceririi Clujului de către armatele lui Bem determină retragerea armatelor imperiale în Bucovina, iar Constantin Romanu-Vivu se retrage în munţi prin

defileul Mureșului fiind prins la Gudea, lângă Topliţa, de unde este adus la Târgu-Mureș, împreună cu Ştefan Moldovan.

Neputându-se demonstra vinovăţia lor, au fost omorâţi mişeleşte la marginea oraşului, la Căpâlna din Sângeorgiu de Mureș, sub pretextul fugirii de sub escortă. Acesta a fost martiriul eroului Revoluţiei de la 1848-1849, viteazul luptător, strateg şi conducător al Legiunii a XII-a.

*

* *

Mureşenii au cinstit şi cinstesc memoria lui Constantin Romanu-Vivu. În anul 1936, pe locul asasinatului celor doi martiri, prin grija primarului Emil Aurel Dandea a fost ridicat un monument masiv din piatră şi beton.

Astăzi monumentul nu mai există întrucât a fost dinamitat de horthyşti în 1940. Pe acele locuri a fost ridicată o troiţă, simbol al mormântului său. Mai târziu, în anul 1989, a fost dezvelit bustul realizat de Ion Vlasiu în faţa Şcolii Generale din Sângeorgiu de Mureș. Târgumureşenii au denumit artera principală, care deschide şoseaua dinspre Reghin, Constantin Romanu-Vivu.

Un alt bust a fost dezvelit la Reghin, operă a sculptorului Iosif Constantin, anul 1994. În anul 2004 a venit rândul pinticanilor de a aşeza bustul eroului, frumoasă realizare a sculptorului Ioan Grama, aşezat în ansamblul monumentului eroilor.

Toate acestea îşi au originea în preţuirea şi scrierile istorice ale lui Vasile Netea, din a cărui operă restituim acum această reconstituire a vieţii şi activităţii lui Constantin Romanu-Vivu – simbol şi eternă memorie.

(2011)

Renaşterea bisericii durerii

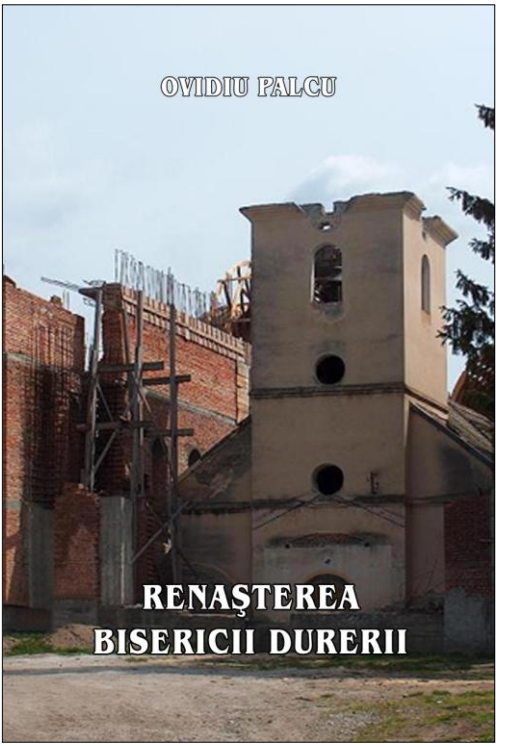

De la început, ţin să mărturisesc că, am cugetat mult asupra oportunităţii apariţiei acestei cărţi, a doua pe care Ovidiu Palcu o lasă posterităţii despre zbuciumata istorie a Bisericii Române Unite, Greco-Catolică înainte de evenimentele din 1989 şi după aceea[145]. Ele conţin mărturii zguduitoare, pe care mintea omenească nu şi le-a putut închipui.

Dictatura comunistă instalată după război ne-a luat ce am avut mai sfânt, credinţa pe care am moştenit-o de la strămoşii noştri prin reîntoarcerea la biserica creştină universală în anul 1700, care a deschis calea spre marea civilizaţie a Europei, epoca luminării, accesul la cultură şi conştientizarea originii nobile a românilor, singura cale de ieşire din sfera de toleranţi a cărei consecinţe se răsfrângeau şi asupra bisericii declarată ca nereceptă.

[145] Prima sa carte s-a intitulat *„Biserica durerii”*, care cuprinde file din istoria rezistenţei bisericii greco-catolice (1948-1989), cu referire la comunitatea din Moişa, Protopopiatul Râciu (jud. Mureş).

Au rămas remarcabile eforturile făcute de Ioan Inocenţiu Micu, Samuil Micu, Petru Maior, Gheorghe Şincai pentru a-i reaşeza pe români în drepturile lor de stăpâni ai locurilor unde s-au născut creştini şi s-au format ca popor. Biserica a devenit instituţie de luptă socială şi naţională în marile evenimente istorice, cum au fost: Revoluţia de la 1848-1849, Memorandul românilor din 1894 şi mai ales, Marea Unire din 1918.

Argumente justificate pentru ca Biserica Română Unită alături de Biserica Ortodoxă Română să fie recunoscute ca naţionale. Cu această zestre Biserica Română Unită s-a alăturat celorlalte provincii româneşti prin actul de la 1 Decembrie 1918, rolul său fiind primordial în organizarea acelei zile memorabile, prezentarea Rezoluţiei Marii Adunări şi transmiterea mesajului de Unire Regelui Ferdinand I.

De acum, viaţa şi-a reluat cursul normal curmat în scurt timp de cele două dictaturi, horthystă, iar apoi de cea comunistă, aceasta din urmă mergând până la scoaterea în afara legii a bisericii greco-catolice.

Aproape de neînchipuit, acel regim bazat pe principii ateiste, în pofta lui nelimitată de acaparare şi influenţă a râvnit la ce aveam mai scump şi sfânt – credinţa. După un simulacru de renunţare la credinţă, greco-catolicii concomitent cu interzicerea bisericii, au fost arestaţi toţi ierarhii şi supuşi la cele mai crunte torturi. A urmat ca preoţii şi credincioşii să suporte aceleaşi şicane şi batjocuri.

Cu toate acestea, cei care au rămas în libertate şi-au găsit rosturile în sute de case, locuri ascunse, în pofida urmăririi lor de către organele de represiune comunistă Lumânările au fost aprinse pe altarele improvizate. S-a continuat administrarea sfintelor taine, a împărtăşaniei, botezului, căsătoriei şi prohodirea celor plecaţi la cele veşnice. Creştinii nu şi-au pierdut speranţele, aşteptând timpul când se vor bucura din nou de libertatea credinţei. Bisericile au fost înstrăinate, ca şi proprietăţile şi casele parohiale, iar timpul părea că se scurge, şi cu el o generaţie de credincioşi.

După 41 de ani de obstrucţie religioasă, odată cu evenimentele din decembrie 1989, biserica greco-catolică a fost repusă în libertate, mai puţin clădirile de cult, casele parohiale şi proprietăţile funciare. Mulţi creştini greco-catolici s-au reîntors la credinţa lor. Şirul noilor ierarhi consacraţi în clandestinitate au devenit liberi. Lupta pentru biserica greco-catolică începe abia acum. Pieţele publice, sub cerul senin ori rebel în numeroase situaţii

au devenit altare de închinare ca de altfel sălile de sport. festive şi săli de clasă ale şcolilor, cămine culturale şi locuinţe private.

În renaşterea sa, atenţia a fost îndreptată spre refacerea fiecărei parohii, a protopopiatelor, episcopiilor şi, nu în ultimul rând, a sediului Mitropoliei de la Blaj. Lipsa învăţământului superior teologic timp de patru decenii era puternic resimţită. Cu toate că au rămas mulţi preoţi care, cu toată încărcătura anilor de detenţie, bucuria libertăţii le-a întărit voinţa, sănătatea şi puterile.

O parte dintre ei au fost hirotoniţi în clandestinitate. S-au bucurat de această libertate episcopii Alexandru Todea, devenit acum arhiepiscop şi Mitropolit, consacrat cardinal al Bisericii Universale, George Guţiu, Lucian Mureşan, devenit Arhiepiscop Major, Ioan Ploscariu cărora li s-au alăturat alţii mai tineri.

Urgenţele erau acum reorganizarea învăţământului teologic, a Arhiepiscopiei şi Mitropoliei Bisericii Române Unite.

Acestea presupuneau o muncă fără precedent, o luptă neîntreruptă pentru redobândirea şi construirea unor noi locaşuri de cult, intrarea în vechile clădiri ale Blajului, proprietăţi ale bisericii înstrăinate şi distruse cum erau: Catedrala Mitropolitană, Palatul Episcopal, clădirea Academiei Teologice, biblioteca, internatul etc., acţiuni însoţite de împotriviri din partea organelor administrative de stat şi ale Bisericii Ortodoxe Române.

Cu toate greutăţile, au fost puse bazele Academiei Teologice, instituţia cea mai importantă în asigurarea preoţilor pentru comunităţile greco-catolice. Nimic nu s-a realizat cu uşurinţă. Muncă peste puterile omeneşti, stări de oboseală şi nervozitate, memorii apeluri pentru sprijinirea bisericii şi funcţionării Academiei Teologice.

Din generaţia celor care şi-au păstrat credinţa în clandestinitate se numără şi tânărul Ovidiu Palcu, originar din Moişa, localitate în care rezistenţa greco-catolică a fost deosebit de puternică. Născut într-o familie numeroasă, cu mulţi copii, buni creştini, neclintiţi în religia greco-catolică, cu o aleasă educaţie, tânărul Ovidiu, în ciuda agerimii sale intelectuale, nu a optat pentru o formă superioară de învăţământ oferindu-şi serviciile sale bisericii. A ocupat mici posturi (portar, funcţionar) care îi dădeau posibilitatea să ţină legătura, clandestin, cu preoţii. Prieten apropiat cu Virgil Bercea (viitor Episcop de Oradea), pe atunci cercetător la un centru de cercetări zootehnice, erau nelipsiţi din casa şi din compania episcopului Alexandru Todea.

Frecventa Sfintele Liturghii alături de alţi tineri la preoţii Dumitru Poptămaş, Grigore Dogaru, Petru Natea, Petru Moldovan, Ioan Roşca ş.a., nutrind dorinţa de deveni utili credinţei lor. Mereu în căuare de a fi de folos, este sprijinit de episcopul Alexandru Todea al cărui discipol devine. Urmează cursurile Academiei Teologice şi este numit econom arhieparhial şi administrator al Mitropoliei. Zelul şi dorinţa sa nepotolită pentru a fi de folos îl determină să rămână la Blaj, în ciuda ofertelor de continuare a studiilor la Roma sau în altă parte. Mic de statură, înzestrat cu inteligenţă de la Dumnezeu, agerime în luarea deciziilor, cinstit, harnic şi întreprinzător în acţiuni, chiar dacă în numeroase cazuri îl solicitau fizic, Ovidiu Palcu a trăit din plin implicarea, prin toate faptele, la renaşterea bisericii greco-catolice.

Studiilor teologice le-au urmat cele juridice, cunoştinţe necesare în demersurile pentru repunerea în drepturi a bisericii. Sunt toate acestea motive de apreciere şi respect, dar şi de duşmănie aşa cum deseori se întâmplă.

Întreaga viaţă cât a servit Mitropolia din Blaj, a fost un luptător pentru biserica lui Cristos, îmbinând viaţa particulară cu credinţa şi morala creştină, om al dreptăţii şi al adevărului. De numele lui se leagă o benefică activitate, o pagină de glorie a Bisericii Române Unite concretizată în cartea sa, care este şi una biografică şi care excelează prin frumuseţea narării faptelor sale.

Orice înţelegere sau interpretare a textului său altfel decât trăirea pentru credinţă şi instituţiile sale şi a relaţiilor interumane determinate de eforturile fizice şi psihice ar fi o nesocotinţă şi o rea voinţă.

Ovidiu Palcu a scris această carte cu resemnare, fără ură şi duşmănie. În momentele grele ale unei boli necruţătoare, regreta absenţa sa de luptător pentru biserica lui Cristos. El ne-a iertat pe toţi atunci când a scris această carte, aşa cum a rostit în fiecare zi *Tatăl Nostru*: *„Şi ne iartă nouă greşelile noastre, precum şi noi iertăm greşiţilor noştri."* Ca buni creştini nu putem decât să respectăm şi noi Cuvântul Domnului.

Este dureros să îţi vezi irosită şi nefinalizată munca de o viaţă.

Acesta a fost preţul vieţii sale.

A plecat prematur la Domnul, cu bucuriile împlinirilor, dar şi cu amărăciunea neîmplinirilor în scurtul popas pământean.

Acestea sunt motivele pentru care mi-am asumat răspunderea publicării cărţii lui Ovidiu Palcu, „Renaşterea bisericii durerii", aşa-

zisă Carte albă a Bisericii Române Unite, Greco-Catolică, după 1990, împlinind astfel dorinţa sa testamentară.

Se cuvin mulţumiri nepoatei sale Dana Oltean, care a vegheat tot timpul, atunci când situaţia o cerea, la căpătâiul său pentru a-i alina durerile, colegului şi prietenului Simion Ciolca împreună cu care am împlinit această dorinţă a autorului.

(2011)

Palatul Culturii din Târgu-Mureş

A trecut neobservată, în recentul an editorial încheiat, a doua ediţie a cărţii *Palatul Culturii din Târgu-Mureş*, de Traian Duşa, ediţie revăzută şi adăugită (Ed. Nico, 2008). Această stare de lucruri se datorează, pe undeva, absenţei unor critici de artă şi istorici ai domeniului şi, nu în ultimul rând, lipsei unor unităţi de difuzare, a publicaţiilor româneşti la Târgu-Mureş. Cartea reapare după aproape 40 de ani, timp în care autorul a continuat documentarea, sporind astfel informaţia şi volumul lucrării. Ea se bucură de condiţiile grafice ale zilelor noastre. Textul este extins de la 53 de pagini la aproape 300, având în plus 82 de pagini cu ilustraţii alb-negru şi color, de calitate. Astfel,cartea devine masivă şi impresionantă prin informaţia supusa atenţiei publicului cititor doritor de cunoaştere. Autorul ei este cel mai autorizat pentru scrierea acestei monografii, singulară în literatura de specialitate, consecinţă a studierii şi cunoaşterii monumentului de artă şi arhitectură, a utilităţii şi funcţionalităţii sale. Nici nu putea să fie altfel, deoarece Traian Duşa a îndeplinit, o bună perioadă de timp,

funcţia de preşedinte al Comitetului Municipal de Cultură şi Artă, când a administrat şi clădirea Palatului Culturii, procedând la prima ei restaurare (sala mare de concerte şi spectacole, foaierul, casa scărilor, inscripţionarea clădirii şi a instituţiilor sale etc.), cu respectarea formelor iniţiale. Ca obiect de cercetare, a publicat, legat de aceasta, studii în reviste de specialitate şi articole în presa locală privitoare la: valoarea artistică a motivelor decorative din Sala de oglinzi; învăţământul muzical târgumureşean; tradiţiile învăţământului artistic mureşean; George Enescu la Târgu-Mureș, la care se adaugă cele trei volume de „Pagini de istorie, artă şi cultură".

În lucrarea *Palatul Culturii din Târgu-Mureș,* Traian Duşa porneşte de la aprecierea momentului în care s-a construit clădirea determinată de interesele culturale ale oraşului. Începutul construcţiei a fost în strânsă legătură cu realizarea *Palatului Administrativ,* consfinţind 40 de ani de domnie a împăratului Franz Joseph, adoptat ca rege al Ungariei. Arhitectura sa, în stil secession, este adaptată la condiţiile urbanistice ale oraşului şi gustului artistic târgumureşean al vremii (la graniţa secolelor XIX-XX). În clădirea de o strălucire aproape fără egal, situată în centrul oraşului, cum era firesc, erau găzduite cele mai importante instituţii culturale ale urbei: *Conservatorul orășenesc,* având ca dascăli eruditi muzicieni pedagogi şi compozitori, precum: Albert Metz, Erkel Trozner, Erkel Sárolta, Hamselman Gyuláné, cărora le-au urmat, mai târziu, Maximilian Costin, Olga Costin, Zeno Vancea ş.a. Aici au fost organizate numeroase concerte de mare valoare, între care şi cele ale lui George Enescu, consacrând Târgu-Mureşul între oraşele muzicii. Tot aici este găzduit *primul Muzeu de Artă Plastică (Pinacoteca),* a cărui colecţie, formată prin achiziţii şi donaţii creaţii locale, naţionale şi universale se constituie într-o mare valoare. Conceptul organizatoric a fost asigurat de artişti şi muzeografi apreciaţi, între care: Pánczel Emeric, Aurel Ciupe, Bordi András şi Gheorghe Olaru. Aici a funcţionat, ani în şir, *Academia de Arte Plastice.* Deosebit de importantă pentru locuitorii oraşului este *Biblioteca publică orășenească (*cum se numea atunci), dotată cu un depozit modern şi mobilier adecvat. Primul custode şi ctitor a fost Molnár Gábor, care a lucrat ani de zile cu Aurel Filimon, bibliotecar

iar apoi director, ambii sporind zestrea acestei instituţii. Tot aici a luat fiinţă *Muzeul de Istorie și Antichități,* la a cărui înfiinţare Aurel Filimon a fost cel care a constituit şi a organizat colecţiile. Ani în şir aici a funcţionat *Filarmonica,* sala de concerte (sala mare) fiind dotată cu una dintre marile orgi europene, fabricată la început de secol în Germania. Toate aceste instituţii, precum şi altele *prima școală de teatru românesc,* fondator fiind Gheorghe Chirvăsuţă, *uniunile de creație artistică* dau deplinătate acestei monumentale clădiri. În toate timpurile, ea a propagat cultura şi frumosul, în spiritul apropierii şi al bunei înţelegeri între locuitorii oraşului.

Nimic nu este mai convingător în acest sens decât cartea lui Traian Dușa – *Palatul Culturii din Târgu-Mureș –,* clădire care a supravieţuit în ciuda tuturor vicisitudinilor, îndeplinindu-şi rolul de polarizator al culturii. Aducem un cuvânt de mulţumire celui care ne-a oferit acest dar, dorindu-i acum, la trecerea în cel de-al 75-lea an de viaţă, multă sănătate şi împlinirea măreţelor sale planuri de cronicar deplin al culturii târgumureşene.

(2009)

Corespondenţa lui Take Ionescu cu Adina

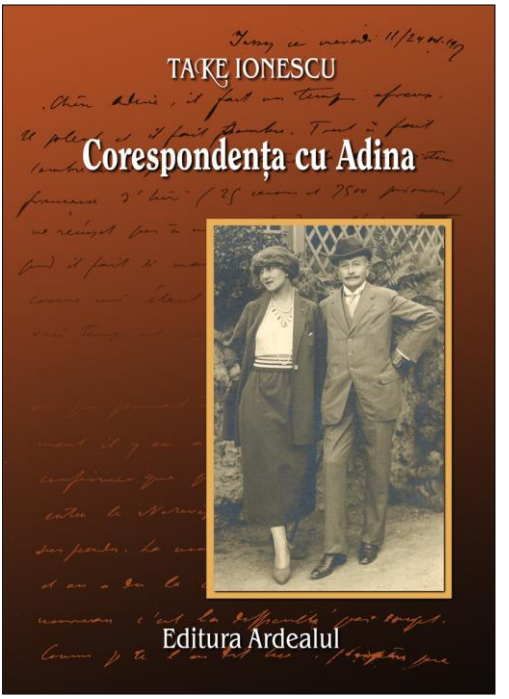

Fără îndoială, Take Ionescu a fost şi rămâne una dintre figurile de seamă ale istoriei noastre la cumpăna veacurilor XIX-XX, perioadă frământată, hotărâtoare pentru istoria românilor de pe cele două versante ale Carpaţilor. Atâtea eforturi de apro-piere, în plan politic şi cultural, a Transilvaniei de România făceau să se întrezărească finalizarea actului de mai târziu, unirea românilor într-un stat unitar naţional modern. Împlinirea acestui ideal incumbă eforturile unei elite politice şi culturale, conştiente de soarta şi viitorul României, ale unor oameni care au dat glas voinţei naţionale a poporului.

Între aceste personalităţi se numără şi eminentul om politic, avocatul Take Ionescu, dotat cu multă inteligenţă, energic, activ, hotărât în tot ce a însemnat iniţiativă şi luptă pentru împlinirea năzuinţelor noastre. Georges Clemenceau, mare om politic francez, în mai multe rânduri prim-ministru, îl considera pe Take Ionescu „*le grand europeen*”. Un alt om politic francez, unul dintre iniţiatorii Conferinţei de la Locarno (1925) şi al Pactului Briand-Kellog (1928), laureat al Premiului Nobel pentru Pace, Aristide Briand, îl numea pe prietenul şi colaboratorul său Take Ionescu drept „*marele român*”.

Strălucitul om politic şi prim-ministru al României Ion I. C. Brătianu, în cuvântarea prilejuită de trecerea lui Take Ionescu la cele veşnice, arăta că *„în înfăptuirea României Mari se poate spune cu drept cuvânt: mare a fost partea sa”.* Cu acelaşi prilej, N. Iorga arăta că *„înmormântarea a fost mai strălucită decât a Regelui Carol I”.* Însuşi primul rege al României îl aprecia pe eminentul om politic ca fiind *„omul cel mai inteligent din timpul domniei mele*”.

Ar părea de neînţeles cvasi-totala tăcere care s-a aşternut asupra personalităţii lui Take Ionescu în perioada dictaturii comuniste din România, dacă n-am avea în vedere neliniştea provocată acestuia de victoria bolşevismului în Rusia anului 1917 şi impunerea de către acesta a sărbătoririi la Iaşi a zilei de 1 mai 1918, situaţie ce-i provoacă legitimă îngrijorare.

De altfel, el susţinea că *„ideea eliberării României de către ruşi este un pericol”.* Respingerea ideilor bolşevice şi a infiltrării lor în România era principalul motiv pentru care istoriografia comunistă l-a contestat. În aceste condiţii, adevăratele biografii alcătuite de Romulus Seişanu (1930) şi Constantin Xeni (1932) ca şi întreaga operă edită a lui Take Ionescu au fost puse la index. Cunoştinţele formative ale tinerei generaţii au rămas cu ideea cultivată de profesorii şi aşa-zişii istorici că distinsul om politic a murit intoxicat cu *icre negre* sau *stridii*, în Italia.

Printre puţinii istorici care l-au preţuit şi au încercat să îl pună în valoare, în acea perioadă, a fost discipolul său de partid, Vasile Netea, care, după o aşa-zisă *corecţie* cu închisoare de peste opt ani, pune în circuitul internaţional câteva monografii în limbile de mare circulaţie internaţională (fără corespondenţă românească), micromonografia Take Ionescu (Editura Meridiane, 1971), alături de cele ale lui Nicolae Titulescu, Nicolae Iorga sau cea despre Unirea Transilvaniei cu România. Ele tindeau să convingă diaspora românească şi pe istoricii străini asupra libertăţilor de gândire şi exprimare în România.

***

Take Ionescu s-a născut la Ploieşti, la 13 octombrie 1858, pe numele său adevărat Dumitru Ghiţă Ion. Studiile primare şi gimnaziale le urmează în oraşul natal, iar cele liceale la Bucureşti, după care este trimis pentru a urma studii de avocatură la Paris, unde îl are coleg pe Raymond Poincare, viitorul avocat şi om politic francez, prim-ministru în două rânduri şi preşedinte al Republicii

Franceze (1913-1920). Încă din timpul studenţiei se remarcă prin inteligenţă şi talent oratoric.

Prima sa conferinţă a cucerit pe ascultători prin tema incitantă în vremea aceea, *„Naţionalităţile din Monarhia Austro-Ungară",* adevărată pledoarie, bine gândită şi documentată, cu privire la situaţia popoarelor din imperiu. Elocinţa îi atrage atributul de *„Tăchiţă gură de aur*" poreclă de care nu va mai scăpa toată viaţa, tot aşa cum nu scapă de aprecierea lui Delavrancea care îi va spune *„fiară a cuvântului*". Obţine doctoratul în ştiinţe juridice, tot la Paris, cu teza *„La recherche de la paternite naturelle".*

Reîntors în ţară, va fi ales deputat de Ilfov din partea Partidului Naţional Liberal. În anul 1886 devine preşedinte al PNL, pentru ca, în 1888, să candideze ca independent. Apoi este atras de către Lascăr Catargiu pentru a deveni membru al Partidului Conservator, oferindu-i-se funcţia de ministru al Cultelor şi Instrucţiei Naţionale între anii 1891-1895 şi 1899-1900. Împreună cu Caragiale, Titulescu, Xenopol şi Delavrancea pune bazele Partidului Conservator Democrat (1908), al cărui preşedinte este până în anul 1922.

În tot acest răstimp va îndeplini funcţii în diferite guverne cum au fost: ministru al Finanţelor (1904-1907, 1921-1922); ministru de Interne (1912-1913); ministru fără portofoliu (1916-1917); vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (1917-1918); ministru de Externe (1920-1921) şi, în final, preşedinte al Consiliului de Miniştri (1921-1922).

Prieten apropiat al ardelenilor, vizionar al prăbuşirii Monarhiei Austro-Ungare, oferă românilor de aici sprijin material şi moral, financiar şi politic, cu prilejul mişcării Memorandiste; se numără printre întemeietorii *„Ligii pentru unitate culturală a tuturor românilor"* (1891). Toate acţiunile sale converg spre realizarea unităţii românilor.

În timpul Primului Război Mondial, Take Ionescu îşi vedea realizabile ideile sale de unire a românilor într-un singur stat prin participarea României alături de Antanta. Tratatul de alianţă cu aceasta, declaraţia de război împotriva Austro-Ungariei, teatrul de luptă al puterilor centrale pe teritoriul României au dus la înfrângeri pe toate fronturile. În această situaţie, Guvernul se retrage la Iaşi, Moldova fiind singurul teritoriu neocupat, de unde românii vor încerca să-şi regrupeze forţele. Victoria puterilor centrale pregătea oneroasa Pace de la Bucureşti (1918).

În această perioadă premergătoare Conferinţei de Pace, Take Ionescu desfăşoară o intensă activitate de remobilizare a forţelor, mai întâi în Moldova, iar apoi în Franţa, la Paris, unde ajunge în 22 iulie 1918. Aici ia legătura cu colonia română şi Consiliul Naţional Român. La 24 septembrie 1918, constituie la Paris Consiliul Naţional al Unităţii Române al cărui preşedinte este ales. Din el făceau parte Vasile Lucaciu, Octavian Goga, Dr. Cantacuzino, C. Angelescu, Parteniu Cosma, dr. Toma Ionescu, C. Mille, C. Basarab-Brâncoveanu, N. Titulescu, C. Diamandy, G. G. Mironescu şi Vasile Stroescu.

La 27 aprilie/7 mai 1918, se semnează Tratatul de Pace de la Bucureşti, care atrăgea după sine, în urma victoriilor repurtate de Antantă în a doua jumătate a anului 1918, demiterea Guvernului Marghiloman şi preluarea conducerii acestuia de către generalul C. Coandă (24 oct./6 noiembrie 1918), care a deschis o nouă perspectivă finalului unui război greu, îndelungat, înrobitor, soldat cu multe pierderi omeneşti.

***

Volumul, inedit prin conţinut, valorifică, pentru prima dată, corespondenţa lui Take Ionescu cu a doua sa soţie, Adina Olmazu. Prima sa soţie a fost Elisabeth (Bessie) Richards, de origine engleză, pe care o cunoscuse în perioada studiilor la Paris. Căsătoria oficiată la 18 noiembrie 1881, cu mare fast, a avut loc la Londra. Bessie a acceptat să vină în România, la Bucureşti, convieţuind împreună 35 de ani. Odată cu intrarea României în război şi înaintarea trupelor Puterilor Centrale, Take Ionescu s-a retras împreună cu aproape întreaga clasă politică românească la Iaşi. Din motive de protecţie, soţia lui s-a reîntors la Londra, unde îşi găseşte sfârşitul (1918) într-un tragic accident de călărie.

În aceste condiţii, a început frumoasa idilă între Take Ionescu şi Alexandrina Olmazu. Adina, diminutiv din Alexandrina, s-a născut la Bucureşti în 18 septembrie 1894. Tatăl său, Zaharie Olmazu, avocat cu studii de drept la Paris, a fost coleg cu fratele mai mare al lui Take Ionescu. Mama sa, de viţă boierească, din neamul Cantacuzinilor, era din părţile Buzăului.

Vara o petrecea la Valea Călugărească. Şcoala a urmat-o la Paris, unde o avea, între altele, colegă pe Jacqueline, nepoata lui Georges Clemenceau. Tânăra deosebit de frumoasă în momentul întâlnirii ei cu Take Ionescu, era căsătorită cu Ştefan Cordescu.

Căsătoria cu Take a intervenit în anul 1919, oficiată fiind la Londra. Tot din motive de protecţie, Take Ionescu îi facilitează Adinei plecarea în Franţa sau Anglia. Europa era teatru de război. În nord, germanii suspendă navigaţia pe mările Baltică, Nordului şi pe Oceanul Îngheţat. Aşa se explică lungile popasuri în metropolele ruseşti, în aşteptarea ivirii unei posibilităţi de a ajunge la destinaţie.

Acesta este contextul desfăşurării corespondenţei concretizată în peste 200 de scrisori emise de Take Ionescu în anul 1917/1918, acestora urmându-le şi altele (1919-1921).

Adevărate epistole, modele ale genului literar, ele se disting prin acurateţe şi conţinut, în care sentimentul dominant este cel al dragostei sincere şi curate pe care o poartă iubitei, respectiv soţiei sale. Ele sunt adevărate şi manierate dovezi de iubire, în care se simte permanent aşteptarea zilei în care ei se vor reîntâlni şi vor fi împreună fericiţi. În această corespondenţă, fără a trece cu vederea calitatea şi responsabilitatea sa ca demnitar şi om de stat, Take Ionescu apare în primul rând ca om, ca desăvârşit prieten şi soţ, exprimând o nobilă atitudine faţă de înălţătorul simţământ al iubirii.

Take Ionescu nu se confesează numai sentimental în scrisorile sale. Deseori ele sunt presărate cu mulţumirile şi nemulţumirile pe care le trăia în acele zile tumultuoase. Alteori se confesează asupra relaţiilor cu marii demnitari români sau străini. Ele reprezintă o contribuţie în plus la rezultatele convorbirilor cu marii diplomaţi ai vremii, unii dintre ei mai puţin cunoscuţi, aşa cum au fost Alain Lepeer, secretarul primului ministru britanic, William Tirrol, expertul ministrului de externe englez în problema naţionalităţilor din Imperiul Austro-Ungar, Harold Nicholson, membru al delegaţiei engleze la Conferinţa de Pace, specialist în problemele Europei Orientale, lordul Revelstoke, mare finanţist, dr. Magale unul dintre intimii lui Lloyd George, consilierii lui Wilson şi alţii.

Corespondenţa sa are nu numai valoare naţională, ci şi una universală, autorul ei având legătură directă cu numeroşi oameni politici şi de stat, care prefigurau noua hartă a Europei. Încă din 21 iulie 1918, Take Ionescu îi scria soţiei sale că „*n-am nicio îndoială că vom avea Transilvania şi că ne vom întoarce pentru a trăi fericiţi în ţara noastră*”.

Toate acestea au fost argumente pentru Adina, ca, după moartea lui Take Ionescu, survenită departe de ţară, în Italia (21 iunie 1922), în urma unei boli incurabile, febră tifoidă, să păstreze cu pioşenie aceste scrisori ca pe ceva sacru. Adina îşi va reface

familia. În 1928, devine prințesa Woroniecka printr-o nouă căsătorie cu prințul polonez Jan Korybut Woroniecki. Cu toate acestea, nu renunță la păstrarea corespondenței cu Take Ionescu, ba mai mult de atât, o aranjează cronologic, o transcrie (din manuscris în dactilogramă), urmând și respectând textul original în limba franceză. Rămasă văduvă, Adina a trăit până în anul 1975. Probabil, atunci când Vasile Netea își plănuia elaborarea micromonografiei Take Ionescu (1970-1971), a fost vizitată de istoric, solicitându-i material documentar.

Generoasă, Doamna Adina i-a oferit corespondența sa, cărți și ilustrații, care, după moartea lui Vasile Netea (1989), au fost oferite Bibliotecii Județene Mureșene de către Lucreția Netea, soția istoricului, unde se păstrează și astăzi.

Referindu-se la această corespondență, Vasile Netea, bun cunoscător al vieții și activității lui Take Ionescu, ca și la referințele ulterioare, spunea că „niciuna dintre aceste contribuții nu este însă atât de revelatoare în destăinuiri, precizări și detalii ca bogata corespondență purtată în această perioadă cu cea de-a doua soție a sa, Doamna Adina Olmazu, care i-a fost în același timp și unul dintre cei mai entuziaști colaboratori politici, corespondență care, după însăși mărturisirea sa, constituie o adevărată „cronică a războiului" și un „jurnal politic destinat reconstituirii evenimentelor epocii".

Ne bucurăm de această restituire apărută prin grija profesorului Mihai Monoranu, traducător și îngrijitor al volumului, același care, cu puțini ani în urmă, punea în circulație versiunea de *Amintiri* ale lui Take Ionescu (Editura ANSID, Târgu-Mureș, 2007) a ediției „*Souvenirs*" care apărea la Paris în anul 1919, tradusă în românește de Letiția Tăut.

(2010)

Ilarie Gh. Opriş sau tentaţia cercetării monografice

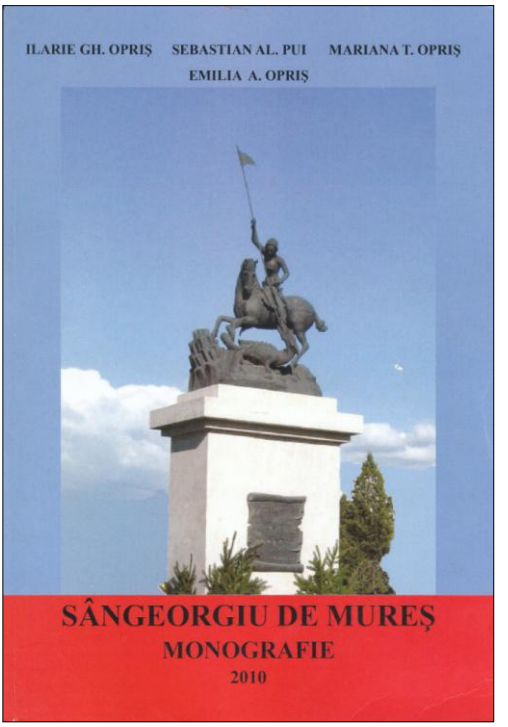

Am trăit o viaţă întreagă între cărţi. Cincizeci de ani am consacrat slujirii cărţii într-o bibliotecă de mari dimensiuni, instituită la începutul secolului trecut ca bibliotecă orăşenească a târgumureşenilor, devenită mai târziu regională, apoi judeţeană, municipală şi din nou judeţeană. Prin natura profesiei, am avut acces la întreg fondul de carte, în ciuda unor restricţii, care, pentru cititorul de rând erau împărţite în fonduri cu acces liber, documentar ori secret.

Cu toate că nu am încercat niciodată să elaborez o monografie a unei localităţi eram atras de acestea, cu atât mai mult cu cât sarcinile de serviciu îmi impuneau furnizarea către cei interesaţi a informaţiilor bibliografice. Eram impresionat de celebra monografie a localităţii Răşinari, scrisă de V. Păcală, pe care, în numeroase ocazii am indicat-o ca structură model. Am descoperit încă de pe atunci referinţele lui Dimitrie Gusti, ale Şcolii de Sociologie Românească tipărite în Fundaţia Culturală Regală „Regele Mihai”.

Era primul meu contact cu o acţiune de mare anvergură care îşi înscria în preocupările sale alături de cercetarea şi acţiunea practică, elaborarea unor monografii. Iniţiatori şi autori erau: D. Gusti, H. H. Sthal cu celebra lucrare „Monografia unui sat", îndrumări practice despre felul cum trebuie făcută monografia unui sat, Tiberiu Ionescu, Gh. Focşa, Tr. Herseni, mureşeanul Iustin Handrea.

Mai târziu, am participat la o acţiune de reluare a activităţii echipelor studenţeşti din anii interbelici în localitatea Şanţ (Bistriţa-Năsăud) având ca obiect, şcoala, cercetarea şi acţiune sociologică. I-am cunoscut personal şi am muncit cot la cot cu câţiva echipieri din anii interbelici printre care: Octavian Neamţu, Leon Ţopa, Aurel Boia, R. Corein şi N. Popescu.

Toate acestea m-au convins de complexitatea pregătirii şi elaborării unei lucrări monografice complexe pentru o localitate.

Interesul pentru scrierea unor monografii locale a crescut în anii 1970-1980, perioadă de destindere cu alură mai liberală în cadrul unor programe editoriale, controlate de cenzură. Acesta poate era motivul pentru care monografiile de localităţi făceau obiectul unor teze de licenţă şi lucrări de grad didactic, raportate la cele trei discipline din cadrul facultăţilor de istorie, geografie şi filosofie (de ordin etno-folcloric).

Aceste monografii erau de uz intern, nu erau multiplicate, (tipărite) mai mult decât atât, nu exista un interes pentru cunoaşterea istorică în special, unele date fiind în neconcordanţă cu evoluţia societăţii, în spiritul politicii monopartidice comuniste ale vremii. Acesta este şi motivul pentru care, după decembrie 1989, odată cu afirmarea libertăţilor cetăţeneşti a devenit o modă elaborarea de monografii ale localităţilor.

Ele sunt inegale din punct de vedere al structurii şi conţinutului. Multe din monografiile elaborate ca lucrări de licenţă, grad didactic şi chiar doctorat au fost revăzute, completate de autori, în unele situaţii de către succesori. O altă parte sunt datorate pasiunii unor intelectuali generoşi pentru cercetarea locală. Un asemenea caz este cel al lui Ilarie Gh. Opriş, sângeorgean get-beget, destoinic, preocupat de cultură, bibliotecar, îndrumător metodist al Centrului Mureşean de Creaţie Populară, legat organic de viaţa satului, fiind în anii mai din urmă primar şi consilier al localităţii Sângeorgiu de Mureş.

Din aceste pasiuni s-a născut interesul pentru cunoaşterea şi cercetarea pluridisciplinară a localităţii natale, rezultate inserate în masiva monografie „Sângeorgiu de Mureş”. Complexitatea lucrării şi varietatea tematică îi impune colaboratori de valoare, preocupaţi şi ei de cercetarea locurilor natale: Sebastian Al. Pui, Mariana T. Opriş şi Emilia Al. Opriş, făcând împreună o echipă ale cărei competenţe sunt incontestabile într-o lucrare de asemenea anvergură.

Desigur, preocupările autorilor sunt mult mai vechi. Interesul lui Ilarie Gh. Opriş, autodidact desăvârşit, pentru o lucrare de acest fel, culegerea materialului, finalizarea unor iniţiative în contextul simbolisticii unor însemne comunitare datează de dinainte de 1989.

Se pare că a moştenit ceva din robusteţea şi preocupările tatălui său, cetăţean luminat al localităţii, interesat de aceleaşi probleme de cunoaştere istorică a localităţii, şi cu atracţie pentru creaţia plastică populară, care nu face altceva decât să imortalizeze prin imagini momente mai importante ale trecutului.

Aşa s-au născut cele opt cărţi ale lui Ilarie Gh. Opriş, care au apărut într-o vreme a liberei exprimări şi circulaţiei de idei. Ele nu făceau altceva decât să pună în valoare imaginea în timp a localităţii, readucerea în memorie a trecutului cu faptele şi împlinirile sale, cu oameni de diferite etnii, români, maghiari şi rromi care şi-au format împreună un mod de existenţă şi interferenţele culturale în aspiraţiile lor de mai bine. Modelul îl aveau în apropiere, centrul urban Târgu-Mureş, de care se leagă întreaga sa evoluţie.

Primul volum, subintitulat sugestiv „însemnări monografice”, întrunea sintetic aspecte de ordin geografic, istoric, tradiţii, învăţământ şi cercetare, cultură, sănătate şi sport-turism. Cred că autorul bănuia pe atunci, în 1996, data apariţiei primului volum, că el va deschide o serie de lucrări.

Astfel, organizarea unui simpozion ştiinţific privitor la revoluţia din 1848-1849 îi va deschide noi orizonturi pentru aprofundarea istoriei. Temă generoasă pentru localitate va atrage cercetători târgumureşeni, între care, istoricul Ioan Ranca, Traian Bosoancă, Grigore Ploeşteanu, Lazăr Lădariu, Dimitrie Poptămaş etc, care vor întregi imaginea retrospectivă a evenimentului. Existenţa izvoarelor termale, valoarea lor terapeutică care timp de peste un secol a făcut din localitate o adevărată staţiune balneară, este tema volumului subintitulat „Băile sărate”.

O temă aparte a constituit-o istoria bisericii ortodoxe a românilor de aici. Şirul monografiilor continuă cu aspectele vieţii

culturale, apoi amplul studiu geografic elaborat împreună cu Emanuela Cristina Pui. Un alt volum este consacrat evoluţiei educaţiei prin şcoală, serie care se va încheia cu elementele de demografie istorică.

Toate aceste volume erau rodul interesului de cercetare pluridisciplinară a localităţii, pentru care s-au făcut îndelungate cercetări în biblioteci, arhive de stat şi particulare, instituţii şi, nu în ultimul rând, valorificarea unor studii, comunicări publicate sau în manuscris, ori fiind relatări orale.

Se întrevede încă din timpul apariţiei acestor cărţi sângeorgene, apariţia marii sinteze.

Ea nu a întârziat să apară. Este rezultatul firesc al îngemănării eforturilor celor patru autori: Ilarie Gheorghe Opriş, pasionat cercetător al istoriei localităţii sub toate aspectele, despre care am putea spune că nu i-a scăpat aproape nimic din ceea ce înseamnă sursă pentru o monografie; Sebastian Al. Pui, care a realizat o valoroasă şi substanţială parte a lucrării, aceea a geografiei sub toate aspectele; jurista Mariana T. Opriş, o vreme la conducerea administrativă a primăriei; şi prof. Emilia A. Opriş, pedagog de formaţie istorică, aşezaţi pe antetul celor peste 500 de pagini a ceea ce va rămâne reper şi referinţă de bază, monografia „Sângeorgiu de Mureş”.

(2010)

O lucrare definitorie despre bisericile de lemn

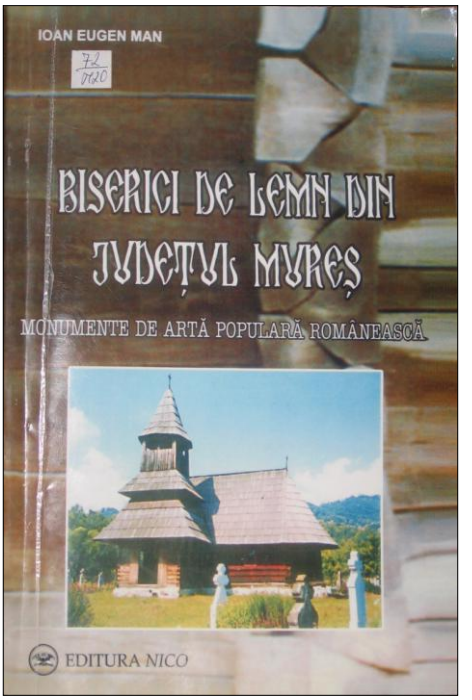

Cunoscând înde-aproape preocupările de cercetător al istoriei şi culturii mureşene, cu ani în urmă, îi solicitam prietenului Ioan Eugen Man o lucrare despre bisericile de lemn din judeţ. Citisem câteva din prezentările acestora apărute în presa locală. Am apreciat meticulozitatea şi selecţia referinţelor din imensul material edit sau inedit, păstrat în biblioteci şi arhive, precum şi contactul său cu aceste vestigii, inegalabile în dovedirea culturii şi permanenţei româneşti în arealul mureşean şi de pe Târnave. Formaţia sa de arhitect a dat deplinătate descrierii acestor monumente, dense din punct de vedere al informaţiei: istorie, demografie, artă, tipologie, inventar (cărţi, veşminte, vase). Ne gândeam atunci la aproximativ 16-18 biserici pe care Eugen Man le avea prezentate în formă definitivă.

Lucrurile, însă, nu s-au oprit aici. Materialul cules era mult mai vast. Aşa a trecut la o pasionată activitate de elaborare a altora, sporind zestrea acestora la 65. Ar fi posibil ca această cifră să nu fie cea finală. Oricum, lucrarea domnului Ioan Eugen Man rămâne una

aproape singulară în dezvăluirea acestor comori, care, multe dintre ele au răzbătut în timp peste 200 de ani.

În ele se întruchipează existenţa noastră, credinţa, încrederea în izbândă. În jurul lor s-au format primele forme ale educaţiei permanente. În acestea, preoţii, luminătorii satelor noastre, s-au deprins cu normele morale creştine. Diecii, iar mai târziu acei aşa-zişi „docente" deprindeau copiii cu scrisul şi cititul, şi de aici mai departe, nobila preocupare de redeşteptare socială şi naţională.

Multora dintre aceste vestigii de cultură şi civilizaţie generaţiile viitoare nu o să le mai savureze frumuseţea, din cauza gradului avansat de deteriorare, altele (mai puţine) au fost amenajate ca muzee şi cele mai multe au continuat să slujească scopului pentru care au fost ridicate.

Biserici de lemn – o lucrare de referinţă într-un domeniu important pe care istoria nu îl va putea ocoli niciodată. Ea se alătură altor cercetări fundamentale de mare interes local şi valoare naţională, cum sunt cele ale lui Valeriu Lazăr (Repertoriul arheologic al judeţului Mureş), Gr. Ploeşteanu, Ioan Chiorean, Valeriu Niţu şi Koczián László (Profiluri mureşene – 2 vol.), Şerban Melinte (Mărturii prin vreme) ş.a.

Felicitări autorului Ioan Eugen Man pentru irepetabila încercare de a elabora o monografie de autor pentru municipiul Târgu-Mureş (parte publicată în „Marisia"), drum deschis pentru lucrarea de faţa, „Biserici de lemn din judeţul Mureş", cu gânduri de bine şi sănătate în finalizarea altora de care a fost frământat o viaţă şi care îşi aşteaptă tipărirea!

Nu-i putem trece cu vederea nici pe cei care, înţelegând valoarea lucrării, au sprijinit, prin acordarea de fonduri în vederea tipăririi: Arhiepiscopia Ortodoxă Română de Alba Iulia, prin Î.P.S. Andrei, Direcţia Judeţeană pentru Cultură, Culte şi Patrimoniul Cultural Naţional Mureş, director Nicolae Băciuţ, Protopopiatul Ortodox Român Târgu-Mureş, prin pr. protopop Gheorghe Şincan, şi, nu în ultimul rând, Editurii „Reîntregirea" din Alba Iulia, pentru calitatea tipografică a cărţii.

(2005)

Tezaur de monumente istorice pentru România sau ascendenţa spre unitate naţională

TESAURU

DE

MONUMENTE ISTORICE

PENTRU

ROMANIA

ATÂTU DIN VECHIU TIPARITE CÂTU SI MANUSCRIPTE

CEA MAI MARE PARTE STRAINE

ADUNATE, PUBLICATE CU PREFATIUNI SI NOTE ILLUSTRATE

DE

A. PAPIU ILARIANU

TOMU I

DIMITRIE POPTAMAS

BUCURESCI

TIPOGRAFIA NATIONALE A LUI STEFANU RASSIDESCU

1862

După înfrângerea Revoluţiei Române din 1848-1849 din Transilvania, Alexandru Papiu-Ilarian nu va renunţa la impunerea programului acesteia. Adânc mişcat de evenimentele acelor ani în care a căzut victimă şi tatăl sau, tânărul se înscrie în activitatea petiţionară postrevoluţionara alături de ceilalţi intelectuali ardeleni, fruntaşi ai Revoluţiei.

Mergând pe linia ideilor luministe, va acorda o mare atenţie renaşterii naţionale a românilor ardeleni. În concepţia sa, convins de influenţa mare pe care o are istoria, concomitent cu definitivarea studiilor de drept la Viena şi Padova, tot în scopuri naţionale, va elabora celebra lucrare „Istoria românilor din Dacia Superioară”. La Iaşi unde este invitat ca profesor la Academia Mihăileană, iar apoi la Bucureşti, obsedat de viitorul României şi mai ales al Transilvaniei, nici un moment atenţia sa nu va fi abătută de la idealurile sale de tinereţe.

Evenimentele din 1859, unirea Moldovei cu Ţara Românească, ca şi puternicul suflu unionist resimţit în Transilvania îl ambiţionează şi mai mult. Devine un sprijinitor al reformelor lui Alexandru Ioan Cuza.

În viziunea sa, concomitent cu realizările politice, economice şi sociale, în făurirea României moderne un loc important trebuia să îl ocupe istoria, deoarece, scria el în Leptorului Salute la „Tesaurul de monumente istorice pentru România", „o naţiune ce nu-şi cunoaşte istoria, se aseamănă fiinţelor lipsite de memoria celor trecute: ea nu cunoaşte legătura logică şi necesară între trecut, prezent şi viitorul său: ea nu se cunoaşte pe sine însăşi: nu ştie de unde şi cum rezultă starea de faţă în care se află, nici şi-o poate îndrepta: nu-şi poate indivina cea viitoare nici a o prepara; ci orbecă fără îndreptariu, şi rătăceşte în toate părţile până ce în urmă cade în cursa inamicului".

Adevăruri profunde izvorâte dintr-o învăţătură moştenită de la înaintaşii săi şi din experienţa dureroasă a acelor ani de restrişte.

„Tezaurul de monumente istorice pentru România" se alătură astfel noului suflu românesc deschis de Unirea din 1859, ca şi reformelor care urmau să pună bazele României moderne şi, mai mult decât atât, conştientizarea românilor asupra istoriei lor comune, a legăturilor pe multe planuri, continuitatea acestora, idei cu bătaie mai lungă care întrezăreau Unirea cea Mare din 1918.

Acestui scop suprem îi serveau cele trei volume de documente ale colecţiei, adunate cu grijă, din biblioteci şi arhive româneşti şi străine, tălmăcite în limba română pentru a fi mai bine înţelese. Este o corespondenţă între ceea ce făceau cu mai bine de o jumătate de veac înainte Petru Maior şi Gheorghe Şincai, iar contemporani cu el, Mihail Kogălniceanu, Nicolae Bălcescu şi August Treboniu Laurean. După cum afirma autorul cărţilor multe dintre acestea necunoscute precursorilor săi.

Nu întâmplător, numeroase pagini din „Tezaur" sunt închinate lui Mihai Viteazul, domnul Ţării Româneşti, unificatorul provinciilor istorice sub sceptrul său, eveniment de primă mărime care a persistat în conştiinţa generaţiilor următoare ca o năzuinţă, un ideal, o împlinire a întregului. Lucrarea se deschide cu faptele lui

Mihai, aşa cum au fost descrise de silezianul Baltazár Walther aflat la curtea sa se deschide primul volum, continuând cu o epistolă facsimilată a sa din 4 februarie 1600 către Sigismund, regele Poloniei, Memorialul către împăratul Rudolf, vitejiile sale în viziunea cronicarului Stavrinos, piatra sa de mormânt de la mănăstirea Dealul şi mai cuprinde alte documente privitoare la Marele Voievod.

Alte pagini ale „Tezarului" privesc istoria Moldovei, tulburările de aici după moartea lui Ieremia şi Simion Vodă, despre Movileşti, Petru Rareş, călători străini prin Moldova, despre relaţiile cu Polonia şi altele.

Cu tratarea istoriei Transilvaniei se împlineşte acea unitate a românilor care are comun cu Ţara Românească şi Moldova limba, tradiţiile, obiceiurile şi năzuinţa de libertate şi afirmare naţională.

După o cronică privitoare la adunarea din Braşov a Societăţii Literare din Transilvania este publicat discursul lui I. Puşcariu privind importanţa familiilor nobiliare române; „Gramatica" şi „Epistola" lui Gheorghe Şincai către Ioan Lipiszki şi, mai ales, documentele privitoare la Răscoala românilor din Transilvania de la 1784, o descriere anonimă, apoi relatări despre acele tulburări, ştiri culese de Nicu Bălcescu comunicate de Al. Odobescu, precum şi alte acte şi relatări comunicate de Al. Hurmuzachi.

Aşadar, ne aflam în faţa unei istorii unitare a românilor, prefigurată cu o jumătate de veac înainte de Marea Unire. A fost o perioadă laborioasă de pregătire acesteia, când ardelenii puneau bazele Asociaţiei Transilvane pentru Literatură şi Cultură Poporului Român (ASTRA), iar în România lua fiinţa Societatea Academică Română, la instituirea căreia intelectualii ardeleni au avut un important rol. Era semnul răsăritului de soare al tuturor românilor. Se înteţesc legăturile culturale prin societăţile, uniunile şi asociaţiile comune, ardelenii sprijină războiul pentru independenţă, iar realizarea idealului de unire devine inevitabil o cerinţă şi o realitate.

Sunt scopuri nobile, în slujba cărora Alexandru Papiu-Ilarian, fiul preotului din Budiul de Câmpie şi a consacrat întreaga sa viaţă.

(2006)

Picuri de înţelepciune

Pentru a cincea oară, părintele-preot Ilie Bucur ne supune atenţiei un nou volum de cugetări. Ce pot să fie acestea, decât cuvinte alese, sintagme, butade, texte din numeroasele sale lecturi, „frumoasă şi de folos zăbavă" de descoperire a unor adevăruri estetice şi civice. Cuvântul rămâne cel mai important lucru de la zidirea lumii. El îşi găseşte sensul în Sfânta Scriptură, sau „cartea cărţilor" aşa cum obişnuim să îi spunem noi Bibliei în timpurile moderne, pe care preotul Ilie Bucur a avut-o carte de căpătâi, drept călăuză în viaţă, iar viaţa era în cuvânt, deoarece el era „lumina lumii", care „luminează în întuneric" şi pe care „întunericul n-a biruit-o". De aceea, Sf. Evanghelist Ioan scria că, „La început a fost Cuvântul şi Cuvântul era la Dumnezeu şi Dumnezeu era Cuvântul" (I.1.).

Din cuvânt s-a născut lumea şi omenirea a creat cărţile. În faţa acestui miracol, unii exegeţi ai spiritului materializat pe suportul fie el de papirus, pergament sau hârtie, nu s-au îndepărtat de valoarea cuvântului. Unii exegeţi au considerat că, lumea există pentru a se ajunge la o carte (Mallarmé), că istoria este un imens text liturghic (Leon Bloy), alţii vedeau în ea veşnicia afirmând că „nici cartea, nici nisipul nu au început şi sfârşit" (Luis Borges). Pornind de la aceste adevăruri, cronicarul Miron Costin, umanist prin formaţie, în Predoslovia cronicii „De neamul Moldovenilor" se adresa cititorului prin îndemnul: *„Puternicul Dumnezeu, cinstite, iubite cititorule, să-ţi dăruiască după aceste cumplite vremi anilor noştri, cândva şi mai slobode veacuri, între care, pe lângă alte trebi să aibi vreme şi cu cetitul cărţilor a face iscusită zăbavă, că nu este alta mai frumoasă şi mai de folos în toată viaţa omului zăbavă decât cetitul cărţilor."*

Deducem din cele cinci volume de cugetări ale preotului Ilie Bucur, că s-a lăsat cucerit de cuvântul frumos, care îl laudă pe Dumnezeu, iar folosul rezidă în formaţia sa de om al altarului, de slujitor al lui Dumnezeu, în frumuseţea, adevărul şi puterea cuvântului, selectând printr-o aleasă lectură din miile de pagini, tot

ce i s-a părut mai semnificativ în comunicarea şi cunoaşterea drumului desăvârşirii creştine, din cuvinte sentenţioase, cu valoare generalizatoare, fundamentate pe trăirea şi judecăţile moraliste ale atâtor creatori de util şi de frumos.

Cugetările culese de părintele Ilie Bucur se constituie în cărţi de învăţătură, antologii de lectură şi meditaţie. Ele nu aparţin numai genului literar, cât mai ales, atâtor idei desprinse din operele oamenilor de seamă ai scrisului, care redau chintesenţa, adică ceea ce este esenţial şi dă bază unei cărţi. Această îndeletnicire are o mare vechime, încă din lumea precreştină, apoi a cunoscut o mare înflorire în timpurile medievale şi moderne, stând la baza cultivării minţii şi întăririi caracterului.

Nici astăzi, aceste antologii nu sunt neglijate de un autor sau de mai mulţi. Prin forma lor concisă de a exprima un adevăr, prin aşa-zisele *cugetări* – cuvinte care ne conduc la un mod de gândire, idee sau raţionament, *maxime* – cuvinte înţelepte formulate pe scurt, care cuprind un principiu etic sau o normă de conduită, alteori ele se pot constitui în precepte de viaţă, *adagiu* – cuvinte cu sens de sentinţă morală sau vorbă înţeleaptă sau *aforisme* – puncte de vedere, care se disting prin forma lor concisă de a exprima un adevăr. Toate aceste forme împlinesc unitatea volumului de cugetări.

Cele mai multe privesc morala creştină. Ele derivă din acel Cuvânt Dumnezeiesc, care, ajuns în gura pământenilor, de multe ori îşi pierde sensul iniţial. Este încă unul din motivele pentru care antologatorul face o riguroasă selecţie a textelor, pentru a facilita promovarea moralei creştine, singura salvatoare într-o lume pândită de minciună, corupţie, desfrâu şi îndepărtare de Dumnezeu.

1001 ascunde sub cifrele sale semnul de deşteptare, este un apel la trezire în faţa dreptei judecăţi. Atâtea spirite ale trecutului ne-au lăsat moştenire sfaturile şi experienţa lor de viaţă. La acestea se adaugă cele din zilele noastre.

Ele ne conduc pe calea fericirii, atunci când ştim să le alegem şi să le urmăm. Acestea sunt armele prin care îndepărtăm răul, urâtul şi păcatul, care caută să ne stăpânească. Prin selecţia lor, aceste cugetări nu fac altceva decât să ne deschidă calea spre mântuire.

Ele privesc credinţa şi modalităţile noastre de a aduce mulţumire şi laudă lui Dumnezeu, iubirea faţă de El şi de oameni, modelele de trăire între sfinţenie, tainele pocăinţei, ale căsătoriei,

distingerea binelui de rău, despre prietenie, adevăr şi dreptate, dor şi bucurie etc., valori de mare preţ derivate din înţelepciunea lumii.

Sursa de bază rămâne Sfânta Scriptură, care a generat întreaga evoluţie a omenirii. Din ea îşi are sorgintea opera atâtor teologi români, adevăraţi apologeţi ai vieţii creştine din vremuri mai îndepărtate. Iuminiştii: Ioan Inocenţiu Micu, Samuil Micu şi Petru Maior, ori alţii mai apropiaţi, cum au fost: D. Stăniloaie, Arsenie Boca, N. Steinhardt, Arsenie Papacioc, Ilie Cleopa, Teofil Părăianu, Gheorghe Calciu-Dumitreasa. Nu lipsesc sfaturile cronicarilor români, ale lui Neagoe Basarab şi Dimitrie Cantemir ori clasici ai literaturii române dintre cei mai mari, Eminescu, Kogălniceanu, Haşdeu, Slavici, Rebrenu, Vlahuţă, Agârbiceanu. La aceştia se adaugă învăţăturile selectate din literatura universală, de la anticii greci şi latini, Sofocle, Euripide, Aristotel, Ovidiu, Cicero, Socrate, continuând cu alese spirite ale culturii şi civilizaţiei universale între care, B. Pascal, V. Hugo, P. Corneille, W. A. Goethe, J. J. Rousseau, Shakespeare, J. Joubert, La Fontaine, P. Valery etc.

Nu au fost trecute cu vederea cuvintele expresive cu rol moralizator ale unor condeie aparţinând zilelor noastre, intelectuali din arealul mureşean, cu a căror creaţie autorul a fost şi este în contact permanent, scriitori, profesori ori preoţi din anturajul său, dovadă a preţuirii pe care le-o poartă, cum sunt, Nicolae Băciuţ, Lazăr Lădariu, Mariana Cristescu, pr. Daniel Camară, pr. Silviu Negruţiu şi prof. teolog Costel Neacşu etc

Cele 5005 cugetări cuprinse în cinci volume îl definesc pe Ilie Bucur ca preot desăvârşit, iubitor de cuvânt în adevăratul sens pe care divinitatea l-a pus în gura oamenilor, vorbe de spirit, risipite între copertele atâtor cărţi, răspândite prin mediile audiovizuale sau presa scrisă, cuvinte capabile să arunce lumină în sufletele şi în conduita comportamentală, asupra moralei creştine, esteticii şi filosofiei generale, înzestrate cu puterea de a îmbogăţi mintea şi sufletele noastre. Ele sunt rodul timpului petrecut în anturajul cărţilor şi contactului cu atâtea minţi luminate ale omenirii.

Gazetăria între profesionalism şi pasiune

Dacă privim retrospectiv profesia de gazetar sau ziarist, - termenul din urmă fiind adoptat de mai puţin timp, de când aceasta a devenit produsul unei forme de învăţământ instituţionalizat – observăm că marile spirite ale domeniului nu au fost dintre aceştia. Mă gândesc la Eminescu, Caragiale, Slavici, Iorga, Rebreanu, Arghezi, Călinescu, Şeicaru, Bogza, Netea… care, nici cel puţin nu au avut o formaţie gazetărească, ci una filologică sau istorică. Ei devin gazetari dintr-o realitate: trăirea la modul prezent a evenimentelor vremii, participarea activă la îndreptarea unor stări de lucruri ori din scopuri absolut informative.

Cu cât trăirea în actualitate şi semnalarea evenimentelor la imediata lor săvârşire, este mai vie informaţia devine mai pretenţioasă, mai ales dacă zăbava asupra ei şi alegerea este pe măsură, şi dacă este redată într-o formă îngrijită. În zilele noastre, concurenţa în ziaristică este mare. Sute şi mii de tineri şi vârstnici îşi caută viitorul în publicistică. Unii sunt absolvenţi ai unor forme de învăţământ organizat, alţii din pasiune, având cu totul alte profesii, dintre cele mai diferite. De fapt, şi această profesie este mult diversificată în zilele noastre, atât ca formă, modalitate de exprimare şi mai ales ca domeniu în care te exprimi. Scopul final este să fii înţeles de beneficiarii de informaţie şi în acelaşi timp să-i

mulțumești și pe cei care profesează într-un domeniu sau altul, la nivelul pretențiilor lor.

Profesorul Constantin Bogoșel, pare-se că răspunde acestor cerințe și exigențe. Ne-a convins prin colaborările sale la cele două cotidiane târgumureșene de informare: „Cuvântul liber" și „Zi de zi", precum și la alte periodice cu apariție lunară, trimestrială, semestrială ori anuală.

Îl avantajează formația sa de profesor specializat în domeniile istoriei și geografiei. Ambele sunt, domenii deosebit de pretențioase, cu abordări interdisciplinare. De aici enciclopedismul său, pentru că, ce este altceva istoria decât suma tuturor preocupărilor în desfășurare, iar geografia presupune tot ce îți poate oferi spațiul în care trăiești.

La toate acestea, în cazul său, se adaugă permanentul interes pentru cunoaștere, alăturat educației și învățămîntului prin lectură și informare.

În volumul de debut „Miscellanea Maris" (Editura EDU,2010), Constantin Bogoșel, nu face altceva decât să-și adune în volum, mai puțin exigent în selectivitate, dar cu valoare informativă, interviurile și articolele apărute în presă. Oricum, inițiativa sa este binevenită. Poate că mulți dintre cititori o să răspundă că le-au citit în presă la vremea lor. Nu este așa!. Nu îmi pot da seama dacă cititorii ziarelor și revistelor își formează colecții pe care să le păstreze și odată cu ele, implicit, informația pentru a reveni la ea atunci când are nevoie. O spun din experiența mea de bibliotecar, sub povara constituirii și păstrării colecțiilor într-o mare bibliotecă publică.

Problema spațiilor de depozitare a devenit o cerință, apoi a apărut computerizarea informației, suporturi ale memoriei cu volum redus, care pot înmagazina și reda o cantitate imensă de informații. Din nefericire, accesul la aparatura de redare pentru a le pune în valoare este încă costisitoare. Tranziția, etapă pe care o parcurgem acum, ne obligă să îmbinăm tradiția cu modernizarea. Avem, deci, stringentă nevoie de aceste editări fie tematice, de formă ori de autor pentru a le avea la îndemână, în cazul nostru, atunci când dorim să apelăm la informație pentru cunoașterea trecutului.

Importante şi interesante ni se par interviurile lui Constantin Bogoşel cu personalităţi ale vieţii noastre didactice, domeniu în care îşi dovedeşte calităţile de bun pedagog, ca şi cele cu personalităţi ale vieţii culturale, politice şi administrative locale. În privinţa articolelor, în prim plan se situează tot cele cu conţinut didactic, urmate de cele privitoare la cultură, marcări de evenimente istorice, prezentări de cărţi, expoziţii de artă. O grupare aparte o constituie articolele consacrate unor momente şi personaje controversate ale istoriei, iar altele, care nu s-au putut încadra ca tematică între acestea încheie, cartea cu un capitol aparte care cuprinde articole diverse.

Nu pot decât să-l felicit pe autor, pentru aceste restituiri în volum ale prinosului pe care îl aduce astăzi, memoriei celor de mâine.

(2010)

De la legendă la adevăr

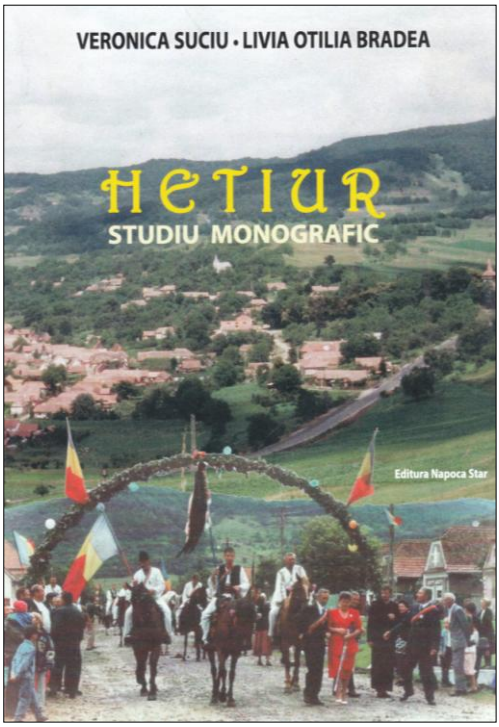

O monografie este înainte de toate o poveste. O poveste mai puţin obişnuită în care fantasticul şi ficţiunea este înlocuită cu relatări sau întâmplări adevărate. Feţii Frumoşi şi Cosânzenele nu sunt altcineva decât oamenii minunaţi care duc societatea spre civilizaţie. De obicei, istoria unei aşezări, a cărei vechime se pierde în timp, începe cu o legendă, o poveste care ţine mai mult de lipsa de documente, tot aşa cum s-a născut pe o anumită treaptă a istoriei unui popor. De la legendă la adevăr s-a trecut atunci când a existat informaţia. Cele mai vechi mărturii sunt cele de ordin material, adică arheologic, care stau la baza imaginaţiei şi deducţiilor, având ca repere analogia şi comparaţia cu actualul stadiu de dezvoltare şi civilizaţie.

Povestea devine adevărată atunci când are la bază documentul, mărturia scrisă fie ea inedită ori edită, precum şi păstrarea unor produse ale civilizaţiei habitatului în evoluţia sa. Iar atunci când naratorul, în cazul nostru Veronica Suciu şi fiica sa, Livia Otilia Bradea, pornesc cercetarea, culeg informaţiile, apelează la darul lor de a nara, povestea primeşte deplinătate, aşa cum s-a întâmplat şi în cazul localităţii Hetiur. Pedagoga Veronica Suciu, învăţătoare, iar apoi profesoară atestată cu două facultăţi, de limbă

şi literatură română din cadrul Institutului Pedagogic de 3 ani din Târgu-Mureş, iar apoi de istorie – filosofie, secţia istorie a Universităţii „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca, îşi alege în cele din urmă teza de licenţă, monografia localităţii Hetiur, localitate de care este adoptată prin căsătorie.

Ataşamentul ei faţă de această aşezare vine din asemănările ei cu locul său de baştină, Vadul Siretului, o localitate bucovineană din regiunea Cernăuţi (Ucraina), pe care a fost obligată să o părăsească împreună cu familia sa, urmare a ocupaţiei sovietice survenită în urma celei de a doua conflagraţii mondiale. La toate acestea se adaugă nobleţea sufletească, frumuseţea, cinstea şi hărnicia oamenilor de aici.

Proiectul a fost dezvoltat şi definitivat cu ajutorul fiicei sale Livia Otilia Bradea, care a copilărit în acele mirifice locuri şi de unde a moştenit frumoasa carieră didactică, devenind în cele din urmă lector la universitatea clujeană.

Din laborioasa lucrare *Hetiur,* subintitulată *Studiu monografic,* desluşim imaginea multiseculară a unei localităţi din Podişul Târnavei Mari, componentă acum a municipiului Sighişoara. Vechimea ei se pierde în preistorie, ca apoi, mai târziu, aici să fie atestate urme ale civilizaţiei daco-romane. Dovezile constau în descoperirea unor brăţări de argint specifice culturii dacilor, precum şi a unui depozit de monede având efigia împăratului Hadrianus Augustus, din perioada stăpânirii romane.

După epoca marilor migrării, aici s-au aşezat peste populaţia română,ungurii, iar mai târziu au fost colonizaţi saşii, care au convieţuit împreună**.** Localitatea Hetiur este atestată documentar pentru prima dată în anul 1301 sub denumirea latină „Terra Hetiur", ca posesiune nobiliară. De la această dată, localitatea apare frecvent în actele de danie, cumpărare-vânzare, proprietate şi judecată, ca şi în obligaţiile pe care le avea domeniul celor „13 sate" dependente de curtea nobiliară prin aşa-zişii domni pământeni.

Localitatea Hetiur, ca şi cele învecinate au simţit din plin efectele iobăgiei, motiv pentru care luptau necontenit ca să smulgă acest teren aflat o vreme în proprietăţile regale, iar apoi nobiliare. Ei s-au alăturat ideilor revendicative din timpul Răscoalei condusă de Horea, Cloşca şi Crişan, din anul 1784. În Revoluţia de la 1848-1849, locuitorii Hetiurului s-au răsculat împotriva nobilimii, să căpătuiască iobăgia printr-o nouă arondare administrativă, la scaunele săseşti, Sighişoara ori Mediaş. Ceasul redeşteptării şi afirmării lor naţionale s-a împlinit la 1 Decembrie 1918, prin Unirea Transilvaniei cu Patria-Mamă, România.

Am remarcat din lucrarea monografică Hetiur modul de convieţuire a celor trei etnii: români, saşi şi o mică parte de unguri, la care s-au alăturat mai târziu numeroşi locuitori de etnie rromă. Această situaţie a survenit în urma plecării saşilor în Germania. Este foarte interesant că etniile de aici au convieţuit paşnic.

A existat o armonie benefică pentru toţi locuitorii, aceea de concurenţă în problemele emancipării, culturii şi învăţământului. Un exemplu este concludent în acest sens.

Cunoscutele acţiuni social-culturale care purtau denumirea de „*vecinătăţi*", activitate de întrajutorare între familii, care, pe lângă interesul material protejează tradiţiile şi valorile morale. Ele erau organizate pe etnii. Periodic se făceau întruniri de bun augur, prilej de bilanţ al activităţilor însoţite de o petrecere.

Un rol important în păstrarea şi perpetuarea identităţii etnice l-a constituit biserica. Cea mai veche este a saşilor, biserica evanghelică, urmată de biserica ortodoxă construită în anii 1808-1809, din care se păstrează şi astăzi unul dintre cele mai frumoase iconostase, restaurat de Oficiul Judeţean Mureş pentru Patrimoniu Cultural Naţional.

Numeroase date statistice fac referire la evoluţia demografică a localităţii, începând cu secolul al XVIII-lea până în zilele noastre. Lucrarea se încheie cu biobibliografiile oamenilor de seamă de aici, fiii care fac cinste satului, născuţi ori care au activat aici, în număr de 23 (impresionant!), aşezaţi în ordine cronologică. Primul loc îl ocupă ilustrul teolog ortodox Zaharia Boiu, distins om de cultură, autor de cărţi, publicist, organizator al învăţământului românesc, mare astrist, a cărui activitate a fost încununată cu titlul de membru-corespondent al Academiei Române.

Sunt numai câteva aprecieri din numeroasele exemple elaborate în detaliu pe care Veronica Suciu şi fiica sa, Livia Otilia Bradea, le pun la dispoziţia, în primul rând locuitorilor acestei comunităţi, şi de ce nu am spune-o, tuturor trecătorilor pe drumul naţional E60, care leagă Târgu-Mureşul de Sighişoara şi care atinge numai tangenţial una dintre cele mai pitoreşti aşezări din Podişul Târnavei Mari.

Nu pot să trec cu vederea ampla bibliografie consultată cu acribia cercetătorului, modul de citare a lucrărilor la subsolul paginilor şi, în final, care ne inspiră credibilitate şi probitate ştiinţifică. Se cuvin îndreptăţite felicitări autoarelor, avem încredere că toţi cititorii vor avea o lectură plăcută şi instructivă.

Aţintişul sau fascinaţia locurilor natale

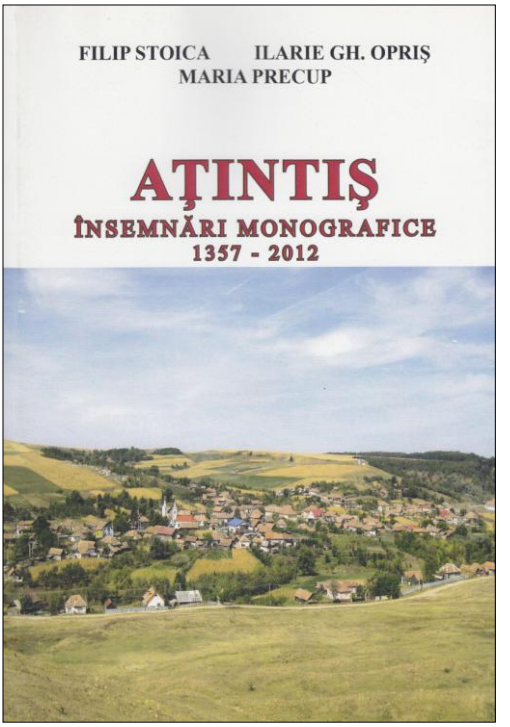

Elaborarea monografiei unei localităţi este un act de mare responsabilitate. Autorilor li se cer cunoştinţe complexe dobândite atât prin cercetare în arhive şi biblioteci, manuscrise, documente şi cărţi, cât şi prin cele faptice de ordin fizico-geografic, economic şi uman, asimilate prin contactul cu habitatul care face obiectul monografiei. Acest spaţiu poate să fie cel natal, al naşterii şi copilăriei autorilor ori al adopţiei de către aceştia, determinat de găsirea unor rosturi de viaţă. Mai presus decât toate mi se pare a fi pasiunea, interesul pentru cunoaştere şi mai ales dorinţa şi mulţumirea pentru lucrare ca operă finită a unui efort intelectual. Proces minuţios, încercat a fi pus în tipare cu reconstituiri, structurări. Modelul în momentele de apogeu ale disciplinei, l-a constituit şcoala românească de sociologie, afirmată în perioada interbelică sub patronajul eruditului profesor şi sociolog Dimitrie Gusti, preocupare stăvilită de anii ultimului Război Mondial, cu urmările sale.

După Decembrie 1989, activitatea de cercetare monografică a localităţilor a cunoscut un reviriment. El s-a datorat reafirmării libertăţii de gândire şi exprimare. Însemnările monografice despre localitatea Aţintiş (Mureş), se înscriu în acest avânt creator. Ideea i-a aparţinut profesorului Filip Stoica, urmând a fi o încununare a studiilor universitare, cu o lucrare despre Aţintişul obârşiei sale, materializată într-o teză de licenţă. Ani de zile el a considerat că obiectivele cercetării sale au fost împlinite, timp în care a cutreierat mări şi ţări în misiuni cultural-turistice, a contribuit apoi substanţial la cultură prin organizarea unor spectacole de mare anvergură în întreg spaţiul românesc, a făcut şi politică, finalizată cu un post de consilier cultural în ministerul de resort, revenind din nou la profesia de bază, aceea de educator.

S-a reîntors în cele din urmă la lucrarea sa de licenţă, în vederea pregătirii ei pentru tipar, cu atât mai mult, cu cât în acest an se împlinesc 655 de ani de la prima atestare documentară a localităţii Aţintiş.

În acest scop îşi atrage doi colaboratori: Ilarie Gh. Opriş, cercetător experimentat al domeniului, autor al masivei monografii „Sângeorgiu de Mureş", sinteză a opt micromonografii pe diferite teme, şi Maria Precup, secretar al Primăriei Aţintiş, administrator şi operator al datelor statistice actuale, elemente de valoare, convingătoare, alăturate celor de demografie istorică, realizând împreună o fericită imagine asupra mişcării populaţiei, structurarea pe limbă, credinţe religioase, naţionalitate, stare civilă, repartiţia forţei de muncă, acumulări materiale şi consum.

Frumoasa localitate Aţintiş este situată în Câmpia Transilvaniei, aşezată pe valea care-i poartă numele, la confluenţa dintre podişul Mureşului şi al Târnavelor, acolo unde meandrele râului Mureş fac un cerc atingând tangenţial localitatea, conferindu-i bogăţie şi frumuseţe, înnobilându-i valoarea fertilităţii solului. Este un loc prielnic pentru a adăposti populaţii omeneşti din cele mai îndepărtate timpuri. În jurul său gravitează localităţile Botez, Cecălaca, Iştihaza şi Sâniacob. Condiţiile naturale geologice, geomorfologice, văile, clima, solurile, flora şi fauna au constituit un

adăpost generos, în decursul timpului, pentru o populaţie statornică.

În această vatră, având ca principală sursă existenţială agricultura, s-a dezvoltat o civilizaţie ale cărei tradiţii şi obiceiuri se păstrează până în zilele noastre. Oameni frumoşi, harnici cu întemeiate principii morale bazate pe credinţă şi practică, statornicite în decursul istoriei, receptivi la cultură care au învins vicisitudinile timpurilor.

Aici au trăit uneori momente dureroase, dar şi satisfacţiile împlinirilor specifice întregii naţiuni, între care: Revoluţia de sub conducerea lui Horea Cloşca şi Crişan, resimţită şi aici; Revoluţia de la 1848-1849, care le-a adus trăiri de groază în confruntarea cu insurgenţii; Primul Război Mondial finalizat cu împlinirea aspiraţiilor naţionale prin făurirea României Mari. Toate acestea şi multe altele sunt derulate prin firul scurt, concis, atrăgător şi convingător al cronicarului Filip Stoica, principalul autor al lucrării. Coautorii, Ilarie Gh. Opriş şi Maria Precup, conferă deplinătate acestor însemnări monografice care pot constitui nucleul unei viitoare exegeze.

Consider că cititorii, principalii beneficiari ai lucrării, vor şti să aprecieze acest efort intelectual al autorilor.

(2012)

VII.
CONVORBIRI

Lectura – act sacru

Intervievator: Liliana MOLDOVAN

În primăvara lui 2013, în cadrul săptămânii închinate cărţii şi bibliotecilor, desfăşurată la Tîrgu-Mureş, în incinta Sălii de lectură a Bibliotecii Judeţene Mureş a avut loc omagierea a 75 de ani de viaţă a domnului Dimitrie Poptămaş, fostul director al acestei instituţii de cultură, inaugurată acum 100 de ani. Despre viaţa şi activitatea lui Dimitrie Poptămaş s-a scris mult, domnia sa fiind o prezenţă activă a mediului biblioteconomic, cultural şi politic românesc. În „Bibliologi români," dicţionar elaborat de Gheorghe Buluţă, Victor Petrescu şi Emil Vasilescu - de pildă – se menţionează că: „Din 1955 – Dimitrie Poptămaş – este bibliotecar, apoi bibliotecar principal, bibliotecar metodist, şef serviciu iar, din 1985 până în 2005, director al Bibliotecii Judeţene Mureş. […]. Îmbogăţeşte patrimoniul acesteia prin achiziţionarea de carte veche românească. […] Coordonează, alcătuieşte şi prefaţează o serie de volume dedicate unor personalităţi politice şi culturale mureşene (Emil A. Dandea, Elie Câmpeanu, Ion Chinezu, Aurel Filimon, Iosif Pop) şi se îngrijeşte de apariţia unor cărţi de referinţă din colecţia *Bibliografii mureşene*. Alte iniţiative editoriale sunt: almanahul *Ţara Fagilor* (anual din 1994) şi anuarul de bibliologie *Libraria* (din 2002). Realizează lucrările de specialitate *Publicaţii periodice mureşene (1795-1972)* şi *O biografie a eseului românesc contemporan (1944-1976)*. Adună studiile, eseurile şi articolele de bibliologie, în special cele referitoare la cartea veche, în volumul *Philobiblon mureşean – o viaţă printre oameni şi cărţi* (2003). Publică, în 2008, un studiu de bibliologie aplicată *Prezenţa şi circulaţia vechilor tipărituri româneşti în zona superioară a Văii Mureşului.*

***

Liliana Moldovan (L. M.): — *Dacă aruncăm o privire retrospectivă asupra vieţii lui Poptămaş, descoperim cu admiraţie că destinul dumneavoastră este strâns legat de destinul Bibliotecii*

Judeţene Mureş, având în vedere faptul că vă leagă de această instituţie 50 de ani de activitate. Cum era viaţa într-o bibliotecă cu 50 de ani în urmă? Ce vă amintiţi din acea perioadă?

Dimitrie Poptămaş (D. P.): — În situaţia mea, destinul nu a survenit ca o forţă supranaturală. El s-a supus unei voinţe nutrite, dirijate conştient încă din anii de tinereţe. Descind dintr-o familie de intelectuali. Tatăl meu a fost preot, iar mama era învăţătoare. Pe linie maternă proveneam dintr-o familie care a dat mulţi intelectuali, preoţi şi învăţători formaţi la „fântânile darurilor" din Blaj.

Am crescut alături de cărţi şi eram conştient de puterea lor mirifică. Provin dintr-o familie cu mulţi copii, opt feciori şi o fată. În convingerea preotului, atâţia câţi a dat Dumnezeu. Eu eram al doilea dintre ei. Am fost învestit cu prenumele părintelui, într-o formă distinctivă mai puţin frecventă la noi, Dimitrie în loc de Dumitru, aşa cum se numea tatăl meu. Acestuia i s-au mai adăugat două, acela de Gheorghe după bunicul dinspre mamă, ca născut în apropierea praznicului sfântului „biruitor" din luna aprilie şi Iosif, un apropiat unchi al familiei, medic primar. Într-o viziune părintească firească pentru ei, deseori mărturisită în familie, preotul ar fi dorit ca în procesiunile religioase să fie însoţit opt preoţi care să-l străjuiască de-o parte şi alta pe senior.

Au survenit, în schimb, vremuri grele, interzicerea cultului greco-catolic în noiembrie 1948. Pentru netrecere la ortodoxie, tata a fost scos din toate drepturile. În 24 de ore a fost obligat să predea cheile bisericii şi să părăsească casa parohială. Noroc cu un creştin nu prea avut, dar care, i-a oferit găzduire vremelnică în casă, el retrăgându-se în bucătăria de vară. Urmărit şi hărţuit de organele de securitate, asupra tatălui nostru s-au luat cele mai drastice măsuri de constrângere, fiind închiaburit şi declarat exploatator şi duşman al poporului, măsuri cu consecinţe deosebit de grave asupra copiilor.

Practic, şi-a sacrificat familia sub consemnul credinţei mărturisite prin hirotonire. În vara aceluiaşi an, prin Reforma învăţământului au fost desfiinţate la şcoala din localitate clasele 5-7. Doi dintre fraţi, cei mai mari ne-am continuat studiile într-o localitate apropiată.

La absolvirea şcolii elementare, fratele mai mare a fost direcţionat de părinţi spre liceul comercial, iar eu spre Şcoala

Pedagogică din Reghin. Pe baza originii sociale „nesănătoase", amândoi am fost excluşi din şcoli fără nici un drept de urmare a cursurilor liceale. Eu am petrecut un an la bunici. Îmi plăceau mult cărţile şi aveau destul de multe. Eram atras în special de cărţile apărute în colecţia „Biblioteca pentru toţi". De la cele de literatură română şi universală la cele de etică şi filosofie, de educare a voinţei, până la cele de cunoştinţe practice, toate acestea îmi deschideau o lume nouă necunoscută până atunci. Din aceste cărţi şi din cele ale părinţilor mi-am constituit propria-mi bibliotecă personală.

După un an am revenit la studii. Singurul liceu care mă adopta era cel de profil agricol. În mentalitatea mea, problemele agricole îmi erau familiare din practica prestată la bunici. Aşadar, am părăsit liceul fără ştirea părinţilor în favoarea unui loc de muncă, la o întreprindere de legume şi fructe, în ideea urmării cursurilor liceale teoretice la recent înfiinţatul Liceu seral de pe lângă Liceul „Alexandru Papiu-Ilarian" din Târgu-Mureş, fiind înscris în clasa a IX- de studii şi pe care l-am absolvit în anul 1955 cu 10 clase.

Întâlnirea cu Tîrgu-Mureşul a fost hotărâtoare în destinul meu. Aici a avut loc contactul meu cu biblioteca publică în a cărei sală de lectură îmi petreceam puţinul timp liber pe care îl aveam şi unde îmi făceam lecţiile. În afară de cărţi, aici aveam ca prieteni bibliotecarii. Am vizitat Biblioteca Teleki, care m-a impresionat atât de mult, peste închipuirile mele, încât cărţile de acasă nu mai însemnau nimic.

Acum a încolţit în mine ideea de a deveni bibliotecar şi aşa a fost să fie. Bibliotecarul Gheorghe Câmpean, cu care eram coleg de seral, m-a rugat să-l înlocuiesc două săptămâni deoarece avea ceva probleme de rezolvat. Am renunţat la angajarea în Fabrica de piele pentru care mi-am întocmit dosarul acceptându-i propunerea. Apoi, înţelegerea noastră s-a prelungit cu alte două săptămâni, după care a intervenit o înlocuire temporară, urmată de pensionarea titularei.

Viitoarea directoare a apreciat străduinţele mele de cunoaştere şi pasiune pentru această profesie, supunându-mă la un examen care a durat peste cinci ore, timp în care am fost chestionat despre tot ce ştiu în legătură cu organizarea lecturii şi bibliotecii.

Despre Biblioteca Regională de acum 50 de ani aş putea vorbi mult. Ea funcţiona în conformitate cu noua reorganizare administrativă şi cu atribuţiile metodice ce se reclădeau pe temeliile vechii biblioteci orăşeneşti, înfiinţate în anul 1913, odată cu darea în folosinţă a Palatului Culturii din Tîrgu-Mureş. Noile temeiuri ale

bibliotecii publice erau stabilite prin noi norme statuate prin Legea 1542, din 1951. Conform acesteia, colecţiile, lectura şi activităţile de propagandă trebuiau să fie subordonate scopurilor noului regim comunist, pe principiile luptei de clasă, ale răspândirii ideologiei clasicilor marxism-leninismului.

Cu excepţia câtorva cărţi considerate progresiste cea mai mare parte a lor erau clasate la fondurile „secret" şi „documentar". Locul lor a fost preluat de traducerile din literatura rusă şi sovietică cu prioritate cele apărute în editurile „Cartea Rusă" şi „Arlus". Din întreaga bibliotecă, care până la Al Doilea Război Mondial număra peste 50.000 de volume era pusă la îndemâna publicului doar o infimă cantitate de cărţi. Pe lângă aceste limite, Legea avea şi anumite calităţi. Era prevăzută organizarea de biblioteci publice finanţate de stat, regionale, raionale, orăşeneşti, comunale şi săteşti, acestea din urmă pe baze de voluntariat. Serviciile bibliotecii erau gratuite pentru public.

Bibliotecile comunale erau organizate pe baza unui plan de stat, câte 20 de unităţi anual, până la acoperirea tuturor comunelor. Biblioteca Regiunii Autonome Maghiare, la intrarea mea în serviciu avea 12 bibliotecari, faţă de doi, câţi avea înainte biblioteca orăşenească. Metodele de lucru erau cele folosite în Uniunea Sovietică. Tehnica de bibliotecă era fixată prin manualul lui Clenov, iar bibliografia generală îi aparţinea lui Denesiev, ambele traduse din limba rusă. Manualul de Clasificare Universală (CZU) era tot o adaptare după cel sovietic. Aplicării acestor noi norme de activitate trebuia să se supună noua bibliotecă.

S-a impus ca organizarea pe formate a bibliotecilor publice să fie abandonată. Multe biblioteci tradiţionale s-au opus acestei măsuri. Biblioteca târgumureşeană a abandonat aşezarea pe format în favoarea câştigării unui loc II în întrecerea stahanovistă. Se organizau biblioteci de casă, biblioteci mobile pe lângă gospodăriile agricole colective, întâlniri cu scriitorii, recenzii şi prezentări de cărţi, citiri în grup în ateliere, la arii, la munca câmpului, în timpul servirii mesei. În permanenţă eram în concursuri fie naţionale, fie regionale, încadrate şi ele în întrecerea socialistă.

Noi credeam în ceea ce făceam, eram mulţumiţi de utilitatea noastră socială. Am rămas, în schimb, tot timpul tributari celor şapte ani de acasă, cu tot ce implică raporturile morale dintre oameni şi societate.

— Ce urme a lăsat în viața dumneavoastră întâlnirea cu lectura și cartea?

— Toată formația mea intelectuală o datorez lecturii. Ca prioritate în privința formării profesionale era finalizarea studiilor. Trebuia să trec peste acea barieră care îmi punea anumite interdicții în continuarea studiilor. La acestea se adăugau greutățile financiare și materiale. După suspendarea din serviciu a părinților, a trebuit să își schimbe domiciliul. Orientarea era spre oraș, locul în care s-au stabilit primii doi copii.

Salariul meu era foarte mic, mai mult simbolic. Oricum, nu puteam să urmez decât cursuri fără frecvență. Am avut mare noroc cu instituirea la Tîrgu-Mureș a Institutului Pedagogic de trei ani. Avea, spre norocul meu, o Facultate de română-istorie pe care am urmat-o, după care mi-am continuat studiile în aceleași condiții la Universitatea din Cluj-Napoca în specialitatea istorie. Pentru mine, cartea și lectura au însemnat totul.

Încă de la începutul angajării mele la instituția cărții mureșene îmi drămuiam timpul pentru a fi cât mai mult între cărți. Peste zi, în condițiile în care serviciul se desfășura cu intermitență de trei ore la prânz, iar seara aveam posibilitate să rămân în bibliotecă până târziu, stăteam în fața rafturilor de cărți fără circulație din motive politice, ore întregi. Nu aveam nici o restricție privind accesul la fondul vechi de carte. Din motive de spațiu, acestea convieţuiau împreună în același depozit cu fondul liber de lectură. Astfel, am avut acces la fondurile secrete și documentare și, în special, la periodice.

O lume nouă pentru mine se dezvăluia prin lectura acestora. Vechiul bibliotecar Aurel Filimon s-a îngrijit pentru a ne lăsa o valoroasă moștenire de cărți adunate cu mari eforturi, atât pe plan local ca și din alte surse din țară, între care, pe primul loc era Academia Română, Fundațiile Regale, Casa Școalelor etc. Presa locală, periodicele m-au introdus în studiul trecutului istoric apropiat a orașului. În societate, alături de prieteni și cunoștințe, epatam pe cei din jurul meu cu relatările din presa locală.

Stăpâneam destul de bine orientarea în fluxul informațional, bibliografiile existente, cele tradiționale ori curente, cum era a cărților și periodicelor ca și a lucrărilor de sinteză. Cunoașterea acestora îmi dădea deplinătate în activitatea de relații cu publicul. Simțeam de fiecare dată o satisfacție când reușeam să ofer o carte

potrivită pentru o lectură, cu folos, fie în scopuri de divertisment, de formare, fie de informare. Am crezut întotdeauna în calitatea serviciilor mele pentru public, iar cititorii apelau cu mare încredere la ele.

— *Care ar fi momentele marcante ale evoluţiei dumneavoastră profesionale?*

— Primul şi cel mai important a fost contactul cu biblioteca publică pentru care mi-am consacrat toată energia. Apoi trebuie să amintesc procesul de finalizare a studiilor. De mare importanţă pentru mine în evoluţia biblioteconomică au fost cursurile de formare profesională de trei luni, organizate la Bucureşti. Acestea au constituit deschiderea mea spre bibliotecă. A fost contactul cu marile biblioteci din capitală şi oamenii care le serveau. Cursurile erau organizate atât pentru bibliotecari cu pregătire medie din care făceam parte şi eu, dar şi pentru cei cu pregătire superioară.

Aici am intrat cu adevărat în tainele biblioteconomiei. Am avut profesori şi îndrumători dintre cei mai buni. Îmi amintesc cu mare plăcere de lectori care, după o programă prestabilită, susţineau cursuri şi seminarii de cultură generală ori de specialitate. Printre aceştia se evidenţiau Augustin Z.N. Pop, mare eminescolog, care ne-a făcut o frumoasă introducere în literatura română şi universală, aceasta din urmă un domeniu nou de cunoaştere şi interpretare a unor lecturi mai vechi. Cu Emil Manu de la Institutul de Istorie şi Teorie Literară al Academiei am intrat în tainele literaturii ruse şi sovietice. Gheorghe Pîrnuţă ne-a iniţiat în tainele istoriei culturii. Dan Simonescu, coautor al celebrei „Bibliografii Vechi Româneşti" ne-a predat cunoştinţele de bibliografie generală, tehnici şi metode de alcătuire. Atanasie Lupu, şeful serviciului metodic al Bibliotecii Centrale de Stat ne-a iniţiat în tainele organizării bibliotecilor.

O lungă prietenie şi colaborare s-a statornicit între mine şi Mihai Păpurică, şef serviciu al sectorului Completarea colecţiilor din B.C.S. Mărturisesc că acesta a constituit momentul hotărâtor al formării mele profesionale.

Am avut prilejul să beneficiez de cunoaşterea marilor biblioteci din capitală. Aveam acces gratuit la spectacole de teatru, operă, operetă, filme, conferinţe, întâlniri cu scriitorii etc. Atunci l-am cunoscut pe Tudor Arghezi (cu prilejul reabilitării), pe Tudor

Vianu, George Călinescu, Barbu Teodorescu… Tot acum am făcut câteva schimburi de experienţă în ţară, în special în Moldova. Apreciam marile biblioteci din reşedinţele de regiune ori din raioane, instituite în clădirile justiţiei. Inclusiv Biblioteca Centrală de Stat a luat fiinţă în clădirea Tribunalului Bucureşti. Pe atunci, în cadrul Ministerului exista o Direcţie a Bibliotecilor, funcţia de director fiind atribuită lui Ştefan Gruia (Grumberg), orădean cu activitate în mişcarea de rezistenţă franceză.

Acestui curs le-au urmat altele, care au vizat activitatea metodică de îndrumare şi control a bibliotecilor, de management în bibliotecă, relaţii cu publicul, carte românească veche şi altele. Îmi face impresia că nefiind mulţi bărbaţi în bibliotecă şi neavând obligaţii familiale, eram vizat pentru a participa la cursuri. Din toate am tras foloase profesionale.

— Care a fost cea mai dificilă perioadă din cadrul activităţii dumneavoastră ca director al Bibliotecii Judeţene Mureş?

— Din punct de vedere profesional nu am avut probleme dificile. Încă din primii ani de serviciu, am avut îngăduită libertatea de gândire şi acţiune. Am lucrat mai întâi ca bibliotecar, bibliotecar cu atribuţii metodice, bibliograf, şef de serviciu şi 20 de ani ca director. În decursul celor 50 de ani de bibliotecărie am avut şapte directori. Am avut probleme la reangajarea mea în bibliotecă după satisfacerea stagiului militar (1960), când directoarea Halász Borbála a refuzat să mă angajeze, tot pe motive de origine socială nesănătoasă. Ştiam că exisă un post vacant şi am apelat la bunăvoinţa secretarului de partid din Sfatul Popular Regional, care a luat telefonul, a vorbit în faţa mea cu directoarea întrebând-o dacă nu se bucură de revenirea mea? Răspunsul a fost favorabil, iar eu am fost reangajat imediat.

Biblioteca avea multe lucrări rămase în urmă. Cărţile şi imprimatele procurate pentru bibliotecile publice din reţea nu erau difuzate. Bibliotecile erau antrenate în concurs. Nu s-au primit rapoartele de activitate din teritoriu. Am muncit zi şi noapte până când toate lucrurile au intrat în normalitate. Am trecut la centralizarea datelor, iar mai apoi la întocmirea raportului de analiză.

Din nou, două zile şi două nopţi de nesomn şi fără odihnă. Ea scria la maşină, iar eu compuneam textul raportului. La început mi-a

fost greu, dar m-am acomodat repede. Textele dactilografiate erau corectate şi recorectate de mine. Biblioteca a câştigat atunci în întrecere locul doi pe ţară.

Aşa stând lucrurile, m-a întrebat dacă nu accept să fiu înfiat. În sinea mea mă gândeam că nici nu ar fi rău să scap de piedicile care mă privau de împlinirea unor aspiraţii de viitor. I-am mărturisit tatălui meu această propunere la care mi-a răspuns pe un ton aspru: „Spune-i directoarei tale că nu am copil de dat!"

Am avut, în schimb, probleme după evenimentele din decembrie 1989. În primul rând, s-a cerut din partea colegilor reconfirmarea în funcţie de către Consiliul Judeţean al Frontului Salvării Naţionale. Emoţii mari, peste care am trecut cu accepţia unanimă a colegilor. Mi-am reluat activitatea mai hotărât decât înainte. M-am confruntat cu bugete de austeritate şi impunerea unor reduceri de posturi în vederea realizării unor economii. Libertatea era greşit înţeleasă de către mulţi colegi.

Au apărut idei secesioniste şi în bibliotecă. Biblioteca „Teleki-Bolyai", secţie a Bibliotecii Judeţene, dorea să fie independentă. Discuţii multe în mass-media. Problema separării a fost pusă în discuţia Consiliului Judeţean Mureş. Am avut argumente hotărâtoare pentru a nu dezmembra această unitate de cultură în care noul şi vechiul trebuie să se armonizeze în procesul de studiu şi lectură, iar limba cărţilor nu are voie să îngrădească accesul la informaţie fără nici un fel de discriminare. Acestea erau: încadrarea bibliotecii într-un cadru juridic legal, finanţarea ei de la bugetul de stat şi, nu în ultimul rând, asigurarea securităţii şi păstrării fondurilor de carte.

Cu ajutorul lui Dumnezeu le-am învins pe toate. Biblioteca Judeţeană Mureş a ţinut tot timpul ridicat stindardul calităţii între suratele ei.

— *Cum a afectat dictatura comunistă evoluţia acestei instituţii?*

— Într-un stat în care o dictatură, în speţă a proletariatului în cazul nostru, o dictatură de esenţă comunistă de tip sovietic, era previzibilă îngrădirea tuturor libertăţilor. Instituţiile de cultură (inclusiv biblioteca publică) trebuiau să se subordoneze scopurilor de propagandă a noii ordini şi de sprijinire a impunerii ei. Accesul la informare devenea limitat.

Cartea este purtătoare de informaţii. Tezaurul acumulat în decursul timpului de biblioteci era bazat pe rolul formativ al personalităţii. Aproape tot ce a creat spiritul uman, devenea potrivnic.

O societate bazată pe ideile materialiste ignoră morala creştină. În noile condiţii sunt ignorate drepturile şi libertăţile omului. Noua ideologie era îndreptată împotriva a tot ce este vechi având la bază experienţa Uniunii Sovietice pe drumul deschis de Revoluţia din Octombrie 1917. Această experienţă trebuia să însoţească evoluţia politică. Bibliotecile publice trebuiau să sprijine acest proces pentru care au fost luate cele mai drastice măsuri. Cele mai afectate au fost bibliotecile publice care au devenit tradiţionale prin vechimea, lectura şi colecţiile lor. Biblioteca publică târgumureşeană este una dintre acestea. Situaţia este tipică pentru toate bibliotecile care au luat fiinţă înainte de război fie publice, de învăţământ, uniuni, asociaţii etc. La venirea mea în calitate de angajat al Bibliotecii Regionale (1955), instituţia se prezenta astfel:

În conformitate cu normativele în vigoare, fondurile de carte erau separate în două categorii mari:cu accesul publicului şi interzise pentru lectură. Separarea s-a făcut în conformitate cu cataloagele emise de Ministerul Propagandei, iar mai târziu ale Ministerului Informaţiilor, respectând prevederile armistiţiului. S-a impus scoaterea din circulaţie a tuturor cărţilor care cuprindeau referinţe privitoare la teritoriile pierdute de România în urma Tratatului de Pace de la Paris. Cărţile nu au fost depozitate separat. Biblioteca funcţiona pe baza depozitului închis pentru public. Exista un consemn pentru bibliotecari de a onora numai acele publicaţii care figurau în cataloagele de bibliotecă şi care erau depozitate separat. Selecţia răspundea unor comandamente politice şi era realizată de director al cărui funcţie era condiţionată de trecut, fost membru al Partidului Comunist, activitate în mişcarea revoluţionară muncitorească, fidel noului regim. Opera eminesciană a fost epurată în întregime.

Deosebit de dure au fost prevederile Plenarei din iulie 1971, cu „celebrele” sale teze. Efectele sale nu s-au răsfrânt numai asupra aspectului politico-ideologic al creaţiilor literare şi ştiinţifice, ci şi asupra unor măsuri de austeritate financiară. Iniţial au fost scoase din biblioteci peste 120 de cărţi reprezentative pentru literatura română actuală.

A sporit vigilenţa Direcţiei Presei şi Tipăriturilor, s-au redus alocaţiile financiare pentru achiziţia de cărţi din bibliotecile publice. Abonamentele la presă în bibliotecile judeţene au fost limitate la şase ziare şi şase reviste; s-au limitat posturile de bibliotecar comunal cu normă întreagă la comunele cu peste 6000 de locuitori, situaţie în care numărul acestora s-a redus de la 91 la 18 în judeţul nostru, la care sau adăugat reduceri substanţiale de posturi la bibliotecile orăşeneşti, municipale şi judeţene.

— *Printre proiectele de amploare pe care le-aţi realizat şi care au captivat atenţia breslei bibliotecarilor din România a fost înfiinţarea Bibliotecii „Târgu-Mureş" din Chişinău. În ce context s-a născut ideea acestui proiect şi cine v-a sprijinit în realizarea lui?*

— Biblioteca „Târgu-Mureş" a devenit un nume emblematic în constelaţia culturală a Chişinăului. Poate că mulţi cetăţeni ai frumoasei şi încercatei aşezări de pe Mureş încă nu realizează nici acum, după 16 ani, ce înseamnă pentru noi, dar mai ales pentru basarabeni, această realizare. Ideea îşi are originea în trecutul istoric zbuciumat al celor două provincii româneşti, Transilvania şi Basarabia. Viaţa fraţilor din Basarabia, ca şi a celor din alte provincii înstrăinate, consecinţă a ultimei conflagraţii mondiale au constituit întotdeauna obiect de studiu şi cunoaştere din partea mea. Rigiditatea unor graniţe arbitrare a făcut să nu ne cunoaştem direct, decât doar din literatura la care aveam acces, şi aceasta destul de limitată.

O lungă perioadă de timp am abonat biblioteca noastră la toate publicaţiile de limbă „moldovenească", care nu erau altele decât cele româneşti transpuse în grafie chirilică. Le citeam cu destulă uşurinţă după o îndelungată familiarizare cu alfabetul vechilor cărţi bisericeşti pe care le aveam în familie, iar mai apoi din orele de învăţare obligatorii a limbii ruse la cursurile elementare şi liceale. Din cotidianul „Moldova socialistă" aflam în acei ani de restrişte despre desfăşurarea Revoluţiei culturale din China, model care a stat la baza Plenarei din 1971.

Pe măsura scurgerii timpului, în săptămânalul „Literatura şi arta Moldovei", în jurul căruia s-au grupat cei mai valoroşi scriitori, a început să se întrezărească noua orientare care vestea renaşterea spiritului românesc. Instituirea „Zilei limbii cea române" a însemnat

biruinţa şi conştientizarea istoriei noastre comune având ca liant limba vorbită.

Astfel, evenimentele din august 1991 i-au prins pregătiţi pe bibliotecarii din Transilvania, care au înţeles că renaşterea Basarabiei se face numai prin cultură, prin carte. Am avut un lider bun între noi, Traian Brad, directorul Bibliotecii Judeţene „Octavian Goga" din Cluj-Napoca. Am devenit cel mai apropiat colaborator al său. L-am sprijinit în punerea pe picioare a celei mai mari biblioteci de carte românească, de pe lângă Biblioteca Municipală „Bogdan Petriceicu Haşdeu". Inaugurarea s-a produs a doua zi după declararea Independenţei de stat a Moldovei. An de an, noi, ardelenii, am dus cărţi la Biblioteca „Transilvania" din imensul cartier „Ciocana"(Chişinău). Aceasta era ctitoria noastră. Un spaţiu imens la un parter de bloc de locuinţe adăpostea o mare bibliotecă care ajungea în scurt timp la peste 40.000 de volume. Era un spaţiu deosebit de îmbietor în care ne întâlneam periodic scriitori şi oameni de cultură în special din Cluj-Napoca, Târgu-Mureş şi Chişinău. Dorinţa de a înfiinţa o bibliotecă proprie pe care să o patroneze Biblioteca Judeţeană Mureş a rezultat din înţelegerea dintre mine, Lidia Culicovschi, Director al Bibliotecii „Bogdan Petriceicu Haşdeu" şi bibliotecara Claudia Şatravca. Noua filială şi-a început activitatea cu 5.000 de cărţi donate din partea noastră şi aproximativ încă pe atâtea, din partea gazdelor. Localul l-a constituit tot parterul unui bloc de locuinţe (peste 400 m.p.), situat în cartierul Râşcani. Biblioteca şi-a deschis porţile pentru public cu prilejul „Zilei limbii române" din august 1996. A fost o mare sărbătoare a cărţii şi o mare biruinţă. La acest eveniment au participat primarul general al capitalei Serafim Urechean, academicianul Mihai Cimpoi, Marcel Dinu ambasadorul României la Chişinău, oficialităţi ale Preturii Râşcani, oameni de cultură şi scriitori. Din Târgu-Mureş au fost prezenţi Cornel Moraru, Nicolae Băciuţ, Mihai Suciu şi Traian Brad din Cluj-Napoca ş.a.

Fondul de carte s-a constituit după o riguroasă selecţie. Baza colecţiilor au constituit-o cărţile noi primite din partea Ministerului Culturii, dubletele din fondurile bibliotecii mureşene şi donaţii. cea mai valoroasă donaţie de carte fiind a profesorului Timotei A. Enăchescu, originar din Dubăsarii Vechi. Selecţia mi-a aparţinut în totalitate. Am renunţat la cărţile tributare politicii abandonate, la numărul mare de titluri dintr-un exemplar. Criteriul nostru a fost sporirea potenţialului informativ al bibliotecii, punând preţ pe

valoarea operelor. În scurt timp, biblioteca a depăşit 30.000 de volume.

Ca activitate, această filială este comparabilă cu Biblioteca Judeţeană Mureş. Este explicabil acest lucru, dacă avem în vedere faptul că populaţia sectorului Râşcani este mai numeroasă decât cea a Târgu-Mureşului (peste 180.000 de locuitori).

— Chiar şi la această vârstă continuaţi să fiţi o prezenţă activă în viaţa comunităţii mureşene. Ce traiectorie aţi dat vieţii dumneavoastră după vârsta pensionării?

— Ştiam din lecturi şi din experienţa multor prieteni şi cunoscuţi mai în vârstă că retragerea din activitate produce un anumit şoc, care ar putea să fie păgubos pentru întreg cursul vieţii. Pregătirea pentru un nou mod de viaţă trebuie realizată încă din perioada de activitate. La mine, acest lucru s-a produs brusc, prinzându-mă destul de nepregătit. Eram conştient de faptul că am depăşit vârsta de pensionare. Am cumulat câţiva ani buni salariul şi pensia. Am ţinut mult la locul de muncă şi mi-a plăcut ceea ce făceam.

Prima măsură după pensionare, a fost efectuarea consultaţiilor medicale pentru a înlătura orice suspiciune asupra sănătăţii mele, apoi a venit familiarizarea cu calculatorul. Mi-am procurat aparatele şi am început a descoperi lumea calculatorului. Nu a fost greu. Cu toate că am fost un tradiţionalist, eram un adept al modernizării serviciilor de bibliotecă. Drept dovadă, cu câţiva ani în urmă am luat decizia de a achiziţiona un calculator pentru bibliotecă şi de a procura un soft de bibliotecă obţinut din Marea Britanie numit „Tinlib”. Apoi prin Clubul Rotary am obţinut o finanţare din Florida (SUA) necesară constituirii reţelei de informatizare. Acest lucru nu însemna că am renunţat la tradiţie.

Am lecturat cele două lucrări fundamentale privitoare la viitorul omenirii: „Galaxia Gutemberg” a lui McLuhan, şi „Galaxia Marconi” căreia i se alătură informatizarea şi care îşi cere drepturile. Nu puteam să-mi închipui că va veni o vreme a bibliotecii virtuale digitale. Sunt un iubitor al cărţilor. Posed o bibliotecă personală mare, care mă sufocă într-un apartament. De multe ori când am nevoie de a mă documenta în vederea susţinerii unei conferinţe, o fac la calculator, unde informaţia este sistematizată şi răspunsul vine rapid. Revenind la momentul pensionării, am avut

un mare noroc cu înfiinţarea Fundaţiei Culturale „Vasile Netea", organizaţie nonprofit, pe care am reuşit să o impun încă din anii de activitate.

Am avut încă de la înfiinţare câţiva oameni care m-au înţeles, cu care am muncit împreună, lucru care a dat roade. Am avut şi avem şi acum realizări şi planuri mari. Am lansat acele „Caiete mureşene" care valorifică aspecte privitoare la oameni, locuri şi fapte din acest areal. Am ales ca model patronul spiritual al fundaţiei – Vasile Netea originar din Deda (Mureş), istoric consacrat, multă vreme animatorul întregii vieţi ştiinţifice şi culturale a acestor locuri. Unul din obiectivele noastre l-a constituit valorificarea operei sale.

Ne-am creat o tradiţie în privinţa marcării în fiecare an a datelor aniversare şi comemorative ale cărturarului. Am reuşit până acum să adunăm într-o carte „Vasile Netea - evocări şi bibliografie", informaţii pe care le-am considerat indispensabile pentru cei care în viitor, vor dori să adâncească cercetările privitoare la pluri-disciplinaritatea personalităţii sale. Am editat memoriile sale publicate în revista „Vatra". Recent am publicat un volum de studii şi comunicări prezentate la simpozionul prilejuit de centenarul naşterii sale. Pe drept cuvânt, cartea se înscrie între cele de mare valoare privind interpretarea restituirea şi repunerea în circuitul naţional a operei sale.

De mare importanţă sunt lucrările privitoare la personalităţile mureşene pe nedrept uitate, cum au fost: Ion Chinezu, Elie Câmpeanu, Emil Aurel Dandea, Traian Dragoş sau cele privitoare la evoluţia culturală a oraşului Tîrgu-Mureş, lucrări elaborate de regretatul Melinte Şerban, un meticulos cercetător al vieţii spirituale a acestor locuri. Am considerat de mare importanţă continuarea Almanahului literar cultural al românilor nord-bucovineni „Ţara Fagilor", alcătuit de Dumitru Covalciuc şi care este redactat şi tipărit la Tîrgu-Mureş. Ultimul volum 21-22 cumulează anii 2012-2013. Almanahul se tipăreşte din sponsorizări şi se distribuie gratuit în Regiunea Cernăuţi (Ucraina). Un alt aspect al preocupărilor mele îl constituie activitatea politică. Mai în glumă, mai în serios, ducându-mă săptămânal la şedinţele PNŢCD-ului în calitate de preşedinte al organizaţiei judeţene, mă întâlnesc cu prieteni care mă întreabă unde mă duc? Eu le răspund că mă duc la şedinţă, deoarece am rămas cu unele „sechele" ale trecutului.

Am acceptat această funcţie şi sunt conştient că mă obligă considerând-o tot ca o continuare a preocupărilor mele. Am candidat cu sloganul „Prin cultură la izbândă”.

Mă gândeam la cuvintele lui Nicolae Iorga care, dacă bine îmi amintesc, spunea undeva că politică fără cultură nu se poate face. În acest scop am înfiinţat Centrul de dezbateri socio-politice şi culturale „Emil Aurel Dandea” care a devenit în scurt timp un loc al lansărilor de cărţi. Politic este mai puţin influent, poate şi datorită apatiei populaţiei rezultate în urma atâtor aşteptări de mai bine. Desigur, a câştigat cultura, acest loc devenind un punct de mare atracţie cu folos pentru târgumureşeni.

Un ziarist care promovează în paginile cotidianului său activităţile de aici afirma într-o împrejurare privitor la evenimentele acestui centru că, „Poptămaş face ceea ce ştie să facă bine”. Şi, pentru a-mi ocupa timpul, am pus în aplicare un sfat al tatălui meu, care, de câte ori avea prilejul, îmi spunea că „acela nu este pasăre care nu îşi face un cuib”. M-au urmărit mult aceste cuvinte, aşa că am trecut la lucru. Acum casa este înălţată. Alături am o frumoasă şi roditoare livadă şi grădină, devenite cel mai frumos spaţiu de petrecere a timpului liber. La toate acestea se mai adaugă mulţi, mulţi prieteni. Ştiam, că ei există, dar m-am convins de fidelitatea lor în urmă cu câteva săptămâni (aprilie 2013), când am împlinit respectabila vârstă de 75 de ani.

— *Ce doriţi să înfăptuiţi în viitor?*

— Am multe proiecte. Dacă timpul va avea răbdare, le voi realiza. Dacă nu toate, cel puţin o parte din ele. Cele mai multe se leagă de patronul spiritual al Fundaţiei Culturale „Vasile Netea”, care a lăsat o moştenire atât de puţin cunoscută. Mă gândesc la „Opera Omnia”, un corpus de volume care să cuprindă toate scrierile sale. Multe din scrierile sale sunt risipite în periodicele vremii. Altele au rămas în manuscris. Acestea din urmă sunt foarte greu de descifrat. Mă bucur că întreaga avuţie spirituală lăsată de Vasile Netea se păstrează la Biblioteca Judeţeană Mureş. Am avut şi eu un rol în această opţiune din partea familiei. Atât cât îmi va sta în putinţă, nu mă voi despărţi de acţiunea culturală. Prezentările de cărţi, conferinţele, simpozioanele, expoziţiile fac parte din vechile mele practici. Continuarea seriei „Caietelor mureşene” rămâne un imperativ. Regiunea Cernăuţi îşi exprimă dorinţa continuării

Almanahului „Ţara Fagilor”. Dumitru Covalciuc mă roagă să continuăm apariţia publicaţiei până la volumul 25 şi, dacă se poate, şi mai departe. Sunt la o vârstă când poate că ar trebui să mă gândesc să aştern pe hârtie memorii şi amintiri din lumea prin care am trecut.

Toate acestea, cu grija pe care trebuie să o am pentru sănătate, pentru a mă bucura de tot ce am acumulat material şi spiritual până la această vârstă.

— Nu este o noutate faptul că lectura şi cărţile nu se mai bucură de acelaşi interes ca acum 20-30 de ani, cu toate acestea, este cert faptul că societatea contemporană nu va supravieţui fără cultură şi cărţi. Cum vedeţi viitorul bibliotecilor româneşti în acest context?

— În privinţa lecturii şi a instituţiei cărţii, în zilele noastre se produc anumite mutaţii. Mi se pare firesc ca acest domeniu să se bucure de cuceririle tehnice ale timpurilor noastre, în special cele privitoare la paşii nebănuiţi pe care ni-i oferă dezvoltarea electronicii. Informatizarea este o trăsătură firească a zilelor pe care le trăim. Şi tiparul, de la apariţia sa şi până acum a suferit numeroase modernizări. De la tiparul cu litere moderne de la Maienţa, s-a ajuns la tiparul electronic, care este mult mai rapid. Producţia de carte mondială a ajuns la cifre nebănuite. Mai mult decât atât, cartea virtuală electronică a devenit o realitate.

Au apărut bibliotecile digitale, care valorifică operele existente în bibliotecile tradiţionale, la care le adaugă şi pe cele actuale. Mărturiseam la o întrebare anterioară că eu am rămas un tradiţionalist, dar în acelaşi timp receptiv la nou. Generaţia mea s-a format în instituţia bibliotecii tradiţionale, obiectul lecturii şi studiului fiind cartea tipărită pe suport material – hârtia. Pentru noi cartea a rămas un obiect sacru, tot aşa cum lectura ţine de sacralitate. Pentru mine cartea a rămas obiectul pe care îl ador. O citesc cu mare grijă pentru a nu-i îndoi filele.

Ţin mult la aspectul ei grafic. Am rămas tributar colecţiei de cărţi vechi. Ca bibliotecar, am susţinut întotdeauna ideea conform căreia o bibliotecă este mai valoroasă dacă deţine cărţi vechi, ediţii bibliofile, cărţi autografe, rarităţi, etc. Lectura este momentul în care stăm de vorbă cu marile spirite ale culturii şi civilizaţiei din toate timpurile. Mai folositor şi de mai mare importanţă mi s-a părut studiul. Scopul său este în primul rând formativ. Tocmai pentru

acest lucru, lectura şi studiul au nevoie de consacrare. Lectura şi studiul presupun sobrietate, linişte, stare meditativă.

Lectura şi studiul adevărat se fac la masă, cu creionul şi hârtia în mână. Până nu de mult, am considerat că biblioteca tradiţională nu poate fi înlocuită cu nimic. Computerizarea informaţiei ne convinge tot mai mult că ştiinţa progresează şi în această direcţie.

Nu numai tineretul, ci şi noi cei mai în vârstă, care ne petrecem timpul cu activităţi intelectuale ori culturale apelăm tot mai mult la binefacerile internetului. Informaţia este mult mai generoasă, promptă, sistematizată şi rapidă. Astăzi se elaborează lucrări de licenţă, masterat şi chiar de doctorat care au la bază informaţii de pe internet. Se scriu studii şi cărţi care se folosesc de informaţia electronizată. Încetul cu încetul, interesul pentru mijloacele tradiţionale de informare se restrânge. Se reduce numărul celor care apelează la ele. Cu toate acestea, bibliotecile tradiţionale nu o să dispară încă mult timp. Până când se tipăresc cărţi, lectura lor rămâne o cerinţă, cartea se comercializează, iar locul ei de păstrare şi organizare rămâne biblioteca. Informaţia furnizată de carte rămâne pertinentă şi exactă atunci când lectorul se orientează în fluxul informaţional.

(2013)

Biblioteca Târgu-Mureș de 15 ani în inima Chișinăului

Intervievator: Alin ZAHARIE

11 noiembrie 2011 a consfințit un nou moment de suflet în relațiile spațiului cultural târgumureșean cu Republica Moldova, cu ocazia aniversării celor 15 ani de la deschiderea la Chișinău a Bibliotecii „Târgu-Mureș". Povestea legăturilor de suflet cu Basarabia, pe filiera cărții, începe din anul 1991, odată cu dobândirea independenței de stat, înfăptuită pe 25 august 1991, două zile mai târziu, fiind deschisă în capitala Moldovei prima bibliotecă de carte românească întitulată sugestiv „Transilvania". La acest moment istoric au contribuit și oameni de cultură târgumureșeni, în frunte cu fostul director al Bibliotecii Județene Mureș, Dimitrie Poptămaș, care, alături de alți confrații ardeleni au făcut ca, cartea românească să ajungă și dincolo de Prut.

Apariția Bibliotecii Târgu-Mureș

Lucrurile nu s-au oprit aici și, cinci ani mai târziu, în 1996, a venit rândul altei instituții de cultură să intre în spațiul basarabean, odată cu inaugurarea Bibliotecii Târgu-Mureș în capitala Republicii Moldova. „Din 1996, noi, târgumureșenii, ne-am hotărât să mergem pe drumul nostru în problema cărții, să constituim o bibliotecă pe care noi să o organizăm, să o dotăm așa cum am știut să o facem la vremea respectivă. Nu ne-a fost ușor, din funcția pe care o aveam atunci, de director al Bibliotecii Județene Mureș, în înțelegere cu cei de acolo ni s-a atribuit un spațiu, logistica necesară, dotarea, și noi am dus primele cărți, în august 1996 fiind deschisă Biblioteca „Târgu-Mureș" de la Chișinău, a declarat Dimitrie Poptămaș.

Loc de întâlnire a oamenilor de cultură

Noul locaş de cultură şi spirit românesc s-a impus repede în spaţiul cultural basarabean, devenind de-a lungul anilor un loc de întâlnire între intelectualii târgumureşeni şi cei basarabeni. „De fiecare dată ne întâlneam acolo, în principal cu academicianul Mihai Cimpoi, preşedintele Uniunii Scriitorilor din Moldova de atunci, cu Arcadie Suceveanu, actualul preşedinte, cu o serie întreagă de scriitori, cu Beşleagă, cu Dabija, cu Grigore Vieru, un mare nume, om căruia îi făcea o deosebită plăcere să vină la Biblioteca „Târgu-Mureş" din Chişinău. Am stat mult în anturajul lui, ne cunoşteam bine şi ne bucuram de poezia lui", a precizat Dimitrie Poptămaş.

15 ani de Biblioteca Târgu-Mureş la Chişinău

La 15 ani de la deschiderea Bibliotecii „Târgu-Mureş" din Chişinău, gazdele basarabene au cinstit momentul printr-o întâlnire de suflet a celor care au făcut posibil ca această oază de carte românească să pătrundă frumos într-un spaţiu vitregit de imperiul de la răsărit, care a curmat orice fărâmă de spirit şi cultură românească de-a lungul vremii. „Am fost prezenţi la această aniversare cu o delegaţie formată din Monica Avram, directoarea Bibliotecii Judeţene Mureş, eu, Eugen Crişan, Nicolae Băciuţ, precum şi Ilie Şandru din Toplița, puternic implicat în acest proiect al Bibliotecii „Târgu-Mureş" de la Chişinău. Au avut loc prezentări de carte, printre care „Jurnal de Basarabia" a lui Ilie Şandru, iar eu am prezentat o carte apărută la Fundaţia Culturală „Vasile Netea", despre memoriile lui Vasile Netea, viaţa şi istoricul acestuia fiind legate de Basarabia", a precizat Poptămaş,

„Vreau să țin legătura cu oamenii inimoși de acolo”

Unul dintre cei care au contribuit la noul locaş de carte românească în inima Chişinăului, a fost şi actualul şef al Oficiului Judeţean de Poştă Mureş, Eugen Crişan, cel care, în urmă cu 15 ani, din funcţia de viceprimar al Târgu-Mureşului, a făcut posbilă această legătură de suflet între spaţiul cultural târgumureşean şi cel basarabean, cu ajutorul cărţii româneşti. La 15 ani distanţă de la momentul inaugurării, Eugen Crişan a onorat cu prezenţa, alături de soţia Cristina, sărbătoarea celor 15 ani de carte românească în inima Chişinăului. „Am fost extraordinar de impresionat şi de bucuros când am primit un telefon. Directoarea Bibliotecii «Târgu-Mureş» din Chişinău, Claudia Şatravca, m-a sunat şi m-a invitat la sărbătorirea celor 15 ani ai bibliotecii «Târgu-Mureş» la Chişinău.

Imediat gândurile mi-au mers în urmă cu 15 ani şi am simţit o imensă bucurie. M-am bucurat că am participat la această frumoasă aniversare şi sincer, personal mai vreau să ţin legătura cu oamenii inimoşi de acolo, deveniţi dragi sufletului meu şi soţiei mele. În intervenţia mea la această aniversare am spus că între românii transilvăneni şi românii din Basarabia există o foarte marte asemănare, ca destin istoric.

Cred că şi poziţia geografică a românilor transilvăneni în relaţia cu partea vestică, cu fostul Imperiu Austro-Ungar, este asemănătoare cu cea a fraţilor noştri basarabeni, în raport cu imperiul sovietic, în ce priveşte destinul istoric. Cartea, ca element de legătură, contează foarte mult, şi trebuie să spun, că este destul de rusificată în Republica Moldova şi cu atât mai importantă este această oază de carte românească deschisă la Chişinău, care a împlinit 15 ani, la care, cu bucurie şi mândrie mi-am adus şi eu contribuţia”, a explicat Eugen Crişan.

Cel mai bun fond de carte

Artizanul acestei frumoase poveşti a cărţii româneşti pe meleaguri basarabene este fără doar şi poate, Dimitrie Poptămaş, cel care, alături de alţi intelectuali din Târgu-Mureş, a făcut posibil ca Târgu-Mureşul să fie înscris pe frontispiciul unei instituţii de cultură într-un spaţiu românesc, despărţit din păcate de malurile Prutului. Biblioteca care poartă numele Târgu-Mureşului şi-a câştigat în cei 15 ani de existenţă o reputaţie în spaţiul cultural al Chişinăului, lucru recunoscut cu admiraţie de însuşi Dimitrie Poptămaş. „Ne-am bucurat foarte mult că biblioteca este solicitată de cititori, în special de tineri. Cât am stat acolo, am simţit că Biblioteca „Târgu-Mureş" este una foarte căutată. Am căutat să constituim un fond de carte cu un puternic potenţial informativ, nu am dus dublete, am dus multe exemplare de valoare. Acest lucru a făcut ca Biblioteca „Târgu-Mureş" să fie considerată în Chişinău, biblioteca cu cel mai bun fond de carte, motiv pentru care veneau foarte mulţi şi din alte sectoare ale Chişinăului, să împrumute cărţi, lucru pe care l-am apreciat şi ne-a dat un sentiment de mulţumire şi mândrie", a încheiat Dimireie Poptămaş.

(2013)

„La ceas aniversar...”

Intervievator: Constantin BOGOȘEL

— *Domnule Dimitrie Poptămaș, mă bucur că sunt alături de dumneavoastră în această frumoasă zi, când împliniți o venerabilă vârstă. Ce sentimente vă încearcă acum?*

— Întotdeauna o aniversare este și un moment de bilanț. Adică, stăm și ne gândim ce am realizat în decurs de-o viață, pentru că cei 75 de ani pe care-i împlinesc azi reprezintă, de fapt, o viață de om. Viața cuprinde împliniri, satisfacții, bucurii, dar și momente mai puțin plăcute. Eu mă voi strădui ca și în continuare, chiar dacă am o vârstă înaintată, să fiu sănătos pentru a putea desfășura o activitate culturală intensă, așa cum am făcut-o și până în prezent.

— *Multă sănătate vă doresc și eu, stimabile domn. Câteva amintiri din tinerete.*

— Nu am avut o copilarie prea fericită, deoarece așa a fost situația atunci. Copilaria a fost stânjenită de acei ani ai războiului și de după război, când oamenilor li s-a impus o diferențiere între ei, care a afectat mai ales pe copiii și pe tinerii din acea vreme. Eu am avut ca modele pe părinții mei și, desigur, aș fi dorit să-i urmez. Părinții mei erau modele excelente de intelectuali. Din păcate, n-am putut să-i urmez din cauza împrejurărilor. Eu și frații mei a trebuit să ne limităm la ceea ce ne-a oferit noua orânduire. Având la bază o origine socială, așa-zisa „nesănătoasă”, fiind fiu de preot, n-am putut urma cursurile școlare așa cum mi-aș fi dorit. Mama era învățătoare, iar mi-e mi-ar fi plăcut să îmbrățișez și eu această nobilă îndeletnicire. Mai târziu, am lucrat ca muncitor necalificat la două întreprinderi. După absolvirea liceului, la venirea mea la Târgu-Mures, am intrat într-o instituție de cultură, și anume Biblioteca Regională, cum era numită atunci.

— *Domnule Poptămaș, ați fost timp de 20 de ani directorul Bibliotecii Județene Mureș. Ce a reprezentat biblioteca în viața dumneavoastră?*

— Biblioteca a reprezentat „sufletul” meu, deoarece 50 de ani, aici mi-am desfăşurat activitatea. În aceşti ani, am parcurs toate treptele ierarhice, ajungând în cele din urmă director. A fost un loc de muncă extraordinar, pentru intelectualitate, reprezentând în acelaşi timp chiar şi un stil de viaţă, iar relaţiile cu publicul erau bune. Am moştenit oarecum această artă de a munci cu oamenii de la tatăl meu, preotul Dumitru. Nici în prezent nu m-am despărţit definitiv de această instituţie pe care o iubesc.

— *O întâmplare hazlie, de pe vremea când eraţi bibliotecar.*

Momente hazlii pot să apară la orice loc de muncă şi în orice situaţie, mai ales atunci când lucrezi şi te întâlneşti cu tot felul de oameni. O dată, la bibliotecă a venit o persoană care dorea să împrumute o carte şi l-a întrebat pe unul dintre bibliotecari dacă a citit cartea. Nu, a raspuns el. Dar această carte, aţi citit-o? Nu. Dar această carte? Nu. Păi, cum împrumutati cărtile atunci?... după care biliotecarul, aflând că persoana este o farmacistă, o întreabă: „Dumneavoastră gustati toate medicamentele?”

— *Asta a fost una bună. În prezent, ce preocupări aveţi?*

— Întotdeauna am pus pe primul plan cultura şi promovarea ei. După pensionare, n-am stat mereu în casă, la televizor, după cum obişnuiesc oamenii de vârsta a treia. Am căutat să fiu o persoană activă, să fiu de folos comunităţii mureşene.

În prezent, sunt preşedintele Fundaţiei Culturale „Vasile Netea”, fundaţie prin care organizez multe activităţi culturale, cea mai importantă fiind cea de la Deda, pentru comemorarea şi omagierea istoricului Vasile Netea. Tot prin această fundaţie, am publicat şi nenumărate cărti. La urma urmei, voi rămâne întotdeauna un „om al cărţilor”. Sunt şi administratorul Centrului de Dezbateri Socio-Politice şi Culturale „Emil Dandea” din incinta Palatului Apollo, fiind gazdă şi moderator al nenumăratelor lansări de carte sau simpozioane. Acolo sunt în preajma prietenilor mei şi mă simt cel mai bine.

— *Cum veţi petrece ziua dumneavoastră de naştere?*

— Cel mai fericit lucru este să ai prietenii mereu aproape. Mă refer aici la prietenii adevăraţi, nu la cei prefăcuţi. Cu această ocazie ne vom întâlni, vom ciocni un pahar de şampanie şi vom depăna din amintirile noastre despre vremuri de mult apuse.

— *Domnule Poptămaş, vă doresc un sincer „La Mulţi Ani!”, sănătate şi multe bucurii!*

— Vă mulţumesc!

(2013)

Dimitrie Poptămaş despre Vasile Netea la 101 ani de la naştere

Intervievator: Valentin COVACIU

Volumul „Vasile Netea – Istorie şi naţiune, Studii şi evocări", coordonatori Dimitrie Poptămaş şi Cornel Sigmirean, va fi lansat în 5 martie, de la ora 11, la Deda. Istoricul Dimitrie Poptămaş, care ne-a vorbit despre cuprinsul volumului şi despre Vasile Netea, speră că va fi organizată o lansare a cărţii şi în Târgu Mureş la Centrul de dezbateri socio-culturale şi politice „Emil Aurel Dandea", în 6 martie.

Reporter: — Vă rog, să ne spuneţi câteva cuvinte despre Vasile Netea…

Dimitrie Poptămaş: — Anul trecut la 1 februarie s-au împlinit 100 de ani de la naşterea cărturarului mureşean Vasile Netea, care descinde din Deda. Şi-a făcut studiile în Târgu Mureş, în Cluj-Napoca, apoi la Sibiu, respectiv în Bucureşti. Vasile Netea este unul dintre marii noştri istorici, aşa cum îl apreciază academicianul Dan Berindei.

Vasile Netea a fost o personalitate pluridisciplinară. A fost istoric, filolog, critic şi istoric literar, publicist, a conceput publicaţii periodice, deci, are o vastă activitate, din păcate, încă nevalorificată pe deplin. Volumul cuprinde toate comunicările care au fost prezentate cu ocazia Centenarului „Vasile Netea" la Târgu Mureş, la Deda, la Bistriţa şi Topliţa. Este un volum dens.

— *Cine sunt autorii textelor despre Vasile Netea?*

— Bineînţeles, nu putea să lipsească academicianul Dan Berindei, apoi prof. univ. Nicolae Bocşan, fost rector al Universităţii „Babeş-Balyai" din Cluj-Napoca, Teodor Tanco, scriitor din Cluj-Napoca, originar din Bistriţa, care l-a cunoscut foarte bine şi i-a organizat funeraliile în 1989. La care de adaugă, desigur, o întreagă pleiadă de istorici şi oameni de cultură mureşeni, printre care se numără prof. univ dr. Cornel Sigmirean, conf. univ. dr. Corina

Teodor, criticul literar dr. Iulian Boldea, prof. univ. dr. Vasile Dobrescu şi atâţia alţii…

Aceste prezentări cuprind atât viaţa, cât şi opera lui Vasile Netea, în totalitatea diversităţii ei.

— *Care este importanţa acestei cărţi?*

— Încercarea de noastră este de a-l reintroduce în circuitul istoric. Dacă nu venim noi care l-am cunoscut, va rămâne necunoscut pentru generaţiile următoare. Aici, la Târgu Mureş, se găseşte întreaga memorie spirituală a lui Vasile Netea. Aici este fondul lui de carte, aici sunt manuscrisele, scrisorile lui şi foarte multe fotografii, un nemaipomenit izvor de informaţii, atunci când vine vorba despre elaborarea unor studii despre viaţa şi activitatea sa.

— *Cum a fost omul Vasile Netea?*

— A fost un om deosebit, noi toţi am apreciat elocinţa lui. Acel dar al oratoriei. Se exprima foarte frumos. A încercat să atingă acele vârfuri ale oratoriei române, reprezentate, după părerea mea, prin Kogălniceanu, Barbu Ştefănescu-Delavrancea, Take Ionescu, Nicolae Iorga şi atâţia alţii. Vasile Netea a avut şi intenţia de a elabora o lucrare despre arta elocinţei, sau arta oratoriei la români, dar, din păcate, nu a reuşit să o finalizeze.

— *Care sunt cele mai importante lucrări ale lui?*

— Aş începe cu cele două cărţi pentru care au primit şi premiul Academiei Române, volumul de eseuri „De la Petru Maior la Octavian Goga”, care a apărut în 1943, apoi este vorba de „Viaţa şi activitatea lui George Bariţiu”. Nu trebuie să uităm că el are şi, poate, cea mai frumoasă lucrare despre 1918, „O zi din istoria Transilvaniei, 1 decembrie 1918”, o lucrare elaborată cu multă minuţiozitate. Atât de bine a cunoscut acea zi şi acele evenimente, din materialele editate sau din manuscrise, cât şi din relatările unor apropiaţi care au participat la această Mare Adunare.

De asemenea, Vasile Netea este cel mai important cunoscător al compartimentului din istoria românilor cuprins de sfârşitul secolului al XIX şi începutul secolului XX. Este nemaipomenit, pentru că atunci se închegau relaţiile dintre Transilvania şi România, care au dus la Marea Unire.

(2013)

Evocări despre Iuliu Maniu cu Dimitrie Poptămaș
„Iubeam acest simbol al ochiului!”

A consemnat: Alin ZAHARIE

Iuliu Maniu se stingea din viață în pușcăria comunistă de la Sighet pe 5 februarie, 1953. La 60 de ani distanță, președintele PNȚ-CD Mureș și președintele Fundației Culturale „Vasile Netea”, Dimitrie Poptâmaș, l-a readus în memorie pe unul din cei mai importanți oameni politici români dintre cele două războaie mondiale, victimă a stăpânirii comuniste instaurate în 1947.

Reporter: — *Cum l-ați descoperit pe Iuliu Maniu?*

Dimitrie Poptămaș: — Îl știam din copilărie, când au fost acele alegeri furate de comuniști în noiembrie 1946. Aveam atunci 8 ani, eram într-un sat de pe Câmpie, Moișa, o comunitate destul de mică, un sătuc, în care se trăia cu adevărat o convingere politică. Acei oameni simpli înțelegeau sensul evenimentelor și știau că ne îndreptăm spre prăbușire. În 1946, moișenii noștri au votat la Ceuașu de Câmpie, o localitate învecinată, câțiva fiind suspectați ca incomozi pentru regimul care se infiripa, fiind marcați și îmbrânciți.

Nu vă spun cum s-a organizat campania în satul meu, noi copiii vedeam pe toate pălanturile, lipite afișele, erau ochiul și soarele. Noi toți știam că soarele e rău, și ochiul este bun, ochiul este al lui Iuliu Maniu și soarele, al lui Petru Groza. Deși au fost deturnate acele alegeri, acolo moișenii au votat cu ochiul.

Am trăit acele evenimente la 8 ani, și atunci pot spune că mi-am format o părere despre ce va urma. Nu știu de ce, dar iubeam acest simbol al ochiului. A fost un prim pas, o părere despre cine sunt cei buni și cine sunt cei răi.

După alegeri nu a durat mult până au început arestările, cazul de la Tămădău şi arestarea fruntaşilor ţărănişti a continuat cu procesul lor din 1947.

— *Ce momente v-au marcat atunci ?*

— Erau câţiva oameni în sat care erau avizaţi care urmăreau acele evenimente. Îmi aduc aminte de un tânăr care a plecat din acel sătuc spre Cluj pentru a urma o facultate. Şi-a pregătit geamantanul şi îmi amintesc că a pus în el două tablouri cu Regele Mihai I în semn de preţuire.

În concepţia lui, era un monarhist şi un iubitor al regalităţii. Numele lui este Liviu Olteanu care a ajuns un mare medic în Cluj. Asta se întâmpla în 1947-1948, când se ştia că nu mai este mult şi se instaurează republica aliată dictaturii proletariatului. Ne-am întâlnit şi în anii ce au urmat. Am aflat că a terminat medicina, ne-am căutat şi la Cluj, mai venea rareori prin sat. Pentru mine a reprezentat un om integru, un model pentru că eram tânăr, şi el reprezenta speranţa de afirmarea noastră. Nu m-am întâlnit cu el în ultima vreme, dar el a rămas tot un ţărănist, a rămas tot la politica lui Iuliu Maniu.

— *Revenind la Iuliu Maniu, care a fost legătura lui Vasile Netea cu procesul din 1947?*

— Atunci în 1947, când are loc procesul ţărăniştilor, tânărul Vasile Netea s-a înscris în apărarea lui Iuliu Maniu. Un liberal să apere un ţărănist! Acesta a pledat în instanţă în apărarea lui Iuliu Maniu. Am aflat acest lucru prin intermediul ziarului „România Liberă” din 1947 pe care îl aveam la bibliotecă.

Am căutat acolo să văd cum a decurs procesul, am găsit informaţii despre prezenţa lui Vasile Netea la proces. Prin anii 70-80, m-am cunoscut cu Vasile Netea, ne-am împrietenit, şi i-am spus ce am găsit în ziarul din 1947. L-am întrebat atunci : cum se face că dumneavoastră, un liberal convins v-aţi înscris să apăraţi un ţărănist ? La care el mi-a răspuns: „Noi eram în primul rând patrioţi, noi doream ca această ţară să fie frumoasă, între noi problemele au fost cele prin care doream ca această ţară să fie în continuu progres. Mai presus de politic, erau interesele naţionale. M-am dus şi am pledat şi am vorbit despre meritele lui Iuliu Maniu până am ajuns cu

expunerea la 1918. Când să trec la partea politică, ce s-a întâmplat după Marea Unire, am simțit că mă prinde o mână de după gât care m-a scos afară", spunea Netea.

Așa se pare a fost „democratismul" real al acelui proces.

— *Cum ați aflat de moartea lui Iuliu Maniu ?*

— Eram student la fără frecvență la Cluj, și îmi amintesc că circula zvonul de la cei care au terminat înaintea mea, care vorbeau despre moartea lui Iuliu Maniu. Se spunea, atunci, că era un fost angajat în slujba închisorii de la Sighet, care, la pensionare s-a retras la Cluj . Acesta frecventa o crâșmă, și pentru un leu, sau pentru încă un rând, povestea despre cum a murit Iuliu Maniu.

Începea acea poveste dureroasă, tristă, cum s-a zbătut în chinuri, cum a murit. Toți din penitenciar știau că era atât de slăbit și bolnav și știau că își va da duhul și simțeau sfârșitul lui Iuliu Maniu. Povestea despre momentul când a fost scos afară din celulă, când s-a spălat celula după el, când au pregătit acea căruță a morții care mergea spre Cimitirul Săracilor.

L-au luat, l-au băgat în sac, unde nu a putut să încapă și i-au frânt picioarele ca să încapă. A fost îngropat ca un câine, de aceea nu se știe exact nici azi locul unde Iuliu Maniu este îngropat, doar data morții, 5 februarie 1953.

— *A venit momentul 1989. Cum a renăscut PNȚ-CD-ul?*

— O întâmplare fericită a făcut ca Iuliu Maniu să aibă urmaș un om strălucit, un om care a fost secretarul lui, Corneliu Coposu. A fost mereu un luptător, în 1987 înscrie Partidul Național Țărănesc căruia îi atribuie și titulatura de Creștin Democrat, în Partidul Popular European. Se făcea acest lucru în 1987, nu în 1990.

Lui i-a revenit meritul să organizeze acest partid. PNȚ-CD a luat puterea în 1996-2000, prin alianță. Era atunci o cale care se părea că este cea bună. Nu a fost așa, iar ura împotriva noastră a crescut, fapt pentru care astăzi suntem ținuți la periferie, partidul nostru este dezorganizat, în sensul că până nu de mult am avut patru președinți.

— *Care este situația partidului în prezent?*

— Încă există în justiţie o bătaie pentru recunoaştere, dar tot pe baza unor interese a fost recunoscută gruparea lui Pavelescu, care anihilează celelalte două grupări ale lui Vasile Lupu şi Victor Ciorbea. Noi, mureşenii, aparţinem de gruparea lui Ciorbea care luptă în continuare pentru recunoaştere ca autenticul Partid Naţional Ţărănesc. Ceea ce conduce astăzi Pavelescu nu este este PNŢ-CD-ul autentic, ştiindu-se faptul că şi Pavelescu este un traseist şi nu ştiu dacă el urmăreşte binele acestui partid sau alte scopuri, aşa cum se obişnuieşte de către mulţi în politica de azi.

— *PNŢ-CD se caută în prezent, în schimb liberalii sunt la putere…*

— Toate acţiunile opoziţiei s-au pus în slujba extirpării răului. În asta rezidă alianţa dintre PNL şi PSD. Ca orice situaţie care îşi atinge scopul, această treabă se destramă. În ceea ce ne priveşte pe noi, aici în judeţul Mureş, am susţinut PNL, prin tradiţie deoarece şi în perioada comunistă eram apropiaţi când ne apăsau cei de sus.

Faptul că am sprijinit USL nu ne-a adus prea multe laude din partea ţărăniştilor noştri, aşa cum nu ne-ar fi adus nici dacă rămâneam în sfera lui Aurelian Pavelescu, şi înclinam spre ARD, deşi locul nostru ar fi trebuit să fie în Partidul Popular European, acolo unde Corneliu Coposu ne-a înscris în 1987. Dar când se încurcă dreapta cu stânga, când stânga devine dreapta, ajungi să dai cu stângu-n dreptul.

— *Cum veţi marca cei 60 de ani de la trecerea în nefiinţă a* lui Iuliu Maniu ?

— Sâmbătă, 9 februarie vom merge la Penitenciarul de la Sighet, unde va avea loc o comemorare,apoi un pelerinaj la Cimitirul Săracilor unde este locul de veci al lui Iuliu Maniu. Sunt momente solemne, la care ţinem, momente care vor marca cele 6 decenii de când Iuliu Maniu a trecut la cele veşnice.

(2013)

Parteneriat cultural durabil

Intervievator: Dorin BORDA

— *După atâtea prezenţe în capitala Republicii Moldova, Chişinău, iată, recent v-aţi întors acasă, la Târgu-Mureş, dintr-un alt periplu moldav. Unul de exprimare culturală, el fiind dedicat lecturii publice. Despre ce anume este vorba, domnule prof. Dimitrie Postămaş?*

— Între 10-16 noiembrie 2011, la Chişinău, au avut loc activităţile de marcare a 15 ani de la constituirea Bibliotecii „Târgu-Mureş".

— *Iniţiativa constituirii ei vă aparţine?*

— Da, într-un anume fel. Eram directorul Bibliotecii Judeţene Mureş (BJM).

— *Cum se prezintă astăzi această instituţie de lectură publică, păstorită în continuare de mureşeni?*

— Pentru un necunoscător este greu de imaginat ce însemna o firmă culturală, o bibliotecă în inima Chişinăului, intitulată simplu, concret şi sugestiv „Târgu-Mureş". Este cel mai frumos dar pe care îl puteam oferi fraţilor basarabeni în momentele de redeşteptare românească din zilele următoare proclamării „independenţei", având ca scop ruperea de un sistem şi aliniere impusă, nedorită şi nespecifică care a afectat întreaga viaţă a românilor de peste Prut, inclusiv limba vorbită.

Înţelegând această situaţie, BJM s-a aliniat iniţiativelor bibliotecilor publice din România. Am pus bazele acestei biblioteci după o experienţă de cinci ani de la acel eveniment istoric, într-o altă mare bibliotecă românească instituită de ardeleni, denumită „Transilvania". Am început în anul 1996 cu 2000 de volume. Selecţie riguroasă de cărţi căreia i s-a alăturat celebra bibliotecă a ilustrului profesor târgumureşean Timotei A. Enăchescu. An de an prin deplasările noastre am alimentat cu noi cărţi această instituţie, ajungându-se acum la peste 35.000 de volume.

Ceea ce ne bucură mai mult este afluenţa publicului spre lectură, în special a tineretului şcolar cu toate implicaţiile şi ofertele

electronizării informaţiei. Recent, biblioteca a fost modernizată oferind un spaţiu ambiental plăcut.

— *Participarea mureşenilor la acest eveniment"*

— Mă bucur că BJM agreează în continuare această iniţiativă mai veche, prin actuala sa conducere. Activităţile de vârf ale manifestării s-au desfăşurat în zilele de 10-11 noiembrie. Târgumureşenii au răspuns acestei invitaţii prin participarea unei delegaţii. Nelipsită din aceasta a fost drd. Monica Avram, director al BJM, Nicolae Băciuţ, Director al Direcţiei Cultură şi Patrimoniu Cultural Naţional – Mureş, Magdalena Fall, bibliotecară (BJM), scriitorul Ilie Şandru şi jurnalistul Vasile Gotea (Toplița Română), invitat de onoare, Eugen Crişan, pe atunci viceprimar cu soţia sa Cristina, în calitate de susţinător al bibliotecii şi promotor al parteneriatului de colaborare între Târgu-Mureş şi Sectorul Râşcani din Chişinău. Nu putem să-l omitem din echipă pe Valentin Zogorean, conducător auto, care stăpâneşte traseul basarabean după atâtea drumuri, „ca la el acasă". Desigur, vizate erau mai multe persoane, care din lipsa unui mijloc de transport nu au putut face act de prezenţă.

— *Câteva aprecieri nesubiective, în ceea ce priveşte desfăşurarea activităţilor dedicate momentului aniversar.*

— Momentul festiv a fost inaugurat prin emoţionanta expunere a Claudiei Şatravca, director al Bibliotecii „Târgu-Mureş", care a salutat prezenţa oaspeţilor, a tuturor participanţilor. A vorbit apoi dr. Lidia Culicovschi, director general al bibliotecii „B.P. Haşdeu", instituţie care patronează bibliotecile filiale ale capitalei Republicii Moldova, făcând o trecere în revistă a evoluţiei bibliotecii, a stabilirii relaţiilor culturale şi profesionale biblioteconomice dintre noi.

Au fost prezenţi şi au rostit cuvinte de laudă, mulţumiri, de felicitare din partea reprezentanţilor administraţiei locale: Valentin Ghincul, vicepretor şi Tatiana Petrache, şefa secţiei culturale din Pretura Râşcani; Ianoş Ţurcanu, şef adj. al Direcţiei Cultură din Primăria Chişinău; Andrei Grosu, şeful Direcţiei Învăţământ din Pretura Râşcani; Adela Serbuşca, director adj. al Liceului Teoretic „Ion Creangă" din Chişinău. A participat şi a rostit cuvinte laudative la adresa bibliotecii şi a slujitorilor săi, acad. Mihai Cimpoi.

Cuvinte de apreciere au fost rostite de mureşeni. Intervenţiile lor au fost însoţite de prezentări de cărţi: Poemul „Phoenix" de Nicolae Băciuţ; „Jurnal de Basarabia" de Ilie Şandru; almanahul „Ţara Fagilor" vol. 20 şi „Memorii" de Vasile Netea, editate şi îngrijite de Dimitrie Poptămaş. În a doua zi am participat la un

așa-zis „Duplex profesional” între Biblioteca „B.P. Haşdeu” şi BJM, activitate care i-a avut ca protagoniști pe Lidia Culicovschi şi Monica Avram. Apreciată şi de interes a fost comunicarea bibliotecarei Magdalena Fall, privind implementarea biblionet-ului în bibliotecile publice din judeţul Mureş.

Au participat numeroşi bibliotecari chişinăuani apreciaţi pentru profesionalismul lor: Larisa Câşlari şi Tatiana Coşeri, dir. adj. ai bibliotecii „B.P. Haşdeu”, Paraschiva Onciu, Elena Roşca, Elena Vulpe, Ludmila Popa directori de filiale; Elena Dabija de la Centrul Internaţional Academic „Mihai Eminescu” şi Claudia Balaban, director al Bibliotecii Naţionale pentru Copii „Ion Creangă”. Biblioteca „Târgu-Mureş a devenit pentru aceste zile un imens spaţiu expoziţional în care cartea este generoasă în informaţii pentru cititori, aranjamente care se destăinuie în direcţii de interes pentru cititori ca: Imaginea Bibliotecii „Târgu-Mureş” în comunitate; Chişinău – 575 de ani; Aniversări chişinăuane în 2011; Grigore Vieru – miracol al neamului; Drumul poetului e mereu către izvoare… (Lucian Blaga); Municipiul Chişinău – Municipiul Târgu-Mureş, aniversări de scriitori, Vladimir Beşleagă, Zeiţa Paulina Zavtoni, Valentina Stoica, între care şi poetul Nicolae Băciuţ la împlinirea celor 55 de ani, având ca generic „Toată poezia mea e credinţă şi iubire”.

Alături de noi au fost elevii liceului „Ion Creangă” cu Ansamblul „Opincuţa” care ne-au încântat cu vocea, dansurile şi recitările lor.

— *Zile dinspre mijloc de noiembrie 2011, trăite în frăţietatea statornicită de-a lungul vremurilor, marcate prin subsumarea gândurilor de mai bine între fraţi de neam, cultură obiceiuri. Cum s-au încheiat ele, domnule Dimitrie Poptămaş?*

— Fireşte printr-o explozie de bucurie asociată frăţietăţii şi, de ce nu, a împlinirii idealurilor comune. Dincolo de aceste sintagme, spun că au fost acordate „Diploma de onoare” – „Cel mai bun partener” şi placheta bibliotecii pentru mine, iar participanţilor le-au fost conferite „Diplome de Excelenţă pentru contribuţii deosebite la constituirea colecţiilor şi promovarea Bibliotecii „Târgu-Mureş”.

— *Iată, aşadar, o preaplină recunoaştere a mureşenilor la acest important parteneriat cultural, căruia îi dorim durabilitate!*

(2011)

„Am fost convins de menirea mea de a exista pentru alţii”

Intervievator: Ioan Suciu MOIŞA

Reporter: — Domnule Poptămaş, de când aţi renunţat la postul de director al Bibliotecii Judeţene, aţi început o febrilă activitate scriitoricească. Vă rog să-mi vorbiţi despre acest aspect al preocupărilor dumneavoastră!

Dimitrie Poptămaş: — Doresc să fac o precizare. Eu nu am renunţat la postul de director al Bibliotecii Judeţene. Am fost îndepărtat elegant, prin pensionare. Înţelegând situaţia şi cunoscând faptul că orice început are şi un sfârşit, am acceptat retragerea din îndelungata activitate pusă în slujba cărţilor. Vă închipuiţi că pentru mine nu a fost uşor acest lucru, aş putea afirma că ceea ce fac acum nu este decât o continuarea a activităţii de care am fost legat o viaţă de om.

Chiar dacă activitatea mea nu se poate numi scriitoricească, am rămas în preajma creatorilor de frumos şi util, a cărţilor. De fapt îmi continuu vechea activitate într-un alt mod, din altă postură. Unii prieteni îmi spun că acum sunt mai ocupat decât atunci când aveam serviciu. Dacă faci ceva din plăcere, timpul se scurge pe neobservate, aşa cum, de fapt, au trecut şi cei 50 de ani în aceeaşi instituţie.

— Sunteţi preşedintele Fundaţiei Culturale „Vasile Netea”. Ce presupune această calitate a dumneavoastră?

— Încă din anii de serviciu, cunoscându-l personal pe Vasile Netea, unul dintre marii oameni pe care i-au dat ţinuturile mureşene, mi-am legat destinul de opera şi preocupările sale. Aşa se întâmplă că am pus bazele unei fundaţii care să-i poarte numele,

care şi-a propus valorificarea moştenirii sale istorice şi literare, a tradiţiilor culturale ale acestei zone, încurajarea activităţii de cercetare istorică şi creaţie literar-artistică.

Acestui scop urma să-i servească arhiva şi o parte din biblioteca cărturarului, păstrate acum la Tîrgu-Mureș,după cum am convenit cu patronul spiritual al fundaţiei, încă de pe când era în viaţă, precum şi cu soţia sa, Lucreţia. Calitatea de preşedinte al acestui aşezământ presupune muncă, spirit organizatoric, stăruinţă şi multă iniţiativă.

— La ce se rezumă, de fapt, viaţa de zi cu zi a omului de cultură Dimitrie Poptămaș, dincolo de aceste activităţi?

— Multă, multă lectură, participări la activităţi culturale, prezentări şi lansări de cărţi, simpozioane, reuniuni ştiinţifice, vizite de studiu la anumite obiective istorice şi de artă. Apoi, cu toate că sunt fiu de intelectual, m-am născut şi am trăit la sat. Am rămas cu pasiunea pentru lucrul pământului, consecinţă a faptului că tatăl meu a fost înlăturat din preoţie, prin desfiinţarea cultului greco-catolic, iar mama din învăţământ, şi acest lucru ne-a influenţat destinele şi nouă, copiilor.

Am muncit împreună cu ei pentru a smulge roadele existenţei. Am rămas cu acest hobby, care ne conduce toată viaţa. Apoi, dacă până acum n-am avut timp, renunţând chiar şi la concediile de odihnă în folosul instituţiei, acum am început construcţia unei case. Spunea cineva că, aceea nu este pasăre care nu îşi clădeşte un cuib și nici om acela care nu și-a construit o casă. Muncim, muncim chiar și la bătrâneţe. Poate este și o meteahnă moştenită de la vechiul regim.

— Aţi lucrat la Biblioteca Judeţeană 50 de ani, dintre care 20 aţi fost director. Ce a însemnat pentru dumneavoastră munca în această instituţie de cultură?

— Nici nu am simţit cum au trecut cei 50 de ani în aceeaşi instituţie. M-am simţit întotdeauna în largul meu la locul de muncă, mă simţeam ca acasă. Niciodată nu am ştiut ce este oboseala. Am avut mulţi prieteni. Am fost convins de menirea mea de a exista pentru alţii, de a oferi totul în folosul altora. Este frumoasă această deschidere spre oameni. Tuturor le-am câştigat încrederea.

Mi-au plăcut oamenii şi omenia, adevărul şi dreptatea, calităţi moştenite de la părintele Poptămaş. Nu am făcut niciodată diferenţieri de rang profesional, pregătire sau vârstă. Criteriile de apreciere au fost cele de mai sus. Consider că salutul meu a fost întotdeauna cu faţa ridicată şi senină. Mai mulţi mi-au pus întrebarea: „cum se poate conduce o instituţie cu un mare număr de salariaţi prin bunătate?" Da. Prin bunătate şi exemplu personal. Acesta a fost bibliotecarul, omul şi directorul.

— *Ce proiecte de viitor aveţi?*

— Mi-au rămas în proiect o serie întreagă de lucrări. Am într-o formă avansată o lucrare despre prezenţa şi circulaţia vechilor tipărituri româneşti (1508-1830) între limitele judeţului actual. Am în manuscris indicele bibliografic al revistei „Vatra", mă gândesc apoi la al doilea volum al cărţii „Philobiblon mureşean" şi la un dicţionar al bibliologilor mureşeni.

Alte planuri se leagă de valorificarea moştenirii patronului spiritual al Fundaţiei „Vasile Netea". Menţin apoi legături strânse cu românii din Ucraina (Cernăuţi) şi Basarabia. Pe primii îi sprijinim cu tipărirea almanahului „Ţara Fagilor", iar pe ceilalţi, cu Biblioteca „Tîrgu-Mureş" din Chişinău de care am rămas ataşat.

Să ne dea Dumnezeu zile senine şi sănătate pentru a le putea duce toate la bun sfârşit!

(2006)

Dimitrie Poptămaș, între cultură și politică

Interviu de Adrian A. GIURGEA

O figură pe care aproape sigur nu o poți uita dacă ai observat-o, chiar și din întâmplare, pe stradă. Un bărbat de modă veche, cu pălărie, și veșnic atent la cei din jur. Poate unul dintre cei mai citiți oameni ai județului, dar cu siguranță unul care, îndrăgostit de carte, a ales să-și petreacă viața în mijlocul culturii naționale și universale, așa cum este ea adunată în rafturile Bibliotecii Județene Mureș. Acesta este, pe scurt, Dimitrie Poptămaș, omul care, forțat să se pensioneze, a rămas în continuare legat de cărțile de la BJM, dar care acum caută un refugiu în politică.

Reporter: — Domnule Poptămaș, ce înseamnă pentru Dvs. Târgu-Mureșul?

Dumitrie Poptămaș: — Târgu-Mureșul e viața mea, anii de școală și, pe urmă, anii de serviciu, care au însemnat existența mea.

— Ce schimbări sesizați Dvs. între Târgu-Mureșul de azi și cel de odinioară? Și ce ați schimba dacă ați putea?

— Schimbările sunt multe la număr. Am să exemplific prin activitatea mea de peste cincizeci de ani aici, în Târgu-Mureș. Atunci când am venit în oraș, pentru că eu sunt născut într-o localitate de pe câmpie, în Râciu, taică-meu fiind preot la Moișa, am copilărit la Moișa după care am urmat un an de școală pedagogică, normală deci, la Reghin, de unde am fost exmatriculat din diferite motive și apoi, am venit la Târgu-Mureș, unde am continuat studiile, unde am lucrat și unde, încă din fragedă tinerețe, aș putea spune, m-am angajat la Biblioteca Regională Mureș, de atunci. Aceasta era pe atunci o instituție mică, o instituție care avea în jur de 100.000 de volume, funcționa în Palatul Culturii, pentru că acolo a luat ființă în

1913, pe un singur etaj, ori dacă ar fi să vedem evoluţia acestei instituţii, iată, de pe un nivel din Palatul Culturii, ea s-a extins la cinci niveluri în clădire, deci, aş spune, la fel a evoluat întreaga urbe, evoluţia din punct de vedere urbanistic a fost, de asemenea, fără precedent. Ce aş dori să se schimbe la Târgu-Mureş? Nu spun că nu a cunoscut o evoluţie cu totul şi cu totul deosebită în cei 17-18 ani de la Revoluţie, dar nu este suficient, pentru că, totuşi, după cum îmi dau seama, lucrurile nu s-au petrecut aşa cum noi le-am dorit, să fim într-o ţară în care să prevaleze drepturile, unde cinstea, omenia să fie trăsături de caracter formate ale populaţiei de aici,unde să fim mai avuţi şi iată, mă îngrijorează mult faptul că instituţia care are de suferit cel mai mult în această perioadă este cea a culturii.

— *Vreau să vă duc înapoi în timp şi să ne povestiţi puţin de ce aţi fost exmatriculat?*

„M-am înscris la Şcoala Pedagogică din Reghin, iar de aici, pe motiv de origine socială, am fost exmatriculat”

— Este o poveste destul de simplă: eu sunt dintr-o familie de preoţi, tatăl meu a fost preot greco-catolic şi, atunci când s-a făcut trecerea la religia unică, când religia greco-catolică a fost interzisă, dumnealui nu a acceptat trecerea. Pe lângă faptul faptul că nu a trecut la această religie, a urmat scoaterea din Casa parohială imediat; eu eram atunci elev într-o localitate vecină satului Moişa. Trebuie să vă spun că acolo am continuat clasele V-VII, după care m-am înscris la Şcoala Pedagogică din Reghin, iar de aici, pe motiv de origine socială, am fost exmatriculat. Tatăl meu a fost închiaburit la vremea respectivă pe motiv că a folosit în vremurile anterioare aşa-zisa eclejie a bisericii, acestui fapt i se datoreşte şi arestarea unui frate al meu tot din anii de şcoală şi, de aici, din Târgu-Mureş, de lângă mine, la liceul seral, în 1953 el a fost arestat sub pretextul de a fi organizat un complot împotriva statului şi a societăţii de atunci.

— *Revenind la perioada actuală, poate să facă ceva intelectualitatea mureşeană pentru a salva spaţiile de cultură din lupta aceasta imobiliară?*

„Privarizarea spaţiilor ne-a condus la această situaţie, să cumpărăm cizme de cauciuc din librării."

— Intelectualitatea târgumureşeană trebuie să facă ceva pentru a salva această situaţie în care s-a ajuns la ora actuală. În primul rând m-aş referi la Librăria „Romulus Guga", care de fapt este singura sau aproape singura care a mai rămas din reţeaua de librării din Târgu-Mureş. Reţea de librării care a fost destul de puternică, iar privatizarea spaţiilor înseamnă totodată şi rentabilitate economică pentru proprietarii lor şi ne-a condus la această situaţie să cumpărăm cizme de cauciuc din librării sau să fie desfiinţate şi să ajungem în situaţia în care suntem astăzi. De asemenea, mă îngrijorează şi soarta Casei de Cultură a Tineretului, care a fost construită cu un anume scop. Nu numai pentru faptul că acolo există o secţie a Bibliotecii Judeţene Mureş, care serveşte populaţia din acea zonă a oraşului, cât pentru faptul că, în ultima vreme aceasta a devenit o casă de cultură a studenţilor, mi s-a părut o hotărâre legitimă, pentru că studenţii sunt mulţi, sunt dornici de cultură şi producători de cultură, iar acum mă îngrijorează pentru că la privatizare s-ar putea să aibă aceeaşi soartă ca şi librăriile. Şi poate că nu sunt singurele. Vedeţi, cinematografele în Târgu-Mureş au dispărut aproape complet şi cred că situaţia nu este singulară, pentru că, în general, cinematografele au pierdut în faţa altor forme, mai moderne, televiziunea, care copleşeşte şi acaparează foarte mult...

— Am întrebat dacă poate intelectualitatea să facă ceva pentru că, până în urmă, cu câţiva ani în urmă eraţi foarte ancorat în viaţa culturală a judeţului, fiind directorul Bibliotecii Judeţene, de unde practic aţi fost forţat să vă pensionaţi...

„Fără cultură nu se poate face nici politică"

— Da, este adevărat. Am renunţat cu greu la această funcţie şi am crezut întotdeauna în carte, în cultură şi în efectele ei. Porneam de la ideea că Nicolae Iorga spunea *„cultura poporului fără cărţi nu*

se poate" şi că *„fără cultura poporului orice alcătuire politică sau statală este nulă".* Poate că acesta este şi motivul pentru care nemaiputând, sau poate nu, pentru că îndeplinesc şi acum funcţia de preşedinte al unei fundaţii culturale care se numeşte „Vasile Netea", dar mă gândesc şi m-am gândit întotdeauna, şi poate acesta este şi motivul pentru care am intrat în politică, pentru a face ceva pentru cultură, pentru că fără cultură nu se poate face nici politică...

— *Totuşi, aţi intrat într-un partid mic.*

— Am intrat într-un partid mic, pentru că în sinea mea nu m-am gândit vreodată la o funcţie şi nu m-am gândit la o bătălie. M-am gândit la problemele de organizare a acestui partid mic, dar este un partid cu tradiţie, un partid cu tradiţie istorică, un partid care eu cred că nu şi-a spus încă ultimul cuvânt şi cred în puterea acestui partid de a redeveni ceea ce a fost sau chiar mai mare de cum a fost până acum.

Dar acest lucru se poate face numai prin cultură. Adică oamenii pe care-i atragem, care sunt în acest partid, deşi îi spunem Partid Naţional Ţărănesc, o trăsătură a acestui partid trebuie să fie cultura. Chiar moţiunea prin care am fost ales preşedinte al PNŢCD în acest judeţ a fost *„Prin credinţă, la izbândă".*

Credinţa înseamnă nu numai latura ei religioasă, ci tot ce întreprindem noi, înseamnă cultură, înseamnă încredere, înseamnă hotărâre, înseamnă perseverenţă. Deci, în acest fel m-am gândit că acest partid ar putea să iasă din impasul în care a intrat. Desigur, până acum rezultatele nu sunt convingătoare, dar trebuie să fie cu bătaie mai lungă. Este adevărat că timpul este scurt, oamenii sunt dornici de afirmare şi de aceea ei penetrează înspre partidele care le oferă funcţii politice şi de acolo alte drepturi şi recompense materiale, pentru că în ultimă instanţă cam toate converg la această latură a vieţii.

— *S-ar putea spune că vă implicaţi în toate aceste acţiuni pentru a vă umple cumva timpul rămas gol odată cu pensionarea. E adevărat?*

— Nu neapărat, pentru că n-am simţit nici un moment că nu aş avea ce să fac cu timpul. Având un teren în apropierea oraşului, am început o construcţie de casă din nişte bani pe care i-am

moştenit prin vinderea casei părinteşti şi care mi-a ocupat foarte mult timp, dar, în paralel, mereu am fost invitat prin judeţ de casele de cultură sau primării şi, în funcţia mea de preşedinte al unei fundaţii, mereu am fost prezent în acţiunea culturală. Pupăză peste colac, acum *şi* în activitatea politică a judeţului.

— În afară de partea politică şi culturală, are Dimitrie Poptămaş alte hobby-uri?

„Fac agricultură şi asta îmi cere foarte mult timp, dar e o ocupaţie care mă destinde...”

— Da, acolo lângă casa noastră nouă, a familiei, am şi câteva arii de pământ, şi pentru că mă simt şi m-am simţit întotdeauna puternic înrădăcinat în acest pământ, am rămas legat de el şi fac agricultură şi asta îmi cere foarte mult timp, dar este o ocupaţie plăcută, care mă destinde.

Rep.: În final, ce sfat ați da, după atâția ani petrecuți în Târgu-Mureș, administrației locale de aici?

— Administraţia locală a făcut în ultimul timp pentru Târgu-Mureş mai mult decât s-a făcut în foarte mulţi ani, asta trebuie să recunosc. Sfatul meu este că ar trebui să asculte puţin şi de noi şi ar trebui chibzuite puţin mai bine acele fonduri care sunt, deoarece sunt foarte multe probleme nerezolvate şi care se cer rezolvate.

(2008)

Cred în viitorul cărţii!

Intervievator: Christian STAN

O nouă ediţie a emisiunii „Grozăvia”, un alt invitat de marcă în studioul Radio Son. De data aceasta, amfitrionul, Cornel Groza, s-a ţinut de „grozăvii” cu directorul Bibliotecii Judeţene Mureş, Dimitrie Poptămaş. Ocazie interesantă pentru a afla mai multe despre istoria bibliotecii publice târgumureşene, despre aşa-zisa politică a cărţii, dar şi despre Biblioteca „Tîrgu-Mureş”, de pe strada Moscovei, din Chişinău.

C. G.: — Care a fost evoluţia bibliotecilor publice mureşene?

D. P.: — În urmă cu 2 ani am sărbătorit ia Tîrgu-Mureş 200 de ani de bibliotecă. În 1802, Teleki, pe atunci Guvernatorul Transilvaniei, a pus bazele primei biblioteci târgumureşene.

Era un fel de bibliotecă privată cu funcţii mai largi, dar adevărata bibliotecă publică din Tîrgu-Mureş are aproape 100 de ani. Bibliotecile publice sunt un produs al secolului al XIX-lea. Ele au apărut în Anglia la jumătatea secolului, dar s-au dezvoltat mult mai bine în SUA. Bibliotecile publice din Anglia aveau şi câte 20-30 milioane de cărţi. În America numărul cărţilor era chiar mai mare.

— Se ştie că politica îşi bagă nasul cam peste tot. Există o aşa numită politică culturală...

— Este puţin ciudată această afirmaţie şi despre ea se poate vorbi destul de mult. Îmi aduc aminte însă de întrevederile pe care le aveam cu nişte oameni din Chişinău, unde există biblioteca „Tîrgu-Mureş” pe Bulevardul Moscovei. Eram atunci acuzaţi de o publicaţie săptămânală din Chişinău, că sub masca culturii facem

politică în stil mare şi am răspuns DA, facem politica cărţii, facem politica culturii.

Biblioteca este o instituţie apolitică prin statutul ei dar se pare că în decursul istoriei, în numeroase situaţii, cărţile au fost distruse pentru că acest umil suport material este purtător de spirit.

— Să pomenim de chestiunea politicii de carte, în perioada comunistă. Îmi aduc aminte că ne veneau nişte liste...

— Da, este adevărat. În 1946 au apărut acele cataloage prin care cărţile de mare cultură au început să fie scoase din bibliotecă. Spre exemplu, faptul că fiul dictatorului participă la anumite jocuri de noroc a dus la retragerea tuturor cărţilor de bridge din bibliotecă. Noi am scos din circulaţia publicului larg aceste cărţi, dar,după 1989, aceste fişe au fost repuse în drepturile lor.

— Mai există astăzi, în bibliotecă, vreun titlu care are un regim special?

— În prezent, nu există nici un titlu cu regim special. Oricine trebuie, poate să ajungă la aceste cărţi pentru a se documenta pentru lucrări de diplomă sau lucrări de doctorat.

— Puţină lume ştie că achiziţiile de carte sunt esenţa activităţii din biblioteci. Pe fondul reducerii fondurilor necesare achiziţionării de cărţi, cum se desfăşoară astăzi politica de achiziţii?

— Aveam într-un timp 25-26 de edituri care ne trimiteau titluri editoriale şi de la fiecare comandam cel puţin o carte, indiferent de limbă, pentru că mă gândeam să creez un fond echilibrat de carte. În prezent, din păcate, banii nu sunt suficienţi pentru achiziţionarea tuturor-titlurilor noi de pe piaţă.

— Dacă astăzi nu există suficiente posibilităţi de achiziţionare a cărţilor este posibil ca, o carte care apare la o editură să nu fie păstrată, oficial, nicăieri?

— Există o lege a depozitului legal care, din păcate, este respectată doar în parte, în baza noii legi două exemplare din fiecare carte nouă se trimit Bibliotecii Naţionale şi, în plus, editurile au

obligaţia să predea bibliotecilor judeţene câte un exemplar. Din nefericire, acest lucru nu este înţeles întotdeauna, pentru că nici legea nu este destul de clară.

— *Cât de mare este tragedia cărţii la ţară?*

— Mai există biblioteci comunale în fiecare localitate, în judeţul Mureş, jumătate din bibliotecile comunale au bibliotecari angajaţi cu normă întreagă.

Există şi bibliotecari care sunt angajaţi cu jumătate de normă, care îşi completează bugetul cu diferite activităţi.

Din 46 de comune, peste jumătate mai au, încă, biblioteci...

— *Acum Sala de Lectură a Palatului Culturii este în reparaţie? Ce se execută, în fapt, acolo?*

— Da, dorim să modernizăm acest spaţiu. Reparaţiile vor dura aproape două luni şi trebuie să fie gata până pe 3 ianuarie. Se tinde spre informatizarea fondului Sălii de Lectură. Dorim să avem terminale dotate cu calculatoare, astfel încât, orice persoană să poată căuta electronic o carte. Avem o bază de date care cuprinde cărţile achiziţionate după anul 1966, iar acum se lucrează retroactiv la introducerea în baza de date computerizată a cărţilor mai vechi.

— *Care credeţi că este viitorul cărţii în România?*

— Având în vedere că televizorul ocupă un spaţiu tot mai larg în viaţa oamenilor, numărul cititorilor a scăzut, însă nu putem spune că este o scădere dramatică. Pe vremuri, eram acuzaţi că „sporim" numărul cititorilor.

Faptul că astăzi, fără nici o presiune, avem cam acelaşi număr de cititori, dovedeşte un interes constant pentru lectură.

Cred în viitorul cărţii...

(2004)

Biblioteca Județeană Mureș se va integra sistemului informatic național

A consemnat: Silvia OBREJA

Luna decembrie are o mare încărcătură spirituală pentru noi. Printre manifestările culturaie din această lună se numără și Zilele Biliotecii Județene. Despre acest eveniment, vă rog, d-le director să ne vorbiți.

Dimitrie Poptămaș: — A devenit o tradiție organizarea în fiecare an a „Zilelor Bibliotecii Județene". Anul acesta, ele vor avea loc în perioada 8-10 decembrie. Acest eveniment este un prilej de a pune în valoare colecțiile Bibliotecii Județene, probleme legate de profesia noastră, de o mai bună cunoaștere a serviciilor pe care le oferă biblioteca publicului. Am obișnuit în ultimii ani, și acest lucru cred că este important, să legăm mai mult activitatea noastră de cea a editorilor și a tipografilor mureșeni, motiv pentru care, ultima ediție s-a desfășurat sub genericul PHILOBIBLON -o reuniune a scriitorilor, editorilor, tipografilor, bibliotecarilor și librarilor mureșeni.

În acest an, ne răstrângem puțin activitatea, vizând mai mult partea profesională, concretizată sub forma unui simpozion cu participarea bibliotecilor județene. Se va dezbate problematica noastră, în strânsă legătură cu condițiile actuale de trecere la economia de piață, modul de realizare a selecției de carte în biblioteci, în condițiile în care alocațiile bugetare sunt reduse, iar prețul cărților extrem de ridicat. Alte activități vor fi cele cu publicul prin care dorim să ne facem cunoscute publicațiile, personalitățile culturale naționale și universale. În acest cadru, ne gândim să-i evocăm pe profesorul ieșean Giorge Pascu, fost director al

Bibliotecii Universitare Iaşi, între cele două războaie mondiale, prolific istoric literar şi filolog, astăzi uitat.

Ne-am asumat, de asemena, editarea almanahului bucovinean „Ţara fagilor"vol. III.

Acest sfârşit de an, pentru biblioteca noastră, înseamnă şi un pas mare în direcţia informatizării şi automatizării serviciilor. În acest sens, am negociat, ne-am raliat Bibliotecii Naţionale şi altor 8 biblioteci judeţene, în procurarea unui soft TINLIB, prin firma engleză IME. Acest program este prevăzut cu module de catalogare şi regăsire, controlul circulaţiei cărţii, achiziţii, management, transfer de date şi comunicări. Problema automatizării serviciilor de bibliotecă este o trăsătură specifică şi un imperativ în prag de nou mileniu.

— Dle Dimitrie Poptămaş, sunteţi directorul bibliotecii din 1985, de câtă vreme lucraţi de fapt în această instituţie? De asemenea, aţi publicat numeroase studii de cercetare, recenzii de carte, articole de fond. Vă rog să faceţi câteva referiri la acest aspect din activitatea dumneavoastră.

— Anul viitor voi împlini 40 de ani de activitate în această instituţie. Am lucrat în toate sectoarele bibliotecii. Multă vreme am coordonat şi am îndrumat activitatea bibliotecilor din reţea. Principala problemă, în atenţia mea, a rămas constituirea fondului de carte şi organizarea serviciilor pentru public.

Este şi aceasta o activitate de cunoaştere, de studiu şi de elaborare a unei strategii bibiloteconomice de cercetare. Cealaltă latură la care vă referiţi în întrebare, se materializează în special în lucrări de cercetare bibliografică şi de istoria vechilor cărţi româneşti, domeniu în care biblioteca noastră este extrem de bogată. Din nefericire, nu am cărţi publicate. „Publicaţiile periodice mureşene" (1795-1972), o amplă bibliografie monografică, care cuprinde 547 de titluri de periodice apărute în această zonă, a fost scoasă din tipografie de cenzura vremii.

O altă lucrare, intitulată *„Prezenţa şi circulaţia vechilor tipărituri româneşti în zona superioară a văii Mureşului"* (1975), este

rezultatul unei îndelungate cercetări pe teren, care însumează 279 de titluri, în peste 1000 de exemplare, asupra acestor vestigii ale culturii noastre. Am publicat studii legate de acestă problemă în diferite publicații științifice. La toate, acestea aș mai putea adăuga și activitatea publicistică din presa locală social-politică ori literară.

— *Recent ați făcut o vizită în Suedia, mai exact la câteva biblioteci din această țară. Cu ce impresii v-ați întors?*

— Am făcut această călătorie la invitația Asociației Bibliotecarilor din Suedia. Am vizitat numeroase bibiloteci, mai mari sau mai mici. La ei, automatizarea serviciilor este o realitate. Am fost impresionat cu câtă ușurință pot fi găsite cărțile în toate bibliotecile, indiferent de numărul lor. Am fost impresionat de acest sistem practic, rapid, eficient. Informatizarea, automatizarea serviciilor unei bibloteci presupun o muncă uriașă. Îmi exprim însă încrederea că nu va trece mult, până când cititorii noștri se vor putea bucura de o informație rapidă și completă la fel cu cea a occidentalilor.

— *Vă mulțumesc.*

(2006)

Index de nume

Abageru, Erast 338
Abuşean, Augustin Marius 526
Acu, Dumitru 431, 433
Adolf, Nicolae 93
Adrian, Solomon 526
Adrian, Titus 149
Agârbiceanu, Ion 181, 182, 194, 424
Albu Corneliu 263
Albu, Corneliu 8, 193, 241, 267
Albu, Emanoil 391, 401
Albu, Nicolae . 167, 194, 241, 242, 244, 256, 267, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 279, 280, 286, 287, 289, 290, 292, 293, 294, 389, 447, 464, 526
Alecsandri, Vasile ... 139, 181, 265
Alexandru cel Bun. 348, 351, 352, 359
Alexandru cel Mare 473
Alexandru I 143
Alexandru, Friedman 407
Alexandru, Ioan 104, 109
Alexandru, M. 337
Alexandru, Matei 221, 353
Almaş, Dumitru 186
Ambrus Hedvig 41
Ambruş, Zaharie 529, 530
Ana Maria Vintilă 23
Anca, George 18
Anca, Vasile 370
Anderco, C. D. 193
Andreescu, Ladmis 193
Andrei-Episcop 555
Anestin, Ion 196
Angelescu, Constantin 197, 547
Anghel, Atanasie 91
Antal, Dumitru 194
Antonescu, G. G. 196
Antonescu, Ion 209, 405
Antonovici, Gh. 221, 222, 337, 353
Apponyi 106
Ardelean, Flavius 367
Argentoianu, Constantin 197
Arghezi, Teodorescu 210
Arghezi, Tudor 181, 196, 242, 246, 277, 463, 562, 578
Arghişan, Ana Maria 22
Arion, Gh. 135
Aristotel 561
Aron, Petru Pavel 49, 72, 83, 92, 274
Asachi, Gh. 148
Avram, Al. 194
Avram, Horia Ioan 26
Avram, Marius 363
Avram, Monica 23, 331, 590, 602, 603
Avram, Vasile 447
Axente, Dumitru 364
Axente, Mihail 241
Axinte, Ion 533
Axente, Remus 500
Bacali, Maria 396
Baciu, Adrian 384
Baciu, Nicoleta 385
Baciu, Niculae 404
Baciu, Petre 297
Baciu, Sergiu 384
Baciu, Ştefan .. 193, 221, 337, 353, 431, 433
Baconski, A. E. 173

Baconski, Anatol 424
Baconski, Leon.....424
Bacovia, George.....181
Badea Cârţan 420, 502
Badea, Anton 500
Badea, Iulian.....431
Balaban, Claudia 329, 603
Balasinovici, Maria 146
Balázs Ladislau.....500
Balázs Lajos 41
Balcys Valst.....193
Balint, Nicolae.....402
Baliud, Gabor.....366
Balmuş, Pavel..... 26, 336
Baltazár Walther 558
Balteş, Tudor 425
Bancu, Doina.....370
Bancu, Victor Emilian.....370
Bánffi, Gheorghe 95
Barabási András 396
Barabási Maria 396
Barbu, Patriciu.....486
Bariţ, George.....367
Bariţiu, George180, 217, 272, 315, 452, 464, 511, 532, 596
Barna, Victor 102
Bart, Constantin 160
Bart, Ioan 156
Bart, Speranţa 147, 149, 158
Bartók Ibolya..... 21, 36, 37, 482
Basarab, Neagoe 561
Basarab-Brâncoveanu, C. 547
Bathori, Andrei..... 68
Batthyany, Ignatius 519
Băciuţ, Nicolae .26, 331, 339, 336, 347, 368, 369, 376, 383, 384, 385, 391, 392, 396, 397, 398, 400, 409, 411, 412, 419, 420, 421, 426, 427, 429, 431, 433, 460, 475, 513, 555, 561, 583, 590, 602, 603
Bădiţă, Doina 504
Bălan, Ion Dodu.....166
Bălan, Nicolae 191
Bălcescu, Nicolae ... 180, 272, 308, 469, 533, 534, 557
Bănescu, N. 197
Bănuţiu, Aurel P. 203
Bărnuţiu, Simion..... 190, 315, 533
Bărţaşiu, Mihail 103
Bătrâneanu, Alexandru .. 420, 533
Bândilă-Mărceanu, Ion.....347
Bânzaru, Constantin.....139
Bejan, Eugenia 329
Belciug, Pompei.....500
Belea, Augustin.....103
Bem-general 534
Bengean, Florin202, 213, 402, 644
Beniuc, Mihai..... 165, 195, 197
Benkő János 22
Berbecaru-Muntenescu, Vasile193
Bercea Ion..... 63
Berea Ion..... 63
Berindei, Dan 185, 278, 595
Bernády György 506
Berthelot 211
Beşleagă, Vladimir 336, 603
Bianu, Ion44, 52, 53, 57, 59, 64, 65, 66, 82, 83, 252, 259, 276, 277, 512
Bianu, Vasile 276
Biás István 480
Biriş, Ioan.....504
Biriş, Veta.....167
Bitay Árpád 6, 27
Blaga, Lucian .188, 194, 196, 376, 389, 400, 404, 424, 475, 603
Bloj, Sorina 385, 429
Bloy, Leon 559
Boantă, Iosif Titi..... 367, 382
Boar, Laurenţiu 370
Boar, Liviu . 7, 200, 375, 402, 475, 477, 478, 479, 480
Boar, Mariana.....402
Bob, Ioan 72, 73, 74, 526
Bobletec, Octavian 469
Boca, Arsenie.....561
Bocşan, Nicolae 595
Bodnariuc, Liliana 347

Bodnăraş, Emil 150, 161
Boeru-Hodăceanu, Dumitru ...389
Bogdan, Florea 476
Bogdan, Theodor A.....193, 458
Bogdan-Duică, Gheorghe180, 188, 192, 195, 215, 218, 256, 289, 532
Bogoşel, Constantin 593
Boia, Aurel.....551
Boilă, Z. 195
Boitoş, Olimpiu..... 194, 195, 275
Boiu, Zaharia 567
Bojescu, Ciprian 347
Bojor, Ovidiu 476
Boldea, George 165, 242, 246
Boldea, Iulian 596, 643
Bolea, Vasile 259
Bologa, V. 310
Bolyai6, 14, 15, 39, 41, 96, 296, 366, 424, 443, 462, 473, 509, 566, 580
Bonifeu, Ioan 104
Borca, Iacob 104
Borcilă, Mircea 513
Borda, Dorin .. 389, 397, 404, 500, 501, 502, 601
Borda, Mircea.....135
Borda, Valentin 448, 459
Bordeian, Minerva 381
Bordeianu, Minerva 396
Bordi András 542
Borges, Luis 5, 559
Bornemisa, Sebastian.....204
Bornemisza Pál 66
Borşan, Eudochia 146, 147
Borşianu, Aurelian..... 15, 193
Borşianu, Viorel 356
Borza, Eugenia.....396
Borzan, Maria.....375, 403
Bosoancă, Traian ... 375, 389, 397, 404, 552
Bostan, Grigore 348
Boşca-Mălin, Emil 197
Bota, Hanna 414
Botezan, Ioana 375
Boţianu, Petre.....496
Bozdog, Ioan.....113
Brad, I. 310
Brad, Traian.... 329, 512, 513, 583
Bradea, Livia Otilia 565, 566, 567
Branea, Gavril 103, 506
Brateş, Radu .. 242, 256, 259, 260, 262, 289
Brătfălean, Virgil 104
Brătianu, C. I. C. 191
Brătianu, Gheorghe I.133, 134, 135, 136, 137, 198
Brătianu, Ion I. C. 545
Brătianu, Ionel I. C. 198
Brâncoveanu, Constantin 19
Brânzan, Teofila.....148
Breazu, Ion194, 195, 242, 244, 245
Briand, Aristide.....544
Brote, Eugen 356
Brudaşcu, Dan 19
Bruja, Olga.....338, 347
Bucilă, Ion.....363
Bucilă, Mirela 363
Bucşan, Constantin.....202, 204
Bucur, Ilie403, 421, 559, 560, 561
Bucur, Ioan Pop.....394
Bucur, Nicolae 205, 447
Bucur, Septimiu 193
Bucur-Pop, Ioan 397
Buda, Toader.....399
Budai-Deleanu, Ion.....365
Bugnariu, Teofil 194
Buha, George 363
Buha, Simion 363
Bui, Simion396, 398, 475, 485, 486, 487
Bulgăr, Gheorghe.....19
Buluţă, Gheorghe.....513, 573
Bunea, Augustin92, 243, 269, 524
Burian, Dinuca 421
Buta, Nicolae 194, 195
Buteanu, Aurel.....194
Butilcă, Eugen 390
Butnaru, Leo.....329, 336
Buzan, Dorina 421

Buzaşi, Ion 18, 243, 244
Buzura, Augustin 6, 28
Calciu-Dumitreasa, Gheorghe 561
Caledoniu, Ovid 173
Calian, Dan.....385
Camară, Daniel 421, 561
Canaşin, Iurie 336
Cantacuzino, Mihai 65
Cantemir, Dimitrie..... 462, 561
Cantonieru, Nicolae221, 337, 353
Caracostea, D.....196
Caragiale, Ion Luca 195, 231, 425, 457, 546, 562
Carandino, N.....136
Caras, Ştefan Gabriel.....391
Caras, Viorica 393
Carcalia, Nicolae 146
Cardoş, Gh..... 242, 244
Carol al II-lea - rege184, 197, 198, 216, 218
Carol cel Mare 519
Carol I-rege 174, 545
Carp, Petre P.....198
Catană, Ion.....173
Catargiu, Lascăr 546
Catarig, Emil 103
Cazacu, Mihai 221, 337, 353
Călin, Daniela Ramona 384
Călinescu, George ... 196, 473, 579
Câmpean, Gheorghe 22, 481, 482, 483, 484, 575
Câmpean, Ioan 503, 504
Câmpean, Lucreţiei.....504
Câmpean, Maria 474
Câmpean, Mihail M. 503, 504
Câmpean, Silvia 504
Câmpeanu, Aurel D.....175
Câmpeanu, Elie 44, 45, 46, 47, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 60, 61, 64, 66, 67, 68, 69, 71, 76, 77, 78, 380, 469, 503, 573, 585, 643
Câmpeanu, Maria 55, 60, 67
Câmpeanu, Mărioara 500
Câmpeanu, Remus 367
Cârnu, Alexandru..... 396, 401
Câşlari, Larisa..... 329, 603
Ceagoreanu, Liliana 347
Ceauşescu, Nicolae.....474
Cebotari, Snejana.....347
Cecan, Simion 419
Cengher, Ioan Eugen 406
Ceontea, Radu 166
Cerna, Panait 219
Cetea, Doina 413
Cetină, Nicolae-Dan 520, 523
Cetină, Petru 523
Ceuşianu, Alexandru193, 241, 376, 476, 500, 643
Chelaru, Traian.....193
Chendi, I.....250
Chendi, Ilarie 181, 219, 315
Cherecheş, Leon 504
Cherejan, Ion 173
Cheresteşiu, Victor 438
Chertes, Aurel 375
Chertes, Ionuţ.....384
Cheţan, Iuliu.....526
Chinda, Coriolan 446
Chinezu, Ana 310
Chinezu, Ion6, 16, 19, 27, 33, 310, 380, 573, 585, 643
Chinezu, Liviu 260, 261, 526
Chiorean, Cornel 168
Chiorean, Ioan200, 375, 442, 475, 500, 509, 510, 555
Chiorean, Petru 396, 397
Chioreanu, Ioan.....468
Chiriac, Vlad..... 18, 336
Chirteş, Ioan Cristian 419
Chirvăsuţă, Gheorghe 543
Chivari, Maria Simona 384
Ciceo-Pop, Ştefan.....195
Ciceoveanu, Augustin 106
Cicero.....561
Cimpoi, Mihai ...26, 329, 336, 583, 590, 602
Cioba, Iuliu 103
Ciobanu, Petru 342, 344, 386
Ciobanu, Virgil 93
Ciobotar, George 66

Cioculescu, Şerban.....473
Cioflec, V.....204
Ciolca, Simion 540
Cioloboc, Cireşica 381
Cioloboc, Dan Valeriu 384
Cioloca, Augustin.....103
Cioran, Emil 248
Ciorbea, Victor.....600
Ciortea, Grigore.....446
Ciotloş Anton 74
Ciotloş Petru..... 74
Cipariu, Timotei12, 28, 44, 53, 54, 242, 243, 246, 269, 280, 288, 301, 305, 452, 511, 525
Cira, Ioan..... 363, 364, 414
Cismaru, Ion 193
Cistelecan, Al. 475
Cişmaşiu, Ioan 104
Ciubâcă, Alexandru 403
Ciucă, Ana Maria.....384
Ciupe, Aurel 27, 542
Ciura, Al. 203
Clemenceau, Georges 544, 547
Cleopa, Ilie.....561
Clinciu, Ioan.....202
Cloşca 566, 570
Coandă, C. 547
Coc, Dorel.....414
Cocea, Casandra.....146
Coceală, Maria 146
Cocoş, Em. I. 194, 227
Cojocaru, D. 334
Colan, Horia 378
Colceriu, Cristian 379
Colea, Nicolae.....212
Comaşneţchi, Antonia 146
Comes, Aurel 506
Comes, Bazil 366, 392, 491
Comes, Liviu 8, 491, 492
Comes, Ovidiu.....415
Comes, Ovidiu Ioan.....416
Comes, Petru 400
Comşa, Anuţa 243, 267
Comşa, N. 269
Comşa, Nicolae7, 8, 194, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 251, 252, 253, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 263, 264, 266, 268, 269, 277, 524
Condurachi, E. 317
Constantin cel Mare 148, 522
Constantin, Harambaşa 173
Constantin, Napoleon149, 150, 161, 164
Constantin, Napoleon Constantin 149
Constantin, Şerban 64
Constantinescu, I. 196
Conţiu, Ana.....396
Conţiu, Ioan 366
Conţiu, Ioniţă 506
Conţiu, Vasile 367, 381, 383, 396, 397, 398
Copilu Cheatră, Vasile 174
Copilu-Cheatră, Ana 168, 171
Copilu-Cheatră, Vasile19, 28, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 197, 241, 335
Coposu, Corneliu ... 190, 191, 197, 212, 515, 599, 600
Coprean, Andreea 384
Cordescu, Ştefan 547
Corein, R. 551
Coresi 56, 57, 59, 82
Corfaru, Augustin.....395
Corghenci, Ludmila 329
Corneille, P. 561
Coroianu, Iuliu.....356
Coroş, Dumitru.....422
Cosma , Constant I. 172
Cosma, Ana 23, 41, 42
Cosma, Parteniu.....547
Costea, Ioan I. 375, 376
Costea, Maria.....167, 346
Costea, Simion 375, 510
Costin, Costinel 310
Costin, Maximilian 216, 542
Costin, Miron.....371, 559

Costin, Olga 542
Costin, Sandu.....376
Costin, Tatiana.....329
Costiuc, Maria.....338
Coşbuc, George195, 197, 215, 219, 425
Coşeri, Tatiana.....603
Coşocariu, Alexandru 102
Cotruş, Aron..... 165, 166, 194
Cotta, Niculae 446
Covaci, Mihnea.....384
Covaci, Rareş 384
Covaciu, Cristina 385
Covalciuc, Dumitru ..19, 339, 346, 347, 348, 354, 357, 360, 386, 585, 587, 645
Covalciuc, Florin 347
Covăşan, Gavril..... 104, 109
Covrig, Ioan.....403
Covrig, Ionel.....399
Covrig, Mihai 412
Crăciun , Ioachim.....82, 438, 512
Crăciun, Gh. 310
Crăciun, Ioan 104, 109
Creangă, Ion...329, 330, 414, 454, 602, 603
Cremene, Dorin 376
Creţ, Ana.....370
Creţu, Nicolae.182, 192, 214, 270
Cristache-Panait, Ioana..... 18
Cristea, Elie Miron 180, 194, 402, 403, 404, 448, 464
Cristescu, Mariana 368, 420, 561, 643
Crişan..... 566, 570
Crişan, Cristina 602
Crişan, Eugen 590, 591, 602
Crişan, Mariana 376
Crişan, Mihai.....103
Crişan, Nicolae..... 29, 310
Crucin, Viorica 433
Csiortán Katalin 366
Cuceu, Ion 529
Cucu, Viorel.....447
Culcer, Dan 425, 466, 500
Culicovschi, Lidia... 329, 330, 334, 453, 454, 455, 583, 602, 603
Curticăpean, Dan 384
Curticăpean, Petre . 167, 384, 385
Cuza, A. C. 191
Cuza, Alexandru Ioan..... 447, 557
Dabija, Elena.....603
Dabija, Nicolae..... 329, 336
Daicoviciu, Constantin 438
Daicoviciu, Hadrian438, 441, 510
Dalea, Virgil.....194
Damian, Emil 103
Damian, Mie 504
Dan, N. 194
Dan, Pavel197, 242, 245, 246, 253, 254, 259, 284
Dan, Sever.....202
Dan, Voicu Vasile 390
Dandea, Emil Aurel19, 34, 35, 167, 168, 184, 210, 216, 380, 460, 515, 535, 573, 585, 586, 594, 595, 643, 644
Dascăl, Sextil..... 221, 337, 353
Daschevici, Titus.....159
Daschievici, Alexandru 163
Daschievici, Eugen 157, 162
Daskiewicz, Andrzej.....143
Daszkiewicz, Mikolaj 143
Daşchevici, Alexandru.....139
Daşchevici, Antipodist.....148
Daşchevici, Ion..... 138, 139, 146
Daşchevici, Ion V.... 139, 140, 142, 144, 148, 151, 159, 160
Daşchevici, Napoleon 140
Daşchevici, Pavel 155
Daşchevici, Romulus.....160
Daşchevici, Simion.....153
Daşchevici, Speranţa.....156
Daşchevici, Teofila 156
Daşchevici, Vasile .. 139, 155, 156, 157, 159
Daşchevici, Vasile V. 158
Daşchievici, Andi 143
Daşchievici, Andrei.....146
Daşchievici, Eglantina 149

Daşchievici, Eugen 150, 155, 162, 163, 338
Daşchievici, Ioan.....143
Daşchievici, Isidor.....158
Daşchievici, Napoleon.....138
Daşchievici, Napoleon Constantin 149, 161, 338
Daşchievici, Titus 150, 164
Daşchievici, Vasile V. 143, 151
Daşcov, Mihail.....142, 143
Daşcov, Paul Mihailovici 143
Datcu, Iordan 447
Datu, Sorin.....431
Davila, Carol 513
Dăianu, Elie 15
Dărăban, Simion 396
Delavrancea..... 206, 546, 596
Deleanu, Nicolae.....210
Demetrescu, Mihai. 192, 193, 215
Demetrius, Lucia 210
Densuşianu, Nicolae.....403
Diamandy, C.....547
Didic, Vasile 336
Dietrich, Fr. L. 93
Dinu, Marcel 583
Dio Casius 11
Dobozi, Beatrice.....375, 475
Dobre, Ciprian 419
Dobrescu, Vasile 7, 346, 375, 441, 442, 443, 444, 475, 510, 596
Dogaru, Grigore 506, 539
Dogaru, Zucu 506
Doltea, Natalia 403
Dombi, Constantin.....366, 367
Domocoş, Ion 212
Donescu, Donea 46, 58
Dorgo, Iuliu 104
Dósa, Alexandru..... 95
Dragomir, Silviu.....6, 113, 532
Dragoş, Traian173, 197, 251, 380, 425, 465, 585, 643
Dragoş, Vasile 307, 346, 375, 475, 500, 501, 504, 643
Drăgoi, Macarie Marius Dan...380
Drăguţ, Vasile.....510
Dredeţianu, Ioan.....104
Drimba, Ovidiu 173
Drumur, George221, 222, 337, 353
Duca, Ion Gheorghe.....198
Dudaş, Alexandrina 393
Dudaş, Flórian 61
Dudaş, Ştefania.....393
Duhamel, Georges.....476
Duică, Bogdan.....234
Duicu, Serafim .18, 425, 447, 457, 466, 526
Dulău, Toader 382, 395
Dumbravă, Ion.....425
Dumbravă, Petru 366
Dumbravă, Sergiu 367
Dumitru Ghiţă Ion.....Vezi Take Ionescu
Dumitru, Bianca.....433
Duşa, Mircea.....404
Duşa, Traian32, 467, 469, 470, 509, 541, 542, 543
Edroiu, Nicolae.....438, 441
Edsel, Robert T.....520
Eftimiu, Victor 196, 287
Eliade, Mircea 369
Emil, Simonis 407
Eminescu, Mihai .. 19, 28, 29, 134, 150, 167, 195, 297, 298, 299, 360, 384, 463, 469, 526, 561, 562, 603
Enache, Elena.....412
Enăchescu, Timotei A.18, 26, 331, 335, 336, 347, 500, 583, 601
Enescu, George 27, 149, 385, 469, 542
Enescu, Iuliu 204
Engels.....494
Ercean, Diana 384
Ercean, Geanina 385
Erkel Sárolta.....542
Erseu, Vasile 104
Esca, Aurel.....204
Euripide.....561
Eutropius 11
Evu, Eugen.....28

Eyck, Jan Van 522
Fabian, Andrei 500
Fall, Magdalena 412, 602, 603
Faluvégi Ilona..... 474, 500
Fanache, Vasile..... 19, 447
Farago, Elena.....181
Farago, Elie 86
Farcaşiu, Dionos 173
Fazekas János.....310
Fărăgău, Gheorghiţoaie 84
Fărcaş, Dem. 103
Fărcaş, Ioan.....526
Fărcaş, Victor 103
Feier, Emilia..... 391, 399, 431
Feier, Nicolae 390
Fejer, Emilia..... 149, 164
Feneşan, Costin 92, 94
Ferencz Klára 24
Ferenczi Iosif.....501
Filimon, Aurel17, 19, 20, 21, 33, 34, 35, 41, 42, 54, 241, 327, 363, 414, 503, 511, 532, 542, 543, 573, 577, 644
Filimon, Aurelia Veronica35, 363, 364
Filip, Iulian 26, 329, 336
Filipescu, Loredana 433
Filipescu, Nicolae 198, 206
Fischof, Andrei.....425
Flondor, Iancu..... 344, 386, 387
Florea, Ana 396
Florea, Mihai.....384
Florea, Miuţa 384
Florentin, Ana 248
Focşa, Gh. 551
Fodor, Dan Liviu 417, 422
Fokt, Alina.....412
Forró, Ana.....375
Fotino, Gheorghe.....210
Francisc Iosif..... 13, 31, 72, 73, 74
Francisco, Kocsis 425
Frandăş, Ilie 375, 402, 529
Frandeş, Doina.....390
Frăţilă, Solomon 22, 38, 305, 500, 508
Frâncu, Simona.....526
Friciu, Grigore..... 415, 506
Friciu, Ovidiu..... 415, 417
Fuentes, Ioviţa 27
Fülöp Mária..... 23, 24, 41
Furdui Iancu, Nicolae 368
Furdui, Marin 431
Fusu, Dumitru 19
Gábor George 74
Gagyi László..... 22
Galaicu-Păun, Emil..... 26
Ganţă, Suzana.....383
Gaşpar, Marin.....447
Gates, Bill 410
Gates, Melinda 410
Găzdac, Ovidiu 419
Gâdea, Cristian.....401
Gârbu, Mircea.....504
Genescu, Maria 427
George, Lloyd 548
George, Vasile Al. 192
Georgescu, Delafras..... 204, 533
Georgescu-Tistu.....512
Gergely, Gheorghe.....103
Gergely, Ioan..... 102, 116
Gergely, Victor 102, 118
Gerlan, N. 241
German, Eugenia 375
Gheaţă, P. 262
Gheorghe, Măcigan 407
Gheorghiu, Ioan Virgil 407
Gheorghiu-Dej, Gheorghe 405
Ghergely, Victor 114
Gherman, Dumitru.....375
Gherman, Mihail Alin.....513
Gherman, Octavian 104
Gherman, Vasile 396
Gheţie, Coriolan.....197
Ghibu, Onisifor204, 205, 330, 454
Ghincul, Valentin 602
Ghircău, Gheorghe 504
Ghiţulescu, Zeno26, 331, 335, 336, 425, 465, 475
Giurescu, Constantin C.. 189, 196, 210, 284

Giurgea, Adrian 607
Giurgiu, Augustin 104, 506
Giurgiu, Petre.....500
Giurgiuca, Emil.....165, 465
Glaicu-Păun, E.....336
Gociu, Simion 347
Goethe, W. A. 561
Goga, Octavian6, 27, 42, 180, 181, 184, 188, 189, 190, 197, 203, 204, 210, 215, 219, 243, 260, 444, 512, 513, 533, 547, 583, 596
Goldiş, Vasile 27, 315
Gölner, Carol 510
Gomboşiu, Virgil 425
Gorun, Ion.....181
Gotea, Vasile 403, 602
Govora, N. S.....175
Grad, Dorina 368, 382
Grafi, Paul 384
Grama, Iuliu 103
Grama, Partenie 103, 109
Graur, Doina 19
Graur, Florin.....370
Greceanu, Radu 65
Grigorescu, Alexandru Gh. 406
Grosu, Andrei.....602
Groşan, Ion.....197, 212
Groza, Cornel.....612
Groza, Emil.....368
Groza, Petru 209, 405, 597
Gruia, Bazil.....194
Gruia, Ştefan 498, 579
Guga, Romulus.28, 188, 424, 425, 426, 427, 429, 466, 500, 609
Guga, Voica Foişoreanu ..426, 429
Gurghianu, Aurel 173, 526
Gusti, Dimitrie196, 197, 527, 550, 551, 568
Gutenberg.....409
Guţiu, George 538
Güundisch, Muhai 300
Guz, Adrian 347
Habor, Ana 396
Hadârcă, Ion 329
Halász Borbála 21, 37, 374, 579
Halász József 21
Hamselman Gyuláné.....542
Hancock, Walker 522
Handrea, Carmen 375
Handrea, Iustin54, 184, 185, 196, 411, 466, 496, 503, 551
Harşia, ...103
Harşia, Ioan.....411, 476
Haşdeu, B. P.42, 329, 334, 336, 453, 455, 458, 602, 603
Haţieganu, Emil.....113
Haţieganu, Iuliu 183, 194
Hănescu, Viorica.....396
Hărşan, Ilie.....504
Hentea, Tiberiu 407
Herescu, N. I. 248
Herişan, Constantin 347
Herseni, Tr. 551
Hessler, Jozefina 149
Hetea, Gelu 274, 275, 285, 645
Hinescu, Ana.....525
Hinescu, Arcadie.....525
Hitler, Adolf 128, 196, 521
Hochsmann, Johannes.....430
Hodoş, Iosif 180, 526
Hodoş, Nerva44, 52, 53, 57, 59, 64, 65, 66, 83, 512
Holircă, Aurel. 167, 173, 241, 424
Horaţiu.....513
Horea16, 89, 94, 419, 439, 566, 570
Horea, Ion 27
Horedt, Kurt 438, 510
Horia, Vintilă 174, 175
Hossu, Iuliu 101, 116, 422, 423
Hossu, Teofil.....104
Hossu, Vasile 526
Hoţa, Ioan 86
Howe, Tomas Carr 522
Hubic, Lya 378
Hugo, Victor.....144, 561
Hurmuzachi, Al. 558
Husar, Dumitru 370, 498, 500
Husar, Roman 103
Huţan, Alexei 347

Huza, Iacob..... 375, 500, 643
Huza, Ioan.....416
Iacob, Marius.....389
Iagello, Vladislav.....142
Iamandi, Victor.....191
Iancu, Avram19, 22, 28, 38, 54, 166, 167, 171, 183, 185, 196, 211, 242, 295, 438, 439, 466, 469, 510, 511, 532
Iancu, V. 195
Ibrăileanu, Garabet.....173
Ignat Petru 61
Ignat, Aron.....104
Ignătescu, Adriana 347
Ilea, Ion Th..... 165, 174, 193
Ilica, Vasile.....339
Ilie, Dan.....449
Ilie, Paul 449
Ilieşu, Iustin 241
Ioan de Harghita-episcop 404
Ioan Gură de Aur .. 56, 65, 78, 492
Ioan Inocenţiu Micu89, 91, 93, 243, 260, 415, 537, 561
Ioan, Constantin.....234
Ioanes Iaxa comes Bakowski .145
Ionescu, N. 234
Ionescu, Take ...15, 180, 198, 206, 212, 217, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 596, 645
Ionescu, Tiberiu 551
Ionescu, Toma.....547
Iordan, Iorgu 196
Iorga, Nicolae6, 7, 14, 25, 27, 46, 50, 151, 180, 188, 191, 192, 195, 196, 199, 203, 217, 272, 277, 278, 293, 318, 327, 346, 444, 503, 510, 545, 562, 586, 596, 609
Iosephus Casimirus 145
Iosephus comes Brigido 145
Iosif al II-lea 93, 94, 145
Iosif al Padişului-arhiepiscop 404
Iosif, Braj 103
Iosif, Şt. Octavian 195, 215, 219
Iosif, Ştefan O. 181
Iosif, Victoria Natalia 384
Iovanovici, Mihai 65
Irimie , Cocoară 60
Isac, Emil 27, 194
Isac, Victor 197, 212
Istrate, Ciprian..... 368, 382
Istrate, Gavril 19
Iuga, Alexandra 385
Iuga, Alexandru 419
Iuga, Ana Maria 384
Iuga, Dumitru 396
Iuga, Lucia 396
Iulius Caesar 522
Ivaşcu, Gheorghe 210
Jakab Dezső.....13, 31
Jeleriu, Ioan 104
Jiqidi, Andrei.....184
Joseph, Franz.....542
Joubert, J. 561
Jovin, Ioan 210
Judea, Ioan..... 369, 382
Kapus János.....303
Katalin, Olosz 310
Kemin Simon 63
Kiss Rozália 22
Koczián László 555
Kogălniceanu, Mihail557, 561, 596
Köleseri Sámuel 11
Komor Marcell.....13, 31
Korosfay K. Aladár 13, 31
Kovács Éva 22
Kovásznai Sándor..... 11
Kristály, Andrei 68
Kun Béla 211
La Fontaine 561
Lambru, Ion 212
Lányi Oszkár.....14, 37
Lapedatu, Al. 197, 198
Lapedatu, Ion 203
Lari, Leonida.....329
Larionescu, Traian 142
Lateş, Emilia 367, 382
Laufer, Carol 446
Laurean, August Treboniu217, 557, 312

Lázár Ödön 37
Lazăr, David 193
Lazăr, Emilia 347
Lazăr, Ilie 211, 212
Lazăr, Valeriu 375, 442, 500, 503, 555
Lădariu, Lazăr 7, 26, 331, 336, 338, 347, 368, 369, 388, 389, 391, 392, 396, 397, 400, 404, 409, 411, 412, 419, 420, 421, 425, 427, 429, 456, 457, 458, 459, 460, 475, 500, 510, 552, 561
Lebădă, Ioan 496
Lechinţan, Vasile 375
Lemeny, Ioan 72, 73, 250, 254, 266, 275
Lemnaru, Oscar 210
Lenin, V. I. 494
Leo Bratkowski 145
Lepeer, Alain 548
Lianu, Teofil 193
Lihăt, Carmen 412
Lipiszki, Ioan 558
Lirca, Ioan Moldovan 427
Lirca, Ioana 426
Lirca, Marius Ioan 426, 427
Lircă, Gheorghe 408
Locovei, Adrian 347
Löte Vasile 407
Lothar al II-lea 522
Lott, Ferdinand 277
Lovinescu, Eugen 196
Luca, Remus 424, 526
Luca, Ştefan 526
Lucaciu, Vasile 198, 315, 356, 547
Lucas de Labraniec Dambsky 145
Lucia, Mioara 149
Lucian, Edmund 149
Ludwig, Emil 217, 531
Lumperdean, Emil 384
Lungu, Ioan 104
Lupaş, Ioan 93, 180, 194, 195, 196, 203, 243, 257, 258
Lupeanu-Melin, Al. 246
Lupescu, Mihail 219
Lupu, Atanasie 473, 578
Lupu, Dumitru 388
Lupu, Elena 390
Lupu, Ioan 210
Lupu, Vasile 83, 388, 390, 600
Macarevici, Profir 146
Macrea, Mihai 438
Mafesanti, Fabritio 416
Magas Peter 73
Maghiar, Tatiana Ţintă ... 347, 367
Maior, Augustin 476
Maior, Beniamin 103
Maior, Ioan 104
Maior, Ioan Pop 66
Maior, Iuliu 526
Maior, Liviu 441
Maior, Petru 66, 67, 180, 184, 185, 190, 193, 204, 210, 215, 243, 260, 261, 262, 263, 266, 272, 286, 287, 288, 289, 291, 312, 315, 335, 365, 375, 376, 377, 389, 390, 409, 429, 443, 448, 450, 452, 464, 475, 478, 479, 480, 500, 502, 526, 532, 533, 537, 557, 561, 596, 643, 644, 645
Maiorescu, Titu 198, 203, 206, 259
Man, Eugen 375, 403, 554, 555
Man, Iuliu 103
Man, Maria 396
Man, Vasile 396
Man, Veturia 385
Manciulea, Ştefan 532
Manea, Pompiliu 378
Maniu, Iuliu 7, 135, 137, 185, 189, 191, 207, 208, 209, 211, 213, 515, 597, 598, 599, 600
Manoilă, Ioan 396
Manoilescu, Mihail 198
Manu, Emil 578
Manuilă, Sabin 98
Marc, Dorel 403
Marcoş, Mircea 433
Maria, Oltean 375
Marian, Traian 474

Marica, Cezara Codruța 369
Marica, Valentin 7, 331, 336, 339, 347, 419, 421, 460, 461, 462
Marin, Aurel 273
Marinescu, Dragoș 18
Martiniuc, Narcis 395
Márton Edit 375
Marx 494
Massaryk, Th. G. 246
Matcovschi, Dumitru 26, 329, 336
Matei Muriano 340
Matei, Alexandru 450, 451, 452
Matei, Cornel 104
Matei, Ioan 103
Matei, Zaharia 402
Matieescu, Teodor 513
Mauriţiu, Ştrul 407
Maurois, Andre 217
Mavrocordat, Nicolae 11
Mazilu, Dan Horia 18
Măldărescu, Aurel 210
Mărginean, Georgeta 412
Mărginean, Ion 533
Mărtinaş, Dimitrie 424
Mândrescu, Simion C.27, 182, 194, 307, 458, 464, 496
McLuhan 584
Mehedinţi, Simion 197
Melinte, Şerban 310, 555
Melnic, I. 334
Mera, Elena 529
Mera, Eugen 529
Mesaroş Ovidia 41
Mészáros József22, 33, 39, 500, 502
Meteş, Dorin 392
Meteş, Ştefan88, 90, 91, 94, 95, 452
Metz Albert 542
Miavoie, Soril 425
Micaş, Florian 303
Miclea, Ioan 526
Micu Klein Samuil85, 251, 253, 262, 421, 537, 561
Micu, Dumitru C. 173
Micu-Moldovanu, Ion..... 252, 259
Mihai I-rege..... 180, 405, 598
Mihai Viteazul19, 68, 82, 195, 452, 511, 557
Mihai, Mihail 173
Mihai, Ştefan 85, 425
Mihalcea, Gl. 210
Mihăilă, Gheorghe 18
Mihălţeanu, Iosif 103
Mihu, Elena ..18, 67, 85, 375, 402, 475, 526
Miklós Magda 22
Milăşel, Doali 321
Mileşan, Ion Ilie 425
Mileşan, Ion llie 403
Milian, Claudia 181
Milian, G. 210
Mille, C. 547
Millerand 190
Mintici, Ion 146
Mintici, Nicolae 146
Minulescu, Ion 27, 181
Mircea cel Bătrân 351, 352
Mircea, Gheorghe 501
Mircea, Leon ..372, 373, 374, 410, 411, 412, 473, 474, 493, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502
Mircea, Mihail Art..... 42, 168, 339, 346, 375, 475, 500, 501, 502, 511, 643, 644
Mircea, Oliv 501
Mircea, Romeo 241
Mircioiu, Crişan 378
Mironescu, G. G. 547
Mocean, Ioan 418
Moga, Vasile 419, 420
Moise, Ion 414
Moisoiu, Adrian 396, 398, 404
Moisoiu, Lidia 347, 396, 402
Moldovan, Aurel 193, 414
Moldovan, Gheorghe 197, 412
Moldovan, Grigore 73, 419, 534
Moldovan, Ioan 102, 104
Moldovan, Ioan Lircă 407
Moldovan, Ioan Micu44, 46, 47, 50, 52, 58, 68, 69, 77
Moldovan, Ion 73

Moldovan, Iuliu 103, 303, 323
Moldovan, Iulius 22, 38, 500, 501
Moldovan, Liliana.. 331, 409, 412, 455, 573
Moldovan, Livia..... 22
Moldovan, Liviu . 59, 77, 480, 510
Moldovan, Pavel 234
Moldovan, Petru 539
Moldovan, Valer.....366
Moldovan, Vasile 73, 526
Moldovanu, Valer 210
Molnár Gábor20, 32, 33, 34, 35, 542
Molnar, Bianca.....385
Molnar, Eugenia.....396
Molter Károly..... 27
Monoranu, Mihai 549
Montani, Ion 203
Morariu, Constantin.....356
Morariu, Emil 173
Moraru, Alexandru 18
Moraru, Cornel ...18, 26, 168, 200, 331, 336, 375, 376, 475, 501, 583
Moraru, Ioan.....103, 104
Moraru, Radu 513
Morărian, Constantin 274
Móricz Zsigmond..... 27
Möringer, L. B. De..... 93
Moruţan, Iosif 173
Mosora, Nicolae 431, 433
Moşianu, Alexandru 25, 329
Motora, Nicolae..... 85
Moţa, Ion 204
Mózes Júlia 23, 41
Muică, Mioara 431
Muică, Teodor..... 391, 399, 431
Müler, Gustav.....500
Muntean, Carmen.....375, 475
Munteanu, Alexandru.....425, 465
Munteanu, Alin.....431
Munteanu, Ambrozie.....401
Munteanu, Doru.....396, 397
Munteanu, Gheorghe 401, 433
Mura, Mircea 335
Mureşan, Dumitru.....425
Mureşan, Lucian 538
Mureşan, Maria 446
Mureşan, Virginia.....384
Mureşeanu, Anton Ionel.....210
Mustaţă, Constantin 378
Muşlea, Ion..... 243, 265, 529
Muthu, Mircea.....462
Naghiu, Iosif E.....197
Nägler Thomas 510
Nagy András 474
Nagy Aranka 22
Nagy Sándor 13, 31
Naoian, Cornelia 396
Narly, C. 196
Naste, Vasile 168
Natea, Ovidiu..... 367, 368, 416
Natea, Petru..... 104, 506, 539
Nea, Paul 367
Neagu, Miron.....203, 466
Neamţu, Octavian.....102, 551
Negruşa, Aurora 396
Negruţiu, Liliana.....376
Negruţiu, Silviu 561
Nemeş, Petru..... 396, 397, 509
Nemeş, Vintilă-Onuc 431, 433
Netea, Gelu 297
Netea, Lucreţia271, 274, 321, 322, 323, 414, 549, 605
Netea, Vasile6, 7, 8, 15, 19, 23, 27, 28, 34, 41, 45, 86, 102, 167, 174, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 224, 225, 226, 227, 232, 241, 242, 243, 244, 250, 251, 253, 261, 266, 268, 269, 270, 271, 272, 295, 296, 297, 298, 299, 302, 304, 305, 306, 307, 309, 310, 312, 313, 314, 315, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 337, 339, 353, 354, 364, 379, 380,

385, 388, 389, 390, 392, 396, 409, 411, 414, 419, 420, 427, 431, 443, 448, 458, 466, 480, 486, 496, 502, 504, 507, 510, 511, 529, 531, 532, 535, 545, 549, 585, 586, 590, 594, 595, 596, 597, 598, 602, 604, 606, 610, 643, 644, 645, 646
Neuman, Francisc.....212
Nica, Achim 382
Nichifor, Mihuţa 173
Nicholson, Harold 548
Nicoară, Eugen182, 193, 215, 217, 218, 230, 231, 233, 235, 307, 389, 411, 414, 458, 473, 496, 497, 529, 532
Nicoară, Simion 103
Nicola, Ioan 393
Nicolae, Fit.....390
Nicolae, Gheorghe 85, 103
Nicolaescu, Ioan 368
Nicolescu, Alexandru 101, 191
Nicula, Dorita 392
Nicuşan, Grigore 421
Nicuşan, Iacob.....416
Nicuşan, Petru 8, 514, 515
Nilca, Augustin.....104
Nimigean, George 221, 353
Nimigeanu, George L.337, 338, 347
Nistor, Eugeniu388, 389, 403, 404, 425, 475
Nistor, Ioan 196
Nistor, Octavian 396
Niţescu, Elena 374, 474, 500
Niţescu, Voicu 202
Niţu, Livia.....297
Niţu, Valeriu7, 295, 296, 298, 300, 301, 302, 303, 304, 309, 311, 425, 438, 448, 466, 510, 555
Novac, Georgeta 338
Nusbächer, Gernot.....510
Nussbacker, Gernot.....375
Nuţiu, Octavia 425
Nuţiu, Vasile..... 412, 645
Obreja, Silvia.....615
Odobescu, Al. 458, 558
Ogoreanu, Ioan Gavrilă 379
Olaru, Gheorghe 542
Olaru,Tudor 213
Olăreanu, Radu 347
Olmazu, Adina..... 547, 549
Oltean, Dana 540
Oltean, Ramona 389
Oltean, Roxana.....390
Olteanu, Ambrozie 433
Olteanu, G. I. 424
Olteanu, Ioanichie 173
Olteanu, Pandele..... 18
Olteanu, Petru 104, 129
Onciu, Paraschiva 330, 603
Onciul, Aniţa 146
Onea, Stanca 73
Oniţiu, Virgil 464, 476, 532
Opaiţ, Arcadie 347
Oprea, Nicolae..... 93
Oprescu, Paul 317
Oprescu, Raul 370
Oprincă, Ioan 234
Opriş, Cornel.....378
Opriş, Emilia 396
Opriş, Emilia Al.....552
Opriş, Ilarie Gh... 85, 86, 335, 388, 389, 397, 403, 404, 408, 550, 551, 552, 553, 569, 570
Opriş, Mariana T. 552, 553
Ördög, Blasiu 68
Oroian, Daniela.....384
Oros, I. 308
Osoianu, Vera 329
Osvadă, Vasile C. 204
Ovidiu173, 243, 330, 417, 431, 446, 561, 645
Pál-Antal Alexandru 480
Palcău, Dumitru 384
Palcu, Ovidiu..... 536, 538, 539
Pană, Virgil 475
Pánczel Emeric 542
Pap, Magdalena 374
Papa Sixt al IV-lea.....340
Papacioc, Arsenie 561

Papadima, Ovidiu 243, 310
Papazisu, Emil 172
Papilian, Victor.....241
Papiu-Ilarian, Alexandru.... 16, 33, 192, 221, 270, 307, 315, 335, 394, 396, 397, 398, 446, 457, 464, 472, 482, 485, 491, 505, 509, 526, 532, 556, 558, 575
Papp, Magdalena 474
Parasca, Etelka 396
Parhon, C. I. 450
Pas, Ion 196
Pasca, Viorel 347
Pascal, B.....561
Pascu, Giorge.....615
Pascu, Ştefan . 438, 439, 441, 442, 452, 510
Paşcan, Marius.....339, 419
Patachi, Nicolae.....378
Paulencu, Mihaela.....347
Pauleti, Nicolae 255
Pauletti, Nicolae243, 262, 276, 277
Paulina Zavtoni, Zeiţa.....603
Pavelescu, Aurelian.....600
Păcurariu, Fr. 173
Păcurariu, Francisc.....173, 424
Păcurariu, Remus.....103
Pădurean, Rodica 396
Pădureanu, Teodor.....105
Părăianu, Teofil.....561
Părnuţă, Gheorghe.....473
Pâncă, Gabriel 416
Pârlea, Teodor 322
Pârvan, Vasile 27
Perian, A. Gheorghe.....335
Perlea, Ionel..... 27
Perpessicius.....181
Pervain, Iosif 424
Petca, Gavril.....500
Petöfi Sándor 317
Petrache, Tatiana 602
Petra-Petrescu, Nicolae .389, 526, 529, 532
Petraş, Ioan 102, 104
Petraş, Irina 19, 29, 413, 513
Petrescu, Camil 181
Petrescu, Cezar.....181
Petrescu, H. P. 241
Petrescu, Ioana Em. 462
Petrescu, Silviu.....384
Petrescu, Victor.....573
Petri, Rozalia 370
Petriceicu Haşdeu, Bogdan 329, 480, 583
Petrişiu, Virgil.....172
Petrovici, Ion..... 188, 192, 197
Philippide, Al. 196
Pintea, Doina 433
Pintea, Gherasim 194
Pintea, Mihai Şt. 465
Pintea, Nicu.....433
Piştănilă, Maria 376
Ploeşteanu, Grigore.... 45, 67, 310, 367, 375, 442, 443, 447, 468, 475, 500, 501, 508, 509, 510, 511, 552, 555, 643
Ploeşteanu, Mariana166, 346, 420, 442, 475, 510
Ploscariu, Ioan.....538
Poantă, Petru 19, 413, 462, 513
Podariu, Teodor.....194
Poincare, Raymond 545
Pojan, Romeo 22, 38
Pokorny, Alois 148
Pompiliu, Miron 181, 265, 302
Pop de Băseşti, Gheorghe 356
Pop, Adrian 382, 389, 395
Pop, Augustin Z.N. 578
Pop, Codreanu 104
Pop, Crăciun 374, 474, 500
Pop, Dumitru.....529
Pop, Emil 500, 501
Pop, Eremia 474
Pop, Gheorghe 204
Pop, Ghiţă 202, 204, 210
Pop, Ioan Bucur.....394, 395
Pop, Ioana.....389
Pop, Ionică.....391

Pop, Iosif6, 100, 101, 102, 104, 106, 107, 112, 113, 385, 506, 507, 573, 644
Pop, Leontina 368
Pop, Marius 212
Pop, Nastasia 390
Pop, Romul 210
Pop, Sever 196
Pop, Valer.....168, 200, 375, 404
Pop, Vasile 15, 310, 464, 643
Pop, Vasile Ladislau 402, 511
Popa , Iacob..... 85
Popa Spiridon 85
Popa, Ariton..... 103, 411
Popa, Atanasie 425
Popa, Doina 513
Popa, Eugen 416
Popa, Genoveva 335
Popa, George...193, 221, 241, 353
Popa, Grigore..... 195, 197
Popa, Iacob 86
Popa, Ludmila 603
Popa, M. 310, 644
Popa, Mircea 378, 413
Popa, P. 337
Popa, Septimiu.....194
Popa, Traian31, 380, 385, 464, 510, 532, 644
Popa-Liseanu, Gh.....202
Popescu Teiuşan, Ilie 217
Popescu, I. A.....197
Popescu, Ion Apostol 173
Popescu, N. 551
Popescu, Orest 356
Popescu-Gogan, Petre 510
Popovici Barcianu, Sava 275
Popovici, Dimitrie 69, 70, 194
Popovici, Dumitru 71, 146
Popovici, Iosif.....265
Popovici, Petre.....175
Popp, Aurel.....234
Popp, Vasile ..19, 44, 53, 511, 532
Pop-Reteganul, Ion181, 182, 195, 215, 219, 251, 252
Poptămaş, Dimitrie5, 6, 7, 8, 18, 23, 33, 34, 39, 41, 42, 45, 61, 67, 86, 102, 166, 168, 169, 171, 182, 200, 202, 213, 339, 346, 350, 364, 368, 375, 379, 382, 385, 388, 391, 396, 397, 399, 403, 408, 409, 412, 419, 420, 429, 431, 433, 475, 500, 504, 513, 552, 573, 574, 589, 590, 592, 593, 595, 597, 602, 603, 604, 605, 607, 611, 612, 615, 616, 643, 644, 645
Poptămaş, Dumitru 103, 506, 539
Pop-Tofălean, Livia.....335
Popu-Câmpeanu, Ion 263
Popuşoi, S.....334
Porţeanu, Alexandru 438
Porumbescu, Ciprian 356, 414
Posteucă, Vasile221, 222, 223, 225, 337, 353, 354
Poşta, Nicu.....433
Precup, Lucia..... 369, 370
Precup, Maria 409, 410, 411, 569, 570
Precup, Roxana.....370
Prelipcean, Raveca.....342
Prelipceanu, Raveca 387
Prepeliţă, Mihai 347
Prodan, David 438, 441, 452, 479
Protase, Dumitru 503
Pugaci, L. 334
Pui, Emanuela Cristina.....553
Pui, Sebastian Al. 552, 553
Puia, Carol 347
Puia, Rodica 347, 425
Pumnul, Aron 140, 243, 252, 253, 255, 257, 348
Puni, Emil.....506
Purcariu, Gligor 63
Purcariul, Gligor..... 63
Puşcariu, I. 558
Puşcariu, Sextil 27, 204
Puşcaş, Iosif 322
Puşcaş, Margareta.....339
Racotă, Tuliu.....510

Racoţean, Ioan 388
Racoţianu, Ioan 103
Racoviţan, Teodor 526
Racoviţă, Emil 27
Rácz Béla 21, 36
Rad, Ilie 414
Radu, Angela 396
Radu, Nicolae 376
Radu, Victor 194
Raicu, Eugenia 401
Raicu, Mihăiţă 401
Ranca, Ioan 7, 90, 94, 112, 113, 399, 437, 438, 439, 440, 442, 479, 480, 502, 552
Rareş, Petru 558
Raţă, Doina 396
Raţiu, Alexandru 136
Raţiu, Ioan 315, 356, 524
Rădescu, Vlad 167
Rădulescu-Codin, C. 219
Rău, Alexei 329
Răutu, Mihail 210
Rebreanu, Liviu 167, 181, 196, 197, 400, 454, 458, 562
Repeşco, L. 334
Richards, Elisabeth 547
Ristea, Monica 427, 429
Roghină, V. 172
Roller, Mihail 207
Roman, Husar 102
Roman, Ioan 104
Roman, Valter 212
Roman, Visarion 180
Romanu-Vivu, Constantin 215, 307, 531, 532, 533, 534, 535, 645
Rooswelt, Theodor 198
Roques, Mario 150
Rosetti, C. A. 180, 217, 312, 315
Rossignon, Yvonne 241
Roşca, D. D. 194
Roşca, Elena 603
Roşca, Ioan 376, 506, 539
Roşca, Ion 222
Roşca, Mihail 104
Roşu, Ion 19, 29
Rotaru, Traian 96
Roth Miksa 31
Róth Miksa 13
Roth-Făgărăşeanu, Dan 420
Rousseau, J. J. 561
Rudolf-împărat 558
Rus, Anton 526
Rus, Dorin Ioan 375, 475
Rus, Valentin 173
Rusckin, J. 472
Russo, Alecu 533
Russu, Ioan I. 438, 439, 510
Rusu, Alexandru 526
Rusu, Ioan 526
Rusu, Liana Marta 420
Rusu, Liviu 420
Rusu, Nicolae 193
Rusu, Simion 458, 496
Rusu, Ştefan 234
Ruţa, Mircea 384
Ryan, Cornelius 520
Sabău, Liviu 101, 507, 644
Sabău, Liviu Maximilian 8, 505, 507
Sacerdoţeanu, Aurel 452
Sadoveanu, Mihail 181, 330
Sainciuc, Glebus 336
Saka, Serafim 336
Sala, Grigore 396
Sala, Maria 396
Salvică, Filip 396
Sarai, Visarion 93
Sălăgean, Ioan 383
Sălăgean, Ionel 367
Sălăgean, Iuonel 396
Sămărghiţan, Maria Mocanu ..446
Săsăran, Ioan 347
Săvescu, V. 197
Sântean Faghiura, Maria 367
Sârb, Călin 382
Sârbu, Petru 366
Sârbu, Victor 210
Sbârciu, Ioan 513
Scarlat, Teodor 193
Schenk, Christian W. 174
Scridon, Gavril 465

Scridon, Oct. 197
Segărcea, Stelian 173
Seiceanu, Teodor 525
Seişanu, Romulus 545
Septimiu, Bucur 425
Serbuşca, Adela 602
Serghie, Emil 210
Sfâriac, Flavian 384
Sfâriac, Rafaela 385
Sfâriac, Silviu 384
Shakespeare 561
Sigismund-rege 558
Sigmirean, Cornel 8, 475, 510, 595, 644, 645
Siko Dornei Csaba 366
Simion Vodă 558
Simion, Aloisiu 104
Simionescu, Ion 183, 195
Simon, Felicia 396
Simonescu, Dan 52, 473, 512, 578
Simonis, Vasile 418, 420, 421
Sin, Mihai 425, 466
Sin, Silvia 447
Sireteanu, Eugen 356
Sireteanu, Ioanetta 347
Sireteanu, Rodica 338
Sita, Claudiu Ilie 367
Sitaru, Ana 396
Slavici, Ioan 425, 562
Slănină, Vasile 342, 387
Soaieran Koman 63
Socol, Victor 102
Socrate 561
Sofocle 561
Solnai, Ioan 102
Solomon, Virgil 210
Someşan, Ştefan 367, 368
Sopon, Dumitru 382
Sorescu, Marin 6, 29
Soţan, Daniel 395
Soţan, Ioachim 367, 382, 395
Soţan, Mădălina Andreea 384
Spielmann, I. 310
Spielmann-Sebestyén Mihály 18, 41
Spinei, Aurelia 22
Spiridon, Oprea 84
Spiţ, Margareta 497
Stan, Christian 612
Stan, Laurenţiu 433
Stanca, H. 195
Stanca, Radu 193, 241
Stanca, Sebastian 203
Stanciu, Laura 375
Stanciu, V. 256
Stancu, Nicu 526
Stanislav, Emil 103
Stăniloaie, D. 561
Stănoiu, Ştefan 22, 38
Stânea, Gheorghe 102
Steinhardt, Nicolae 561
Sternberg, Max. K. 148
Sthal, H. H. 551
Stoica Toader 63
Stoica, Dionisie 203
Stoica, Filip 569, 570
Stoica, Valentina 336, 603
Stoica, Valeria 26
Stoica, Vasile 198
Stout, George 522
Straton, Traian 347
Streinul, Mircea 193, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 337, 353, 354
Strete, Augustin 446
Stroescu, Vasile 547
Stroian, Lazăr 393
Sturdza, Mihai 148
Suceveanu, Arcadie . 26, 329, 336, 590
Suciu, Ioan 102, 604
Suciu, Mărioara 415
Suciu, Melania 412, 419
Suciu, Mihai 26, 336, 338, 347, 415, 583, 644
Suciu, Pavel 415
Suciu, Petru 102
Suciu, Raveca 73
Suciu, Silvia 415
Suciu, Vasile T. 510
Suciu, Veronica 565, 567
Suetonius 11

Sulică, Nicolae54, 56, 57, 464, 465
Sylva, Carmen 149, 219
Szabédi László 366
Szabó Árpád 419
Szabó Mihály 500
Szabo Nicolae.....480
Şandor, Paul.....384
Şandru, Cosmin 367
Şandru, Ilie26, 205, 331, 336, 347, 364, 379, 403, 404, 414, 427, 445, 446, 447, 448, 449, 498, 502, 590, 602
Şandru, Paula.....364
Şara, Al. 193, 241
Şara, Marin 402, 411, 471, 473
Şara, Marin374, 375, 376, 390, 404, 410, 411, 412, 429, 472, 473, 474, 475, 476, 500, 501, 502, 643, 644
Şara, Valeria.....475
Şatravca, Claudia ... 330, 334, 336, 583, 591
Şchiau, Octavian.....393
Şchiopul, Iosif..... 194, 202, 204
Şerban, Melinte34, 42, 57, 59, 102, 375, 385, 388, 389, 391, 392, 397, 399, 402, 403, 425, 464, 465, 466, 475, 500, 501, 504, 507, 585, 643, 644
Şerban–Ţigănescu, Maria 446
Şerbulescu-Silber, Andrei.....210
Şincai, Gheorghe 11, 18, 315, 365, 366, 367, 368, 375, 383, 384, 394, 395, 396, 397, 398, 452, 464, 511, 526, 532, 537, 557, 558
Şincan, Gheorghe347, 366, 427, 555
Şoldea, Dora.....396
Şoldea, Octavian 396
Şolnai, Dionisie..... 68
Şopterean, Nelu.....431, 433
Şorban, Raoul.....378
Ştef, Bernard 526
Ştef, Liviu 408
Ştefan cel Mare 19, 22, 33, 38, 62, 88, 90, 91, 94, 95, 143, 146, 147, 181, 193, 217, 221, 234, 340, 341, 348, 351, 352, 353, 359, 360, 396, 424, 431, 433, 494, 502, 534, 535
Ştefan, Varo.....396
Ştefanelli, Doru 338
Ştefanelli, Ileana 338, 346
Ştefanelli, Radu.....338
Ştefanelli, Teodor V. 355
Ştefănescu, I. D. 196
Ştefăniu, Constantin.....193, 241
Ştrempel, Gabriel 18
Şuluţiu, Viorel 241
Şuteu, Eusebia 401, 433
Şuteu, Valeria 526
Taiban, Iulia.....276, 277
Taloş, Ion 529
Tanco, Paul.....413
Tanco, Teodor363, 364, 413, 414, 595
Tartler, Grete 28
Tasmală, M. 334
Tatulici, Grigoraş.....146
Tăslăuanu, Octavian C.…181, 193, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 447, 448
Tătar, Patriciu.....104
Tătar, Teofil 104
Târnăveanu, Leon 103
Tcaciuc, Alexandru.....364
Teleki László 97
Teleki Sámuel 12
Teodor, Corina 22, 375, 475, 510, 596
Teodor, Pompiliu .. 180, 181, 438, 441
Teodoreanu, Păstorel.....196
Teodorescu, Barbu 579
Tereza , Maria 72, 83, 93
Timar, Liviu 416
Timcu, Mariana 347
Timiş, Iacob 424
Tinca, Luminiţa 370

Tirrol, William 548
Titulescu, Nicolae .. 180, 217, 545, 547
Todea, Alexandru6, 133, 134, 135, 136, 137, 452, 506, 526, 538, 539
Todea, Ana.....23, 375, 500
Todea, Tarfin 339
Todor, Ioan..... 73
Todoran, Ioan.....433
Todoran, Pavel 368
Toduță, Sigismund.....491
Togan, George..... 174, 510
Togănel, Augustin 366
Tompea, Trifan..... 425, 465
Tomșa, Mihail.....496
Topuzu, Ioanetta 338
Topuzu, Liviu 347
Tordafalvi, Tereza.....374
Tordași, Pavel 57
Torpan, Ioan 412
Toșa, Al. 310
Totoianu, Gheorghe.....335
Traian, Marc Ulpiu 148
Treboniu-Laurean, August.....533
Trif, Chivuța 433
Trif, Iliuță 433
Triteanu, Mihai.....447
Trofin, V.....334
Trozner Erkel.....542
Tufan, Victor.....104
Turc, Laura Alina 384
Tușnea, Ion.....474
Tzigara-Samurcaș, Al..21, 33, 471
Țara Fagilor24, 339, 345, 346, 348, 350, 354, 357, 358, 359, 360, 386, 387, 573, 585, 587, 606, 645
Țăranu, Jean.....379
Țentea, Loredana 400
Țepelea, Gabriel173, 186, 197, 200, 447
Țibrea, Dorin 403
Țighiliu, Ioan 425
Țopa, Leon.....551
Țurcanu, Ianoș..... 336, 602
Udrea, Silvia.....425
Ungur, Grigore.....103
Ungureanu, Ion..... 25
Ungureanu, Radu.....433
Ureche, Grigore 341
Urechean, Serafim.. 330, 334, 583
Ursu, Nicolae 193
Vaida, Mircea.....462
Vaida, Valeriu P. 500, 643
Vaida-Voievod 212
Valea, Lucian 29, 197
Valentin Zogorean 602
Valery, P. 561
Vancea, Ioan..... 93
Vancea, Zeno 241, 491, 542
Vancia István 70
Vangheli, Spiridon..... 26, 329, 336
Varga E. Árpád..... 97
Varlaam 18, 60, 61, 72, 83, 84
Vasici, Pavel 508, 509
Vasilescu, Emil.....573
Vasiliu-Birlic, Grigore..... 149, 150
Vasu, Ioan367, 381, 382, 395, 396, 398
Vatamaniuc, Dumitru 19
Văcaru, Dumitru 200
Văleanu, Lucian.....173
Vântu, Ion 338
Velcherean, Ioan 396
Velcherean, Mircea 396
Venturi, Davide 416
Veress, Vasile 335
Vergulescu, Spiru 19
Vianu, Tudor..... 6, 27, 473, 579
Viciu, Alexiu 392, 464, 526
Vieru, Grigore...26, 329, 336, 448, 590, 603
Vigh Károly..... 21, 35
Vilara, Alex. 148
Viniărsan Gligor 60
Vintilă, Maria 41
Viorel, Neag.....391
Viorica, Crucin 431
Visoli Miklós 64

Vişan, Stelian 376
Vizi, Angela 504
Vizoli, Mihail 61
Vlad, Ion 462
Vlad, Izidor 102, 120
Vladimirescu, Tudor 39, 406
Vlahuţă, Alexandru 204, 327
Vlasiu, Ion. 28, 195, 197, 469, 535
Voican, Gelu 447
Voileanu, Matei 392, 399, 400, 401
Voinea, Radu Marin 193
Voronca, Zaharie 356
Vorontsov, Ilarion 143
Vulcan, Iosif 181
Vulcănescu, Romulus 18
Vulpe, Elena 603
Vultur, I. 257
Vultur, Ioan 526
Willer Iosif 233
Wolgemuth , Ludwig von 95
Woroniecki, Jan Korybut 549
Xeni, Constantin 545
Xenopol 7, 199, 546
Zaciu, Mircea 283, 462
Zaharciuc, Diana 347
Zaharia, Alin 589, 597
Zaharia, E. Ar. 193, 221, 225, 241, 337, 353
Zaltuhin-general 148
Zambaccian 210
Zambro, Camelia 412
Zamfir, Dorina Bucur 446
Zamfirescu, I. 310
Zamora, Ioan 391, 401
Zarafu, George 175
Zărnescu, Constantin 379
Zeani, Virginia 194
Zegrean, Iosif 379
Zegreanu, Emil 172
Zevedeu, B. 195
Zisu, A. L. 210
Zota, Teodor 146
Zotta, Nastasia 143
Zub, Al. 29, 185
Zweig, Ştefan 217, 531

Cuprins

Un istoric al culturii 5

I. STUDII ŞI COMUNICĂRI 9

Preludii la o bibliotecă publică 11
Biblioteca Judeţeană Mureş la 90 de ani 30
Un inventar al cărţilor vechi româneşti, tipărite şi manuscrise, din Protopopiatul Giurgeului 44
Habent sua fata libelli 52
Sângeorgiu de Mureş în „universul" cărţii vechi româneşti 82
Surse demografice privind evoluţia populaţiei localităţilor din Transilvania 88
Iosif Pop şi vicariatul ţinuturilor secuizate 100
Cardinalul Alexandru Todea despre sfârşitul tragic al marelui istoric şi om politic Gheorghe I. Brătianu 133
Familia Daşchievici 138
Vasile Cheatră la Târgu-Mureş 165

II. VASILE NETEA 177

Pluridisciplinaritatea cărturarului Vasile Netea 179
Memoriile lui Vasile Netea 187
Octavian Codru Tăslăuanu în scrierile lui Vasile Netea 201
Vasile Netea în apărarea lui Iuliu Maniu 207
Publicistica lui Vasile Netea 214

Vasile Netea în corespondenţă 220

Poetul „iconarist" - Vasile Netea (Reflecţii pe marginea unei corespondenţe cu Mircea Streinul) 221

Corespondenţa lui Em. I. Cocoş cu Vasile Netea 227
Vasile Netea în corespondenţă cu Nicolae Comşa 241
Nicolae Albu în corespondenţă cu Vasile Netea 270
Corespondenţa dintre Vasile Netea şi Valeriu Niţu 295

III. BASARABIA ŞI BUCOVINA 325

15 ani de redeşteptare naţională prin carte şi lectură în Basarabia 327
Simbol al prieteniei şi al rodnicii colaborări 334
Mureşenii şi bucovinenii 337
Ştefan cel Mare şi Sfânt – 500 340
Despre înstrăinare 342
Dor de Bucovina 345
Rânduri din Târgu-Mureş 349
Alexandru cel Bun 351
Vasile Netea şi Mircea Streinul 353
Spiritul arborosean 355
Almanahul „Ţara Fagilor” la a XX-a apariţie 358

IV. CULTURALE 361

Inscripţie pe o casă 363
Gheorghe Şincai - sub semnul istoriei 365
Sărbătoare a cărţii la Gurghiu 369
Biblioteca Municipală din Reghin la 70 de ani 371
„Cine n-are bătrâni să-i cumpere!” 378
Cinstirea seniorilor la Râciu 381
La Râciu, în memoria lui Gheorghe Şincai 383
„Ţara Fagilor” la poalele Tâmpei 386
Activitate culturală la Hodac 388
ASTRA – în acţiune culturală la Senereuş 391
Râciul cultural 394
ASTRA se extinde la Şoimuş 399
Zilele „Miron Cristea” 402

Martirii de la Răstolița 405
Moment aniversar la Biblioteca „Petru Maior" din Reghin 409
Sărbătoarea cărţii şi a cărturarilor la Monor 413
Sfinţire de biserică la Ceuaşu de Câmpie 415
Zilele sărmăşene 418
„Credinţa noastră este viaţa noastră" 422
Comemorarea lui Romulus Guga 424
Măgheruşenii la ei acasă 430

V. LAUDE 435

Ioan Ranca sau acribia arhivistului 437
Vasile Dobrescu – între ştiinţa istorică şi vocaţia istoricului ... 441
Ilie Şandru – sub semnul spiritului şi al adevărului 445
Unul dintre colegi – Alexandru Matei 450
Lidia Culicovschi – doamna cărţilor din Chişinău 453
Lazăr Lădariu, la o nouă primăvară triumfătoare 456
Valentin Marica sau frumuseţea rostirii 461
Traian Duşa - septuagenar 467
Vocaţia bibliologului, Marin Şara 471
Liviu Boar sau fascinaţia documentului 477
Bibliotecarul Gheorghe Câmpean la 80 de ani 481
Simion Bui – profesionalism şi manageriat 485

IN MEMORIAM 489

Despre Liviu Comes la timpul trecut 491
Leon Mircea şi ctitoria sa 493
Preotul protopop Liviu Maximilian Sabău (1919-2013) 505
Grigore Ploeşteanu, istoric de excepţie şi prieten devotat 508
Non omnis moriar 512
In memoriam Petru Nicuşan (1941-2011) 514

VI. LECTURI 517

Războiul şi vânătoarea de comori 519
Oamenii Blajului 524

Ibăneşti – vatră folclorică 527
Constantin Romanu-Vivu în viziunea istoricului Vasile Netea.. 531
Renaşterea bisericii durerii 536
Palatul Culturii din Târgu-Mureş 541
Corespondenţa lui Take Ionescu cu Adina 544
Ilarie Gh. Opriş sau tentaţia cercetării monografice 550
O lucrare definitorie despre bisericile de lemn 554
Tezaur de monumente istorice pentru România sau ascendenţa spre unitate naţională 556
Picuri de înţelepciune 559
Gazetăria între profesionalism şi pasiune 562
De la legendă la adevăr 565
Aţintişul sau fascinaţia locurilor natale 568

VII. CONVORBIRI 571

Lectura – act sacru 573
Biblioteca Târgu-Mureş de 15 ani în inima Chişinăului 589
„La ceas aniversar...” 593
Evocări despre Iuliu Maniu cu Dimitrie Poptămaş *„Iubeam acest simbol al ochiului!”* 597
Parteneriat cultural durabil 601
„Am fost convins de menirea mea de a exista pentru alţii” 604
Dimitrie Poptămaş, între cultură şi politică 607
Cred în viitorul cărţii! 612
Biblioteca Judeţeană Mureş se va integra sistemului informatic naţional 615

Index de nume 618
Cuprins 639

Publicaţiile Fundaţiei Culturale „Vasile Netea”

Seria „Caiete mureşene”

1. *VasileNetea - Evocări și bibliografie.* Ediţie îngrijită de Dimitrie Poptămaş şi Melinte Şerban. Târgu-Mureş, 2008, 250 p.
2. *Ion Chinezu – relief în posteritate* - Studii şi comunicări prezentate la simpozionul ştiinţific prilejuit de centenarul naşterii eminentului cărturar (Târgu-Mureş, 4-5 iunie 1994), volum îngrijit de Melinte Şerban, Dimitrie Poptămaş şi Mihail Art. Mircea. Tg.-Mureş, 1999, 130 p.
3. *Un om pentru Tg.-Mureș: Emil A. Dandea* - Comunicări prezentate la sesiunea comemorativă desfăşurată la Târgu-Mureş, în data de 18 august 1994, la împlinirea unui sfert de veac de la moartea lui Emil Dandea. Târgu-Mureş, 1995, 166 p.
4. Vasile Pop. *Colinde.* Cu o prefaţă de Mihail Art. Mircea. Târgu-Mureş, 1996, 120 p.
5. *Elie Câmpeanu – omul și faptele sale.* Coordonatori: Grigore Ploeşteanu şi Dimitrie Poptămaş. Târgu-Mureş, 1999, 152 p.
6. Gheorghe S. Mircea. *Vis și adevăr.* Versuri. Cu un cuvânt înainte de Mihail Art. Mircea. Târgu-Mureş, 1998, 86 p.
7. *Alexandru Ceuşianu.* Studii şi comunicări prezentate la simpozionul ştiinţific prilejuit de centenarul naşterii vrednicului cărturar şi om politic (Reghin, 2 iunie 1998), volum îngrijit de Marin Şara, Georgeta Mărgineanu şi Iacob Huza, Reghin, Biblioteca municipală „Petru Maior”, 1999, 88 p.
8. *Mărturii prin vreme. Douăzeci de ani de viaţă culturală pe Mureșul de Sus.* Târgu-Mureş, 1999, 216 p.
9. Traian Dragoş*. La capătul apelor.* Versuri. Selecţie şi cuvânt înainte de Iulian Boldea. Târgu-Mureş, 2000, 68 p.
10. Melinte Şerban. *Evocări istorice și literare.* Prefaţă de Dimitrie Poptămaş, Târgu-Mureş, 2001, 147 p.
11. *Cântecele lui lancu.* Adunate de Traian Dragoş. Ediţie îngrijită şi Cuvânt înainte de Vasile Dragoş. Târgu-Mureş, 2001, 62 p.
12. Valeriu P. Vaida. *Mărturii dintr-un veac apus.* Ediţie îngrijită de Mariana Cristescu. Târgu-Mureş, Ed. Tipomur, 2001, 171 p.
13. *Aurel Filimon-consacrare și destin.* Volum îngrijit de Mihail Art. Mircea, Dimitrie Poptămaş şi Melinte Şerban. Târgu-Mureş, 2001, 288 p.

14. Dimitrie Poptămaş. *Philobiblon mureşean.* O viaţă printre oameni şi cărţi. Cuvânt înainte de Melinte Şerban. Târgu-Mureş, 2003, 346 p.
15. Iosif Pop. *Credinţă şi apostolat,* memorii - Prefaţa de preot protopop Liviu Sabău, canonic mitropolitan, ediţie îngrijită şi postfaţa de Dimitrie Poptămaş şi Melinte Şerban. Târgu-Mureş, 2004, 229 p.
16. Viorel I. Borşianu. *Deda. Consemnări cultural-istorice despre obârşiile mele.* Ediţie îngrijită de Mihail Art. Mircea, Târgu-Mureş, 2005, 76 p.
17. Traian Popa. *Monografia oraşului Târgu-Mureş.* Ediţie anastatică, Studiu introductiv de prof. Dr. Grigore Ploeşteanu, ediţie îngrijită de Melinte Şerban şi Dimitrie Poptămaş, Târgu-Mureş, 2005, 323 p.
18. Melinte Şerban. *Cultura mureşeană în memoria cărţilor.* (vol. I). Târgu-Mureş, Editura Ardealul, 2006, 351 p.
19. Maria Dan. *Protopopul Artimon M. Popa.* Cu un cuvânt înainte de prof. univ. Cornel Sigmirean. Târgu-Mureş, 2006, 194 p.
20 Dimitrie Poptămaş, *Prezenţa şi circulaţia vechilor tipărituri româneşti în zona superioară a Văii Mureşului.* Târgu-Mureş, Editura Nico, 2008, 220 p.
21. Vasile Netea, *Memorii.* Ediţie îngrijită, introducere şi indici de Dimitrie Poptămaş. Cuvânt înainte de dr. Florin Bengean. Târgu-Mureş, Ed. Nico, 2010, 342 p.

Alte publicaţii:

1. Emil A. Dandea *Politică şi administraţie.* Culegere de texte, selecţie, studiu introductiv, note şi indice de Dimitrie Poptămaş şi Mihail Art. Mircea. Cuvânt înainte de Victor Suciu. Târgu-Mureş, Casa de editură „Mureş", 1996, 231 p.
2. *Astra reghineană - 125 de ani de la înfiinţare.* Volum îngrijit de Marin Şara, lucrare editată de Biblioteca municipală „Petru Maior", 1999, 180 p.
3. Mihai Suciu. *Prutul dintre noi.* Târgu-Mureş, 2004, 255 p.
4. *Cinci ani de luptă românească în Ardealul de Nord 1940-1944.* Târgu-Mureş, Editura ANSID, 2005, 350 p.
5. Dimitrie Poptămaş. *Reflecţii despre carte, bibliotecă şi lectură.* Texte selectate din autori români şi străini. Târgu–Mures, Editura Nico, 2010, 186 p.

6. Vasile Nuţiu. *Istoria românilor şi cultura civică.* Dicţionar explicativ. Cuvînt înainte de Cornel Sigmirean. Târgu- Mureş, Fundaţia culturală „Vasile Netea”, 2010, 868 p.
7. Take Ionescu. *Corespondenţa cu Adina.* Traducere din limba franceză, îngrijire, note şi indice de Mihai D. Monoranu. Prefaţă de Dimitrie Poptămaş. Târgu-Mureş, Editura Ardealul, 2010, 473 p.
8. Ovidiu Palcu. *Renaşterea bisericii durerii.* Cartea albă a Bisericii Române Unită cu Roma, Greco-Catolică, după 1990. Ediţie îngrijită şi Cuvânt înainte de Dimitrie Poptămaş. Târgu-Mureş, 2011,323 p.
9. Vasile Netea. *Constantin Romanu-Vivu.* Ediţie îngrijită şi prefată de Dimitrie Poptămaş. Târgu-Mueş, Editura Nico, 2011, 119 p.
10. *Vasile Netea – istorie şi naţiune.* Studii şi evocări. Coordonatori: Dimitrie Poptămaş şi Cornel Sigmirean. Târgu-Mureş, Editura Universităţii „Petru Maior”, 2013, 274 p.
11. *Vasile Netea-Publicistică I.* Scrieri din tinereţe, 1928-1940. Ediţie îngrijită, selecţie şi prefaţă Dimitrie Poptămaş, Postfaţă Gelu Netea. Târgu-Mureş, Fundaţia Culturală „Vasile Netea”, 2014, 384 p.

***

Ţara Fagilor. Almanah cultural - literar al românilor nord-bucovineni alcătuit de Dumitru Covalciuc vol. 1-22. Târgu-Mureş, Cernăuţi, Societatea Culturală „Arboroasa”, 1992 – 2013.

Vol. 1-2 (1992-1993), apar sub îngrijirea şi finanţarea Uniunii Vatra Românească.

Vol. 3-5 (1994-1996), apar sub îngrijirea Bibliotecii Judeţene Mureş, şi finantarea Ministerului Culturii şi Cultelor.

Vol. 6-9 (1997-2000), apar sub îngrijirea Bibliotecii Judeţene Mureş şi a Fundaţiei Culturale „Vasile Netea”, cu finanţarea Ministerului Culturii şi Cultelor.

Vol. 10-22 (2001-2013), apar sub îngrijirea şi finanţarea Fundaţiei Culurale „Vasile Netea”.

*

Publicaţiile de mai sus pot fi obţinute de pe adresa:
Fundaţia Culturală „Vasile Netea”, *Poptomas Dimitrie*, 540456,
Târgu-Mureş, Str. Cutezanţei, Nr 34/8
Tel. 0740-196355, E-mail: dimitrie.poptamas@yahoo.co